

**TOKAT TÜRKÜLERİ
(İNCELEME - METİNLER)**

Emine UZUNÖZ

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN**

2019

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ (FOLKLOR) BİLİM DALI

Emine UZUNÖZ

TOKAT TÜRKÜLERİ
(İNCELEME - METİNLER)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"TOKAT TÜRKÜLERİ (İNCELEME - METİNLER)"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.

22.08.2019

[Tarih ve İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Enine 112052
S. Arı 752

İSTİSNAİ DURUMLAR

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) ***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Dilaver DİĞER danışmanlığında, Emine UZUN... tarafından hazırlanan bu çalışma 22/08/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Prof. Dr. Dilaver DİĞER Ana Bilim Dalı Tarih Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Prof. Dr. Dilaver DİĞER İmza :

Jüri Üyesi

: Dr. Öğr. Üyesi Rubiye İmza :

Jüri Üyesi

: Prof. Dr. Gülhan ATINUR İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir 16/9/2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	IX
ÖN SÖZ.....	X
GİRİŞ	13
I. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	13
1. TOKAT TÜRKÜLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	14
A. Kitaplar	14
B. Tezler	34
C. Makale ve Bildiriler	44
II. TÜRKÜNÜN TANIMI VE TASNİFİYLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	61
A. Türkü Adının Menşei	61
B. Türkünün Tanımı	65
C. Türkü Tasnifleri	77
III. TOKAT TÜRKÜLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	86

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.1. YAPILARINA GÖRE TÜRKÜLER	112
1.1.1. Yapısında Kararlılık Gösteren Türküler	112
1.1.1.1. Bentleri Bir Dizeden Kurulu Türküler	112
1.1.1.1.1. Bentleri Bir Dizeden Kurulu, Bağlantıları Yedi Dize Olan Türküler	112
1.1.1.2. Bentleri İkiliklerle Kurulu Türküler	112
1.1.1.2.1. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler	112
1.1.1.2.2. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Türküler	112
1.1.1.2.3. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler	113
1.1.1.2.4. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında ve Üç Bentte Bir Dört Dize Olan Türküler	113

1.1.1.3. Bentleri Üçlüklerle Kurulu Türküler	113
1.1.1.3.1. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Türküler.....	113
1.1.1.3.2. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler.....	113
1.1.1.3.3. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Türküler.....	114
1.1.1.3.4. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler	114
1.1.1.3.5. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Altı Dize Olan Türküler	114
1.1.1.4. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler	114
1.1.1.4.1. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler.....	115
1.1.1.4.2. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler	115
1.1.1.4.3. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Türküler.....	116
1.1.1.4.4. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bentlerden Önce Gelen Mâni Dörtlüklerinden Oluşan Türküler	116
1.1.1.4.5. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Mâni Dörtlüklerinden Oluşan Türküler	116
1.1.1.4.6. Bentleri Mâni Dörtlükleriyle Kurulu, Bağlantıları Bent Sonlarında Bir Dize ve Dize Sonlarında Dört Dize Olan Türküler	116
1.1.1.4.7. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler	116
1.1.1.4.8. Bentleri Mâni Dörtlükleriyle Kurulu, Bent Aralarında Değişik Kalıpta İki Ayrı Bağlantıları Olan Türküler	117
1.1.1.5. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu Türküler	117
1.1.1.5.1. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler	117
1.1.1.5.2. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Başlarında Bir Dize Olan ve Birinci Dörtlüğün Son Dizesinin Tekrar Edildiği Türküler	117
1.1.1.5.3. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Birinci Dörtlüğün Son Dizesinin Tekrar Edildiği Türküler	118
1.1.1.5.4. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Bir Dize Olan Türküler	118

1.1.1.5.5. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, İki Dizelik Bağlantıları Her Bent Arasında Değişen Türküler	118
1.1.1.5.6. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, İki Dizelik Bağlantıları Her Bent Sonunda Değişen Türküler.....	118
1.1.1.5.7. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler	118
1.1.1.5.8. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler	119
1.1.1.5.9. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Beş Dize Olan Türküler	119
1.1.1.5.10. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Altı Dize Olan Türküler	119
1.1.1.6. Karşılıklı Türküler	119
1.1.1.6.1. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları İki Dize Olan Atma Türküler.....	120
1.1.1.6.2. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu Atma Türküler.....	120
1.1.2. Yapısında Kararlılık Göstermeyen Türküler	120
1.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİNE GÖRE TÜRKÜLER	121
1.2.1. Ölçülerine Göre Türküler	121
1.2.1.1. Hece Ölçüsüyle Söylenen Türküler	123
1.2.1.1.1. Yedi Heceli Türküler	123
1.2.1.1.2. Sekiz Heceli Türküler	123
1.2.1.1.3. Dokuz Heceli Türküler	124
1.2.1.1.4. On Heceli Türküler	124
1.2.1.1.5. On Bir Heceli Türküler	124
1.2.1.1.6. On İki Heceli Türküler.....	125
1.2.1.1.7. On Üç Heceli Türküler	125
1.2.1.1.8. On Dört Heceli Türküler.....	125
1.2.1.1.9. On Beş Heceli Türküler	126
1.2.1.1.10. On Altı Heceli Türküler.....	126
1.2.1.1.11. Karışık Kalıpta Yazılan Türküler	127
1.2.1.2. Aruz Ölçüsüyle Söylenen Türküler	128
1.2.2. Kafiye ve Kafiye Örgüsü Bakımından Türküler	129
1.2.2.1. Kafiye Örgüsü aa, bb, cc vb. Olan Türküler.....	131

1.2.2.2. Kafiye Örgüsü aaa, bbb, ccc vb. Olan Türküler	132
1.2.2.3. Kafiye Örgüsü abab, cccb, dddb vb. Olan Türküler	132
1.2.2.4. Kafiye Örgüsü abab, ccde vb. Olan Türküler	133
1.2.2.5. Kafiye Örgüsü aaxa, bbbx, ccxc vb. Olan Türküler	133
1.2.2.6. Kafiye Örgüsü abab, cdcd, efef vb. Olan Türküler	134
1.2.2.7. Kafiye Örgüsü abab, cdeb vb. Olan Türküler	135
1.2.2.8. Kafiye Örgüsü aaab, cccb vb. Olan Türküler	135
1.2.2.9. Kafiye Örgüsü aaab, cccd vb. Olan Türküler	136
1.2.2.10. Kafiye Örgüsü abcd, eeed vb. Olan Türküler	136
1.2.2.11. Kafiye Örgüsü aaaa, bbbb vb. Olan Türküler	137
1.2.2.12. Kafiye Örgüsü abcb, dddb vb. Olan Türküler	137
1.2.2.13. Kafiye Örgüsü abac, dddc vb. Olan Türküler	138
1.2.2.14. Diğer Şekillerde Olan Türküler	138
1.2.3. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıp İfadelerine Göre Türküler	139
1.2.3.1. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıbı Kullanılan Türküler	140
1.2.3.1.1. Söz Kalıpları Dize Başlarında Olan Türküler	140
1.2.3.1.2. Söz Kalıpları Dize Ortalarında Olan Türküler	144
1.2.3.1.3. Söz Kalıpları Dize Sonlarında Olan Türküler	147
1.2.3.2. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıbı Kullanılmayan Türküler	155
1.3. KONULARINA GÖRE TÜRKÜLER	155
1.3.1. Sevi ve Sevgili İle İlgili Türküler	165
1.3.2. Gurbet ve Özleyiş İle İlgili Türküler	169
1.3.3. Dini ve Tasavvufi Konular İle İlgili Türküler	172
1.3.4. Ölüm İle İlgili Türküler (Ağıtlar)	173
1.3.5. Olay, Dert ve Elem İle İlgili Türküler	183
1.4. BAĞLAMINA, İCRA ORTAMINA VE İŞLEVİNE GÖRE TÜRKÜLER ...	184
1.4.1. İş Türküleri	186
1.4.2. Törenler İle İlgili Türküler	187
1.4.2.1. Evlenme Törenleri İle İlgili Türküler	188
1.4.2.1.1. Şerbet İçme Türküleri	188
1.4.2.1.2. Düğün Türküleri	189
1.4.2.1.2.1. Hamam Türküleri	189

1.4.2.1.2.2. Kına Türküleri.....	190
1.4.2.1.2.3. Duvak Türküleri.....	190
1.4.2.1.2.4. Gelin Alma/Çıkarma Türküleri.....	190
1.4.2.2. Dini Törenler İle İlgili Türküler	191
1.4.2.2.1. Cem Töreni Türküleri	191
1.4.2.2.1.1. Semahlar	192
1.4.2.2.1.1.1. Kırklar Semahı (Ya Hızır Semahı).....	193
1.4.2.2.1.1.2. Gönüller Semahı.....	194
1.4.2.2.2. İlâhiler.....	194
1.4.3. Sosyal Dayanışma Ortamlarında Söylenen Türküler	194
1.4.3.1. Sıra Gezme Geleneği İle İlgili Türküler	194
1.4.3.2. Ferfenelerde Söylenen Türküler	194
1.4.3.3. Sıra Gezmelerde Söylenen Türküler	195
1.4.3.4. Çiğdem Gezme Geleneği İle İlgili Türküler.....	197
1.4.3.5. Oturak Türküleri	198
1.4.4. İmece Ortamlarında Söylenen Türküler	198
1.4.4.1. Yonca Tutma Türküleri	199
1.4.4.2. Bulgur Çekmelerde Söylenen Türküler	199
1.4.5. Cenaze Ortamlarında Söylenen Türküler	200
1.4.5.1. Ölüm Türküleri (Ağıtlar).....	200
1.4.6. Halk Oyunları Oynanırken Söylenen Türküler	200
1.4.6.1. Halay Türküleri.....	201
1.4.7. Ekonomik/Kültürel/Tanıtım Amaçlı Ortamlarda Söylenen Türküler	203
1.4.7.1. Panayırlar.....	203
1.4.7.2. Festivaller/Şenlikler.....	204
1.4.7.3. Anma/Kutlama Toplantı Ortamlarında Söylenen Türküler.....	204
1.4.8. Eğlence Amaçlı Ortamlarda Söylenen Türküler	205
1.4.8.1. Kahvehaneler	205
1.5. KAYNAKLARINA GÖRE TÜRKÜLER.....	205
1.5.1. İlk Söyleyenleri (Yakıcıları) Bilinmeyen Türküler	206
1.5.2. Âşıklar Aracılığıyla Söylenen Türküler	206
1.6. EZGİLERİNE GÖRE TÜRKÜLER.....	210

1.6.1. Usullü Türküler (Kırık Havalar).....	214
1.6.2. Usulsüz Türküler (Uzun Havalar)	215

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜ METİNLERİ VE HİKÂYELERİ	224
TOKAT'TAN DERLENEN TÜRKÜLERİN LİSTESİ.....	444
 SONUÇ.....	 481
KAYNAKÇA	485
SÖZLÜK.....	499
ÖZ GEÇMİŞ.....	514

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOKAT TÜRKÜLERİ (İNCELEME - METİNLER)

Emine UZUNÖZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

2019, 514 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Danışman)

Prof. Dr. Gülhan ATNUR

Dr. Öğr. Üyesi Ruhi KARA

Bu çalışmada TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi ile diğer kaynaklar taranıp 744 türkü metnine ulaşılmıştır. Çalışmaya bir sınırlılık getirmek gerektiği için TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi'nde bulunan 101 Tokat türküsü ve diğer kaynaklardan da bu türkülerin varyantları esas alınarak 212 türkü metni edebi ve müzikal açıdan incelenerek halk bilimi metotlarına göre tasnif edilmiş, bu türkülerin 22'sinin hikâyesine de yer verilmiştir. Tokat türkülerinin metinlerini ve hikâyelerini bir arada toplayan bilimsel bir çalışma bu zamana kadar gerçekleştirilmediğinden çalışmanın ilk amacı böyle bir bilimsel çalışmanın yapılması yönündedir. Ayrıca çalışma, Türk folklor araştırmalarına katkıda bulunmayı, Tokat yöresi türkülerinin tasnifini yaparak bu konuda yapılacak diğer çalışmalara bir basamak oluşturmayı da amaçlamaktadır. Tokat'ın ulaşılabilen bütün kırık ve uzun havalarını bir araya getirmenin yanı sıra Tokat türkülerinin özelliklerine, yapı, şekil, konu ve ezgi incelemelerine değinilmiş, dağınık halde bulunan metinlerin bir araya getirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın başında türkünün kökeni, tanımı, türkü tasnifi, Tokat türkeleri ile ilgili yapılan çalışmalar ve Tokat türkülerinin genel özellikleri hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Türküler yapı, şekil, konu, bağlam, icra ortamı ve işlev özelliklerine, kaynaklarına ve ezgilerine göre tasnif edilmiştir. Ayrıca türkü metinleri ve varyantları alfabetik olarak sıralanmış olup tespit edilen türkülerin hikâyelerine de yer verilmiş ve sözlük çalışmasıyla tamamlanmıştır. Bu çalışmayla Türk halk bilimi ve müziği içerisinde önemli bir yere sahip olan Türk halk türkülerinin zenginliğine katkıda bulunmasının yanında, Tokat türkü ve hikâyelerinin yeterince tanıtılması amaçlanmıştır. Ayrıca ulusal anlamda Türk folkloruna yerel anlamda Tokat folkloruna katkı sağlamak da çalışmanın temel amacı olmuştur. Çalışmayla Türk kültürüne, Türk edebiyatına ve Türk musikisine katkı sunmak da hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anonim Halk Şiiri, Türkü, Tokat, Türkülü Hikâye.

ABSTRACT

MASTER THESIS

TOKAT FOLKSONGS (Analysis- Texts)

Emine UZUNÖZ

Advisor: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

2019, page: 514

Jury: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Advisor)

Prof. Dr. Gülhan ATNUR

Dr. Öğr. Üyesi Ruhi KARA

In this study, TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi (Turkish Folk Music Oral Works Anthology) and other sources were examined and 774 texts were attained. Since it is necessary to bring a limitation to the study, 101 Tokat songs in TRT Turkish Folk Music Anthology and 212 folk songs from other sources were examined in terms of literary and music aspects and were classified according to folklore methods based on the variants of the songs and the stories of 22 of these folk songs were included. The first aim of the study was to carry out such a scientific study since a scientific study which collects the texts and stories of Tokat folk songs together has not been conducted until this time. Also, the study aimed to contribute to Turkish folklore research and to create a step for other studies to be done on this subject by classifying the folk songs of Tokat region. The rhythmic, upbeat melody of “kırık hava” and an unmetered, regional folk song of “uzun hava” of Tokat together, the features of the folk songs of Tokat, structure, shape, subject and melody studies were mentioned and scattered texts were aimed to be brought together. At the beginning of the study, the origin, definition, classification of folk songs, studies about Tokat folk songs and general characteristics of Tokat folk songs were given. Folk songs were classified according to their structure, shape, subject, context and function characteristics, sources and melodies. In addition, folk songs and their variants were listed in alphabetical order, the stories of the folk songs were given and with the dictionary section the study was completed. In this study, in addition to contributing to the richness of Turkish folk songs which have an important place in Turkish folklore and music, it was aimed to introduce Tokat folk songs and their stories. Also, with contributing to Turkish folklore in national aspect and to Tokat folklore in local aspect has been the primary goal of the current study. With this study, it was aimed to contribute to Turkish culture, Turkish literature and Turkish music.

Key Words:

Anonymous Folk Poetry, Folk Song, Tokat, Traditional Musical Story

KISALTMALAR DİZİNİ

agm.	: Adı geçen metin
age.	: Adı geçen eser
<u>B.</u>	: Bağlantı.
Başk.	: Başkanlığı
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
C.	: Cilt
ed.	: Editör
GOP	: Gazi Osman Paşa
H.	: Hicri
hz.	: Hazırlayan
MESAM	: Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği
M.	: Miladi
İst. Rad. THM Rad.	: İstanbul Radyosu Türk Halk Müziği Radyosu
İst. Rad. THM Şb. Müd.	: İstanbul Radyosu Türk Halk Müziği Şube Müdürlüğü
RKKHGB	: Reşadiye Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği
s.	: Sayfa
SEA	: Sözlü Eserler Antolojisi
ss.	: Sayfa sayısı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları
THM	: Türk Halk Müziği
THM Müd.	: Türk Halk Müziği Müdürlüğü
TKA	: Tokat Kültür Araştırmaları
TOŞAYAD	: Tokat Şairler ve Yazarlar Derneği
TRT	: Türkiye RadyoTelevizyon Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
<u>Y.</u>	: Yeldirme
Yty.	: Yayın Tarihi Yok
yy.	: Yüzyıl
Yy.	: Yayınevi Yok
Yyy.	: Yayın Yeri Yok

ÖN SÖZ

Milletlerin kendi varlıklarını gösteren ve diğer milletlerden ayırt olmasını sağlayan özelliklerin başında hiç şüphesiz kültür unsurları gelmektedir. Kültür, milli kimliği oluşturan maddi ve manevi değerler bütünüdür. Her millet farklı unsurlardan oluştuğundan maddi ve manevi bütün kültür ürünleri o milletin kimliğini temsil etmektedir. Milli kimliği oluşturan bu değerlerin gelecek nesillere aktarımı değişik şekillerde mümkün olmaktadır. Yazının olmadığı dönemlerde sözlü bir şekilde bu aktarım yapılırken yazıyla birlikte kalıcılığı da artmıştır. Ayrıca bir milleti tanımanın yolu hiç şüphesiz o milletin kültür hazinesi olan edebiyatını tanımaktan geçer. Türküler, Türk milli kimliğinin sembollerindendir; insanı ve sözlü geleneği merkeze alan sözlü kültür ürünleridir. Milletin hayal dünyasını, yaşama bakış açısını yansıtan ve sözlü kültür ürünü olan “türküler” de milli kimliklerin oluşmasında tanımlayıcı ve belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Türk dünyasının her tarafında, Türk milletinin vücuda getirdiği türküler, gücünü halkın sevgisinden alarak olgunlaşmış ve Anadolu insanının tecrübesi içinde kök salarak günümüze en temiz ve duru haliyle ulaşmıştır. Bunun sonucu olarak tarihin derinliklerinden kopup bugüne kadar gelen bir milletin sesini duyabilmenin yolu hiç şüphesiz türkülerimizi okumak, dinlemek ve anlamaktan geçer.

Türk halk türküleri, Türk dünyasının tamamına yakını tarafından kabul gören bir ezgidir. Böylesine geniş bir coğrafyada kabul gören ezgiyi belli bir sınırlandırmaya tabi tutmadan ele almak elbette mümkün değildir. Bu sebeple çalışma sahamızı Tokat türküleriyle sınırlı tuttuk. Baştan başa bir türkü hazinesi ve seyahatnamesi olan Anadolu’da, Tokat ilimiz birçok açıdan olduğu gibi türkü bakımından da önemli bir yerdedir.

Tarihi serüven içinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış tarih ve kültür merkezi olan Tokat, çok çeşitli doğal kaynakları ve jeostratejik konumu itibariyle Anadolu’da beyliklerin, devletlerin ve imparatorlukların yaşam ve fetih alanı olmuştur. Tüm Anadolu şehirlerinde olduğu gibi Tokat da kendine özgü kültürel dokusu ve yapısı ile halk kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapan Tokat, geçmişten günümüze Türk kültürünü de kıymetli bir hazine olarak sunmaktadır. Bize ulaşan bu miras, yüce bir estetiğe sahiptir. Bu mirasın büyük bir çoğunluğunu

kuşkusuz Türk halk türküleri oluşturmaktadır. Tokat türküleri genel olarak Türk insanının, yerel olarak ise Tokat halkının duygularına, hislerine, düşüncelerine ve hikâyelerine tercüman olmaktadır.

Türküler, halkımızın kültürel yaşantısını, milli kimliğini, duygu ve düşüncelerini, yaşam tarzını, yaşadığı diyarı anlattığı söz ve ezgilerdir. Bu bağlamda türküler, kültürümüzün, kimliğimizin ve dilimizin temel taşı ve özüdür. Bu sebeptendir ki Türk'ü Türk yapan değerleri kalıcı hale getirmek amacıyla milli kültürün söze ve saza yansımaları Tokat türkülerinde tespit etmeye çalışılmıştır.

Türk halk türküleri, sözlü kültür ürünü oldukları için bir yerden bir yere taşınabilirler. Bu sebeple doğduğu bölgeden uzaklaşınca yeni kişi ya da yeni yer adları alabilirler. Bu durumda bir türkü üzerinde çalışma yapılırken, o türkünün nereye ait olduğunu tespit etmek de güçleşmektedir. Bu anlamda çalışmayı doğru yapabilmek adına hem yöreyi tanımak, hem müzikal hem de edebi bilgiye sahip olmak gerekmektedir.

Bu çalışma ile yazılı kaynakların taranması sonucunda 744 türkü metnine ulaşılmıştır. Tespit edilen bu türkü metinleri sınırlandırılarak TRT THM Sözlü Eserler Antolojisi'nde bulunan 101 Tokat türküsünün ve çeşitli kaynaklarda bulunan varyantlarının tahlil ve tasnifinin yapılması amaçlanmıştır. Sınırlandırma sonucunda 212 türkü metni belli kriterler göz önüne alınarak tasnif edilmiştir.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca bu bölümde türkünün kökeni ve tanımı, türkü tasnifleri, Tokat türküleriyle ilgili yapılmış çalışmalar ve Tokat türkülerinin genel özellikleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde, türküler yapı ve şekil özellikleri (ölçü, kafiye düzeni, ezgiye yardımcı söz kalıpları) açısından incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde türküler konularına, bağlamına, icra ortamına, işlevlerine, kaynaklarına ve ezgilerine göre incelemeye alınmıştır. İkinci bölüm ise incelemeye esas olan 101 Tokat türküsü ve varyantından; tespit edilenlerin hikâyeye ve varyant anlatımından oluşmaktadır. Anonim Türk halk edebiyatının en zengin ürünlerinden biri olan türküler geçmişten günümüze milletimizin duygularına tercüman olmuştur. Her türkünün mutlaka bir ortaya çıkış sebebi vardır. Ayrıca bu bölümde çalışmada tespit edilen 744 türkü metni bir tablo oluşturularak sunulmaktadır.

Tokat türküleri üzerine yapılan bu çalışma ile hem ulusal anlamda Türk folkloruna, yerel anlamda Tokat folkloruna hizmet edebilmek hem de yöre ve halk kültürünün gelecek nesillere yazılı bir Şekilde ulaşmasını sağlayabilmek adına katkı sunarak gayretimizin amacına ulaşmasını temenni ederim.

Bu çalışmanın oluşmasını sağlayan, yol göstericiliği ile desteğini daima hissettiğim ve   ğrencisi olmaktan her zaman büyük gurur duyduğum Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ruhi Kara'ya; çalışmama kıymetli katkılar sunan, bilgi ve görüşlerinden faydalandığım, kendime rehber edindiğim saygıdeğer hocam Prof. Dr. Gülhan Atnur'a; çalışmamda birçok kaynağa ulaşmamı sağlayan, fikir ve tecrübelerinden yararlanarak alana yönelik yeni bilgiler öğrendiğim Dr. Öğr. Üyesi Doğan Kaya'ya; bilim uzmanı Necdet Kurt'a ve Dilek Bakan Sarıtaş'a; Tokat Kültür Müdürlüğü Şube Müdürü Selahaddin Adıgüzel'e; kıymetli arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Gaye Belkız Yeter Şahin'e, bilim uzmanı Güneş Yavrı'ya, Alevi Bektaşı Kültür Uzmanı Melike Tepecik'e; Yunus Emre Bolat'a ve bugüne kadar edebi bilgi birikiminin oluşmasını sağlayan tüm hocalarıma emekleri için çok teşekkür ederim. Çalışmam boyunca tez konumun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar her aşamada değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım,   ğrencisi olmaktan onur duyduğum, engin yaklaşımlarıyla desteğini hep yanımda hissettiğim danışmanım Sayın Prof. Dr. Dilaver Düzgün'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca türkülerle tanışmamı sağlayan rahmetli dedem Mustafa Uzunöz'e, hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, araştırma süresince anlayışları ile bana destek olup beni y  reklendiren aileme ve kıymetli dostlarıma en içten şükranlarımı sunarım.

Erzurum - 31.05.2019

Emine UZUNÖZ

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Yaşadığımız yüzyıldaki popüler kültür hayranlığı ve hızla gelişip değişen teknolojinin yanlış kullanılması, milletlere ait birçok geleneğin canlılığını yitirmesine neden olmaktadır. Yine küreselleşmenin de son derece etkili olması, toplumlara ait birçok değer tek tipleşmesini hızlandırmaktadır. Bu bakımdan kültür hayatımızın vazgeçilmez bir ögesi olan ürünleri tespit edip kayıt altına almak halk bilimcilere düşen çok önemli bir görevdir. Bu ürünler içerisinde Türk kültür hayatının tarihi akışını yansıtan türküler oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmanın hazırlanmasının amacı; Tokat ili sözlü kültür geleneğinde özel bir yere sahip olan, geçmişten günümüze varlığını sürdürdüğü halk kültürü içerisinde canlılığını, dinamikliğini, üretkenliğini ve taşıdığı değeri kaybetmemiş Tokat türkülerini tespit ederek kayıt altına almak ve bilimsel bir metot çerçevesinde ele alıp incelemektir. Ayrıca Tokat türkülerinin tespit edilen hikâyelerini ve bu hikâyelerin varyant anlatımlarını ortaya çıkarmaktır. Bunun yanı sıra Tokat türkülerinin sözlü kültür ve tarih geleneğindeki yerini ifade etmektir. Bir de Tokat türkeleri ve türkü hikâyeleri metinlerinden hareketle Tokat ağzını gelecek kuşaklara aktarmak da önemli bir amaç olarak görülmüştür. Çünkü ağız milli kültürü yansıtan önemli bir ögedir.

Tokat türkeleri tespit edilirken ilk önce TRT Türk Halk Müziği [THM] Sözlü Eserler Antolojisi taranmış, Tokat yöresine kayıtlı türküler belirlenmiştir. Sonra geçmişten günümüze kadar yayımlanmış olan çalışmalar gözden geçirilerek bu yerlerde TRT Repertuarı dışında kalan türkü metinleri ve varyantları tespit edilmiştir. Halk Bilgisi Mecmuası, Halk Bilgisi Haberleri, Türk Folklor Araştırmaları, Sivas Folkloru, Türk Folkloru, Milli Folklor, Folklor/Edebiyat; çeşitli ulusal ve yerel dergilerdeki (Tokat Kültür Araştırma, Tokat Kültür Haber, Topçam, Yeşilirmak, İlk Çaba, Kümbet) araştırma, inceleme ve derleme yazıları; doğrudan türkülerle ve Tokatla ilgili olan genel mahiyetteki kitaplar, il yıllıkları, Tokat ile ilgili broşürler, lisans tezleri özellikle Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde başlangıcından beri yapılan tüm tezler taranarak Tokat türkeleriyle ilgili olan türkü metinleri tespit edilmiştir.

Bu çalışmada sözlü kaynaklardan türkü derlemesi yoluna gidilmemiştir. Çalışmada sadece TRT THM Sözlü Eserler Antolojisi'ndeki ve diğer kitaplardaki yazılı metinler esas alınmıştır. Tarama sonucunda 744 Tokat türküsü tespit edilmiş olup bunlardan Türkiye Radyo Televizyon [TRT] repertuarına kayıtlı olanlar ve varyantları 212 türkü analitik düşünce çerçevesinde bugüne kadar yapılan tasnifler dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Bu türküler yapılarına, şekil özelliklerine, konularına, bağlamına, icra ortamına, işlevlerine, kaynaklarına ve ezgi özelliklerine göre incelenmiştir. Ayrıca tespit edilen türkülerden 22'sinin hikâyesine yer verilmiştir.

1. TOKAT TÜRKÜLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türkiye'de sistemli türkü derleme çalışmalarının 1926 yılında Darü'l-elhan tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. 1927, 1928 ve 1929 yıllarında devam ettirilen bu çalışmalar sırasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde türkü derlemeleri yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar sırasında Tokat'ta derleme yapıldığına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Takip eden yıllarda Halk Bilgisi Derneği de çeşitli bölgelerde halk kültürü malzemesi derlemiştir. Bunlar arasında da Tokat'ta herhangi bir derleme çalışmasının olmadığı görülmektedir (Sakaoğlu, 1988: 8-12). Tokat türküleriyle ilgili derlemeler ve bu konudaki yayınlar daha sonraki yıllarda gerçekleştirilmiştir.

A. Kitaplar

Tokat türkülerine yer veren ilk eser, ilk basımı 1928 yılında eski harflerle yapılan Ahmet Talat Onay'ın **Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i**'dir. Bu eserde [Tokat Bir Bağ İçinde] (s.53) ve [Tokat yolu fırtına] (s.262) isimli türkülerin sözlerine yer verilmiştir (Onay, 1996: 53, 262).

Yusuf Ziya Demirci'nin 1938 yılında yayımlanan, köylerden toplanmış 457 türküyü içeren **Anadolu Köylerinin Türküleri TÜRK HALK EDEBİYATINDAN** isimli çalışmada "*Tokat Altun Köstek Türküsü*" nün (s.166-167) sözleri bulunmaktadır.

Ahmet Caferoğlu'nun birinci basımı 1944, ikincisi 1994 yılında yapılan **Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar** isimli çalışmasının Tokat Vilayeti Ağzı bölümünde yirmi sekiz Tokat türküsünün (s. 145-214) sözlerine yer verilmiştir.

Muzaffer Sarısözen'in 1952 yılında yayımlanan **Yurttan Sesler** isimli eserinde 68 türkü ve 15 oyun havası bulunmaktadır. Bu türkülerden altı tanesi Tokat türküsüdür. Bu türkülerin güfte ve notalarına yer verilmiştir.

Muzaffer Sarısözen'in 1962 yılında yayımlanan **Türk Halk Musikisi Usulleri** isimli 119 sayfadan oluşan eserinde “*Sağma (Oyun havası)*” isimli türkünün notasına, “*Emrah'tan (Erbaa)* ve *Müdür Türküsü (Zile)*” isimli türkülerin güfte ve notalarına yer verilmiştir.

Halil Bedi Yönetken'in “Derleme Notları: Cilt 1” ismini taşıyan ve 1940'lı yıllara ait yazıları içeren bu çalışmanın ilk basımı Orkestra Yayınları tarafından 1966'da, ikinci basımı ise Sun Yayınevi tarafından 2006 yılında yapılmıştır. Bu çalışma Yönetken'in Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1937-1952 yılları arasında, Ankara Devlet Konservatuvarı Folklor arşivi için Anadolu ve Trakya'da yaptırılan resmi derlemelerden bizzat katılmış bulunduğu 1937, 1938, 1941-1952 yılları gezilerinde; yani 14 derleme gezisinde tuttuğu notların bir kısmını kapsamaktadır. Bu eserde “*Tokat*” başlığı taşıyan yazısında Yönetken, Tokat'ta başlayan derleme çalışmaları hakkında bilgi verir: Yönetken, yedi yıldan beri Maarif Vekilliği tarafından yaptırılan halk türküleri derlemesine geçen yıl Tokat ilinden başladığını ifade eder. Tokat ilinin müzik folkloru bakımından zengin bir ilimiz olduğunu bildiklerini, fakat bu derece büyük randıman alacaklarını ummadıklarını ifade eder. Tokat ilinin merkezinde 10 gün süren çalışmalarında 200'den fazla parça kaydettiklerini ifade eder. Birçok anonim türkülerden, mahalli vak'alar üzerine yazılmış yerli türkülerden başka divan, destan, koşma, mersiye ve semailer, Garip, Aşık Ömer, Hataî, Köroğlu, Karacaoğlu'dan parçalar, Şah İsmail Çengi, Derbeder, Hurşit, Tokat sağmaları, halay havaları, davul zurna havaları, kaval ve davar havaları, yüksek havalar, düğün havaları, sim sim havaları, içeri havaları, Alevî demeleri, nefesler, bozuk havaları aldıklarını ifade eder. “*Niksar'dan gelip Almus bucağının Gevhlî Köyü'ne yerleşmiş Gegel Türk aşireti başka yerde bozlak denen şeye bozuk demektedir. İçeri havalar, Alevî demeleri, Bektaşî ezgileridir. İç veya içeri havalar, mahrem havalar, âşık, sema havalarıdır. Bir yerde sema havası için “alaçam” tarifini kullandılar, “Alaçam”, sema oyununun ağırlanması, “kol oyunu”da yeldirmesi imiş.*”¹(Yönetken, 2006: 81).

¹ Yönetken, H. B. (2006). “Tokat”. *Varlık*, (266), 67.

Yönetken, Tokat'ın oyun bakımından halay bölgesi olduğunu, bir eski Türkmen boyunun adını taşıyan Garbın-Kargın halayının burada da çok bilindiğini belirtir. Tokat'ta oynanan oyunların daha ziyade ağırlama ve yeldirmeden mürekkep olduğunu ifade eder. Sin sin oyununa burada “*sim sim*” dediklerini, gene ateş etrafında ve bildiğimiz şekilde oynandığını dile getirmektedir (Yönetken, 2006: 81-82).

Yönetken, bu derlemelerde, başka derlemelerden farklı olarak kaydedilen halk ezgilerinin, bilhassa bol miktarda Alevi demeleri ve Alevi sema havaları olduğunu belirtir. Merkez ilçesi, Reşadiye ve Zile ilçeleri dolaylarında ve Zile'nin Kervansaray Sıraç'larında, muhtelif yerlerde semah'a semah, zemah, zamah denildiğini ifade eder (Yönetken, 2006: 82).

Ayrıca Yönetken, Tokat vilayetinin ayrı ayrı alanlarda çeşitli incelemelere konu olabilecek gayet zengin unsurlar taşıyan bir vilayet olduğuna da dikkat çeker (Yönetken, 2006: 84).

Yönetken'in ifadelerinden hareketle Tokat türkülerinin derlenmesine resmi olarak 1943 yılında başlanmıştır, denilebilir. 1943'te başlatılan bu derleme faaliyeti zengin bir halk müziği repertuarının oluşmasının ilk adımıdır.

Tokat iline ait bilgileri kapsayan ve büyük bir ihtiyaca cevap veren değerli belge olarak ilk defa 1967 yılında **Tokat İl Yıllığı** yayımlanmıştır. Bu eserde “*Hey Onbeşli, Burçak Tarlası, Taşkıran, Kalenin Bedenleri, Kıymet, Armuttan Kayacağım*” (s. 108-111) isimli altı Tokat türküsü nota ve güfteleriyle verilmektedir. **Cumhuriyetin 50. Yılında Tokat 1973 İl Yıllığı** isimli eserde on Tokat türküsü (s. 241-246) nota ve güfteleriyle yer alır.

1974 yılında yayımlanan Atalay Karahan'ın **Bütün Yönleriyle Niksar** isimli çalışmasında Bir Niksar Türküsü başlığı altında “*Kalenin Bedenleri*” (s.73) isimli türkünün güftesine yer verilmiştir.

1975 yılında yayımlanan Mehmet Özbek'in **Folklor ve Türkülerimiz** isimli çalışmasında beş Tokat türküsünün (Sabahın Seherinde, Hey Onbeşli Onbeşli, Bugün Ben Bir Güzel Gördüm, Burçak Tarlası, El Vurup Yaremi İncitme Tabip) güftelerine yer verilmiştir.

1978 yılında yayımlanan Şeref Önalı tarafından derlenen **Türk Halk Müziği Ansiklopedisi**'nde, sevda ve namus meselesini işleyen “*Kıymet*” isimli türkünün hikâyesi yer alır.

Serbülent Yasun tarafından 1980 yılında yayımlanan **Halk Türkülerimiz üçüncü cilt** isimli eserde üç Tokat türküsüne (Yayla Çiçeği Misin Balam'ın güfte ve notasına, Portakal Dilim Dilim, Bu Kadar Cevretme'nin ise güftelerine) yer verilmiştir.

1982 yılında Pertev Naili Boratav ve Rémy Dor tarafından yayına hazırlanan Ahmet Şükrü Esen'in **Anadolu Ağıtları** isimli eserinde Tokatlı eşkıya Âdil için yakılan bir ağıtın (s. 38) güftesine değinilmiştir. Dağ başlarında vurulmuş, darağacında can vermiş eşkıyalar, Recı kolcularının kurşunuyla ölmüş ayınkacılar için yakılan türkölere de birçok yönleriyle birer ağıt denildiği ifade edilmiştir.

Âmil Çelebioğlu tarafından 1982 yılında hazırlanan **Türk Ninniler Hazinesi** isimli eserde Tokat yöresine ait 29 çocuk türküsüne - ninnisine yer verilmiştir.

Emin Ulu'nun **100. Yılında Almus** isimli 1987 yılında basılan eserde on yedi tane Almus türküsüne (s. 141-145) yer verilir. Almus'ta söylenen türkölerin hemen hepsi mani karmalı, aşk ve sevgi üzerinedir. Ayrıca Ulu, Almus'un tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, ekonomik özelliklerinden ve folklorundan bahsettikten sonra köylerine değinir. Köylerinin de tarihi, sosyal, coğrafi, ekonomik ve kültürel özellikleri ifade edildikten sonra folkloru ile ilgili detaylı bilgiler verilir. Köylerin folkloru kısmında köylerde söylenen türkölere yer verilir. Akarçay (s. 190), Armutalan (s. 231), Babaköyü (s. 243), Çambulak (s. 260), Çevreli (s. 281-289), Durude (s. 319), Görümlü (s. 336-339), Kadıköprü (s. 364), Kadıvakfı (s. 383), Kınık (s. 395-396), Ormandibi (s. 422-424), Serince köyünde (s. 436-439) söylenen türkölerin güfteleri verilmiştir.

Niksar Dün, Bugün, Yarın isimli 1988 yılında yayımlanan eserde yedi Niksar türküsünün (s. 59-61) güftesine ve “*Burçak Tarlası*” isimli türkünün de hikâyesine yer verilir. Ömer Kuntay tarafından yapılan derlemeleri ihtiva eden **Lehçe-i Tohat Tokat İli ve İlçelerinde Konuşulan Lehçeler-Şiveler** isimli eserde üç türkünün (s.16-17) sözlerine yer verilmektedir. Ferit Acunsal tarafından hazırlanan **Gerçeklerin Diliyle Tokat** isimli eserde bir düğün (s. 106), bir kına türküsünün (s. 107) sözlerine; ayrıca “*Kıymet*” ve “*Burçak Tarlası*” türkölünün (s. 114-119) notalarına, sözve hikâyelerine yer verilir.

Ahmet Kapusuz tarafından hazırlanan, 1994 yılında yayımlanan **Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Tokat İlçelerimiz ve Bölgelerimiz** isimli eserde sekiz Tokat türküsü (s. 50) yer alır. Eser bu türkülerin hem notasını hem de güftesini ihtiva eder. Serbülenç Yasun'un **Halk Türkülerimiz** isimli eserinde altı Tokat türküsünün güfteleri yer alır.

Hamdi Tanses'in 1997 yılında yayımlanan **Notalarıyla Karadeniz Türküleri** isimli eserinde on Tokat türküsünün nota ve güftelerine yer verilmiştir.

1997 yılında Burhan Kaçar tarafından hazırlanan **Âşık İmamoğlu** isimli eserde aşığın 142 şiirinin yanı sıra Erzurumlu Gülhani, Merami; Püryani ile olan atışmalarına ve "*İhtiyar*" (s. 140) isimli deyişine yer verilmiştir.

Armağan Coşkun Elçi tarafından 1997 yılında yayımlanan **Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserler ve Çalışmaları)** isimli eser iki bölümden oluşur. Birinci bölümde Muzaffer Sarısözen'in hayatı ve kişiliği, ikinci bölümde ise Muzaffer Sarısözen'in sanat cephesi üzerinde durulmuştur. Eserde Muzaffer Sarısözen'in Türk Halk müziği içindeki yerine ve önemine dikkat çekilmiştir. 29. sayfada 1943'te Muzaffer Sarısözen, Halil Bedî Yönetken ve Rıza Yetişen'den oluşan grubun Tokat'ta derleme yaptıklarına değinilmiştir. Eserin ikinci bölümünde Muzaffer Sarısözen'in sanat cephesi ifade edilirken 1952 yılında yayımlanan "*Yurttan Sesler*" isimli eserinde 68 türkü ve 15 oyun havası bulunduğu ifade edilmiştir. Bu eserdeki türkülerden altı tanesinin de Tokat türküsü olduğu belirtilerek bunların güftelerine yer verilmiştir. "*Türk Halk Müziği Usulleri*" isimli eser tanıtılırken 57. sayfada ikili ana usullere yurdun her tarafında ve özellikle Orta Anadolu'da çoğunlukla oyun havası olarak rastlanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca ikili oyun havalarının yörelere göre değişik isimler aldığı ve Tokat'ta "*Sagma veya Zahma*" denildiği belirtilmiştir. Sarısözen'in "*Müzik Derleyicisi*" yönü ifade edilirken 17 Ağustos 1937'de başlayan derleme gezilerinin yedincisinde 1943 yılında Tokat ilinin de olduğu belirtilmiştir. Ayrıca sayfa 128 ile 336 arasında bu gezilerde Muzaffer Sarısözen'in derlediği ezgiler ile ilgili bilgiler yer almıştır. Bu ezgilerden derlenen yer Tokat ile ilgili olanlarının özellikleri aşağıdaki tabloda ifade edildiği gibidir:

Ezgi Adı	Kaynak Kişi	Derleme Tarihi	Derlenen Yer	Düşünceler
Kandilli türküsü sağması	Osman Tokatlı	20.8.1937	Tokat, Bazarköy	

birlikte				
Bir Tokat Divanı (Zahması yağması)	Osman Tokatlı	20.8.1937	Tokat, Bazarköy	
Zahması yağması birlikte	" "	"	" "	
Galdır Nikabını	Mustafa Gündüz	26.6.1943	Tokat, Reşadiye, Muday	
Gürcüoğlu	" "	"	" " "	
Bülbül	" "	"	" " "	
Kıymet	Mehmet Ermiş	"	" " "	
Öğle ile ikindi	Arslan	"	" " "	
Aşık Veliden	Mehmet Ermiş	"	" " "	
Hoynar	Zeynel Arslan	"	Tokat, Reşadiye, Tınyaba	Halay
Neden aşık oldum ben gonca güle	" "	"	" " "	Kandilli Kerem
Nebişh havası	" "	"	" " "	
Helloco Havası	Ahmet Uçan	"	Tokat, Reşadiye, Ferekse	
Goyunu suya indirme	" "	"	" " "	
Burçak tarlası	" "	"	" " "	
Tokat sağhması	" "	"	" " "	
Garhin halayı	Kamil Kaya	"	Tokat, Reşadiye, Büşürüm	
Allafıranga	Kamil Kaya	"	" " "	
Gelin bindirme	" "	"	" " "	
Yol havası	" "	"	" " "	
Gelin havası	" "	"	" " "	
Simsim	" "	"	" " "	
Gara Zihni	" "	"	" " "	
Medet havası	" "	"	" " "	
Eski İskesür (Reşadiye'nin eski adı)	" "	"	" " "	
Düz havası - Sivasın halay	Mahmut Bel	"	Tokat, Niksar, Kuyucak	
Çöllo	" "	"	" " "	
Bozuk ve peşrefi	" "	"	" " "	
Güveyi	" "	"	" " "	

Hamam havası	" "	"	" " "	
Elfetün havası	" "	"	" " "	Güvey hamamdan çıkarken
Sabahtan uğradım yarınyanına	Aşık Veli Aydın	26.6.1943	Tokat, Niksar, Kavaklı	Ağırlama ve yeldirme
Ayaklar	Arslan	27.7.1943	Tokat, Erbaa	
İçerilerden -heydot	Aşık Veli	28.7.1943	Tokat, Niksar, Kavaklı	
Ali çağırır	" "	"	" " "	
Bülbül	Hasan Akdemir	"	Tokat, Reşadiye, Sazak	
İçeri havası	" "	"	" " "	
Yine içeri havası	" "	"	" " "	
İçeri havası	" "	"	" " "	
Yarış havası	Hasan Ünal	"	Tokat, Reşadiye, Merkez	
Tinyaba türküsü (Şemsi kızın türküsü)	" "	"	" " "	
Sergah	" "	"	" " "	
Hekimoğlu türküsü	" "	"	" " "	
Yayla yollarında göç katar katar	Hasan Ünal	"	" " "	
Bico Horano	" "	"	" " "	
Hacı Ahmet	" "	"	" " "	
Horon havası	" "	"	" " "	
Bar oyunu	" "	"	" " "	
Diyanbekir	" "	"	" " "	
Dik Horon (urum horonu da denir)	" "	"	" " "	
Cevrü İsmailin	" "	"	" " "	
Erzurum Seferberlik türküsü	" "	"	" " "	
Ayna hava ağır	" "	"	" " "	
Razak Hüseyin	Arslan	"	Tokat, Niksar	
Palücöğün Şakirin türküsü (Garşıbağın başına)	Hüseyin Arsal	"	" "	

Madra deresi	" "	"	" " "	
Burçak tallası	" "	"	" " "	
Yayla çiçeğimizin	Hüseyin Arsal	"	Tokat, Niksar, Merkez	
Entarisi aktandır	" "	"	" " "	
Hurşid	Hüseyin Arsal	28.7.1943	Tokat, Niksar, Merkez	
Yol havası	Dursun Çalışır	"	Tokat, Niksar	
Dur yerinde	" "	"	" " "	
Hemşin horon havası	" "	"	" " "	
Bir uzun hava	Nusrat Kılıç	"	" "	
Ezel bahar	Mahmut Dal	"	Tokat, Oktap	Sümmani' den
Karagözlüm	" "	"	" "	
Yosmam	Veli Aydın	"	" "	
Dana	İbrahim Özer	"	" "	
Durnalar	A. Veli Aydın	"	" "	
Bir çift keklik	Ali Tanal	28.6.1943	Tokat, Merkez	
Sular akar gayadan	Hasan Okçular	"	" "	
Gaydi (Narman hasası gibi)	" "	"	" "	
Tokat Kazova sağması	Halil Akdağ	"	Tokat, Niksar	
Sağma-Enstrümantal	Mustafa Akdağ	"	" "	
Onbeşli	Mustafa Yolcu	"	" "	
Derbeder	Kemal Sarısözen	"	" "	
Derbeder	Afraim İbrahim Özer	"	" "	
Kılıcı galhanı atı getirin	" " "	"	" "	
Memet türküsü	İbrahim Özer	"	" "	
Kağızman	" "	"	" "	
Bir kısa sağma	" "	"	" "	
Tiryaki destanı	A. Veli Aydın	"	Tokat, Kavak	
Tevfik	Mustafa Yolcu	"	Tokat, Niksar	
Zöhre	" "	"	" "	
Lorgi	" "	"	" "	
Dostum beni	Halil Akbaş	"	Tokat, Zile, Saraç	
Bahar havası (çiftçi havası)	" "	30.6.1943	" " "	

Gelin ağlaması	Sadık Öztaşdemir	"	Tokat, Zile, Kervansaray	
Altı kızlar	Sadık Öztaşdemir	30.6.1943	Tokat, Zile, Kervansaray	
Şah İsmail Havası	" "	"	" " "	
Yeloğlu havası	" "	"	" " "	
Bozuk: Sofular bize kızılbaş dedi	İsmail Ersoy	"	Tokat, Zile, Bucak	
Ey İsmail	Sadık Uluişik	"	" " "	
Dost diley	" "	"	" " "	
Düşüpte derdime	Haydar Aydoğdu	"	Tokat, Zile, Durna deresi	
Garip	İsmail Ersoy	"	Tokat, Zile, Bacül	
Geçti ömrüm	Ahmet Bakır	1.7.1943	Tokat, Zile, Bacül	Aşık Ömer'den
Köroğlu: Atımı bağladım	" "	"	" " "	
Pencere barnak barnak	Bektaş Çiçek	"	Tokat, Zile, Karşıpınar	
Su karşıda	Ahmet Alkan	"	" " "	
Bugün ben bir güzel gördüm	Hüseyin Ergün	"	Tokat, Zile, Harap	
Eşrefoğlu	Bektaş Çelebi	"	Tokat, Zile, Ali Hoca	
Ya dost	" "	"	" " "	
Gerek imiş	" "	"	" " "	Hüdai'den
Şah İsmail	" "	"	Tokat, Zile, Karşıpınar	
Katibin türküsü	Mustafa Kurt	"	Tokat	
Biziz biz camı yanmış bahtı kare	" "	"	"	Mersiye
Şah İsmail Cengi harbisi	" "	"	"	
Tez gel	" "	"	"	Aşık Süleyman
Divanî: Aşk ile efkâre düştüm	" "	"	"	
Bu aşk bir bahri ummandır	" "	"	"	Ağıt
Kül etti derunum	" "	"	"	Deme
Kainatın binasını	" "	"	"	

vuranlar				
İsmail Kıssası: Halk buyurdu Cebraile	" "	"	"	
Miratı: Zencir zapteylemez bizleri sofu	" "	"	"	
Kars dramı: Dilde cevreyliyen meylim muhabbet	Hüseyin Özcan	"	Tokat, Zile, Karabalık	
Suvaz Şirazi: Bugün bir güzelgördüm	Hüseyin Özcan	1.7.1943	Tokat, Zile, Karabalık	
Cılalı Kerem: Saadetli hünkarım	" "	"	" " "	
Semai: Bugün ben bir güzel gördüm	" "	"	" " "	
Elaman	" "	"	" " "	
Sarı durna	Sadık Kesen	"	Tokat, Zile, Silis	
Yeşil Durnam	" "	"	" " "	
Bana cevreleme	Sadık Kesen	"	" " "	
Bir puse alsam	" "	"	" " "	
Dün gece	" "	"	" " "	
Garip	" "	"	" " "	
Divança: Perçemin çıkartmış	Yusuf Daş	"	" " "	
Gelin havası: Deve, deve	Mahmut Sağlam	2.7.1943	" " "	
Gelin ağlatma: Biner atın eyisine	" "	"	" " "	
Erzurum	Ahmet Özcan ve Kardeşi	"	Tokat, Karabalık	
Bir güzel götürdü	Ahmet Özcan	"	Tokat, Zile, Karabalık	
Aşam şu dağları	Mehmet Beker	"	Tokat, Zile, Yeniköy	
Dostun bahçasına	Sadık Kesen	"	Tokat, Turhal, Yeniköy	
Gediyom	" "	"	" " "	
Gülyüzlü	" "	"	" " "	
Satıraç	Mustafa Kurt	"	Tokat, Zile,	

			Çakırcalı	
Necip halayı	Murtaza Belen	"	Tokat, Zile, Ağcakeçili	
Çukurova (eski hava)	" "	"	" " "	
Bozlak (eski hava)	" "	"	" " "	
Dersim (eski hava)	" "	"	" " "	
Çiçek dağı	" "	"	" "	
Yahâri makam	" "	"	" " "	Sümmani' den
Erzurum	" "	"	" " "	
Tonbul makine	" "	"	" " "	
Ağam yar	" "	"	" " "	
Van ağzı	Murtaza Belen	2.7.1943	Tokat, Zile, Ağcakeçili	
Gara Molla halayı	" "	"	" " "	
Maşad ova halayı	" "	"	" " "	
Bozuk halayı	" "	"	" " "	
Çorum halayı	Murtaza Belen	"	" " "	
Suvaz ağırlaması	" "	"	" " "	
Adam garşılama	" "	"	" " "	
Kürt halayı	" "	"	" " "	
Gızlar halayı	" "	"	" " "	
Tokat yannaması	" "	"	" " "	
Üç ayak a.y	" "	"	" " "	
Kol oyunu ve yeldirmesi	" "	"	" " "	
Keziban gelin halayı	" "	"	" " "	
Katip Halayı	" "	"	" " "	
Divrik makamı	" "	"	" " "	
Çöllo (eski hava	" "	"	" " "	
Keik kerem	" "	"	" " "	
Simsim	" "	"	" " "	
Başka bir kürt ağırlaması	" "	"	" " "	
Yozgat halayı	" "	"	" " "	
İkileme halay	" "	"	" " "	
Kartal halayı	" "	"	" " "	
Gelin bindirme	" "	"	" " "	
Samah halay	" "	"	" " "	
Kalk gidelim	Gülsüm Öztürk	"	Tokat, Zile	

Armuttan kayacağım	Ümmü Gülsüm Öztürk	"	" "	
Çapulamış tekine	Ahmet Teniz	"	" "	
Daş altına	" "	"	" "	
Şu gelen göçe benzer	" "	"	" "	
Alim	Ahmet Teniz	2.7.1943	Tokat, Zile	
Limon attım	" "	"	" "	
Esmem diley	A. Veli Aydın	25.7.1943	Tokat, Merkez, Kavaklık	Halay
Güloğlan	" "	"	" " "	"
Sarı yıldız	A. Veli Erdem	"	Tokat, Revak	
Gurbet elde	" "	"	" "	
Kürt halayı-Yeldirme	Dursun Kese	"	Tokat, Merkez	
Güreş havası	" "	"	" "	
Üç ayak	" "	"	" "	
Gazova ağırlaması- Yeldirme	" "	"	" "	
Haymana ağırlama ve yeldirme	" "	"	" "	
Gız aynalı	A. Veli Aydın	"	Tokat, Revak	
Yeldirme olmadı	" "	"	" "	
Hanım kızlar	" "	"	" "	
Gıymet türküsü	" "	"	" "	
Azaroğlunun gapusu	Mehmet Diker	"	Tokat, Merkez	
Minarede daşmolur	" "	"	" "	
Çeçen kızı	Ahmet Çancı	"	" "	
Camakanın içinde	" "	"	" "	
Dem geçer, devren eğlenme	A. Veli Aydın	"	Tokat, Revak	
Bir gece düşümde divane oldum	" "	"	" "	
Oğul yar	" "	"	" "	
Yüksek hava: Telli durnam	" "	"	" "	
Yüksek hava: Esen seher yeli	" "	"	" "	
Bayburt	" "	"	" "	
Gadir mevlam	" "	"	" "	Karacaoğ-

				lan'dan
Bir yiğit gurbete çıksa	" "	"	" "	
Beko	" "	"	" "	
Kandilli Kerem, bülbül gül dalında	" "	"	" "	
Safa geldin	Zeynel Arslan	26.7.1943	Tokat, Reşadiye, Tinyaba	
Kız işliğin var mıdır?	" "	"	" " "	
Çayıra serdim	" "	"	" " "	
Goyun	" "	"	" " "	
Ninni nan nam	" "	"	" " "	

1998 yılında hazırlanan **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Tokat İl Yıllığı** isimli eserde yedi tane Tokat türküsünün güftelerine yer verilir. Reşadiye Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği [RKKHGB] tarafından bastırılan, Reşadiye ilçesinin tarihinin, kültürünün, sanatının ve tabii güzelliklerinin sunulduğu **Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Dünden Bugüne Reşadiye** isimli 1998 yılında yayımlanan eserde on altı türkünün (s. 317-335) güfte ve hikâyelerine, ayrıca on bir halk oyununun da türkülerine yer verilir. Bu eser ve sonrasında yapılan çalışmalar Reşadiye yöresinde sözlü kültür ürünü olan türkülerin daha fazla derlendiğini göstermektedir.

1998 yılında yayımlanan Hasan Akar ve Müjdat Özbay'ın **Milli Mücadele Yıllarında Niksar** isimli çalışmalarında “*Hey Onbeşli*” (s. 16) türküsünün bir dördlüğünün güftesine yer verilmiştir.

1999 yılında yayımlanan Mustafa Güler'in **Başçiftlik El Kitabı** -Resimli Başçiftlik Notlarım- isimli eserde iki farklı kına türküsünün (s. 111), “*Manilerden Ana Kız*” deyişleri (s. 113) isimli türkünün, “*Hey Onbeşli*” (s. 128) türküsünün güftelerine yer verilmiştir.

Salih Turhan'ın 1999 yılında yayımlanan **Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri** isimli eserde beş Tokat türküsünün (Yeşil Ördek Gibi Daldım Göllere, Hey Onbeşli Onbeşli, Bülbül Ne Ötersin Virandır Bağın, Eşrefoğlu, Kazova Halayı) (s. 277-282) ezgi ve güfteleri yer alır.

Ahmet Şükrü Esen'in 1999 yılında Pertev Naili Boratav ve Fuat Özdemir tarafından yayına hazırlanan **Anadolu Türküleri** isimli eserinde “*Burçak Tarlası* ve *Âdil'in Türküsü*” isimli eserlerin sözlerine yer verilmiştir.

Bekir Karadeniz'in 2000 yılında yayımlanan **Ela Gözlüm Türküler** isimli eserinde dokuz Tokat türküsünün güftesine yer verilmiştir. Cahit Öztelli'nin 2002 yılında yayımlanan, **Evlerinin Önü Türküler** isimli kitabında türküler konularına göre tasnif edilirken dokuz Tokat türküsünün güftesi verilmiştir. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Müzik Dairesi Başkanlığı tarafından 2002 yılında hazırlanan **Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi III (Uzun Havalı)** isimli eserde de Tokat türkülerine yer verilmiştir.

Salih Turhan'ın 2003 yılında yayımlanan **Meşhur Olmuş Türkülerimiz I. Cilt** isimli eserinde yedi Tokat türküsüne yer verilmiştir. Bu eserde tanınan, bilinen, söylenen, sevilen türkülerimiz bir araya getirilmiştir. Ayrıca türkülerin en sevileni, en bilineni, en çok söylenileni, en tanınanı onların milli motiflerini yansıtır. Turhan'ın 2003 yılında yayımlanan **Meşhur Olmuş Türkülerimiz II. Cilt** isimli eserinde 847 eser yer alır ki bunlardan dördü Tokat türküsüdür. Meşhur Olmuş Türkülerimiz başlığı ile hazırlanan bu eserlerde geçmişten günümüze kadar çeşitli dönemlerde çok geniş bölgelerde ya da kendi bölgesinde şöhret kazanmış türkülere yer verilmiştir. Ayrıca türkülerin farklı versiyonları dipnot şeklinde belirtilmiştir.

Murat Kavaklı'nın 2004 yılında yayımlanan **Tarihe Yön Veren Dahî 3 Kitap Bir Arada** isimli eserin Pazar Çevresinin Tarihi II. Kitap bölümünde “*Hey Onbeşli*” (s. 122) türküsünün; Pazarnâme III. Kitap bölümünde dört Tokat türküsünün (Ben Ölür müyüm, Felek, Dillala, Erkilet Türküsü) güftelerine yer verilmiştir. Ayrıca aynı bölümde efsane kaynaklı iki Tokat türküsünün (Ballica'nın Yörük Sevdalıları ve Civan Ali İle Ay Dudu) güfteleri belirtilmiştir. Ayrıca aynı bölümünde “*Açtı m'ola Tokat'ın Gülü Yaprığı*” (s. 286) isimli türkünün hikâyesine yer verilmiştir.

Ali Rıza Malkoç'un birinci baskısı 2004'te yapılan **Türküler Bizi Söyler 1** isimli eserinde üç Tokat türküsünün (Başındaki Yazmayı da, El Vurup Yaremi İncitme, Burçak Tarlası) güftelerine yer verilmiştir.

Yunis Kahraman, Hüseyin Bolat ve Bekir Korkat tarafından hazırlanan **Tarihi, Doğası ve Kültürüyle Akbelen** isimli eserde “Taş Gelin” efsanesi veya “Gelin Taşı” efsanesi ve türküsü (s. 68) ile “Topçam Dağı” hikâyesi ve türküsünün yanı sıra (s. 69) yedi kına türküsünün sözlerine (s. 92-94) yer verilmiştir.

Selahattin Adıgüzel’in 2004 yılında basılan **Gülü Bardağ İçinde/Tokat’ta Folklor** kitabında otuz altı Tokat türkünün güftesine, üç türkünün hikâyesine, altı kına türküsüne, otuz halk oyunu türküsü ve hikâyesine, on türkülü oyunların güftelerine, üç semaha yer verilmiştir. Ayrıca eserde otuz beş Tokat türküsünün notalarına da yer verilmiştir. Bu çalışma Tokat türkülerine ilişkin en çok türkü ihtiva eden ilk basılı yayın olması bakımından önem arz etmektedir.

Lütfi Sezen tarafından derlenen, 2005 yılında Tokat ili kültür yayını olarak basılan **Manilerle Tokat** isimli eserde iki Tokat türküsünün sözlerine (s. 35-36) yer verilmiştir.

Necati Demir’in Niksar ve Tokat yöresinde yaptığı araştırmalar sonucunda meydana getirdiği ve yöresel kültürün zenginliğini sergilediği **Tokat İli ve Yöresi Ağızları** isimli 2005 yılında yayımlanan bu eserde bir türkünün güftesine (s. 380) ve kına türkülerinin (s. 432) güftelerine yer verilerek milli kültürümüze katkı sunulmuştur.

Ali Rıza Malkoç tarafından 2005 yılında yayımlanan **Türküler Bizi Söyler-2** isimli eserde beş Tokat türküsünün (Bugün Ben Bir Güzel Gördüm, Değmen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme, El Çek Tabip Sinem Üstünden, Hey Onbeşli Onbeşli, Sabahın Seherinde Ötüyor Kuşlar) güftelerine yer verilmiştir.

Niksar Belediyesi Yayını olarak 2006 yılında basılan **Tarih ve Kültür Kenti Niksar** isimli eserde “*Burçak Tarlası*” (s. 164-165) türküsünün güftesine ve hikâyesine yer verilmektedir. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Müzik Dairesi Başkanlığı tarafından 2006 yılında hazırlanan **Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I, II** isimli eserde 101 Tokat türküsünün güftesi yer alır.

Hakkı İncebay ve Mehmet Emin Ulu tarafından hazırlanan, 2007 yılında yayımlanan **Kazâbâd’dan Üzümören’e** isimli eserde bir şerbet (s. 150) ve üç kına türküsünün (s.153-154), otuz iki ninninin (s. 164-169), iki farklı türkünün (s. 170), üç ağıtın (s. 172-173) güftelerine yer verilmektedir. Üzümören’in (eski adıyla Kazâbâd,

daha eski adı Dimorta) dil, örf, gelenek, görenek, tarih, kültür ve çeşitli medeniyet izlerinin ifade edildiği bu eserde, Evliya Çelebi'nin “*Serdarı, camii, hanı, çarşısı ve pazarı bulunmaktadır. Tıpkı bir şehir gibi bin haneli mamur bir köy olup haftada bir kere büyük bir pazarı olup, Allah bilir ama gün geçtikçe bu köy büyük bir şehir olacaktır.*” şeklinde övdüğü bir beldenin bu kitabında kırk bir türkünün güfteleri yer almaktadır.

Tokat yöresi türküleri ve oyun havaları ezgileri, notaları ve sözleriyle birlikte 2008 yılında Salih Turhan ve Selahattin Adıgüzel tarafından toparlanarak basılı kitap haline getirilmiş; **Tokat Türküleri ve Oyun Havaları** başlığı altında yayımlanmıştır. Metin bölümünü ayrı tutmak şartıyla kitap üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Türküler kitabın birinci bölümünde kırık saz havaları, ikinci bölümünde oyun ve saz havaları, üçüncü bölümünde ise uzun havalar sınıflamasıyla yer almaktadır. Kitapta beş tane türkünün hikâyesine yer verilmiştir. Ayrıca kitapta 1937 ve 1943 yılında Tokat'ta yapılan derleme çalışmalarına ait ezgi listesi de tablo halinde verilmektedir. Bu çalışma çok sayıda türkü içeren kapsamlı bir çalışma olması ve türkülerin hikâyelerine yer vermesi açısından oldukça önemlidir. Çalışmayı önemli kılan bir diğer husus ise Tokat yöresine ait ve daha önce yayımlanmamış olan türkülere yer vermiş olmasıdır.

Turhan ve Adıgüzel, 1937 yılından günümüze kadar birçok kişi ve kurum tarafından yapılan resmi, özel derlemelerle TRT Kurumu arşivindeki 100 civarında Tokat ezgisine ulaşabildiklerini ifade eder. Ancak Tokat müzik ve oyun folkloru açısından bu sayının çok az bir sayı olduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla geçmişten günümüze konuya ilişkin hemen hemen tüm literatürü taradıklarını, mahalli ve genel ses kayıtlarına müracaat ettiklerini, repertuar sayısını 267'ye çıkardıklarını belirtirler. Selahattin Adıgüzel'in kitabını istisna tutacak olursak, Tokat adına böyle bir çalışmanın ilk olduğuna da vurgu yaparlar. Kitapta yer alan eserlerin özel bir formatta profesyonel yazım tekniği ile yazıldığını ve metin tashihlerine önem verildiğini de ifade ederler. Ayrıca sayfa altlarına özel notlar düşülerek çeşitlemelerle ilgili kültürel etkileşimlere atıfta bulunulduğunu da belirtirler (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 5).

Turhan ve Adıgüzel, “Tokat Türküleri ve Oyun Havaları” isimli eserde Tokat'ta halk müziği araştırmaları hakkında bilgi verir. Araştırmacılar Tokat'ta yapılan en önemli halk müziği araştırmasının 1943 yılında yapılan ve kitapta aynen iktibas edilen

Ankara Devlet Konservatuvarı araştırması olduğunu ifade ederler. Bu araştırmayı teknik yönden rapor edip makaleye dönüştüren kişinin ise aynı zamanda derleme kurulu üyesi olan Halil Bedi Yönetken olduğunu belirtirler. Yazıda da bahsedildiği üzere belirli merkezlere gidildiğini, bu konularla ilgili olan kişilerden değişik halk müziği formlarını içeren ezgilerin ses kaydının yapıldığını belirtirler. Yaklaşık 200 civarındaki bu sözlü ve sözsüz ezginin yarıya yakınının o zamanki uzman ve sanatçılar tarafından notaya aktarıldığını ve bir kısmının ise arşivlerde kalıp kullanılamaz hale geldiğini ifade ederler. Bugün gelinen noktada ise resmi ve özel derlemelerle birlikte Tokat ve yöresine ait 300 halk ezgisinden bahsedilebileceğini belirtirler. Tüm ilçe ve köyleri kapsayan derin bir araştırma, derleme çalışması ile bu sayının 500-600'e çıkabileceğine dikkat çekerler (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 27).

M. Ufuk Mistepe'nin 2008 yılında yayımlanan **Ünzile Düşleri Zile Türküleri** isimli eserinde, “**Yaşanabilir Bir Zile Projesi**” kapsamında âşıklar diyarı Zile'nin 62 türküsünün güftelerine yer verilmektedir. Ayrıca eserde bazı türkülerin notaları da yer alır.

Özgün Karaca'nın 2009 yılında yayımlanan **Yöre Yöre / İl İl Türkülerden Seçmeler** isimli eserinde “*Hey On Beşli On Beşli*” (s. 150) türküsünün güftesine yer verilmiştir.

TRT Müzik Dairesi Başkanlığı 2009 yayını olan **Türk Halk Müziği/Konularına Göre Notalarıyla Türküler/ İş Türküleri/Mizahi Türküler/ Mevsimlerle İlgili Türküler** isimli eserde “*Burçak Tarlası*” (iş türküsü) isimli türkünün notasına ve güftesine yer verilmiştir. Yine TRT Müzik Dairesi Başkanlığı 2009 yayını olan **Konularına Göre Notalarıyla Türküler II. Bayram, Düğün, Kına Türküleri** isimli eserde “*Ocağa Koydular Yufka Sacını*” (s. 28-29) isimli türkünün nota ve güfteleri yer alır.

Merdan Güven'in 2009 yılında yayımlanan **Türküler Dile Geldi** isimli eserinde üç Tokat türküsünün (Ala Çorap Örmedim, Kıymet ve Yusuf) ismi geçmekte ve bu eser “*Hey On Beşli On Beşli*” türküsünün hikâyesini ihtiva etmektedir.

Nurer Uğurlu'nun 2009 yılında yayımlanan **Folklor ve Etnografya Aşk Türkülerimiz** isimli çalışmasında yedi Tokat türküsünün (Altın Kösteğim Şak Şak, Tokat Bir Bağ İçinde, Hey Onbeşli Onbeşli, Sabahın Seherinde Ötüyor Kuşlar, Elinde

Düldül, Şu Dağın Ardında Silâh Sesi Var, Şu Zile'nin Ortasından Yol Gider) güftelerine yer verilmiştir.

2009 yılında Mehmet Emin Ulu tarafından hazırlanan **Gelişimde Yeni Umut Yeşilyurt** isimli eserde şerbet içme sırasında söylenen “*Şerbet Türküsü*”nün (s. 270-271), kına gecesinde söylenen iki farklı kına (s. 274-275), “*Horon ve Halay Türküsü*”nün (s. 301) ve “*Güloğlan*” (s. 304) türküsünün güftelerine yer verilmiştir.

Hayrettin Koyuncu tarafından 2010'da Tokat'ta hazırlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz Tokat Yöresi** isimli eserde 25 farklı Tokat türküsünün güfte ve öykülerine, 22'sinin de ezgisine yer verilmiştir. Koyuncu'nun bu eseri Tokat türkülerinin hikâyelerini ihtiva etmektedir. Tokat türkülerinin hikâyelerinin bir araya getirildiği derli toplu ilk eser olması bağlamında önem taşımaktadır.

Necati Demir ve Fikriye Demir tarafından 2011 yılında hazırlanan **Türk Ninnileri** isimli eserde Tokat'tan derlenen 66 çocuk türküsüne - ninnisine yer verilmiştir.

Hamdi Tanses'in **Beste ve Güfteleriyle Kuşaktan Kuşağa Halk Türküleri** isimli 2012 yılında yayımlanan çalışmasında 19 Tokat türküsünün (Hey On Beşli, Sabahtan Kalktım Ki (Burçak Tarlası), Başındaki Yazmayı Da Sarıya Mı Boyadın, Öğretmene Varamadım, Bugün Ben Bir Güzel Gördüm, Yumak Yumak Olmuş Saçının Teli, Suyu Düştü Gülümüz, Kalenin Bedenleri, Tinyaba'nın Daşları, Müdür Beyin Yeşil Kürkü, Mehellidir Köyümüz, Aşağıdan Gelir Yaylı Makine, Yeni Çiftlik Derler, Yayla Çiçeği Misin, Yüce Dağ Başında Bir Ulu Pınar, Ala Çorap Örmedim (Kıymet), El Vurup Yaremi İncitme Tabip, Deymen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme, Gül Yüzlüm Gül Destem Nemden İncindin, Yürü Güzel Yürü Yolundan Galma)beste ve güftelerine yer verilmiştir.

2012 yılında Niksar Belediyesi tarafından yayımlanan **tarih, tabiat, kültür ve turizm kenti... Niksar Kent Rehberi** isimli çalışmada “*Niksar'ın Fidanları*” isimli türkünün güftelerine yer verilmiştir.

2013 yılında yayımlanan İsa Kocakaplan'ın “**türkü söyleyen şehirler**” isimli eserinin 89-98. sayfaları arasında Tokat'a yer verilmiştir.

Doğan Kaya'nın **Anonim Halk Şiiri** isimli 2014 yılında yayımlanan çalışmasının türkü bölümünde üç Tokat türküsünün (Tokat'a Gidemiyorum Yârim Sana Fistan Alayım, Madımak, Burçak Tarlası) (s. 171-299) güftelerine ve yapı özelliklerine yer verilmiştir. Ayrıca bu eser 1945 yılında Ormandibi (Almus-Tokat) köyünde çıkan yangın için köye gidenlerin intibalarını anlattığı bir yangın destanının güftesini (s. 372) ihtiva etmektedir.

Süleyman Gözüpek'in **Köyümüz Ortaören** isimli 2015'te yayımlanan eserde on yedi Tokat türküsünün güftelerine (s. 80-86) yer verilmiştir.

Tokat Belediyesi Kültür Yayını olarak yayımlanan **Milli Mücadele'de Tokat** isimli eser, "Hey Onbeşli Onbeşli" türküsünün Mehmet Emin Ulu ve Hulusi Üstün tarafından yazılan iki farklı hikâyesini ihtiva etmektedir. Türküler sözlü kültür ürünü olduğu için geçmişten günümüze farklı varyantlarda ve hikâyelerde karşımıza çıkabilir. Halk türküleri anonim olduğu için ilk söyleyenleri zamanla unutulduğundan ağızdan ağza aktarılırken bazı değişiklikler gösterir. Aslında bu her bir değişikliği yeni bir varyant olarak almak gerekir.

Necdet Kurt'un **El Vurup Yâremi İncitme Tabip Zileli Âşık Sadık Doğanay** isimli 2016'da yayımlanan eserinde TRT repertuarına girmiş olan on dokuz Zile türküsünün altısının Sadık Doğanay'dan derlendiği belirtilir. Sadık Doğanay'dan Ali Ekber Çiçek tarafından derlenmiş olan "Yandı Yürek Yar Elinden" adlı türkünün de TRT repertuarına kaynak kişi Ali Ekber Çiçek ve yöresi Erzincan olarak kayıt edildiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu yanlışlık düzeltildiğinde bir türkünün daha eklenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

"El Vurup Yaremi İncitme Tabip

Her Sabah Her Sabah Gülşen İçinde

Bir Güzel Methedeyim

İzzetli Hürmetli Bilirim Seni

Bir Güzelin Hasretinden Ahından

Gönül Gel Varalım Gülşen Bağına" adlı türkülerin Sadık Doğanay'dan derlendiği dile getirilmiştir.

Sadık Doğanay'ın Havalandırdığı Eserlerinin Notaları bölümünde âşığın 29 eserinin (Bir Güzel Methedeyim, El Vurup Yaremi İncitme Tabip, Bir Güzelin Hasretinden, Âşık Oldum Aşka Düştüm (Gel Efendim), Ey Gönülümün Pazarı, Her Sabah Her Sabah Gülşen İçinde, Âşık Oldum Bir Güzelin Adına (Safa Geldiniz), Bir Yere Toplandık, Gınamayın Aklımı, Gönül Gel Varalım, İzzetli Hürmetli, Löküs Koydum Tavana, Yandı Yürek, Zile Ellerinden, Ağlayı Ağlayı, Bugün Güzellerin Şahını Gördüm, Dünya âlemine dâhil etmeden, Dön Beri Yüzün Göreyim, Gafletten Uyandım, Gel Gönül Gam Yeme, Gel Yola Turap ol, Havalanıp Gönül Gel Çekme Ceza, Kainat'ın Dünyasını, Şikâyetim Vardır Kara Bahtıma, Şimdi Tersinedir Dünyanın İş, Virane Bahçede Bülbül Ötermi, Yola Turap Olduk, Elif'i Mim'den Aldık, Zülfün Kâhkülleri) hem güftesine hem de notasına yer verilmiştir. Kurt, “Âşığın, “Her sabah her sabah gülşen içinde” adlı eseri Nida Tüfekçi tarafından 12.08.1977 tarihinde derlenmiş ve notaya alınmış, 29.09.1977 tarihinde TRT repertuvar kurulunca incelenerek, repertuvara 1468 sıra numarası ile dâhil edilmiştir. Yine, sözleri dedesi Kemterî'ye ait “İzzetli hürmetli bilirim seni” adlı eser İstanbul Radyosu THM Şube Md. Tarafından derlenmiş ve Can Etili tarafından notaya alınmış, 08.11.1978 tarihinde TRT repertuvar kurulunca incelenerek, repertuvara 2054 sıra numarası ile dâhil edilmiştir. Yine aynı yıllarda “Bir güzelin hasretinden ahından” adlı eseri de Arif Meşhur tarafından derlenip notaya alınarak 2271 sıra numarası ile TRT repertuvarına kazandırılmıştır.

Sadık Doğanay'ın birçok eseri Ali Ekber Çiçek tarafından 16.01.1970 tarihinde Zile'de, Hidayet Açış'ın evinde ve diğer birçok eser de, eş zamanlı olarak Selahattin Zorlu'nun evinde kaydedilerek derlenmiştir. Bu derlemede:

“Arzusun çektiğim gül yüzlü dostum”

“Âşık oldum bir güzelin adına”

“Bir güzel methedeyim”

“El vurup yaremi incitme tabip”

“Gönül gel varalım gülşen bağına”

“Kâinatın dünyasını kurarken”

“Nasıl yar diyeyim ben böyle yâre”

“Yandı yürek yar elinden”ve daha birçok eseri kayıt altına alınmıştır. Bu derlemelerden “Yandı yürek yar elinden” adlı eseri Ali Ekber Çiçek, TRT müzik dairesine kendisini kaynak kişi olarak göstererek vermiştir. Hâlbuki aynı eser, müzik öğretmenleri Nebi ve Fadime YILMAZ tarafından 1979 yılında, ölümünden çok kısa bir süre önce derlenmiş ve 06.02.1980 tarihinde notaya alınmıştır. Ayrıca Yılmaz çifti âşıktan:

“Âşık oldum aşka düştüm”

“Bir yere toplandık cümle âşıklar”

“Âşık oldum bir güzelin adına”

“Gınamayın aklımı”

“Her sabah gülşen içinde”

“Ey gönlümün pazarı”

“Löküs koydum tavana”

“Yandı yürek yar elinden” adlı eserler olmak üzere, sekiz adet türkü derlemişlerdir.” (Kurt, 2016: 13-14) demektedir.

2017 yılında Niksar Belediyesi Kültür Yayınları olarak çıkan Hasan Akar’ın **Niksar Üstüne** isimli eserinde Şakî-i Şehir Hekimoğlu İbrahim ve Niksar başlığı altında “Hekimoğlu” (s. 128-138) türküsünün güfte, hikâye ve yöresine yer verilmiştir. Yine bu çalışmada “Entarisi Aktandır (Kalenin Bedenleri-Niksar’ın Fidanları)” (s. 182-185) isimli türkünün derlenişi ile ilgili iki farklı araştırmaya ve güftesine yer verilmiştir. Yurttan Sesler’in kurucusunun, büyük musiki adamı Muzaffer Sarısözen’in halk türkülerini derlemek için Halil Bedii Yönetken ve Teknisyen Rıza Yetişen ile çıktığı yedinci derleme gezisinde Anadolu’da yolunu 1943 yılının 28 Temmuz’unda Niksar’a uğratdığı belirtilmiştir. Niksar şehir merkezinde Zurnacı Hüseyin Aarsal’la görüşerek, ondan “Palıçoğun Şakir’in Türküsü, Madra Deresi, Burçak Tallası, Yayla Çiçeği misin, Hurşid ve Entarisi Aktandır” türkülerini dinleyerek ses kayıtlarını aldığı ifade edilmiştir. Türkünün derlenişi ile karşımıza çıkan ikinci araştırmanın Cahit Külebi’nin 1980’li yıllarda Ankara Otel Balın’de düzenlenen Tokatlılar Gecesine ait olduğu belirtilmiştir. O zamanki Tokat Valisi Recep Yazıcıoğlu, Anayasa Mahkemesi Üyesi Yekta Güngör Özden, Niksar eşrafından A. Kadir Karslı ve oğlu eğitimci - yazar Hami

Karslı Beyin de olduğu bir sohbet ortamında Külebi bu türküyü Devlet Konservatuarında iken kendisinin derlediğini söylediğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu türkünün bunların ötesinde bir de Yunanistan’da aynı formatta söyleniş şekli olduğuna vurgu yapılmıştır (Akar, 2017). Ayrıca “*Nezük-Niksar’da Sivaslı Bir Gelin-*” (s. 239-241) isimli türkünün hikâye ve güftesine yer verilmiştir

Yukarıda içinde Tokat türküsü geçen eserlere bakıldığında genel olarak bu çalışmalarda Tokat türkülerine sadece güfte ve nota olarak yer verildiği görülür. Bu çalışmalarda sınırlı sayıda da olsa Tokat türkülerinin gelecek kuşaklara aktarımı sağlanarak ulusal anlamda Türk folklorunun yerel anlamda ise Tokat folklorunun zenginleşmesine katkı sunulmuştur. Türkülerin derlendiği yerlere bakıldığında genellikle köy ve kasabalar olduğu görülmektedir. Bu durum türkülerin çoğunlukla köy ve kasabalarda ortaya çıktığını gösterir. Bu çalışmalarda yöre halkının sevincini, hüznünü, elemi, kederini kısaca tüm yaşantısı doğal bir akış olarak türkülerde görülebilmektedir. Bu kitaplarda yer alan türküler ortaya çıktıkları yöredeki insanların beşikten mezara tüm duygu ve yaşantılarını yansıtır. Ayrıca bu çalışmalarda Tokat türkülerinin bilimsel bir yöntemle incelenmediği görülmektedir.

2015 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi yayını olan **Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 25-26 Eylül 2014 Tokat Bildiriler Cilt II** isimli eser Tokat türküleriyle ilgili dört farklı bildiriye ihtiva eder. 2018 yılında GOP Üniversitesi yayını olan **Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat’ta İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu 18-20 Ekim 2018 Bildiriler II. Cilt** isimli eser de üç bildiriye ihtiva eder. Bu eserlerdeki bildiriler tezin Makale ve Bildiriler başlığı taşıyan bölümünde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

2018 yılında Etnomüzikoloji Derneği Yayını olan **Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu Müzik ve Politika Sempozyum Bildiri Kitabı** isimli eserde “*Hey Onbeşli Ağlatmalı mı Oynatmalı mı?*” isimli bir bildiri yer alır. Bu bildiri Makale ve Bildiriler başlığı taşıyan bölümde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

B. Tezler

Tokat türkülerini ile ilgili ilk tez çalışması 1969 yılında Cevat Altınok tarafından Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak **Tokat Halk Türküleri (Hikâyeleri, Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi)** ismiyle hazırlanmıştır. Bu

tez çalışmasında kırk bir Tokat türküsü şekil ve muhteva bakımından incelenmiş olup bunlardan sekizinin hikâyesine de yer verilmiştir. Bu tezde türküler aşk ve sosyal konulu olmak üzere iki başlıkta sınıflandırılmıştır. Ayrıca tezde türkülerin benzer olanlarının şekil olarak incelemesi yapılmıştır.²

Burhan Kaçar tarafından 1975 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak hazırlanan **Tokat Folkloru** isimli eserde elli Tokat türküsünün güftelerine yer verilmiştir.³

Sema Güvener tarafından 1978 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak **Turhal Folkloru ve Halk Edebiyatı** ismiyle hazırlanan çalışmada üç Turhal türküsü (*Ana hamama vardın mı, Çekin Halay Düzülsün, Geyik Türküsü*) belirtilmiştir.⁴

Perihan Özşarı tarafından 1980 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak **Zile Folkloru** ismiyle hazırlanan çalışmada on iki Zile türküsünün güftelerine yer verilmiştir. Ayrıca “*Armuttan Kayacağım*” ve “*El Vurup Yâremi İncitme Tabip*” isimli türkülerin notalarına da yer verilmiştir. Bu çalışmada on bir Zile ninnisinin sözleri de yer almaktadır.

Nurdane Yardımcı tarafından 1988 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak hazırlanan **Tokat Halk Edebiyatı ve Folklorundan Örnekler** isimli çalışmada on türkünün güfte ve ezgisi; on beştürkünün güftesi ve bu türkülerden “*Burçak Tarlası, Kıymet Türküsü*” isimli halk ezgilerinin hikâyeleri de yer almaktadır.⁵

Fatih Tiryaki tarafından 1993 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak **Niksar Folkloru** ismiyle hazırlanan çalışmada beş Niksar türküsünün güfte ve hikâyelerine (s. 52-58), “Niksar’dan Deyişler” başlığı altında Niksar yöresine ait deyişlerin güftelerine (s. 31-33) yer verilmiştir.⁶

Hüseyin Kodal tarafından 1999 yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü lisans tezi olarak **Sulusaray Yöresi Folklor Çalışması**

² Bu tez Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Kütüphanesi H.69/1 rafındadır.

³ Bu tez Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Kütüphanesi H.75/12 rafındadır.

⁴ Bu tez Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Kütüphanesi H.78/21 rafındadır.

⁵ Bu tez Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Kütüphanesi H.88/14 rafındadır.

⁶ Bu tez Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Kütüphanesi H.93/10 rafındadır.

ismiyle hazırlanan çalışmanın türküler bölümünde otuz bir Sulusaray türküsünün güftesi ve Öykülü Türküler bölümünde yedi Sulusaray türküsünün hikâyeleri belirtilmiştir.

Asuman Üneş tarafından 2001 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak hazırlanan **“Tokat Türküleri”** isimli çalışma 215 sayfadan oluşmaktadır. Bu tezde 56 sevda türküsünün, 26 oyunlu türkünün, 20 ayrılık türküsünün, 40 acıklı türkünün (ağıtlar), 7 hastalığın verdiği ızdırapla söylenen türkünün, 7 tabiat ve tabiat sevgisi, 3 hayvanlarla ilgili türkünün, 1 silahlarla ilgili türkünün, 1 hapisane türküsünün, 2 taşlamanın, 7 mizahi türkünün, 2 destanın, 1 düğün törenlerinde söylenen türkünün, 1 şerbet türküsünün, 3 hamam türküsünün, 12 kına türküsünün, 1 gelin alma türküsünün sözlerine yer verilmiştir. Ayrıca “Kıymet, Fadik, Fadik (varyant), Abum abum, Yedi sene, Sarsı kıranı, Nezük Destanı, Hacer, Kaçış, Burçak tarlası, Ahmet ve Ayşe, Telli Senem, Tokat’ın Bahçeleri, Ayrıldım güler miyim, Şeftali çiçeklendi, Ana Beni Niye Verdin Kürtlere, Feleğin Hançeri, Ağrı destanı, Hey onbeşli onbeşli, Ağlamayın şehit yavruma, Dayanmamız için taş olmak gerek, Sallayan kimidi, Reşadiye depremine ağıt, Deprem ağıtı, Sizler sağ olun, Kürt Oğlunun Hakkı, Ali Paşa Hamamına Ağıt, Hatipoğlu, Gürcüoğlu, Amele Şevket, Sarhoş Osman, Tahir, Yusuf türküsü, Sabri, Kader böyledir, Yitürdüm gardaşı, Ağıt, Camuş türküsü, Sel Destanı, Ağıt, Hastaneye Türkü, Otobüse bindim, Dönüyo teker, Bir hastanın ağıtı, Güpür, Deli Şükrü, Müdürün uzun kürkü, Muhtarın odası, Yüzbaşıoğlu Talip Ağa’nın türküsü, İhtiyar, Sıçan türküsü, Bizim sıçan, Yare küskünüm, Ramazan türküsü, Tütün destanı, Kır at destanı” isimli 55 türkünün hikâyesine yer verilmiştir. “Tokat ağırlaması, Tombul makine, Karadut oyunu, Mero oyunu, Kabak oyunu, Hoş bilezik, Gül oğlan, Alaçam, Ağca Dudum, Güllü, Gözeller, Armut dalı, hey kızlar, Erzurum ovaları Oduncular, Düz oyun, Madımak” isimli oyunlu türkülerin sözlerine yer verilmiştir. “Gine de yar nenni, İnce Dudum yar yar, Nenni nenni, Periya, Samah, Kırklar samahı, Gönüller samahı, Zamah, Zamah” isimli türkölü halayların sözlerine yer verilmiştir.

Serdal Aybek tarafından Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde 2002 yılında hazırlanan **“Karakaya Köyü ve Yağmurlu Kasabası Folklor Çalışması”** isimli lisans tezinde “[İrmah gıyısına gazan gurmam], [Gözleri ela, yanağı alsın], [Bülbülü suladım altın tasınan], [Gide gide bir söğüde dayandım]” isimli türkülere ve anonim türkülere ait dörtlüklere (s. 11), [Yüce dağ başında mangal kömürü] isimli

türküye ve on dokuz anonim türküye ait dörtlüklere (s. 26) yer verilmiştir. Ayrıca üç türkünün sözlerine yer verilmiştir.

Sonnur Özel tarafından 2003 yılında hazırlanan Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak **Nebi Köyü Folkloru** ismiyle hazırlanan çalışmada altı Tokat türküsünün güftelerine (s. 27-30) yer verilmiştir. Semahlar başlığı altında Kırklar ve Gönüller semahı türkülerinin güfteleri (s. 31-33) de ifade edilmiştir.⁷

Dilek Bakan tarafından Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü lisans tezi olarak **Tokat Türküleri (Metin Toplama ve Tasnif)** ismiyle 2008 yılında bir tez hazırlanmıştır. 191 sayfadan oluşan çalışma dört bölüm halinde hazırlanmış olup çalışmanın malzemesi olarak 115 Tokat türküsü kullanılmıştır. Bu türküler Kültür ve Turizm Bakanlığı ses sanatçısı Salih Turhan ile folklor araştırmacısı ve aynı zamanda Tokat Kültür ve Turizm Şube Müdürü Selahattin Adıgüzel beraberliğinde 2007-2008 yılında yapılan araştırma ve derleme çalışmaları sonucunda Tokat yöresinde ulaşılan 167 sözlü eserden 115'i tasnife tabi tutulmuştur. Bu tezde bir araya getirilip tespit edilen türkü metinleri hem teknik hem de muhteva açısından incelenerek ulaşılan sonuçlar yüzdelik olarak ifade edilmiştir. Ayrıca tezde on Tokat türküsünün ve halk oyunun hikâyesine yer verilmiştir.

Hatice Bütüner tarafından Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde 2012 yılında lisans tezi olarak hazırlanan “**Alimler Konağı Tokat ve Yedi Bin Yıllık Kent Zile**” isimli çalışmada “Hey On beşli ve [Benim içimde bir sızı]” isimli türkülerin sözlerine yer verilmiştir.

Samet Gündüz tarafından 2014 yılında Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi lisans tezi olarak hazırlanan **Erbaa İlçesi Çatılı Köyü Derleme Çalışması** isimli çalışmada beş yöre türküsünün güfte ve hikâyelerine (s. 63-70) yer verilmiştir.

Ulusal Tez Merkezi'nde Tokat türküleriyle ilgili olarak dokuz adet tez çalışması bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Selahattin Özcan tarafından 1996 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisans çalışması olarak **Tokat İli Pazar Yöresi Gelenek, Görenek ve İnançları** ismiyle hazırlanmıştır. Sekiz bölümden oluşan tezin dördüncü bölümünün 82. sayfasında semah

⁷ Bu tez Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Kütüphanesi H.2003/6 rafındadır.

hakkında bilgi verilerek bir semah türküsünün güftesine yer verilmiştir. Yine tezin beşinci bölümünün 123. sayfasında tek dörtlükten oluşan kalaycılık konulu bir türkünün güftesine, sekizinci bölümün 161. sayfasında kız isteme töreninde söylenen tek dörtlükten oluşan bir türkünün güftesine, 164. sayfasında şerbet töreninde söylenen bir şerbet türküsünün güftesine, 170. sayfasında hamam töreninde söylenen bir hamam türküsünün güftelerine yer verilmiştir (Özcan, 1996: 82-170).

1998 yılında Kürşad Gülbeyaz tarafından hazırlanan **Tokat Merkez Köyleri Manilerinin Derlenmesi ve İncelenmesi** isimli yüksek lisans tezi 81 sayfadan oluşmaktadır. Bu tez üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada ayrıca bir kına türküsüne; beş türkünün güfte ve notalarına da yer verilmiştir (Gülbeyaz, 1998: 2-78).

Merdan Güven tarafından 2005 yılında hazırlanan **Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma** adlı doktora tezinde “*Yusuf, Kıymet, Hey On Beşli On Beşli ve Ala Çorap Örmedim*” isimli hikâyeli Tokat türküleri hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca bu çalışmada “*Hey On Beşli On Beşli*” türküsünün hikâyesi dile getirilmektedir.

Cem Özer tarafından **Zileli Âşık Sadık Doğanay’ın Hayatı, Sanatı ve Sanatçı Kişiliği** isimli 2009 yılında 145 sayfadan oluşan bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu tezde Âşık Sadık Doğanay’ın hayatı, sanatı ve sanatçı kişiliği incelenmiştir. Bu çalışmada Âşık Sadık Doğanay’ın bilinmeyen yedi türküsü derlenip notaya alınmış ve tezene vuruş işaretleriyle kullandığı tavır, eserlerde gösterilmiştir. Ayrıca Doğanay’a ait TRT repertuarında olan türkülerin söz içerikleri incelenmiş ve kaynak taramalarında aynı türküye ait başka mahlasların olduğu ya da bazı türkülere ait bilinmeyen başka dizelerin olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmayla Âşık Sadık Doğanay’ın âşıklık geleneğinde ve kültürümüzde önemli bir yer teşkil ettiği ortaya konulmuştur. Âşığın mahlası kendisine ait olan on, TRT tarafından derlenen ve mahlası başkalarına ait olan altı türkünün güftelerine yer verilmiştir. Ayrıca âşığa ait on altı türkü tezin ekler bölümünde hem nota hem de güfte olarak verilmiştir (Özer, 2009: 28-145).

Bu tezde Âşık’ın TRT repertuarına giren kendisinden derlenmiş “*Bir Güzel Methedeyim*” türküsünde Âşık’ın, Fuzulî mahlasıyla bir kıta daha söylemiş olduğunun tespit edildiği fakat bu kıtanın TRT repertuarında olmadığına ve mahlası olmadan

söylendiğine de dikkat çekilmiştir. Yine Âşık’a ait TRT repertuarında olan “*Bir Güzelin Hasretinden Ahından*” türküsünü Âşık Sadık Doğanay, daha önce bilinmeyen bir kıtayla birlikte Sıtkı mahlasıyla söylemiş ve Sıtkı mahlaslı olarak TRT repertuarına geçmiştir; fakat araştırmalar sırasında “Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınlarında”, Halil Atılğan’ın “Türkülerin İsyanı” kitabında ve Nejat Birdoğan’ın “Notalarıyla Türkülerimiz” kitabında, bu eserin Yusufelili Muhibbi’ye ait olduğu ifade edilmiştir (Özer, 2009: 58-62).

Âşık’ın bir başka türküsü olan, Türebî’ye ait “*Gönül Gel Varalım Gülşen Bağına*” türküsü incelenmiş ve Halil Atılğan’ın, “Türkülerin İsyanı” adlı kitabında Sivas yöresinden derlenmiş başka bir şeklinin görüldüğü belirtilmiştir. Değişik kıtalar olmasına rağmen ortak sözler incelendiğinde ikisinin de Turabî mahlaslı olması bize aynı türkü olduğunu gösterdiği belirtilmiştir (Özer, 2009: 62-65).

Sadık Doğanay’ın söylediği ve TRT Repertuarına giren “*İzzetli Hürmetli Bilirim*” ve “*El Vurup Yaremi İncitme Tabip*” türkülerinde söz aksaklıkları tespit edilmiş, ayrıca “*El Vurup Yaremi İncitme Tabip*” türküsünün bir kıtası daha olduğu Âşık’ın ses kayıtlarından anlaşıldığı ve çalışmaya eklendiği belirtilmiştir (Özer, 2009: 71-72).

Timur Eşiğül tarafından **Tokat Reşadiye’de Geleneksel Oyun Müzikleri** isimli 2012 yılında hazırlanan ve 191 sayfadan oluşan yüksek lisans tezi iki bölümden oluşur. Bu tezde, Reşadiye bölgesi geleneksel halkoyun müzikleri tespit edilerek bunların incelenmesine yer verilmiştir. Ayrıca yapılan bu araştırmayla yöre oyunlarına en çok hangi çalgıların eşlik ettiği ve oyunların müzikal yapıları hakkında da bilgi verilmiştir. Bu tez Reşadiye’nin geleneksel oyun ve müzik kültürü alanında akademik anlamda yapılan ilk çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır (Eşiğül, 2012: 6-128).

Emre Pınarbaşı tarafından **Tokat Yöresinde Dini Musiki** isimli 2012 yılında hazırlanan ve 135 sayfadan oluşan bir yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmaktadır. Bu tezde Tokat yöresine ait ilahi ve deyişlerin, semahların güfte ve notalarına yer verilmiştir (Pınarbaşı, 2012: 25-187).

Deniz Güneş tarafından **Tokat Yöresi Alevî-Bektaşî İncancında Zâkirlik Geleneği** isimli 2013 yılında hazırlanan ve 513 sayfadan oluşan doktora tezinde bu

gelenek icra edilirken söylenen deyişlerin ve semahların nota ve güftelerine yer verilmiştir (Güneş, 2013: 147-509).

Selda Arslan tarafından **Tokat Yöresi Halk Ezgilerinin Müzikal Analizi** isimli 2016 yılında hazırlanan ve 278 sayfadan oluşan yüksek lisans tezi dört bölümden oluşmaktadır. Bu tezde Tokat yöresi TRT repertuarındaki 101 halk ezgisinin müzikal açıdan analizi yapılarak yöre müziğinin karakteristik özellikleri hakkında bilgiler verilmiş ve Türk halk müziğinin genel karakteri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İncelenen Tokat yöresi halk ezgilerinin makamsal yapıları ve usul özellikleri tespit edilmiştir. Bu tez Tokat'ın halk ezgilerinin müzikal analizi olarak akademik anlamda yapılan ilk çalışma olması sebebiyle de önem arz etmektedir (Arslan, 2016: 14-277).

Muhammed Avşar tarafından **Tokatlı Halk Şairi Eşref Tonbuloğlu'nun Şiir Dünyası** isimli 2018 yılında hazırlanan 989 sayfadan oluşan doktora tezi dört bölümden oluşmaktadır. Bu tez Eşref Tonbuloğlu'nun hayatının, sanatının ve örneklem olarak alınmış şiirlerinin yapı ve içerik olarak incelenmesi üzerine hazırlanmıştır. Çalışmanın konusu, halk şairi ve halk müziği sanatçısı kimliğiyle son dönemlerde Tokat'ın yetiştirdiği en önemli değerlerden biri olan Eşref Tonbuloğlu'nun şiir dünyasının hayatı ve eserleri merkezinde incelenmesinden oluşmaktadır. “*Başındaki Yazmayı*” ile “*Harmandan Gel*” türküleri başta olmak üzere elektronik kültür ortamında üretilmiş ve MESAM'a kayıtlı yaklaşık 150 eseri olduğu tespit edilmiştir. Avşar, Tonbuloğlu'na ait “*Gönül Arzuluyor Tokat İlini* (1969), *Harmandan Gel Harmandan (Evleri İki Kath)* (1970), *Başındaki Yazmayı* (1971), *Sıra Sıra Şu KarşıkıKonaklar* (1970-1971), *Nazlı Yâr Harmanda Cecim Dokuyor* (1970-1971), *Ninayda* (1972), *Düğün Alayı* (1972)” isimli ilk türkülerine de yer vermiştir. Bu çalışmada Tonbuloğlu'nun “*Ah Ben de Yesem (Ana Kıymeti)- Yetimler Gülmeyecek mi* (1973), *Eller de Duysun-Gezelim Barabar* (1974)” adlı 45'lik plaklarına da değinilmiştir. Eşref'e ait olup Mıhrıcan Bahar tarafından seslendirilen “*Başındaki Yazmayı, Gönül Arzuluyor Tokat İlini, Sürmeli Yâr Sürmeli, Harmandan Gel Harmandan, Nazlı Yar Harmanda Cecim Dokuyor, Ahu Gözlüm Bu Derdinen Ölüsem, Darı Deresi Bayır, Bizim Köyde Düğün Var, Düğün Alayı, Bu Dağın Ardı Kınık, Karşıdan Gelen Atlı, Ninayda*” gibi birçok türkü örnek olarak verilmiştir. Bu tezde Yıldırım Çınar'ın Eşref Tonbuloğlu'na ait olan ‘Ayrılıktan, Yoksulluktan, Ölümünden’ adlı şiiri plağa türkü olarak okuduğu belirtilmiştir. Eşref

Tonbuloğlu, Türk halk müziğine yüz elli kadar türkü kazandırmış olduğu ve türkülerinin birçok sanatçı tarafından seslendirildiği belirtilmiştir. Avşar, ayrıca Eşref Tonbuloğlu'na ait olmasına rağmen 1974 yılında, kaynak kişisi Mührican Bahar, derleyen ve notaya alan Yücel Paşmakçı, yöresi ise Reşadiye olarak TRT arşivine kaydedilen “*Başındaki Yazmayı*” isimli türkünün asıl sahibini bulmasına katkı sunmuştur. MESAM’a kayıtlı 150 civarında eseri olan sanatçının, bu çalışma öncesine kadar notaya alınmış ve arşivlere eklenmiş sadece iki türküsü olduğu belirtilmiştir. Bu çalışma dâhilinde Eşref Tonbuloğlu’nun çeşitli yönlerden farklılık arz eden 15 türküsü eldeki mevcut kayıtlardan ve sanatçının kendisinden yararlanmak suretiyle tespit edilerek notaya alınmıştır. Bu eserlerden onu (*Gökyüzünde Uçan Turnam, Aç Gözünü Dostum, Mehter Zurna Çalsın Vursun Davulcu, Acep mi Düğün Var, Başındaki Yazmayı, Yaylamıza Yol Gider, Ayrılıktan, Yoksulluktan, Ölümünden, Doktor N’etsin Tabip N’etsin, Ah n’ediyim N’ediyim, Ninay Yâr*) “Musokur” nota yazma programıyla notaya alındığı ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmada; eserlerin usûl, ses alanı, seyir ve dizi bakımından müzikal çözümlemelerinin yapıldığı belirtilmiştir. Diğer beş türkünün ise (*Cem Olun Canlar, Atına Binmiş de Sivas’tan Gelir, Alaçam’dan Filtise’ye Yol Gider, Darı Deresi Bayır, Bağ Deresinde Bağlar*) ise Tokat türküleri ve folkloru hususunda önemli çalışmaları bulunan Necdet Kurt tarafından notaya alındığı ifade edilmiştir. Tonbuloğlu’nun “*Evleri İki Katlı*” türküsü Ümit Tokcan, “*Başındaki Yazmayı*” türküsü ise Yücel Paşmakçı tarafından notaya alınmış TRT arşivinde kayıtlı çalışmalar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu çalışmada “*Evleri İki Katlı*” türküsünün notası yanında müzikal analizine de Selda Arslan’ın “*Tokat Yöresi Ezgilerinin Müzikal Analizi*” isimli tez çalışmasından hareketle yer verildiği belirtilmiştir. Bu çalışma; plakları, türküleri ve şiirleriyle toplumun duygu dünyasında yer edinmeyi başarmış; eserleri yerellikten ulusallığa ulaşarak kendi isminin üzerine çıkmış bir halk müziği sanatçısı olan Eşref Tonbuloğlu ile ilgili ilk bilimsel çalışma olması hüviyetiyle de önem arz etmektedir. Ayrıca Eşref Tonbuloğlu’nun MESAM’ın internet adresinde (<http://www.mesam.org.tr>) kayıtlı 149 eserinin tespit edilmiş olduğu ve bu eserlerin şu şekilde sıralandığı belirtilir:

“1. *Almus Oyun Havası* 2. *Ana Kıymeti* 3. *Anadan Doğuştan Halim Perişan* 4. *Asker Mektubu* 5. *Açış (Gönlümü Açacağım Sevdığım)* 6. *Açlık Ölüme Yakındır* 7. *Âşık Yaralanmalı* 8. *Âşıklar Diyarı* 9. *Başçiftlik* 10. *Bekâr Odası* 11. *Bir Karar ver* 12. *Bitmek İçin mi* 13. *Bizi Çekemeyen (Gel Gezelim Sevdığım)* 14. *Bizim Dağlar* 15. *Bizim*

Eller 16. Nazlı Yâr Harmanda Cecim Dokuyor 17. Büyüttüm Besledim 18. Canım Dünek Dağları 19. Darı Deresi Bayır 20. Dağlara Yol Havası 21. Garip Ağa 22. Giderim Yenisar'a 23. Gidi Yâr 24. Gidiyom 25. Gittin Dünyanın Öte Başına 26. Gönül Arzuluyor Tokat Elini 27. Gül Oğlan 28. Ben Sana Can Olam Sen Bana Canan 28. Sarı Giy Sallan Yârim 29. Varın da Söyleyin Hayırsız Yâre 30. Yâr Kolay Gele 31. Sıladaki Gelinin Gurbetteki Kocasına Mektubu 32. Sevdığım 33. Dağ Olur da Kar Olmaz mı 34. Merhaba Sevdığım 35. Uçma Zamanı 36. Yine Bahar Geldi 37. Megellidir Köyümüz 38. Ninayda 39. Kaş Harmanda Sohu Var (Mineğer'in Yokuşu) 40. Gaylasarlı 41. Başındaki Yazmayı Sarıya mı Boyadın 42. Harmandan Gel Harmandan 43. Karşıdan Gelen Gelin 44. Öksüz Kız 45. Ahu Gözlü Yârdan Aldım 46. Bu Yıllık da Gidemedim 47. Bu Kadar mı Gönlündeki 48. Gezelim Barabar 49. Ölüm Var mı Ya Ben Yokum 50. Saçlarım Ağarmış 51. Oy Güneyler Güneyler 52. Zalimin Zulmü 53. Mapushane 3 54. Bizim Köyde Düğün Var 55. Canım Cananım 56. Emine'mden Ayrılamam 57. Yenişar Anamas Dağı 58. Memleketim Vatanım 59. Giderim Yenişar'a 60. Varsın Dert Çeksin 61. Türküler Türküler 62. Tozanlı Deresi 63. Eğer Görürseniz O vefasız 64. Şu Bastığımız Kara Yer 65. Turnalar 5 66. Başına Çıkmaz Dağlar 67. Sabahtan Yâr İnmiş 68. Yetimler Gülmeyecek mi 69. Vah Şu Benim Köylüme Bak 70. İşçi Gardaş 71. Aha Dünya 72. Sabahtan Kalktım ki 73. Sıladaki Gelinin Mektubu 74. Dağlar Dumanlı 75. Zaralı Gelin 76. Erzincan Depremi 77. Mukadderat 78. El Başına 79. İstanbul'u Arıyorum 80. Eller Seni Değiştirmiş 81. Nazlı Gelin Sazlı Oğlan 82. Gidiyorum Tokat'a 83. Sarı Kız 84. Yaşama Kavgası 85. Düğün Alayı 86. Ah Nideyim 87. Oy Münevver 88. Uzun Hava 89. Bizim Pınar 90. Yıkılan Gurbet 91. Ah Ne Diyim Ne Diyim 92. Yaz Geldi Yayla Zamanı 93. Yakılasın Gurbet Eller 94. Al İpek Giyinmiş 95. Karlı Dağlar Gibi 96. Yâr Sefa Geldin 97. Gidelim Bizim Ellere 98. Telefon Direkleri 99. Gönül Hoş Olsun 100. Karlı Dağlar 101. Doktor N'etsin Tabip N'etsin 102. Eller de Duysun 103. Güldürme Beni 104. Olmaz Olsaydım 105. Bu Dağın Ardı Kınık 106. Niye Ben Gülmeyim 107. Erenlerden misin 108. Irgat Gardaş 109. Hey Ağalar Hey Beyler 110. Düğün Alayı 111. Neredesin Yâr Gelsene Gel 112. Çevreli Yâr Çevreli 113. Yâre Sitem 114. Kınalı Gelin 115. Türkmen Güzeli Yârim 116. Al Senin Olsun 117. Eritmişti Yüreğim Yağın 118. Harmandan Gel 119. Oy Nedem Nasıl Edem 120. Tokat'tan Yolum Geçer 121. Eller Ne Zalim Eller 122. Memedim 123. Derdimi Dağlara Yandım 124. Sürmeli 125. Dağlar Gibiyim 126. İskesür'ü Gezeyim 127. Sarı Gelin 128. Çoban İle

Gelin 129. Söylen 130. Askerin Rüyası 131. Taş Mısın Konuşsana 132. Kimse Bilmez 133. Sen Sefa Geldin 134. Can Ağlar Canan Ağlar 135. Erenler Evliyalı 136. Yaralıyım 137. Yolcu Baba 138. Seven Unutmaz 139. O Dostu Sevdim 140. İskefsir İlinden 141. Ah Gülüm Nazlı Gülüm 142. Anlamaz 143. Gözlerimde Nem Var 144. Yeldirme 145. Gardaşım Muhsin 146. Almus Bağları 147. Yemekler 148. Merhaba Yâr Merhaba 149. N'ediyim (Şu Darı Dünyada Birini Sevdim)." (Avşar, 2018: 5-987).

C. Makale ve Bildiriler

Tokat türkülerinden bahseden ilk yazı 1944 yılında Halil Bedi Yönetken tarafından Varlık Dergisi'nde "**Tokat Halk Müziği Araştırmaları**" ismiyle yayımlanmıştır. Yönetken'in bu çalışmasında Maarif Vekilliği tarafından yaptırılan derleme faaliyetlerinin Tokat boyutuna değinilmiştir. Bu çalışmada Tokat'ta 200'den fazla parça kaydedildiği ifade edilmiştir (Yönetken, 1944: ssy).

1954 yılında Yeşilırmak isimli derginin birinci cildinin beşinci sayısında ilk defa bir Tokat türküsü yazılı bir metinde yer almıştır. Bu türkü "**Bir Tokat Türküsü**" başlığı altında Fethi Günesen tarafından derlenen "*Armuttan Kayacağım*" ismini taşır. Türkünün hem notasına hem de güftesine yer verilmiştir (Günesen, Haziran 1954: 3).

Yeşilırmak isimli derginin 1954 yılında yayımlanan birinci cildinin altıncı sayısında "**Bir Tokat Türküsü**" başlığı altında Fethi Günesen tarafından derlenen "*Şu Derenin Uzunlu*" isimli türkünün hem notasına hem de güftesine yer verilmiştir (Günesen, Temmuz 1954: 26).

1954 yılında Türk Folklor Araştırmaları'nın üçüncü cildinin altmış beşinci sayısında bir Tokat türküsü yer almıştır. Bu türkü Fethi Günesen tarafından derlenen "*Armuttan Kayacağım*" ismini taşır. Bu türkünün Halk Türküleri Derlemeleri bölümünde "**Bir Tokat Türküsü**" başlığı altında hem notasına hem de güftesine yer verilir (Günesen, Aralık 1954: 1032).

Türk Folklor Araştırmaları [TFA]'nın Mart 1955 yılında yayımlanan üçüncü cildinin altmış sekizinci sayısında Halk Musikisi başlığı altında Mahmut R. Gazimihal tarafından "**Tokat Türkülerinden**" isimli bir çalışmaya yer verilmiştir. Bu çalışmada "*Zehrem, Gülişan, Bumbardan Dolma, Boncuklu*" isimli Tokat türkülerinin güfte ve notalarına yer verilmiştir. Gazimihal ayrıca bu türkülerin oyunlu olarak söylendikleri takdirde nispeten kıvrak icra edileceklerini belirtmiştir (Gazimihal, Mart 1955: 1076-1077).

Osman Bolulu tarafından TFA'nın Mart 1956 yılında yayımlanan dördüncü cildinin sekseninci sayısında Türküler ve Doğu Hikâyeleri bölümünde **“Reşadiye'den Gürcoğlu Türküsü”** isimli çalışmada bu türkünün güfte ve hikâyesine yer verilmiştir. Bolulu, ıstıraplı ve çileli bir hayat çemberi içinde dolaşan Türk halkı, hadiselerin yarattığı heyecanlarını, acı veya sevinçli olarak kendi sanat eserleri olan halk türkülerinde dile getirdiklerini ifade eder (Bolulu, Mart 1956: 2274).

Eylül 1956 yılında yayımlanan TFA'nın dördüncü cildinin seksen altıncı sayısında Osman Bolulu tarafından Reşadiye Folkloru bölümünde **“Yusuf Türküsünün Doğuşu”** isimli çalışmada ölüm konusunu işleyen “Yusuf” türküsünün hikâye ve güftesi yer almaktadır (Bolulu, Eylül 1956: 1362).

Şubat 1961 yılında yayımlanan Topçam isimli derginin ikinci sayısında M. Suphi Yaman tarafından derlenen **“Tokat Şairleri”** isimli çalışmada Âşık Nuri, Hayrani ve Azmi isimli şairlerin birer türkülerinin güftelerine yer verilmiştir (Yaman, 1961: 11).

Şubat 1961 yılında yayımlanan Topçam isimli derginin ikinci sayısında Fethi Günesen tarafından hazırlanan ve derlenen Tokat Folklorü bölümünde **“Gazi Osman Paşa Marşı”** isimli çalışmada bu marşın notası, güftesi ve sembolik güftesi belirtilmiştir (Günesen, 1961: 12).

Mart 1961 yılında yayımlanan Topçam isimli derginin üçüncü sayısında İbrahim Aslanoğlu tarafından hazırlanan Tokatlı Halk Şairi isimli bölümde **“Âşık Celâli”** isimli çalışmada Erkilet köyünde doğmuş, bir müddet sırt hamallığı yaptığı için adına Hamal İsmail de denilen, Zileli Ceyhuni'nin en meşhur çıraklarından Âşık Celâli'nin yaşamına ve [Güş eyle pendimi gel tut nasihat] isimli deyişinin güftesine yer verilmiştir (Aslanoğlu, 1961: 10).

Nisan 1961 yılında yayımlanan Topçam isimli derginin dördüncü sayısında Fethi Günesen tarafından hazırlanan **“Hey Onbeşli Onbeşli”** isimli çalışmada *“Hey Onbeşli”* türküsünün hikâyesi, notası ve güftesi yer almaktadır. Bu çalışma tartışmalı bir türkü olan Hey Onbeşli ile ilgili ilk yayın olmasıyla önem arz eder (Günesen, Nisan 1961: 12).

Nisan 1961 yılında yayımlanan Topçam isimli derginin dördüncü sayısında Fethi Günesen tarafından Tokat Folklorü bölümünde hazırlanan **“Teyfigim, Teyfigim”** isimli çalışmada bu türkünün hikâyesine, notasına ve güftesine yer verilmiştir (Günesen, Nisan 1961: 14).

Sadi Yaver Ataman tarafından TFA'nın Ekim 1963 yılında yayımlanan sekizinci cildinin yüz yetmiş üçüncü sayısında Yurdun Dört Bucağından: X bölümünde “**Tokat Ve Dolaylarında**” isimli çalışmasında Tokat ve çevre illerinde halk müziği konseri vermelerinin amacının, türküler çalıp çağırmakla kalmayıp bir folklor alışverişi halinde bir kaynaşma meydana getirmek olduğunu ifade eder. Ayrıca bu çalışmada “*Burçak Tarlası, Tokat Bir Bağ İçinde/Gülü Bardağ İçinde ve Hey Onbeşli*” türkülerinin isimlerine de yer verilmiştir. Bu türküler örnek verilerek türkülerin doğuş yerlerini, mahalli özelliklerine rağmen tespit etmek için esaslı şekilde tarihi ve folklorik araştırmalar yapılması gerektiği, bir türkünün doğduğu yerden memleketin dört bucağına çeşitli vasıta ve sebeplerle göç edip aktarılabileceğini ve bu yayılmalarda birtakım değişik şekillerinin meydana geleceğini, hatta birçok yerde birbirine benzeyen şahıs ve yer adları ile yakılmış türkülerin olduğu belirtilmiştir (Ataman, Ekim 1963: 3206-3209).

Ufuk Günesen 1968 yılında Tokat'ta yerel olarak yayımlanan İlk Çaba Dergisi'nin 14. sayfasında **Tokat Folklorundan Örnekler** başlığı altında “*Hey Onbeşli*” türküsünün kısa hikâyesini; nota ve sözlerini dile getirmiştir (Günesen, 1968: 14).

Halis Cinlioğlu tarafından Aralık 1977 tarihinde yayımlanan Sivas Folkloru'nun 59. sayısında Tokat Folkloru bölümünde **Evlenme Töreleri -2-** isimli çalışmada Tokat'taki evlenme töreleri ifade edildikten sonra gelin alma ve koltuk töreni ile ilgili iki farklı türküyeye yer verilmiştir. Güftelerine yer verilen bu türküler “*Kına Türküsü*” ve “*Gelin Türküsü*” dür (Cinlioğlu, Aralık 1977: 10-12).

Leman Erensoy tarafından Mart 1978 tarihinde Sivas Folkloru'nun 62. sayısında **Kazıova Bölgesinin Düğün Âdetleri** isimli çalışmada düğün adetleriyle ilgili bilgi verildikten sonra yörede söylenen kına türkülerinin güftelerine yer verilmiştir (Erensoy, Mart 1978: 19-20).

Birsel Bakır tarafından Nisan 1978 tarihinde Sivas Folkloru'nun 63. sayısında Tokat Folkloru bölümünde “**Yalınyazı Köyünde Düğün**” isimli çalışmada düğün adetleri ifade edildikten sonra iki kına, bir gelin alma ve görme türküsünün güftelerine yer verilmiştir. Bakır, yazının sonunda neden bu çalışmayı yaptığını dair şu bilgileri vermiştir: “*Eski adı Meşat olan Yalınyazı köyü Tokat'ın Zile ilçesinin Boztepe bucağına bağlıdır. Hemen bitişiğinde bulunan Masat höyüğünde kazı yapılmış, tarih öncesi ve*

Hitit, Firik devirlerine ait çok zengin eserler ve bir şehir kalıntısı ortaya çıkmıştır.”
(Bakır, Nisan 1978: 24-26).

Efdal Sevinçli tarafından Mayıs 1979 tarihinde TFA’nın on sekizinci cildinin üç yüz elli sekizinci sayısında yayımlanan, Halk Edebiyatı bölümünde “**Seferberlik Üstüne ve Bir Seferberlik Ağıtı**” isimli çalışmada seferberlik konusunu işleyen “*Hey Onbeşli*” türküsünün hikâyesine yer verilmiştir (Sevinçli, Mayıs 1979: 8659-8660).

Halis Cinlioğlu tarafından Aralık 1979 tarihinde Türk Folkloru’nda **Bir Tokat Masalı** isimli çalışmada “*Gelinim, Gelinim*” adlı türkünün güftelerine yer verilmiştir (Cinlioğlu, Aralık 1979: 22).

Mehmet Yardımcı tarafından Ocak 1980 tarihinde Türk Folkloru’nda **Bilinmeyen Bir Halk Ozanı Zefil Necmi** isimli çalışmada halk ozanı Zefil Necmi hakkında bilgi verildikten sonra on şiirine yer verilmiştir. Şiirlerini hep sazı ile besteli okuyan Zefil Necmi’nin okuma yazması olmayan ümmi bir halk ozanı ve halk âşığı olduğu belirtilir. Ayrıca Anadolu’nun en eski kentlerinden biri olan Zile ve yöresinin yetiştirdiği halk ozanlarımızdan biri olduğu da ifade edilir (Yardımcı, Ocak 1980: 16-18).

M. Suphi Yaman tarafından Nisan 1980 tarihinde Türk Folkloru’nda **Halil’e Ağıt** isimli çalışmada ağıtın hem güftesine hem de hikâyesine yer verilmiştir (Yaman, Nisan 1980: 23-24).

M. Suphi Yaman tarafından Eylül 1980 tarihinde Türk Folkloru’nda **Çocuk Folklorunda Çiğdem Şenliği** isimli çalışmada çiğdem gezme geleneği hakkında bilgi verildikten sonra çiğdem gezme türküsünün güftesine de yer verilmiştir (Yaman, Eylül 1980: 11).

M. Suphi Yaman tarafından Ekim 1980 tarihinde Türk Folkloru’nda **Son Asır Halk Ozanları: 1, Âşık Kul Semaî** isimli çalışmasında Âşık Kul Semaî hakkında bilgi verildikten sonra şairin yedi deyişinin güftelerine de yer verilmiştir (Yaman, Ekim 1980: 26-28).

Lütfi Sezen tarafından Ağustos 1982 tarihinde Türk Folkloru’nda **Madımak ve Tokat Folklorundaki Yeri** isimli çalışmada madımak bitkisi hakkında bilgi verildikten sonra madımak ile ilgili manilerin ve iki türkünün güftelerine yer verilmiştir (Sezen, Ağustos 1982: 27-30).

Seval Tezel, Türk Halk Müziği ve Oyunları isimli 1982 yılında yayımlanan dergide evlilik konusunu işleyen “**Ala Çorap Örmedim**” isimli türkünün hikâyesine yer vermiştir.

Burhan Kaçar tarafından Kasım 1985 tarihinde Türk Folkloru’nda yayımlanan “**Tokat Ninniler**” isimli çalışmada ninni hakkında bilgi verildikten sonra on üç Tokat ninnisinin güftelerine yer verilmiştir (Kaçar, Kasım 1985: 18-19).

Tokat Kültür Araştırma, Geliştirme ve Yaşatma Vakfı tarafından üç ayda bir hazırlanan, ilk sayısı Mart 1989’da ve son sayısı Aralık 2003’te çıkarılan Tokat Kültür Araştırma Dergisi [TKA]’nin birçok sayısında Tokat türkülerinin güfte, nota ve hikâyelerine yer verilmiştir.

Hamit Eren, Mart 1989’da çıkan TKA Dergisi’nde yayımlanan **Halk Ozanları Köşesi**’nde Turhallı Muharrem Oylum (Âşık Kul Semai)’un “*Yeşil Tokat*”ın ve Çamlıbel nahiyesinden Tokatlı Hafız Mehmet’in “*Gezdim Görmedim*” isimli türkülerinin güftelerini belirtir (Eren, 1989: 26).

4 Ağustos 1989 tarihinde Tokat’ta çıkan Sabah Postası Bağımsız Politik Gazete’nin 3850. sayısının üçüncü sahifesinde Âşık Tokatlı Necati Başara’nın “*Tokat’a Hasret Türküsü*” isimli eserinin güftelerine yer verilmiştir.

Hayrettin Koyuncu, Mart 1991 yılında TKA Dergisi’nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz Müdürün Uzun Kürkü** isimli yazısında türkünün hem hikâyesini hem de sözlerini ifade eder. Ayrıca Koyuncu, bu yazısında türkünün Ordulu sanatçılar tarafından Ordu türküsü olarak okunmasına tepki gösterdiğini ifade eder. Bu tepkisini hem Hey Dergisi’nde hem Hürriyet gazetesinde yazılar yazarak hem de Karadenizli sanatçılara ve TRT’ye mektuplar yazarak ifade ettiğini belirtir. Türkünün Tokat’a ait olduğunu kabullendirdiklerini ama yozlaşmasını henüz engelleyemediklerini de belirtir. Bu türkümüzün kamuda ve TRT’de bir “Övgü” türküsü olarak yer tuttuğunu ama türkünün aslının bir “taşlama (yergi)” olduğunu belirtir (Koyuncu, 1991: 44).

Koyuncu, Haziran 1991 yılında TKA Dergisi’nde yayımlanan **Reşadiye Yöresi Türkülerinden Deli Şükrü ve Öyküsü** isimli yazısında türkünün hem hikâyesini hem de sözlerini belirtir. Ayrıca Koyuncu, türküde geçen yöresel bir durumdan da bahseder (Koyuncu, 1991: 44).

Selâhattin Adıgüzel, Eylül 1991 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Bir Türkü Bir Nota “Tokat’ın Bahçeleri”** isimli yazısında türkünün sözlerine, ezgisine ve notasına yer vererek diğer amatör sanatçılara örnek olması açısından türküyü yakan sanatçıya da yer verir (Adıgüzel, 1991: 35).

Aydın Yücer, Eylül 1991 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Niksar Türküleri “Fadık”, “Öğretmene Varamadım”, “Yüzbaşıoğlu Talip Ağanın Türküsü”,** isimli yazısında hem türkülerin hikâyelerini hem de sözlerini ifade ederken **“Kalenin Bedenleri”** isimli türkünün de sözlerini belirtir (Yücer, 1991: 35).

Aziz Kılıç, Eylül 1991 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Halk Oyunlarımız** isimli yazısında Tokat halk oyunları alfabetik olarak sıralanarak konularına göre kodlanmıştır. Kılıç bu yazısında 77 halk oyunu ismine değinir (Kılıç, 1991: 39-41).

Burçan Kaçar, Aralık 1991 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Tokat Yöresi Evlenme ve Düğün Adetleri** isimli yazısında “Söz Kesme” bölümünde bir türküye, “Şerbet İçme” bölümünde Şerbet Türküsü’ne, “Gelin Alma”bölümünde nakaratlı bir türküye yer verir (Kaçar, 1991: 38-41).

Hayrettin Koyuncu, Aralık 1991 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz (Amele Şevket)** isimli yazısında hem türkünün hikâyesine hem de sözlerine yer verir (Koyuncu, 1991: 55). Koyuncu, Haziran 1992 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz 1939 Erzincan ve Reşadiye Depremi Ağıtı** isimli yazısında 1939 Erzincan ve Reşadiye depreminden bahsederek bu felaket üzerine söylenen *“Erzincan ve Reşadiye Ağıtı”*nın sözlerine yer verir (Koyuncu, 1992: 31).

Bayram Adıgüzel, Mart-Haziran 1992 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle - Türküleriyle Oyunlarımız** isimli yazısında yedi farklı oyuna değinerek bunların ne zaman ve ne şekilde oynandığını ifade eder. Ayrıca Adıgüzel, *“Alaçam”* ve *“Samah”* isimli oyunun türkülerinin sözlerine ve *“Kartal”* isimli oyunun notalarına da yer vermektedir (Adıgüzel, 1992: 32-33).

Hayrettin Koyuncu, Eylül-Aralık 1992 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz Güloğlan** isimli yazısında *“Güloğlan”* türküsünün sözlerine yer vererek türkünün melodisi ile halay çekildiğini ifade eder (Koyuncu, 1992: 32).

Turan Erdem, Eylül-Aralık 1992 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Türkülü Halaylarımız** isimli yazısında türkülü halayların nerede ve nasıl çekildikleri hakkında bilgi vererek dört türkülü halayın sözlerine değinmektedir (Erdem, 1992: 40).

Selâhattin Adıgüzel, Eylül-Aralık 1992 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Halk Oyunlarımızın Öyküleri ve Notaları** isimli yazısında yedi halk oyununa değinerek bunların nerede ve nasıl oynandıklarını ifade eder. Ayrıca “*alaçam*” ve “*samah*” isimli oyunların sözlerine ve tombul makine isimli oyunun da notasına yer vermektedir (Adıgüzel, 1992: 42-43).

Osman Özsoy, Ağustos 1996 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Tokat Bağ Evleri** isimli yazısında Tokat bağ evlerinden bahsederken bunların türkülere de yansıdığını belirtir. Ayrıca Özsoy, “*Tokat Bir Bağ İçinde*” isimli türkünün sözlerine de yer verir (Özsoy, 1996: 11).

Ömer Kuntay, Ağustos 1996 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Yeşilırmağa Türkümdür** isimli yazısında “*Yeşilırmağa türkümdür*” isimli türkünün sözlerine yer verir (Kuntay, 1996: 17-18).

Hüseyin Özçelik, Ağustos 1996 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Semahlarımız** isimli yazısında “*Kırklar*” ve “*Gönüller Semahı*” isimli iki semah hakkında bilgi vererek bu semahların sözlerine de yer verir (Özçelik, 1996: 35).

Hayrettin Koyuncu, Ağustos 1996 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz** isimli yazısında Karacaoğlu'na ait bir türkünün hikâyesine ve sözlerine değinir (Koyuncu, 1996: 39). Koyuncu, Ocak 1997 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz Gürcüoğlu** isimli yazısında “*Gürcüoğlu*” isimli türkünün hikâyesine ve sözlerine yer verir (Koyuncu, 1997: 43).

Ertuğrul Yaman, Nisan 1997 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Tokat Yöresinden Derlenmiş Halk Edebiyatı Ürünleri** isimli yazısında türkü metinlerine yer verir (Yaman, 1997: 34).

Hayrettin Koyuncu, Nisan 1997 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz Hatipoğlu** isimli yazısında “*Hatipoğlu*” türküsünün hikâyesine ve sözlerine yer verir (Koyuncu, 1997: 46).

Bayram Adıgüzel, Aralık 1997 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Türkülü Oyunlarımız** yazısında “*Yedi Sene*” isimli oyun hakkında bilgi verdikten sonra türkünün sözlerine yer verir (Adıgüzel, 1997: 41).

Kürşad Gülbeyaz, Aralık 1997 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan Tokat'ta **Kına Geceleri** isimli yazısında Tokat'ta kına yakma geleneğine değinerek Tokat merkeze bağlı Acıpınar, Kabatepe, Dereagzı, Dodurga, Döllük ve Efe Köyleri'nde kına yakma törenleri hakkında bilgi vererek bu törenlerde söylenen kına türkülerini belirtir (Gülbeyaz, 1997: 42-44).

Hayrettin Koyuncu, Aralık 1998 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz Kıymet** isimli yazısında “*Kıymet*” türküsünün hikâyesine ve sözlerine yer verir (Koyuncu, 1998: 71-72).

Kürşad Gülbeyaz, Aralık 1998 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Notalarıyla Türkülerimiz** isimli yazısında üç türkünün sözlerine, notalarına ve ezgisine yer verir (Gülbeyaz, 1998: 78-80).

Osman Baş, Kasım 2000 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Reşadiye** isimli yazısında Reşadiye ilçesi hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca bu yazısında ilçenin Hatipli Köyü'nde yaşanan bir olayın türküsüne ve hikâyesine yer vermiştir. Bu, Çakır Usta tarafından yakılan “*Abum abum türküsü (Öğretmene varamadım)*”dür.

Selâhattin Adıgüzel, Kasım 2000 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Tokat Yöresi Halk Oyunları** isimli yazısında 21 halkoyununa değinerek bunlardan yedisinin de hikâyesine yer verir. Ayrıca bu oyunların türkülerinin sözlerine ve oynanış biçimlerine de yer vererek yazısında Tokat Yöresinde Genel Olarak Oynanan Oyunlar başlığı altında 106 oyunun ismini de vermektedir. Ayrıca merkez köylerde ve ilçelerde oynanan halk oyunlarının da isimlerini belirtir (Adıgüzel, 2000: 71-88).

Hayrettin Koyuncu, Aralık 2002 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Öyküleriyle Türkülerimiz** isimli yazısında “*Evlerinin Önü Kaya*” isimli türkünün güfte ve hikâyesini belirtir (Koyuncu, 2002: 70).

Selahattin Adıgüzel, Aralık 2002 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Tokat'ta Oynanan Oyunların Özellikleri** isimli yazısında oyunların genel özellikleri hakkında

bilgi verir. Ayrıca sadece erkekler ve kadınlar tarafından ve karma oynanan oyunların isimlerini belirtir (Adıgüzel, 2002: 84-86).

Hayrettin Koyuncu, Aralık 2003 yılında TKA Dergisi'nde yayımlanan **Tokat'ta Büyük Yangın Destanı** isimli yazısında 1914 yılında Tokat'ta meydana gelen yangın üzerine söylenmiş destanın güftelerine yer verir (Koyuncu, 2003: 86).

M.Öcal Oğuz tarafından 2009 yılında Millî Folklor'un 84. sayısının 51-56 sayfaları arasında **“Kul Himmet ve Sözlü Gelenek Tanıklığında Kozmogonik Mitin Eskatolojik Serüveni”** isimli makalede 16. yüzyılda Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Varzıl Köyü'nde yaşadığı ve burada öldüğü kabul edilen Kul Himmet adına kayıtlı bir şiire yer verilir. Oğuz, Kul Himmet mahlaslı bu şiirde dünyanın faniliği anlatılırken onun ve doğal olarak insanın sonuna yani eskatolojiye dair izler bulunduğunu belirtir.

Araştırmacı-Yazar Ahmet Divrikoğlu, Ocak-Şubat-Mart 2011 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Çanakkale Savaşlarında Bir Kahraman Zileli Kınalı Ali”** isimli yazısında milletimizin anonimleştirdiği “Kınalı Ali” türküsünün hikâyesine, ezgisine ve güftesine yer vermiştir. *“Bu öykü şehidimizin kahramanlığından ziyade, Türk anasının “Vefa Türk'ün şiarıdır.” sözüne uygun eşsiz bir töre örneğidir. Bu cümleden olarak yaptığım araştırmaya ilaveten 77 kıta 308 mısradan oluşan hece vezni yazısına uygun “ÇANAKKALE ŞEHİDİ ZİLELİ KINALI ALİ” destanı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk müziği sanatçısı Nazlı Öksüz'ün okluduğu güftesi bana ait olan bestesini Tekin Kireççi ile notaya alan oğlum müzik öğretmeni Ali İhsan Divrikoğlu'nun yaptıkları “Kınalı Ali Türküsü” ve öyküsünü eski TRT haber spikerlerinde Cemile Kutgün'ün seslendirdiği “ÇANAKKALE ŞEHİDİ ZİLELİ KINALI ALİ ÖYKÜSÜ DESTANI TÜRKÜSÜ” isimli bir CD yi 2005 yılında belediye başkanımız Sayın Murat Ayvalıoğlu'nun destekleri ile hazırlayıp çoğaltarak dağıtımını sağladım.”* (Divriklioğlu, 2011: 25-26) demektedir. Divriklioğlu, hem türkünün hem de öykünün kuşaklar boyu devam ettirilmesini sağlamıştır.

Ergün Veren, Nisan-Mayıs-Haziran 2011 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Tokat Başçiftlik İlçesinde Efsaneler ve Halk Hikâyeleri”** isimli yazısında Genç Osman efsanesine ve 17. yüzyıl Kayıkçı Kul Mustafa tarafından bestelenen destanın güftelerine yer vermiştir. Veren, ayrıca ünlü tarihçilerimizden Enver Behnan Şapolyo'nun 1960 yılında Hayat Mecmuası'nda yayımlanan araştırmasında

Bağdat Fatihi Genç Osman'ın Niksar'ın Başçıftlık Köyü'nde doğup, büyüdüğünü, öksüz olduğunu ifade etmektedir (Veren, 2011: 23). Bazı türküler çeşitli yöreler tarafından benimsenmekte ve bu durum da türkü varyantlarını ortaya çıkarmaktadır. Genç Osman Destanı da bu tarz türkülerden biridir.

A. Turan Erdoğan, Nisan-Mayıs-Haziran 2011 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Tokat Bir Seveda Şehridir”** isimli yazısında şehirlerin de insanlar gibi kimlikleri, kıyafetleri, hüznüleri ve mutlulukları olduğunu belirtir. Erdoğan, Tokat'ı aynı zamanda gönül tellerinde dinlemek gerektiğini vurgular. Yani Tokat'ın şairlerin şiirlerinde, âşıkların meşklerinde, seyyahların yazılarında, ozanların dizelerinde hep ilham kaynağı olduğunu ifade eder. Manilerin dile gelip Tokat'ı anlattığına, türkülerin Tokat için söylendiğine dikkat çeker. Erdoğan, *“Tokat Bir Bağ İçinde”* ve *“Tohadın Her Yanı Al Yeşil Dağlar”* isimli türkülerin güftelerine yer vermektedir. Erdoğan, ayrıca Tokat'ın adına ağıtlar yakılan yaralı bir şehir olduğuna değinmektedir. Cepheye giden kınalı kuzuların ağıta dönüşen çığlıklarına şahit olmuş bir Şehr-i Yâr olduğunu ifade etmektedir. Tokat'ımızın *“hey on beşli on beşli”* ağıtının 1315'lilerin dramını anlattığını ve bunun bir oyun havası olmadığına da dikkat çekmektedir. Ayrıca bu ağıtın güftesine de yer vermektedir. Erdoğan, Tokat'ın kıymeti bilinmesi gereken bir seveda şehri olduğunu vurgulamaktadır (Erdoğan, 2011: 30-31).

Mithat Yılmaz, Nisan-Mayıs-Haziran 2011 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Tokat Yolları Oyun Mu, Ağıt Mı?”** isimli yazısında bu türkünün “Tokat yolları taşı” dediğine bakmadan, neden “kızların gözü yaşlı” onu düşünmek gerektiğine dikkat çeker. Yılmaz, bu türkünün Tokat'ın Yemen, Çanakkale ve seferberlik türküsü olduğunu ifade etmektedir. 1315'li gençlerin; hatta daha küçüklerin gidip de bir daha dönmeme ağıtı olduğunu belirtmektedir. Buna rağmen bu türkünün Tokat'ın bir oyun türküsü olduğuna, düğünlerde/seyranlarda bu türkü eşliğinde kadın ve kızların şıkır şıkır oynadığına dikkat çekmektedir (Yılmaz, 2011: 44-45).

“Tokat Yedi Renk” isimli 2012 yılında yayın hayatına başlayan derginin birinci sayısının 50-58. sayfaları arasında **“Tokat'a Renk Verenler”** bölümünde Âdem Çon tarafından Eşref Tonbuloğlu ile yapılmış bir söyleşi yer alır. Söyleşide Eşref'in *“Başındaki Yazmayı, Harmandan Gel, Can Ağlar Canan Ağlar, Gönül Arzuluyor Tokat İlini”* türkülerine yer verilmiştir.

İsmet Çetin tarafından 2012 yılında hazırlanan **Göç ve Âşık Şiiri: Tokat Örneği** isimli bildiride Eşref Tonbuloğlu'nun “*Gönül Arzuluyor Tokat İlini*” türküsünden bahsedilmiş ve Eşref adlı bir şairin göçüp gittiği memleketine olan özlemine bu türküde yansıttığı ifade edilmiştir (Çetin, 2012: 436).

Merdan Güven tarafından 2013 yılında folklor/edebiyat'ın 75. sayısının 117-128. sayfalar arasında “*Anadolu Ağıtlarının Türküleşme Süreci ve Üç Ağıt Örneği*” isimli makalede Tokat yöresine ait “*Hey Onbeşli*” ağıtının türküleşme sürecine, hikâyesine, nota ve güftesine yer verilir. Güven, ağıtların büyük bir kısmının, melodisinde çok küçük değişiklikler yaşayarak ölçülü melodiler halinde, genel halk kitleleri tarafından benimsenip söylenebildiğini belirtir. Ağıtların değişim sürecinde en önemli faktörün zaman olduğunu ifade eder. “*Hey Onbeşli*” ağıtının zamanla oyun türküsü haline geldiğini açıklar. Zaman ağıtların özünün unutulmasına, buna bağlı olarak da ezgisinde duygusallığın kaybedilmesine sebep olabildiğini belirtir. Bu ağıtın ilk söyleniş zamanı daha eskilere uzandığı için ezgi değişiminin çok fazla olduğunu ifade eder. Ağıtların melodilerinin de sözleri gibi duygulu olduğunu ve ritmik bir oyun ezgisi olmaktan çok uzak olduğunu ifade eder.

17 Temmuz 2014 tarihinde yayımlanan “Tokat” gazetesinde, “**Ramazan Sokağında Şiir ve Türkü Gecesi**” başlıklı haber metninde Tokatlı Eşref Tonbuloğlu'nun türküleriyle izleyenleri mest ettiğine değinilmiştir.

25-26 Eylül 2014 tarihinde Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu II. Cilt isimli eserde Dilek Bakan Sarıtaş'ın **Tokat Türküleri** adlı bildirisinde Tokat yöresi türküleri daha çok metinsel açıdan ele alınarak yöre türküleri yapılarına ve konularına göre tasnif edilmiştir. Ayrıca yapılan tasnif çalışmasında türkülerin yüzdelik oranları da belirtilmiştir. Tokat yöresi halkının yaşam biçiminin bu türkölere nasıl yansıdığı, yöre türkülerinin biçimsel anlamda tasnifi yapılarak konularına ve hikâyelerine göre türkölür incelenerek sözlü geleneğin yazılı hale dönüştürölmesi amaçlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ses sanatçısı Salih Turhan ile folklor araştırmacısı ve aynı zamanda Tokat Kültür ve Turizm Şube Müdürü Selahattin Adıgüzel beraberliğinde 2007-2008 yılında yapılan araştırma ve derleme çalışmaları sonucunda Tokat yöresinde 167 sözlü esere, 81 oyun-halay-semah havasına, 22 tane de uzun havaya ulaşıldığı belirtilir. Bu çalışmada 115 Tokat türküsunün incelenip üzerinde çalışıldığı belirtilir (Bakan, 2015: 29-43).

25-26 Eylül 2014 tarihinde Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu II. Cilt isimli eserde Mahmut Hasgöl'ün **Hey Onbeşli Onbeşli Türküsü ve Bu Türküyü İlk Kez Plağa Alan Feryadi Hafız Hakkı** isimli bildirisi “*Hey Onbeşli Onbeşli*” türküsünün varyantlarını, hikâyelerini ve bu türküyü ilk defa plağa alan Feryadi Hafız Hakkı'nın biyografisini ihtiva etmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Tokat'tan askere alınan 1315 doğumluların dramını, onların gidişinin genç kızlarda bıraktığı etkileri anlatan türkünün, Sivaslı Musiki Sanatçısı Feryadi Hafız Hakkı Efendi tarafından yakıldığı ve 1927 yılında plağa okunduğu belirtilir. Türkünün THM Sanatçısı Nida Tüfekçi'nin derlemesinden sonra farklı bir boyut kazanarak oyun havası şekline büründüğü ifade edilir. Bu türkünün hem ağıt hem de oyun havası olarak söylendiği dile getirilir. Feryadi Hafız Hakkı Bey varyantı ile günümüzde TRT repertuarında söylenen varyant arasında söz olarak da müzik olarak da büyük değişiklikler olduğuna dikkat çekilir. Ayrıca türkünün halk tarafından oyun havası olarak benimsenip sevildiği ve yayıldığı vurgulanır (Hasgöl, 2015: 105-111).

25-26 Eylül 2014 tarihinde Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu II. Cilt isimli eserde Necdet Kurt'un **Tokat Türkülerinin Melodik ve Ritmik Bakımdan İncelenip Sınıflandırılması** isimli bildirisinde daha önce derlemeciler tarafından derlenerek TRT repertuarına girmiş veya girmemiş olan Tokat yöresi türküsü ve ezgilerinin melodi ve konularına göre tasnifi yapılarak bu tasnif tablo olarak gösterilmiştir. Ayrıca Tokat yöresinin melodi dokusu dışındaki bazı taşıma türkülerin Tokat'a, yine Tokat'a ait olan bazı türkülerin başka yörelere mal edilmesi üzerinde durulmuştur. Çok uzun yıllar önce derlenmiş bazı Tokat türkülerinin kaynak kişilerinin ve derleyenlerinin kimler olduğu ve Tokat halk musikisi içerisindeki yerleri tanıtılarak yörenin türküsü geçmişine mütevazı bir katkı sunulmuştur. Coğrafi sınırların kültürel sınırlardan farklı ve kültürel yapılarda çok belirleyici olmasa da, yaşam tarzı, halk inançları, sosyolojik ve antropolojik nedenlerle kültürel üretimlerde yerel olarak bazı farklılıklar görülebileceği belirtilir. Ayrıca bildiri 18 Tokat türküsünün nota ve güftelerini; Kurt'un kendi derlediği yedi Tokat türküsünün nota ve güftesini ihtiva etmektedir. Tokat yöresinin de, birçok başka yöreler gibi müzikal açıdan kendi içinde bölgesel farklılıklar gösterdiğini ve bunların başında Reşadiye ve Almus yöresi geldiğine dikkat çekilir. Gerek melodik, ritmik ve edebi açıdan, gerekse kaynak kişi ve derleyiciler bakımından türkülerin tek tek hüviyetlerinin oluşturulması vurgulanır (Kurt, 2015: 157-211).

25-26 Eylül 2014 tarihinde Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu II. Cilt isimli eserde Yaşar Şimşek'in **Çocuk Edebiyatı Türü Olarak Ninniler ve Tokat Ninnileri** isimli bildirisinde ninni kavramı açıklanarak değeri, kapsamı ve önemi üzerinde durulmaktadır. Çalışmada 43 Tokat yöresi ninnisinin güftelerine yer verilmekte ve bu ninniler üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunularak tespitler yapılmaktadır. Ayrıca ninniler tema ve dil açısından ele alınarak ortaya çıktığı kültür bağlamında değerlendirilmektedir. Tokat yöresinde söylenen ninnilerde özellikle bölgenin gelenek ve değerlerini yansıtan, yöre ile ilgili tarihi olayları ve olguları anlatan, yöre insanına ait birtakım özellikleri aktaran yönere dikkat çekilmektedir. Ayrıca Tokat ninnilerinin hem halk kültürü hem de çocuk edebiyatı açısından zengin bir kaynak oluşturduğuna ve eğitici yönüyle de dikkat çektiğine değinilmektedir. Bununla birlikte çocuklara temel kavramları, değerleri öğretme, dil becerilerini geliştirme, seslere karşı duyarlı olma açısından da önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır (Şimşek, 2015: 285-300).

25-26 Eylül 2014 tarihinde Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu II. Cilt isimli eserde Emre Fırat Teymur'un **Tokat Türkülerinde Dini, Milli ve Bedi Unsurlar** isimli bildirisinde geleneğimizde oldukça önemli bir yere sahip olan Tokat türkülerinin dini, milli ve bedii arka planına bakılır. Tokat türkülerinin bu konuda oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğu belirtilir. Kırk iki Tokat türkü metninden alınan kesitler üzerinde değerlendirmelerde bulunularak tespitler yapılmaktadır. Bütün edebi ürünlerde olduğu gibi türkülerin de milletimizin ruh ve mana köklerine dayandığı belirtilir. Ezgiler hangi duyguları dile getirirse getirsin, bu ezgilere anlam kazandıran sözler, aynı zamanda Müslüman bir Türk'ün şuuraltı müktesebatından süzülerek geldiği ifade edilir. Bu dikkatle bakıldığında türkülerimizde milli ve manevi değerlerimizi yansıtan oldukça fazla örnekle karşılaşabileceğimiz dile getirilir. Gerek dinî değerlerimizin gerekse milli hislerimizin türkülerimizin ruhuna sindiği vurgulanır. Milletimizin hüznü, sevinç, kahramanlık, aşk, hasret, özlem, ayrılık, ölüm vb. durumlar karşısındaki duruşu, hayata bakışı hâsılı karakterini oluşturan bütün ruhî, aklî ve kalbi melekeleri değişik tonlarda türkülerimize aksettiği gibi imanının da türkülere yansıdığı belirtilir. Anadolu coğrafyasında yaşayan Müslüman Türk halkının fertleri, İslam dini ve milli hislerini kaynaştırarak ayrılmaz bir bütün haline getirdiği belirtilir. Tokat türküleri bu kaynaşmanın birer canlı şahidi olarak karşımıza çıkar (Teymur, 2015: 301-320).

Muhammed Avşar ve Kubilay Kolukırmık, 2016 yılında Rast Müzikoloji Dergisi'nde **“Tokatlı Halk Şairi ve Halk Müziği Sanatçısı Eşref Tonbuloğlu'nun Hayatı ve Sanatı Çerçevesinde Halk Müziği Formundaki On Eserinin Müzikal Çözümlemelerinin Yapılması”** isimli yazıda Eşref Tonbuloğlu'nun hayatı ve sanatı hakkında bilgi vererek; daha sonra da sanatçının türkü formundaki on eserinin müzikal çözümlemelerini yapmaktadırlar (Avşar ve Kubilay, 2016: 1305-1326).

Nermin Karagözoğlu, Nisan-Mayıs-Haziran 2016 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Tokat Bağlarındaki Karadut Ağaçları”** isimli yazısında karadut ağacının Tokat folkloru için önemine değinmektedir. Ayrıca kültürümüzün bir parçası olarak sevgililerin aşklarını ortaya koyan **“Karadut”** oyununun bu ağacın özelliklerinden kaynaklanarak düğünlerde, şölenlerde bütün güzelliğiyle sürüp geldiğini belirtmektedir. Karagözoğlu, bu oyunun türküsünün güftesine ve oynanma şekline yer vermektedir (Karagözoğlu, 2016: 116).

Nihat Aymak, Temmuz-Ağustos-Eylül 2016 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Tokat'ın Sazı Sözü:6 Âşık Eşref Tonbuloğlu”** isimli yazısında ÂşıkEşref Tonbuloğlu'nun hayatına ve âşığın altı türküsünün güftelerine yer vermektedir. Âşığın MESAM'da kayıtlı iki yüz elli türküsü, otuz bini aşkın şiiri bulunduğunu dile getirmiştir. Aymak, âşığın nasıl yazdığını ve eserlerini nasıl meydana getirdiğini belirtmektedir (Aymak, 2016: 94-99).

Nihat Aymak, Ocak-Şubat-Mart 2017 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Reşadiye - Erzincan, Sallandı Beşik Gibi...”** isimli yazısında 1939 yılında Reşadiye'de meydana gelen deprem ve enkazlarından bahseder. Ayrıca bu depremde hayatını kaybedenler için söylenmiş iki ağıtın da güftelerine yer vermektedir (Aymak, 2017: 51-54).

Hasan Akar, Nisan - Mayıs - Haziran 2017 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Tokat'ta Bir Türkü Sevdalısı Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türk Halk Müziği Uzmanı Kemâl Bilsel Sarısözen”** isimli yazısında Kemâl Bilsel Sarısözen ile yaptığı röportaja yer vermiştir. Bu röportajda Sarısözen'in Tokat'a ait bestelediği türkülerin isimlerini de ifade etmiştir: **“1. Geçti Ömrüm Yine Sensiz Neyleyim 2. Kıymet Kız (Alacada Çorap Örmedim) 3. Erkilet Var Pazar Var 4. Ellik (Ellikten Gel Ellikten) 5. Camekânın İçinde Ayna mısın? 6. Şu Tokat'ın Etrafı Al Yeşil**

Dağlar 7. Tokat Sağması (Tokat Oyun Havası) 8. Kazova Halayı 9. Ellik (Oyun Havası) 10. Çekirgenin Ayağında Nâlini 11. Irmağın Geçeleri 12. Alçacık Duvar Üstü. 13. Aynalı Gelin 14. Evvel Bahar Geldi, Yeşerdi Dağlar” (Akar, 2017: 26-29).

Mehmet Yardımcı, Nisan - Mayıs - Haziran 2017 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi’nde Tokat’ın Sazı Sözü-9 **“Zile Âşıklık Geleneğinin Usta Âşıklarından Eminî Düştü”** isimli yazısında âşığın yaşamı ve dünya görüşüne, sanatına, âşıklığına, geleneğe bağlılığına yer vermiştir. Eminî Düştü’nün şiirlerinde işlediği ana duygulara da yer vermiştir. Ayrıca âşığın deyişlerinden dörtlüklere yer vermiştir.

Bekir Aksoy, Nisan - Mayıs - Haziran 2017 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi’nde **“Tokat’a Ait El Yazması Bir Mecmuadan Derlediğim Eserler”** isimli yazısında bu mecmuadaki eserlerden bölümlere yer vermiştir. Birinci eser olarak, [Naz ile salınan dilber] isimli türkü formunda üç kıtadan ve [Gel nazlım terk etme beni] isimli altı kıtadan oluşan bir türkünün güftesine yer vermiştir. Kâtibi ile ilgili Türkü I başlıklı iki şiire yer vermiştir. Bu türküler [Dinle gönül sana bir öğüdüm var] ve [İlim gelse bir yakından özüne] isimlidir. Aksoy, ayrıca [Neyleyim dünyayı] isimli bir ilahinin de güftesine yer vermiştir.

Şerare Yağcıoğlu Kıvrak, Ocak-Şubat-Mart 2018 yılında TOŞAYAD KÜMBET Dergisi’nde **“Bir Türkünün Hikâyesi”** isimli yazısında [Tokat’ın Etrafı Al Yeşil Dağlar] adlı türkünün güfte ve hikâyesini dile getirmiştir (Yağcıoğlu Kıvrak, 2018: 75-76).

22-24 Mart 2018 tarihinde Bursa - Türkiye’de ilki düzenlenen *Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu Müzik ve Politika Sempozyum Bildiri Kitabı*’nda Necdet Kurt **“Hey Onbeşli Ağlatmalı mı Oynatmalı mı?”** isimli bildiride üzerinde tartışmaların bitmediği türkülerden biri olan *“Hey Onbeşli”* türküsünün ağlatmalı mı, oynatmalı mı?” olduğuna dair açıklamalarda bulunur. Birçok araştırmacı tarafından türkünün aslında ağıt olduğu, ancak zamanla oyun havası şekline büründüğünün yazıldığı belirtilir. Bütün bunların tek kaynağının 1977 yılında 1616 numara TRT repertuarına alınan türkü ve kulaktan dolma bilgiler olduğuna dikkat çekilir. Kurt, bunun dışındaki kayıtların arşivlerde olmasına rağmen dikkat çekmemiş veya üzerinde durulmamış olduğunu belirtir. Türkünün ilk kaydı olan Feryadi Hafız Hakkı Bey’e ait olan 1927 yılındaki taş plak kaydı ve 1943 yılında Muzaffer Sarısözen başkanlığındaki

Ankara Devlet Konservatuvarı kayıtlarına ulaşıldığında türküyü ilgili bilinenlerin yanlış olduğu ve tekrar araştırılması gerektiğini fark ettiklerini ifade eder. Türkünün yüzyıla yaklaşan macerası incelenerek, Tokat ve çevresinde tekrar yapılan alan araştırmaları sonucunda; tam bir oturak havası olan türkünün ağıt olduğuna dair ve türkünde adı geçen Hediye ile ilgili çok sayıda tevatürlerin üretildiği belirtilir. Zamanla türkünün orijinal metindeki konulardan uzaklaşmış, içinde Onbeşli ifadesi geçtiği için de ağıt olduğu konusunda hissedilir ölçüde kamuoyu oluşturulsa da tüm zorlamalara rağmen kıvrak icra şeklinin değişmemiş, ağıta benzetilmeye çalışılan icraların da benimsenmemiş olduğuna dikkat çekilir. Bu bildiride “*Hey Onbeşli*” türküsü ile ilgili ulaşılan oldukça farklı sonuçlar ve ağıtla hiç ilgisi olmayan bir türkünün nasıl ağıt olarak dayatıldığı, buna bağlı olarak da türkü üzerinden yapılmaya çalışılan toplum mühendisliği göz önüne serilmeye çalışılmıştır (Kurt, 2018: 327-348).

Yunus Emre Bolat, Nisan 2018 yılında Erbaa Edebiyat Kültür Sanat Dergisi Cımgı’da yayımlanan “**Erbaa Türküleri Üzerine Değerlendirmeler -I**” isimli yazısında TRT repertuarına girmiş altı Erbaa türküsünden üçünü (Evleri Görünüyor, Mavi Yeleğin Oğlan, Oy Tombulum Tombulum) tür, şekil, muhteva ve bağlam açısından inceleyerek bu türkülerin hatırlanmasını amaçladığını ifade eder. Ayrıca türkülerini bilimsel açıdan inceleyerek yazılı kaynaklar aracılığıyla kalıcılığının sağlanmasına katkıda bulunmayı amaçladığını söyler. Bolat, ayrıca kültürel değerlerimizin bir bütünü olan, kendi insanımızı yansıtan bu türkülerimizin gelecek kuşaklara aktarılmasını da amaç edindiğini belirtir (Bolat, 2018: 13-16).

Yunus Emre Bolat, Haziran 2018 yılında Erbaa Edebiyat Sanat Kültür Dergisi Cımgı’da yayımlanan “**Erbaa Türküleri Üzerine Değerlendirmeler - II**” isimli yazısında bir önceki sayıda yapılan incelemenin devamı olan bu çalışmada diğer üç Erbaa türküsünü (Karanfilin Filfili, Uzun Olur Amasya’nın Selvisi, Madımak Uzar Gider) de aynı yöntemle tür, şekil, muhteva ve bağlam açısından inceleyerek türkülerin TRT’de yer alan haliyle, icra ortamlarındaki durumu karşılaştırılarak eksikliklerinin giderilmesine katkı sunmayı amaç edindiğini belirtir. Bolat, ayrıca bu türkülerin icra ortamlarında yeniden yaygınlık kazanmasına ve yeni neslin bu türü hem tanınmasına hem de sevmesine katkı sağlamayı amaçladığını vurgular (Bolat, 2018: 23-25).

Ali Akar, Nisan-Mayıs-Haziran 2018 yılında yayımlanan TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Niksar'ın Fidanları Türküsünün Hatırlattıkları”** isimli yazısında türkü güftelerinin söz varlığının dil için önemine değinmektedir. Ayrıca bu türküde geçen ‘beden’ ve ‘bürük’ söz varlıklarının hatırlattıklarını ifade ederek türkülerin binlerce yılın dil ve kültür birikimi üzerine kurulmuş metinler olduğunu vurgulamaktadır. Bir de türkü sözlerinin, Türkçe söz varlığının esasını oluşturduğuna dikkat çekmektedir (Akar, 2018: 25-26).

Necdet Kurt, Nisan-Mayıs-Haziran 2018 yılında yayımlanan TOŞAYAD KÜMBET Dergisi'nde **“Zöhre”** isimli yazısında 1987 yılında annesinden derlediği **“Zöhre”** isimli türkünün güfte, hikâye ve ezgisine yer vermiştir. Kurt, olayın Turhal'a çok yakın olan köylerden birinde olduğunu ve o yıllarda birçok kişinin bildiği bu ağıtın derlenmediği için unutulmaya yüz tuttuğunu ifade eder. Ayrıca türkünün uzun hava bölümünü annesinin okuduğu şekilde yazıya geçirdiğini belirtir. Kırık hava bölümünün ezgisini ise tam olarak hatırlamakta güçlük çektiğinden, okumaya çalıştığı ezgi prozodi ve diğer kurallara uygun hale getirilerek yazıldığını ifade eder (Kurt, 2018: 51-52).

Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat'ta İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu 18-20 Ekim 2018 II. Cilt adlı kitapta F. Gülay Mirzaoglu'nun **Kültürel Sembol ve Süreklilik: Tokat Yazmaları ve Halk Türkülerinde Ortak Motifler ve Semboller** isimli bildirisinde halk türkülerinden hareketle, Tokat yazmaları ile Tokat türkülleri arasındaki “sembolik” ilişkiler irdelenerek söz konusu ilişkiler her iki alandan seçilmiş örnekler üzerinde gösterilir. Anadolu halk türkülerinin sembolik dili bağlamında Tokat türkülerinde ve yazmalarında benzer bir sembol dilinin bulunduğunu belirtir. Mirzaoglu, Tokat türkülerinin sembolik yapısı üzerine daha önce yapılmış herhangi bir çalışma olmadığına da dikkat çeker. Zengin ve köklü bir kültür birikimini günümüze taşıyan Tokat yöresi türkülerinin ve yazmalarının zengin motifleri ve motiflerin sembolik dilinin daha ayrıntılı ve kapsamlı araştırılması gerektiğine de vurgu yapar (Mirzaoglu, 2018: 251-272).

Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat'ta İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu 18-20 Ekim 2018 II. Cilt adlı kitapta İzzet Şeref'in **Tokat Türkülerinin Söz Varlığı İle İlgili Bir İnceleme** isimli bildirisinde TRT Türk Halk Müziği repertuarındaki 101 Tokat türküsü incelenerek Tokat türkülerinin söz varlığı değerlendirilir. Türkülerdeki sözler

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na göre düzenlenmiş kavram alanlarına ve sıklıklarına göre sınıflandırılır. Türkülerde 2072 sözcüğün olduğu ve bu sözcüklerden 578'inin farklı olduğu tespit edilir. Hatta anlamı olmayan ama işlev bakımından anlama katkısı olan yapılar da eklendiğinde bu sayının 3000'i geçtiği belirtilir. Tokat türkülerinin zengin bir söz varlığına sahip olduğu, sözlerin farklı kavram alanlarına dağıldığı ve tek bir alana yığılmadığı ifade edilir. Tokat türkülerindeki dilin, özellikle de kelime kadrosunun Türkçenin öğretiminde önemli bir yerinin olabileceği dile getirilir. Türkçe öğretiminin her kademesinde türkülerin zengin dilsel içeriğinden faydalanılarak öğrencilere geniş bir söz dağarcığı kazandırılabilceği ifade edilmektedir (Şeref, 2018: 354-363).

Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat'ta İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu 18-20 Ekim 2018 II. Cilt adlı kitapta Emine Uzunöz'ün **Tokat Türkülerinde Tokat Şehri** isimli bildirisinde incelenen 371 Tokat türküsünün 125'inde tarih ve kültür merkezi olan Tokat'ın, türkülerine nasıl ve hangi öğelerle yansıdığı tespit edilir. Ayrıca 125 Tokat türküsünde şehri yansıtan formüller grafik olarak da gösterilmektedir. Tokat folklorunun ve kültürünün, türkülerin icrası yoluyla kuşaktan kuşağa, geçmişten bugüne aktarıldığı belirtilir. Tokat türkülerinde Tokat halkının yaşam tarzının izlerini görmenin mümkün olduğu ifade edilir. Tokat türkülerinin birçoğunun bize şehrin tarihini, önemli şahsiyetlerini, fiziki ve coğrafi özelliklerini, ırmaklarını, göllerini-mesire alanlarını, hamamlarını, el sanatlarını, giyim kuşamını, etnografyasını, antropolojisini anlattığı dile getirilir. Ayrıca bir türkünün içinde bir memleket veya o memlekete ait bir yerin isminin geçmesi, o türkünün oradan çıktığını doğrulamayacağına da dikkat çekilir. Her ne kadar bütün bir ulusun sesini ifade etse de türkünün her şeyden önce bütünüyle yerel özellikler taşıyan edebi ürünler olduğu belirtilir. Bu sebeple Tokat türkülerinin, Türk milletinin sesi olmakla birlikte yerel mahiyette Tokat'ın sesi ve aynası olduğu vurgulanır (Uzunöz, 2018: 364-386).

II. TÜRKÜNÜN TANIMI VE TASNİFİYLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

A. Türkü Adının Menşei

Türkü teriminin etimolojisine dair terimin menşei ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Hikmet Dizdaroğlu türkü teriminin kaynağının Türk sözcüğü olduğunu belirtmekte ve Türk sözcüğünün sonuna nisbet eki getirilerek Türkî kelimesinin elde edildiğini ifade etmektedir (Dizdaroğlu, 1969: 102). Zeynep Korkmaz nisbet î'sinin dilimize Arapçadan girmiş “*nispət, görecelik*” bildirme eki olduğunu, ekin sıfat türeten işlek bir ek olmadığını ve dilimize Arapça ve Farsça kökenli kelimelerle girdiğini ifade etmektedir (Korkmaz, 2003: 343).

Muharrem Ergin de bu eki hem Arapça hem de Farsça unsurlar başlığı altında ele almakta ve aidiyet, nisbet isimlerinin çeşitli vezindeki kelimelere nisbet ye'si (yâ-yî) ilave edilerek yapıldığını aslında Arapçadaki nisbet ekinin -iyyun şeklinde olduğunu fakat bu ekin Türkçede uzun i (î) şekline geçtiğini dile getirmektedir (Ergin, 2005: 55-56). Ayrıca Ergin, Farsça sona gelen yapım ekleri kısmında ele aldığı î'nin dört işlevi olduğunu söyleyerek ekin ikinci görevini “*memleket, âile, millet isimlerinden mensûbiyet ismi yapar*” şeklinde ifade ettikten sonra burada ekin yâ-yî nisbet olduğunu vurgulamaktadır (Ergin, 2005: 82).

Nevzat Gözaydın ise türkü teriminin Türk kelimesinden “*Türk'e ait, Türk'e mensup, Türk'e mahsus*” anlamına gelecek şekilde türetildiğini belirtmektedir (Gözaydın, 2013: 25).

Bu yaygın kabulle birlikte Özkul Çobanoğlu'nun terimin etimolojisiyle ilgili önemli ve farklı bir görüşü vardır. Çobanoğlu, bugün “*türkü*” olarak söyleyip yazdığımız bu kelimenin yaygın olarak bilindiği gibi, eski cönk ve mecmualarda “*türkiy*” şeklinde dar ünlü ile söylenilmekte ve yazılmakta olduğunu belirtmektedir. Bu kelimenin daha önceki formunun “*Türk ezgileri*” veya “*havaları*” anlamında “*türkküy*” olduğunu ifade eder. Ancak sözcüğün arka arkaya gelen “*kk*” seslerinin “*y*” sesinin daraltıcı tesirleriyle bitişerek önce “*türkiy*”e, daha sonra da “*türki*”ye dönüştüğünü belirtir (Çobanoğlu, 2010: 47).

“*Türk'e has*” anlamına gelen bu sözcük halk ağzında “*Türkü*” şekline dönüşmektedir (Kaya, 2014: 173).

Mahmut Ragıp Gazimihal, “*Türkü adlı ilk parçaların XV. asır başlarında Horasan'da çıktığı kayıtlarla sabittir.*” (Gazimihal, 1956: 2284) demektedir.

Dizdaroğlu ise türkü teriminin ilk defa XV. yüzyılda Doğu Türkistan'da aruz vezniyle yazılmış özel bir ezgiyle söylenmiş ürünler için kullanıldığını belirtmektedir.

Hece vezniyle söylenmiş türkülerin Anadolu'daki ilk örneğinin ise 16. yy'da görüldüğünü ifade eder. Ayrıca hecenin sekizli kalıbıyla ve bentleri üçlük, kavuştakları (bağlantıları) iki dizeli olan bu türkünün, 16. yy halk şairlerinden Öksüz Dede'ye ait olduğunu belirtir (Dizdaroğlu, 1969: 103-104).

Nihal Atsız ise Ekim 1938'de Halk Bilgisi Haberleri'nin 84. sayısında anonim bir Tevârih-i Âli Osman nüshasından hareketle *“On Beşinci Asra Aid Bir Türkü”* başlığıyla yayımladığı bir yazısında, 15. yüzyıla ait olduğunu ifade ettiği bir türkünün iki dizesine yer vermektedir:

“O Alaşardağı kırdı

Davşan neler eder kurda”⁸

“Duraksız sekiz heceli ile yazılan bu beyit bugünkü bilgimize göre türküden çok koşmaya benziyorsa da, türkünün yazıldığı çağda yaşayan anonim müellifin hükmünü kabule mecburuz.

1426 yılına ait olduğu için, benim bildiğime göre, şimdilik halk edebiyatı örneklerinin en eskisi bu eksik parçadır. Bu bakımdan değerlidir.” (Atsız, Birinci Teşrin [Ekim] 1938: 288). Fakat, Dizdaroğlu *“İki dizesi bilinen bir parça bizi kesin yargıya götüremeyeceğinden, biçimce türkü olan metinler ele geçinceye dek, Öksüz Dede'nin şiirini türkü türünün tarihçe en eski örneği saymak zorundayız.”* (Dizdaroğlu, 1969: 104) demektedir.

“Türkü” teriminden bahseden ve günümüzde bilinen ilk yazılı metin 15. asrın ünlü dil ve edebiyatçısı Alî Şîr Nevâyî'ye aittir. Nevâyî'nin, “Mîzânü'l-Evzân (Vezinlerin Terazisi)” isimli eserinde “Türkî” terimi şu şekilde yer almaktadır:

“Ve yine bir şarkı türüdür ki ona Türkî denmektedir ve bu söz ona alem olmuştur. O haddinden fazla beğenilen ve ruha ferahlık veren, zevk u safâya düşkün kimselere faydalı ve meclisleri süsleyici bir şarkı türüdür; şöyle ki bu türü güzel söyleyen

⁸ “Bu beyit Giesenin 1922'de neşrettiği anonim «Tevârih-i âl-i Osmân» metninin altmış beşinci sayfasındadır. Hicri 829 (m. 1426) yılında, İzmiroğlunun Osmanlılar tarafından yenilip oğlu ile birlikte öldürülmesi üzerine çıkmıştır. Anonimde bu mesele hakkında şu satırlar vardır: İzmir oğlu Osmanlıyu beğenmezdi. Osmanlıya davşan deyü ad vermişidi. Kendülere kurt dedürmüşidi. Oğlunun adı Hasan idi. Ol vakit kim uğraşda sınıb İzmir oğlu kaçdı, anlara bir türki çıkarmışlarıdı.” (Atsız, Birinci Teşrin [Ekim], 1938: 288).

kimseleri sultanlar himaye eder, “Türkî-gûy” lakabı ile meşhurdurlar. Bu da Remel-i müsemmen-i mahzûf vezninde tertip edilir.” (Alî Şîr Nevâyî, 1993: 118).

Ayrıca aynı kitabın “Arûz Terimleri” bölümünde “Türkî” karşılığı olarak şu bilgiler dile getirilmektedir:

“Nevâyî’nin verdiği bilgiye göre haddinden fazla hoşı giden ve duygulandıran bir şarkı türüdür. Arûz’un Remel-i müsemmen-i mahzûf (Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlün) vezniyle yazılıp bestelenir. Türk halk edebiyatında yer alan türkü ise Hece vezninin on birli ölçüsü ile yazılıp bestelenir. Türkü koşma şeklinde, dörtlükler halinde olabildiği gibi değişik şekillerde de olabilir. Türkülerin değişik ezgili şekilleri “Varsağı, Kaya başı, Bozlak, Kerem” gibi adlarla anılır. Türkü bestelemeye “türkü yakmak” denilir.” (Alî Şîr Nevâyî, 1993: 196-197).

Sözlü kültür ürünü olan türkü, bütün Türk dünyasında ortak olmasına rağmen coğrafi, siyasi ve tarihi sebeplerle türkü çatısı altında toplanabilecek ürünler Türk boyları arasında aynı anlama gelecek farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Bu durumu bir ayrılma ve uzaklaşma olarak değil, Türk dünyasının kültürel zenginliği olarak görmek gerekir, denilebilir. Türk boylarındaki bu zenginliğe bakıldığında türkü için Azeri Türkçesinde “*mahnı*”, Başkurtçada “*halk yırı*”, Kazakçada “*türki (türik halık äni)*”, Kırgızcada “*eldik ır*”, Özbekçede “*türki*” (*halk koşığı*), Tatar Türkçesinde “*halık cırı*”, Türkmen Türkçesinde “*halk aydımı*”, Uygur Türkçesinde “*nahşa, koça nahşisi*” terimi kullanılmaktadır (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991: 908-909). Bu konuyla ilgili Rıfkı Yazıcı’nın önemli bir yaklaşımı vardır. Yazıcı, “ır” ve “yır”lara “Türkî/Türkü” adının verilmesinin bilinçli bir tepkinin sonucunda ortaya çıktığını belirterek 11. yüzyıla kadar bütün Türk boylarında, türkü için makamlı, besteli söz anlamına gelen ır ve yır terimlerinin kullanıldığını, İslamiyet’in kabulüyle birlikte Arap ve Fars kültürlerinin etkisi artınca, Türklerin karşı harekete geçerek bilinçli bir şekilde türkü kelimesini kullandığını ifade etmektedir (Yazıcı, 1995: 1). Kâşgarlı Mahmûd tarafından hazırlanan Dîvânü Lugât-it-Türk’te türkü teriminin karşılığı olarak “ır” ve “yır” terimleri geçmekte ve şu ifadelerle yer verilmektedir: “*Bu sözcük genellikle aşk duygularını anlatan türküleri (gazel) ifade etmek için kullanılır. Aynı zamanda ır da denir; elif (i) ye’den (y) dönüşmüştür.*” (Kâşgarlı Mahmûd, 2012: 635). Reşit Rahmeti Arat ise Dîvânü Lügatit Türk’ü kaynak göstererek ır(yır)ın “*koşma, türkü düzmek,*

manzûme yapılmak, şiir düzülmek, şarkı söylemek” (Arat, 1991: XV) anlamlarında kullanıldığını ifade etmektedir.

Türkü teriminin kökeni ile ilgili görüş bildiren araştırmacılar, terimin, “Türk” sözcüğüne Arapçada nispet eki olarak kullanılan “î”nin getirilmesiyle oluşturulan “Türkî” (Türk’e has, Türk’e özgü, Türk’le ilgili) kelimesinin halk ağzında zamanla yuvarlaklaşarak “türkü” şekline dönüştüğü konusunda görüş birliğine varmaktadırlar. Türklere ait anlamında kullanılan bu kelime geçmişten günümüze kadar bir edebi türün adı olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda sözlüklerde de türküye verilen karşılıklar, onun Türk isim kökünden türediğine işaret eder. Yukarıda belirtilen ve kaynaklarda geçen ifadelerden hareketle bu sonuca ulaşmak mümkündür, denilebilir.

B. Türkünün Tanımı

Millî - sözlü edebiyatın kökeni Türk milletinin tarihi kadar eskidir. Bu edebiyatın ilk ürünü destansı özellikler taşıyan Alp Er Tunga sagusudur (Köprülü, 1999: 117). Sagu, yağlarda yahut ölüm yıl dönümlerinde veya umumî toplantılarda ilk zamanlarda sırf dinî ve sonraki devirlerde az-çok bedî bir mâhiyet gözetilerek kopuzlar refâkatiyle terennüm olunan millî bir nağme “türkü” olmuştur (Köprülü, 1999: 119). Köprülü, Türkler arasında daha yazı yayılmadan mevcut bulunan millî- sözlü edebiyatın, lisânın ilk teşekkülünden beri canlı bulunduğunu belirtir. Ayrıca bu edebiyatın yazının yayılmasından sonra da tabiatıyla devam etmiş ve Türkler muhtelif medeniyet dâirelerine girdikleri zaman yine kuvvetle yaşayıp durmuş olduğunu ifade etmektedir (Köprülü, 1999: 57). Köprülü, umumiyetle güzel sanatların - ve pek tabîi olarak onun kısımlarından olan şiirin-, menşeleri itibariyle, din ile çok alâkadar olduğunu belirtmektedir: “*Oyunlar ve güzel san’atların başlıca şekilleri dinden doğmuş ve uzun müddet dinî bir mâhiyet muhâfaza etmiştir.*” (Köprülü, 1999: 50). “*İlk cemiyetlerde şiir, ölen ve öldüğü için mâ’butlar sırasına dâhil edilen eski ve yeni reislerin vasıflarının medhi ile başlıyor.*” (Köprülü, 1999: 53) demektedir. Köprülü, “*Güzel sanatlar*” ismi altında toplanan şiir, musikî, heykeltıraşî, resim, mimarî, raks önce dinden yani dinî ayinlerden doğmuş, uzun müddet tamamıyla dini bir mahiyette kalmıştır. İnsan cemiyetlerinde insanlığın zihnî faaliyeti yavaş yavaş “dinî şekiller”den “Lâdinî: dindışı” şekillere geçerek “Dinî ayinler” daha sonra “dindışı oyunlar” mahiyetini alır ve itikadları doğuran faaliyet, san’at eserlerini de vücûda getirir.” (Köprülü, 2004a: 93)

demektedir. Ayrıca Köprülü, Türklerin ilk edebi verimlerinin dinî bir mahiyet taşıdığını, raks ve musikî ile daima beraber olarak görüldüğünü ifade eder (Köprülü, 2004a: 99).

Köprülü, Türkler arasında, daha İslâmiyet'in kabûlünden önce, dinî mâhiyeti hâiz mûsikîden başka, kutsîlik hassasını bırakarak tamamen bedîî bir mâhiyet almış başka bir mûsikînin mevcut olduğunu belirtir: “*Şâirler ellerinde kopuzları ile dolaşarak, umumî içtimâlarda, yahut husûsî toplanmalarda eski kahramanların menkabelerini terennüm ederler, Oğuz Han efsanelerini söyler, yahut yeni hâdiseler hakkında yeni türküler bağlarlardı. Türkler arasında asırlardanberi devam eden ölenk'lere, yâni, düğün merâsiminde söylenen türkülere gelince, bunların mâhiyeti ve tamamıyla halka mahsus bulunduğu düşünülürse her hâlde başlangıcını bilmediğimiz eski bir mâzidenberi devam ettiği ve eski devirlerde âdeta izdivaç merâsiminin levâzımından sayıldığı anlaşılır.*”⁹ (Köprülü, 1999: 114). Ayrıca Köprülü, Nevâî'nin İskender-Nâme'sinde, o zamanki düğünlerde *Hay ölenk hay ölenk* nekarâtlı türküler söylendiğini belirtir (Köprülü, 1999: 115).

Türkülerin kurgusal arka planı incelendiğinde ortaya çıkış sürecinde insanın kendisini ve dünyayı algılayış biçiminin ve buna bağlı olarak ortaya çıkan değer yargılarının hem türkülerin içeriğini ve temasını hem de ifade tarzını şekillendirdiği görülür. Her milletin kendi nağmelerini terennüm edişleri farklıdır. Bu sebeple her milletin kendine özgü bir halk müziği ortaya çıkar. Bu halk müziği de o milletin kültürünü temsil eder.

Belki farklı açılardan türkü türüne nasıl bakıldığına tipik örnekler olması amacıyla aşağıdaki yaklaşımları birlikte görelim.

Nihat Sami Banarlı, türküyü koşma şeklindeki bir manzumenin her dördlüğüne bir (beşinci) veya bir (beşinci altıncı) mısra ilavesiyle söylenilen bir halk şiiri olarak tanımlamaktadır (Banarlı, 1950: 89).

Mahmut Ragıp Gazimihal, *Musiki Sözlüğü* isimli eserinde, kelimenin kökenine dair bilgiler verdikten sonra türküyü şu şekilde tanımlamaktadır: “*Dilimizin şivesinden doğan Türk ezgisinin en yaygın ve diri parçası <türkü>dür. Şekil bakımından türlü*

⁹ “Ölenk kelimesi, bütün Çagatay lûgatlerinin verdiği malûmata ve XV. - XVI. asır Çagatay şâirlerinin kullanımına göre çayır, çimen, türkü mânasına geliyor.” (Köprülü, 1999: 114-115).

tertıp ve boyları bulunmakla beraber, bir kısmı nakaratlı halk şarkılarından ve daima tartımlıdırlar.” (Gazimihal, 1961: 258).

Eflatun Cem Güney, “*Halk türküleri, halkın ortaklaşa yarattığı sözlü verimlerdir. (...) Köroğlu, Kerem, Karacaoğlu, Emrah gibi, belli âşıkların türkü havasına bürünen, bazı parçaları bir yana, asıl türkülerin yaşı, başı belli değildir. Sahipleri bilinmeyen sözlü halk verimleridir.*” (Güney, 1971: 235) ifadesinde bulunarak anonim olmayan türküleri türkü tanımının dışında bırakmaktadır.

Tâhir-ül Mevlevî’nin *Edebiyat Lügati*’nde türkü için “*Çoğu 11 hece ile nazm edilmiş ve umumiyetle Anadolu’da bestelenib söylenilmeğe başlanmış olan millî nağmeli şarkılardır.*” (Tâhir-ül Mevlevî, 1973: 176) denilmektedir.

Mehmet Özbek insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi yeryüzünün ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi millî karakteri, tarihî olayları konu alan bir kültür hazinesine türkü demektedir (Özbek, 1975: 63).

Ali Püsküllüoğlu’nun hazırlamış olduğu *Türkçe Sözlük*’te türkü: “*1. Sözleri genellikle halk şiiri biçiminde olan, yazanı ve besteleyeni bilinmeyen, halk ezgileriyle oluşmuş bir şarkı türü. 2. Halk şiirinde, hece ölçüsüyle yazılan, genellikle kavuştaklı, bireyin ya da toplumun acılarını, sevinçlerini vb. dile getiren, kendine özgü bir ezgiyle söylenen bir koşuk biçimi, türü.*” (Püsküllüoğlu, 1995: 1532) olarak tanımlanmaktadır.

Ahmet Talat Onay, türkü için “*Türklere mahsus bir lahn ile söylenen şarkılardır. Şekilden ziyade lahne, besteye benzer. (...) Her bendin mısraları, nakaratları, şekilleri ne olursa olsun türküler ancak nağmeleriyle tefrik, en bariz vasıflarına izafetle tevsim olunurlar.*” (Onay, 1996: 63) şeklinde bir tanım yaparak türkünün daha çok beste yönüne dikkat çekmektedir.

Şükrü Elçin türkü için şu bilgileri vermektedir: “*Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve mâniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen «yır» veya «cır» adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türkler’e mahsus ezgi (melodi) mânâsına gelen «türkü»yü kullanmaktadırlar. Bu kelimeden icâd etmek mânâsına gelen «türkü yakmak» deyimini türemiştir.*” (Elçin, 2001: 195).

Cahit Öztelli ise türküleri, halk edebiyatı içinde toplumun iç âlemini yaşatan, beşikten mezara dek bütün yaşantısını kapsayan en dikkate değer sanat verisi olarak tanımlamaktadır. Onda toplumun acılarının, sevinçlerinin, sevilerinin (aşk), özlemlerinin (hasret), büyük bir sadelik içinde yüzyıllar boyunca sürüp gittiğini belirtir (Öztelli, 2002: 12).

Dilaver Düzgün ise türkü için şu bilgileri vermektedir: “Anonim halk şiiri kapsamında değerlendirilen türküler, başlangıçta bir kişi tarafından ortaya konulur. Daha sonra ağızdan ağıza dolaşarak farklı kişilerin değişik yorumlarıyla bir tür denetiminden geçip topluma mal olur. İlk ortaya çıkışı ile son ulaştığı nokta arasında türküler, birtakım değişikliklere maruz kalabilirler. Yeni sözlerin eklenmesi veya çıkarılması, bazı kelimelerin yerlerinin değiştirilmesi, yeni bentler veya nakarat kısımları eklenmesi, hep bu süreç içinde gerçekleşir. Kolektif şuurun yoğurduğu türküler, her geçen gün sanatsal açıdan da mükemmelleşme eğilimi gösterirler. Halk, onları kendi kalıpları içinde biçimlendirir. Türkülerin vazgeçilmez iki unsuru söz ve ezgidir.” (Düzgün, 2003: 76).

Salahaddin Bekki ise türküyü, “diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan, milli nazım ölçüsü hece ile vücuda getirilen, bentlerdeki dize sayısı iki ilâ dört arasında, bağlantılardaki dize sayısı genellikle bir ilâ beş ve daha çok sayıda olabilen, halkın durum, fikir ve hissiyatını tüm yönleriyle işleyen Türklere mahsus anonim ürünler” (Bekki, 2004: 26-27) olarak tanımlamaktadır.

Vural Sözel tarafından hazırlanan *Müzik Ansiklopedik Sözlük*’te türkü ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş şiir. Türkünün yapısı iki bölümden oluşur. Asıl sözleri içeren bölüme “bent”, her kıtanın sonunda yinelenen bölümeysen “bağlama” ya da “kavuştak” (nakarat) denir. Türküler halk edebiyatının sözlü geleneğinden doğan, ağızdan ağıza yayılarak yaşatılan ve genellikle yaratıcısı bilinmeyen ezgilerdir. Günlük yaşamın türlü olaylarını konu edinen türküler, üç ana grupta toplanır: Aşk, ayrılık, doğa, ölüm gibi konuları içeren lirik türküler, güldürü yergi, taşlama içerikli türküler, konusunu tarihten, kahramanlık öykülerinden alan anlatı türküler. Ayrıca, işlevsel özelliklerine göre, kına gecesi, düğün, bayram, iş, oyun ve dans türküler de vardır.” (Sözel, 2005: 716).

Mehmet Aça ise türkü teriminin konusu, ezgisi ve şekil özelliği ne olursa olsun pek çok anonim manzumeyi içine alabilecek bir kavram olarak karşımıza çıktığını, bu nedenle zaman zaman bu terimin kapsam alanına ağıt ve ninninin de girdiğini ifade etmektedir (Aça, 2005: 269).

Cem Dilçin ise türküyü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimi olarak tanımlamaktadır. Söyleyeni belli, kişisel halk şiiri biçimleri arasına giren türkülerin de olduğunu ifade ederek türküyü, her iki bölüğe de girebildiğinden halk edebiyatının en zengin alanı olarak görmektedir (Dilçin, 2005: 289).

Mustafa Uslu, *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*'nde türkü ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Anonim halk edebiyatı nazım şekillerindendir. Türk Halk edebiyatında geniş yer tutar. Genellikle dörtlükler halinde söylenir. Bazen dörtlüklere, her dörtlüğün sonunda tekrar edilen mısralar ilave edilir. Bu mısralara nakarat, kavuştak, bağlama veya ayak denir. Nakaratlardaki mısra sayısı 1-4 arasında değişir. Türküler, yapı bakımından genel olarak, 1- Dörtlükler halinde olan türküler, 2- Nakaratlı türküler olmak üzere iki gruba ayrılır. Dörtlükler halindeki türküler mani veya koşma tipinde olurlar. Mani tipinde olanların kafiyesi mani gibi, koşma tipinde olanların ise koşma gibidir. Nakaratlı türkülerin bent ve nakaratlarındaki mısra sayısı değişik şekillerde olabilir. Türküler, hece ölçüsüyle söylenir. Dörtlük sayısı sınırlı değildir. Kendine mahsus bir ezgiyle söylenen türkülerin ölçüsü genellikle 7-11 arasında değişir. Kafiye örgüsü ise, türkünün yapı özelliğine göre değişir. Türküler çoğunlukla anonimdirler; ancak söyleyeni bilinen türküler de vardır. Türküler; aşk, tabiat olayları ve güzellikleri, gençlik, gurbet, ayrılık, sıla özlemi, ölüm, kahramanlık, göç gibi konularda söylenir.” (Uslu, 2007: 351-352).

Yaşar Çağbayır tarafından hazırlanan *Ötüken Türkçe Sözlük*'te türkü, “Türk halk müziğinde ezgi ile okunan ve hece ölçüsü ile yazılmış manzume” (Çağbayır, 2007: 4947) olarak tanımlanmaktadır.

İlhan Başgöz ise halk türküsünü “ezgi ile söylenen halk şiiri” olarak ifade eder. Halk şiiri ifadesini, hem anonim şiir, hem de âşıklarımızın şiiri anlamında kullandığını belirtir. Âşıklarımızın şiirleri de bir ezgi ile söylendiği için, yaratıcıları anonim olmadığı halde, onları da türkü olarak kabul eder: Karac’oğlu türküsü gibi, Emrah türküsü gibi.

Türküyü, “gerçekle hayali, sağ düşünce ile rüyayı, sözün ve ona koşulan sazın dili ile birleştiren şiir” olarak tanımlamaktadır (Başgöz, 2008: 15).

İsmail Parlatır tarafından hazırlanan *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*’nde türkünün tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “1. Genellikle halk arasında bestelenmiş bütün ezgilere *türkü* denilmiştir. 2. Türklere özgü şarkı.” (Parlatır, 2009: 1738). Türk Dil Kurumu [TDK] tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*’te türkü, “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2011: 2402). *İslam Ansiklopedi*’sinde musiki başlıklı iki bölümden oluşan türkü maddesinin ikinci bölümünde türkü ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “Bestecisi bilinen musiki eserlerinin dışında kalan, çoğunlukla sahibi unutulmuş ve zaman içinde halkın kolektif katkısı ile şekillenmiş, anonim halk edebiyatı yahut âşık edebiyatı tarz ve üslûbunda, hece vezinli, Türkçe sözlü musiki eserleri için kullanılan genel bir tabirdir.” (Şenel, 2012: 612). Şemseddin Sami tarafından hazırlanan *Kâmûs-ı Türkî*’de ise türkü terimi “An-asl Türklere mahsus lahinde şarkı” olarak tanımlanmaktadır (Sami, 2012: 400).

Yakıcı ise türkü terimi için şu tanımı yapmaktadır: “Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere *türkü* denir” (Yakıcı, 2013: 58).

Doğan Kaya türkü için halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle, söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünler demektedir (Kaya, 2014: 174).

Pertev Naili Boratav da Türkiye’nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen, halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan adın türkü olduğunu belirtmektedir. Bölgelerle konulara değin özel hallerde, ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türkü kelimesi yerine şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt adlarının da kullanıldığını ifade etmektedir. Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü

geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiyle koşulmuş olarak söylenen şiirlere türkü demektedir (Boratav, 2016: 171).

Yukarıdaki tanımlamalara bakıldığında, vurgunun ezgi üzerinde olduğu görülmektedir. Buradaki asıl husus, türkünün ezgiyle beraber ele alınması ve ezgisiz bir şekilde düşünülmemesi olmuştur. Türkünün belli bir biçimsel özellik sergilememesi, onu bir nazım biçiminden çok nazım türüne yaklaştırır. Bu hususun ortaya çıkmasında, türün ezgiye dayalı oluşu etkili olmuştur, denilebilir.

Fatma Gülay Mirzaoğlu da halk türkülerinin, bir halkın varoluşu kadar eski olduğunu belirtmekte, binlerce yıldır sürüp giden bir varoluş serüveninin gizli kalmış yönleri, duygusal yaşanmışlıklar, toplumu oluşturan bireylerin ve bütün olarak toplumun belleğinde yer etmiş olduğunu ve ancak türkülerde dile gelebildiğini ifade ederek türkünün bu yönüyle sıradan bir insanın çaresizliğini dile getirebildiği gibi, toplumun belirli bir konudaki deneyimini, izlenimini ve duygusal etkilenişini de yansıttığını dile getirmektedir (Mirzaoğlu, 2015: 9).

Yapılan bu tanımlardan hareketle, Türklere mahsus bir ezgiyle söylenen, genellikle hece ölçüsüyle yazılan, Türk halk şiirinin en eski türlerinden biri kabul edilen, diğer halk şiiri nazım biçimlerinden ezgisiyle ayrılan, beşikten mezara kadar insanların duygu, düşünce, his ve hayallerini dile getiren, geçmişle geleceğe taşıyarak bu iki kuşak arasında güçlü bir bağ kuran, anane, örf, adet, töre gibi değerlerle insan hayatına yön veren ve insanları derinden etkileyen sevda, yiğitlik, gurbet, tabiat, doğum, evlilik, ölüm gibi bireysel konularla birlikte savaş, göç, sel, deprem gibi toplumsal konuları da işleyen milli edebi ürünlere türkü denir, denilebilir. Aslında türkü, Türk insanının hayatının şiire yansımasıdır. Türküler, halkın kültürel yaşantısını, milli kimliğini, duygu ve düşüncelerini, yaşam tarzını, yaşadığı diyarı anlattığı en önemli milli ürünlerdir. Bu sebeple türküler kültürün, kimliğin ve dilin en önemli yapı taşlarından biridir. Milli kimliğin direği ve bu kimliğin en önemli göstergesidir. Bu bağlamda bakıldığında Orta Asya'dan dünyanın dört bir yanına göç eden Türk milleti türkü aracılığıyla hem sesini duyurmayı hem de kültürlerini gelecek kuşaklara taşımayı

başarmıştır. Ayrıca Tokat türküleri ise ulusal anlamda Türk insanının, yerel anlamda Tokat insanının edebiyatını, kültürünü ve folklorunu yansıtmaktadır.

Birçok bilim insanı ve araştırmacı arasında türkünün biçim/şekil mi, tür mü yoksa ezgi mi olduğuna dair tartışmalar söz konusudur. Aslında bu tartışmalar genel olarak halk bilimci ve müzik ile uğraşan uzmanlar arasındaki kopukluktan ve bunların birbirlerinden uzak oluşlarından kaynaklanır, denilebilir.

Türkü terimi farklı şekil ve türde karşımıza çıktığı için türkü hakkında belli bir tanım yapabilmek oldukça zordur. Bu sebeple şekil farkı gözetmeksizin farklı nazım şekillerine uyarlanarak, hayatın neredeyse her evresinde, belli bir konuya ait sözlerin bir yapıda bütünleştirilmesiyle ortaya çıkan, kendine has ezgisi olan şiirler türküdür. Bu yapının içinde en belirleyici unsur ezgidir. Türküyü belirleyen şey ezgisidir, görüşü bu alanda ilk çalışan Nevaî'den (XV. yy.) Köprülü'ye kadar (1919) ve oradan da Yakıcı'ya (2013: 58) kadar aynı kalmıştır. Türkü türünü tanımlamada “*kendine has, belli bir ezgi*” ölçütü de bu kaynaklara bağlı olarak daha sonra her çalışmada dikkate alınmıştır. Türkü türünün belirlenmesinde onun ezgisi en çok öne çıkarılan ölçüt olmuştur.

Halk şiirinde tür ve şekil meselesi üzerinde ilk çalışmayı yapan, Ahmet Talat [Onay]'dır. Bu, Onay'ın 1928'de yayımladığı “*Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*” adlı eserinden beri tartışmalı bir konudur. Onay, problemi “*Halk şiirlerini tetkik ederken yalnız eşkâl ve enva'ı, yani bu şiirlerin şekil ve mevzua göre arz ettikleri tenevvuatı değil, aynı zamanda teganniyi de nazardan uzaklaştırmamak lâzım geldiğinden edebiyat kitaplarındaki noksanın başlıca sebebini bu noktada aramalıdır.*” (Onay, 1996: 3) biçiminde özetlemektedir. Hikmet İlaydın, 1951 yılında yayımlanan “*Türk Edebiyatında Nazım*” isimli eserinde “*Halk edebiyatında tür adları aynı zamanda şekil adı olarak kullanılagelmıştır. Halk edebiyatının türleri nazım şekillerinden ziyade konularıyla veya konuyu ele alışlarıyla (eda'lariyle), bir de besteleriyle ayırdedilir. Halbuki bu edebiyatta nazım şekillerinin sayısı pek azdır ve birçok türler, ufak tefek farklarla, aynı nazım şekli içinde ifade edilmişlerdir. (bir türün başka başka şekillerle ifade edildiği nadirdir.)*” (İlaydın, 1997: 93-94) sözleriyle Ahmet Talat'ın görüşüne yakınlığını ortaya koymaktadır.

Muzaffer Uyguner, “*Türkçe yazılan şiirler için kullanılan “Türki” kelimesinin sonraları bir edebi şekle ad olarak verildiğini kanaatindeyiz. Fakat bu kelimenin beste*

ile söylenen her şeyi adlandırdığı da bir gerçektir. Fakat bu yanlıştır. Mâni, koşma, destan gibi türkü de bir halk şiir türüdür.” (Uyguner, Ocak 1954: 1042) der.

J. Blaškovič ise şeklin halledilmesinin kolay ve basit bir iş olmadığını belirtir: “(...) Türkülerin şeklinin halledilmesi bir kaç başka mesele ile bağlıdır. Birincisi, Türk halk türkülerinin melodileriyle tetkik edilmesi; ikincisi halk türkülerinin başka türkülerden ayrılması ve asıl Türk melodilerini bulmak.

(...) Anadolu Türklerinin türkülleri 800 yıldan beri Arap ve Acem melodileri ile karışmışlar ise de asıl Türk halk türkülerinin melodilerini Anadolu'da bulabilmek gene de mümkündür.” (Blaškovič, Ağustos 1955: 1163).

Hikmet Dizdaroğlu, 1969 yılında basılan “Halk Şiirinde Türler” isimli çalışmasında “Halk şiirinde belirli kurallara bağlı nazım biçimleri yoktur. Halk şiirinde nazım biçimleri değil, tür’ler vardır.” (Dizdaroğlu, 1969: 45) sözleriyle tür ve şekil meselesinde türün belirleyici olmasını desteklediği anlaşılır. Dizdaroğlu, halk şiirinin nazım birimi konusunda, birbirinin karşıtı olan başlıca üç görüşten bahseder. Ata Terzibaşı, Rıza Nur, Fuat Köprülü, Reşit Rahmeti Arat gibi birçok uzmanın halk şiirinin en eski nazım birimi konusunda, beyit mi dörtlük mü tartışmasına “en köklü ve yaygın dörtlük biçimi geleneğidir” (Dizdaroğlu, 1969: 22-24) diye kendisi de dahil olmuştur. Dizdaroğlu, “Bugünkü bilgilerimize ve eldeki metinlere göre, dörtlüklerin, Türk şiirinin nazım birimi olduğu gerçeğine karşı çıkılamaz. Ancak Türk şiirinde nazım birimi dörtlük olmakla birlikte, bu, yüzde yüz kesinlik göstermez. Nitekim Mani çevresinde yazılan ve Aprınçur Tigin’in kaleminden çıkan bir şiir, üçlüklerden meydana gelmiştir.” (Dizdaroğlu, 1969: 24) demektedir. Şekil konusunda görüşünü göstererek belirleyen Dizdaroğlu, aynı tutumu tür konusunda da yapmaktadır. “Halk Şiirinde Türler” başlığı altında fikirlerini destekleyen İlaydın, Boratav, Köprülü, Onay, Ozanoğlu, Terzibaşı, Tilgen, Sevük ve Arat’ın tür meselesine yaklaşımlarını ifade ettikten sonra (Dizdaroğlu, 1969: 45-50) yapılan tanımların genellik taşıdığını ve görece olduğunu, türlerin kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmadıklarını, daima bir ezginin eşliğinde söylendiklerini ve bu ezgilere göre adlandırıldıklarını vurgulamaktadır. Dizdaroğlu, “Türkhalk şiirinde türlerdenmuş ve kalıplaşmış kurallara bağlı olmadığı için” (Dizdaroğlu, 1969: 56) dayanağı ile türküyü bağımsız bir tür olarak görmediğini ifade eder. Daha sonra A. Ş. Nevaî’den başlayarak Rıza Nur, Ş. Sami, F. Köprülü, A. T. Onay, E. Saussey, J.

Blaskoviç, M. R. Gazimihal ve Y. Z. Demirci gibi pek çok bilim uzmanının görüşlerini belirttikten sonra “*Batıda ve bizde, halk şarkılarının konu bakımından çeşitli sınıflamaları denenmiştir. Fakat bu sınıflamalar görece’dir, hiç birisi de türkülerin sınırını tümüyle kapsamamaktadır, eksiklikleri vardır.*” (Dizdaroğlu, 1969: 102-106) der. Ayrıca türkü’nün bağımsız bir kuruluş ya da bir tür olmadığı sözden çok ezgi ile ilintili bulunduğu konusunda Onay ve Boratav’a hak vererek “*Halk şiiri türlerinden her biri türkü olabilir.*” (Dizdaroğlu, 1969: 107) ifadesinde bulunduktan sonra türkülerini ezgilerine, konularına ve yapılarına göre tasnif denemesinde bulunur. Dizdaroğlu’nun bu çalışmasında “*Her çeşit halk şiiri*” okunuşuna göre, ezgili söylendiği için, türkü olmakta ve bunlar da ezgilerine, konularına ve yapılarına göre sınıflandırılmaktadır.

Özbek, halk şiirinde aslında mani ve koşma olmak üzere iki türün olduğunu, türkü, türkmani, varsağı, semai, destan gibi türlerin değişen besteye ve yöreye göre ad alan koşmadan başka bir şey olmadığını ifade etmektedir: “*Halk şiirinde şekil ve tür iç içedir. Halk şiirinin ayrılmaz bir parçası olan müziği ve ona bağlı olarak söyleyiş tarzını göz önüne alırsak, aslında halk şiirinde nazım şeklinin değil de nazım türünün söz konusu olduğu kanaatine varılır. Koşma, türkü, türkmani, varsağı, semai, destan v.s. çeşitleri arasındaki fark kısmen şekillerine, fakat daha ziyade öz ve bestelerine aittir. Halk şiirinde aslında mani ve koşma olmak üzere iki tür vardır. Yukarıda söylediğimiz gibi türkü, türkmani, varsağı, semai, destan, ilahi, nefes vs. türler, aslında değişen besteye ve yöreye göre ad alan koşmadan başka bir şey değildir.*” (Özbek, 1975: 44) demektedir

Dizdaroğlu, biçim ve tür sorunuyla ilgili başka bir yazısında “*Biçim yönünden birlik gösteren ürünler, değişik adlar almaktadır. Örneğin, 11’li kalıpla söylenmiş, dörtlük sayısı eşit uyak düzeni ayrılık göstermeyen bir parça koşma, varsağı, türkü, destan diye adlandırılabilir. Halk şiiri ürünleri biçim temeline dayansaydı, aynı biçimdeki parçalara değişik adlar verilemezdi.*” ifadeleriyle halk şiiri ürünlerini tür temeline dayandırmaktadır. “*Halk şiirinde türler, biçim yönünden iki tip’e ayrılırlar: Mani tipi, koşma tipi. Değişik adlar alan bütün koşuklar, yapıca, yani biçim bakımından, bu iki tipten birine ya da her ikisine girer. Örneğin, koşma, destan, semai, varsağı, türkmani, türkü türleri, biçimce, koşma tipindedir.*” (Dizdaroğlu, 1976: 230, 233) demektedir. Bir deyişin okunuşuna (ezgisine) göre türkü ya da koşma olabileceğini; biçimin halk şiiri yapıtları için bir ölçü teşkil etmediğini belirtmektedir.

Ayrıca halk şiirinde yalnızca türün bulunduğunu; bunların da ezgileriyle adlandırıldığını; bundan dolayı da âşıkların söylediklerini koşma, destan, varsağı şeklinde... isimlendirmenin bizi yanıltıcı sonuçlara götüreceğini dile getirmektedir (Dizdaroğlu, 1976: 234-235).

Çobanoğlu da yapılan türkü çalışmalarına çok önemli bir yaklaşımda bulunur: *“Halkbilimi çalışmalarında tür kavramının ve onun içinde yer alacağı sınıflama sistemi meselesinde “etik” ve “emik” olarak adlandırılan iki temel kategori vardır. Etik kategoriler, kültürü araştıran bilim adamlarınca ele alınan kültürü anlamaya ve onun neticesi varılan bulguları, son yüzyıllarda gelenekselleşen şekliyle batı düşünce geleneği çerçevesinde bilimsel bir düzlemde açıklamak için meydana getirilmiştir. Emik kategoriler ise, mahalli bir kültürel grubun kendini anlamak ve diğerlerinden ayırmak için ortaya çıkan gruba has kullanım özelliği olan sınıflama sistemleridir.”* (Çobanoğlu, 2000: 9). Bu çalışmalarda en eski ve en temel problem halk şiirinde tür ve şekillere aynı adlarının kullanılmasıdır. Bunda da emik yaklaşım tesiri görülmektedir. Âşık tarzı destan türü üzerine bir çalışma yapmış olan Çobanoğlu’nun ifade ettiği gibi *“emik kategoriler üzerine, etik kategoriler inşa etmeden”* meseleyi çözmeye çalışmak, bugünkü problemimizin asıl nedeni olmaktadır (Çobanoğlu, 2000: 10).

M. Öcal Oğuz, “Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam” isimli eserinde şekil ve türü belirleyici kimi özelliklerden söz etmektedir. Halk şiirlerinde şeklin kafiye örgüsünde ve hacimde aranmasını, türlerin ise konularına ve ezgilerine bakılarak adlandırılmasını ifade etmektedir. Ayrıca türü tek başına konunun belirleyebileceği gibi, konuyu belirleyici ve sınırlayıcı bir özelliğe kavuşmuş ezgilerin de tür adı olarak kabul edilebileceğine vurgu yapmaktadır (Oğuz, 2001: 18). Oğuz, konuyla ilgili şu bilgileri vermektedir: *“Anonim halk şiirleri arasında yer alan “Türkü”yü ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi “dış” unsurlar bakımından belirli bir şekilde karşılaşmamaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız “konu” ve “ezgi” beraberliği de yoktur. Bu bakımdan “türkü”nün de “Türkmani”, “Varsağı”, “Bayatı”, “Şarkı” kelimeleriyle birlikte değerlendirilip izahının yapılması kaçınılmaz olmaktadır. Bize göre “türkü” “Türklere mahsus ezgiler” olup bir nazım şeklinin veya türünün adı değildir. Bir ezgi çeşidi olarak “koşma” da bir türküdür, “ağıt” da “ninni” de “semai” de... Nasıl ki “şarkı”; “nihavend”, “uşşak”, “rast”, “hicaz” gibi makam adlarına göre ezgilerinden dolayı ad alıyorsa “türkü” de*

almalıdır. Türkmâni; Türkmen ezgileri, varsağı; Varsak ezgileri, bayatı; Bayat boyunun ezgileri olarak düşünülünce neden türkû; Türk ezgileri olarak anılmasın?” (Oğuz, 2001: 16). Ayrıca Oğuz türkünün ezgi olarak anılmasından yana olduğuna dikkat çekmekle birlikte, şekil ya da tür tercihi yapılması durumunda türkünün tür olduğunu ifade etmekte fakat ezgi ve konu ağırlıklı biçiminde ikiye ayırdığı türlerden birincisine, yani türküyü ezgi ağırlıklı türler içine dâhil etmektedir (Oğuz, 2001: 19).

Öztelli, *Evlerinin Önü Türküleri* isimli eserinde türkû ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “*Sanat yönü ara sıra zayıf olsa da, «beşerî» ve «millî» yönleri güçlü olan türkülerin ikinci bir yönü de ezgilerindedir (beste). (...) Genel olarak türkû adını taşıyan manzumelerde belli bir ölçü (vezin) ve biçim (şekil: mısra sayısı, kafiye düzeni) yoktur. Yalnız, saz şairlerince sanat kaygısıyla meydana getirilen türkülerde belli ve değişmez bir biçim vardır. Uzun bir geleneğe bağlı olan bu sanatçılar elinden çıkmış türkülerde kavuştak (nakarat) bulunması şarttır. Bu türkülerin ilk dördlüğünün 2. ve 4. mısraları ile sonraki dördlüklerin 4. mısraları hep aynı dizedir. Yani kavuştur.*” (Öztelli, 2002: 12-22). Öztelli, türkülerin en önemli özelliğinin bestelerinde olduğunu ifade etmektedir. Öztelli “*halk ezgi ile söylediği her türlü nazma «türkû» adını vermektedir.*” sözleriyle, türkülerde şekil-yapı özelliklerinin değişken olduğuna ve türkülerde önemli unsurun ezgi olduğuna dikkat çeker (Öztelli, 2002: 24).

M. Fuad Köprülü: “*Türkû, Türklere mahsus bir besteyle söylenen halk şarkıdır. Hâlâ malum olan şarkılar tarzında tertip edilen türkülerin ayrılığı şekilde değil bestesindedir. Yani bu şekil, edebi bir şekil olmayıp tamamıyla musiki bakımından bir hususiyeti haizdir. Esâsen musiki ile şiirin henüz birbirinden ayrılamadığı ilk devirlere mahsus olan bu şekillerin musiki mahiyeti itibariyle birbirinden ayrı olması pek tabiidir.*” (Köprülü, 2014: 347) ifadelerini kullanarak türkülerin beste yönüne dikkat çekmektedir.

Bu tartışmalara farklı ve önemli bir yaklaşım da Metin Ekici tarafından yapılmaktadır: “*Türkû halk şiirinde bağımsız olarak var olan bir türü ifade etmekten çok, ferdi veya anonim olan herhangi bir şiirin bir ezgi eşliğinde icra edilmesine verilen addır. Bu haliyle değerlendirildiğinde türkû, ezgili şiirdir. Ezgiler çeşitli yerlerde, Türk kültür tarihi içinde yaratılmış ve sözlü gelenekte kuşaktan kuşağa aktarılmış, ancak daha yakın zamanlarda notaya alınarak yazılı kültürümüz içinde yerini almıştır. En*

küçük birimlerinden, en büyük birimlerine kadar ezgilerin belli bir sahipliği söz konusu olmadığı için, türkünün “anonim” olması özelliği ortaya çıkmıştır.” Ekici, ezgiler anonim olduğu için, türkülerin söz katmanının yaratıcıları bilinse bile, ezgisinden dolayı anonim olarak değerlendirilmeleri gerektiğini belirtir. *“Yine Türk sözcüğüne ilgi eki eklenerek, bu türden yaratmalara “Türkü” adının verilmesi de Türklere ait, Türklerin söylediği ezgi veya ezgileri ifade etmek içindir. Bu haliyle bakıldığında türkü; halk şiirinde belli türü veya şekli karşılamaz, halk ezgilerine verilen bir genel ad veya Türk müziğinde bir türü ifade eder.”* (Ekici, 2013: 46) der.

Kimi sözlük, kitap ve ansiklopedilerde türkü halk şiiri nazım şekli olarak verilmişse de genel kabule ve eldeki verilere göre türkünün nazım şekli olarak düşünülmemesi gerektiği söylenebilir. Çünkü mâni, koşma, destan vb. nazım şekillerinden oluşturulmuş kimi şiirlerin türkü olarak repertuarda yer alabildiğini, bu nedenle türkü için nazım şekli değil, farklı nazım birimi ve şekillerinden oluşmuş, farklılığı genellikle ezgilerinde olan bir nazım türüdür, denilebilir. Ezgi ve tür çatısı altında düşünüldüğünde ise ezgiyle söylenen bir türdür, şeklinde ifade edilebilir.

C. Türkü Tasnifleri

Türküler, vezinleri, yapıları, konuları ve ezgileri bakımından dört grupta sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar değişiklik göstermektedir. Türküyle ilgili Hikmet Dizdaroğlu (1969: 105-119), Mehmet Özbek (1975: 67-86), Ahmet Şükrü Esen (1999: 9-21), Salahaddin Bekki (2004: 65-76, 97-107), Cem Dilçin (2005: 290-305), Metin Ekici (2013: 47-49), Ali Yakıcı (2013: 197-282), Doğan Kaya (2014: 181-223) ve Pertev Naili Boratav (2016: 171-172) gibi pek çok bilim insanı ve araştırmacı tarafından çeşitli tasnifler yapılmaktadır. Dizdaroğlu ve Dilçin türkülerini ezgi, konu ve yapılarına; Özbek, ezgilerine, konularına ve şekil yapılarına; Kaya, yapı, konu ve ezgilerine; Esen, yapılarında kararlılık gösterenlerine ve kararlılık bulunmayanlarına; Bekki, şekil, konu, söylendikleri ortam ve kullanıldıkları yerlere; Ekici, yaratım ve icra, ezgi, şekil ve yapı, içerik ve konu, işlev özelliklerine; Yakıcı, vezin, yapı, konu ve ezgilerine; Boratav, türkülerin konularını belirleyen “A” bölümüne ve kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini belirleyen “B” bölümüne göre sınıflandırmaktadır.

Nevzat Gözaydın türkü sınıflandırması için anonim olsun olmasın, halk şiiri içinde yer alan bütün türlerde ezginin en çok türkülerde belirleyici bir rol oynayarak ön plana çıktığını belirterek “*ezgisine ve ritmine bakmadan türküleri özellikle yapıları bakımından çeşitli şekillerde sınıflandırma çalışmaları yapmak, eksik bir çalışma olarak kalmak zorundadır.*” (Gözaydın, 2013: 25) der.

Türküler, sözlü ürünler olup belli bir ezgiyle seslendirilirler. Ancak bu ezgiler yöreden yöreye, türküden türküye farklılık gösterdiğinden ezgileri bakımından türkülerin belli bir sınıflandırmasını yapmak son derece zordur. Fakat Nevzat Gözaydın, türkülerin en önemli özelliğinin ezgi ve ritimleri olduğunu düşünen araştırmacıların türkülerini bu terimler neticesinde usullü ve usulsüz türküler olmak üzere ikiye ayırdıklarını ifade eder. Gözaydın, ayrıca usullü türkülerin genellikle oyun havaları olup Konya’da “*oturak*”, Urfa’da “*kırık hava*”, Ege’de “*zeybek*”, Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara’da “*karşılama*”, Harput’ta “*şıkıltım*”, Karadeniz kıyılarında “*horon*”, Isparta ve Egridir’de “*datdiri*”, Kars ve Erzurum’da “*Sümmani ağzı*” adlarıyla da anıldığını belirtir. Bunlar belli süre birimlerine bağlı kalınarak yakılmış türküler olduğundan bunlara ölçülü türküler de denildiğini ifade eder. Yukarıdaki oyun havalarından başka güzelleme, koşma, ninni, taşlama ve yiğitlemenin de usullü türküler içinde yer aldığını belirtir. Usulsüz olanların, süre birimine bağlı kalmaksızın nota değerleri ile usulsüz olan türküler olduğunu; uzun havalar şeklinde genel bir ad taşıyan bunların ayrıca “*ağıt*”, “*bozlak*”, “*Çukurova*”, “*divan*”, “*hoyrat*”, “*kayabaşı*”, “*koşma*”, “*maya*”, “*türkmani*” adlarını taşıyan çeşitleri de bulunduğunu belirtir (Gözaydın, 2013: 27).

Yakıcı ise uzun havalar olarak da bilinen usulsüz türkülerin nota değerleri bakımından belli bir düzene ve usule sahip olmadıklarını belirtmektedir. Belirli bir usul ile değil her sanatçının isteğine bağlı olarak çalınabilen, belirli bir şekil ve kararlılık göstermeyen bu türküllere icra edildikleri bölge ve şehirlere göre “*Bozlak, Çukurova, Divan, Eğin, Hoyrat, Kayabaşı, Kerem, Kesik Kerem, Koşma, Maya, Müstezat, Türkmânî*” vb. adlar verildiğini ifade etmektedir (Yakıcı, 2013: 282).

Ekici, Türk halk kültürünün söz ve ezgi birlikteliği ile oluşturulan en özgün yaratmalarını ifade eden türkülerin incelenmesinde edebiyat ve müzik çevrelerinin farklı yaklaşımlar sergilediklerini, halk edebiyatı alanındaki araştırmacıların sadece sözel kısmı incelemeyi tercih ederlerken, halk müziği alanından gelenlerin ise müziğe göre bir

değerlendirme yapmayı tercih ettiklerini açıklamaktadır (Ekici, 2013: 46). Ekici, her bilimsel alanın kendi araştırma yöntem ve kuramlarına göre kültürel yaratmaları incelemesi doğrudur ve yapılması gereken bir iştir, ancak bu araştırmaları yapanların da birbirinden haberdar olması ve birbirinden çok uzak şeylerden bahseder gibi konuya yaklaşmamaları gerektiğini belirtir (Ekici, 2013: 46). Buna göre Ekici, türkü öncelikle halk müziği ve halk şiirine göre iki katmana ayrılrsa da bütüncül bir yaklaşımla incelenmesi gerektiğini vurgular. Bu noktada türkülerini: “*Yaratım ve İcra Özellikleri*”, “*Ezgi Özellikleri*”, “*Şekil ve Yapı Özellikleri*”, “*İçerik-Konu Özellikleri*” ve “*İşlev Özellikleri*” bakımından incelemenin doğru olacağına dikkat çeker (Ekici, 2013: 47).

Yukarıda yapılan tasnif denemelerinden hareketle türkü için kesin bir tasnif yapmanın çok güç olduğu söylenebilir. Çünkü her bir araştırmacı kendinden önce yapılan tasnif denemesinin eksik taraflarını tamamlayarak daha detaylı bir tasnif ortaya koymaktadır. Örneğin, Salahaddin Bekki, ortaya koyduğu tasnif denemesi için şu açıklamayı yapar: “*Burada yaptığımız bizden önce yapılan tasnifleri daha sistemli hale getirip karşımıza çıkacak muhtemel yapıları da göz önüne alarak teorik bir yaklaşım ortaya koymak olmuştur.*” (Bekki, 2004: 77). Türkü tasnifiyle ilgili bir diğer husus, türkü genel anlamda bir ulusun, yerel anlamda ise bir yörenin ezgisidir. Bu sebeple tasnif yaparken yörenin özelliklerini dikkate almak gerekir.

Bu çalışmanın malzemesini meydana getiren türküler üzerinde yapılan incelemelerde, yukarıda birkaçı verilen tasniflerden de yararlanma yoluna gidilerek, türkü metinleri yapı, şekil, konu, bağlam, icra ortamı, işlev özelliklerine, kaynaklarına ve ezgilerine göre sınıflandırılmıştır. Bentlerindeki yapı özelliklerine göre, önce “Yapılarında Kararlılık Gösteren Türküler” ve “Yapılarında Kararlılık Göstermeyen Türküler” şeklinde iki ana grupta değerlendirilmiştir. “Yapılarında Kararlılık Gösteren Türküler”, özellikle bentlerinin mısra sayısı, vezin, kafiye ve anlam bütünlüğü açısından bir düzene tabi türküler; “Yapılarında Kararlılık Göstermeyen Türküler” de türkülerin sözlü gelenekte yaşamaları sebebiyle bentlerdeki mısra sayısı, vezin, kafiye ve anlam bütünlüğü açısından yapısal bir kararlılık göstermeyen türkülerdir. Yapılan tasnif, tezin malzeme bağlayıcılığı esas alınarak türkü bentlerine göre oluşturulmuş, bağlantılar bu sınıflandırma içinde ele alınmıştır.

Türküler şekil özelliklerine göre ise ölçü, kafiye örgüsü ve ezgiye yardımcı söz kalıplarına göre incelenmiştir.

Yapılan bu çalışmada, Tokat türküleri bir araya getirildikten sonra bu türkülerin, konuları açısından nasıl bir dağılım göstereceğini öğrenmek amacıyla yukarıda adı geçen araştırmacıların tasniflerinden de yararlanılarak, bir değerlendirme yoluna gidilmiştir. Türkü, her ne kadar bütün bir ulusun sesini ifade etse de her şeyden önce bütünüyle yerel özellikleri taşıyan sözlü kültür ürünleridir. Bu sebeple Tokat türküleri, Türk milletinin sesi olmakla birlikte yerel mahiyette Tokat'ın sesi durumundadır. Bu nedenle türkülerin konularına göre tasnifi yöreden yöreye, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Türkülerin kendi yöresi, onların iç ve dış yapısını şekillendiren, karakterini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Söylendiği ortama bağlı ürünlerden olan türküler için yörenin özellikleri çok önemlidir. Bu sebeple konularına göre türküler tasnif ederken Tokat'ın coğrafi, sosyo-ekonomik, kültürel vb. özellikleri; gelenek, görenek, örf ve adetleri dikkate alınmıştır. Türküler zamanla içinde yaşadıkları halkın düşünce ve duygularıyla zenginleştikleri için konularına göre ayrımı da oldukça güçleşmektedir. Konuları bakımından ise türküler beş farklı konu altında değerlendirilmiştir. Bağlamına, icra ortamına ve işlevine göre sekiz, kaynaklarına ve ezgilerine göre ise iki başlık altında değerlendirilmiştir.

Bu sebeplerle Tokat türküleri incelenirken yukarıdaki tasniflerden de yararlanılarak aşağıdaki tasnif hazırlanmış olup çalışmada bu tasnif kullanılmıştır.

1. YAPILARINA GÖRE TÜRKÜLER

1.1. YAPISINDA KARARLILIK GÖSTEREN TÜRKÜLER

1.1.1. Bentleri Bir Dizeden Kurulu Türküler

1.1.1.1. Bentleri Bir Dizeden Kurulu, Bağlantıları Yedi Dize Olan Türküler

1.1.2. Bentleri İkiliklerle Kurulu Türküler

1.1.2.1. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler

1.1.2.2. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Türküler

1.1.2.3. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler

1.1.2.4. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında ve Üç Bentte Bir Dört Dize Olan Türküler

1.1.3. Bentleri Üçlüklerle Kurulu Türküler

1.1.3.1. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Türküler

1.1.3.2. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler

1.1.3.3. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Türküler

1.1.3.4. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler

1.1.3.5. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Altı Dize Olan Türküler

1.1.4. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler

1.1.4.1. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler

1.1.4.2. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler

1.1.4.3. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Türküler

1.1.4.4. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bentlerden Önce Gelen Mâni Dörtlüklerinden Oluşan Türküler

1.1.4.5. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Mâni Dörtlüklerinden Oluşan Türküler

1.1.4.6. Bentleri Mâni Dörtlükleriyle Kurulu, Bağlantıları Bent Sonlarında Bir Dize ve Dize Sonlarında Dört Dize Olan Türküler

1.1.4.7. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler

1.1.4.8. Bentleri Mâni Dörtlükleriyle Kurulu, Bent Aralarında Değişik Kalıpta İki Ayrı Bağlantıları Olan Türküler

1.1.5. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu Türküler

1.1.5.1. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler

1.1.5.2. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Başlarında Bir Dize Olan Ve Birinci Dörtlüğün Son Dizesinin Tekrar Edildiği Türküler

1.1.5.3. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Birinci Dörtlüğün Son Dizesinin Tekrar Edildiği Türküler

1.1.5.4. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Bir Dize Olan Türküler

1.1.5.5. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, İki Dizelik Bağlantıları Her Bent Arasında Değişen Türküler

1.1.5.6. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, İki Dizelik Bağlantıları Her Bent Sonunda Değişen Türküler

1.1.5.7. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler

1.1.5.8. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler

1.1.5.9. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Beş Dize Olan Türküler

1.1.5.10. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Altı Dize Olan Türküler

1.1.6. Karşılıklı Türküler

1.1.6.1. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları İki Dize Olan Atma Türküler

1.1.6.2. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu Atma Türküler

1.2. YAPISINDA KARARLILIK GÖSTERMEYEN TÜRKÜLER

2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİNE GÖRE TÜRKÜLER

2.1. Ölçülerine Göre Türküler

2.1.1. Hece Ölçüsüyle Söylenen Türküler

2.1.1.1. Yedi Heceli Türküler

2.1.1.2. Sekiz Heceli Türküler

2.1.1.3. Dokuz Heceli Türküler

2.1.1.4. On Heceli Türküler

2.1.1.5. On Bir Heceli Türküler

2.1.1.6. On İki Heceli Türküler

2.1.1.7. On Üç Heceli Türküler

2.1.1.8. On Dört Heceli Türküler

2.1.1.9. On Beş Heceli Türküler

2.1.1.10. On Altı Heceli Türküler

2.1.1.11. Karışık Kalıpla Yazılanlar

2.1.2. Aruz Ölçüsüyle Söylenen Türküler

2.2. Kafiye Örgüsü Bakımından Türküler

2.2.1. Kafiye Örgüsü aa, bb, cc vb. Olan Türküler

2.2.2. Kafiye Örgüsü aaa, bbb, ccc vb. Olan Türküler

2.2.3. Kafiye Örgüsü abab, cccb vb. Olan Türküler

2.2.4. Kafiye Örgüsü abab, ccde vb. Olan Türküler

2.2.5. Kafiye Örgüsü aaxa, bxbx, ccxc vb. Olan Türküler

2.2.6. Kafiye Örgüsü abab, cdcd, efef vb. Olan Türküler

2.2.7. Kafiye Örgüsü abab, cdeb vb. Olan Türküler

2.2.8. Kafiye Örgüsü aaab, cccb vb. Olan Türküler

2.2.9. Kafiye Örgüsü aaab, cccd vb. Olan Türküler

2.2.10. Kafiye Örgüsü abcd, eeed vb. Olan Türküler

2.2.11. Kafiye Örgüsü aaaa, bbbb vb. Olan Türküler

2.2.12. Kafiye Örgüsü abcb, dddb vb. Olan Türküler

2.2.13. Kafiye Örgüsü abac, dddc vb. Olan Türküler

2.2.14. Diğer Şekillerde Olan Türküler

2.3. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıp İfadelerine Göre Türküler

2.3.1. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıbı Kullanılan Türküler

2.3.1.1. Söz Kalıpları Dize Başlarında Olan Türküler

2.3.1.2. Söz Kalıpları Dize Ortalarında Olan Türküler

2.3.1.3. Söz Kalıpları Dize Sonlarında Olan Türküler

2.3.2. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıbı Kullanılmayan Türküler

3. KONULARINA GÖRE TOKAT TÜRKÜLERİ

3.1. Sevi ve Sevgili İle İlgili Türküler

3.2. Gurbet ve Özleyiş İle İlgili Türküler

3.3. Dini ve Tasavvufi Konular İle İlgili Türküler

3.4. Ölüm İle İlgili Türküler (Ağıtlar)

3.5. Olay, Dert ve Elem İle İlgili Türküler

4. BAĞLAMINA, İCRA ORTAMINA VE İŞLEVİNE GÖRE TÜRKÜLER

4.1. İş Türküleri

4.2. Törenler İle İlgili Türküler

4.2.1. Evlenme Törenleri İle İlgili Türküler

4.2.1.1. Şerbet İçme Türküleri

4.2.1.2. Düğün Türküleri

4.2.1.2.1. Hamam Türküleri

4.2.1.2.2. Kına Türküleri

4.2.1.2.3. Duvak Türküleri

4.2.1.2.4. Gelin Alma/Çıkarma Türküleri

4.2.2. Dini Törenler İle İlgili Türküler

4.2.2.1. Cem Töreni Türküleri

4.2.2.1.1. Semahlar

4.2.2.1.1.1. Kırklar semahı (Ya Hızır semahı)

4.2.2.1.1.2. Gönüller semahı

4.2.2.2. İlâhiler

4.3. Sosyal Dayanışma Ortamlarında Söylenen Türküler

4.3.1. Sıra Gezme Geleneği İle İlgili Türküler

4.3.2. Ferfenelerde Söylenen Türküler

4.3.3. Saya Gezmelerde Söylenen Türküler

4.3.4. Çiğdem Gezme Geleneği İle İlgili Türküler

4.3.5. Oturak Türküleri

4.4. İmece Ortamlarında Söylenen Türküler

4.4.1. Yonca Tutmalarda Söylenen Türküler

4.4.2. Bulgur Çekmelerde Söylenen Türküler

4.5. Cenaze Ortamlarında Söylenen Türküler

4.5.1. Ölüm Türküleri (Ağıtlar)

4.6. Halk Oyunları Oynanırken Söylenen Türküler

4.6.1. Halay Türküleri

4.7. Ekonomik/Kültürel/Tanıtım Amaçlı Ortamlarda Söylenen Türküler

4.7.1. Panayırlar

4.7.2. Festivaller/Şenlikler

4.7.3. Anma/Kutlama Toplantı Ortamlarında Söylenen Türküler

4.8. Eğlence Amaçlı Ortamlarda Söylenen Türküler

4.8.1. Kahvehaneler

5. KAYNAKLARINA GÖRE TÜRKÜLER

5.1. İlk Söyleyenleri (Yakıcıları) Bilinmeyen Türküler

5.2. Âşıklar Aracılığıyla Söylenen Türküler

6. EZGİLERİNE GÖRE TÜRKÜLER

6.1. Usullü Türküler (Kırık Havalar)

6.2. Usulsüz Türküler (Uzun Havalar)

III. TOKAT TÜRKÜLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

a. Tokat türkülerinde bölgeye özgü bazı söyleyişler, ses değişimleri ve kelimeler vardır. Tokat ağzının (ferfene, hayın, döllük, işlik, gahve, sarsuh, ırgalamak, gozel, ıraf, firaz, yaşmag, mintan, garanluh, gohu, yanaruh, mehle, döğöl, galbur, emmi, yörü, gelemiyom, gız, daş, abum, güçücek, löküs, alma) yansımalarını, yöreye ait halk sazlarının farklı şekillerde türkülere yansıdığını, oyun havalarındaki ve semahlardaki her bir hareketin bu türküyü nasıl oluşturduğunu görmek mümkündür. Tokat türkülerindeki kelime kadrosunda kelime başı “k” sesinin, bazen “g”ye bazen de “h”ye; kelime sonlarında yer alan şimdiki zamanın 1. tekil şahıs ekinin “geliyorum” yutularak “geliyom” şekline dönüştüğü görülür.

Ses değişimleri genelde, k>g, k>ğ, y>g, y>ğ, k>h, t>d, z>s, b>p şeklinde olmaktadır. Gorharım>korkarım, bıtırah>bitirak, gomşu>komşu, madımah>madımak, değmen>deymen, zuhurluk>sahurluk, güveğ>güvey, turna>durna gibi.

Ünlülerden ı>i, a>e, i>e, i>u, e>a, ö>ü, u>ü dönüşümünü gösteren örnekler de vardır. Mavi>mavu, bahçe>bahça, yayuh>yayık, hükumat>hükümet, hamaylu>hamaylı, kirez>kiraz, gözel>güzel, yoharya>yukarıya gibi.

Bazen ölçü gereği “f”, “t”, “h”, “ç” ünsüzleri ile şimdiki zaman ekinin düştüğü görülür: yufka>yuha, dostlar>doslar, gidiyor>gidiyo, güççüh>küçük, Üsüyün>Hüseyin, istemiyorum>istemiyom gibi.

b. Tokat türkülerinde bazı söz ve yapı bozuklukları vardır. Ancak bunlar hece eksikliği/fazlalığı ve kafiye uyumsuzluğundan ibarettir. Bu tür hatalar kaynak kişilerden doğabileceği gibi derleyicilerden de kaynaklanmış olabilir.

c. Tokat türkülerinin şekil açısından genellikle tutarlı bir yapıya sahip olduğu görülür. Bunun dışında güfteye eklenen kelime ve kelime grupları vardır. Bazı araştırmacılar güfteye eklenen kelime ve kelime gruplarını zaid (ilave) kelime olarak adlandırmaktadır. Bu çalışmada böyle ilave gibi görünen kelimeler şekil özelliklerine göre türküler başlığı altında ezgiye yardımcı söz kalıpları alt başlığı altında gösterilmiştir.

d. Büyük çoğunluğunu mâni kıtalarından ve dörtlüklerle kurulu türkülerin oluşturduğu Tokat türkülerinde değişik yapıya sahip olanlar da vardır. Yaklaşık 77 türkünün bağlantı kıtası yoktur. Diğer türkülerde -özellikle mâni kıtalarından kurulu türkülerde- bu bağlantı görevini her mâni kıtasının başında veya sonunda tekrar edilen kelime veya kelime grupları sağlamaktadır. Dörtlüklerle kurulu türkülerde ise her bendin sonunda tekrar edilen redifler bu görevi üstlenmiştir.

e. Tokat türkülerinde isimlerini genelde metinlerin ilk bentlerindeki ilk dizelerden almışlardır. İsmi olmayan türküler ise çalışmada türkü metninin ilk dizesi köşeli parantez kullanılarak verilmiştir. [Alacada Çorap Örmedimde], [Armutdan Gayacağım Armutdan Gayacağım], [Başındaki Yazmayı Sarıya Mı Boyadın] gibi. 8.c, 19.b, 22, 28.c, 28.ç, 36.b, 49.c, 61.ç, 63.a, 96.a numaralı türkülerin iki ismi vardır. 78.a-b numaralı türkü, ismini bağlantısından almıştır.

f. Diğer türkülerde olduğu gibi Tokat türkülerinde de birbirine benzeyen güfteler vardır. Aynı mâni kıtaları ufak değişikliklerle birkaç türküde birden söylenebilir. 28.a, 28.ç; 28.b, 28.c numaralı türküler aynı kaynak kişi tarafından söylenmiş bir türkünün değişik varyantlarıdır.

g. Tokat türkülerinde az da olsa deyim, atasözü ve birleşik kelimelerin kullanıldığı söylenebilir: yardan geçmek, kanlı olmak, kurban olmak, sırrı duyurmak, ele demek, güzele doymak, kötü/çirkin derdi çekmek, sılayı gözlemek, meyil vermek, derdine yanmak, dert üstüne dert eklemek, gamlı yaslı gönle değmek, dillerde gezmek, sararıp solmak, dili durmamak, hâlini arz eylemek, boyun eğmek, ekmekten aştan kesilmek, başı pınar ayakları göl olmak, sevdaya salmak, sevda çekmek, sevdaya uğramak, bildiğinden şaşmak, ağzı/dili yanmak, katline ferman olmak, iman bulmak, gönül vermek, daman almak, giyinip kuşanmak, derdinden deli olmak, yıkıp viran etmek, secde etmek, ettiğinden utanmak, haber etmek, haber beklemek, el vurmak, el çekmek,

bayram etmek, işmar etmek, sıhhat bulmak, cennet yüzü görmemek, sözünden dönmek, haber anlatmak, kaşını yıkıp geçmek, yolu bağlanmak, gönlünü etmek, hatırına düşmek, sürme çekmek, aşkından kibrit olmak, yolunu şaşırmak, kerem eylemek, sitem etmek, cana değmek, akli şaşmak, evini başına yıkmak, kulak asmak, Allah'tan bulmak, ateş almamak, mercimeği taşlı olmak, derdi veren dermanını da verir, arayan dermanını bulur gibi.

h. Tokat türkülerinde “anne, kardeş, baba, dayı, bacı, gelin, emmi, kayınvalide, görümce, vb.” kelimelerinin sıkça kullanılması aile müessesesinin Tokat'ta çok önemsendiğini göstermektedir. Ayrıca türkü metinlerinde “Ayhan, Emine, Fadime, Zekiye, Naciye, Hanife, Hatice, Nezük, Kıymet, Nazlı, Ayşe, Suna, Zühre, Şakir, Emrah, Ferhat, Şirin, Güllü, Sıtkı, Hamdi, Deli Mehmet, Reşit Paşa, Veli, Halil, Ömer, Pir Sultan, Zöhre, Teyfik, İsmail, Fina, Şemsi, Nazmiye, Salıç, Pakize, Esmâ, Ali vb.” isimlerin sıkça kullanılması yörenin isim folklorunu yansıtmaktadır.

1. Tokat türkülerinin zengin bir söz varlığına sahip olduğunu, sözlerin farklı kavram alanlarına dağıldığını, tek bir alana yığılmadığını görmek mümkündür. Beden, bürük, dil gibi. Bu durum Tokat türkülerinde tercih edilen dilin gelişmiş, işlevsel açıdan zengin ve olgun olduğunu yansıtmaktadır. Tokat türkülerinin kavram alanlarında bazı kelimelerin sıkça kullanılması, türkülerin anlam dünyasını yansıtmaması açısından önemlidir. “Anne” kavramının yoğunluğu, bir karakter olarak türkülerdeki, dolayısıyla Tokat yöresinde anneye verilen önemi göstermektedir. Tokat'ın ilçesi olan Almus'un ve Reşadiye'nin nahiyelerinin mekân adı olarak türkülerde kullanılması, sözlü kültür ürünü bakımından il, ilçe ve nahiyelerin zengin olduğunu yansıtmaktadır. Kavram adı olarak gönül, güzellik, sevdâ sözlerinin sık kullanılması Tokat türkülerinin sevginin en güzel ifade şekli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tarz okumalarla Tokat türkülerinin tam olarak keşfedilmesi güç, zengin bir dilsel ortamı olduğunu görmek mümkündür.

i. Tokat türkülerinin bazılarında anlatım ve görüş ayrılıkları olduğu tespit edilmiştir. Kıymet türküsü bunlardan biridir. Bu türküde hikâyesinde de anlatıldığı üzere kaçırılan kaçırılan taraflar arasında bir görüş ayrılığı olduğu görülmektedir. Reşadiye yöresi Kıymet'in güzelliğini ve Alevi'ye kaçışını türkü ederken Gökköy ve Dive (Günevi) yöresi kendilerine kalleslik yapıldığını vurgulayarak tepkilerini dörtlülere yansıtmışlardır.

k. Aynı ezgiye sahip olduğu halde farklı yörelerde değişik sözlerle söylenen türkülerin olduğu tespit edilmiştir. Türkü güfteleri aynı olduğu halde farklı yörelerde değişik ezgi ve makamla okunan türküler tespit edilmiştir. Örneğin; 30 numaralı “*Dostun Bahçesine Bir Hoyrat Girmiş*” isimli türkü Erzincan Repertuarında da aynı güfte ile okunmasına rağmen ezgi ve makamının tamamıyla farklı olduğu tespit edilmiştir. Aynı türkünün farklı yörede farklı varyantlarına ulaşmak mümkündür. Bu durum genellikle anonimleşen eserlerde görülmektedir. Örneğin: Bir Tokat türküsü olan “Hey Onbeşli”nin Kayseri ve Adana yörelerinde de çeşitli varyantlarının olduğu tespit edilmektedir.

l. Tokat türküleri çok ufak değişikliklerle Ordu, Sivas, Yozgat, Erzincan yörelerinde de söylenmektedir. Ayrıca bazı Tokat türkülerinin çevre iller tarafından sahiplenildiği görülmüştür. “Hekimoğlu”nun Ordu, “Açtı M’ola Gülü Tokat’ın” Sivas, “Hey Onbeşli”nin Yozgat tarafından sahiplenildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu türkülerin Tokat’a ait olduklarının ispatı için özellikle Tokatlı folklor araştırmacıları büyük bir çaba sarf etmişlerdir. Bu araştırmacıların açtığı davalar ve yazdığı yazılar sayesinde “Hekimoğlu” türküsü hariç diğerlerinin Tokat’a ait olduğu kanıtlanmıştır. Bazı türkülerin Tokat ve yakın çevrelerden birbirlerinin varyantı olarak derlendiği görülmektedir. Örneğin; TRT’de 1997 Repertuar numarasıyla kayıtlı “Tınyaba’nın Taşları” adlı Reşadiye türküsü hem Tokat hem Ordu yöresinden benzer güfte ve melodiler üzerine derlenmiştir. Bu durum türkülerin il sınırının çizilemeyeceğini, dolayısıyla komşu ilde de söylenebileceğini göstermektedir. Ayrıca coğrafi sınırların kültürel sınırları etkilemediğini de yansıtmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

Türkülerin biçim ya da tür olarak nitelendirilmeleri konusunda farklı görüşler vardır. Bu durumun sebebi türkülerin ezgi esaslı olmasıdır. Türkülerde ifade edilen duygu ve düşünceler ezgi ile icra edildikleri için ortaya çıkan şiir belirli bir düzene sahip olmayabilir.

“Türküleri belli bir kalıba sokmak, ancak o tipe girenleri türkü saymak bizi yanıltıcı sonuçlara götürür; çünkü çok değişik biçimde, yapıda ve ezgide türkü vardır. Bir ezgiyle söylenen her türlü manzum parçalarhalkça türkü kabul edilir” (Dizdaroğlu, 1969: 103).

Türküler yapıları bakımından iki bölümden oluşur: Bent adı verilen birinci bölüm türkünün asıl sözlerini, *kavuştak / bağlantı* adı verilen ikinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan sözlerini oluşturur. Bu hususta da çeşitli sınıflamalar yapılmıştır (Sakaoğlu ve Alptekin, 2006: 592-593).

Özbek’e göre türküler, bağlantılı ya da bağlantısız olabilir, manilerden ya da koşmalardan oluşabilirler. En yaygını ise; 11 heceli, üç dizeli kanat ve iki dizeli bağlantıdan oluşan biçimdir (Özbek, 1998: 189).

Fuad Köprülü, mâninin halk edebiyatımızın en eski ve umumî bir şekli olduğunu belirtir. Ayrıca türkünün dörtlüklerden yani mâni adı verilen dört mısralık parçaların birbirine eklenmesiyle vücuda geldiğini ve bu hususun da İslâmiyet öncesine dayandırılması gerektiğini ifade eder (Köprülü, 2004a: 293).

Boratav, koşma biçimindeki ilk türkü örneklerinin Divanu Lügati’t-Türk’te aranabileceğini ifade etmektedir:

“Koşma biçiminin, yâni dördüncü dizelerinin uyağı aynı kalan bentlerden meydana gelmiş türkülerin XI’inci yüzyıldan tanıkları var; bunlar, Kâşgarlı Mahmud’un Divân-Lugaat-it-Türk’ündeki metinlerdir. Anadolu’nun en eski anonim halk şiirlerinden (türkülerinden) bize bir şey ulaşmamış olmakla beraber, ozanların sözlü geleneğinde de Kâşgarlı’nın kitabındaki şiirleri biçiminde türkülerin yaşamış olacağını kestirebiliriz” (Boratav, 2016: 199).

Türkülerin, yapıları bakımından değişkenlik gösteren şiirlerin başında geldiği ifade edilebilir. Hecenin bütün ölçüleriyle ve aruzla oluşturulmuş olan türkülerin bent ve bağlantıları bakımından da çeşitlilik gösterdiği söylenebilir. Yakıcı, bu durumun iki temel nedeni olabileceğini belirtir: “*Bunlardan ilki; türküler sözlü gelenek ürünü oldukları için türkü yakıcılar kuralları belirlenmemiş ve sınırları çizilmemiş bir rahatlık içinde hareket edebilmektedirler. Ya da bir ozanın söylediği sistemli bir deyiş zamanla değişerek vezin ve yapı bakımından daha bağımsız bir biçimde türküleşmiş olabilir.*” (Yakıcı, 2013: 208).

Türküleri tasnif eden kimi araştırmacılar ve bilim insanları çalışmalarında yapısı bakımından şu sınıflandırmaları yapmışlardır:

Dizdaroğlu, türkülerin yapısının çok değişik olduğunu, halk şiiri türlerinden her birinin türkü olabileceğini ifade etmekte ve biçim değişikliklerinin tümünü ele almadığı, en yaygın olanları gösterdiği şu tasnife yer vermektedir:

- a. *Mâni kıtalarından kurulu türküler*
- b. *Dörtlüklerle kurulu, dördüncü dizeleri kavuştak olan türküler*
- c. *Dörtlüklerle kurulu türküler*
- ç. *Bentleri dörtlük, kavuştağı tek dize olan türküler*
- d. *Bentleri dörtlük, kavuştağı iki dizeli olan türküler*
- e. *Bentleri dörtlük, kavuştağı üçlük olan türküler*
- f. *Bentleri de, kavuştakları da dörtlük olan türküler*
- g. *Bentleri dörtlük, kavuştakları beşlik olan türküler*
- ğ. *Üçlüklerden kurulu türküler*
- h. *Bentleri üçlük, kavuştağı tek dizeli türküler*
- ı. *Bentleri üçlük, kavuştakları iki dizeli türküler*
- i. *Bentleri de kavuştakları da üçlüklerle kurulu türküler*
- j. *Bentleri üçlük, kavuştakları dörtlük olan türküler*
- k. *İki dizeli türküler*

l. Bentleri iki, kavuştakları bir dizeli türküler

m. Bentleri de, kavuştakları da iki dizeli türküler

n. Bentleri iki, kavuştakları altı dizeli türküler” (Dizdaroğlu, 1969: 105-119).

Özbek, türkünün şekli ne olursa olsun onu belirleyen en önemli unsurun ezgisi olduğunu vurgulayarak, türkülerini yapı bakımından şu şekilde tasnif eder:

“1. Bentleri mani dörtlüklerinden meydana gelen türküler

2. Bentleri iki mısralı türküler

a. Bentleri iki mısralı, bağlantıları olmayan türküler

b. Bentleri iki, bağlantıları bir mısralı türküler

c. Bentleri de bağlantıları da iki mısralı türküler

d. Bentleri iki, bağlantıları üç mısralı olan türküler

e. Bentleri iki, bağlantıları dört mısralı türküler

f. Bentleri iki, bağlantıları beş mısralı olan türküler

g. Bentleri iki, bağlantıları altı mısralı türküler

3. Bentleri üç mısralı türküler

a. Bentleri üç mısralı, bağlantısı olmayan türküler

b. Bentleri üç, bağlantıları bir mısralı türküler

c. Bentleri üç, bağlantıları iki mısralı türküler

d. Bentleri de bağlantıları da üç mısralı türküler

e. Bentleri üç, bağlantıları dört mısralı türküler

f. Bentleri üç, bağlantıları beş mısralı türküler

4. Bentleri dört mısralı türküler

a. Kafiye örgüsü a b a b, c c c b, v.b. olanlar

b. Kafiye örgüsü x a x a, b b b a, v.b. olanlar

c. Kafiye örgüsü a a a b, c c c b, v.b. olanlar

d. Kafiye örgüsü a a a x, b b b x, v.b. olan türküler

e. Kafiye örgüsü a a b a, c c d c, v.b. olan türküler

f. Bentleri dört, bağlantıları bir mısralı türküler

g. Bentleri dört, bağlantıları iki mısralı türküler

h. Bentleri dört, bağlantıları üç mısralı türküler

i. Bentleri ve bağlantıları dört mısralı türküler

j. Bentleri dört, bağlantısı beş mısralı türüler

5. Bağlantıları her mısradan sonra tekrar edilen türküler

6. Bağlantısı başta olan türküler

7. Her bentten sonra değişik kalıpta iki ayrı bağlantısı olan türküler” (Özbek, 1975: 69-84)

Nevzat Gözaydın türküleri yapı bakımından şu şekilde tasnif eder:

“I/a. İki dizeli türküler

I/b. İki dizeden oluşan, bağlantıları bir dizeli türküler

I/c. İki dizeden kurulmuş bağlantısı da iki dize olan türküler

I/d. İki dizeden oluşan bağlantısı üç dize olan türküler

I/e. İki dizeden oluşan bağlantısı dört dize olan türküler

I/f. İki dizeden oluşan bağlantısı beş dize olan türküler

I/g. İki dizeden oluşan bağlantısı altı dize olan türküler

II/a. Üçlüklerle kurulmuş olan türküler

II/b. Üçlüklerle kurulmuş ancak bağlantısı üçüncü dize olan türküler

II/c. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı bir dize olan türküler

II/d. Üçlüklerle kurulmuş ancak bağlantısı üçüncü dize olan türküler

II/e. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı üç dize olan türküler

II/f. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı iki+dört dize olan türküler

- II/g. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı dört dize olan türküler*
- II/h. Üçlüklerle kurulmuş bağlantısı beş dize olan türküler*
- III/a. Dörtlüklerle kurulmuş olan türküler*
- III/b. Mânî dörtlüklerinden kurulmuş olan türküler*
- III/c. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantısı bir dize olan türküler*
- III/d. Dörtlüklerle kurulup bağlantısı bir (aynı) dize olan türküler*
- III/e. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantısı iki dize olan türküler*
- III/f. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantıları üç dize olan türküler*
- III/g. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantıları dört dize olan türküler*
- III/h. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantıları beş dize olan türküler*
- III/ı. Dörtlüklerle kurulmuş bağlantıları altı dize olan türküler*
- IV. Altılıklarla kurulmuş olan, bağlantısı dört dize olan türküler*
- V. Bağlantısı başta yer alan türküler”*

Ek olarak mâninin dört dizesinin ayrılması ve aralarına bağlantının girmesiyle oluşan bir türkü örneği de vermektedir (Gözyadın, 2013: 53-103).

Cem Dilçin “Örneklerle Türk Şiir Bilgisi” adlı kitabında türkülerini yapı bakımından şu şekilde tasnif etmiştir:

- “1. Bentleri Mânî Dörtlükleriyle Kurulan Türküler*
- a. Mânî dörtlükleriyle kurulan kavuştaksız türküler*
- b. Kavuştakları mânî biçiminde olan türküler*
- c. Kavuştakları 1 dize olan türküler*
- d. Kavuştakları 2 dize olan türküler*
- e. Kavuştakları 3 dize olan türküler*
- f. Kavuştakları 4 dize olan türküler*

2. *Bentleri Dörtlüklerle Kurulan Türküler*

- a. *Dörtlüklerle kurulan kavuştaksız türküler*
- b. *Bentlerinin dördüncü dizesi kavuştak olan türküler*

3. *Bentleri Üçlüklerle Kurulan Türküler*

- a. *Üçlüklerle kurulan kavuştaksız türküler*
- b. *Kavuştakları 1 dize olan türküler*
- c. *Kavuştakları 2 dize olan türküler*
- ç. *Kavuştakları 3 dize olan türküler*
- d. *Kavuştakları 4 dize olan türküler*

4. *Bentleri Beyitlerle Kurulan Türküler*

- a. *Beyitlerle kurulan kavuştaksız türküler*
- b. *Kavuştakları 1 dize olan türküler*
- c. *Kavuştakları 2 dize olan türküler*
- d. *Kavuştakları 4 dize olan türküler*” (Dilçin, 2005: 296-305).

Fuat Özdemir ise Ahmet Şükrü Esen’in türkü derlemeleri için yazdığı giriş niteliğindeki incelemede daha az ve daha net olması bakımından türkülerini bentlerindeki değişikliklerine göre kümelendirmeyi, bağlantıları da bu kümelendirme içerisinde değerlendirmeyi uygun gördüğünü ifade eder:

“A) *Yapılarında kararlılık gösteren türküler*

- a. *Bentleri dört dizeli türküler*
- b. *Bentleri üç dizeden oluşan türküler*
- c. *Bentleri iki dizeli türküler*
- d. *Mâni dörtlüklerinden oluşan türküler*

B) *Yapılarında kararlılık bulunmayan türküler*”¹⁰ (Özdemir, 1999: 9-20).

¹⁰ Ayrıca bakınız. Özdemir, F. (1999). “Anadolu Türkülerinin Biçimleri ve Çeşitli Temleri”. *Halk Edebiyatı Yazıları*. (Haz.: Yusuf Sağlam). Ankara: Kültür Bak. Yay. s. 21-48.

Kaya, “*Türkülerin belli bir şekli yoktur. İki mısralı türküler olabildiği gibi koşma, mani tarzında yahut ana metinlerle kurulmuş türküler de vardır. Koşma yahut mani olarak bildiğimiz şekiller türkü nağmesiyle söylendiğinde adı geçen şiirden ayrılır. Çünkü halk, ezgi ile söylediği parçaları türkü olarak niteler. Koşmalar bilindiği gibi söyleyeni belli şiirlerdir. Ne var ki halkın benimsediği bazı parçalar zamanla anonimleşir ve türkü olarak varlığını sürdürür. Daha ziyade kadınlardan oluşan türkü yakıcıları, bildiği koşma, mani hatta semaî ve destandan birtakım parçalar alarak onu uygun bir ezgi ile terennüm eder. Şekil ve konu birliğinden uzak pek çok türkünün ortaya çıkış sebebi bundan kaynaklanmıştır.*” (Kaya, 2014: 184) demektedir.

Kaya, kendi tasnifini vermeden önce şöyle bir açıklama yapmaktadır: “*Biz, önceki tasnifleri de göz önünde tutarak ve kendi tespitlerimizi de ortaya koyup türkü tasniflerini yeniden tasnif etmek istiyoruz. En doğru tasnifin bu olduğu iddiasında değiliz ama gözden kaçan ve tespit ettiğimiz pek çok unsurun değerlendirilmesi gerekiyordu. Düşüncemiz odur ki, bundan sonraki tasnifler, pek az değişiklik gösterecek ve bizim tasnifimize birkaç ilave maddeler şeklinde olacaktır*” (Kaya, 2014: 181).

Kaya’nın tasnifi şu şekildedir:

“1. Ana Metinleri Bir Mısra Olan Türküler

- a. Bağlantıları dört mısra (veya mani) olan türküler
- b. Bağlantıları yedi mısra olan türküler

2. Ana Metinleri İki Mısra Olan Türküler

- a. Sadece iki mısradan oluşan türküler
- b. Bağlantıları bir mısra olan türküler
- c. Bağlantıları iki mısra olan türküler
- ç. Bağlantıları üç mısra olan türküler
- d. Bağlantıları dört mısra olan türküler
- e. Bağlantıları beş mısra olan türküler
- f. Bağlantıları altı mısra olan türküler

g. Bağlantıları yedi mısra olan türküler

h. Bağlantıları sekiz ve daha fazla mısra olan türküler

ı. Bağlantıları mısra sonlarında ve mısra aralarında olan türküler

3. Ana Metinleri Üç Mısra Olan Türküler

a. Sadece üçlüklerden ibaret olan türküler

b. Bağlantıları bir mısra olan türküler

c. Bağlantıları iki mısra olan türküler

ç. Bağlantıları üç mısra olan türküler

d. Bağlantıları dört mısra olan türküler

e. Bağlantıları beş mısra olan türküler

f. Bağlantıları altı mısra olan türküler

g. Bağlantıları yedi veya daha fazla sayıda mısralı türküler

h. İki bağlantılı türküler

ı. Bağlantıları mısra aralarında olan türküler

4. Ana Metinleri Dört Mısralı Olan Türküler

a. Sadece dörtlüklerden kurulu türküler

b. Bağlantıları bir mısra olan türküler

c. Bağlantıları iki mısra olan türküler

ç. Bağlantıları üç mısra olan türküler

d. Bağlantıları dört mısra olan türküler

e. Bağlantıları beş mısra olan türküler

f. Bağlantıları altı mısra olan türküler

g. Bağlantıları yedi mısra olan türküler

h. Bağlantıları sekiz ve daha fazla mısra olan türküler

ı. Bağlantıları mısra aralarında olan türküler

i. İki bağlantılı türküler

j. Bağlantıları mısra sonlarında olan türküler

5. Karşılıklı Türküler

a. İki mısralık ana metinlerden ibaret atma türküler

b. Üç mısralık ana metinlerden ibaret atma türküler

c. Dört mısralık ana metinlerden ibaret atma türküler

ç. Diyalog şeklinde atma türküler” (Kaya, 2014: 185-223).

Salahaddin Bekki, türküleri iki dizeden oluşan bentlerden başlayarak bentlerdeki dize sayılarına, daha sonra bağlantıları olup olmayışına, bağlantılarının bulundukları yerlere ve daha sonra da bağlantılardaki dize sayılarına göre tasnif etmektedir:

“Genel olarak türküler

A. Bağlantıları olmayan türküler

1. Bağlantıları olmayan ikiliklerle kurulu türküler

2. Bağlantıları olmayan üçlüklerle kurulu türküler

3. Bağlantıları olmayan mâni kıtalarından kurulu türküler

4. Bağlantıları olmayan dörtlüklerle kurulu türküler

B. Bağlantıları olan türküler

1. Bağlantıları dize başlarında olan türküler

a. Bağlantıları bir dize olan türküler

b. Bağlantıları iki dize olan türküler

c. Bağlantıları üç dize olan türküler

d. Bağlantıları dört dize olan veya mâni kıtalarından oluşan türküler

2. Bağlantıları dize sonlarında olan türküler

a. Bağlantıları bir dize olan türküler

b. Bağlantıları iki dize olan türküler

c. Bağlantıları üç dize olan türküler

d. Bağlantıları dört dize olan veya mâni kıtalarından oluşan türküler

3. Bağlantıları dize aralarında olan türküler

a. Bağlantıları bir dize olan türküler

b. Bağlantıları iki dize olan türküler

c. Bağlantıları üç dize olan türküler

d. Bağlantıları dört dize olan veya mâni kıtalarından oluşan türküler

e. Bağlantıları beş ve daha fazla dizeden oluşan türküler

4. Bağlantıları dize aralarında ve dize sonlarında olan türküler

a. Bağlantıları bir dize olan türküler

b. Bağlantıları iki dize olan türküler

c. Bağlantıları üç dize olan türküler

d. Bağlantıları dört dize olan veya mâni kıtalarından oluşan türküler

e. Bağlantıları beş ve daha fazla dizeden oluşan türküler

5. Bağlantıları bent aralarında olan türküler

a. Bağlantıları bir dize olan türküler

b. Bağlantıları iki dize olan türküler

c. Bağlantıları üç dize olan türküler

d. Bağlantıları dört dize olan veya mâni kıtalarından oluşan türküler

e. Bağlantıları beş ve daha fazla dizeden oluşan türküler

6. Bağlantıları dize başlarında ve bent aralarında olan türküler

a. Bağlantıları bir dize olan türküler

b. Bağlantıları iki dize olan türküler

c. Bağlantıları üç dize olan türküler

d. Bağlantıları dört dize olan veya mâni kıtalarından oluşan türküler

e. Bağlantıları beş ve daha fazla dizeden oluşan türküler

7. Bağlantıları dize sonlarında ve bent aralarında olan türküler

a. Bağlantıları bir dize olan türküler

b. Bağlantıları iki dize olan türküler

c. Bağlantıları üç dize olan türküler

d. Bağlantıları dört dize olan veya mâni kıtalarından oluşan türküler

e. Bağlantıları beş ve daha fazla dizeden oluşan türküler

8. Yapılarında kararlılık bulunmayan türküler”

Bekki, yukarıda vermiş olduğu tasnif şemasını ikilikler, üçlüklerle, dörtlüklerle ve mâni kıtalarından kurulu türküler üzerinde daha detaylı bir şekilde gösterir:

“1. İkiliklerle Kurulu Türküler

1.1. Bağlantıları olmayan ikiliklerle kurulu türküler

1.2. Bağlantıları olan ikiliklerle kurulu türküler

1.2.1. Bağlantıları dize başlarında olan ikiliklerle kurulu türküler

1.2.2. Bağlantıları dize sonlarında olan ikiliklerle kurulu türküler

1.2.3. Bağlantıları dize aralarında olan ikiliklerle kurulu türküler

1.2.4. Bağlantıları dize aralarında ve sonlarında olan ikiliklerle kurulu türküler

1.2.5. Bağlantıları bent aralarında olan ikiliklerle kurulu türküler

1.2.6. Bağlantıları dize başlarında ve bent aralarında olan ikiliklerle kurulu türküler

1.2.7. Bağlantıları dize sonlarında ve bent aralarında olan ikiliklerle kurulu türküler

2. Üçlüklerle Kurulu Türküler

2.1. Bağlantıları olmayan üçlüklerle kurulu türküler

2.2. Bağlantıları olan üçlüklerle kurulu türküler

2.2.1. Bağlantıları dize başlarında olan üçlüklerle kurulu türküler

2.2.2. Bağlantıları dize sonlarında olan üçlüklerle kurulu türküler

2.2.3. Bağlantıları dize aralarında olan üçlüklerle kurulu türküler

2.2.4. Bağlantıları dize aralarında ve sonlarında olan üçlüklerle kurulu türküler

2.2.5. Bağlantıları bent aralarında olan üçlüklerle kurulu türküler

2.2.6. Bağlantıları dize başlarında ve bent aralarında olan üçlüklerle kurulu türküler

2.2.7. Bağlantıları dize sonlarında ve bent aralarında olan üçlüklerle kurulu türküler

3. Mâni Kıtalarından Kurulu Türküler

3.1. Bağlantıları olmayan mâni kıtalarından kurulu türküler.

3.2. Bağlantıları olan mâni kıtalarından kurulu türküler

3.2.1. Bağlantıları dize başlarında olan mâni kıtalarından kurulu türküler

3.2.2. Bağlantıları dize sonlarında olan mâni kıtalarından kurulu türküler

3.2.3. Bağlantıları dize aralarında olan mâni kıtalarından kurulu türküler

3.2.4. Bağlantıları dize aralarında ve sonlarında olan mâni kıtalarından kurulu türküler

3.2.5. Bağlantıları bent aralarında olan mâni kıtalarından kurulu türküler

3.2.6. Bağlantıları dize başlarında ve bent aralarında olan mâni kıtalarından kurulu türküler

3.2.7. Bağlantıları dize sonlarında ve bent aralarında olan mâni kıtalarından kurulu türküler

4. Dörtlüklerle Kurulu Türküler

4.1. Bağlantıları olmayan dörtlüklerle kurulu türküler

4.2. Bağlantıları olan dörtlüklerle kurulu türküler

4.2.1. Birinci dörtlüğün son dizesinin bağlantı olarak tekrar edildiği türküler

4.2.2. Bağlantıları dize başlarında olan dörtlüklerle kurulu türküler

4.2.3. Bağlantıları dize sonlarında olan dörtlüklerle kurulu türküler

4.2.4. *Bağlantıları dize aralarında olan dörtlüklerle kurulu türküler*

4.2.5. *Bağlantıları dize başlarında ve sonlarında olan dörtlüklerle kurulu türküler*

4.2.6. *Bağlantıları bent aralarında olan dörtlüklerle kurulu türküler*

4.2.7. *Bağlantıları dize başlarında ve bent aralarında olan dörtlüklerle kurulu türküler*

4.2.8. *Bağlantıları dize sonlarında ve bent aralarında olan dörtlüklerle kurulu türküler”* (Bekki, 2004: 65-76).

Yakıcı, türküleri yapıları bakımından şu şekilde tasnif etmiştir:

“1. *Bentleri Bir Mısradan Oluşan Türküler*

1.1. *Bentleri bir, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler*

1.2. *Bentleri bir, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler*

1.3. *Bentleri bir, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler*

1.4. *Bentleri bir, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler*

1.5. *Bentleri bir bağlantıları beş mısradan oluşan türküler*

1.6. *Bentleri bir bağlantıları altı mısradan oluşan türküler*

2. *Bentleri İki Mısradan Oluşan Türküler*

2.1. *Bentleri iki mısradan oluşan bağlantısız türküler*

2.2. *Bentleri iki, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler*

2.3. *Bentleri iki, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler*

2.4. *Bentleri iki, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler*

2.5. *Bentleri iki, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler*

2.6. *Bentleri iki, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler*

2.7. *Bentleri iki, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler*

2.8. *Bentleri iki, bağlantıları sekiz mısradan oluşan türküler*

3. *Bentleri Üç Mısradan Oluşan Türküler*

3.1. *Bentleri üç, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler*

3.2. *Bentleri üç, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler*

3.3. *Bentleri üç, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler*

3.4. *Bentleri üç, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler*

3.5. *Bentleri üç, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler*

3.6. *Bentleri üç, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler*

3.7. *Bentleri üç, bağlantıları yedi mısradan oluşan türküler*

3.8. *Bentleri üç, bağlantıları dokuz mısradan oluşan türküler*

3.9. *Bentleri üç, bağlantıları on mısradan oluşan türküler*

4. *Bentleri Dört Mısradan Oluşan Türküler*

4.1. *Mâni dörtlüklerinden kurulu türküler*

4.2. *Bentleri dört, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler*

4.3. *Bentleri dört, bağlantıları iki mısradan oluşan türküler*

4.4. *Bentleri dört, bağlantıları üç mısradan oluşan türküler*

4.5. *Bentleri dört, bağlantıları dört mısradan oluşan türküler*

4.6. *Bentleri dört, bağlantıları beş mısradan oluşan türküler*

4.7. *Bentleri dört, bağlantıları altı mısradan oluşan türküler*

4.8. *Bentleri dört, bağlantıları sekiz mısradan oluşan türküler*

5. *Bentleri Beş Mısradan Oluşan Türküler*

5.1. *Bentleri beş mısradan oluşan bağlantısız türküler*

5.2. *Bentleri beş bağlantıları iki mısradan oluşan türküler*

6. *Bentleri Altı Mısradan Oluşan Türküler*

6.1. *Bentleri altı mısradan oluşan bağlantısız türküler*

6.2. *Bentleri altı bağlantısı üç mısradan oluşan türküler*

6.3. *Bentleri altı bağlantısı dört mısradan oluşan türküler*

7. *Bentleri Yedi Mısradan Oluşan Türküler*

8. *Bentleri Sekiz Mısradan Oluşan Türküler*” (Yakıcı, 2013: 206-245)

Yapılan bu tasnifler tarih sırasına göre değerlendirilecek olursa Dizdaroğlu, türkülerin bentlerini esas alarak sınıflandırmasını yapmıştır. Ayrıca bu sınıflandırmasında bent aralarında tekrar edilen bağlantılara da yer vermiştir.

Mehmet Özbek de bentleri esas alarak sınıflandırmasını yapmıştır. Dizdaroğlu’ndan farklı olarak bağlantısı bulunmayan bentleri dört dizeli türkülerini kafiye çeşitlerine göre de tasnif etmiştir. Ayrıca bağlantıları her dizeden sonra tekrar edilen türküler; bağlantısı başta olan türküler ve her bentten sonra değişik kalıpta iki ayrı bağlantısı olan türküler olmak üzere üç farklı yapıyı da göstermiştir (Özbek, 1975: 69-84).

Nevzat Gözaydın’ın tasnifinde de bentler esas alınmış bağlantılardaki çeşitliliğe dikkat çekilerek bağlantı bölümlerinin altı dizeye kadar çıkabileceği ifade edilmiştir. Özbek’in tasnifinde yer alan bağlantısı başta olan türkülerde de yer veren Gözaydın, Dizdaroğlu ve Özbek’in de tasnifinde bulunmayan altılıklarla kurulmuş türküler ve mâninin dört dizesinin ayrılması ve aralara bağlantının girmesiyle oluşan bir türkü metnini göstermiştir (Gözaydın, 2013: 85-104).

Fuat Özdemir’in yaptığı tasnif çalışmasının önemi ise ilk defa yapısında kararlılık bulunmayan türkülerini ifade etmesidir (Özdemir, 1999: 21-48).

Kaya da türkülerin bentlerini esas alarak tasnif yapmıştır. Kaya, yukarıda verilen tasnif çalışmalarından farklı olarak, bentleri bir dizeden oluşan türküler başlığını vererek ilk defa böyle bir yapı olduğunu ortaya koymuştur. Bağlantılardaki dize sayılarının sekiz ve daha fazla olabileceği, türkülerde çift bağlantının olduğu, bu bağlantıların dize sonlarında ve aralarında da bulunabileceği yine Kaya tarafından ifade edilmiştir.

Görüldüğü üzere türküler şekil açısından tasnif edilirken bentlerin ve bağlantıların esas alınması ve düzenlemenin bunlara göre yapılması yaygınlık göstermektedir. Bu tezde de bent ve bağlantılar esas alınarak tasnif oluşturulmaya çalışılmıştır. Bent ve bağlantı kelimelerinin tanımları şu şekildedir:

Bent, türkü adı verilen metinler içinde bağlantı kısımlarının dışında kalan ve kendi içinde hece ve kafiye örgüsü ile bir bütünlük oluşturan birime denir. Kimi bilim

insanına göre türkülerin bentleri iki, üç ve dört dizeden oluşmaktadır. Bazı inceleme kitaplarında bir, beş ve altı mısradan oluşan bent örnekleri de verilmektedir. Doğan Kaya'nın, "Anonim Halk Şiiri" adlı kitabında bentleri bir dize olan üç adet türkü metni verilmiş, bağlantıları da dikkate alınarak bu metinler *bağlantıları dört mısra (veya mani) olan türküler ve bağlantıları yedi mısra olan türküler* (Kaya, 2014: 185-186) alt başlığı ile tasnifte ifade edilmiştir. Kaya'nın verdiği metinlerden bir tanesi Tokat türküsüdür:

Tokat'a Gidemiyom Yârim Sana Fistan Alayım

Tokat'a gidemiyom yârim sana fistan alayım

Ah nerelerine nerelerine

Bilmiyon mu kömür gözlüm

Aha buralarıma buralarıma

Fadime'm fistan kırmalar

Ceviz dalı ırgalar

Sevdiğini gören kızlar

Sağını da solunu da ırgalar

Tokat'a gidemiyom yârim sana potin alayım

Bağlantı

Tokat'a gidemiyom yârim sana çorap alayım

Bağlantı¹¹

Bekki ise bu yapıda verilen bu metnin bağlantıları kaldırıldığı zaman şöyle bir yapının ortaya çıktığını ifade eder:

"Tokat'a gidemiyom yarım sana fistan alayım

Tokat'a gidemiyom yarım sana potin alayım

Tokat'a gidemiyom yarım sana çorap alayım"

Bekki, bu haliyle bent durumuna gelen bu dizelerin üçlüklerle kurulduğunu belirtir. Bu yapıya tekrar bağlantı dizelerinin eklendiğinde bentlerdeki dizelerin arasına

¹¹ TRT Repertuarı, THM Nu. 1120.

farklı sayıda bağlantı dizelerinin girmesiyle oluşan bir yapının ortaya çıktığını ifade eder:

“Tokat’a gidemiyom yârim sana fistan alayım

Ah nerelerine nerelerine

Bilmiyon mu kömür gözlüm

Aha buralarıma buralarıma

Fadime’m fistan kırmalar

Ceviz dalı ırgalar

Sevdiğini gören kızlar

Sağını da solunu da ırgalar

Tokat’a gidemiyom yârim sana potin alayım

Ah nerelerine nerelerine

Bilmiyon mu kömür gözlüm

Aha buralarıma buralarıma

Fadime’m fistan kırmalar

Ceviz dalı ırgalar

Sevdiğini gören kızlar

Sağını da solunu da ırgalar

Tokat’a gidemiyom yârim sana çorap alayım

Ah nerelerine nerelerine

Bilmiyon mu kömür gözlüm

Aha buralarıma buralarıma

Fadime’m fistan kırmalar

Ceviz dalı ırgalar

Sevdiğini gören kızlar

Sağını da solunu ırgalar

Ayrıca incelemiş olduğu diğer kaynaklarda da bentleri bir dizeden oluşan yapılara rastlamadığını belirtir. Yukarıda yaptığı düzenlemeyi esas alarak türkü bentlerinin en az iki dizeden oluşması gerektiğini ifade eder (Bekki, 2004: 61-63). Bu çalışmada da “*Tokat’a Gidemiyorum Yârim Sana Fistan Alayım*” türküsü ikinci bölümde 90 numaralı türküdür. Bu türkünün bu çalışmadaki metninde bentleri beş, bağlantıları yedi dizeden oluşmaktadır:

90. TOKAT’A GİDEMİYORUM YÂRİM SANA FİSTAN ALAYIM

Tokat’a gidemiyom yârim sana fistan alayım

Bağlantı:

Ah nerelerine nerelerine

Bilmiyon mu kömür gözlüm

Aha buralarıma buralarıma

Fadime’m fistan kırmalar

Ceviz dalı ırgalar

Sevdiğini gören kızlar

Sağını da solunu ırgalar

Tokat’a gidemiyom yârim sana potin alayım

Bağlantı

Tokat’a gidemiyom yârim sana çorap alayım

Bağlantı

Tokat’a gidemiyom yârim sana kemer alayım

Bağlantı

Tokat'a gidemiyom yârim sana yüzük alayım

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 746).

Salahaddin Bekki'nin ileri sürdüğü görüş bu metne uygulandığında bağlantıları çıkartılıp bentleri bir araya getirildiğinde türkünün bentini oluşturan dize sayısı beş olmaktadır.

“90. TOKAT'A GİDEMİYORUM YÂRİM SANA FİSTAN ALAYIM

Tokat'a gidemiyom yârim sana fistan alayım

Tokat'a gidemiyom yârim sana potin alayım

Tokat'a gidemiyom yârim sana çorap alayım

Tokat'a gidemiyom yârim sana kemer alayım

Tokat'a gidemiyom yârim sana yüzük alayım

Ah nerelerine nerelerine

Bilmiyon mu kömür gözlüm

Aha buralarıma buralarıma

Fadime'm fistan kırmalar

Ceviz dalı ırgalar

Sevdiğini gören kızlar

Sağını da solunu ırgalar”

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 746).

Bu sebeple bu çalışmada da bu türkünün bentleri bir dizeden kurulu bağlantıları yedi dize olan türküler başlığı altında bir tasnif maddesi olarak verilmesi uygun görüldü.

Pertev Naili Boratav, türkü tasnifinde “*Beş dizeli bentlerden meydana gelmiş türküler*” başlığı altında örnekler vererek bu yapıdaki türkülerin dört dizelik biçimden çıktığını ve bu şeklin üç dizelik bentli biçimden geçerek bu duruma geldiğini dile getirmiştir. Ünlü “Eğin türküsü”nü örnek vererek bağlantıların bentten bende değişebileceğini ifade etmiştir (Boratav, 2016: 183-184). Doğan Kaya ise çekince

koyarak -bağlantı olan dizelerin her bentten sonra farklılaşmasını dikkate alarak- aynı türküyü bentleri üçlük bağlantıları ikilik olarak tasnif etmiştir (Kaya, 2014: 199-201). Boratav, ayrıca “*Burçak Tarlası*” ve “*Kâtibim*” türkülerini de bu yapıya almıştır. Hem “*Burçak Tarlası*” hem de “*Kâtibim*” türküsünde yapı, bentlerin üçlük bağlantıların ikilik oluşuyla dikkat çeker. Bekki, bu nedenlerle bentleri beş dizeden oluşan türküler başlığı altında bir tasnif maddesi vermenin uygun olmayacağını dile getirmektedir (Bekki, 2004: 63). Bu çalışmada da bu sebeplerle bentleri beş mısradan oluşan türküler başlığı altında bir tasnif maddesi vermenin uygun olmayacağı söylenebilir.

Bekki, Nevzat Gözaydın’ın hiçbir açıklama getirmeden *Altılıklarla kurulmuş olan, bağlantısı dört dizeden oluşan türküler* başlığı altında şu örneği verdiğini belirtir:

“Sabah oldu sabah oldu, (8)

Cıgaram yanmaz oldu, (7)

Cıgaramın dumanından, (8)

Gözlerim görmez oldu, (7)

Aramıza düşman girdi, (8)

Yâr bize gelmez oldu. (7)

Ko salınsın nazlı yârim (8)

Yâr gel akşam üstüne (7)

Gelen geçen söz ediyor (8)

Ben fakirin üstüne (7)

Sabahın seher vaktında, (8)

Üç güzel suya gider, (7)

İkisi suyun doldurur, (8)

Birisi de naz eder, (7)

Yeter ey sevdiğim yeter, (8)

Şimdi horozlar öter. (7)

(Bağlantı)¹²

Bekki, “Görüleceği üzere bentlerdeki ve bağlantılardaki dizeler sekiz ve yedi hece olarak birbirini takip etmektedir. Bu dizeleri hece sayıları uygun gelecek şekilde tekrar yazacak olursak; türkünün bentleri üçlük bağlantıları iki dize olarak tasnifimizde yer alması mümkündür” (Bekki, 2004: 94-95) demektedir:

“Sabah oldu sabah oldu cıgaram yanmaz oldu

Cıgaramın dumanından gözlerim görmez oldu

Aramıza düşman girdi yâr bize gelmez oldu

Ko salınsın nazlı yârım yâr gel akşam üstüne

Gelen geçen söz ediyor ben fakirin üstüne

Sabahın seher vaktında üç güzel suya gider,

İkisi suyun doldurur birisi de naz eder,

Yeter ey sevdiğim yeter şimdi horozlar öter

Ko salınsın nazlı yârım yâr gel akşam üstüne

Gelen geçen söz ediyor ben fakirin üstüne”

Yine Bekki’nin açıklamaları sebebiyle bu çalışmada da bentleri altı mısradan oluşan türküler başlığı altında bir tasnif maddesi vermenin uygun olmayacağı ifade edilebilir.

En yeni, kapsamlı ve ayrıntılı tasnif çalışmasını Salahaddin Bekki yapmıştır. Bekki, türkülerini iki dizeden oluşan bentlerden başlayarak bentlerdeki dize sayılarına, daha sonra bağlantıları olup olmayışına, bağlantıların bulundukları yerlere ve daha sonra da bağlantılardaki dize sayılarına göre tasnif eder. Salahaddin Bekki’nin yaptığı tasnif çalışmasının önemi ise ilk defa bağlantıların bulundukları yerlere ve bağlantılardaki dize sayılarına göre tasnif yapmış olmasıdır. İlk defa Bekki, dörtlüklerle kurulan ve birinci dörtlüğün son dizesinin bağlantı olarak tekrar edilmesiyle oluşan yapıya yer vermiştir.

¹² Ayrıca bakınız. Nevzat Gözaydın, agm. s. 85-104.

Bekki yapmış olduğu tasnif için şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Burada yaptığımız bizden önce yapılan tasnifleri daha sistemli bir hale getirip karşımıza çıkacak muhtemel yapıları da göz önüne alarak teorik bir yaklaşım ortaya koymak olmuştur. Kara Deniz Bölgesi’nde yaygın olarak bulunan atma türküleri bu tasnif denemesine dahil etmediğimizi belirtelim.*”

Bağlantı ise türkülerde bentler arasında bağı sağlayan, birden fazla tekrarlanan ve ezgisi değişmeyen birim olarak ifade edilebilir. Bağlantıyı meydana getiren ögeler heyecan, nida vb. ifade eden birkaç kelime ile bir veya daha fazla tam mısradan oluşabilir. Bağlantı olan mısraların ölçüsü türkünün bentlerindeki hece sayıları ile aynı olabileceği gibi az veya çok da olabilir. Bazen bağlantı olan mısralar arasında da hece sayısı bakımından bir bütünlük bulunmayabilir.

“*Bağlantı, türkülerde ezgisi ve -genellikle- sözleri değişmeyen kısımdır. Diğer edebi türlerde karşımıza çıkan **laytmotif**in görevini türkülerde bağlantılar sağlar. Bu yüzden halk sanatkârları, türkülerini icra ederken bağlantıları çok çeşitli şekillerde ve yerlerde kullanırlar.*” (Bekki, 2004: 77).

Bağlantılar genellikle bentlerden sonra gelir. Bir türküde iki çeşit bağlantı olabilir. Bu bağlantıların da hece sayısı bakımından eşit olmaları gerekmez. Bağlantıların bentlerden sonra gelmeleri kesin bir kural değildir. Bağlantılar dize başlarında, dize sonlarında ve aralarında da olabilirler. Bazı türkülerde bağlantı mısraları her mısradan sonra tekrar edilir. Bağlantıların mısra sonlarında tekrarına benzer bir yapı da -türkünün okunuş ya da ezgisine bağlı olarak- bentlerdeki her mısraının arka arkaya okunmasıdır. Bunlar ezgiyi tamamlayan bir öge olmakla birlikte bağlantı olarak değerlendirilemezler.

Araştırmacıların ve bilim insanlarının yapmış oldukları bu tasniflerden, tezin malzemesini oluşturacak metinler ve bilimsel verilerden hareketle Tokat türküleri yapıları bakımından şu şekilde sınıflandırılabilir:

1.1. YAPILARINA GÖRE TÜRKÜLER

1.1.1. Yapısında Kararlılık Gösteren Türküler

1.1.1.1. Bentleri Bir Dizeden Kurulu Türküler

1.1.1.1.1. Bentleri Bir Dizeden Kurulu, Bağlantıları Yedi Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden sadece 90 numaralı türkü bu yapıdadır. İncelenen türkünün bağlantı kısımları yedi dizeden oluşmaktadır. Bu yapıya ilk defa Doğan Kaya yer vermiştir (Kaya, 2014: 185-186).

1.1.1.2. Bentleri İkiliklerle Kurulu Türküler

Eski Türk şiirinin ilk şeklinin, dörtlüklerle kurulu olduğu ve bu dörtlüklerin son dizelerinin bağlantı olarak tekrarlandığı yapının bulunduğu görüşü genel olarak benimsenmiştir. Genel olarak türkülerde görülen yapı çeşitliliği dört dizeden oluşan şeklin değişikliklere uğramasıyla ortaya çıkmıştır, denilebilir. Türkülerin ezgiyle okunması da bunda etkili olmuştur. Bentleri iki dizeden oluşan türküler de dört dizelik bentlerden iki dizenin düşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bentleri iki dizeden meydana gelen türküler bu yapıdadır. “İki dizelik bentlerden meydana gelen diğer türküler ise divanîlerdir.” (Bekki, 2004: 77).

1.1.1.2.1. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler

İncelenen metinlerden 4.b, 4.f, 9.c, 19.a, 54.b, 54.c, 54.d ve 86 numaralı türküler bu yapıdadır. Bu türkülerin kafiye şemaları aa, bb, cc, dd... şeklindedir.

“Bu tip türkülerde nadir de olsa tek ikinci mısraı bağlantı gibi aynen tekrarlanan türkülere de rastlanır.” (Kaya, 2014: 187).

1.1.1.2.2. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Türküler

Bağlantıları dize sonlarında olan türkülerin bağlantı dizelerinin sayısı, bentlerdeki dize sayılarına eşittir.

İncelenen metinlerden sadece 89.c numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkünün kafiye şeması aa-bb, cc-bb, dd-bb şeklindedir. Bu türkünün bağlantı sözleri aynen tekrarlanmıştır.

1.1.1.2.3. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler

Türkünün temelini bent ve bağlantı oluşturur. Türkülerde en çok karşılaşılan yapı budur. Bugüne kadar yapılan tasniflerin çoğunda da türkülerin bu yapısı esas alınmıştır.

İki dizelik bentlerin arasına yine iki dizelik bağlantıların girmesiyle ortaya çıkan bir yapıdır. Bentlerdeki ve bağlantılardaki dizeler kendi aralarında kafiyelidir. İncelenen metinlerden sadece 19.b numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkünün kafiye düzeni aa bb, cc bb, cc bb, dd bb, ee bb şeklindedir.

1.1.1.2.4. Bentleri İkiliklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında ve Üç Bentte Bir Dört Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden sadece 98.a numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkünün bağlantı kısmı 11 hecelidir. Bu türkünün kafiye şeması şu şekildedir: aa, bb, cd, eeee, ff, gg, hh, eeee.

1.1.1.3. Bentleri Üçlüklerle Kurulu Türküler

Halk arasında bu tip türküler aynı zamanda üçleme olarak da adlandırılmaktadır. Bağlantılar farklı sözlerden oluşabildiği gibi çoğunlukla aynı sözlerin tekrarı şeklindedir.

1.1.1.3.1. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Dize Sonlarında İki Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden sadece 91.ç numaralı türkü bu yapıdadır. Kafiye düzeni aaa-bb, ccc-dd, eee-bb şeklindedir. Bu türkü metninde ikinci bendin sonundaki bağlantı sözleri farklıdır.

1.1.1.3.2. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler

Üç dizelik bentlerin arasına iki dizelik bağlantıların girmesiyle meydana gelen bir yapıdır. İncelenen metinlerden 11, 49.b, 49.ç, 75.b, 75.c, 75.f, 75.g, 83.b, 83.ç, 83.e, 85.a, 91.a, 91.b, 91.c ve 94.b numaralı türküler bu yapıdadır. Bu yapıdaki türkülerin kafiye düzenleri aaa-bb, ccc-bb, ddd-bb, eee-bb şeklindedir. Bu kafiye yapısındaki

türkülerde bağlantılar her bendin sonunda aynen tekrar etmiştir. 83.e ve 91.c numaralı türkülerde bağlantıların farklı söz ve kafiyelerden oluştuğu görülür. 83.e numaralı türkünün kafiye şekli: aaa-bb, ccc-bb, ddd-ee; 91.c numaralı türkünün ise aaa-bb, ccc-dd şeklindedir.

1.1.1.3.3. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Türküler

Bentleri ve bağlantıları üç dize olan türkülerdir. Bentler ve bağlantılar kendi aralarında kafiyevidir. İncelenen metinlerden 40 ve 49.c numaralı türküler bu yapıdadır. Bu yapıdaki türkülerin kafiye düzeni aaa-bbb, ccc-bbb, ddd-bbb şeklindedir. Bu türkülerde bağlantı sözlerinin aynen tekrar edildiği görülmektedir.

1.1.1.3.4. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler

Bentleri üç, bağlantıları dört dize olan türkülerdir. İncelenen metinlerden 49.a, 75.a, 83.a, 83.c, 83.d ve 85.b numaralı türküler bu yapıdadır. Bu türkülerde bağlantı dizelerinin sözleri ve kafiyelerinin aynen tekrar edildiği görülür. 49.a numaralı türkünün kafiye düzeni aaa-bbbb, ccc-bbbb, ddd-bbbb, eee-bbbb şeklindedir. 75.a numaralı türkünün kafiye düzeni ise aaa- bbbb, ccc-bbbb şeklindedir. 83.a, 83.d ve 85.b numaralı türkünün ise aaa-bbcc, ddd-bbcc, eee-bbcc şeklindedir.

1.1.1.3.5. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Altı Dize Olan Türküler

Bentleri üç, bağlantıları altı mısradan oluşan türkülerdir. İncelenen metinlerden sadece 2 numaralı türküler bu yapıdadır. Bu türkünün kafiye düzeni aaa-bbccddd, eee-bbccddd şeklindedir.

1.1.1.4. Bentleri Mânî Dörtlüklerinden Kurulu Türküler

“Bu gruba giren türküler, mâni düzenindeki dörtlüklerin belli bir ezgi eşliğinde türküler şeklinde söylenmesiyle oluşur. Çoğunlukla birbiriyle ilgili konularda söylenmiş mânîlerin arka arkaya sıralanmasıyla oluştuğu gibi türküler için yaratılan mânîlerle de oluşturulur.” (Esen, 1999: 15-17). *“Böyle türkülerde konu birliğini sağlayan bir sözcük ya da söz öbeği, bentlerin ilk dizelerinde yinelenir. Bu yinelenen söz, bir yer adı, hayvan*

adı, çiçek adı olabilir.” (Dilçin, 2005: 296). Esen, ayrıca mâni dörtlükleri arasında birliği sağlamak için aralarına bağlama dizeler de eklenebileceğini belirtir. (Esen, 1999: 15-17). Mâni dörtlüklerinin kafiye düzeni aaxa, bbbx, ccxc şeklindedir.

“Türk halk şiiri geleneğinde iki ana biçim vardır: 1. Koşma, 2. Mâni. Halk şiirinin hemen tüm öteki biçimleri bu iki ana biçimden doğmuştur. Hem hece sayısı hem de kafiyeleşme itibarıyla birbirinden bağımsız olan bu biçimlerin türkü söz konusu olunca da ayrı ayrı tasnifinin yapılması gerekir.” (Bekki, 2004: 82).

Bu çalışmada da görüleceği üzere türkülerdeki yapı zenginliği mâni kıtalarıyla ve dörtlüklerle kurulan biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

1.1.1.4.1. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler

Bu tür türkülerde, türkü yakıcıları hafızalarındaki mâni dörtlüklerinden bazılarını ortama ve zamana göre sıralayarak türkülerini ortaya çıkarırlar. Aynı zamanda mâninin sözlerini belli bir ezgiye uydurmaları da gerekir. Bu sebeple aynı mâni dörtlükleri farklı türkülerde çok çeşitli ezgilerle söylenebilir. Bu nedenle mâni dörtlüklerinden kurulu türkülerde konu birliği olmadığı gibi dörtlükler arasında kafiye bütünlüğü de yoktur. Her dörtlük kendi içinde aaxa, bbbx, ccxc, ddxs şeklinde kafiyeleşir.

Bu tür türkülerde dörtlükler arasındaki bağlantıyı her mâni dörtlüğünün birinci dizesinde tekrar edilen kelime veya kelime grupları sağlar. Dörtlükler arasında bağlantıyı sağlayan hiçbir öge bulunmadığı zaman devreye ezgi girer. İncelenen metinlerden 3.a, 3.b, 4.e, 9.a, 9.b, 18, 20, 21, 22, 23, 25.a, 25.b, 25.d, 28.a, 28.e, 28.f, 38, 39.b, 39.c, 46, 48, 54.a, 54.ç, 57.a, 57.b, 64.b, 65, 67, 70, 71, 74, 78.b ve 87 numaralı türküler bu yapıdadır.

1.1.1.4.2. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden 4.a, 4.c, 4.ç, 4.d, 4.g, 5.c, 5.ç, 5.d, 5.e, 25.e, 32.a, 37.a, 42, 44, 63.a, 63.d, 68, 69, 80, 84, 88 ve 89.a numaralı türküler bu yapıdadır.

1.1.1.4.3. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Üç Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden 5.a, 5.b, 61.a, 61.d ve 79 numaralı türküler bu yapıdadır. Bent olan dizelerin hece sayılarıyla bağlantılarınki aynı olabileceği gibi farklı da olabilir. Bağlantı dizeleri genelde birbiriyle kafiyelidir. Bu türkü metinlerinin kafiye düzeni şu şekildedir: aaxa-bbb, ccxc-bbb, ddx-d-bbb.

1.1.1.4.4. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bentlerden Önce Gelen Mâni Dörtlüklerinden Oluşan Türküler

İncelenen metinlerden 72.ç ve 78.a numaralı türküler bu yapıdadır. Bu türkünün kafiye düzeni aaxa, bbxb, aaxa, ccxc, aaxa, ddx-d, aaxa, eexe, aaxa şeklindedir.

1.1.1.4.5. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Mâni Dörtlüklerinden Oluşan Türküler

Bu yapıdaki türkülerin hem bentleri hem de bağlantıları mâni dörtlüklerinden oluşur. İncelenen metinlerden 26, 28.b, 36.b, 36.c, 36.ç, 39.a, 64.a ve 72.a-b-c-d-e-f numaralı türküler bu yapıdadır. Bu türkülerin kafiye düzenleri aaxa-bbxb, ccxc-bbxb, ddx-d-bbxb, eexe-bbxb şeklindedir.

1.1.1.4.6. Bentleri Mâni Dörtlükleriyle Kurulu, Bağlantıları Bent Sonlarında Bir Dize ve Dize Sonlarında Dört Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden sadece 63.b numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkünün kafiye düzeni aaxa-A-BCBC, bbxb-A-BCBC şeklindedir.

1.1.1.4.7. Bentleri Mâni Dörtlüklerinden Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden 32.b, 36.a, 61.c, 61.e ve 81.a numaralı türküler bu yapıdadır. 32.b numaralı türkünün kafiye düzeni aaxa-bbbb, ccxc-bbbb, ddx-d-bbb, 36.a numaralı türkünün kafiye düzeni abca-dded, ffgf, 61.c numaralı türkünün aaxa-bbbb, cdx-d-bbbb, eexe-bbbb, 61.e numaralı türkünün aaxa-bbbb, ccxc-bbbb, ddx-d-bbbb, eexe-bbbb, 81.a numaralı türkünün ise aaxa-bbcd, eexe-bbcd şeklindedir.

1.1.1.4.8. Bentleri Mâni Dörtlükleriyle Kurulu, Bent Aralarında Değişik Kalıpta İki Ayrı Bağlantıları Olan Türküler

Bentleri mâni dörtlüğü, bağlantıları iki farklı şekilde olan türkülerdir. İncelenen metinlerden sadece 89.ç numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkünün bağlantılarından biri iki, diğeri üç dizeden oluşmaktadır. Bu türkü metninin kafiye düzeni aaxa-bb-ccc, ddx-d-bb-ccc şeklindedir.

1.1.1.5. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu Türküler

1.1.1.5.1. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Olmayan Türküler

Tokat türküleri içerisinde fazlaca sayıya sahip olan bu tür türküler genelde saz şairlerinden halka geçmiş eserlerdir. Bu türkülerde şekil açısından herhangi bir sıkıntı olmaz. Sekiz heceli türkülerin oluşturduğu bu grupta çoğunluğu on bir heceliler oluşturmaktadır. Hece sayısına bağlı olarak bu yapıdaki türkülerin büyük bir kısmı koşma gibi kafiyelenmiştir. Bu türkülerin birinci dörtlüklerinde, aaab, abab, abcb, abcd, aabc ve aabb şeklinde altı çeşit kafiyeleniş görülür. Takip eden dörtlüklerin son dizeleri birinci dörtlüğün son dizesiyle kafiyelidir. Bu yapıdaki türkülerde bağlantı görevini kafiye düzenine uygun olarak dörtlüklerin son dizelerindeki redifler sağlar. Ayrıca bazı türkülerde ahengi artırmak için dize aralarında veya sonlarında birer kelimelik ünlem ifade eden sözler bulunur.

İncelenen metinlerden 1, 6, 7, 10, 13, 15, 16.a, 16.c, 24, 27.a, 27.b, 28.ç, 31.a, 31.b, 33, 34.c, 41.a, 41.b, 47, 52, 55.a, 55.b, 56.a, 56.b, 58, 59, 62.a, 62.b, 66.a, 76, 81.b, 82.a, 94.a, 95.a ve 98.d numaralı türküler bu yapıdadır.

“Bu tip türkülerin genellikle, mısraların başlarına veya sonlarına; aman, yâr yâr, diloy, le le yar, haydi de haydi, oy aman... tarzındaki nida sözleriyle, hatta daha fazla sayıda sözlerden oluşturulan kelime gruplarıyla sağlanan bağlantılar getirilir.” (Kaya, 2014: 209).

1.1.1.5.2. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Başlarında Bir Dize Olan ve Birinci Dörtlüğün Son Dizesinin Tekrar Edildiği Türküler

İncelenen metinlerden sadece 45.b numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkü metninin kafiye düzeni aaaA, bbbA şeklindedir. Türkülere ah, ah hey ünlemleriyle başlanır. Kafiye ve hece sayısı bakımından diğer dörtlüklerle kurulu türkülerden

başlardaki bağlantıların dışında bir farklılıkları yoktur. Bu türküye ise “*Ah... vay vay vay*” dizesiyle başlanmıştır.

1.1.1.5.3. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Birinci Dörtlüğün Son Dizesinin Tekrar Edildiği Türküler

Dörtlüklerle kurulu türkülerden pek farklı bir yapı göstermeyen bu tür türkülerde, ilk dörtlüğün ilk üç dizesi kendi aralarında kafiye, son dizesi ise her dörtlüğün sonunda bağlantı dizesi olarak tekrar edilir. İncelenen metinlerden 8.a, 8.c, 12, 14, 17 ve 45.a numaralı türküler bu yapıdadır. Birinci dörtlüğün kafiye düzeni şöyledir: aAaA, aaaA, abaA, aabA şeklindedir.

1.1.1.5.4. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Bir Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden sadece 98.b numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkü metninin kafiye düzeni aaab-A, cccb-A, ddde-A, ffgg-A şeklindedir.

1.1.1.5.5. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, İki Dizelik Bağlantıları Her Bent Arasında Değişen Türküler

Bentleri dört, bağlantıları iki dizeden oluşan türkülerdir. İncelenen metinlerden sadece 77.c numaralı türküler bu yapıdadır. 77.c numaralı türkü metninin kafiye düzeni aaab-cc, dddb-ee, fffb-gg, hhhb-ıı, iiib şeklindedir.

1.1.1.5.6. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, İki Dizelik Bağlantıları Her Bent Sonunda Değişen Türküler

Bentleri dört, bağlantıları iki dizeden oluşan türkülerdir. İncelenen metinlerden sadece 28.c numaralı türkü bu yapıdadır. 28.c numaralı türkü metninin kafiye düzeni abab-cd, efef-cd, ghgh-cd şeklindedir.

1.1.1.5.7. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında İki Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden 30, 43, 53, 66.b, 73, 95.b, 97, 98.c, 99.a, 99.b, 100 ve 101.ç numaralı türküler bu yapıdadır. Bentleri dört, bağlantıları iki dizeden oluşan yapıdır. Bu türkülerin birinci dörtlüğünün kafiye düzeni aaaa, abab şeklindedir.

1.1.1.5.8. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Dört Dize Olan Türküler

İncelenen metinlerden 34.a, 34.b, 77.ç, 77.d, 92, 93.a, 93.b, 96.a ve 101.c numaralı türküler bu yapıdadır.

1.1.1.5.9. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Beş Dize Olan Türküler

Bentleri dört, bağlantıları beş dize olan türkülerdir. İncelenen metinlerden sadece 101.a numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkü metninin kafiye düzeni aaab-cccde, ffff-cccde, gggg-cccde şeklindedir.

1.1.1.5.10. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu, Bağlantıları Bent Aralarında Altı Dize Olan Türküler

Bentleri dört, bağlantıları altı dize olan türkülerdir. İncelenen metinlerden sadece 34.ç numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkü metninin kafiye düzeni abcb-dddddd, eeeb-dddddd şeklindedir.

1.1.1.6. Karşılıklı Türküler

“Türk şiirinin geleneği içinde karşılıklı şiir söyleme geleneği çok eskilere dayanır. İlk örneklerini Divanü Ligati’t-Türk’te gördüğümüz kış-yaz tartışması bunlardan biridir.

Karşılıklı türküler, iki veya daha çok kişinin birbirlerini muhatap alarak söylediği türkülerdir. En fazla halk hikâyelerinde rastlanır. Bu durumda konuları hikâyedeki sahneye göredir. Ekseriya, hikâye kahramanları olan kızla erkek arasında sevginin ön planda tutulduğu manzum konuşma şeklinde karşımıza çıkar.

Karşılıklı türkülerin bir çeşidi de atma türkü ya da atışma türkülerdir.” (Kaya, 2014: 220).

Kaya, atma türkülerin yapılarına göre iki, üç, dört ve diyalog şeklinde olmak üzere dörde ayrıldığını belirtir. Ayrıca atma türkülerin bir kısmının ikliklerle başlayıp üçlüklerle, dörtlüklerle başlayıp ikliklerle devam ettiğini, bir kısmının da altılıklarlada kurulu olduğunu ifade eder (Kaya, 2014: 220).

1.1.1.6.1. Bentleri Üçlüklerle Kurulu, Bağlantıları İki Dize Olan Atma Türküler

İncelenen metinlerden sadece 75.e numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkü metninin kafiye düzeni aaa-bb, ccc-bb, ddd-bb, eee-bb şeklindedir.

1.1.1.6.2. Bentleri Dörtlüklerle Kurulu Atma Türküler

İncelenen metinlerden sadece 29 numaralı türkü bu yapıdadır. Bu türkü metninin kafiye düzeni aabc, dddc, eeec, fffg, hhhc, ıııı şeklindedir.

1.1.2. Yapısında Kararlılık Göstermeyen Türküler

Bazı türkülerde az da olsa, yapı bakımından bozukluk ve düzensizlikler vardır. Örneğin, aynı türküde hem üçlük hem de dörtlük şekle rastlanılabilir. Bunun yanı sıra türkünün hece sayılarında da eşitsizlikler görülebilir. İncelenen türkü metinleri içerisinde bentleri, dize ve hece sayıları ile kafiyelerinde tam bir bütünlük bulunmayan türküler bu yapıda gösterildi.

Yapı bakımından türkülerin arıza göstermesi; bazı mısraların zamanla unutulmasıyla veya halkın türküye birtakım eklemelerde bulunarak bünyesinde değişikliğe yol açmasıyla ifade edilebilir.

İncelenen metinlerden 8.b, 16.b, 25.c, 28.d, 35, 37.b, 50, 51, 60, 61.b, 61.ç, 61.f, 63.c, 75.ç, 75.d, 75.h, 77.a, 77.b, 82.b, 85.c, 89.b, 96.b ve 101.b numaralı türküler bu yapıdadır.

Sonuç olarak şunlar ifade edilebilir: Türkülerdeki dörtlükler yapı bakımından iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm, türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bent ismi verilen bölümdür. İkinci kısım ise bentlerin başında, sonunda, bentlerdeki dize başlarında-aralarında-sonlarında ve bent aralarında tekrar edilen bağlantı bölümleridir. Bu bölüme nakarat ya da kavuştak da denir. Bu çalışmada TRT THM Repertuarı'nda kullanılan bağlantı teriminin kullanması uygun görüldü.

Türkülerin bentleri esas alındığında ortaya beş ana başlık çıkmaktadır:

1. Bentleri bir dizeden oluşanlar
2. Bentleri iki dizeden oluşanlar
3. Bentleri üç dizeden oluşanlar

4. Bentleri mâni dörtlüklerinden oluşanlar

5. Bentleri dörtlüklerden oluşanlar

Türkülerin bağlantıları esas alındığında, bir dizeden yedi dizeye kadar bağlantılardaki dize sayısı değişmektedir. Salahaddin Bekki, bağlantılardaki dize sayısının bir dizeden beş dizeye kadar değiştiğini ifade etmektedir (Bekki, 2004: 90). Doğan Kaya ise bağlantılardaki dize sayısının sekiz ve daha fazla olabileceğini dile getirmektedir (Kaya, 2014: 192). Bağlantılardaki dize sayıları -kesin bir kural olmasa da- bentlerdeki dize sayılarına göre artıp eksilmektedir.

Türkü yakıcıları işledikleri konulara göre biçim seçebilirler. Örneğin; mâni dörtlüklerinden kurulu türkülerde her dörtlük farklı bir konu işlediği halde, dörtlüklerle kurulu türkülerde daha çok bir anlatım bütünlüğü bulunan, bir olguyu dile getiren temler dile getirilmektedir.

Türkülerin yapısındaki bu çok çeşitlilik halk arasında nazım biçimlerinin iyi bilinmemesinden ziyade, temelde halk sanatçılarının duygularını ifade ederken kendilerini daha serbest hissetme isteklerinden kaynaklanmıştır, denilebilir.

1.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİNE GÖRE TÜRKÜLER

1.2.1. Ölçülerine Göre Türküler

Türkü üzerine yapılan tanım ve çalışmalarda türkünün genellikle hecenin 7, 8 ve 11'li kalıbıyla oluşturulduğu ifade edilmektedir.

Şükrü Elçin, bu konuya farklı yaklaşmakta ve türkünün vezni konusunda şu bilgileri ifade etmektedir:

“Türküler, umumiyetle herkesin anlayabileceği ortak, sâde ve tabî bir dille, hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; aruzla meydana getirilmiş örnekleri vardır. Bâzı ilim adamlarının hece vezni olarak da düşündükleri aruz vezni ve Divan edebiyatı nazım şekilleri ile ortaya konulan bu türkülere: «Divan, Selîs, Semâî, Kalanderî, Şatranç ve Vezniâhır» adları verilmektedir.

Hece vezni ile yaygın türküler ise mâni ve koşma tiplerine bağlı, muhtelif şekil hususiyetleri gösteren nakaratlı, nakaratsız lirik manzumeler olarak başlangıçta ferdî

birer yaratma eseridir; zamana ve muhite bağılı olarak anonimleşirler. 17'nci asır saz şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa'nın Genç Osman Destanı bunun tipik bir misâlidir. Örneklerde de görüleceği üzere ferdin damgasını taşıyan türküler de vardır; hususiyle muhâfazakâr tarikat edebiyatı mahsulleri arasında birçok örnekler gösterilebilir.

Türkülerin özünü musikî teşkil eder. Musikîsiz güfte düşünülemez. Bununla beraber hece ve aruz vezinleriyle söylenmiş veya yazılmış «türkü» başlıklı bestelenmemiş şiirlere de cönklerle mecmualarda rastlanmaktadır» (Elçin, 2001: 195).

Kaya ve Yakıcı türkülerini benzeri diğer çalışmalardan farklı olarak vezin bakımından da tasnif etmektedir. Kaya, türkülerin çeşitleri ve teknik özelliklerini verirken türkülerini vezin bakımından da değerlendirmektedir. Bu değerlendirmesinde türkülerini “beş, yedi, sekiz, on bir, on beş” heceli olarak tasnif etmektedir.

“Türküler, genellikle yedi, sekiz ve on bir hece ile söylenmişlerdir. Az sayıda da olsa beş ve on beş heceli şiirler de vardır. Bunun yanında bağlantılarla vücuda getirilen türkülerde, ana metinlerle ve bağlantıların heceleri arasında eşitlik olmayabilir. Yani ana metin kısmı yedi hece olan bir türkünün bağlantı kısmı on bir hece olabilir.” (Kaya, 2014: 175) demektedir.

Yakıcı da türkülerin sınıflandırılması bölümünde vezin bakımından türkülerini değerlendirmektedir. Bu değerlendirmesinde türkülerini “üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, on bir, on iki, on üç, on dört, on beş, on altı” heceli ve aruz vezinli olarak tasnif etmektedir (Yakıcı, 2013: 197-206).

Şükrü Elçin'in ifade ettiği şekilde “türkü” olarak icra edilen ya da cönk, mecmua vb. kaynaklarda karşılaşılan bazı metinlerin “aruzlu” olduğu söylenebilir.

“Hece vezninde iki heceliden yirmi heceliye kadar birçok kalıp vardır. Bu kalıplar içinde en çok kullanılanlar yedililer, sekizliler, on birliler ve on dörtlülerdir. İki, üç, dört ve beş heceli kalıplara ise genellikle atasözleri, deyimler, tekerlemeler, bilmeceler ve türkü kavuştaklarında rastlanır. Kural olarak hece veznindeki kalıpların durakları ve bu durakları oluşturan hece sayıları şunlardır: Üçlüler (1 + 2, 2 + 1), dörtlüler (1 + 3, 2 + 2, 3 + 1), beşliler (2 + 3, 3 + 2), altılılar (3 + 3, 4 + 2, 2 + 4), yedililer (3 + 4, 4 + 3, 5 + 2, 2 + 5), sekizliler (4 + 4, 3 + 5, 5 + 3, 6 + 2, 2 + 6), dokuzlular (6 + 3, 3 + 6, 5 + 4, 4 + 5), onlular (5 + 5, 6 + 4, 4 + 6, 7 + 3, 3 + 7), on birliler (6 + 5, 4 + 4 + 3), on ikililer (6 + 6, 7 + 5, 4 + 4 + 4), on üçlüler (8 + 5, 4 + 4 + 5), on dörtlüler (7 + 7), on

beşliler (4 + 4 + 4 + 3, 8 + 7), on altılılar (4 + 4 + 4 + 4, 8 + 8), on yedililer (4 + 3 + 4 + 3 + 3), on sekizliler (8 + 10, 4 + 4 + 10), on dokuzlular (4 + 4 + 4 + 4 + 3), yirmililer (4 + 4 + 4 + 4 + 4).” (Albayrak, 1998: 150).

Bu çalışmada da araştırmacıların görüşlerinden ve tezin malzemesini oluşturan türkü metinlerinden hareketle ölçü bakımından Tokat türküleri şu şekilde tasnif edilmektedir:

1.2.1.1. Hece Ölçüsüyle Söylenen Türküler

1.2.1.1.1. Yedi Heceli Türküler

Bentleri ya da bağlantıları yedi heceden oluşan türküler de bulunmaktadır. İncelenen metinlerden 3.a, 3.b, 5.c, 18, 20, 21, 22, 23, 25.a, 25.b, 28.e, 28.f, 36.b, 36.ç, 38, 39.a, 39.c, 48, 57.a, 57.b, 63.a, 63.b, 63.d, 64.b, 65, 68, 70, 74, 78.a., 78.b, 80, 87 numaralı türküler; 4.c, 5.a, 5.b, 28.b, 32.a, 36.c, 42, 44, 61.a, 61.d, 61.e, 64.a, 69, 79, 84, 89.a numaralı türkülerin bentleri; 26, 36.a, 37.a numaralı türkülerin bağlantıları yedi hecelidir. Yedi heceli türkülerde (4+3), (3+4), (5+2) gibi durakların kullanıldığı görülmektedir. Fakat birçok türkü anonim olduğu için bir türkü içerisinde yer alan mısralarda bile bazen kalıp birlikteliği sağlanamamıştır. Örneğin:

“3.a. AL ELMANI YEDİN Mİ

Al elmanı yedin mi (ağlama kara gözlüm ağlama) (4+3)

Sırrın ele dedin mi (ağlama dududu dillim ağlama) (4+3)

Bir kere öpmeyinen (ağlama kara gözlüm ağlama) (3+4)

Ağzın dilin yedim mi (ağlama dududu dillim ağlama) (4+3)

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 23).

1.2.1.1.2. Sekiz Heceli Türküler

Bentleri ya da bağlantıları sekiz heceden oluşan türküler de bulunmaktadır. İncelenen metinlerden 2 numaralı türkünün bentleri; 5.e, 69 ve 88 numaralı türkünün bağlantıları; 16.a ve 16.b numaralı türküler sekiz hecelidir. Sekiz heceli türkülerde (4+4), (5+3), (3+5), (6+2) gibi duraklar kullanılmıştır. Örneğin:

“16.a. BUGÜN BEN BİR GÜZEL GÖRDÜM

Bugün ben bir güzel gördüm (4+4)

Bakar cennet sarayından (4+4)

Kamaştı gözümün nuru (3+5)

Onun hüsnü cemalinden (4+4)

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 184).

1.2.1.1.3. Dokuz Heceli Türküler

Bağlantıları dokuz heceden oluşan türküler de bulunmaktadır. İncelenen metinlerden sadece 4.d numaralı türkünün bağlantıları dokuz hecelidir:

“4.d. KIYMET

...

Hopa şinanay şinanay da (5+4)

Şinanay şinanay şinanay (6+3)

...” (Koyuncu, 2010: 46-48).

1.2.1.1.4. On Heceli Türküler

Bağlantıları on heceden oluşan türküler de bulunmaktadır. İncelenen metinlerden 4.c, 4.ç, 4.g, 75.c ve 75.g numaralı türkülerin bağlantıları on hecelidir. Örneğin:

“75.c. [ANAM GİTSİN YAYLADA YALASIN]

Şen anam evin barkın şen olsun (5+5)

Yarın gidiyom evin şen olsun. (5+5)

...” (Ulü, 2009: 275).

1.2.1.1.5. On Bir Heceli Türküler

Bağlantıları ve bentleri on bir heceden oluşan türküler de bulunmaktadır. İncelenen metinlerden 8.a, 8.c, 17, 49.a, 75.a, 83.ç, 91.b numaralı türkülerin bağlantıları; 10, 13, 14, 15, 24, 27.a, 27.b, 31.a, 31.b, 41.a, 41.b, 52, 55.a, 55.b, 58, 59, 62.b, 66.a, 66.b, 73, 76, 91.a, 91.c, 94.a, 95.a, 95.b, 98.d numaralı türküler; 30, 34.a, 34.b, 43, 85.a, 92, 101.ç numaralı türkülerin bentleri on bir hecelidir. Örneğin:

“10. BEN YARİMİ GÖRDÜM AŞK PINARINDA

Ben yarimi gördüm aşk pınarında (6+5)

Civan yarin mah cemali sararmış (5+6)

Ben gönlümü verdim onun yoluna (6+5)

O da bencileyin beni ararmış (6+5)

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 133).

1.2.1.1.6. On İki Heceli Türküler

Bağlantıları on iki heceden oluşan türküler de bulunmaktadır. İncelenen metinlerden 30, 45.a, 45.b, 53, 61.a, 61.c, 61.d ve 98.b numaralı türkülerin bağlantıları on iki hecelidir. Örneğin:

“30. DOSTUN BAHÇESİNE BİR HOYRAT GİRMİŞ

Neredesin de dudu dillim nerede (7+5)

Neredesin de kömür gözlüm nerede (7+5)

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 286).

1.2.1.1.7. On Üç Heceli Türküler

Bağlantıları on üç heceden oluşan türküler de bulunmaktadır. İncelenen metinlerden 4.a ve 32.a numaralı türkülerin bağlantıları on üç hecelidir. Örneğin:

“32.a. EKİN EKTİM ÇÖLLERE

...

Tombalacık Fadime'm de dağ başına gel (8+5)

Ben askere gidiyom da düş peşime gel (8+5)

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 301).

1.2.1.1.8. On Dört Heceli Türküler

Bağlantıları on dört heceden oluşan türküler de bulunmaktadır. İncelenen metinlerden 9.c, 54.b, 89.c numaralı türküler; 77.c numaralı türkünün bağlantısı on dört hecelidir. Örneğin:

“9.c. [BAŞINDAKİ YAZMAYI SARIYA MI BOYADIN]

Başındaki yazmayı sarıya mı boyadın? (7+7)

Neden sarardın soldun, sevdaya mı uğradın? (7+7)

...” (Aymak, 2016: 98).

1.2.1.1.9. On Beş Heceli Türküler

İncelenen türkülerden sadece 12 numaralı türkü 8 + 7 duraklı on beş hecelidir:

“12. BİR GÜZEL METHEDİYİM

Bir güzeli methedeyim bari alem yanmasın (8 + 7)

Pervaneler gibi her dem can-u alem yanmasın (8 + 7)

Hüsnüne mağrurlanırsın Yusuf-u Kenan mısın (8 + 7)

Mah yüzüne bir nikap tut ben yandım el yanmasın (8 + 7)

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 152).

1.2.1.1.10. On Altı Heceli Türküler

Yakıcı, “*Kimi araştırmacılar tarafından aruzun 4 mefâilün kalıbıyla oluşturulduğu belirtilen semailerin 16 heceli türküler olarak da nitelendirildiği görülmektedir.*” (Yakıcı, 2013: 205) der.

Bentleri on altı heceden oluşan türküler bulunmaktadır. İncelenen metinlerden 16.c numaralı türkü ile 90 numaralı türkünün benti on altı hecelidir. Örneğin:

“16.c. BUGÜN BEN BİR GÜZEL GÖRDÜM

Bugün ben bir güzel gördüm bakar cennet sarayından (8+8)

Salındı bahçeye girdi çiçekler selama durdu (8+8)

Bahçenin kapısın açtım sanırsın cennete düştüm (8+8)

Bahçenin kapısı daldır dalında öten bülbüldür (8+8)

...” (Adıgüzel, 2004: 71).

1.2.1.1.11. Karışık Kalıpta Yazılan Türküler

İncelenen metinlerden 1, 2, 4.g, 5.a, 5.b, 28.b, 34.a, 34.b, 36.c, 42, 43, 44, 61.e, 64.a, 79, 84, 85.a, 89.a, 90, 92, 101.ç numaralı türkülerin bağlantıları; 4.a, 4.ç, 4.d, 5.e, 8.a, 8.c, 17, 26, 36.a, 37.a, 45.a, 45.b, 49.a, 53, 61.c, 75.a, 75.c, 75.g, 77.c, 83.ç, 88, 91.b, 98.b numaralı türkülerin bentleri; 4.b, 4.e, 4.f, 5.ç, 5.d, 6, 7, 8.b, 9.a, 9.b, 11, 19.a, 19.b, 25.c, 28.a, 28.c, 28.ç, 28.d, 29, 32.b, 33, 34.c, 34.ç, 35, 37.b, 39.b, 40, 46, 47, 49.b, 49.c, 49.ç, 50, 51, 54.a, 54.c, 54.ç, 54.d, 55.a, 56.a, 56.b, 60, 61.b, 61.ç, 61.f, 62.a, 63.c, 67, 71, 72.a, 72.b, 72.c, 72.ç, 72.d, 72.e, 72.f, 75.b, 75.ç, 75.d, 75.e, 75.f, 75.h, 77.a, 77.b, 77.ç, 77.d, 81.a, 81.b, 82.a, 82.b, 83.a, 83.b, 83.c, 83.d, 83.e, 85.c, 86, 89.b, 89.ç, 91.ç, 93.a, 93.b, 96.a, 96.b, 97, 98.a, 98.c, 99.a, 99.b, 100, 101.a, 101.b, 101.c numaralı türküler karışık kalıpta yazılmıştır.

Sözlü kültür ürünü olan Türk halk türkülerinde ya kaynak kişilerin dizeleri hatırlayamamaları ya derlemedeki eksik kayıtlar ya da türkülerin anonim ürünler olmaları sebebiyle ağızdan ağza aktarılırken bazı hecelerin unutulması vb. durumlar bazı türkülerin dizelerinde hece eksikliğine sebep olmaktadır. Bu durum karışık kalıpta yazılan türkülerini ortaya çıkarmaktadır.

Bazı türkülerde karşılaşılan -hem bentlerde hem de bağlantılarda- hece eksikliklerinin, türkülerin çalgı aletleri eşliğinde icra edilirken ezgi yoluyla tamamlandığı söylenebilir. Bu hece eksiklikleri, ezgi ile türküyü icra eden kişilerin, güfteye yeterince özen göstermemelerinden kaynaklanmış olabilir. Derleyicilerden kaynaklanmış hataları da görmezden gelmemek gerekir. Örneğin:

“96.a. YENİ ÇİFTLİK DERLER DE ÇÖLÜN DÜZÜNDE (YAYLADAN MI GELİYON)

Yeni çiftlik derler de çölün düzünde	(12’li)
Yeşil ördek m’öter suyun gözünde	(11’li)
Allah canımı alsın da Nezuk dizinde	(13’lü)
Ağla göz yaşın sil kara gözlüm	(10’lu)

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 791).

1.2.1.2. Aruz Ölçüsüyle Söylenen Türküler

“Türkülerin oluşumunda aruzlu türkülerin de etkili olduğu bilinmektedir. Divan, selis, semai gibi âşık fasılları içinde yer alan türkülerden başka Fuzûlî, Nesîmî ve Nedim gibi kullandığı dil ve mazmunlar bakımından halkın kendisine yakın hissettiği kimi divan şairlerinin gazelleri de türkü repertuvarındaki yerini almaktadır.” (Yakıcı, 2013: 206).

Türküleri ezgileri bakımından sınıflandıran kimi araştırmacılar, aruz vezinli kullanımların serbest ritimli ezgiler olarak uzun havalarda görüldüğünü ifade etmektedir (Emnalar, 1998: 478).

İnceleme yapılan türkülerde aruz ölçüsünün hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Halk türküleri, hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenmektedir. Üçlünden, on altılığa kadar hece ölçüsü ile söylenmiş türküler bulunmaktadır ama genellikle yedili, sekizli, on birli hece ölçüsüyle söylenmiş türküler çoğunluktadır. Söyleyeni belli olan türkülerde yapı açısından çok fazla problemle karşılaşılmasına rağmen anonim türkülerde birtakım problemlerle karşılaşmaktadır. Anonim türküler; zamanla unutilan mısralar, kelimeler ya da kelime grupları yerine doğaçlama eklenen dize, kelime ve kelime grupları sonucu, yapı, şekil, hece ölçüsü ve kafiye tutarsızlıkları göstermektedirler.

Bu tezin malzemesini de anonim türküler oluşturduğu için yukarıda sözü edilen problemle karşılaşmıştır. Özellikle mısralardaki hece sayısının birbirini tutmaması en çok karşılaşılan yapı bozukluğudur. Bunun dışında kafiye tutarsızlıklarına da rastlanılmış; türkülerin diğer mısralarındaki hece sayısı, kafiye özellikleri, bentlerin ve bağlantıların durumu ile türkülerin diğer varyantları da göz önüne alınarak metinler incelenmiştir. Yapı bozukluklarına sahip türküler “Yapılarında Kararlılık Göstermeyen Türküler” başlığı altında incelenmiştir.

Tokat türküleri üzerine yapılan ölçü incelemelerinde, türkü metnlerinin tümünde hece ölçüsünün kullanıldığı görülmüştür. Yedili ve sekizli kalıplar genellikle mânî bentleriyle kurulmuş türkülerin hece kalıplarındadır. Çünkü incelenen Tokat türkülerinin 81’ini mânîler oluşturmaktadır. Fakat türküler sözlü kültür ürünü ve anonim olduğu için bir türkü içerisinde yer alan mısralarda bile bazen kalıp birlikteliği sağlanamamıştır.

1.2.2. Kafiye ve Kafiye Örgüsü Bakımından Türküler

Kafiye, halk edebiyatı şiirlerinde uyak ya da ayak adıyla da bilinmektedir. Halk şairleri en eski dönemlerden beri, uyak konusunda hafif bir ses benzerliğini dahi kesin kurallara bağlamadan şiirlerinde kullanmışlardır. *“Halk şiirleri, genellikle saz eşliğinde söylendiğinden, başka bir deyimle halk edebiyatı ürünleri sözlü olduğundan, halk şiirinde göz uyağı söz konusu değildir. Kulakta hoş bir uyum bırakan her ses benzerliği halk şairi için bir uyaktır.”* (Dilçin, 2005: 73).

Kaya, şiirde ahengi ve anlam zenginliğini sağlamak için dizelerin başında, ortasında veya sonunda, esas alınan belli seslerle tesis edilen ses benzerliğini kafiye olarak ifade etmektedir. Şiirin dörtlüğünde oluşturulan kafiyelerin bulundukları düzene göre *çapraz kafiye, sarma kafiye, başkafiye / dize başı kafiye, baş ve son kafiye, düz kafiye, iç kafiye / musammat* gibi isimler aldığını belirtmektedir. Kaya âşık şiirinde, bünyesindeki sesler açısından beş çeşit kafiye olduğunu dile getirir: 1. Çeyrek kafiye¹³, 2. Yarım kafiye, 3. Tam kafiye, 4. Zengin kafiye, 5. Cinaslı kafiye (Kaya, 2014: 429-433).

Kafiyeden sonra gelen ve aynen tekrarlanan ek yahut kelimelere “redif” demektedir. *“Redif için esas olan bir husus vardır ki o da kafiyeden sonra gelecek olmasıdır. (...) Şiirde esas olan kafiye ve redif tali unsurdur. Bazen de redif durumunda olduğu halde redif olmayan ifadeler vardır ki buna sözde redif¹⁴ denir.”* (Kaya, 2014: 671-672).

Bentleri mâni olan türkülerin kafiye dizilişi aaxa-bbxb-ccxc... şeklindedir:

“5.a. ARMUTTAN KAYACAĞIM

Armuttan kayacağım

a

“-acağım”lar ek halindeki redif

¹³ “Çıkakları birbirine yakın olan seslerle meydana getirilen kafiye. Aynı ses olmamakla beraber çıkakları birbirine yakın olan seslerle yapılmış olan kafiye, maalesef, bugüne kadar isim verimemiştir. Bunlar, “ç-ş”, “n-l-r”, “z-s”, “ğ-v”, “p-t” gibi sesler olup, önceleri ya kafiye olarak görülmemiş, ya da yarım kafiye olarak düşünülmüştür. Hâlbuki bu sesler, yarım kafiyeden daha zayıf bir kafiye ve “çeyrek kafiye” terimi ile karşılanabilir.” (Kaya, 2014: 429).

¹⁴ “Şiirde redifin olmadığı durumlarda redif fonksiyonu gören ek yahut kelimelere verilen ad. Redifin varlığı, kafiye varlığına bağlıdır. Bir başka deyişle şiirde kafiye yoksa redifin varlığından söz edilemez. Bazı âşıklar anlamı tekniğe feda etmek istemediklerinden, kafiyesi kusurlu şiirler söyleyebilmektedir. Şiirde kafiye mutlaka olması gelenektir ve âşık buna elinden geldiğince riayet eder. Ancak zaman zaman başarı sağlamayabilir. Söz gelişi, kafiye oluşturmayacak kelimelere redif getirir. Bu durumda olan ve redif görevini üstlenen ek veya kelimelere “sözde redif” denilir.” (Kaya, 2014: 720).

Sallan gel bakacağım a “-y, -k” sesleri çeyrek kafiye

Yarime nazar değmiş x

Nazarlık takacağım a

...

Armut dalda bir **sıra** b “sıra”lar zengin uyak

Yarim gitmiş Mısır’**ab**

Koyun olsam yayılsam x

Yarimin ardı **sıra** b

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 53)

Dörtlüklerden kurulu türkülerin kafiye dizilişi, aaab-cccb-dddb ... şeklindedir. İlk dörtlüğün kafiye düzeni abab ya da abcb şeklindedir:

“27.a. DEYMEN BENİM GAMLI YASLI GÖNLÜME

Deymen benim gamlı yaslı gönlüme a “-dan ayrıldım” redif

Ben bir selvi boylu yâ**rdan** ayrıldım b “-âr” zengin kafiye

Evvel bağban idim dostun bağında c

Talan vurdu ayva **nardan** ayrıldım b

Kumru gibi gökyüzünde dön**ende** c “-de, -da” eklerisözde redif

Baykuş gibi viran yurda kon**anda** c “-n-r” sesleri çeyrek kafiye

Çok ağladım Ferhat gibi çöl**lerde** c

Şirin gibi zülf-ü yâ**rdan** ayrıldım” d

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 279).

İkiliklerden meydana gelen türkülerin kafiye dizilişi ise aa-bb-cc-dd ... şeklindedir. Örneğin:

“19.a. ÇAMLAR ALTINA

Çamlar altına (aman aman) ç**amlar** altına a “-lar altına, -ler altına” ekleri sözde redif

Giyin de kuşan gel Naciye'm güller altına a “-m, -l” sesleri çeyrek kafiye

Mavi de destim var (aman aman) mavi de destim var b “-im var, -um var”redif

Çok sallanma hovarda Naciye'm benim de dostum var b “-st”ler tam uyak

...

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 208).

Bentleri üçlüklerden oluşan türkülerin kafiye dizilişi, aaa-bbb-ccc ... şeklindedir. Örneğin:

“83.a. SABAHTAN KALKTIM Kİ EZEN SESİ VAR

Sabahtan kalktım ki ezen sesi var a “-ı var”lar redif

Ezen de sesi değil (yâr yâr) burçak yası var a “-es”ler tam uyak

Bakın şu adamın kaç tarlası var a

...

Sabahtan kalktım da sütü pişirdim b “-irdim”ler ek halindeki redif

Sütün de köpüğünü (yâr yâr) yere taşırdım b “-ş”ler yarım uyak

Burçak tarlasında aklım şaşırdım b

... (THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 667).

Örneklerde de görüldüğü üzere, diğer anonim türküler gibi Tokat türkülerinde de kafiye açısından bir kararlılık göstermemektedir. Kimi bentlerde redif bulunmazken kimilerinde kafiye bulunmamaktadır.

1.2.2.1. Kafiye Örgüsü aa, bb, cc vb.Olan Türküler

4.b, 4.f, 9.c, 19.a, 19.b, 54.b, 54.c, 54.d, 86, 89.c, 98.a numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

“54.c. GÜPÜR TÜRKÜSÜ

Güpür Bereketli bilmem Halil nereli a “-eli, -alı” ekleri zengin uyak

İkisi de bir boyda başlıhları sırmalı a

Güpürüm güçüceksin beşlüyü nedeceksin	b	“-eceksin” ekleri redif
Gaymahamın önünde ne sival vereceksin	b	“-d, -r” sesleri çeyrek kafiye

... (Adıgüzel, 2004: 74).

1.2.2.2. Kafiye Örgüsü aaa, bbb, ccc vb. Olan Türküler

2, 11, 40, 49.a, 49.b, 49.c, 49.ç, 75.a, 75.b, 75.c, 75.e, 75.f, 75.g, 83.a, 83.b, 83.c, 83.ç, 83.d, 83.e, 85.a, 85.b, 91.a, 91.b, 91.c, 91.ç, 94.b numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

“49.a. GONAKLAR YAPTIRDIM UZUN ÇARŞIYA

Gonaklar yaptırdım (da yâr yâr) uzun çarşıya	a	“-ya”lar redif
Camlı pencereler (de canım) garşı garşıya	a	“-şl, -şa” ekleri tam kafiye
Haber anlatamadım (da yâr yâr) Reşit Paşa’ya	a	
...		
Kıratım da kişir kişir kişiyor	b	“-yor”lar redif
Beş bacım var evde (de canım) nakış işliyor	b	“-i”ler yarım uyak
Bilmem Hamdi gardaşım da n’işliyor	b	

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 415).

1.2.2.3. Kafiye Örgüsü abab, cccb, dddbvb. Olan Türküler

1, 15, 24, 27.a, 27.b, 30, 34.c, 55.a, 55.b, 58, 59, 60, 62.b, 66.a, 66.b, 73, 95.a numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

“55.a. GÜZEL SENİ SEVDİM ANCA DÜNYADA

Güzel seni sevdim anca dünyada	a	“-da”lar ek halinde redif
Yüzüne baktığım kâr bana yeter	b	“-yâ”lar zengin kafiye
Dolaştırma beni şem-a ziyada	a	“bana yeter” redif
Bu kadar yandığı yâr bana yeter	b	“-âr”lar zengin kafiye
Hublarınan menzil engin göreceksin	c	“-sin”ler sözde redif

Dost elinden bade olsa içersin	c	“-k, -r” sesleri çeyrek kafiye
Beni görüp gaşın yıkar geçersin	c	
Bir kez hatırlımı sor bana yeter	b	
...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 436).		

1.2.2.4. Kafiye Örgüsü abab, ccde vb. Olan Türküler

Sadece 10 numaralı türkü bu kafiye örgüsüne sahiptir:

“10. BEN YARİMİ GÖRDÜM AŞK PINARINDA

Ben yarimi gördüm aşk pınarında	a	“-da, -a” ekleri sözde redif
Civan yarin mah cemali sararmış	b	“-ın, -un”lar tam uyak
Ben gönlümü verdim onun yoluna	a	“-mış”lar ek halindeki redif
O da bencileyin beni ararmış	b	“-arar”lar zengin uyak
Kömür gözlüm hiç mi gelmem aklına	c	“-ına, -uma, -uma”lar sözde redif
Aktı didem yaşı doldu koynuma	c	“-ı, -n” sesleri çeyrek kafiye
Ezel ayrılığı ben kınar idim	d	
Demirden yay oldu geçti boynuma	c	

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 133).

1.2.2.5. Kafiye Örgüsü aaxa, bbbx, ccxcvb. Olan Türküler

3.a, 3.b, 4.a, 4.c, 4.ç, 4.d, 5.a, 5.b, 5.c, 5.ç, 5.d, 5.e, 18, 20, 21, 22, 23, 25.a, 25.d, 25.e, 26, 28.a, 28.b, 28.e, 28.f, 32.a, 32.b, 35.b, 36.c, 36.ç, 37.a, 38, 39.a, 39.b, 39.c, 42, 46, 48, 54.ç, 57.b, 61.a, 61.c, 61.ç, 61.d, 61.e, 61.f, 63.a, 63.b, 63.c, 63.d, 64.a, 64.b, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72.a-b-c-d-e-f, 74, 78.a, 78.b, 79, 80, 81.a, 84, 87, 89.a, 89.ç numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

“20. ÇAY AŞAĞI KURT İZİ

(uy uy yarim eylen) Çay aşağı kurt izi	a	“-i”ler ek halindeki redif
(uy uy yarim eylen) Düşman çevirdi bizi	a	“-iz”ler tam kafiye

(uy uy yarım eylen) Çeviren düşman olsun	x	
(uy uy yarım eylen) Mevlam kayırdı bizi	a	
(uy uy yarım eylen) Çay aşağı çim tutar	b	“-ar, -ar, -er”ler sözde redif
(uy uy yarım eylen) Çaydan al kanlar akar	b	“-t, -k, -ş”ler çeyrek kafiye
(uy uy yarım eylen) Kara gözün üstüne	x	
(uy uy yarım eylen) Nice bin canlar düşer”	b	
(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 213).		

1.2.2.6. Kafiye Örgüsü abab, cdcd, efef vb. Olan Türküler

4.g, 9.a, 9.b, 28.c, 28.ç, 28.d, 81.b, 92, 97, 101.c numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

9.b. BAŞINDAKİ YAZMAYI SARIYA MI BOYADIN

Yöre: Almus

Kaynak Kişi: Eşref Tonbuloğlu

Derleyen: Muhammed Avşar

Notaya Alan: Kubilay Kolukırık

Başındaki yazmayı da	a	“da”lar redif
Sarıya mı boyadın	b	“-dın”lar redif
Neden sararıp soldun da	a	“-a”lar yarım uyak
Sevdaya mı uğradın	b	
Tokat’tan mı geliyon da	c	“da”lar redif
Kız sen Almus’lu musun	d	“-lu musun”lar redif
Ben seni alacağım da	c	“-m, -n” çeyrek kafiye
Söyle namuslu musun	c	“-mus”lar zengin uyak

... (Avşar, 2018: 924).

1.2.2.7. Kafiye Örgüsü abab, cdebvb. Olan Türküler

Sadece 8.a numaralı türkü bu kafiye örgüsüne sahiptir:

“8.a. AŞIP AŞIP GARLI DAĞLAR GELİRSİN

(ey) Aşıp aşıp garlı dağlar gelirsın (sarı da durnam gelirsın allı sunam gelirsın ey)	a
Eylen durnam eylen bir haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)	b
Bizim elden ne haber bilirsın (sarı da durnam bilirsın allı sunam bilirsın ey)	a
Eylen durnam eylen haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)	b
(ey) Ela gözlerini sevdiğim dilber (sarı da durnam yar dilber allı sunam yar dilber ey)	c
Ben senin derdinden yanar ağlarım (beyler ağlarım telli sunam ağlarım ey)	d
Kime arz edeyim garip halimi (sarı da durnam halimi allı sunam halimi ey)	e
Eylen durnam eylen haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)”	b

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 67).

Birinci dörtlükte: “-irsin”ler ek halindeki redif

“-l” sesi yarım kafiye

“Eylen durnam eylen haber sorayım” redif

1.2.2.8. Kafiye Örgüsü aaab, cccbvb. Olan Türküler

12, 41.a, 41.b, 45.a, 45.b, 47, 77.a, 77.b, 77.c, 82.a, 94.a, 96.a, 98.b, 98.d numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

“41.b. EZEL BAHAR GELDİ HAYDİN GİDELİM

Ezel bahar geldi haydin gidelim	a	“-elim”ler ek halindeki redif
Ayrılık çetindir nasıl edelim	a	“-d”ler yarım kafiye
Gelin hey erenler seyrân edelim	a	
Bugün neşvesi var benli bülbülün	b	

Gül bitince o da bile bitiyor	c	“-iyor, -üyor”lar ek halindeki redif
Güle âşık olmuş yanıp tütüyor	c	“-t”ler yarım kafiye
Seher vakti garip garip ötüyor	c	
Ne güzel sesi var benli bülbülün	b	
...” (Mistepe, 2008: 49).		

1.2.2.9. Kafiye Örgüsü aaab, cccdvb. Olan Türküler

6 ve 7 numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

“7. AŞAĞIDAN GELEN YAYLI MAKİNE

Aşağıdan gelen yaylı makine	a	“-e”ler yarım uyak
Bırakın gır atı girsin ekine (canım canım canım)	a	
Atın benim sevdiğimi terkime	a	
Gır at yorulur da gönül yorulmaz (canım canım canım)	b	
Dere kenarında yayılan gazlar	c	“-zlar, -zler” zengin uyak
Uzatmış boynun sılayı gözler (canım canım canım)	c	
Tuz ekmek yediğim gelinler kızlar	c	
Gelin birer birer helallaşalım (canım canım canım)”	d	

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 63).

1.2.2.10. Kafiye Örgüsü abcd, eeedvb. Olan Türküler

Sadece 16.c numaralı türkü bu kafiye örgüsüne sahiptir:

“16.c. BUGÜN BEN BİR GÜZEL GÖRDÜM

Bugün ben bir güzel gördüm bakar cennet sarayından	a
Salındı bahçeye girdi çiçekler selama durdu	b
Bahçenin kapısın açtım sanırsın cennete düştüm	c
Bahçenin kapısı daldır dalında öten bülbüldür	d

Kamaştı gözümün nuru onun hüsnü cemalinden e “-inden, -ından”lar sözde redif
 Mor menekşe boyun eğdi gül kızardı hicabından e “-l, -b, -ğ, -h”ler çeyrek kafiye
 Sevdim coştum helallaştım buse aldım yanağından e
 Emrah da bir edna kuldur bağışla geç günahından” e

(Adıgüzel, 2004: 71).

1.2.2.11. Kafiye Örgüsü aaaa, bbbvb. Olan Türküler

25.b, 25.c, 95.b, 99.b, 100 numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

“25.b. DİLEY

Dere geliyor dere	a	“-ere”ler zengin uyak
Kumunu sere sere	a	
Al beni götür dere	a	
Yarin olduğu yere	a	

Kız menşur munşur menşur	b	“-ur, -ır”lar tam uyak
Kaldır kolların aşır	b	
Her sözlerin yalandır	b	
Gir koynuma inandır”	b	

(Adıgüzel, 2004: 71).

1.2.2.12. Kafiye Örgüsü abcb, dddb vb. Olan Türküler

13, 16.a, 31.a, 31.b, 33, 34.a, 34.b, 34.ç, 52, 56.b, 62.a numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir. Örneğin:

“BİR GÜZELİN HASRETİNDEN AHINDAN

Bir güzelin hasretinden ahından (canan ahından) a

Tutuştı her yanımdı yandı ha yandı

b “her yanımdı yandı ha yandı”lar redif

Âşık oldum onun mah cemaline (mah cemaline) c

Aşkından her yanımdı yandı ha yandı b

Benim derdim senin derdine taydır d “-dır”lar ek halindeki redif

Bir güzel sevmişem kaşları yaydır d “ay”lar tam uyak

Saatım gün geçer her günüm aydır d

Üç yüzatmışbeş günüm de yandı ha yandı b

...” (THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 153).

1.2.2.13. Kafiye Örgüsü abac, dddc vb. Olan Türküler

Sadece 14 numaralı türkü bu kafiye örgüsüne sahiptir:

“BİR SEHER UĞRADIM GÖL KENARINA

Bir seher uğradım göl kenarına a “-a”lar ek halindeki redif

Aslı’m beni gördü yüzmeye durdu b “-m, -n” sesleri çeyrek kafiye

Çalındı çırpındı geçti karşıma a

Ela gözlerini süzmeye durdu c

İstedim kendimi şu göle atam d “-am”lar ek halindeki redif

Kolumu uzatıp yavruyu tutam d “-t”ler yarım kafiye

Bir hayal eyledim sarılıp yatam d

Ela gözlerini süzmeye durdu c

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 160).

1.2.2.14. Diğer Şekillerde Olan Türküler

4.e, 8.b, 8.c, 16.b, 17, 29, 35, 36.a, 37.b, 43, 44, 50, 51, 52, 53, 54.a, 56.a, 61.b, 75.ç, 75.d, 75.h, 76, 77.ç, 77.d, 82.b, 85.c, 88, 89.b, 90, 93.a, 93.b, 96.b, 98.c, 99.a, 101.a, 101.b, 101.ç numaralı türküler bu kafiye örgüsüne sahiptir.

1.2.3. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıp İfadelerine Göre Türküler

Deveci, türkülerde ezgiye yardımcı söz kalıplarının kullanımı ile şu bilgileri vermektedir: *“Türküler, bazen bir halk şairi manzumesinin türkü formunda alınmasıyla ya da doğrudan doğruya türkü olarak yazılmış güftelerden meydana gelmiştir. Her iki durumda da sözler tamamen melodiye tekabül etmez ve melodideki bazı notalar açıkta kalır. Bu aksaklığın giderilmesi için, halk türküsünde, ya birkaç nota bir hece üzerinde toplanır ya da mısraya bazı heceler ve kelimeler eklenir. Bu durum, sonradan bestelenen bir halk şiiri için söz konusu olduğu gibi, melodinin bir metinden diğer bir metne geçmesinde ve kimi zaman melodiyle aynı zamanda doğan, güftesi ile bestesi birlikte hazırlanmış türkülerde de görülmektedir. Buradan anlaşıldığı gibi, bu eklemeler, türkü için doğal unsurlar olarak kabul görmüştür ve bütün milletlerin halk şarkılarında bu çeşit eklemeler bulunmaktadır.”* (Deveci, 2007: 43).

Yukarıda sözü edilen eklemeler, “ah”, “of”, “oy oy”, “aman aman”, “vah vah” gibi ünlem kelimelerdir. Bunun yanı sıra “vallah”, “billah” gibi sözü inandırıcı kılan dini kelimeler de kullanılmaktadır. Özellikle cem törenlerinde zikredilen “Şahım”, “Pîrim”, “Efendim” gibi kelimelere de Tokat türkülerinde sıkça rastlanılmaktadır.

Boratav ezgiye yardımcı söz kalıplarıyla ilgili şu bilgileri vermektedir: *“bu türlü ilâveler, türkü için gayet tabîi unsurlar telâkkî olunagelmıştır. Esasen bu hâl, sade bizim halk türkülerimizde değil, bütün milletlerin halk türkülerinde görülür.*

Bu ilâve sözler bizim türkülerde ekseriye “de” ve “da” rabîta veya, nida, hitap mahiyetinde kelimeler olur.” (Boratav, 2017: 349).

Boratav, bizim türkülerimizde bu zaid sözlerin güfteyi onlardan tecrit ettiğimiz zamankine nazaran manzumeye yepyeni bir ifade zenginliği vermek suretiyle, melodiye âdeta tamamlama işini gördüklerini vurgulamaktadır (Boratav, 2017: 350).

“bunlar, melodiye tamamlamak için ilâve olunmuş kelimeler değil, meçhul halk sanatkârının -bestekâr ve şairinin- düşünerek, duyarak, kasten koyduğu kelimeler... Halk türkülerinin böyle imkânlar bırakan ananevî kaidelerinden istifade eden anonim sanatkârlar, çok defa bu basit oyunla türküye fevkalâde şeyler ilâve edebiliyor.” (Boratav, 2017: 351) der.

Tezin malzemesini oluşturacak türküler üzerinde yapılan incelemede, bu çeşit kalıp ifadelerin dökümü, mısra içindeki kullanım yerleri de - başta, ortada, sonda ya da mısra içinde dağılmış olması - göz önüne alınarak, formüle edilmiş başlıklar altında verilmiş ve türkü mısralarının yanında, sırasıyla türkü, bent ve sıra numarası gösterilmiştir.

Tokat türkülerinde en sık rastlanılan kalıp ifadeler: ah, of, oy, aman, vay, canım, efendim, oğlan, anam, ninanay, şinanay, yâr(im), güloğlan, ey, hudey, güzelim, tinanay gibi ifadelerdir.

1.2.3.1. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıbı Kullanılan Türküler

1.2.3.1.1. Söz Kalıpları Dize Başlarında Olan Türküler

A ...

Ah ...

(ah) benim yârim benden geçmez	2.1/3
Ah niçin hanım (da) niçin	5.a.-5.b. <u>B</u> .1/1
(ah) Dereler gölgelendi	26.1/1
Ah hiç kimseye benzemez de	28.d.1/3
Ah yârim güzelim sevdiğim meleğim	45.a.-45.b.1/4
Ah.. Ne kızıyon be müdür de	72.f.1/3
(ah) Sabah kalktım er gettim	81.a.-81.b.1/1
Ah ne yaman zormuş burçak yolması	83.ç. <u>B</u> .1/1
(ah) Sarı buğday başıyım (da)	84.1/1
Ah nerelerine nerelerine	90. <u>B</u> .1/1
Aha ...	
Aha buralarıma buralarıma	90. <u>B</u> .1/3
Aman ...	
(aman) Üç o yandan beş bu yandan	69. <u>B</u> .1/1
(aman) Bana bir bergüzar ver (de)	84.1/3
Aman kırat nazlı kırat beni yare kavuştur	85.b.2/3
Aman al kadeh kana boyandı	89.b.4/4
Aman ahbaplar bağda dolandı	89.b.4/5
Amanda ...	

Amanda kızlar ne zor imiş burçak yolması	83.d. <u>B</u> .1/1
Amanın ...	
Amanın kızlar ne zor imiş burçak yolması	83.b.-83.c.-83.e. <u>B</u> .1/1
Ey...	
(ey) Aşıp aşır garlı dağlar gelirsın	8.a.-8.b.1/1
Emine'm...	
(Emine'm) Darı goydum ambara	22.1/1
Haydi ...	
(haydi) Zülfünü bağlasana (oy)	48.1/2
Hey ...	
Hey gelişine gidişine gülüşüne	8.b.4/1
Hey milli dost milli dost	36.a.-36.b.-36.c.-36.ç. <u>B</u> .1/1
(hey) Şu dünyada ben istemem durmaktan	56.a.2/1
Oy...	
Oy niye hanım niye	5.c.-5.ç.-5.d.5.e. <u>B</u> .1/1
Oy tombulum tombulum	78.a. <u>B</u> .-78.b.1/1
Of ...	
(of) Geyik senin (de) baharın mı yazın mı	47.1/1
(of) Ohtap bellerinden geliyor posta	77.a.1/1
Yârim ...	
(yârim) Boynuna dolaşdı mı	21.1/4
Yavrum ...	
(yavrum) Yârim burdan geçdi mi	21.1/2
(yavrum) Gine ah etti yürek	42.1/2
(yavrum) Yaprığın düzer gider	69.1/2
Yavrum verem oldum ölüyom ben	72.ç. <u>B</u> .1/4
Zöhre'm...	
(Zöhrem) Buna da dayan yürek	42.1/4
AA ...	
Hoynar hoynar...	
(hoynar hoynar) Depe başı kirezler	23.1/1

Of of...

(of of) Elâ gözlerini (de) sevdiğim güzel 35.1/1

(of of) Niksarlılar öğütlemiş Nezük'ü 77.a.6/1

Ah ah ...

(Ah ah) ellik baba gidelim 37.a.-37.b.1/1

AB ...**Ey dost ...**

(ey dost) Sen özümü erenlerden ayırma 1.Y. 1/1

Amanın da...

Amanın da kızlar ne zorumuş burçak yolması 83.a.B.1/1

Hop Emine'm ...

(hop Emine'm) Yalvaranlar var bana 22.1/4

yavrum aman...

(yavrum aman) Arka verdim daşına (oy) 44.1/2

yavrum hadi...

(yavrum haydi) Ölüm gidiyor ölüm (ey) 44.2/4

Dirinininam dirininininam 96.b.3/3

Dirinininam dirininam 96.b.3/4

AAA...

Dileyyyy..... diley, diley 25.c.1.B.

Hüdey hüdey hüdey ...

Hüdey hüdey hüdey canan küstün mü 95.b.1/3

ABB...

Amanın aman, aman, zamanın zaman zaman 25.B.1/1

Vay dünya dünya fanisin dünya 34.a.-34.b.-34.ç.B.1/1

Haydi leyli leyli yolu dostumun 73.B.1/1

ABC ...

yavrum haydi de ...

(yavrum haydi de) Neler geldi başıma (ey)	44.1/4
Haydi de yavrum ...	
Haydi de yavrum şimd'olmaz	64.a. <u>B</u> .1/1
Hop nina ninanay...	
Hop nina ninanay yâr Kıymet de	81.a. <u>B</u> .1/3
AAAA ...	
Amman amman amman amman	97.2/1
AAAB...	
Tinanay, tinanay, tinanay nay	4.g. <u>B</u> .1/2
AABA ...	
Uy uy yarim eylen	20.1/1
ABCB ...	
Hadi leyli de leyli ...	
Hadi leyli de leyli sallan gidelim	100. <u>B</u> .1/1
ABBC ...	
Hop tirnayı tirnayı (da)	28.b. <u>B</u> .1/1
Hoppa tinanay, tinanay nayda	4.g. <u>B</u> .1/1
ABCD ...	
Hoppa tinaninanay tinanay nay	63.c.2/1
...nina ninanay ninana nay	
Yana nina ninanay ninana nay	93.a. <u>B</u> .1/2
... ninna ninanay nini naynay	
Yavrum ninna ninanay nini naynay	93.a. <u>B</u> .1/3
...nina ninanay nini naynay	
Yavrum nina ninanay nini naynay	93.b. <u>B</u> .1/4

ABBAB ...

Tinanay nay nay tinanay nay 63.c.2/2

AABBC ...

Ninna ninna ninnanay ninnanay nay 84.B.1/2

ABBBB ...

Ah vay vay vay vay 46.b.1/1

ABCCC ...

Hopba ninna ninanay ninanay ninanay 81.a.B.1/1

Hoppa ninna ninnanay ninnanay ninnanay 84.B.1/1

ABCCD ...

Hopa ninna ninanay ninanay nayı 63.d.B.1/1

Hop nina ninanay ninanay nay 81.a.B.1/2

ABCDE ...

Hop nina ninanay nina nininay 93.a.B.1/3

Hop nina ninanay nina ninanay 93.b.B.1/3

ABACDB ...

Nina nay nina nayı ninanay nay 63.d.B.1/2

ABCDEF ...

Hop nina ninanay ninay da nininay 93.a.-93.b.B.1/1

1.2.3.1.2. Söz Kalıpları Dize Ortalarında Olan Türküler

... A ...

...anam...

Değer iragipten (**anam**) taş deli gönül 1.1/4

...da...

Sevilmeyen kıza (**da**) yazık 2.2/3

Ah niçin hanım (da) niçin	5.a.-5.b. <u>B</u> .1/1
Yıkılsın şehrin (de) çöl kalsın dağın	17.1/2
Bekle yollarımı (da) gelene kadar	35.1/2
Ellerin baharı (da) senin gözün mü	47.1/2
Ben ne deyim (de) ağlayım (ah ciğerim anam)	67.2/3
Verem de oldum ölüyom ben	72.a-b-c-d-e-f. <u>B</u> .1/4
Mendil de salla geliyom ben	72.ç. <u>B</u> .1/2
Yar senisanıyorum da yanıyom ben	72.ç.1/4
Benim için (de) yüzün sür kerem eyle	73.1/2
Gınamı gardılar (da kız annem) çamur (da) ettiler	75.a.2/1
Gökköyünü (de) yer ettim	81.a.-81.b.1/2
Bilemedim benim (de) yârim hangisi (aman aman)	92.1/2
Yayla (da) yollarında göç kater kater	94.a.-94.b.1/1
Yâri görmeyeli (de) deliyim deli	99.a.-99.b.1/2
Yürü güzel yürü (de) yolundan galma (he heh he)	101.a.1/1
...güzelim ...	
Aslın da güzelim kız senin ismin Hediye	61.ç.2/1
Name nazlı yârin (güzelim) hak-i payına	73.1/1
...he ...	
Gurbette mi kaldın he kara gözlüm	77.b.3/4
...hey ...	
Ellere mi kaldın hey kara gözlüm	77.b.4/4
... oy ...	
Arar derdine (oy) çare bulamaz	86.2/2
...yarım ...	
Yalellem diyom anam yarım ne diyon	98.b-101.b. <u>B</u> .1/1
...ha ...	
Gül ha nenni nenni nennilerimiz	98.a.1/1
De ha ninni ninni de yar yürü yürü	98.c.-101.ç. <u>B</u> .1/1

...AA ...

...aman aman...

Çamlar altına (**aman aman**) çamlar altına 19.a.1/1

...aman amman...

Çamlar altına **aman amman** çamlar altına 19.b.1/1

...hele hele...

Kız menşur **hele hele** menşur 25.c.2/1

... yâr yâr...

Pazardan geliyor **yâr yâr** boyuna bakın 40.1/2

Deli Şükrü derler de **yâr yâr** namım var idi 49.c.1/1

Burçak tarlasında (**yâr yâr**) gelin olması 83.a.-83.c.-83.d.-83.e.B.1/2

...canım canım ...

Ne firkatli düştüm (**canım canım**) çare bülbülem 60.1/2

... gülüm gülüm ...

Bu aşkın elinden (**gülüm gülüm**) gözlerim seldir 60.3/3

... leyli leyli ...

Lütfedip halimden (**leyli leyli**) sorarsa eğer 73.2/3

... AB ...

... da anam ...

Gezen abdallara (**da anam**) eş deli gönül 1.1/2

... hey dost ...

Bu kadar cevretme (**hey dost**) aziz sultanım 15.1/1

Kişi sevdiğini (**hey dost**) tenhada bulsa 62.a.-62.b.1/3

... de canım ...

Camlı pencereler (**de canım**) garşı garşıya 49.a.1/2

... de gelme ...

Gelme emmim gelme (**de gelme**) dönmem geriye 49.a.B.1/1

... da nazlım ...

İşte ben gidiyom (**da nazlım**) bilmem nereye 49.a.B.1/2

... da ağla ...

Ağla anam ağla (**da ağla**) kaderim böyle 49.a.B.1/3

... gız anam ...

Şekerden datlıdır (**gız anam**) dili dostumun 73.B.1/1

... gız annem ...

Başıma geçirdiler (**gız annem**) gahır (da) tacını 75.a.1/1

... da benim ...

Anam sen unutma (**da benim**) ağrım (da) acımı 75.a.1/3

... de oy ...

Aşka düşen (**de oy**) hemen gülemez 86.2/1

... (gız annem) ...

Başıma geçirdiler**gız annem** gahır (da) tacını 75.a.1/2

... ABB...

... da yâr yâr ...

Gonaklar yaptırdım (**da yâr yâr**) uzun çarşıya 49.a.1/1

... ABC...

... gız anam da ...

Böyle ayrılık m' olur (**gız anam da**) yayla çağları 77.a.6/6

... da gız annem ...

Ocağa koydular (**da gız annem**) yufka (da) sacını 75.a.1/1

1.2.3.1.3. Söz Kalıpları Dize Sonlarında Olan Türküler

... A

... am(m)an

Ayağıma geysedim (**aman**) 4.a.1/2

Elinde düldül (**aman**) 36.a.-36.b.-36.c.-36.ç.1/1

Gönlüm arzulayınca (**aman**) 67.1/4

Bura bekar yeri (**aman**) 97.1/3

Gater gater oldu (**amman**) 97.2/1

... amma

Çok güzeller sevdim (**amma**) 4.a.1/3

... anam

Yürek sızılایınca (**anam**) 67.1/2

... balam

Yayla çiçeği misin (**balam**) 93.a.-93.b.1/1

...ben

Mendil de salla geliyom **ben** 72.a-b-c-ç-d-e-f.B.1/2

... de

Çoklarını öldürür (**de**) 4.a.2/3

Kıymet kızın gözleri (**de**) 4.a.3/3

Alacada çorap örmedim **de** 4.g.1/1

Başındaki yazmayı **da** 9.a.-9.b.1/1

Dinyaba'nın daşları (**da**) 28.a.-28.b.-28.c.-28.ç.-28.d.1/1

Ekin ekim çöllere (**de**) 32.b.1/1

Armut daldan düşer mi (**de**) 65.Y.1/3

Koyuna bak koyuna (**da**) 68.1/1

Ben sevdim sen sevmedin (**de**) 70.1/3

Ne kızıyon be müdür **de** 72.a-b-c-e-f.1/3

Aş ma grandan aşmada 72.ç.1/1

Bir yosmanın ugruna **da** 72.ç.B.1/3

Alaca da çorap örmedim (**de**) 81.a.2/1

(ah) Sarı buğday başıyım (**da**) 84.1/1

(aman) Bana bir bergüzar ver (**de**) 84.1/3

... Fadime'm

Ekin ekim çöllere (**Fadime'm**) 32.a.1/1

... gül oğlan

Dere geliyor dere (**gül oğlan**) 25.a-d.1/2

... hey

Ben sana hayran **hey!** 8.b.4/2

... sevdiğim

Dere geliyor dere (**sevdiğim**) 25.a-d.1/1

...oy

(yavrum aman) Arka verdim daşına (**oy**) 44.1/2

(haydi) Zülfünü bağlasana (**oy**) 48.1/2

... ey

(yavrum haydi de) Neler geldi başıma (ey)	44.1/4
...Tombulum	
Yâr ben sana vurgunum (tombulum)	78.B.1/4
Bende sana vurgunum. (Tombulum)	78.b.
...yalelelli	
Kumunu sere sere (yalelelli)	25.e.1/2
...vay	
Yeni çıktı bu türkü.... vay	72.f.1/2
... AA	
... oy oy	
Canım canım cananım oy oy	51.1/4
... aman aman	
Bilemedim benim (de) yârim hangisi (aman aman)	92.1/2
... k(g)ağnısı k(g)ağnısı	
Aşağıdan gelen üzüm gağnısı (gağnısı gağnısı)	99.a.-99.b.-2/1
... ganlısı ganlısı	
Şimdiki zamanın (da) deliganlısı (ganlısı ganlısı)	99.a.2/1
... verirse verirse	
Gadir Mevla'm seni (de) bana verirse (verirse verirse)	99.a.-99.b.3/3
... AB	
... canan ahından	
Bir güzelin hasretinden ahından (canan ahından)	13.1/1
... mah cemaline	
Âşık oldum onun mah cemaline (mah cemaline)	13.1/3
... güzel ayranı	
Mevla'nın aşkına doldur ayranı (güzel ayranı)	29.1/4
... dertliyim vay	
Sen benim derdime çare bilmezsin (dertliyim vay)	33.1/2
... bir danem	
Mevlam sabır veriyor (bir danem)	38.1/3

... bana yârim

Hak Muhammet Ali göndermiş (**bana yârim**) 56.a.1/1

... bana ey

Hünkar Hacı Bektaş Veli göndermiş (**bana ey**) 56.a.1/2

... bana ver

Cennet-i alemde akan ırmaktan (**bana ver**) 56.a.2/3

... bana ey

Bana yarım Hünkâr Hacı Bektaş Veli göndermiş **bana ey** 56.b.1/2

... el aman

Her sabah her sabah cümbuşa gelir (**el aman**) 59.1/1

... tini nannam

Zekiye'min saçları (**tini nannam**) 68.1/3

... yanıyom ben

Söylenecek bu türkü de **yanıyom ben** 72.a.-72.b.-72.c.-72.e.1/4

... ben de

Yanma da güzelim yanıyom **ben de** 72.a.-72.e.-72.f.B.1/1

... canım olayım

İğne tutan ellerine kurban olayım (**canım olayım**) 77.a.4/4

... ganlısı manlısı

Şimdiki zamanın da delikanlısı (**kanlısı manlısı**) 99.b.2/3

... AAA

Şinanay şinanay şinanay 4.d.B.1/2

... (canım canım canım)

Bırakın gır atı girsin ekine (**canım canım canım**) 7.1/2

... AAB

... aman aman ey

Aşağıdan gelen elin galdursun (**aman aman ey**) 6.1/1

... ABA

... he heh he

Yürü güzel yürü (de) yolundan galma (**he heh he**) 101.a.1/1

... ABB

... gız aynalım aynalım

Gel benim esme yârim (**gız aynalım aynalım**) 46.1/1

... gız sürmelim sürmelim

Ezelden yosma yârim (**gız sürmelim sürmelim**) 46.1/2

... gel sürmelim sürmelim

Selamı kesme yârim (**gel sürmelim sürmelim**) 46.1/4

... ABC

... canım öğren gel

Bunları ben bilirim sen git öğren gel (**canım öğren gel**) 29.4/4

... meydanı bana ey

Muhammet meydanı kabul et isteyince (**meydanı bana ey**) 56.a.1/4

... ah ciğirim anam

Koyun kuzulayınca (**ah ciğirim anam**) 67.1/1

... de yanıyom ben

Söylenecek bu türkü **de yanıyom ben** 72.a-b-c-ç-e-f.1/4

... amman sarı gelin

Beş bin lira amman (**amman sarı gelin**) 97.3/3

... (yalelel ya lelel)

Dere geliyor dere (**yalelel ya lelel**) 25.e.1/1

... AAAB

... yâr yâr yâr yandım

Kalenin bedenleri (**yâr yâr yâr yandım**) 63.a.-63.b.-63.d.1/1

... Ninanay ninanay ninanay nay

Niksarın fidanları (**Ninanay ninanay ninanay nay**) 63.d.1/4

... AABA

Tinanay tinanay hoppa tinanay

4.b. 5/2

... ABAB

... ha teli ha teli

Yumak yumak olmuş da saçının teli (**ha teli ha teli**) 99.a.-99.b.1/1

... ha yeli ha yeli

Gücek ayı zemherinin sam yeli (**ha yeli ha yeli**) 99.a.-99.b.1/3

... o ise o ise

Aşağıdan gelen de eğer o ise (**o ise o ise**) 99.a.-99.b.3/1

... ABAC

... ninanay canım ninanay nay

Koyverin gidenleri (**ninanay canım ninanay nay**) 63.a.1/2

... şinanay yavrum şinanay nay

Niksar'ın fidanları **şinanay yavrum şinanay nay** 63.b.1/4

... Ninanay ninanayı ninanay nay

Koyverin gidenleri (**Ninanay ninanayı ninanay nay**) 63.d.1/2

... ABBB

... nina ninanay ninanay ninanay

Yandım **nina ninanay ninanay ninanay** 4.a.B.1/2

... ABBC

... Hopa şinanay şinanay da

4.d.B.1/1

... hopa şinanay şinanay nay

Koyverin gidenleri **hopa şinanay şinanay nay** 63.b.1/2

... ABCA

... ağlama kara gözlüm ağlama

Al elmanı yedin mi (**ağlama kara gözlüm ağlama**) 3.a.-3.b.1/1

... ağlama dudu dillim ağlama

Sırrın ele dedin mi (**ağlama dudu dillim ağlama**) 3.a.- 3.b.1/2

... gel canım öğren gel

Bunları ben bilirim sen git öğren gel (**canım öğren gel**) 29.6/4

... ABCB

... canım ayrıları güzel ayrıları

... (canım ayrıları güzel ayrıları) 29.2/4

... ABCD

Hoppa tinaninanay tinanay nay 4.b. 5/1

... yâr yandım ninanay nay

İpek bürük bürünmüş (yâr yandım ninanay nay) 63.a.1/3

... ABCC

Hoppa şina şinanay şinanay 4.c.-4.ç.B.1/1

Yavrum şina şinanay şinanay 4.c.-4.ç.B.1/2

... AABBC

... canım canım gülüm gülüm yörü

... (canım canım gülüm gülüm yörü) 60.2/4

... AABCD

... nar nar nazlı da yâr

Hamam yaptım tasına nar nar nazlı da yâr 57.a.-57.b.1/1

... ABCCC

Hoppa ninna ninanay ninanay ninanay 4.a.B. 1/1

... ABCDE

... vay gülüm Ayşe'm bize gel

Yârimin tafrasına (vay gülüm Ayşe'm bize gel) 57.a.-57.b.1/2

... tinini nan nam tini nannam 68.B.1/1

... ABACDA

... ninanay nay ninanay canım da ninanay

... ninanay nay ninanay canım da ninanay 63.a.1.B.1/1

... ABBCBB

... hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar

Suya düştü gülümüz (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar) 87.1/1

... ABBCDE

... hadi leyli leyli de canım benlisi

Geldi geçti güzellerin benlisi (hadi leyli leyli de canım benlisi) 99.a.-99.b.2/2

... ABCDBE

...beyler sorayım telli durnam sorayım ey

8.a.-8.b.-8.c.1/4

... beyler ağlarım telli sunam ağlarım ey

8.a.-8.b.-8.c.2/2

... ABCDEF

... he dost hey el aman sevdiğim

... (he dost hey el aman sevdiğim)

59.1/2

... AABACDE

... durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey

... (durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey)

58.1/2

... AABCDBE

... beyler beyler sorayım telli sunam sorayım ey

8.c.1/2

... ABACDBDC

... Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman

18.1/1

... ABBBCBBB

... Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley

65.1/1

... ABCDEFDG

... sarı da durnam gelirsın allı sunam gelirsın ey	8.a.-8.b.-8.c.1/1
... sarı da durnam bilirsın allı sunam bilirsın ey	8.a.-8.b.-8.c.1/3
... sarı da durnam halimi allı sunam halimi ey	8.a.-8.b.-8.c.2/3

... ABCDEFGDEH

... sarı da durnam yar dilber allı sunam yar dilber ey	8.a.-8.b.-8.c.2/1

1.2.3.2. Ezgiye Yardımcı Söz Kalıbı Kullanılmayan Türküler

4.f, 9.c, 10, 11, 12, 14, 16.a, 16.b, 16.c, 24, 25.b, 27.a, 27.b, 28.e, 28.f, 30, 31.a, 31.b, 34.c, 39.a, 39.b, 39.c, 41.a, 41.b, 43, 49.b, 49.ç, 50, 52, 53, 54.a, 54.b, 54.c, 54.ç, 54.d, 55.a, 55.b, 61.a, 61.b, 61.c, 61.d, 61.e, 61.f, 64.b, 66.a, 66.b, 71, 74, 75.b, 75.c, 75.ç, 75.e, 75.f, 75.g, 75.h, 76, 77.c, 77.ç, 77.d, 79, 80, 82.a, 82.b, 85.a, 85.c, 88, 89.a, 89.c, 89.ç, 91.a, 91.b, 91.c, 91.ç, 95.a, 95.b, 96.a, 98.d. numaralı türkülerde ezgiye yardımcı söz kalıbı kullanılmamıştır.

Sonuç olarak, halk şiirinin önemli üslup özelliklerinden biri de ezgiye yardımcı sözlerdir. Bu kalıp ifadeler türkülerdeki anlam ve ezgiyi destekleyerek türküyeye zenginlik katar.

1.3. KONULARINA GÖRE TÜRKÜLER

Türküler, ilk söyleyenleri unutulduğu için anonim olan, şahsa veya topluma ait herhangi bir konuyu dile getiren eserlerdir. Bu konu doğumdan ölüme kadar insanı ilgilendiren aşk, evlilik, gurbet, depresyon, kıtlık, ölüm, savaş, seferberlik gibi pek çok olay ve durumu yansıtır mahiyettedir. Türküleri konuları bakımından hem yerli hem de yabancı birçok bilim insanı ve araştırmacı çeşitli temler altında tasnif etmiştir.

Hikmet Dizdaroğlu, Batı’da ve bizde, halk şarkılarının konu bakımından çeşitli sınıflamalarının denendiğini ifade eder. Fakat bu sınıflamaları göreceli bulur ve hiç birinin de türkülerin sınırını tümüyle kapsamadığını, hepsinin eksikleri olduğunu belirtir.

Millien’in halk şarkılarını iki ana bölümde topladığını ve alt dallarını şöyle adlandırdığını belirtir:

“I. Hikâye şarkıları (kıssalı şarkılar)

1. Hayâli ya da şairane konular; 2. savaş ve kışla şarkıları; 3. Aile konuları, küçük serüvenler; 4. Eğlenceli ve gülünç şarkılar.

II. Kasideler (yanık ve dindarca şarkılar)

1. Dinî konular, mucizeler; 2. Efsanevî, dramatik konular; 3. Tarihî şarkılar.”

Anadolu Türkmenleri hakkında inceleme yapan Frayliç’in ise Türkmen halk türkülerinin kadrosunu sekiz maddede topladığını ifade eder:

1. Mevsim şarkıları; 2. Kahramanlık şarkıları; 3. Aşk şarkıları; 4. Ölüm şarkıları; 5. Doğum şarkıları; 6. Evlenme şarkıları; 7. Çocuk ninnileri; 8. Gençlik şarkıları.”

Jèrom Bujeand’ın ise halk şarkılarını dokuz bölüme ayırdığını söyler:

“1. Ninniler; 2. Çocuk türküler; 3. Tabiat ve hayvan türküleri; 4. Aşk türküleri; 5. Evlenme türküleri; 6. Askerlik türküleri; 7. Zeybek ve derebeyi türküleri; 8. Cinayetlerle ve acıklı olaylarla ilgili türküler; 9. Ölüm türküleri.”

Dizdaroğlu’nun kendisi ise türküler konuları bakımından on üç bölüme ayırır:

“1. Ninniler ve çocuk türküleri; 2. Doğa üzerine türküler; 3. Aşk türküleri; 4. Kahramanlık türküleri; 5. Askerlik türküleri; 6. Tören türküleri; 7. İş türküleri; 8. Eşkıya türküleri; 9. Acıklı olaylarla ilgili türküler; 10. Güldürücü türküler; 11. Karşılıklı (diyaloglu) türküler; 12. Oyun türküleri; 13. Ölüm türküleri (ağıtlar)” (Dizdaroğlu, 1969: 105-119).

Mehmet Özbek “Folklor ve Türkülerimiz” isimli eserinde konular arasında belli bir sınırlama yapılamayacağını belirterek türküler konularına göre şu şekilde tasnif etmiştir:

“A. Lirik Türküler

1. Aşk, sevdâ türküleri,

2. Gurbet türküleri (ayrılık, asker, mapushane türküleri),

3. Ağıtlar (ölüm, tabîî afetler üzerine),

4. Ninniler

B. Satirik Türküler

5. *Güldürücü türküler (Mizahî türküler)*

6. *Taşlamalar, ilenmeler.*

C. Olay Türküleri

7. *Tarihî türküler (Destanlar, kahramanlık ve serhat türküleri).*

8. *Eşkıya türküleri, (Derebeyi, cinayet türküleri)*

D. Tören Ve Mevsim Türküleri

9. *Kına, düğün, esvap giydirme töreni türküleri,*

10. *İtikat ve mezhep törenleri türküleri.*

E. İş Ve Meslek Türküleri

11. *Esnaftürküleri*

F. Pastoral Türküler

12. *Tabiat türküleri*

G. Didaktik Türküler

H. Oyun Türküleri

13. *Ritmik dans türküleri*

14. *Temsili oyun türküleri” (Özbek, 1975: 85-86).*

Gözaydın, hece ölçüsünün beşlisinden başlayarak onaltılı olanına kadar hemen her kalıbı ile söylenen türkülerin, önce bir “*türkü yakıcı*” tarafından çeşitli olaylara (depresyon, savaş, ayrılık, ölüm, sevgi vb.) bağlı kalınarak yakıldığı gibi toplumu yakından ilgilendiren daha birçok konunun türkülerde dile getirildiğini belirtir. Bunlar arasında beşikten (ninniler) mezara (ağıtlar) kadar çeşitli zaman ve olaylara bağlı olanlar (çocuk türküleri, askerlik türküleri, oyun türküleri, iş türküleri, tören türküleri) ile aşk türkülerinin, tabiat, kahramanlık veya eşkıya türkülerinin, karşılıklı konuşmaları içeren türkülerin önemli bir yer tuttuğunu söyler (Gözaydın, 2013: 27).

Cem Dilçin “*Türk Şiir Bilgisi*” isimli eserinde, türküler konularına göre örnekler vererek sınıflandırmıştır:

“1. Ninniler

2. Çocuk Türküleri

3. Doğa Türküleri

4. Aşk Türküleri

5. Kahramanlık ve Askerlik Türküleri

6. Tören Türküleri

7. İş Türküleri

8. Karşılıklı Türküler

9. Ölüm Türküleri (Ağutlar)

10. Oyun Türküleri” (Dilçin, 2005: 290-296).

Doğan Kaya, “Anonim Halk Şiiri” isimli eserinde diğer araştırmacı ve bilim insanlarının tasnifini verdikten sonra, kendi araştırmalarına dayanarak türküler konularına göre şu şekilde tasnif etmiştir:

“1. Tabiat Türküleri

2. Aşk Türküleri

3. Yiğitlik Türküleri ve Tarihi Olayları Konu Edinen Türküler

4. Tören Türküleri

a. Düğün Türküleri

b. Ayin-i cem Türküleri

c. Sayacı Türküleri

ç. Oturak Türküleri

5. Askerlik Türküleri

6. Yiyecekler Üzerine Söylenmiş Türküler

7. Hayvanlar Üzerine Söylenmiş Türküler

8. Olay Türküleri

9. Bitki ve Çiçeklerle İlgili Türküler

10. *Satıcı Türküleri*
11. *Ekin Türküleri*
12. *Ramazan Davulcusu Türküleri*
13. *Kişiler Üzerine Söylenmiş Türküler*
14. *Keder, Dert ve Hastalık Türküleri*
15. *Gurbet ve Hasret Türküleri*
16. *Meslek ve İş Türküleri*
17. *Eşkıya Türküleri*
18. *Ölüm Türküleri (Ağutlar)*
19. *Ninniler ve Çocuk türküleri*
20. *Hapihane Türküleri*
21. *Mizahî Türküler*
22. *Yergi Türküleri*
23. *Öğretici ve Öğüt Verici Türküler”* (Kaya, 2014: 224-261).

Cahit Öztelli, türküleri doğuş nedenlerine göre önce olaylı (savaş, bozgun, ayaklanma, kahramanlık, eşkıyalık, cinayet, büyük aşk olayları gibi) ve duygusal türküler (aşk, özlem, acı, sevinç, ölüm gibi) olarak ikiye ayırmakta ve şu şekilde bir gruplandırma yoluna gitmektedir:

- “1. *Ninniler ve çocuk türküleri*
2. *Doğa ve çoban türküleri*
3. *Aşk türküleri*
4. *Tören ve mevsim türküleri*
5. *İş ve esnaf türküleri*
6. *Derebeyi, eşkıya ve cinayet türküleri*
7. *Kahramanlık türküleri*
8. *Ağutlar (ölüm türküleri)*

9. *Güldürü türküleri (mizahi)*

10. *Oyunumsu (dramatik) türküler*

11. *Oyun (dans) türküleri* Karşılıklı” (Öztelli, 2002: 16-17).

“Türk kültüründe sözlü geleneğin yeri büyüktür. Sözlü geleneğin en önemli kültür taşıyıcılarından biri de türkülerimizdir. Böylesine kapsamlı bir kültür taşıyıcısı olan türkülerin konularını tam anlamıyla tasnif etmenin güçlüğü ortadır.” (Bekki, 2004: 97) der.

Bekki, türkülerin konu bakımından tasnifini zorlaştıran diğer bir hususun da bir türküde birden çok temin bir arada işlenebilmesi olduğuna dikkat çeker. Bu durumda türküdeki ana temin dikkate alınmasını söyler. Fakat ana temler de kişiden kişiye değişebilir. Bu yüzden bir türkünün, farklı tasniflerde farklı başlıklar altında karşımıza çıkabileceğini vurgulamaktadır (Bekki, 2004: 97).

Yukarıdaki çekincelerine rağmen Bekki, türkülerini konularına göre aşağıdaki gibi - fazla ayrıntıya girmeden- tasnif etmeye çalışır:

“4.1. *Aşk ve Sevda Üzerine Söylenen Türküler*

4.2. *Gurbet, Ayrılık, Hasret Türküleri*

4.3. *Ölüm Türküleri (Ağıtlar)*

4.4. *Çocuk Türküleri (Ninniler)*

4.5. *Güzellik ve Güzeller Üzerine Söylenen Türküler (Güzellemler)*

4.5.1. *İnsan Güzellemleri*

4.5.2. *Hayvan Güzellemleri*

4.5.3. *Şehirler ve Toprak Üzerine Söylenen Türküler*

4.6. *Kahramanlık Türküleri (Koçaklamalar)*

4.7. *Tabiat Türküleri*

4.7.1. *Bitki ve Çiçekler ile İlgili Türküler*

4.8. *Güldürücü Türküler*

4.9. *Öğretici ve Öğüt Verici Türküler*

4.10. Dini İçerikli Türküler

4.10.1. İlâhîler, Devriyeler

4.11. *Kanaat, Geçmişe Özlem, Dilek ve Felsefî Ağırlıklı Konuları İşleyen Türküler*” (Bekki, 2004: 91-107).

Bekki, tasnifte dikkat edilmesi gereken ikinci hususun, türkülerin söylendikleri ortam ve gördükleri işlevler olduğunu belirtir. Bu tür bir tasnifte de türkülerin konularını kesin hatlarla birbirinden ayırmamızın mümkün olmadığını ifade eder. Türkülerin, işledikleri konular sebebiyle birinci bölüme, gördükleri işler ve söyleniş ortamlarına göre ikinci bölüme dâhil olabileceğini dile getirir (Bekki, 2004: 111):

“5.1. İş Türküleri

5.2. Tören Türküleri

5.2.1. Düğün Türküleri

5.2.2. Dinî ve Mezhebi Törenlerde Söylenen Türküler

5.2.2.2. Âyin-i Cem Türküleri

5.2.2.3. İlâhîler

5.2.2.4. Ölüm Türküleri (Ağıtlar)

5.3. Halk Oyunlarında Söylenen Türküler

5.3.1. Halay Türküleri

5.3.2. Semahlar” (Bekki, 2004: 97-114).

Pertev Naili Boratav, konularına göre türkü tasnifini şu şekilde yapmaktadır:

“Türkülerin içeriklerine göre, yani geliştirdikleri ana konulara göre bölümlenmesi gerekir. Ancak, yalnız gördükleri işlerden ötürü ilgiyi çeken türkülerin de yer alacağı bir kümeleme için bu ilke yetersiz kalır, işte Türkiye’nin halk geleneğindeki türkü gereçlerini göz önünde tutarak önerdiğimiz aşağıdaki bölümleme bileşik bir düzendir. “A” bölümünü belirleyen, türkülerin konuları, “B” bölümünü belirleyen de kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler, ya da söylenmelerini şartlandıran vesilelerdir.

“A” bölümü şu çeşitlenmeleri gösterir:

1. *Lirik türküler:* a) *ninniler*, b) *aşk türküleri*, c) *gurbet türküleri*, *askerlik türküleri*, *hapishane türküleri*, ç) *ağıtlar*, d) *çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler*.

2. *Taşlama, yergi ve güldürü türküleri*.

3. *Anlatı türküleri:*

a) *Efsane konulu türküler*, b) *bölgeler ya da bireylere özgü konuları olan türküler*, c) *tarihlilik konuları olan türküler*.

“B” bölümünün çeşitlemeleri:

4. *İş türküleri*.

5. *Tören türküleri:*

a) *bayram türküleri*, b) *düğün türküleri*, c) *dinlik ve mezheplik törenlere değgin türküler*, ç) *ağıt töreninde söylenen türküler*.

6. *Oyun ve dans türküleri:*

a) *çocuk oyunlarında söylenenler*, b) *büyüklerin oyunlarında söylenenler*” (Boratav, 2016: 171-172).

Ali Yakıcı “*Halk Şiirinde Türkü*” isimli eserinde türküler konularına göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

“1. *Aşk/ Sevda Konulu Türküler*

2. *Gurbet/ Ayrılık/ Hasret Konulu Türküler*

3. *Beşik/ Bebek/ Çocuk Konulu Türküler*

4. *Ölüm Türküleri/ Ağıtlar*

5. *Tören Türküleri*

5.1. *Düğün Türküleri*

5.2. *Kına Türküleri*

5.3. *Gelin Alma/ Karşılama/ Kutlama Türküleri*

5.2. *Bayram Türküleri*

6. *Asker/ Askerlik Türküleri*
7. *Hapishane Türküleri*
8. *Olay Türküleri*
 - 8.1. *Tarihi Olayları Konu Alan Türküler*
 - 8.1.1. *Savaş Türküleri*
 - 8.1.2. *Yiğitlik/Kahramanlık Türküleri*
 - 8.1.3. *Eşkıya Türküleri*
 - 8.2. *Sosyal Olayları Konu Alan Türküler*
 - 8.2.1. *Toplum ve Aile İçi Olayları Konu Alan Türküler*
 - 8.2.2. *Göç Türküleri*
 - 8.2.3. *Hastalık Türküleri*
9. *Doğal Çevre İle İlgili Türküler*
 - 9.1. *Doğayı Konu Alan Türküler*
 - 9.2. *Bitki ve Çiçekleri Konu Alan Türküler*
 - 9.3. *Hayvanları Konu Alan Türküler*
10. *Beslenme ve Yiyecekleri Konu Alan Türküler*
11. *İş ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler*
12. *Övgü Türküleri*
13. *Yergi/ Alay/ Eleştiri Türküleri*
14. *Şikayet Türküleri*
15. *Eğitici/ Öğretici Türküler*
16. *Arzu/İstek Türküleri*
17. *Dinî/Tasavvufî Nitelikli Türküler*
18. *Oyun Türküleri*
 - 18.1. *Çocuk Oyunlarındaki Türküler*

18.2. Kadın Oyunlarındaki Türküler

18.3. Erkek Oyunlarındaki Türküler” (Yakıcı, 2013: 197-282).

Yukarıda yapılan tasnif çalışmalarında görüldüğü üzere kimi bilim insanı ve araştırmacı türküler; doğuş nedenlerine, kimileri ise işledikleri konulara ve işlevlerine göre tasnif etmişlerdir.

Hazırlanan bu tasniflerin, halk türkülerinin tümünü ortaya koyduğu söylenemez. Çünkü türküler, Türk milletinin tarihini, duygularını ve düşüncelerini bütünüyle yansıtan eserlerdir. “*Mâni kıtalarından kurulu türkülerin ilk dizelerine bir göz attığımızda; köprünün altındaki dikenden, tevekteki kara üzüme; kavaktaki kuru daldan, kayanın dibindeki kara; değirmenin üstündeki çiçekten, yumurtanın sarısına kadar Türk insanının günlük yaşantısı ile ilgili sözlerle karşılaşırız. Dörtlüklerle kurulu türkülerin başlıklarında daha derin anlamı olan, halkın his, hayal, düşünce, dinî inanç ve itikadını içeren sözlerle karşılaşmak mümkündür.*” (Bekki, 2004: 97). Türk kültür ve edebiyatında sözlü geleneğin yeri büyüktür. Sözlü geleneğin en önemli ve kapsamlı bir kültür taşıyıcısı olan türkülerin konularını tam manasıyla tasnif etmenin güç olduğu ortadadır.

Türkülerin konu bakımından tasnifini güçleştiren diğer bir husus da bir türküde birden fazla konunun bir arada işlenebilmesidir. Böyle durumlarda ana konunun dikkate alınması gerekir. Fakat ana konu da kişiden kişiye değişebileceği için bir türkü, farklı tasniflerde farklı başlıklar altında karşımıza çıkabilir.

Yapılan bu çalışmada, 101 Tokat türküsi ve varyantları bir araya getirildikten sonra bu türkülerin, konuları açısından nasıl bir dağılım göstereceğini öğrenmek amacıyla, yukarıda adı geçen araştırmacı ve bilim insanlarının tasniflerinden yararlanılarak ve tezin malzemesini oluşturacak türkü metinleri esas alınarak bir değerlendirme yoluna gidilmiştir. Konuların tasnifi kültürden kültüre, yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Türküler zamanla içinde yaşadıkları halkın duygu ve düşünceleriyle zenginleştikleri için türkülerin konularına göre sınıflandırılması da oldukça güçleşmektedir. Bu çalışmada her türkü konu bakımından belli bir kalıba dahil edilmek yerine genel değerlendirme içinde ele alınmıştır. Yukarıdaki çekincelere rağmen türküler konuları bakımından aşağıdaki gibi tasnif edilmiştir:

1.3.1. Sevi ve Sevgili İle İlgili Türküler

1.3.2. Gurbet ve Özleyiş İle İlgili Türküler

1.3.3. Dini ve Tasavvufi Konular İle İlgili Türküler

1.3.4. Ölüm İle İlgili Türküler (Ağıtlar)

1.3.5. Olay, Dert ve Elem İle İlgili Türküler

1.3.1. Sevi ve Sevgili İle İlgili Türküler

Sevi ve sevgiliye dair yaşanan duyguları; sevgiliye duyulan özlem, sevgiliden ayrı düşme, sevgiliye kavuşamama, kıskançlık, sevgiliye sitem gibi duyguları, sevgili uğruna yapılan fedakârlıkları, sevinin yarattığı çatışma durumlarını lirik ve coşkun bir anlatımla içli bir şekilde yansıtan türkülerdir. Hem halk hem divan hem de yeni edebiyatta en çok işlenen konu aşk olmuştur. Hatta Türk dünyasında adı ne olursa olsun ‘türkü’ olarak derlenip yayımlanan metinler içerik olarak incelendiğinde büyük bir çoğunluğun sevi ve sevgili konusunu işlediği görülecektir.

Mirzaoğlu, sevi ve sevgili ile ilgili türküler için şu bilgileri verir: “*Bu tarz türküler, kadın/erkek ilişkileri üzerine yakılmış veya söylenmiş türkülerdir. Dolayısıyla, bu türden yakılmış türküler cinsiyet faktörünün yarattığı karşılıklı veya karşılıksız duyguların ve bunların kişilere <kadın/erkek> yaşattığı olayların şekillendirdiği söylenebilir. Bu nedenle, aşk temi, ağırlıklı olarak lirik türküler başlığı altında ele alınan çeşitli türkü gruplarında karşımıza çıkar. Örneğin, gurbet türküler, askerlik türküler, hapishane türküler ve ağıtlar gibi. Bunun yanı sıra, epik türküler veya anlatı türküler başlığı altında incelenen türküler de, kahramanlık türküler, tarihi türküler, anlatı türküler, mizahi türküler, tören türküler, iş ve meslek türküler şeklinde tasnif edilebilir. Doğal olarak, çoğu zaman bu tarz yakılmış ve söylenmiş türkülerin içinde de aşk ve sevdâ temi vardır. Bu nedenle, bütün türkü tiplerinin yaratılmasında, yakılmasında veya söylenmesinde aşk temi veya cinsiyet olgusu önemli bir etkidir, denebilir.*” (Mirzaoğlu, 2010: 127-128).

Divan şiirinde tam anlamıyla ideal aşk işlendiği halde, halk şiirinde beşerî aşk temi daha ağır basar. Aslında aşk ezelden ebede kadar şiirin esasını teşkil eden bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Deveci, “*Aşk dille getiren türküler, aşk konusunun genelliği ve daha çok mani dörtlükleriyle yapılanmalarından dolayı, değişik bölgelerde benzer söyleyiş kalıplarına*

sahiptirler. Manilerin yapısal özellikleri, ezberlenmelerini, bir yerden bir yere taşınmalarını kolaylaştırır. Farklı manilerin, farklı sıralamalarla, kimi zamanda bağlayıcı mısralarla oluşturduğu tepkiler, değişik yörelerin ezgileriyle söylenebilmektedir.” (Deveci, 2007: 52) der.

Tokat türkülerinde de aşk, ağırlıklı olarak işlenen konulardandır. Bu aşkın ifade edilebilmesi için sevgili, âşık, gurbet, felek, rakip gibi öğelerin bir araya gelmesi gerekir. Aşk temasını işleyen türküler genellikle sevgiliyi dile getirir. Güzellerin şahı olan sevgili, somut benzetmelerle tasvir edilir. Sevgilinin bu güzelliği karşısında aşığın tavrı, bazen kaderci bazen sitemkâr, bazen de kahırlıdır.

Her yönüyle idealize edilen sevgili, âşığı dermansız derde düşürür. Bu durum karşısında âşık sevgiliye yalvarış ve yakarıшта bulunup başkasını sevmediğine dair türlü yeminler eder.

Çok uzun süren ayrılık sürecinde âşık, kendine olan güvenini kaybedip sevgiliye türlü sitemlerde bulunarak seslenir.

Âşığın bu durumuna üzülenler, âşığa bu sevdadan vazgeçmesi için nasihat ederler. Ancak yar öyle tatlıdır ki öyle kolay kolay vazgeçilebilecek biri değildir. Ancak iki sevgiliyi ölüm ayırabilir.

Anadolu insanı her fırsatta sevmenin ve sevilmenin güzelliğinden söz ederken türkülerini kullanmakta ve yine yeri gelince sevdanın kendini düşürdüğü olumsuz durumlardan şikâyet etmek için de türkülere sığınmaktadır.

İncelenen metinlerden 3.a-b, 4.a-b-c-ç-d-e-f-g, 5.a-b-c-ç-d-e, 6, 7, 9.a-b-c, 12, 14, 16.a-b-c, 19.a-b, 20, 21, 22, 23, 24, 25.a-b-c-d-e, 28.a-b-c-ç-d-e-f, 32.a-b, 35, 37.a-b, 38, 39.a-b-c, 45.a-b, 46, 57.a-b, 61.ç-d, 63.a-b-c-d, 64.a-b, 65, 66.a-b, 68, 69, 70, 71, 79, 80, 82.a-b, 84, 85.a-b-c, 86, 87, 88, 89.a-b-c-ç, 90, 92, 93.a-b, 94.a-b, 95.a-b, 97, 99.a-b numaralı türkülerde sevi ve sevgili temi işlenmiştir.

Ayrıca 3.a-b numaralı türküde elma, 5.a-b-c-ç-d-e’de armut, 7’de gırat, 9.a-b-c’de yazma ve Hızır, 16.a-b-c’de bülbül-gül-menekşe, 21’de garanfil ve gül, 22’de güvercin ve mendil, 24’de zühre yıldızı, 32.a-b’de dağ ve üzerlik, 39. a-b.’de kırat, 46’da dağ-kuş-gül, 64’te karanfil, 71’de bülbül, 82’de keklik, 85’te kırat ve 99’da üzüm motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra 4.a-b-c-ç-d-e-f-g numaralı türkünün hikâyesi olduğu için tahkiyeli türkû, Kıymet isimli kızıdan bahsettiği için kişi ile ilgili türkû, çorap nakışından bahsettiği için iş ve meslekler ile ilgili türkû, 16.a-b-c, 24, 28, 45.a-b numaralı türkû insan güzelleme, 24 numaralı türkû şu mısralardan da anlaşılacağı üzere “*Derdi veren dermanını vermez mi / Ab-u revan olmuş akar gözlerin*” olay-dert ve elem ile ilgili türkû, 28 tahkiyeli türkû, Şemsi Kız’ı anlattığı için kişi ile ilgili türkû, 32 numaralı türkû ekin türküsü ve Fadime’yi anlattığı için kişi ile ilgili türkû, 45.a-b numaralı türkû gurbet ve özleyiş ile ilgili türkû, 63 tahkiyeli türkû, 64 karanfili anlattığı için bitki ile ilgili türkû, 68 koyundan bahsettiği için hayvanlarla ilgili türkû, 69 madımdan bahsettiği için bitki ile ilgili türkû, 85 tahkiyeli türkû ve hayvan güzelleme, 86 Kerem’e atıfta bulunduğu için konusunu halk hikâyesinden alan türkû, 89 Tokat’ın bağlarından bahsedildiği için il güzelleme, 92 insan güzelleme, 93 yayladan bahsettiği için doğa ile ilgili türkû başlığı altında da verilebilir.

Yukarıda verilen 9.a, b ve c numaralı türkülerde Tokat’ın önemli bir geleneği olan ‘yazmacılık’ kültürünün türkülerde de yaşatıldığı görülmektedir. Yazmacılıkta kullanılan motiflerin Tokat halk türkülerinde yaygın bir sembol olarak kullanılması kültürümüzdeki süreklilik ve yaygınlık açısından önem taşır.

“Yazmacılığın yapıldığı Anadolu şehirleri arasında Tokat’ın ayrı bir yeri vardır. Evliya Çelebi Tokat yazmaları için “Beyaz pembe bezi Diyar-ı Lahor’da yapılmaz. Güya altın gibi mücelladır. Kalemkâr basma yüzü, münakkaş perdeleri gayet memduh olur.” der vebunlardan övgüyle bahseder. Yazmacılık en üretken dönemini 17-18. yüzyılda Osmanlı zamanında yaşamıştır. Gelenekseli geleceğe taşımada bir köprü vazifesi görür. Örneğin; evlenirken gelinin kaynanası gelinin başına elmalı yazma takar. Çünkü elma, türkülerde aşk sembolü olarak bulunmaktadır. Evliliklerin daha sağlıklı ve uzun ömürlü olması amacıyla bu gelenek uygulanmaktadır. Motiflerin konuştuğu dil, kültürle harmanlanıp gelenekle yoğrulup sonra sanata dönüşür. Motifler çok çeşitli duygu ve hikayeyi içinde barındırır. Her motif kendi hikâyesini saklamaktadır. İnsanlar özlemlerini, sevinçlerini, hüznelerini ve hikayelerini motiflere yansıtmaktadır. Tokat’ta yazmacılık insanların duygu ve düşüncelerini doğayla bütünleştirerek ifade ettiği bir el sanatıdır. Hitit medeniyetinden Osmanlıya kadar birçok medeniyete ait motifler bu gelenekte konuşmaktadır. Türk el sanatları içinde yemeni, çember, çit, çevre tabirleriyle tanıdığımız yazma; geçmişten günümüze

kadınlarımızın baş örtüsü olmuştur. Türkülere ve manilere konu olan yazma, bir Almus türküsünde sarı rengiyle dile gelirken, bir maninin sözlerinde desen ve çiçekleri ile seslenir, bir başka türküde elma motifiyle ve yeşil rengiyle seslenmektedir.” (Uzunöz, 2018: 376-377).

Seyidoğlu, kırat motifiyle ilgili şu bilgileri verir: “*Türk mitolojisine göre şamanı kutsal güçlerin yanına götüren, Tanrıların yanında bulunan at, ölümün ve sezginin sembolüdür. Gökyüzünde ve yeryüzünde de yeri vardır. Tanrıların insanlara yardım etmesi için onun varlığı gerekmektedir. Esrarengiz bir âlemi yeryüzünde temsil eden hayvandır. Şamanın ve insanların en iyi dostudur. İnsanı cennete ulaştıracak yolu da at bilmektedir. Bu atlardan biri şamanın atı ile aynı adı taşıyan Köroğlu’nun atı Kırat’tır.*” (Seyidoğlu, 1995: 91-94). Mitik dönemlerde gökyüzünde dolaşan ve tanrıların olağanüstü özellikler bahsettiği Kırat, Köroğlu’nun sevgili yoldaşı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tokat türkülerinde en çok kullanılan motiflerden biridir. Bu motifin Tokat türkülerinde sıkça kullanılması Köroğlu’nun Tokat’ta yaşadığına dair ipuçları verir.

Türkülerde geçen çiçeklerin bir tabiat ögesi olmalarının dışında daha başka anlamları da vardır. Özellikle çiçek renklerinin ve motiflerinin geleneksel iletişimi sağlayan bir unsur olduğu gözden kaçmamalıdır. Tezcan konuyla ilgili şu bilgileri verir: “*Anadolu’da köyde, kentte kadın, erkek başa süs olarak çiçek takar. Takılan çiçeklerin bir dili vardır. Bunlar mesaj taşır. Başa konulan her çiçek, arzuları, üzüntüleri, düşünceleri, sevinçleri dile getirir*” (Tezcan, 1997: 172). Sümbül, umudun ve aşkın sembolüdür. Nergis çiçeği umutsuz aşkın ifadesidir. Karanfil gelinleri ve genç kadınları sembolize eder. Bunların dışında kırmızı gül, çiğdem, lâle, menekşe türkülerde çoğunlukla geçen çiçeklerdir.

89.a-b-c-ç numaralı “*Tokat Bir Bağ İçinde*” isimli türkülerde ayrıca ilin her yönüyle yeşil, yemyeşillikler içinde bağları, ovaları ve ırmaklarıyla bezenmiş bir tarih ve kültür hazinesi olduğu dile getirilmektedir. Bu türküde; tarih, kültür ve tabiat şehri olan Tokat’ın bir doğa harikası olduğu, Yeşilırmak ve Kelkit havzasında yer alan bereketli topraklara sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda bu türküler hem şehir güzellemesi hem de doğa ile ilgili türkü başlığı altında da değerlendirilebilir.

Ünlü Seyyah Evliya Çelebi *Seyahat-name*'sinde Tokat için şu bilgileri vermektedir:

“Bu havası güzel şehrin dört bir tarafındaki bostan ve bahçeler içinden akan akarsular vardır ki, herbiri, cennet bahçesine benzeyen bahçelere su verir. Ve bu bahçelerdeki bülbüllerin ötüşleri insan ruhuna ferahlık verir. Meyveleri sulu ve tatlı olup, her tarafa hediye olarak gönderilir. Bu meyveler birkaç gün bekleselerde tadları bozulmaz. Her bağında birer çeşit köşk, havuz ve fıskiye bulunur. Çeşitli ağaçlarla süslüdür. Bütün halkı zevk sahibi, garip sever kimselerdir ki, dedikodudan uzak, kötülüklerden arınmış temiz yürekli, alim selim adamlardır. Herkes hakkında iyi düşünür ve çoğu tüccar olduklarından herkesle iyi geçinirler. Hayır işleri yapmağa çok heveslidirler. Câmî, saray ve imâretleri o kadar sağlam ve güzel olur ki, câmilerine ve evlerine insan girince hayran olur!..

Şehrin toprağının genişlikte ve ucuzluk yeryüzünde benzeri yok gibidir. Şehir halkının ay, yıl, sabah ve akşam nimetleri boldur. Hâlâ Hazret-i Bektaşinin hayır duasının berâkatı ile bu eski şehir bilginlerin toplandığı, fadılların barındığı ve şairlerin yerleştikleri yer olmuştur.” (Temelkuran ve Aktaş, 1966: 1468-1469).

Bütün türküler, küçük ya da büyük bir olay, duygu ya da düşünce sonucu ortaya çıkar. Olayların gerçek belgeleri bir sözlü kültür ürünü olan türküler aracılığıyla geleceğe aktarılır. Gurbet, hasret, deprem, sel, ölüm, sevinç gibi çeşitli olaylar türkülere konu olmuştur. Türküler hikâyeleri bilindiği vakit, insanlar üzerinde daha çok etki bırakır, denilebilir. Tokat türkülleri içinde hikâyesi tespit edilebilen türküler ayrıca tahkiyeli türkü başlığı altında da değerlendirilebilir.

1.3.2. Gurbet ve Özleyiş İle İlgili Türküler

Anadolu'da özellikle iç göç olayının doğurduğu ayrılık, hasret, yoksulluk, hastalık, askerlik, mahpusluk, gelin gitme vb. sonucu insanda nükseden duygular mâni ve türkülere aksederek gurbet türkülerini meydana getirmiştir. Türk insanı ya evleneceği kızın başlık parasını biriktirmek ya da çoluk çocuğunun geçimini sağlamak için iş amaçlı, geleceğini hazırlamak düşüncesiyle eğitim öğretim amaçlı ya da evlilik amaçlı sürekli sılasından ayrılmıştır. Bu durumlar beraberinde gurbet, ayrılık ve hasreti getirmiş ve bu temler türkülerin işlediği en önemli konu olmuştur.

Karacaoğlan'ın "Ölüm İle Ayrılığı Tartmışlar" isimli şiirinde ayrılık şu dizelerde özetlenmiştir: "Ölüm ile ayrılığı tartmışlar/Elli dirhem fazla gelmiş ayrılık".

"Halk şiirinde hasret ve gurbetin önemli bir yeri vardır. Askerlik veya seferberlikle sıladan umutsuzca ayrılmalar, mutlu geleceği düşünerek iş bulup çalışmak için gurbetin kahrını çekmeler, üç günlük güvey iken ayrılmalar, çok dokunaklı bir dille sergilenir. Kış, kar, dağlar, engel olunca bütün umutlar turnalara bağlanır." (Özbek, 1975: 42).

İnsanın doğup büyüdüğü çevreden uzaklaşarak yeni bir yerde yaşamaya mecbur oluşu, gurbet serüveninin başlangıcıdır. Âşık edebiyatında gurbete çıkma, sosyal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

"Hem gurbettekilerin hem de onları sılada bekleyen yakınlarının ağzından söylenmiş türküler olup ölüm acısı kadar ağır olarak nitelendirilen gurbet olgusunun dile getirildiği türkülerdir. Bu türkülerde sıla gözlerde tüter, esen yelden, uçan kuştan haber sorulur. Uzun yıllar süren askerlikler, rızkını kazanmak uğruna çıkılan yad eller, hasret ve çilelerin yatağı gurbet, ayrılık türkülerinin kaynağıdır." (Aytaç, 2003: 347).

Gurbet türkülerinde, insanın sevdiklerinden uzaktayken içinde bulunduğu psikolojik hal ve hissettiği duygu bütün hüznüyle dile gelir. Aslında özleyiş içinde olan, hüznülenen, hasret çeken sadece gurbette olan âşık değildir. Sılada gözü yaşlı bırakılan sevgili de gurbeti başka türlü yaşar ve bu yaşayış türküde canlanır.

Gurbetçi o bilinmez diyarlarda çeşitli zorluklarla mücadele ederken, sılada yolunu bekleyen sevgili de turnalarla, bülbüllerle dertleşmeye; kanaviçe işlemeye, kilim dokumaya, oya yapmaya başlar. Sevgili işlediği kanaviçede, dokuduğu kilimde ve ördüğü oyada bu özleyiş yansıtan motifler kullanır.

Gurbetliğin uzaması sıladakileri farklı düşüncelere sevk eder. Zalim ayrılık bir türlü iki sevgiliyi kavuşturamaz. Sevgiliye duyulan özleyiş ve iyi dilekleri dile getirmek için mektuplar yazılır. Bu mektuplardan bir türlü haber gelmez. Kapının arkası gurbet, dağların ardı ayrılıktır. Bu durum aşığı sarartıp soldurur.

Aslında gurbete çıkan sılasına dönecektir. Ancak önüne çeşitli engeller çıkacaktır ki kavuşmak daha da manidar olsun. Sevgili engel olarak gördüğü dağları delik delik delip kalburla toprağını elemek isteyecektir. Elinden bir şey gelmediğini görünce de

sabredip, gönlüne nasihat ederek bütün dertlere katlandığı gibi bu ayrılığa da katlanmasını bilecektir.

İncelenen 2, 8.a-b-c, 10, 11, 13, 18, 26, 27.a-b, 44, 47, 48, 51, 52, 58, 73, 75.a-b-c-ç-d-e-f-g-h, 78.a ve 78.b numaralı türkülerde ağırlıklı olarak gurbet ve özleyiş temi işlenmiştir.

Bu türkülerden 10 numaralının “*Aktı didem yaşı doldu koynuma / Ezel ayrılığı ben kınar oldum*”, 27.a-b numaralının “*Deymen benim gamlı yaslı gönlüme / Ben bir selvi boylu yârdan ayrıldım*”, 44 numaralının “*Yıkılâsın gurbet el / (yavrum haydi de) Neler geldi başıma (ey)*”, 48 numaralının “*Ayrılık göyneğini / Benden başka giyen yok (oy)*”, 52 numaralının “*Gurbet ellerinde yetim gibiyim / Arayan yok haberim yok soran yok*”, 58 numaralının “*Çoktan beri küsülüyyüz barışmaz / Beniminen mercimeği taşlı yâr*”, 73 numaralının “*Bize ayrılık yok ölene kadar*” dizeleri gurbet ve özleyiş temini yansıtmaktadır.

Ayrıca 2 numaralı türkûde ülker yıldızı, 8.a-b-c’de durna kuşu ve garlı dağlar, 11’de at, 18’de dağlar, 27’de baykuş-kumru, ayva-nar, 44’de dağ, 47’de geyik, 48’de gonca-gül-dağ, 52’de gül ve bülbül, 58’de durna motiflerinin kullanıldığını görülmektedir.

Bu türkülerden 2 numaralı tahkiyeli türkû, 27.a-b Ferhat ile Şirin hikâyesine atıfta bulunduğu için konusunu halk hikâyesinden alan türkû, 47 geyiği anlattığı için hayvanlar ile ilgili türkû, 75.a-b-c-ç-d-e-f-g-h kızın baba evinden ayrılışının yanında kına töreninde söylendiği için kına türküsü, 78.a ve b beşikte yatan bebeğe söylendiği için ninni; sevgiliyi anlattığı için sevi ve sevgili ile ilgili türkû olarak da değerlendirilebilir.

Değişik Türk lehçelerinde *balu-balû, laylay, leyley, hû-di, elle, bişik cırı* ismini alan ninni, Anadolu’da genellikle nenni/nen çalmak/çığırmak, ninni söylemek kelimeleriyle karşılanmıştır. Tokat’ta nenni terimi kullanılır. “*Çocuğun uyutulması için söylenen bu basit ve monoton ezgiler, sözleriyle değil, ritimleriyle çocukları etkiler. Ninni söyleyen anneler, teyzeler, büyük anneler, eski ninni güfteleriyle yetinmez, o günkü ruhsal yapılarına göre yeni güfteler düzenlerler.*” (Bozyiğit, 1989: 9).

Ninniler, annenin bebek ya da çocuğunu beşikte uyutmak amacıyla içinden geçen duyguları, hayalleri, gurbetteki eşine duyduğu hasreti itaatkâr dinleyici durumunda olan çocuğuna yönelik ya da onu konu alarak türküleştirmesiyle ortaya çıkmıştır.

1.3.3. Dini ve Tasavvufi Konular İle İlgili Türküler

“... Zaman geçtikçe tarikatlar arttı. Pek çok tekkeler kuruldu. Bunların en önemli olanları Nakşibendilik, Halvetilik, Bektâşilik, Alevilik idi. Tekkelerde, şiir ve müzikle zikir denilen âyinler yapılmaya başlandı. ... Daha sonra eski Türk dini Şamanlığın da izlerini taşıyan Bektâşilik ile Alevilik müzik, edebiyat (şiir) ve oyunları geliştirdi başlı başına bir sanat doğdu. Sazla birlikte icra edilen müziğe oyun da karışıp millî bir ruha büründü. Bu bölümün büyük temsilcisi Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Şah Hayatî oldu.” (Öztelli, 2002: 473).

Din konusunu işleyen türkülerde, dinin gereklilikleri (farz, sünnet vs.) lirik bir dille ifade edilir. Bu türkülerde nasihat ve öğüt ön plandadır. Mutlaka verecek iletileri vardır.

“Dinî-didaktik türküler arasında gönül’e hitaben söylenmiş türküler az değildir. Gönül, Farsça “dil”, Arapça “kalb” kelimelerinin karşılığıdır. İnsanın manevi varlığının ifadesi, inanç ve duygularının kaynağıdır. İslâmî inanişta gönül Nazargâh-ı İlâhî’dir.” (Bekki, 2004: 105).

İncelenen metinlerden 1, 15, 17, 29, 41.a-b, 50, 53, 55.a-b, 56.a-b, 62.a-b, 98.a-b-c-d, 101.a-b-c-ç numaralı türkülerde ağırlıklı olarak dini ve tasavvufi temler işlenmiştir.

Ayrıca bu numaralı türküler, hepsinde Ayin-i Cem törenleri ve bu törenlere katılanların özellikleri hakkında bilgi verildiği için öğretici türkû; aynı zamanda öğüt verildiği için de nasihat türküsü başlığı altında değerlendirilebilir.

Bu türkülerden 1 numaralı olanın yeldirme bölümünde adam kayırmamak ve sır vermemek gerektiği, 17’de dünya nimetlerine çok fazla bağlanmamak gerektiği, 53 numaralı türkünün 2. bendinde dostu satmamak, yabancıların yanında dostu gönül koymamak gerektiği ve dostun bazı kusurlarını görmemek gerektiği, 4. bendinde sözünden dönmek gerektiği, 62.a-b’de cem törenlerinin yapılaş sebebi dile getirildiği için bu türküler ve diğer dini tasavvufi türküler aynı zamanda öğretici ve nasihat verici türküler olarak da değerlendirilir. Ayrıca 98.a numaralı türkünün bağlantı dizesinden de

anlaşılacağı üzere “*Gül ha nenni nenni gülmeceğine*”, 98.c numaralı türkünün ise “*De ha ninni ninni de yar yürü yürü*” bağlantı dizesinden anlaşılacağı üzere bu türküler ninni başlığı altında da değerlendirilebilir.

Bu türkülerden 17 ve 41.a-b numaralıda gül-bülbül, 53’te karlı dağlar motifinin kullanıldığını görülmektedir.

1.3.4. Ölüm İle İlgili Türküler (Ağıtlar)

Türk sözlü kültür geleneği içinde oldukça eskiye dayanan ölüm türküleri veya ağıtlar yaşamını kaybetmiş kimselerin ölümünden duyulan üzüntüyü dile getirmek için söylenen türkülerdir. Bu türküler hayatını yitiren kişinin eşi, sevdiceği, akrabası bazen de kendi ağzından söylenmektedir. Ölen kişiye övgü dolu sözler içeren ağıtlar, içli sözlerle ve dokunaklı bir ezgi ile icra edilir.

Ağıt, ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntünün ve çaresizliğin sonucu ortaya çıkmıştır. Daha çok ölümle ilgili konular dile getirilir. Deprem, sel, yangın gibi doğal afetler, gurbete çıkma, çaresizlik, kimsesizlik, umutsuzluk, sıra hasreti, hapis yatma, ihanete uğrama, savaş, yoksulluk gibi insanı derinden etkileyen her olay için ağıt yakılacağı gibi, baba evinden ayrılırken gelinin eline kına yakılırken söylenen türküler de ağıt olarak düşünülebilir. Yani ağıt karakteri taşıyan kına gecesi, gelin uğurlama ve asker türkülerinin ortak tarafı, hepsinin ayrılık acısıyla vücuda gelmiş olmalarıdır.

Ağıtlar ölüm olayının dışında ayrılık hallerinde de dile getirilmektedir. Bu ayrılık durumları üzerine ağıt yakılan en önemli icra ortamları kına, düğün ve gelin alma törenleridir. “*Ölümle veya bir felakitle ilgili olmadığı, mutlu bir olaya bağlandığı halde düğün türkülerinin bir bölümü de ağıttır. Adına da “gelin ağlatma” denir. Ağıt töreninde sözlü anlatımın dışında kalan davranışlar da vardır. Katılan kadınların göğüslerine vurması, saçlarını yolması veya yolar gibi yapması, baş başa verip halka yaparak ağlama, ölünün elbiselerini törene katılanlara gösterme, bu davranışların en belli başlılarıdır. Bu tören ya cenaze daha kaldırılmadan ya da kaldırıldıktan kısa bir zaman sonra ölü evinde yapılır. Ağıtlar bu törenin dışında, bu törene katılmayanlarca da edilebilir. Felaket haberini uzakta duyan eş, dost, bildik, tanıdık daha sonra gelerek ağıt edebilirler. Ağıt ölü evinde edilirken basit ve monoton bir ezgi ile söylenir. Bu ağırlığı söze yükleyen ezgidir.*” (Başgöz, 2008: 76-78).

Ağıtlar insanlığın ortak acısını canlı şekilde dile getiren edebi metinlerdir. Ağıt, bir ölüm üzerine belli bir geleneğe uyularak yapılan törende yakılmış ve söylenmiş bir de böyle bir törende yakıldığı halde daha sonra da hatıralarda yaşayan türkü olarak iki anlama gelmektedir (Boratav, 2017.II: 485).

Türk insanı ölümle ilgili düşüncesini bir türkü dizesinde şöyle özetlemiştir: “*Ölüm Allah’ın emri de / Şu ayrılık olmasaydı.*”¹⁵. Çünkü ölüm, kavuşmanın mümkün olmadığı ayrılıkların başlangıcıdır. Aslında burada türkü dizesinden de anlaşılacağı üzere insanı korkutan ölüm değil, ayrılıktır. Eğer ayrılık olmayacaksa ölüm zaten yoktur.

“*Ağıt, insanın katlanması ya da kabullenebilmesi güç bir olay karşısında, içine bir anda sığdıramadığı acısını, yanık içten söyleyişlerle; ölçülü, uyaklı ve ezgili bir şekilde dile getirmesi olarak tanımlanabilir.*” (Turan, 1993: 533-546).

“*Edebiyatımızda ölüm türkülerinin, yani ağıtlarının ayrı bir yeri vardır. Hatta Türk edebiyatının bilinen ilk türlerindendir. Çünkü Divanü Lügati’t Türk’teki “sagu” örneğinin Alp Er Tunga’ya, yani İskit/Saka dönemine ait olduğu bilinmektedir. Bu da doğal olarak türkülerin zamanla ağıttan türküye dönüştüğü ya da ağıtların türküleştigi tezini ortaya çıkarmaktadır.*” (Yakıcı, 2013: 251).

İsmail Görkem, bazı türkülerin kökenlerinin ağıtlar olabileceğinin düşünülmesi gerektiğini, söz ve müzik bakımından kuvvetli ve güzel olan ağıtların zamanla türküye dönüştüğünü ifade etmektedir (Görkem, 2001: 29).

Görkem, türkülerin menşelerinin ağıtlar olabileceği düşüncesini şu cümlelerle belirtmektedir: “*Söz ve müzik bakımından kuvvetli ve güzel olan ağıtlar, tören niteliklerinden sıyrılarak zamanla türkü haline gelmektedirler: Ege yöresine ait “Ümmü” türküsü ile Orta Anadolu’ya ait “Bebek” ve “Celal Oğlan” türküleri buna örnek verilebilir.*” (Görkem, 2003: 498-499). Kaya da “*Ülkemizde müstakil türkü olarak söylenen ağıtlar oldukça fazladır.*” (Kaya, 2014: 376) diyerek Görkem’in düşüncesini desteklemektedir. Kaya, ayrıca “*Ölümün yanında, ağıt karakteri taşıyan kına gecesi, gelin uğurlama ve asker türkülerinin ortak tarafı, hepsinin de ayrılık acısıyla ortaya konulmuş olmalarıdır. Öyleki, bu acıklı türkülerin, diğer türküler içindeki oranı oldukça yüksek sayıdadır.*” (Kaya, 2014: 376) demektedir.

¹⁵ “Şu Kışlanın Kapısına”. <http://www.turkuler.com/sozler/turku%20su%20kisanin%20kapisina.html>. Erişim Tarihi: 12.07.2019. 23.10

Başgöz, “Ölüm veya benzeri bir felaket üzerine yakılan halk türküsüne ağıt diyoruz. Ağıt bir yastöreninin sözle ifade edilen parçasıdır.” (Başgöz, 2008: 76) demektedir. Ayrıca “ağıt, asıl olarak ölümle, durumları daha da ağırlaşan geride kalan insanların türküsüdür. Ağıt, bunların acılarını, kaygılarını, üzüntülerini, ölümle daha da zorlaşan hayat sorunlarını dile getirir. Onlarda öbür dünya, cennet, cehennem, günah, sevap gibi nakışlara hemen hiç rastlanmaz. Ağıtta ölüm değil, kalanların hayatı baskın nakıştır.” (Başgöz, 2008: 87) der.

Esmâ Şimşek ise “belki ilk insanlarımız da şimdi olduğu gibi üzüldüklerinde ağıt, sevindiklerinde ise türküler söylemişlerdir.” (Şimşek, 1993: 1) düşüncesiyle ağıtla türkünün farklılığına dikkat çekmektedir.

“Hunlar’dan ve Gök Türkler’den itibaren yuğ törenlerine bağlı olarak ananesi zamanımıza kadar gelen ağıtlar, bir bakıma ölen için söylenmiş methiye demektir.” (Elçin, 1997: 9). Her ağıtın ardında kesinlikle acıklı bir olay vardır.

İncelenen metinlerden 61.a-b-c-e-f numaralı türkülerde, türkünün hikâyesinden de anlaşılacağı üzere hicri 1315, miladi 1899-1900 doğumlu çocukların askere gidip geri dönmemeleri üzerine yakılmış bir ağıt olduğu için bunlarda daha çok ölen kişilerin ardından duyulan üzüntü temi işlenmiştir. Bu numaralı türküler aynı zamanda tarih, savaş, askerlik ve seferberlik türkülerini başlığı altında da değerlendirilebilir. Ayrıca sözlü kültür ürünü olan türkülerden bazıları sözlü tarihe kaynaklık etmektedir. Sözlü kültür ortamı, icra ortamı kolaylığından dolayı tarihe yazılı bilgi ve belgelerde bulamayacağı alternatifler sunmaktadır. Bir sözlü kültür ürünü olan “Hey Onbeşli” türküsü farklı icra ortamlarında ortaya çıksa da özellikle “onbeşliler” ifadesiyle tarih bilimine bilgi ve ayrıntı vermektedir.

Ruhi Ersoy, “Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler” isimli makalesinde sözlü kültür ve sözlü tarih arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: *İnsanların günlük hayatlarındaki en sıradan olaylardan en olağanüstü olaylara kadar tarihe kayıt düşürülmesi söz konusu olan veya kayıt düşürülmeden hafızalarda kalan belleklere kayıt düşülen her türlü sosyal, siyasi, ekonomik ve insani hadiseler sözlü kültür ortamında yaşanmaktadır. İşte bu noktada sözlü kültürün bir alt kadrosu olarak sözlü tarihi de bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü tarihi olaylar cereyan ettikleri toplum içerisinde birtakım etkiler bırakmaktadırlar. Bu etkinin bir*

yansıması olarak da bir sözlü kültür üretiminin (folklor ürününün) meydana gelmesi en doğal bir süreçtir. Örneğin uzun süre devam etmiş, büyük acılara sebep olmuş, savaşlar ve göçler sonunda oluşan destanlar ve acıklı iz bırakan ölüm olayları karşısında yakılan ağıtlar, sosyal ve siyasi olayların sonucunda olayları veya olayların kahramanlarını konu alan türküler bunlara en basit örnektir.” (Ersoy, 2004: 103). Bu bağlamda 61.a-b-c-e-f numaralı türkülerde “onbeşliler” ifadesini bir sözlü tarih ögesi olarak görmek mümkündür. Çünkü bu ifade ile H.1315 (M.1899) doğumluların savaşığidişleri anlatılmaktadır. Bununla birlikte, aynı tarih I. Dünya Savaşı’nın başlaması ve akabinde Sarıkamış Harekâtı’nın gerçekleştiği tarih olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle onbeşliler ifadesi ile I. Dünya Savaşı’na ve akabinde gerçekleşen Sarıkamış Harekâtı’na gitmek mümkündür.

Edibe Sözen, “Sözlü ve yazılı metni yorumlamak, metnin çoğulluk değerini verebilmektir. Zira metin çoğuldur. Bir metnin söylemi konuşan-işiten, yazan-okuyan arasında gerçekleşen dinamik bir süreç, bir metinlerarasılıktır. Konuşmacının sözleri, seslerinin özelliği ve niteliği (yüz ifadeleri ve el kol hareketleri vs.) ya da yazarın formu -ki bu anlatıdır- kelimelerden müteşekkil değildir. Bu form söylemdir.” (Sözen, 1999:36) demektedir.

“Tarihin ilk çağlarından beri sürekli savaşların, güç değişimlerinin ve nüfus akışlarının en mühim kavşağını teşkil eden Anadolu coğrafyası, bin yıldan beri Türklerin hakimiyetinde bulunmaktadır. Bu bin yıl içerisinde de Anadolu coğrafyasına hâkim olmaya çalışan birçok devlet ortaya çıkmıştır. Bu sebeple her türlü öneme sahip olan bu coğrafyada savaşız zaman dilimi yoktur denilebilir. Fakat Anadolu, kudretli bir devlet olarak varlığını sürdüren Osmanlı Devleti’nin egemenliğinde uzun bir müddet sakin bir dönem yaşamıştır. Osmanlı Devleti’nin zayıflamasıyla birlikte yabancı devletlerin Anadolu coğrafyasına olan ilgisi tekrar artmıştır. 18. yüzyıldan itibaren emperyalist devletlerin Anadolu toprakları üzerindeki düşünceleri safha safha uygulamaya koyulmuştur. Bunun en gerçekçi hali ise yirminci yüzyılın başlarında bu coğrafyaya çok sayıda ülkenin saldırmasıyla gözler önüne serilmiştir. Bin yıldır yaşadığı Anadolu topraklarında asırlardır mücadele eden ve tükenmek bilmeyen savaşların çilesini çeken Türk halkı, bu savaşlar üzerine de çok çeşitli türküler yakmıştır. Savaş türkülerinin en sık görüldüğü yöreler sınır bölgeleri olmasına karşın, savaşın yaşanmadığı iç bölgelerde de savaşların çeşitli etkileri üzerine de türküler

yakıldığı görülmüştür. Çünkü savaşa bizzat maruz kalmayan yörelerden de savaş bölgelerine asker gönderilmiştir. Giden ve birçoğu geri gelmeyen bu askerlerin ardi sıra türküler yakılmıştır.” (Güven, 2009:135). Bununla birlikte Türk halk türkülerinin mutlaka bir hikâyesi vardır.

Ayrıca 61 numaralı türkü ve varyantlarının “Oyun havası mı, yoksa ağıt mı?” olduğuna dair birçok bilim insanı ve folklor araştırmacısı tarafından çeşitli görüşler ileri sürülmektedir:

Mahmut Hasgöl, “1918 Çanakkale harbi öncesinde Tokat’tan asker toplamaya giden heyette bulunan Feryadi Hafız Hakkı Bey Rumi 1315 doğumlu 15-16 yaşlarındaki gençlerin silahaltına alınışlarına şahit olmuş, genç nişanlılarını askere uğurlayan kızların gözyaşlarını ve sözlerini beste ve güfteye dökmüştür. Daha sonra, 1927-28 yılında, İngiliz His Master’s Voice şirketinden çıkardığı taş plağa “Hey Onbeşli Onbeşli” türküsünü okumuştur.” (Hasgöl, 2014: 105) demektedir.

Hasgöl, “Hey Onbeşli Onbeşli türküsünün ağıt olduğu ama ritmi hızlandırılarak oyun havası formuna sokulduğu tezi çok kuvvetli ve yaygın bir tezdır. Teorideki bu tür ikazlar ve bilgilendirmelere rağmen hala oyun havası formunda söylenegelmesi ve halkın böyle benimsemiş olması da başka bir gerçekliktir. Feryadi Hafız Hakkı’nın taş plak kaydına göre ki en eski ve en orijinal hali şüphesiz bu kayıttır, ağıt olduğuna dair herhangi bir ipucu yoktur. Ancak tam olarak oyun havasına da benzememektedir. Sözler ise bugünkü varyantlarının aksine çok daha aşk temalıdır. Savaş ve ayrılık temaları sadece bir iki kelimeyle sınırlıdır. Türkünün yakıldığı devirlerde Tokat ve havalisinde birçok kız ve erkek çocuk yetimdir. Yetim olan kız çocuklarına Hediye; erkek çocuklarına Yedigâr adı verilirdi. Dolayısıyla türküde bahsedilen sevdiği tarafından mecburen tek başına bırakılan Hediye zaten babasız büyümüştür.” (Hasgöl, 2014: 109). demektedir.

Necdet Kurt, “Hey Onbeşli Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı?” isimli bildirisinde konuya şu şekilde açıklık getirmektedir: “Yıllar boyu türkütin Çanakkale cephesine giden halk arasında 15’liler diye bilinen 1315 (1898-1899) doğumlu gençler için yazılmış ağıt olduğu söylendi. Hatta kamuoyunun yakından tanıdığı Erkan Oğur, Gülay Sezer ve daha birçok sanatçı da türküyü, ağıt havasına büründürmeye çalışarak normal metronom süresinden daha yavaş okudular, bu konuda birçok da klip yayımlandı.

Şahsım da dâhil olmak üzere birçok araştırmacı tarafından da türkünün aslında ağıt olduğunu, ancak zamanla oyun havası şekline büründüğü yazıldı. Bütün bunların tek kaynağı 1970’li yıllarda Nida Tüfekçi’nin, babası Hamdi Tüfekçiden derlediğini söyleyerek TRT repertuarına 1616 numara ile kayıt ettiği türküdür. Bunun dışındaki kayıtlar arşivlerde olmasına rağmen dikkat çekmemiş veya üzerinde durulmamış ya da herhangi bir araştırmacının eline geçmemiş olmalı ki tüm yorumlar sadece TRT Kurumu tarafından yayınlanan türkü üzerinden yapılmıştı.” (Kurt, 2018: 329).

Kurt, türkünün 1927 ve 1928 yıllarında Feryadi Hafız Hakkı tarafından taş plağa okunduğunu, 1943 yılında da Muzaffer Sarısözen başkanlığındaki Ankara Devlet Konservatuvarı derleme ekibi tarafından o zamanki Tokat Belediye Başkanı Mustafa Yolcu ve yerel müzisyen Emin Diker’den derlendiğini belirtir. Ancak bu derlemelerin de konservatuvar arşivlerinde kaldığına, gün yüzüne çıkmadığına vurgu yapar. Türkünün 1927 Hafız Hakkı Bey, 1943 Muzaffer Sarısözen ve 1970’li yıllardaki Nida Tüfekçi kayıtlarındaki sözleri ve ezgi yapısını dikkatle inceleyip, Tokat’taki ve yakın yörelerdeki varyantları ile karşılaştırdığımızda ise türkünün apaçık bir oturak havası olduğunun kendiliğinden ortaya çıktığına dikkat çeker (Kurt, 2018: 329).

İlk kayıt olan Feryadi Hafız Hakkı Bey’in okuduğu güfteler bu çalışmada 61.ç. numaralı türküdür. Kurt bu güfte ile ilgili şu açıklamalarda bulunmaktadır: “Sözler dikkatle incelendiğinde sevgilisi ile gizlice buluşmaya giden, ancak yakalanmak üzereyken canını zor kurtaran haylaz bir delikanlının öyküsünden başka hiçbir şey olmadığı ortaya çıkıyor. Ayrıca sözlerdeki en önemli iki vurgu da bizim bildiğimiz şekliyle olan “Tokat yolları taşlı” değil de “Bağdat yolları taşlı” ve “Aslanda yârim kız senin adın Hediye” yerine, “Aslında yârim kız senin ismin Hediye” şeklinde okunmuş olmasıydı. Neden “aslanda” yerine “aslında” vurgusu ısrarla her nakaratta aynı şekilde vurgulanmıştı? Cevaplanması gereken sorular orta yerde duruyordu.

Öyle anlaşıyordu ki gerçekte adı Hediye olan, ancak başka bir isimle bilinen bir kişiye hitap ediliyordu. Ayrıca Tokat değil de neden Bağdat yolları idi. Zaten Çanakkale cephesine giden askerler için ağıt olmadığına dair düğümün çözümü de bu kelimeye odaklanmıştı. Çünkü Çanakkale savaşı 1915 yılında oldu ve bu plak 1927 yılında okundu aradan sadece on iki yıl geçmişti, eğer gerçekten 15’liler için yakılmış bir ağıt olsaydı on iki yılda bu kadar değişmesi mümkün olmazdı. O zaman plağa neden bu

şekilde okunmuş olabilirdi ki? Ayrıca Anadolu'nun her yerinde askere uğurlanan gençler ağıtlarla değil, anlı şanlı bir şekilde türküler, halaylar eşliğinde davul zurna ile yolcu edilir. Bu Anadolu'da bir gelenektir.

Oysa bu eser zaten bir oyun havasıydı, hatta yörede hafta sonları bağlarda yapılan eğlencelerdeki oturak havalarının başında geliyordu. Hatta ezgisel yapısını inceleyince gerek Tokat bölgesinde, gerekse o dönemde gayrimüslüm nüfusun bulunduğu ve oturak âlemi diye bilinen eğlencelerin çokça yapıldığı Nevşehir, Konya, Kayseri, Yozgat gibi çevre illerde de çok sayıda varyant ezgiler olduğunu da tespit ettik.” (Kurt, 2018: 331-332). Kurt, tespit ettiği varyant ezgilerin tamamında, söz kısımlarında farklılıklar olsa da, bire bir aynı ve hepsinin de bağ kültürü olan yerlerdeki oturak havaları olduğuna dikkat çeker. ... Ayrıca varyant türkülerin şan kısımlarındaki ezgiler, sözlerdeki hece yapılarına ve yöresel motiflere bağlı olarak değişkenlik gösterse de, en belirgin ortak paydaları özellikle bağlantı kısımlarının aynı ezgiler veya birbirine çok benzeyen ezgilerden oluşmasına vurgu yapmaktadır (Kurt, 2018: 332).

Türkünün Tokat'taki varyantlarının Zileli Halil adıyla bilinen Halil Gürgöze tarafından 1930'lu yıllarda taş plağa okunmuş olan Cemile türküsü ile yerel sanatçıların düğünlerde okuduğu Şu Derenin Uzun (Samanlıkta Serçeler) adlı türküler olduğunu belirtir. Kayseri varyantlarının Gesi Bağları, Verdiğin Yazmayı Bürüneyim mi ve Asmalarda kol uzatmış adlı türküler olduğunu söyler. Konya varyantlarının Konya Kaşık Ekibi'nin oyun eşliğinde icra ettiği Şu Bozkırdan Ayva Gelir Nar Gelir ve Nevşehirli Cafer'in 1950'li yılların başında taş plağa okuduğu Fidayda Küçük Hanım adlı türküler olduğunu ifade eder. Kastamonu varyantının ise Şu Cide'nin Çeşmesi isimli türkü olduğunu belirtir (Kurt, 2018: 332-335).

Kurt, Hey Onbeşli'nin 1927 ve 1943 kayıtlarındaki sözlerini ve ezgi yapısını incelediğimizde türkünün ağıt olmadığını dile getirir. Ancak sözlerdeki “aslında” ve “Bağdat” vurgusunun hâlâ orta yerde duran cevaplanması gereken konular olduğuna dikkat çeker. Türküyü 1927'de plağa okuyan Feryadi Hafız Hakkı Bey'in neden “aslında” diye söyleme gereği duyduğunu şu şekilde açıklamaktadır: “Ta'ki birçok Ermeni ailenin tehcir adıyla bilinen zorunlu göç sırasında mecburi göçe tabi tutulunca, yolda çocuklarının başına bir şey gelir korkusuyla üç beş yaşlarındaki kız çocuklarını güvendikleri Türk ailelerine emenet ettiğini öğrendiğimiz zamana kadar.

Zaten, gizlilik ve korku içerisinde yapılan bu emanet alma olaylarına konu olan çocukların, çevrede deşifre olmaması için yeni aileleri tarafından gerçek isimleriyle hitap edilmiyor, çocuklar Müslüman olmadığı için de günah olur düşüncesiyle de Ayşe, Fatma, Emine vb. gibi Müslüman isimleriyle de hitap edilmiyordu. Bunların yerine bu çocuklara “Hatun veya Hediye” deniliyordu. Bu isimler daha sonra birçok kız çocuğunun nüfustaki gerçek isimleri haline gelmiş, Müslüman gençlerle evlenen veya Müslümanlığa geçen birçok kızın da adı tamamen değişmişti. Yani türküde sözü edilen Hediye de büyük ihtimalle bu şekilde isim almış birisi olmalıydı. Aksi takdirde her nakaratta ısrarla “Aslında yârim kız senin adın Hediye” denilmezdi. Ne ilginçtir ki bu konuda bilgisine başvurduğum 1925 doğumlu kaynak kişimizin de annesinin adı Hediye idi.” (Kurt, 2018: 335-336).

Kurt, türküde konu edilen olayların, öncesinde gayrimüslüm olan ancak sonradan Müslüman adı alan bir genç kız ile 1315’li (1898-99) doğumlu bir genç arasında yaşananlar olduğunu belirtir. “Sözlere baktığımızda genç adamın sevgilisi ile gizlice buluşmak üzereyken yakalanma tehlikesi geçirdi ve damdan aşağı atladı, akabinde korkudan beti benzi kül gibi sarardı. Ancak sevgilisini görmeden gitmemeye kararlı olduğunu hissettirerek bir gediğe¹⁶ saklandı. Üstelik sevgilisine aldığı fındık, fıstık ve manto gibi armağanlar da elinde kaldı. Sevgilisine “aslında yârim kız senin adın Hediye diye” seslenirken belki de kızın gerçek kimliğini bildiğinden dolayı şantaj yapıyor da olabilirdi.” (Kurt, 2018: 336-337).

Feryadi Hafız Hakkı Bey’in 1927 yılında taş plağa okuduğu türkünün bu varyantının ikinci dördlüğünün “Bağdat yolları taşlı” olan ikinci dizesini hepimiz “Tokat yolları taşlı” şeklinde biliyorduk. Osmanlı arşivinden bir belgenin ve 1968 yılında Tokat’ta yayımlanan İlk Çaba adlı derginin türküdeki Bağdat yolları ifadesine ve türkü üzerindeki algının nasıl değiştiği konusuna büyük oranda açıklık getireceğine dikkat çeker. “Osmanlı arşivlerinde bulunan Hicri 1308, Miladi takvime göre 1892-93 yıllarına denk gelen bir belgede, Tokat’ta bugün adı Behzat olan caddenin o yıllardaki adının Bağdat Caddesi olduğunu yazıyordu. Bu cadde o zamanlar halk arasında Bağdat Yolu olarak biliniyordu. Bunun nedeni ise Osmanlı döneminde Bağdat önemli bir ticaret merkezi, Tokat da büyük bir iç gümrük kapısıydı. Bağdat istikametinden ve İpek

¹⁶ Yörede “kuytu yer” anlamında da kullanılmaktadır.

Yolu'ndan gelen kervanlar burada konaklar, malları gümrüklenerek buradan dağıtılırdı. Güneyden gelen ve Tokat'ı Ankara, İstanbul, Samsun, Erzincan, Erzurum istikametine bağlayan ve aynı zamanda asker uğurlamalarının davul zurna eşliğinde yapıldığı bu yolun adı, bu nedenle "Bağdat Yolu" olarak anılırdı. İşin daha da ilginç yanı ise Osmanlı arşivinden çıkan belge Bağdat yolunun taş döşeme planı idi. Yani türküde sözü geçen "Bağdat yolları taşlı" ifadesinin adeta bire bir belgesiydi." (Kurt, 2018: 337).

Kurt, türkünün 1943 yılında da Muzaffer Sarısözen başkanlığındaki Ankara Devlet Konservatuarı derleme ekibi tarafından o zamanki Tokat Belediye Başkanı Mustafa Yolcu'dan ve yerel müzisyen Emin Diker'den derlenmiş, ancak Konservatuar arşivlerinde kalmış gün yüzüne çıkmamış olduğunu da dile getirir. Ayrıca, bu derlemedeki ezgi yapısı ve sözlerin de oldukça ilginç olduğuna dikkat çeker. *"1937 derlemesinin ses kaydını dikkatlice dinlediğimizde iki kişi tarafından okunduğu görülmekte ancak kayıtlarda sadece Mustafa Yolcu adı geçmektedir. Eldeki birçok kaydı incelediğimizde aynı tarihte kaynak kişi olarak birkaç kaydı birlikte yaptıkları Emin Diker olduğu anlaşılmaktadır. Fişteki ilk kıta da yazan "Hey on beşli on beşli, Tokat yolları taşlı kısmı, Tokat'ın Yazı kışlı" şeklinde duyulmaktadır. Dikkat edildiğinde kaynak kişilerin metin birliği konusunda bir an çelişkiye düştükleri de hissedilmektedir. Bu da bölgenin oturak havalalarının kalıp ezgilerine uyan mani tarzı sözlerin nasıl döşendiğinin ayrı bir göstergesi, aynı zamanda oturak havalalarının da diğer bir özelliğidir."* (Kurt, 2018: 340).

Kurt, ayrıca Muzaffer Sarısözen ve ekibinin yaptığı derlemelerde, derlenen esere ait normalin dışındaki özel bilgilerin mutlaka yazılmakta olduğuna dikkat çeker. Şayet bu eser bir ağıt olsaydı Muzaffer Sarısözen'in derleme fişindeki düşünceler kısmına ağıt ibaresi düşeceğine vurgu yapar (Kurt, 2018: 340). Ayrıca bu derleme kaydında türkünün sadece sözel değil ezgisel açıdan da küçük değişimlere uğradığını ifade eder. *"Bu derlemede ezgi Karcıgar arızalı Hüseyini olarak icra edilmiş ve ezgi işleyişinde adeta oturak havası olduğunu bağırırçasına nakarat kısmında benzerlerine sıklıkla oyun havalalarında rastlanan La-Mi aralığında atlayan ezgi işleyişi ve aman aman şeklindeki katma sözler eklenmiştir. Kısacası yıllardır arşivlerde saklı kalmış olan bu kayıta da ağıt olduğuna dair herhangi bir ibare olmadığı gibi tam tersi çok açık bir şekilde oturak havası olduğu bellidir."* (Kurt, 2018: 340).

Kurt, üçüncü ve son kayıt ise Nida Tüfekçi'nin, babası Hamdi Tüfekçi'den derlediğini ifade ettiği kayıttır, demektedir. Bu derlemeye ait ne bir ses kaydı, ne derleme fişi vardır. Nota üzerinde derleme tarihi olmadığı için türkünün bu tarihten önce derlendiğini belirtir. Ayrıca bu kayıtlardaki icra şeklinde veya notanın üzerinde de türkünün ağıt olduğuna dair herhangi bir not bulunmadığına da dikkat çeker. Aksine hem Nida Tüfekçi kayıtlarının hem de notasının son derece kıvrak ve oyun havası niteliğinde olduğunu vurgular. Yine bu derlemede de sözlerin değişime uğramış olduğunu 1927 ve 1943 kayıtlarındaki ikinci ve üçüncü kıtaların birçok türkünde kullanılan mani tarzı sözlerle değiştirilmiş durumda karşımıza çıktığını dile getirir (Kurt, 2018: 342).

Tokat'ta yerel olarak yayımlanan 1968 yılına ait İlk Çaba isimli derginin 14. sayfasında "Hey Onbeşli" türküsüne ait bir nota ve kısa hikâye yer almaktadır. Kurt, *"Nota incelendiğinde 1943 Sarısözen derlemesindeki karcıgar arızaların burada da olduğu görülmektedir. Dergideki öyküde Osmanlı İmparatorluğunun 5-6 cephede savaştığı ve çok şehit verildiği, bundan dolayı da 1315 doğumluların askere alındığını ve Tokat'ta yaşayan Hediye adlı bir kızın 1315 doğumlu olan nişanlısının da askere alındığını, bu heyecanla bu türkünün yakıldığını ve halk ağzında bestelenerek bugüne kadar söylenegeldiğini yazıyordu. Bugüne kadar Hey Onbeşli türküsü ile ilgili bulabildiğimiz en eski tarihli nota ve öykü buydu. Ancak ağıt olduğuna dair bir ibare yoktu."* (Kurt, 2018: 345) demektedir.

"Hey Onbeşli" türküsü ile ilgili çalışmalar incelendiğinde Ufuk Günesen'e ait yayınlar (Topçam 1961 - İlk Çaba 1968) dışındaki yayınların hepsinde türkünün ağıt olduğu dile getirilmiştir. Hatta Necdet Kurt da 2009 yılında yazdığı *"Hey Onbeşli"* isimli makalesinde türküyeye ağıt derken 2018 yılında, Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu'nda sunmuş olduğu bildiride yukarıda da bahsedildiği gibi türkünün ağıt değil oturak havası ve oyun havası olarak icra edildiğini belgelere dayandırarak açıklamıştır.

Hasgül, *"Müzik dünyamızın dev eserlerinden olan Hey Onbeşli Onbeşli türküsü elimizdeki verilerin ışığında bir Tokat türküsüdür. Bu türkü bir ağıt olarak da oyun havası olarak da söylenebilmiştir. Halkın çoğunluğu bu türküyü oyun havası olarak dinlemiş ve sevmiştir. Feryadi Hafız Hakkı Bey varyantı ile günümüzde TRT repertuarında söylenen varyant arasında söz olarak da müzik olarak da büyük*

değişiklikler görülmüştür. Demek ki anonim bir görünüme ulaşan türkünün son hali halkımız tarafından en az 100 yıllık bir sürecin ardından şekil bulmuş, müşterek kültür halini almıştır. Anonim eserler halkın ortak emeğinin bir ürünü oldukları için daha çok kabul gören eserlerdir. Dolayısıyla bu türkü de oyun havası olarak halkımız tarafından benimsenmiş ve yayılmıştır.” (Hasgül, 2014: 111) demektedir.

1.3.5. Olay, Dert ve Elem İle İlgili Türküler

Bu bölümdeki türküler gerçekten yaşanmış, toplumu derinden etkilemiş ve uzun süre tesirinde bırakmış, düşündürmüş, duygulandırmış olaylara yakılmıştır.

İncelenen metinlerden 30, 31.a-b, 33, 34.a-b-c-ç, 36.a-b-c-ç, 40, 42, 43, 49.a-b-c-ç, 54.a-b-c-ç-d, 59, 60, 67, 72.a-b-c-ç-d-e-f, 74, 76, 77.a-b-c-ç-d, 81.a-b, 83.a-b-c-ç-d-e, 91.a-b-c-ç, 96.a-b ve 100 numaralı türkülerde daha çok olay, dert ve elem temi işlenmiştir.

Ayrıca bu türkülerde 36’da kır at, 40’da üzüm asması, 49.a-b-c’de kırat, 59’da felek-dağ- bülbül-gül, 72.a-b-c-ç-d-e-f’de mendil, 100’de dağ ve pınar motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra 42 numaralı türküde Zöhre isimli kişiden bahsedildiği için kişi ile ilgili türkü, 43 numaralı türkü “*Gamdan hisar çektim yolum bağlandı / Yârdan ayrı düştüm sinem dağlandı*” dizelerinden anlaşılacağı üzere gurbet ve özleyiş ile ilgili türkü, 49.a-b-c numaralı türkü “*Deli Şükrü derler (de yâr yâr) namım varıdı / Mağrıptan maşruba (da canım) şanım varıdı*” dizelerinden anlaşılacağı üzere Deli Şükrü övüldüğü için övgü ve kişi ile ilgili türkü, hikâyesi olduğu için tahkiyeli türkü, 54.a-b-c-ç-d numaralı türkü hikâyesi olduğu için tahkiyeli türkü ve Güpür isimli kişiden bahsettiği için kişi ile ilgili türkü, 67 numaralı türkü koyundan bahsedildiği için hayvanlar ile ilgili türkü, 72.a-b-c-ç-d-e-f, 74, 77.a-b-c-ç-d, 83.a-b-c-ç-d, 91.a-b ve 96.a-b numaralı türküler hikâyesi olduğu için tahkiyeli türkü, 74 numaralı türküde Nebişih isimli köy övüldüğü için köy güzellemesi ile ilgili türkü, 76’da yayladan bahsedildiği için doğa ile ilgili türkü, 77.a-b-c-ç-d’de Nezük isimli kişiden bahsedildiği için kişi ile ilgili türkü, yine aynı türküde “*Böyle ayrılık m’olur yayla çağları*” dizelerinden de anlaşılacağı üzere gurbet ve özleyiş ile ilgili türkü, 81.a-b’de çorap dokumacılığından bahsedildiği için iş ve meslek türküsü, Kıymet isimli kız övüldüğü için insan güzellemesi ya da övgü ile ilgili türkü, 83.a-b-c-ç-d’de burçak yoldan bahsedildiği için iş ve meslek türküsü,

91.a-b’de yayladan bahsedildiği için doğa ile ilgili türkü, 96.a-b isimli türküde Neüzük isimli kişi anlatıldığı için kişi ile ilgili türküler başlığı altında da değerlendirilebilir.

1.4. BAĞLAMINA, İCRA ORTAMINA VE İŞLEVİNE GÖRE TÜRKÜLER

Türk milleti köklü geleneklere bağlı ve geleneklerini yaşatan güçlü bir millettir. Mevsim ve şartlara göre sık sık bir araya gelip eğlence düzenleyen halk bu arada türküler söyleyip oyunlar oynamaktadır. Yörelerin çoğunda oyun ve türkü iç içedir. Oyunların çoğu saz eşliğinde olabileceği gibi sazsız da olabilir.

Tasnifte dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, türkülerin söylendikleri ortam ve gördükleri işlevlerdir. Bu tasnifte de türkülerin konularını kesin çizgilerle birbirinden ayırmamız mümkün değildir. Aslında türküler işledikleri konular nedeniyle birinci bölüme, söyleniş ortamlarına ve gördükleri işleve göre de bu bölüme dahil edilebilir. Örneğin düğün türkülerini, söylendikleri ortam itibariyle tören türkülerine girerken, metinlerdeki şiirsellik sebebiyle sevi ve sevgili türkülerini içinde de yer alabilirler. *“Örneğin ağıtlar, söylendikleri ortam itibariyle tören türkülerine girerken, metinlerindeki sağlamlılık ve şiirsellik sebebiyle lirik türküler içinde de yer alabilirler.”* (Bekki, 2004: 111).

Yakıcı, Türk insanının yaşadığı her ortam ve mekânın türkü icra yeri olabileceğini belirtmektedir. Çünkü bizde türkülerin mutlaka belirli mekân ve ortamlarda ve belirli zamanlarda söyleneceğine dair bir yaptırım söz konusu değildir, demektedir (Yakıcı, 2013: 283). Evinde kilim dokuyan, kanaviçe işleyen, oya ören bir genç kız işini yaparken, dağda sürülerini otlatan çoban koyunlarını güderken, tarlasında çalışan çiftçi tarlasını sürerken, harmanını savururken, yonca tutarken, evin kadını bulgur kaynatırken ve pelver yaparken türkü söyler. Bu nedenle Türk insanının bulunduğu her yer aslında bir türkü icra ortamıdır, denilebilir.

Tokat’ta, ilçe ve kazalarda düğünler, törenler, kutlamalar, yayla şenlikleri ve diğer festivaller, geleneksel işler nedeniyle sürdürülen müzikal icra ortamları, ferfene toplantıları, saya gezmeleri (çoban bayramı, davar yüzmeleri), Alevi-Bektaşî geleneğindeki semah toplantıları Tokat türkülerinin canlı performans alanları olarak görülebilir. Bunların yanı sıra kış hazırlığı (erişte kesme, tarhana dökme, turşu kurma, pekmez ve reçel yapma, pelver yapma, tevek basma vs.), ramazan hazırlığı (yufka açma, katmer yapma, dolma sarma vs.) ve düğün hazırlıkları (dolma sarma, keşkek

pişirme, çeyiz asma vs.) yapmak üzere bir araya gelinen toplantılarda, imece usulü gerçekleştirilen bağ bahçe işleri için bir araya gelindiğinde türkülerimiz özellikle kadın icracılar tarafından söylenmektedir (Uzunöz, 2018: 373-374).

Bağlamına, icra ortamına ve işlevlerine göre Tokat türküleri şu şekilde tasnif edilebilir:

1.4.1. İş Türküleri

1.4.2. Törenler İle İlgili Türküler

1.4.2.1. Evlenme Törenleri İle İlgili Türküler

1.4.2.1.1. Şerbet İçme Türküleri

1.4.2.1.2. Düğün Türküleri

1.4.2.1.2.1. Hamam Türküleri

1.4.2.1.2.2. Kına Türküleri

1.4.2.1.2.3. Duvak Türküleri

1.4.2.1.2.4. Gelin Alma/Çıkarma Türküleri

1.4.2.2. Dini Törenler İle İlgili Türküler

1.4.2.2.1. Cem Töreni Türküleri

1.4.2.2.1.1. Semahlar

1.4.2.2.1.1.1. Kırklar Semahı (Ya Hızır Semahı)

1.4.2.2.1.1.2. Gönüller Semahı

1.4.2.2.2. İlâhiler

1.4.3. Sosyal Dayanışma Ortamlarında Söylenen Türküler

1.4.3.1. Sıra Gezme Geleneği İle İlgili Türküler

1.4.3.2. Ferfenelerde Söylenen Türküler

1.4.3.3. Sıra Gezmelerde Söylenen Türküler

1.4.3.4. Çiğdem Gezme Geleneği İle İlgili Türküler

1.4.3.5. Oturak Türküleri

1.4.4. İmece Ortamlarında Söylenen Türküler

1.4.4.1. Yonca Tutmalarda Söylenen Türküler

1.4.4.2. Bulgur Çekmelerde Söylenen Türküler

1.4.5. Cenaze Ortamlarında Söylenen Türküler

1.4.5.1. Ölüm Türküleri (Ağıtlar)

1.4.6. Halk Oyunları Oynanırken Söylenen Türküler

1.4.6.1. Halay Türküleri

1.4.7. Ekonomik/Kültürel/Tanıtım Amaçlı Ortamlarda Söylenen Türküler

1.4.7.1. Panayırılar

1.4.7.2. Festivaller/Şenlikler

1.4.7.3. Anma/Kutlama Toplantı Ortamlarında Söylenen Türküler

1.4.8. Eğlence Amaçlı Ortamlarda Söylenen Türküler

1.4.8.1. Kahvehaneler

1.4.1. İş Türküleri

Bağlamına, icra ortamına ve gördükleri işlevlere göre türküler başlığı altında verilen bu türkülerde, metinler incelendiğinde, iş türkülerinin, yapılan işten doğrudan bahsetmediği görülecektir. Aslında bir türküde içerik ne olursa olsun, iş türkülerinin sözleri olarak kullanılır. “İçerik bakımından herhangi türden ve çeşitten olursa olsun herhangi bir metin iş türküsünün gereci olarak kullanılabilir. Bu türkülerin asıl özelliği, onların söylenmesine vesile olan iş, bununla ilişkili hareketler, türkünün bu işe ve işin gerektirdiği hareketlere uyan ezgisi, ahengi, “usûl”ü, türkünün bağlanmasına katılan kelimeler, ya da sözkalıpları, belli yerlerindeki ünleniş ve bağrışmalardır; türküyü çeşit niteliğini bu öğeler sağlar.” (Boratav, 2016: 176).

“Toplumun günlük yaşantısının önemli bir kısmını kaplayan iş ve çalışma hayatının türkülere geçmesi ve orada şekillenmesi tabiidir. İş ve meslek türkülerinde çalışma hayatımızın ve mesleklerin özelliklerini çok yalın ve samimi bir şekilde görürüz.

Bu tür türkülerde bahsedilen meslek veya iş ile türküler arasında yakından bir bağ aramak gerekmez. Hanelerde ufak bir iz veya bağlantıda küçük bir ilgi kâfidir.

Çoğunun temsili karakteri vardır. Büyük bir kısmını karşılıklı söylenen türküler meydana getirir. Bazılarında bir sanatın özel prensiplerini, usta-çırak ilişkilerine ait bazı gelenek ve yargıları buluruz.” (Özbek, 1975: 419).

İş türküleri, genellikle toplu halde yapılan işlerde çalışmayı zevkli hale getirmek ve çalışanların gayretini artırmak gibi işlevler taşımaktadır. Ayrıca bu türküler, oluştukları dönemlerde en sık görülen ya da ilgi çeken meslek türlerini de ortaya koymaktadır.

Tokat türküleri içerisinde belirgin olarak iş türküleri başlığı altında toplanabilen metinler oldukça sınırlıdır. Geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Tokat insanının tarla hazırlarken, çift sürerken, ekin biçerken, yonca tutarken söylediği türküler bu türdendir. Aslında toplu olarak yapılan işlerde türkü söylemek çok yaygındır. Bu türkülerin çoğu da kadın topluluklarında söylenir. Örneğin; bulgur kaynatma ve çekme, pelver yapma, turşu kurma, katmer yapma, yufka açma, hamur kesme gibi. Yukarıda da ifade edildiği gibi, söylenen türkülerin, yapılan işle doğrudan ilgili olmasına gerek yoktur.

İncelenen metinlerden 4.a-b-c-ç-d-e-f (çorap dokumacılığı), 9.a-b-c (yazmacılık), 32.a-b (ekin ekmek), 39.a-b-c (harman), 81.a-b (çorap dokumacılığı), 83.a-b-c-ç-d-e (burçak yolmak) numaralı türküler bu başlık altında verilebilir.

Boratav, “*Ninniler bir bakıma iş türküleri de sayılabilir; anneler çocuğu uyutmak için çağırdıkları ninniye belli bir tempoya uydurarak bir iş yapıyor demektir.*” (Boratav, 2016: 173) demektedir. Bu bağlamda incelenen 78.a-b ve 98.a-c numaralı türküler de bu gruba dahil edilebilir.

1.4.2. Törenler İle İlgili Türküler

Türk insanı sosyal ve kültürel hayatında mitolojik dönemden günümüze kadar çok sayıda tören düzenlemektedir. Halk türküleri içerisinde geçiş döneminin çeşitli evrelerinde icra edilen toplumsal kurumlara destek verme, kültürel devamlılığı sağlama ve eğlence işlevlerini taşıyan türkülerin önemli bir rolü vardır. Bundan dolayı bu türküler icra ortamının vazgeçilmez unsurlarıdır. Çünkü türküler, hem törene katılanları eğlendirmek hem de törenin güzelliklerini ve içinde yaşanılanları dile getirmek için icra edilmektedir. Bu törenlerin başında dün olduğu gibi bugün de düğünler gelmektedir.

“Halk geleneklerinde toplu yapılan eğlence ve törenlerin hepsinde saz, türkü, oyun vardır. Türküsüz, oyunsuz tören yok gibidir. Genel olarak her çevrenin kendine göre basit türküleri vardır. Bununla birlikte bunlar dışında her çeşit türküler toplantılarda seçim yapılmadan söylenir.” (Öztelli, 2002: 341).

“Törenlerde söylenen türkülerin büyük çoğunluğu iş türküleri niteliğindedir. Yani içerikleri, söylendikleri törenlerle doğrudan ilgili olmayabilir. Ama kına yakma törenlerinde verilen öğütler, dinî törenlerde söylenen ilahîler, âyin-i cemlerde okunan deyişler, yapılan semahlar ve ölenlerin ardından yakılan aşıtlardaki sözler doğrudan söylendikleri ortam ve olaylarla ilgili olurlar.” (Bekki, 2004: 112).

1.4.2.1. Evlenme Törenleri İle İlgili Türküler

İnsan yaşamının önemli dönüm noktalarından biri olan evlilik, kişinin gelecekteki yaşamını tam anlamıyla etkiler. Bu olgunun gerçekleşmesinde, her yörenin kendine özgü geleneğinden kaynaklı bazı kuralları ve törenleri vardır. Her yörenin kendine özgü tören ve eğlence şekilleri olsa da aslında hepsinde bağlama, türkü ve oyun ortak motiflerdir.

Evliliğin ilk adımlarından olan şerbet içme töreninde söylenen bu geçiş evresinin önemini içeren eğitici mahiyetteki eğlencelerin yeri büyüktür. Yine düğün sırasında hamamda söylenen öğretici nitelikteki şenliklerin ve oyunların ayrı bir önemi vardır. Gelin olacak kızın ilerideki hayatına hazırlanmasında kına gecesi yapılan öğretici mahiyetteki eğlencelerin ayrı bir yeri vardır. Gelin alma günü yapılan duvak töreninde söylenen türkülerin de önemi büyüktür. Gelin olacak kıza bu türküler aracılığı ile önemli nasihatlerde bulunulur. Bazı türkülerde de gelin olacak kızın baba evinden ayrılmasını yansıtan, ayrılık duygularının dile getirildiği sözler aktarılır. Ancak bazı türküler vardır ki yalnızca bu törenlere özgüdür.

1.4.2.1.1. Şerbet İçme Türküleri

Söz kesilip ve kız istendikten sonra artık şerbet içme töreni düzenlenir. Bu uygulama Tokat merkez, ilçe ve köylerinde bazı uygulamalarda değişiklik olsa da hala gerçekleştirilmektedir. Bu tören sırasında özellikle şerbet içme sırasında şerbet türküleri söylenmektedir.

1.4.2.1.2. D    n Türküleri

Düğünler yaşantının önemli bir ayrımı olduğu için bu törenlerin de kendine özgü türküleri vardır. Düğünler t  rk   icra ortamlarının ba  ında gelmektedir. Düğünler ister yaylada, ister köyde, ister kasabada, ister   ehir merkezinde nerede yapılırsa yapılsın türküler bu törenleri tamamlayan en önemli öge olarak görülebilir. Tokat'ta düğünler daha çok insanların boş zamanlarına denk getirilerek yapılmaktadır. Bu da yaz tatiline ya da kırsal kesim köy ve kasabalarda i   bitimi mevsimi olan sonbahara rastlamaktadır.

D    nlerin en önemli işlevlerinden biri müzik ve müzik çevresinde oluşan oyun, eğlencedir. Bu nedenle düğünler, akit ve birleştirme işlevinin yanında t  rk   icra işlevi de vardır. Tokat'ta düğünlerde t  rk   söyleyerek geçimini temin eden çoğu amatör, kimi profesyonel birçok mahalli sanatçı bulunmaktadır. Bu sanatçılar hareketli türkülerle davetlileri eğlendirirken, yerine göre uzun hava ve yanık ezgili türkülerle de ‘‘of   ektir’’ip h  z  nlendirirler. Hüzünlü havalar içinde kına, duvak ve gelin alma türküleri gelmektedir.

Tokat'ta düğünlerde hem kırık havalara hem uzun havalara hem halay türkülerine hem oyunlu t  rk  lere hem de nefes ve deyişlere yer verilir. Bu türküler bağlama, zurna, davul, kaval, c  mb    gibi çalgı aletleri eşliğinde gerçekleştirilir. Tokat'ta düğünlerdeki türkülerin ve oyunların merkez, ilçe ve hatta köyden köye bile değişiklik gösterdiği söylenebilir. Artova ve Reşadiye yöresinde halay türküleri, Zile ve çevresinde deyişler, Erbaa ve çevresinde daha çok kırık havalar düğünlerde söylenmektedir.

1.4.2.1.2.1. Hamam Türküleri

Tokat'ta kadın ve erkek hamamlarının zaman zaman t  rk   icra ortamı olarak işlev taşıdığı görülmektedir. Hatta Tokat'ta hamamda t  rk   söyleme geleneğinin yalnız düğünlere bağlı olarak gelinin ya da damadın arkadaşlarıyla gittiği ‘‘gelin hamamı’’ ya da ‘‘güvey hamamı’’ eğlencelerinde değil, bunların dışında gerçekleştirilen hamam toplantı/sefalarında da yaşandığı görülmektedir.

  ncelenen metinlerden 57.a-b numaralı türküler bu başlık altında verilebilir. Ayrıca Tokat merkezde hamam kültürünün eskisi kadar olmasa da canlılığını koruduğu söylenebilir. Hatta günümüzde kına törenlerinin önemli ortamlarından biri haline gelmiştir.

1.4.2.1.2.2. Kına Türküleri

Kına, gelin olacak kızın geneli bayan olan yakınlarıyla ve arkadaşlarıyla son kez bir araya gelmesiyle meydana gelen toplantılardır. Bu toplantılar düğün törenlerinin türkü yakıcılığı ve icrası bakımından en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Tokat'ta kına gecesinde yanık ezgi ile kına ağıtı söylenir. *“Yöresi ne olursa olsun, kına türkülerinin / ağıtlarının ortak özelliği hepsinin de lirizm yüklü olması ve yanık ezgi ile söylenmesidir. Kına türkülerinin, insanın duygulanmasına sebep olan bir başka yönü de türkü metnindeki sözlerin orijinalliğidir. Bu türkülerde, kader ve baht konusu ön planda tutularak, geçmiş ve gelecekle ilgili düşünceler ve duygular ele alınır.”* (Kaya, 2014: 234). *“Ülkemizde muhtelif yörelerde bu türkülere ve bu türküleri söylemeye; kına ağıtı, gelin ağıtı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağlamak, gelin türküsü, gelin yası ve okşama.”* (Şenel, 1988: 472).

Kına gecesi türküleri yapı ve muhteva olarak ağıtlarla benzerlik göstermektedir. Bu türküler genellikle ana metinler halindedir.

Ayrıca Tokat'ta kınalara; geline, ağıt, ilahi vb. türküler söyleyen profesyonel türkü yakıcı ve okuyucuları getirtilir.

İncelenen metinlerden 5.a-b-c-ç-d-e, 75.a-b-c-ç-d-e-f-g-h, 79 numaralı türküler bu başlık altında verilebilir.

1.4.2.1.2.3. Duvak Türküleri

Gelin türkülerinin bir başka çeşidi de duvak türküleridir. Çeşitli yörelerde gelin öğme, kız öğme, duvak türkülerini olarak da bilinir. Tokat'ta gelin evden ayrılmadan birkaç saat önce, giydirilirken ve süslenirken birkaç kadın tarafından söylenen türkülerdir.

İncelenen metinlerden sadece 80 numaralı türkü bu başlık altında verilebilir.

1.4.2.1.2.4. Gelin Alma/Çıkarma Türküleri

Düğün günü gelin kızın evden ayrılma anı, hem kız hem de orada bulunanlar için oldukça hüznü bir andır. Gelinin baba evine getirilmesi sırasında gerçekleştirilen uygulamalardan biridir. Bu uygulamalar sırasında da türkü icra edilmektedir. Bu törende zurnanın yanık yanık çalan gelin alma havası, bir yandan da söylenen türküler herkesi hüznendirir. Gelin alma türkülerinde, her ne kadar lirizm hâkim ise de nasihat

niteliğinde iletiler de bulunur. Erbaa’da gelin almaya gitmeye “yenge binmek” denilmektedir. Tokat’ta gelin alayına davul ve zurna eşlik eder.

1.4.2.2. Dini Törenler İle İlgili Türküler

1.4.2.2.1. Cem Töreni Türküleri

Farsça “ibadet şekli, merasim ve tören” anlamlarına gelen ayin ile Arapça “toplama, topluluk ve toplantı” anlamındaki cem kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşan Ayin-i cem, cem töreni, toplantı töreni anlamına gelmektedir. Alevî / Bektaşîlerin dede ve on iki hizmet sahiplerinin bir araya gelerek toplulukla yaptığı en önemli erkânı karşılamaktadır. Alevi-Bektaşî inancının gereği olan bu tören ve toplantılarda söylenen türküler ise cem töreni türkülerini başlığı altında toplanabilir. Bu türküler halk kültürü içerisinde önemli ve özel bir yere sahiptir.

Âlevi-Bektaşî topluluklarında, yeni birinin tarikate girmesi veya ulu bir kişinin anılması vesilesiyle düzenlenen, kurbanlar kesilen, saz eşliğinde deyişler, nefesler söylenen ve semah yapılan törenlere Âyin-i Cem denilmektedir. Bu törenlerde icra edilen ve nefes, devriye, nutuk gibi isimler verilen şiirlerde, tarikatın inanç ve dünya görüşü ifade edilir. Bu törenler sırasında söylenen deyişlerin genellikle sahibi bellidir (Fığlalı, 1996: 326-327; Eröz, 1992: 50 vd). Töreni, “yol, süre, töre” denilen kurallar çerçevesinde, pir veya mürşit diye bilinen “Dede”ler yürütür.

Tokat’ın bazı köylerinde cemler, dedenin saz çalması suretiyle başlar. Bu cemlerde Alevi şairlerin şiirleri icra edilir. Bu şiirler, tarikatın düşünce, inanç ve dünya görüşünü yansıtan nefes, deyiş gibi şiirlerdir. “*Bektaşî şiirlerinde konulardan şunlar ağırlıktadır: Hz. Ali, On İki İmam ve menkabeleri, Bektaşî Velileri ve menkabeleri, Bektaşîliğe ait inançlar, Bektaşî erkan ve âdetleri, dünyaya bağlılık şiirleri.*” (Güzel, 1983: 53).

Cem sırasında okunan ezgili parçalar genellikle Tokatlı Alevi şairlere aittir. Bu parçalar daha ziyade Kul Himmet, Pir Sultan, Sadık Doğanay gibi şairlerin eserleridir.

İncelenen metinlerden 1, 15, 17, 29, 34.a-b-c-ç, 41.a-b, 50, 53, 55.a-b, 56.a-b, 60, 62.a-b numaralı türküler cem töreni türkülerini olarak görülebilir.

1.4.2.2.1.1. Semahlar

“Semah kelimesi Arapça semâ ya da simâ köküne dayanır. İşitme, duyma anlamına gelir. Mevlevî ayinlerinde tarikat mensuplarının cezbe haliyle ayakta dönmesi, zikretmesi de semâdır. Semah ise Alevî dinsel oyunlarının genel adıdır. Alevî dinsel oyunlarını halk, semah, samah, zamah gibi yerel sözlerle karşılamıştır. Semahlar kökende göçebe toplumun dinsel oyunudur. Göçebe toplumlarda ise kadın erkek ayrımı yerleşiklerdeki gibi katı kurallara bağlı değildir. Doğa, kişiyi günlük yaşamın her kesiminde ve dinsel törenlerde eşit kılar. Böylece semahlar kadın ve erkeklerin bir arada oynayabilecekleri bir oyun haline gelmiştir.” (Bozkurt, 1995: 24).

Adıgüzel Tokat'ta oynanan semahlarla ilgili şu bilgileri vermektedir: “Oyun, davul - zurna veya saz eşliğinde oynanır. Kadınlar dönerler, erkeklerse hem dönerler hem de dönerken kadınları kolları ile sararlar. Oyundaki erkek hareketleri sevinçten doğan bir coşkuyu anlatmaktadır. Erkek adeta kendinden geçmiş vaziyettedir. Kadınların dönme hareketleriyse avcının elinden kurtulmaya çalışan bir ceylanı andırmaktadır. Bu oyunun sözleri belli, ne zamandan beri oynandığı belli değildir.” (Adıgüzel, Temmuz 1996: 42).

Yönetken ise “Derleme Notları I” isimli eserinde Tokat'ta 1943 yılında başlayan derleme faaliyetleriyle ilgili bilgi verirken semahlar hakkında şunları söylemektedir: “... Bizim bu derlemede, başka derlemelerden farklı olarak kaydettiğimiz halk ezgileri, bilhassa bol miktarda Alevi demeleri ve Alevi sema havaları oldu. Merkez ilçesi, Reşadiye ve Zile ilçeleri dolaylarında ve Zile'nin Kervansaray sıraçlarında, muhtelif yerlerde sema'a “semah, zemah, zamah” denmektedir. 1942'de Güney Anadolu'ya yaptığımız gezide Isparta tahtacıları, Antalya abdallarının sema'a semah dediklerini görmüş ve bu konuda Ulus'ta birkaç yazı yazmıştık. Köy Alevileri'nde sema kelimesine rastlanmamaktadır. Onlar bu kelimeyi “semah, zemah, samah, zamah” şeklinde kullanmaktadırlar. Köy Alevileri vaktiyle cemiyetlerde Hataî, Pir Sultan, Nesimî, Veranî, Yeminî, Mir'atî, Emrah, Noksanî, Sadık, Kâtibî, bugün yaşayan şair ve âşıklardan parçalar, demeler, deyişler, güzellemler, koşmalar, beyitler okurlarmış. Cemiyetlerde (cemlerde) bir veya iki bağlama ya da çöğür, bir bağlama ve kemane çalınırmış. Tef kullanılmazmış. Âşık veli dedi ki: “Orası oyun yeri değil, ibadethânedir.” Cemiyette saz çalana “âşık” denirmiş. Bu âşığın bir yedekçisi olurmuş.

Bazen muammalar da söylenir, âşıklar arasında imtihanlar yapılmış. Gözcü, kadın ve erkeklerden iyi sema edenleri kaldırır, bazı yerlerde erkek kadının bazı yerlerde de kadın erkeğin elini öper, niyaz almış sonra âşık çalıp söyler ve oyun başlarmış. Sema yapanlar üç ile on kişi arasında değişmiştir. Sema oyunu da halaylar gibi ağırlama ve yeldirmelerden oluşmaktadır. Silisliler'e göre sema 'ın üç çeşidi vardır:

1. *Arguvan zamahı (Kırklar zamahı)*
2. *Kırat zamahı*
3. *Gönüller zamahı” (Yönetken, 1944: 67).*

Alevi semahları 3-5-7-9-12 kişilik öbekler halinde, Bektaşî semahları ise 2-4-6-8-10-12 kişilik gruplar halinde oynanmaktadır. Semahlar türkölü olup ezgilerini halk müziğinden almaktadır. Yani semahlarda türkölü ile oyun iç içe icra edilir.

Kutsal inanç bütününün bir birimi olan semahlar dinsel tören olan âyin-i cemlerde yapılır. Semahlar, yalnızca oyun işlevinde algılanamaz. Semahta her işlem zincirin bir halkasını oluşturur ve kalkıştan oturuşa kadar tüm kurallar -yörelere göre bazı ayrılıklar gösterse bile- belirlenmiştir. Bu kurallar gerçekleştirilmeden semah dönölmez.

Dinsel bir temle beslenen türkölür bazen belli inanışları anlatır. Türkölür, ister dini ister din dışı konuları ele alsın hepsinin kökeninde sevgi vardır.

Tokat türkölürleri içerisinde semahlarda söylenen birçok türkölü vardır.Tokat'ta en çok bilinen semahlar ise; Arguvan Semahı (Kırklar zamahı), Gönüller Semahı, Kırat Semahı, Hubyâr Semahı, Tokat Semahı'dır.

1.4.2.2.1.1.1. Kırklar Semahı (Ya Hızır Semahı)

“Ayin-i cemlerde bu semah'ı yapacak insanların dinsel bakımdan olgunluğa erişmiş olması gerekir. Bu semaha katılacak kimselerin yaş ve inanç bakımından erişkin olması zorunludur. Çocuklar ve gençler bu semaha katılamazlar. Bu semaha en az 3 en fazla 12 kişi katılır. Kadınli erkekli yapılır.

Semaha katılacak kişiler cemi yöneten dedeye veya babaya niyaz ederler. Bağlama eşliğinde Miraçlama denilen tekke edebiyatı ezgisiyle yapılır... Ağrlama ve dönme figürleri vardır; Ağrlamada erkeklerin avuç içi yere, kadınların avuç iyi yukarı (semaya) dönüktür.Alevi-Bektaşî Ayin'i cemlerinde kadın-erkek, bacı-kardeştir. Bu

nedenle dinsel bakımdan bütünlük söz konusudur. Bacıların avuçlarının sema'ya (havaya) açık olması haktan almayı, erkeklerin avuçlarının yere bakması ise halka vermeyi temsil eder. Dönme ise bütün canlıların hakkın etrafında döndüğünü temsilen belirtir.” (Adıgüzel, 2004: 151).

1.4.2.2.1.1.2. Gönüller Semahı

“Ayin-i Cem'den sonra yapılır. En az dört kişiyle yapılır. (Hızır) semahından farkı bacılar dönerken gardaşlar sarma hareketini yapar. Sarma figürünün anlamı ise bütün inananlar kardeştir. Onları sarmak, kucaklamak anlamındadır. Ağır lama, Yelleme ve Sarma olmak üzere üç bölümden oluşur. Bağlama eşliğinde “Lâ” kararında ezgi çalınır. Değişlerle, duvaz imamlarla ve nefeslerle yapılır.” (Adıgüzel, 2004: 151).

İncelenen metinlerden 25.a-d, 66.a-b, 98.a-b-c, 101.a-b-c-ç numaralı türküler semahlar grubuna girmektedir.

1.4.2.2.2. İlâhiler

Konuları itibariyle dini türküler başlığı altında verilen ilahiler, belli yerlerde söylendiği için bu tasnif grubunda da yer alır. Genellikle cami ve tekkelerde özellikle belirli günlerde -mevlit, kandil törenlerinde- söylenirler.

1.4.3. Sosyal Dayanışma Ortamlarında Söylenen Türküler

1.4.3.1. Sıra Gezme Geleneği İle İlgili Türküler

Tokat'ta kökeni çok eskilere dayanan ve gelenek içerisinde uygulanan sıra gezme geleneği önemli icra ortamlarından biridir. Özellikle uzun kış gecelerinde yaşları birbirine yakın gençler tarafından gruplar halinde her akşam bir evde toplanılıp yemekli, sazlı sözlü, eğlenceli icra ortamında günün konularının konuşulduğu ortamlardır. Bu toplantılar sosyal dayanışma amaçlı düzenlenmektedir. Hoşça ve yararlı vakit geçirmek isteyen arkadaşların bir araya gelmesi bu toplantıların ortaya çıkış nedeni olduğu söylenebilir. Sıra gezme törenlerinde gerçekleştirilen toplantılarda genellikle uzun havaların, yanık havaların ve oyun türkülerinin icra edildiği bilinmektedir.

1.4.3.2. Ferfenelerde Söylenen Türküler

Eskiden Anadolu'da yaygın olan, sosyal dayanışma amacıyla yapılan toplantılara “ferfene” denilmektedir. Tokat, ilçe ve kazalarında bu geleneğin devam ettirildiği

görülmektedir. Ferfene, daha çok köy ve kasabalarda düzenlenmektedir. Ferfene, yapıldığı yerlere göre farklı isimler almaktadır. “*Ferfene, farfara, felfele, ferfane, herfene, herfane*” (Santur, 1998: 128) bu isimlendirmelerden bazılarıdır.

Alparslan Santur, “Üzümlü (Tokat) Köyünde Ferfene Geleneği” isimli makalesinde ferfenelerin genellikle sırası gelen kişinin evinde ya da varsa hariciyesinde gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bazı yerlerde ferfenenin köyden toplanan parayla yapıldığını, bunun da yılda ancak birkaç defa gerçekleştirilebildiği için köyün kahvesinin ferfene mekânı olarak seçildiğini ifade etmektedir (Santur, 1998: 129-131).

Ali Yakıcı, ferfene geleneğini şu şekilde açıklamaktadır: “*Ferfene, yemek merkezli bir toplantıdır. Harman, tarla, bağ, bahçe işleri bitirilip kışa girildiği zaman, köyün aynı yaş grubuna mensup genç ya da orta yaştaki erkekleri bir araya gelerek ferfeneye karar verirler. Ferfenenin hangi günler yapılacağı, ferfene de hangi yemeğin ferfene yemeği olacağı da burada kararlaştırılır. Ferfenelerde genellikle kuzu ya da oğlak kesilir. Köyün ekonomik yapısına göre kimi köylerde hindi, tavuk gibi kümes hayvanları da ferfene yemeği olabilmektedir. Ferfenelerde müziğin önemli bir yeri vardır. Akşam kuzu yenip kahveler içildikten sonra ferfeneye katılanlardan saziyla türkü söyleyenler ya da ferfene için özel olarak çağırılmış, özellikle o yöreye ait türkülerini de dağarcığında bulunduran türkücüler odada kendisine ayrılan köşedeki yerini alır ve kendine göre bir giriş yapar. Bu girişte ya ferfeneyi dile getiren bir türkü söyler ya da söylediği türkülerle yenilen yemeğin güzelliğini, ferfeneye ev sahipliği yapan kişilerin konukseverliğini dile getirir. Daha sonra isteklerle türkü faslı devam eder. Ferfenelerde kimi türküler de doğaçlama olarak söylenmektedir.*” (Yakıcı, 2013:295-296).

1.4.3.3. Saya Gezmelerde Söylenen Türküler

Doğan Kaya bu gezmelerde söylenen türkülerini “*Sayacı Türküler*¹⁷” olarak adlandırmaktadır. Bu gelenekle ilgili şu bilgileri verir: “*Saya (Gezme-Günü-Bayramı) koyunların kuzulamasından elli gün kadar önce, İç Anadolu’da ve bilhassa Doğu Anadolu’da yaşatılan geleneklerdendir. Saya töreni sırasında çocuklar grup halde toplanır. İçlerinden birini çoban seçip elini yüzünü siyaha boyarlar. Başına keçeden yapılmış uzun külah örterler. Göğsüne, omzuna irili ufaklı çanlar takarlar. çoban salınarak, sağa sola yatarak yürür. Grup olan çocuklar, ev ev dolaşır. Çoban,*

¹⁷ Kaya. age. s. 244.

uğradıkları evin kapısı önüne yatar; un, bulgur, yağ, pekmez, şeker, bal, üzüm, incir, peynir veya para alıncaya kadar kalkmaz. Toplanan malzemelerden pilav, yemek ve helva yapılır ve bunlar topluca yenilir. Saya dolaşırken, uğranılan evlerde bu türküler söylenir.” (Kaya, 2014: 244).

Tokat'ta yüz gezme olarak da bilinen saya gezme geleneği Sulusaray ve çevresinde şu şekilde gerçekleştirilmektedir: *“Zemherininin 15'inde köyün gençleri toplanır. Biri hayvan derilerinin içine girip ayı olur, böğürlerine çan takar, yüzünü de is ile siyaha boyar. Bunun yanında iki kişi kadın kılığına girer, diğer bir kişi de eline def alır. Bunlar çalıp oynarak köyün evlerini tek tek gezerler. Her evin önüne geldiklerinde şu türküyü üçü beraber söylerler.*

Hay hayadan hayadan

Yılan ahdı gayadan

Biz açlığımızdan etmiyoh

Adet olmuş sayadan

Guzunun tüyü bitti

Goyunun yüzü yetti

Birisi “verelim Peygambere salavat” diye bağırır, sonra kalabalığın hepsi beraber “sallallahu Muhammet” diye bağırır. Burada; ana rahmindeki kuzunun tüyünün bittiği vakit olarak kabul edilen bugün, yöre halkı tarafından bereketli bir yılın müjdesi olarak kabul edilir ve bir “bayram” havasında kutlanır.

Selavat getirildikten sonra def çalmaya başlar. Ayı ile kızlar oynamaya başlar, karşılıklı komiklikler yaparak oynarlar. Bazen kızlar ev sahibinin arkasına saklanır, ayı kızları ararken değneğiyle herkese usulca dırter. Kızları saklayanı bulunca şakayla karışık döver ve kızları yanına alır. Def eşliğinde oynamaya devam ederler. Sonra ayı birden kendini yere atar, can çekişiyormuş gibi sesler çıkarıp bayılır. Kızlar “ayı bayıldı, ayı bayıldı” diye ağlaşırlar. Ev sahibi “nasıl ayılır” diye sorunca “şeker getir, şeker getir” derler. Sonra ev sahibi ayının ağzına bir şeker atar, diğer oyunculara ve seyircilere de şeker dağıtılır. Sonra ayı kalkar. Bazen ayı ağzını açmış şeker beklerken ağzına kömür atarlar, gülüşürler. Sonra şeker verirler. Bu şekilde her ev gezilir, yiyecekler biriktirilir. Bütün gençler yorulana kadar oyunlar çıkarır, çalar, söyler

eğlenirler. Daha eskiden yüz gezme törenine çıkan oyuncular birkaç köy dolaşıp yiyecek toplarmış. Şimdi ise bazı köylerde yaşamakta ve her sene de yapılmamaktadır. Yani unutulmaya yüz tutmuş bir durumdadır.” (Kodal, 1999: 100-101).

1.4.3.4. Çiğdem Gezme Geleneği İle İlgili Türküler

Çeşitli kültürlerde olduğu gibi Tokat halk kültüründe de ilkbaharda dağının yeniden uyanışını, üreme ve doğurganlığı konu edinen folklorik tören ve uygulamalar yapılmaktadır. Bu gelenek Orta Asya Türk kültürünün Anadolu’daki yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mart ayında, karların erimeye başlamasıyla güneye bakan yamaçlarda ilkbaharın müjdecisi çiğdemler boy göstermeye başlar.

Köy çocukları çiğdem çiçekleri açmaya başladığı günlerde ellerinde çiğdem kazıklarıyla çiğdem sökmeye giderler.

“Çiçeklerin açmaya başladığı baharın ilk günlerinde ilk açan çiçeklerin başında çiğdem çiçeği gelir. Bununla beraber menevşeler de açmaya başlar. Yörenin çocukları bu günlerden bir gün toplanır. Her çocuk bir diken dalını koparıp bu çiğdem adlı sarı çiçeklerin ve menevşelerin kellelerini dikenlere takarlar Bu şekilde her çocuk dikenini süsler. Saçlarına da çiçekler takıp köyde her evi gezerler. Elllerinde süsledikleri dikenle beraber gezerken aşağıdaki maniye söyler, her evden yağ ve bulgur alıp bir harmanda pilav yaparlar, yer-içer, eğlenirler.

Çiğdem çiğdem çiçecük

Ala boncuh seçecük

Ev ardı boyunduruk

Geze geze yorulduk

Az verenin gızı olsun

Çoh verenin oğlu olsun

Gızın çatlasın ölsün

Oğlun bize arkadaş olsun

Son bölümü erkekler kendilerine uygun tarzda söylerler.” (Kodal, 1999: 100).

1.4.3.5. Oturak Türküleri¹⁸

Tokat'ta halk sosyalleşme, dayanışma, yardımlaşma, kaynaşma amacıyla ve dostluklarını pekiştirmek için zaman zaman bir araya gelmektedirler. Bu ekseriya daha çok nisan ayından kışa kadar icra edilir. Özellikle bağ ve bostan zamanı, etraf yeşillendiğinde çeşitli sebeplerle insanlar bir araya gelmektedir. Üzüm bağlarında, kirazlıklarda, elma bahçelerinde vs. yerler özel olarak tercih edilir. “*Toplantılara, muhtelif yörelere göre farklı isimler verilir. Sözgelişi: Çankırı Gerede’de sohbet, fırıttım, Safranbolu, Bartın, Kütahya, Kastamonu, Bolu ve Konya’da muhabbet, gezek, sıra, perde, arfane, birikme, oturak, Van’da oturmak, Ankara’da cümbüş, Antalya ve Isparta’da keş, keyif, Balıkesir Edremit’te oda teşkilatı, Dursunbey’de barana / sohbet sözleri verilen adlardan bazılarıdır.*” (Kaya, 2014: 246). Oturak toplantısına gelecek kişinin hem söz hem yaşayışıyla toplumda kendine yer etmiş olması gerekir. Bu kişiler bu toplantılarda sık sık bir araya gelerek sohbet edip oyunlar oynanıp, türküler söylerler. Bazı folklor araştırmacıları tarafından bu çalışmada 61 numaralı “Hey Onbeşli” isimli türkü ve varyantlarının oturak havası olarak değerlendirildiği daha önce ifade edilmişti. Ayrıca 89 numaralı türkü ve varyantları da oturak havası olarak değerlendirilmektedir.

1.4.4. İmece Ortamlarında Söylenen Türküler

Tokat yöresinin köylerinde halk birçok işi imece ile yapmaktadır. Birçok işi yardımlaşarak, birkaç aile birleşerek halletmektedir. Özellikle “kırım” olayında imece ve yardımlaşma ön plana çıkmaktadır. Dağlarda kesime izin verilen ormanlık bölüme odun için gitmeye “kırım yapma” denir. Köyün arazilerinde kesime gelmiş, devletin izin verdiği ormanlık bölümler kışlık odun ihtiyacını karşılamak için kesilir. Traktörlerin zorlandığı bu zor işi aileler gruplaşarak belli bölgeleri kura ile paylaşarak hallederler.

Ayrıca harman zamanı beraber çalışıp tarlalarının mahsulünü kaldıran ikili grup oluşturan aileler çoğunluktadır. Bu usul yörede hâkim olan diğer bağ, bahçe ve tarla işlerinde de hâkimdir. Örneğin: pancar ve sebze tarlalarında, bağlarda vs.

Tarlalarda çalışırken, özellikle de pancar tarlalarında çalışan genç kızlar öğlen saatlerinde mola verilince “yonca tutma” oyununu oynamaktadırlar. Ayrıca köyde bulgur çekileceği zaman köyün genç kızları bulgur çeken ailenin gittiği değirmene

¹⁸ Doğan Kaya. age. s. 245.

gitmekte, hem yardım etmekte, hem de eğlenmektedirler. Bu iki gelenek yörede kısmen de olsa yaşatılmaktadır (Kodal, 1999: 107).

1.4.4.1. Yonca Tutma Türküleri

“Tarlada çalışan genç kızlar öğlen molası verildiğinde bir gölgeye oturur, ellerine de üç yapraklı yonca alırlar. Sırayla her genç kız elindeki yoncayla diğer kızların önünde durup, yaprak seçmesini ve mani okumasını ister. Bu yapraklara da köyün delikanlılarının adlarını kor. Mani okuyan kız farkında olmadan köydeki bir delikanlıya mani okumuş olur, bu şekilde “kız demek onda gönlün var” diye eğlenilir. Burada elinde yonca tutan, her kız değiştiğinde şu türkiyü ezgiyle okur:

“Mor koyunum meler geçer

Şu dağları deler geçer

Karşımızda Avşar kızı

Acep ahlından neler geçer” (Kodal, 1999: 107).

1.4.4.2. Bulgur Çekmelerde Söylenen Türküler

“Köyde birisi değirmende bulgur çektireceği zaman köyün gençlerini, kızlarını toplar. Başka bir evde bulgur çektiriyorsa erkekleri toplar. Erkekler ve kızlar ayrı değirmenlerde bulguru erken çekme yarışına giderler. Erken bulguru çeken o bulgurla pilav yapıp diğer grubun toplandığı evin kapısından içeri atar. Buna “pilav atma” denir.

Erkekler genelde kızlarla yüz göz olup, bakışabilmek için erken bitirir, kızların evine girip pilav atarlar. Pilavı onların getirip atmasına kızan kızlar ellerindeki terliklerle, değneklerle şakayla karışık dövüp kovarlar. Bu olay kızların da erkeklerin de hoşuna gider. Bulgur çekme işleminin sonlarında bahşiş almak için hep beraber şu mani söylenir:

Tez dönmüyo dönmüyo

Ağam attan inmiyo

Ağamın kirli garısı

Bize bahşiş vermiyo derler.

Ev sahibi varsa para, ceviz, fındık, meyva gibi hediyeler verir. Yer içer, karınlarını da pilavla doyurup ayılırlar.” (Kodal, 1999: 108).

1.4.5. Cenaze Ortamlarında Söylenen Türküler

1.4.5.1. Ölüm Türküleri (Ağıtlar)

Bağlam itibariyle tören türkülerine de dâhil edilebilen ağıtlar hakkında, daha önce ölüm türküleri bölümünde bilgi verildiği için burada tekrar edilmemektedir.

1.4.6. Halk Oyunları Oynanırken Söylenen Türküler

Kültürümüzde oyun ve müzik iç içe gerçekleştirilir. Oyunlar yörelere göre değişik isimler alır: Halay, bar, horon, zeybek, ellik bunlardan bazılarıdır. Yörede genellikle bağlama, kaval, cümbüş, klarnet, ud, def ve darbuka kullanılmakta; halk oyunları ise davul ve zurna eşliğinde oynanmaktadır. Tokat oyun türkülerinin çoğunun mâni kıtalarıyla vücuda getirildiği söylenebilir. Ayrıca bu türkülerin birçoğunun da bir olay sonrası ortaya çıktığı belirtilebilir.

Halk oyunlarını Eroğlu şu şekilde tanımlamaktadır: “*Ait olduğu toplumun kültür değerlerini yansıtan; bir olayı, bir sevinci, bir üzüntüyü ifade eden; kökeni din ve büyü ile ilgili (majik ve kültik) olan; müzikli (bir müzik aleti eşliğinde veya müzik aleti olmaksızın el, ayak gibi organlarla tempo tutarak) olarak, tek kişi veya gruplar halinde icra edilen; ölçülü düzenli hareketlerdir.*” (Eroğlu, 1994: 35). Aslında oyun, duygu ve düşüncelerin beden diliyle anlatımı şeklinde tanımlanabilir.

Tokat Ağırması (Halk Oyunu): “*İsminden de anlaşılacağı gibi Tokat’ta belirli günlerde (şerbet, nişan, düğün) gelen misafirlerin karşılanması, hoşnut edilmesi ve işbirliği yapılmasını simgelemektedir. Oyun, üç bölümden oluşur: ağırmasa, yanlama, yelleme. Oyun, ilk halaya başladığı zaman oynanır. Ne zaman ortaya çıktığı belli değildir.*” (Adıgüzel, 1999:42). Bu oyun yörenin her yerinde oynanan oyundur. Halay çekmeye başlayan her oyuncu, oynamaya “*Tokat Ağırması*” ile başlar. Bu sebeple yörede baş halay olarak da bilinir.

Tokat’ta oynanan oyunlar, oyunların özelliğine göre sadece kadınlar, sadece erkekler (Kabak, Karadut, Karnım Ağrısı oyunu, vb.) veya karma gruplar halinde icra edilir. Sadece kadınların oynadığı oyunlar kadına has veya kadın özgürlüğünün ifade edildiği (düğün odasında veya düğün alanında) def eşliğinde türkü söyleyerek oynandığı

gibi; davul, zurna, kaval, saz eşliğinde erkeklerin oynadığı alana yakın bir alanda kadınların, erkeklerin oynadığı bazı oyunları da oynadıkları görülmektedir. Yörede oyunun özelliğine göre sadece erkekler tarafından oynanan oyunlar olduğu gibi kadın ve erkeğin birlikte (Kartal ve Mero oyunu, Omuz Halayı, semah, Tombul Makine, vb.) oynadığı oyunlar da vardır.

Oyunların karma oynanmasını Adıgüzel şu şekilde açıklamaktadır: “*Oyunların karma oynanmasında; yöredeki üretim biçiminin yanısıra tarih boyunca Anadolu’nun jeopolitik yapısı nedeniyle birçok istilaların ve akınların hedefi haline gelmiş olması Türk aile yapısındaki kadının koruma görevinin erkekte olması, kadının himaye etme duygusu, savaşta, barışta iş ve eğlencede her yerde her zaman bir ve beraber kalmış ve dolayısıyla kadını kâh omuzlarının üzerine alarak onu baş tacı yapmış, kâh en zor işinde birlikte çalışmış ama hep bir ve beraber olmuştur. El ele omuz omuza tutunarak aile yapısının önemini vurgulamıştır. Ayrıca yörede oynanan oyunların sadece kadın - sadece erkek ve karma oynanmasında farklı yörelerden gelen göçlerin, dini inanışların ve sosyal yaşamında etkileri mevcuttur.*” (Adıgüzel, 2004: 115).

Tokat’ta oynanan oyunlarda genel olarak aşk, sevgi, birlik ve beraberlik, yiğitlik, hayvan sevgisi, dağ-ova-yayla-ırmak-dere vb. sevgisi, yaşama sevinci, özleyiş, bereket gibi konular işlenmiştir.

İncelenen metinlerden 4.a-b-c-ç-d-e-f, 22, 25.a-b-c, 37.a-b, 46, 63.a-b-c, 65, 66.a-b, 72.a-b-c-ç-d-e-f, 83.a-b-c-ç-d-e, 85.a-b-c, 96.a-b, 97, 98.a-b-c-d, 101.a-b-c-ç numaralı türküler halk oyunlarında söylenen türküler olarak tespit edilmektedir.

1.4.6.1. Halay Türküleri

Halay kelimesinin yazılışı, okunuşu ve anlamı konusunda farklı görüşler vardır. Söz gelimi yurdun çeşitli yörelerinde *halay*, *haley*, *alay*, *aley*, *haliy*, *aliy*, *bulay*, *buliy* şeklinde yazılmakta ve söylenmektedir. Halay kelimesinin “kalabalık insan topluluğu” anlamına gelen “ala” kelimesinden geldiği uzmanlarca ortak kabul görmüştür.

Genellikle düğünlerde söylenen türküler, oyun havalarıdır ve bunların birçoğu halay türküleridir.

Oyun türküleri, çoğunlukla düğünlerde bağlama, klarnet, cümbüş ile icra edilir. Anadolu’da birçok yerde halk, bazı geleneksel kurallar nedeniyle bir arada eğlenmez.

Ayrıca erkek çalgıcıların kadın topluluklarına katılmalarına da iyi gözle bakılmaz ve buna izin verilmez. Bu nedenlerle kadınlar kendi aralarında söyledikleri türkölü oyunlarla eğlenirler.

Oyun türkülerinin güftelerinde aşk, tabiat, ayrılık gibi duygular ifade edilir. Bu türküler temposu sebebiyle ve belli bir oyun oynanırken icra edildiği için oyun türküsü olarak adlandırılmıştır. “*Madımak uzar gider*” türküsünde olduğu gibi. Türküler, solo+koro ya da koro+koro şeklinde söylenir. Daha çok kadınların söylediği bu türküler, basit yapıllı mânî kıtalarından oluşmuştur. Çok az sayıda üçlük ve dörtlüklerle kurulu olanları da vardır.

Tokat yöresinde halk oyunları günümüzde de köylerde yaygın bir şekilde oynanmaktadır. Kültürün temel taşlarından biri olan halk oyunları yörede yaşayan insanların gelenek ve göreneklerini, duygu ve düşüncelerini, inanışlarını yansıtmaktadır. “*Yöre insanımızın halen yaşatmakta olduğu halk oyunlarını, oyunların bir bölümü ağıt, üzüntü sonucu olarak doğmasına rağmen bir eğlence aracı olarak sürdürmektedir.*” (Adıgüzel, 2004: 101).

Tokat ili gerek coğrafi konumu, gerek üretim çeşitliliği açısından hem iç - Erzincan, Erzurum, Artvin, Gümüşhane, Kars, Malatya- hem de dış göç -Kafkasya, Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Afganistan- almıştır. Ayrıca komşu iller olan Sivas, Yozgat, Amasya, Ordu, Erzincan illeriyle iç içe olması halk kültürünün çeşitlenmesi ve zenginleşmesini sağlamıştır. Tokat yöresinde oynanan oyunların isimleri ve oynanış biçimleri yöreye özgü özellikler gösterir. Yörede ağırlama, halay, horon, bar, karşılama gibi türler halen yaşamakta ve yaşatılmaktadır.

“*Yöre halk oyunları; düğün, bayram, nişan, kına, asker uğurlama, özel günlerde (Hıdırellez, Nevruz) ve çeşitli törenlerde (Sıra gezmeleri, ferfene toplantıları) Davul, zurna, bağlama, kaval, horlatmalı kaval, def eşliğinde seyirci karşısında bazen bir evin avlusu, bazen bir oda, bazen de düğün salonlarında kadın-erkek (karma) sadece kadın ve sadece erkek olmak üzere ayrıca tek oyunlarda iki üç kişi ile oynanmaktadır. Oyuncular serçe parmaklardan tutunarak oyuna başlarlar. Daha sonra elleri omuza atarlar ve oyunun yelleme bölümünde kendi ellerini kendi belinde tutarak oyunlarını oynarlar. Oyuncular coşkularını kendi elini kendi eline vurarak (el çırparak), kendi ellerini eşinin ellerine vurarak, (çift el) kendi elini eşinin eline vurarak (tek el) ifade*

etmektedirler. Halay başının elinde ve halay sonunun elinde kırmızı veya beyaz işlemeli mendil bulunmaktadır. Bazı oyunlar oynanırken oyunların özelliğine göre oyunculara kama elcek (ellik), sırık ve orak bulunmaktadır.” (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 31).

“Yöre oyunlarımızda; dini, sosyal ve eğlenceye dayalı olarak dayanışmayı, sevgiyi, inanmaları, aşkı, felaketi, savaşı, barışı ve doğa-insan-hayvan ilişkileri gibi temalar işlenmektedir. Oyunlar ağırlama, yanlama ve yelleme (yeldirme) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Ancak; oyunların çoğu ağırlama ve yelleme bölümlerinden ibarettir. Düğünlerde ilk başlanan oyun Tokat Ağırlaması olup son oyun çekirge oyunudur.” (Adıgüzel, 2004: 102).

Türkülü halaylar, her yörede olduğu gibi Tokat merkez, ilçe ve köylerde de çekilmekte ve bu gelenek canlılığını sürdürmektedir. Bu halaylar genellikle düğünlerde genç kızlar ve genç erkekler tarafından gelin ve damadın bulunduğu evlerde veya düğün alanlarında çekilmektedir. Damat evinde düğün yapılırken genellikle davul zurna eşliğinde halaylar çekilmektedir. Bazen de davul zurna dışarıdan gelen misafirleri karşılamak ya da kız evine kızları eğlendirmek üzere düğün evinden ayrıldığında damadın yanındaki gençler türkü söyleyerek halay çekerler.

Adıgüzel türkülü halaylarla ilgili şunları söylemektedir: “Türkülü halaylar iki bölümlüdür. Birinci bölüm ağırlama, ikinci bölüm ise yellemesidir. Genelde 4 ileri 2 geri şeklinde oynanır. Oyuncu sayısı en az 6 kişidir. Bu 6 kişi iki gruba ayrılır. oyunla birlikte türküye de başlanır. 1. grup 1 mısra söyledikten sonra 2. grup aynen söyleneni tekrar eder. Bu tekrarlar grupların türkülerdeki son heceyi birlikte söyleyerek başlar. Kadınlar türkülü oyunları oynarken ekibin başındaki kişinin elinde defî ile hem türküye başlar hem de oyuncuları yönetir.” (Adıgüzel, 2004: 134).

İncelenen metinlerden 4.a-b-c-ç-d-e-f, 22, 25.a-b-c-d-e, 37.a-b, 46, 63.a-b-c, 65, 72.a-b-c-ç-d-e, 83.a-b-c-ç-d-e, 85.a-b-c, 96.a-b, 97 numaralı türküler halk oyunlarında söylenen halay türküleri olarak tespit edilmektedir.

1.4.7. Ekonomik/Kültürel/Tanıtım Amaçlı Ortamlarda Söylenen Türküler

1.4.7.1. Panayırlar

Türkülerin icra edildiği ortamlardan biri de panayırlar olmuştur. Panayırlar özellikle harman ve hasat sonrası belirli bölgelerde kurulan, talebe göre günlerce,

haftalarca süren alışveriş amaçlı büyük pazarlardır. Bu pazarlara insanlar hem ürettiklerini satmak hem de ihtiyaçlarını almak amacıyla gelirler. Tokat'ın özellikle Zile ilçesinde geleneksel olarak, günümüzde de eskisi kadar olmasa da canlılığını koruyan panayır faaliyeti düzenlenmektedir.

Yakıcı, ticaret amaçlı kurulan panayırların aynı zamanda türkü icra ortamı olduğunu belirtir. Gündüz alış verişle uğraşarak yorulan insanların akşam türkü dinleyerek bu yorgunluklarını üzerlerinden attıklarını ifade eder. Bu nedenle ses sanatçılarının, türkücülerin yanı sıra ozan/âşıkların da sanatlarını icra için panayırlara gittiklerini söylemektedir (Yakıcı, 2013: 297).

1.4.7.2. Festivaller/Şenlikler

Genellikle belediyeler tarafından yılda bir kez bir il ya da yerleşim biriminin imgesine göre gerçekleştirilen festivaller de türkü icra ortamları olarak görülmektedir. Tokat'ta düzenlenen bazı şenlik ve festivaller şunlardır: Topçam Şenlikleri, Almus-Görümlü Köyü Kul Himmet Kültür Şenlikleri, Almus-Akarçay Mahlep Festivali, Almus Vişne Festivali, Erbaa Küçük Yayla Şenlikleri, Pazar-Balıca Mağarası Güreş Festivali, Turhal Tarihi Kocakavak Festivali, Niksar Yazıcık Kültür ve Sanat Festivali, Niksar Çamiçi Yayla Şenlikleri, Pazar-Üzümlü Kasabası Domates Festivali, Zile Kiraz Festivali, Reşadiye Bereketli Altın Koç Festivali, Başçiftlik Halı Festivali, Erbaa Keçecibaba Şenlikleri, Erbaa-Gökal Kasabası Çilek Festivali, Erbaa Yaprak Festivali, Yeşilyurt-Çıkrık Köyü Güreş Festivali vs.

1.4.7.3. Anma/Kutlama Toplantı Ortamlarında Söylenen Türküler

Yakıcı; il, bölge, toplum, ülke ya da dünyada ün yapmış olan kültürel ağırlıklı olgu, olay ya da kişi ve kurumlar için yapılan kutlama amaçlı anma toplantılarının da önemli birer türkü icra ortamı olduğunu belirtir (Yakıcı, 2013: 298).

Tokat'ta düzenlenen anma ve kutlama etkinliklerinde türküler icra edilmektedir.

1.4.8. Eğlence Amaçlı Ortamlarda Söylenen Türküler

1.4.8.1. Kahvehaneler

Kahvehaneler birçok işlevinin yanı sıra önemli türkü icra ortamlarından biri olarak görülmektedir. Ayrıca türkü kaynakları olarak bilinen ozan/âşıklar için dönem dönem türkü icra ortamı olmuştur.

Çobanoğlu, diğerlerinden farklı olan “Çalgılı Kahveler”in de birer türkü icra ortamı olduğuna dikkat çeker:

“İşte bu bağlamda, çalgılı kahvelerde her ne kadar klasik âşık tarzının “usta malı” eserleri çalınıyor ve hürmetle yad ediliyor ise de bu usta mallarının nakledildikleri sosyo-kültürel bağlam vaktiyle üretildikleri sosyo-kültürel bağlamlardan tamamen farklıydı ve icra edildikleri yeni ortamda genel bir “türküleşme” süreci içinde ağırlıklı olarak yerine getirdikleri en önemli işlev eğlence idi.” (Çobanoğlu, 2000: 147).

Yakıcı, türkülerini ayrıca “*İcra Edildiği Bölge/İl/İlçe/Köylere Göre Türküler*”¹⁹ başlığı altında da tasnif etmiştir. Türkülerin, icra edildikleri ortamlar kadar yakıldıkları ya da icra edildikleri bölge, il, ilçe ve köylere göre de farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Bu farklılığın ezgi bakımından olduğu gibi yapı ve konu bakımından da olduğunu söylemektedir. “*Türkülerin bir bölge, bir il, bir ilçe ya da bir köye mal edilmesinde türkünün doğuş yeri olması değil, icrası önemlidir. Bir türkü hangi bölge, il, ilçe ve köyde daha çok icra ediliyorsa, o coğrafyanın insanı o türküyle bütünleşmiş, dolayısıyla o türkü onlara mal olmuş demektir.*” (Yakıcı, 2013: 310).

1.5. KAYNAKLARINA GÖRE TÜRKÜLER

Nurettin Albayrak tarafından hazırlanan “*Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*”nde türkünün kaynağı ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: “*Türküler iki kaynaktan beslenir: Asıl türküler, yakıcıları (söyleyenleri) belli olmayanlardır. Bunlar başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olay milleti ilgilendirecek kadar büyük olabileceği gibi, dar çevrelerde görülen cinsten de olabilir. Aşk, gurbet, ölüm, kahramanlık, fetih, seferberlik, doğal afetler, oymak kavgaları, eşkiya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi sosyal olaylarla; sevda, talihe*

¹⁹ Yakıcı. age. 310

kızma, şansa küsme gibi duygular türkülerin doğuş şartlarını hazırlayan sebeplerin başında gelir. Bu olaylardan birini yaşayan veya bu duygulardan birini taşıyan sanatçı kişinin bunu halk şiiriyle ve ezgi eşliğinde ifade etmesi türküyü meydana getirir. Bu yeni türkü eski türkülerden izler taşıyabilir. Zamanla türküyü yakan sanatçının adı, türkünün topluma ters düşen söz ve ezgi bölümleri gibi kişisel izler silinir. Böylece önceleri belli bir kişinin malı olan türkü, bir süre sonra toplumun malı olarak anonim halk edebiyatı ürünü karakterine bürünür.

Türkülerin oluşmasında ve yayılmasında ikinci önemli kaynak ise saz şairleridir. Sosyal bir varlık olarak yaşayan âşık (saz şairi) toplumda gördüğünü, işittiğini, yaşadığını sanat kabiliyeti ölçüsünde sazı eşliğinde dile getirir, topluma duyurur. Toplumumuzdaki “türkücü-şair” eski Oğuzlardaki ilk ozanların bugünkü devamıdır.” (Albayrak, 2010: 538).

Türküler kaynaklarına göre iki grupta sınıflandırılır.

1.5.1. İlk Söyleyenleri (Yakıcıları) Bilinmeyen Türküler

Türküler başlangıçta ilk söyleyenleri bilinen ürünlerdir. Fakat zamanla sözlü gelenek içinde ağızdan ağza aktarılırken ilk söyleyenleri unutulduğu için türküler anonimleşmiştir.

1.5.2. Âşıklar Aracılığıyla Söylenen Türküler

Türk edebiyatının geçmişten günümüze devam eden en köklü geleneklerinden biri de âşıklık geleneğidir. Tokat'ta âşıklık geleneği, kökeni 16. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Bundan öncesine ulaşmaya eldeki edebi metinler yok denecek kadar az olduğu için imkân yoktur (Köprülü, 2004b: 37). Geleneğin 16. yüzyıldan başlatılması, Tokat'taki geleneğin kökeninin de bu yüzyılda başlatılmasının nedenidir.

Tokat'ta âşıklık geleneğinin başlangıcıyla ilgili olarak, Kahraman şu bilgileri vermektedir: “Tokat, âşık edebiyatının yaşatıldığı ve bu sanata gönül verenlerin korunup kollandığı bir şehirdir. 16. yüzyıl âşıklarından Kul Himmet'in Tokat'ın Almus ilçesinin Varzıl köyüne sığındığını görüyoruz. İlk temsilcisine rastladığımız yöre âşıkları, her geçen gün biraz daha artarak çoğalmışlar ve büyük bir sayıya ulaşmışlardır.” (Kahraman, 1996: 5).

16. yüzyılda Kul Himmet'in Tokat'ta yetişmesi, hem âşıklık geleneğinin Tokat'taki geçmişi hem de yeri açısından önemlidir. Âşık edebiyatının başlangıcı sayılan bir asırda Alevi-Bektaşî geleneğinde yedi büyük ozandan biri sayılan Kul Himmet'in Tokatlı olması geleneğin Tokat'taki başlangıcı açısından büyük önem taşır. Aynı zamanda Kul Himmet'in Alevi-Bektaşî geleneğinden olması ve araştırmacıların bu geleneğin başlangıcında tekkelerin ve Bektaşîliğin önemine vurgu yapmaları onun bu geleneğin içindeki yerini göstermektedir.

Kul Himmet'ten sonra gelenek içerisinde birçok âşık yetişmesine rağmen 17 ve 18. yüzyıllarda Tokat'ta âşıklık geleneği nitelik olarak güçlü değildir. Kahraman'ın eserinde geçmişten bugüne incelenen Tokatlı 128 âşık içinde 17. asra ait hiçbir âşığın olmaması, 18. asırda ise sadece Âşık Mümin, Talibi ve Kul Yusuf'un isimlerinin olması bunu açıkça ortaya koymaktadır (Kahraman, 1996: 60-62). 17. yüzyılın âşık edebiyatının altın çağı olarak nitelenmesine (Kaya, 2007: 72) rağmen Tokatlı herhangi bir âşığa ait bilgiye ulaşılamamaktadır. Evliya Çelebi'nin 17. yüzyıl eseri olan “Seyahatname”nde Tokat'la ilgili bölümde *“Kahvehâneleri süslü ve mâmurdur. Kahvehânelerine giren sıkıntılı bir kimsenin üzüntüsü dağılır. Her kahvehâne, hikâye söyleyenler, saz çalanlar, şâirler, gazelhanlar ve öteki maarif erbabı ile doludur. Hâlâ Hazret-i Bektaşinin hayır duâsının berâkatı ile bu eski şehir bilginlerin toplandığı, fadılların barındığı ve şairlerin yerleştikleri yer olmuştur.”* (Temelkuran ve Aktaş, 1966: 1464, 1469) ifadeleri bu dönemde Tokat'taki saz ve söze olan tutkuyu dile getirmekte, bir yönüyle de âşıklık geleneğinin o dönemdeki yerini göstermektedir.

18. yüzyıl âşıklık geleneğinde, âşık sayısının fazlalığına rağmen nitelik olarak güçlü âşıkların ortaya çıkmaması Tokat'taki âşıklık geleneğinde de görülmektedir. Fuad Köprülü, bu dönemin zayıf kalmasındaki neden olarak bu dönem âşıklarının klasik edebiyatın cazibesine kapılarak halk zevkinden uzaklaşmasını ve âşığın şehir hayatının etkisinde kalmasını görmektedir (Köprülü, 2004b: 469). Tokat'taki geleneğin de âşıklık geleneğine paralel olarak zayıf kalmış olabileceğini ifade etmek mümkündür. Bu dönemde ismi geçen âşıklar şunlardır: Âşık Mümin, Talibi ve Kul Yusuf.

Köprülü, 19. yüzyıl âşık şiiiriyle ilgili şu bilgileri vermektedir: *“XVI. - XVIII. asırlar zarfındaki inkişafını takip ettiğimiz Âşık Edebiyatı XIX. asırda türlü âmiller tesiriyle büyük bir ehemmiyet kazandı. Bir taraftan, klâsik edebiyat çerçevesi içinde*

gittikçe daha ziyade kuvvetlenen mahallîleşme cereyanının da tesiriyle, yüksek sınıf arasında daha mühim bir yer tutmağa başladığı gibi, diğer taraftan da, klâsik edebiyatın cazibesine her gün daha fazla kapılarak, halk zevkinden gittikçe uzaklaşma temayülünü gösterdi. XIX. asır saz şâirlerinden Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihnî, Dertli, Kayserili Seyrânî, Tokatlı Nûri gibi bazıları geniş ve devamlı bir şöhret kazanmışlar, eserlerini Anadolu'nun her tarafında, hatta İstanbul'un edebî muhitlerinde az çok tanıtmağa muvaffak olmuşlardır. XVII. - XIX. asırlardaki şehir hayatının doğurduğu âşıklarla, yarı göçebe hayatının ve aşiret muhitinin doğurduğu bu sâz şâirleri arasında büyük bir fark vardır; âşıklar daha fazla klâsik şâire benzemek ve ona yaklaşmak isteyen yapma ve mütesallif bir tiptir.” (Köprülü, 2004b: 469-472).

Köprülü'nün bu açıklamaları doğrultusunda 19. asır Tokat âşıklık geleneği açısından önemli hale getiren Erzurumlu Emrah ve yetiştirdiği çıraklarıdır. Doğan Kaya, âşık edebiyatında kolların önemli bir fonksiyon icra ettiğini ifade etmektedir. Tokat âşıklık geleneğine Emrah'ın etkisini belirtirken çıraklık geleneğinin önemine dikkat çeker. Erzurumlu Emrah'ın yetiştirdiği iki usta âşığın da (Tokatlı Nuri ve Gedâî) Tokatlı olduğunu ifade eder. Emrah kolu içinde özellikle Tokatlı Nuri'nin kendi çıraklarını yetiştirerek Tokat'ta âşıklık geleneğinin hala canlılığını sürdürmesini sağladığını dile getirir (Kaya, 2000: 16, 20).

20. yüzyıla bakıldığında geleneğin teknolojiyle birlikte yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Köprülü, “Anadolu'nun muhtelif köşelerinde, hattâ bugün bile ‘Âşık ünvânını taşıyan ve çaldığı sazla kendisinin veya başkalarının şiirlerini terennüm eden şâir- çalgıcı’lara, yâni sazşâirleri’ne tesâdüf olunmaktadır. Panayırlarda, kahvehânelerde, düğünlerde, bir kelime ile umûmî toplantılarda, eskiden daha sık rastlandığı hâlde, elli yıldan beri gittikçe azalan, içtimâî mevkî’lerini ve ehemmiyetlerini kaybeden bu Âşıklar, Osmanlı İmparatorluğu memleketlerinde, hattâ Tanzimat’tan sonra bile, XX. asır başlarına kadar, mühim bir meslekî zümre hâlinde devam etmekte ve İmparatorluk’un her tarafında bunlara tesâdüf olunmakta idi.” (Köprülü, 1999: 165) der.

Emin Ulu'nun, Tokat'taki âşıklık geleneği içinde yer alan âşıklarla ilgili düşünceleri ve yer verdiği âşıklar şunlardır:

“Anadolu’da Kars, Erzurum, Konya, İstanbul, Tokat gibi yörelerde âşıklık geleneğinin canlılığı korunmuş, bir halka şeklinde günümüze ulaşmıştır. Tokat’ta, âşıklık geleneğinin geçmişten günümüze en etkili şekilde yaşadığı bu illerden biridir. Öyle ki edebiyatımızda usta-çırak ilişkisini yansıtan âşık kollarından biri de “Emrah kolu” olup bu kol içinden Tokatlı Nuri, Gedâi ve Ceyhûnî gibi güçlü âşıklar yetişmiştir. Geçmişten günümüze kadar bu gelenek içinde yer alan, ister Tokatlı olsun ister ömrünün bir bölümünü Tokat’ta geçirmiş olsun birçok usta âşığın adı Tokat’la bütünleşmiştir. Kul Himmet’ten günümüze kadar Tokat’ta yetişen halk şairleri arasında; Talibi (1745- 1815) Fedai, Arifi Ceyhuni, İskani, Mevci, Remzani, Raşit, Zefîl Necmi, Âşık Sıtkı, Zileli Fikri, (1854- 1914), Dabak Hürrem (1850- 1915), Âşık Sadık, Fevzi, Sofoglu, Âşık İsmail, Kul Yusuf, Gulam, Haydar Kâtibi, Nurettin Seyfi, Âşık, Kâmili, Zikriye, Kemteri, Büryan Ana, Tokatlı Nuri (1826- 1885), Niksarlı Bedri (1845- 1897), Tokatlı Gedâi, Ali (19. yy), Âşık Fânî, Semai, Eşrefoğlu, Erzurumlu Emrah, Hamdi, Şermi, Sezai, Recai, Seyit Derviş, Raşit, Seferoğlu, Sadık Karadağ, Tayip, Rıfat, Ahmet Mürremi, Vasıf, Hulusi, Lütî vb. birçok isim 20. yüzyıldan önce; Âşık Selmani, Püryani, Âşık İmamoğlu, Kul Semai Baba, Âşık Baba, Azmi, Söyleri, Kaynari, Âşık Eşref, Kul Ali, İbrahim Dilek, Mehmet Coşkun, Yusuf Karakaş, Yusuf Balcı, Nuri Gulami, Şerrâfi, Hafız Mehmet, Üryani, Âşık Cemali ve Âşık Mehmet ise 20. yüzyılda geleneğin en mühim temsilcileri olarak görülmektedir.” (Ulu, 2004: 405-413). Kahramanın çalışmasında Tokatlı 128 âşıktan bahsedilmektedir (Kahraman, 1996: 61-63).

Tokatlı âşıkların sayısına, niteliklerine ve edebiyat içinde yer etmelerine bakıldığında ve eldeki belgeler ortaya konulduğunda, değerlendirildiğinde Tokat bir âşıklar şehridir, denilebilir.

İncelenen metinlerden 2, 9.b-c, 12, 13, 15, 17, 19.b, 21, 25.a, 25.d, 28.a, 28.ç, 29, 34.a, 34.b, 34.c, 35, 39.a, 46, 50, 59, 60, 62.a, 62.b, 65, 87, 98.a numaralı türkülerin kaynak kişilerinin Tokatlı âşıklardan biri olduğu görülmektedir.

Özbek’in konuyla ilgili farklı bir yaklaşımı vardır: “Halkın ortak malı olan halk türkülleri’yle, âşıkların ya da bestecilerin, bu tür ve biçimde besteledikleri türkü’leri de birbirinden ayrı tutmak gerekir. Bunlar öz olarak halk müziği olmakla beraber halk türkülleri değildirler.” (Özbek, 1998: 189).

1.6. EZGİLERİNE GÖRE TÜRKÜLER

Tokat türkülerinin ezgilerine göre incelenmesine geçmeden önce, halk müziğinin bir tarifinin yapılmasında fayda vardır. Türk halk müziği deyince türkü, türkü deyince akıllara Türk halk müziği gelir. Arseven, “*Bir sanat endişesi olmadan, halkın duygu ve düşüncelerini, sevinç ve acılarını, yiğitlik, göç, sevgi, sıla özlemi ve daha güncel yaşamın toplumsal olaylarını, sade fakat içten gelen ezgilerle anlatabilen ve halkın ortak yaratma gücünün ürünü olan müziğe halk müziği denir.*” (Arseven, 1992: 15-28) der.

“*Türk halk musikisi iki şekilde ortaya çıkar; sözlü halk musikisi, sözsüz halk musikisi. Sözlü halk müziği bütün türleriyle halk türkülerimizi, sözsüz halk musikisi ise halk oyunlarımızın ezgilerini kapsamaktadır*” (Arseven, 1992: 15-28).

Türk halk oyunlarının ezgileri de iki şekilde ortaya çıkmaktadır: Türkölü ve türkölü. Türkölü halk oyunları daha çok kadınlar arasında yaygındır. Türkölü halk oyunları ise erkekler arasında eğlence aracı olarak söylenir.

Elçin, türkülerin ezgileri bakımından sınıflandırılması konusundaki düşüncelerini ifade ederken; Türk halk edebiyatının bu zengin mahsullerinin konularına, şekillerine ve ezgilerine göre üç şekilde tasnif etmenin mümkün olduğunu, ancak “*oldukça itibârî ve izâfî karakter taşıyan bu tasnifler arasında beste esâsına göre yapılanının daha dayanıklı göründüğünü*” dile getirmektedir:

“*Buna göre türkülerimiz «uzun hava» ve «kırık hava» olmak üzere iki kolda toplanmaktadır. Usul ile çalınmayan, her sanatkârın isteğine bağlı, tam bir şekil göstermeyen ve Batı musikisinde mevcut resitatif karşılığı ezgiler «uzun hava» adını almaktadır. Bozlak, Maya, Divan, Eğin, Hoyrat, Çukurova, Türkmânî vb. ezgiler bu gruptandır. Ölçüsü ve ritmi belli ezgiler ise «kırık hava» içinde düşünülmektedir. Karadeniz Horonları, Kuzey Doğu Bar’ları ve Batı Anadolu Zeybekleri gibi oyunlarda kırık havanın sürekliliği göze çarpar.*” (Elçin, 2001: 196).

Özbek, ezgilerine göre türkölüleri, usulsüz ve usullü olmak üzere iki başlık altında vermektedir. Usulsüz olanlara uzun hava denildiğini, uzun havaların da ezgilerine göre Bozlak, Divan, Hoyrat, Koşma, Kayabaşı, Maya, Çukurova, Garip, Kerem, Kesik Kerem, Müstezat, Aydos, Eğin, Türkmani gibi değişik isimler aldığını ve halk sanatçılarının, uzun havanın bu özel adlarını kullandıklarını ifade etmektedir. Usullü

olanlar ise belli bir ölçü ve ritmi olan türkülerdir. Bunlara kırık hava denilmektedir. Kırık havalar da bölgeye, ezgiye ve ölçüye göre değişik isimler almaktadırlar (Özbek, 1975: 67-69).

Gözaydın da türkülerini “usullü” ve “usulsüz” olarak ikiye ayırmakta ve bu konuda şu bilgileri ifade etmektedir:

“Usullü türküler genellikle oyun havaları olup Konya’da oturak, Urfa’da kırık hava, Ege’de zeybek, Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara’da karşılama, Harput’ta şıkıltım, Karadeniz kıyılarında horon, Isparta ve Egridir’de datdiri, Kars ve Erzurum’da Sümmani ağzı adlarıyla tanınmaktadır. Bunlar belli süre birimlerine bağlı kalınarak yakılmış türküler olduğundan ölçülü türküler de denir. Yukarıdaki oyun havalarından başka güzelleme, koşma, ninni, taşlama ve yiğitlemede bu bölüm içinde yer almaktadırlar.

Usulsüz olanlar, süre birimine bağlı kalmaksızın nota değerleri ile usulsüz olan türkülerdir. Uzun havalar şeklinde genel bir ad taşıyan bunların ayrıca ağıt, bozlak, Çukurova, divan, hoyrat, kayabaşı, koşma, maya, türkmani adlarını taşıyan çeşitleri de bulunmaktadır. Bunlardan divan kendine has ezgisi, ritmi ve ayak denilen sazlı bir bölümü içinde bulundurur.” (Gözaydın, 2013: 27-28).

Ezgilerine göre tasnif konusunda diğer araştırmacıların ifade ettiği bilgiler de Elçin ve Gözaydın’ınkiyle uyushmaktadır:

Dilçin, türkülerini ezgilerine göre ikiye ayırmaktadır. Dilçin’e göre usulsüzler, divan, bozlak, koşma, hoyrat, kayabaşı, Çukurova gibi adlar alırlar. Bunların tamamı uzun havadır. Usullü türküler de genellikle oyun havalarıdır. Bunlara Konya’da oturak, Urfa’da kırık adı verildiğini belirtmektedir (Dilçin, 2005: 290).

Dizdaroğlu, ezgilerine göre türkülerini tasnif ederken, özellikle Mahmut Ragıp Gazimihal ve Yusuf Ziya Demirci’nin görüşlerine yer vermektedir. Buna göre Gazimihal, ezgilerine göre türkülerini, usulsüzler ve usullüler olmak üzere ikiye ayırmakta, usulsüzlerin uzun havalar olduğunu ifade etmekte, bunların da çeşitlerinin divan, bozlak, koşma, hoyrat ve Çukurova olduğunu belirtmektedir. Gazimihal’e göre usullü olanlar da genellikle oyun havalarıdır. Konya’da usullü havalara “oturak”, Urfa’da ise “kırık” denilmektedir. Yusuf Ziya Demirci de aynı sınıflandırmayı yapmakta ve türkülerini ezgileri bakımından ikiye ayırmaktadır: “Kırık hava yani mezûre

türküler; kırık hava ve oyun havaları bu kısma dâhildir. Uzun hava yani resitatif türküler ki kayabaşı, Çukuroava, bozlak bu çeşittir.” (Dizdaroğlu, 1968: 259-260).

Kaya, ezgileri bakımından türkülerini uzun ve kırık havalar olmak üzere iki büyük kısımda değerlendirir. Bu değerlendirmeye göre, uzun havalar usulsüz ezgilerdir ve bunlar yörelere göre farklı isimlendirilir. İkincisi ise kırık havalardır (Kaya, 2014: 263-264). Kaya ayrıca ezgi ile türkü sözlerini şu şekilde değerlendirmektedir: “*Ezgi ile türkü sözleri birbirini tamamlayan iki öğedir. Türkünün daha kalıcı olması ezginin varlığı ile mümkündür. Ezgiye güzellik sağlayan türkü sözleri, müzikte gaye değil araçtır. Melodinin daha rahat anlaşılmasına yardımcı olur. Bu bakımdan sözler ile melodi arasında bir uyumluluğun olması esastır. ... Nitekim aynı ezgiye sahip olup ayrı bölgelerde değişik sözlerle söylenen şu türkü bunun en bariz örneğidir:*

Cide:

-Fatıma'm nerden geliyor -Bartın'dan

-Ben de seni bilemiyom yandım şeker Fatıma

yanındaki kumandan

Tokat:

-Ayşe'm nerden gelin -Alan'dan

-Ben de seni bilemedim yandım da ala gözlüm

yanındaki kocandan

Uşak:

-Ayşe'm nerden geliyor -Uşak'tan

-Ben de seni bilemedim yandım çakır Ayşe'm

belindeki kuşaktan” (Kaya, 2014: 262).

Ayrıca ezgisi aynı, sözleri kısmen farklı olan bu türkülerin yanında TRT Repertuarında, sözleri aynı fakat ezgileri farklı pek çok örneğin bulunduğunu da unutmamak gerekir (Veysel, 1961: 2348).

Arseven, türkülerini melodi ile ilişkisi bakımından beş gruba ayırmaktadır:

“1. Melodik ritimle metin ritmi arasında tam bir uygunluk bulunan türküler.
(Melodiyi meydana getiren her sesin altına bir tek hece düşer.)

2. Melodik ritimle metin ritmi arasında beraberlik bulunmayan türküler.
(Kelimelerin bazı heceleri, melodinin birden fazla sesine dağılır.)

3. Metnin aslında olmadığı halde melodinin bünyesi icabı, bilhassa ortalara eklenen metin dışı sözler taşıyan türküler.

4. Türkünün edebi formunu bozacak kadar geniş eklemeli türküler.

5. Tekrarlanan kelime veya cümle parçalarından meydana gelen türküler”
(Arseven, 1961: 2301).

Bugün Türk halk müziği ürünlerini uzun havalar (usulsüzler) ve kırık havalar (usullüler) olmak üzere iki ana başlık altında toplamak yaygınlık kazanmıştır. “Ölçü bakımından serbest olduğu halde, dizisi bilinen ve dizi içindeki seyri, belli kalıplara bağlı bulunan ezgilere uzun hava denilmektedir” (Elçi, 1997: 74).

Bu uzun havaların çeşitleri çoktur: Garip, Kerem, hoyrat, yanık, divan, bozlak, maya, müstezat, aydost, Türkmani, Kalenderi, kayabaşı, eğin, Çukurova, ağıt, vs.

“Uzun havalar genellikle; **Karacaoğlu, Dadaloğlu, Emrah, Ruhsatî, Sümmanî** ve daha birçok saz şairinin deyişleri üzerine söylenirse de, halkın kendi iç dünyasını yansıtan sözleri içerirler.” (Arseven, 1992: 15-18).

Kırık havalar ise bütün ölçülü halk ezgilerini içermektedir. Bunlara Urfa’da kırık hava; Ege’de zeybek; Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara’da karşılama; Harput’ta şıkıltım; Karadeniz kıyılarında, horon; Isparta ve Eğridir’de datdiri; Kars ve Erzurum’da Sümmanî denir.

TRT THM Repertuarı’nda ise usullü türküler kırık havalar olarak adlandırılmaktadır.

M. R. Gazimihal “Anadolu Türküleri ve Musikî İstikbâlimiz” isimli eserinde türküler üzerinde iklimlerin etkili olduğunu belirtmektedir: “*Türkülerimizin iklimlere tâbi bulundukları fark edilmiştir ki, bu her yerde böyledir:*

1- *Şimalî Anadolu (Karadeniz) türküleri; fırtınaların, şiddetli kışların, sarp dağların ve karanlık ormanların ifadesidirler. Mağmûm ve şiddetli olurlar. Neşelenince de tiz ve çeviktirler...*

2- *Şarkî [Garbî?] Anadolu parçaları, Akdeniz'den mülhem, saf bir güneş ve sema, şen bir iklim aydınlığı taşırlar. Çiçek, bahar kokusu, seveda taşırlar. Gölgeli hüznün tezatları bunlarda azdır.*

3- *Orta Anadolu'nun hafif, ılık hava-yı nesimîsi, ora türkülerinde eser.*

4- *Cenuba doğru inildikçe türkülere güneşin kurşun ağırlığı çöktüğü görülür. Yorucu çöl havasına geçilir. Musiki çizgilerinin yeknesaklık lâhne-i i'vicaları azalır..."* (Gazimihal, 2006: 111).

Ezgilerine göre türkülerin tasnifi konusunda araştırmacı ve bilim insanlarının bilgi ve görüşleri örtüşmektedir. Bu bilgi ve görüşlerden çıkan sonuç şudur:

Ezgilerine göre türküler usullü ve usulsüz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

“Makam olarak Tokat havalarında Türk müziğinde kullanılan ana makamlardan her biri için az ya da çok örnek mevcuttur. Ancak, özellikle Reşadiye yöresinde -ki bu alan Ordu ilinin Akkuş, Mesudiye ilçelerini de kapsamaktadır- Efilo-Efiloğlu havaları denilen (hem kırık, hem de uzun hava örnekleri mevcut) ve Çargâh makamına dahil çok sayıda türkü bulunmaktadır.” (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 28).

Tokat türkülerinin ezgilerine göre incelemesini yaparken TRT THM Sözlü Eserler Antolojisi I, II, III ile Salih Turhan ve Selahaddin Adıgüzel tarafından hazırlanan Tokat Türküleri ve Oyun Havaları isimli eserlerden yararlanılmıştır.

1.6.1. Usullü Türküler (Kırık Havalar)

Usullüler, belli bir usul ile çalınan, ezgisi ve ritmi belli bir düzen ve ölçüdeki türkülerdir. Oyun havaları olarak da bilinen bu türküler “kırık hava” biçiminde de isimlendirilir ki yörelere göre “Şıkutım/Şıkıltım, Zeybek, Horon, Bar, Dattiri, Karşılama, Oturak, Kırık” vb. isimler verilmektedir.

Yapılan önceki çalışmalardan hareketle Süleyman Şenel bu konuya daha geniş bir perspektiften bakar ve musikiyi önce üç ana gruba ayırır:

1. Enstrümantal musiki (saz musikisi)

2. Vokal musikisi (sözlü musiki)

3. Vokal-enstrümantal musiki

Şenel, Türk halk musikisini, müzikal form açısından da teknik olarak da üç grupta değerlendirir ve önceki çalışmalardan farklı bir tutum sergiler:

a. Ritimli (usullü) Ezgiler: Kırık hava olarak bilinen ezgilerdir.

b. Serbest Ritimli Ezgiler: İster vokal, ister enstrümantal ve isterse vokal enstrümantal ezgiler olsun, müzikal biçim tamamen serbest bir ritimdedir.

c. Karışık (karma) Ritimli Ezgiler: Yine ister vokal, ister enstrümantal ve isterse vokal-enstrümantal ezgiler olsun, müzikal biçimde ritimli ve serbest ritimli muhtelif bölümler vardır ve bu iki ritmik yapı ezgilerin muhtelif kısımlarında görülebilir (Şenel, 1992: 295).

1.6.2. Usulsüz Türküler (Uzun Havalar)

Usulsüzler, uzun havalar olarak da bilinen nota değerleri bakımından belli bir düzeni ve usulü olmayan türkülerdir. Belirli bir usul ile değil her sanatçının isteğine göre çalınabilen, belirli şekil ve kararlılık göstermeyen bu türküler icra edildikleri bölge ve şehirlere göre farklı isimlendirilir. “*Avaz, Aydos, Beşiri, Bozlak, Çukurova, Dağbaşı, Divan, Eğin, Elezber, Garib, Gerali, Gurbet havası, Hoyrat, İbrahimî, Kalenderî, Kayabaşı, Kerem²⁰, Maya, Müstezad, Nevruzi, Tatyân, Türkmanî, Yolhavası ve Yüksek hava diye adlandırılan parçalar ve bir kısım ağıtlar, kısmen yahut tamamıyla bu grupta mütalaa edilir. Uzunhavalara yörelere göre farklı üsluplarda icra edilirler ve Avşar ağzı, Azeri ağzı, Eğin ağzı, Erzurum ağzı, Harput ağzı, Kerkük ağzı gibi isimlerle anılırlar.*” (Kaya, 2014: 264).

Tokat uzun havaları üzerine müstakil bir çalışma yoktur. Tespit edilebildiği kadarıyla TRT THM Sözlü Eserler Antolojisi’nde Tokat’tan derlenen 7 uzun hava

²⁰ Türk halk müziğinde otuz kadar Kerem havası tespit edilmiştir: Tatyân Kerem, Nuri Kerem, Dik Kerem, Kesik Kerem, Yanık Kerem, Kara Kerem, Keremî, Kerem Atüstü, Cıgalı Kerem, Kerem Divanisi, Kerem Divanisi, Kerem Zarıncısı, Guba Kerem, Yahyalı Kerem, Düz Kerem, Kalpaklı Kerem, Kandilli Kerem, Âşık Kerem, Zincirli Kerem, Kerem Güzellemesi, Kerem Göçtü, Kerem Gurbeti, Sallama vi, Döğme Keremi, Yüğrük Kerem, Kerem Şikese vs.

Dizi, seyir, tema, edebî ve müzikal biçim bakımından Kerem havaları arasında farklılıklar vardır. Hatta bölgelere göre aynı adla anılan havalarda bile bu farklılık görülür.

Şenel, S. (1992). “Türk Halk Musikisinde Uzun Hava Tanımı ve Bu Tanım Etrafında Ortaya Çıkan Problemler”. IV. MTHKK Bildirileri. Ankara. s. 292-293.

vardır. Salih Turhan ve Selahattin Adıgüzel'in birlikte hazırlamış oldukları *Tokat Türküleri ve Oyun Havaları* isimli eserde Tokat'tan derlenen 22 uzun havaya yer verilmiştir.

Süleyman Şenel'in IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunduğu “*Türk Halk Musikisinde ‘Uzun Hava’ Tanımları ve Bu Tanımlar Etrafında Ortaya Çıkan Problemler*” adlı bildirisi uzun havalar konusunda önemli bir çalışmadır. Şenel, bu bildirisinde Seyfettin ve Sezai Asaf kardeşlerden başlayarak yerli ve yabancı araştırmacıların uzun havalarla ilgili tanım ve değerlendirmelerini kronolojik olarak bir araya getirmiştir. Elde ettiği bilgilerden hareketle uzun havaların tanınmalarını sağlayacak kuruluş ve biçim özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

“1. *Serbest ritimlidir (ölçüsüz, usûlsüz, serbest ölçülü, serbest ağız, serbest tartımlı tabirleri yerine...).*

2. *Dizisi ve dizi içindeki seyri belli kalıplara bağlıdır.*

3. *Kelime ritmine uyan veya bir heceye bir nota isabet eden resitatif (parlando recitativo) veya parlando rubato (söyleyenin kendi arzu ve zevkine göre nağmeleri uzatıp kısaltması) tarzdadır.*

4. *Ritmli ezgilerle iç içe görülebilir.*

a. *Aralarında veya baş ve sonlarında ölçülü saz kısımları, pasajlar olabilir.*

b. *Esasta kırık fakat başta, arada usûlsüz pasajlar olabilir.*

5. *Kuruluşu 2. maddeye uymakla birlikte, sondaki müzik cümlesini asılı bırakan ve tekrarlanan (of, vah, oy oy) gibi terennüm katmalı olabilir vs.” (Şenel, 1992: 287-311).*

Şenel, daha sonra uzun havaların ezgileri üzerinde durur ve ortak özellik olarak “*serbest ritim*” terimine değinir.

“*Uzun havalar ezgilerine göre çok çeşitli isimler alırlar. Bu isimlendirmede uzun havaların ismi, işlediği konu, ezgisel yapı, şekil vs. dikkate alınmıştır.*” (Şenel, 1992: 287-311). Bu ölçütlere göre Anadolu’da yaygın olarak söylenen uzun havaların isimleri şu şekilde sıralanabilir: “*Ağıt, Bozlak, Çukurova, Divan, Eğin, Elezber, Emrah, Garip, Hoyrat (Horyat), Kalenderi, Kayabaşı, Kerem, Maya, Müstezat, Ruhsatî, Tatyân, Tecnis, Türkmânî, Varsağı vs.” (Şenel, 1992: 287-311).*

Bu çeşit uzun havalar ağız denilen mahallî üsluplarla da birbirinden ayrılırlar: “*Acem ağzı, Avşar ağzı, Çamşılı ağzı, Diyarbakır ağzı, Eğin ağzı, Erzurum ağzı, Harput ağzı, Malatya ağzı, Urfa ağzı gibi.*” (Şenel, 1992: 287-311).

İncelenen metinlerden 29, 47, 51, 52, 67, 77.a, 89.a numaralı türküler uzun hava olarak icra edilmektedir. Bu bölümdeki inceleme çalışmasının hazırlanmasında Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi -3- (Uzun Havalar) isimli eserden yararlanılmıştır. Tokat uzun havaları şekil olarak olumlu bir yapıya sahiptir.

Ayrıca ezgi yapısının ortaya çıkmasında konular ana unsurdur, ancak günümüzde ağıt olarak doğmuş bir türkünün oyun havası haline dönüştüğü de görülmektedir. Aslında bu durum halk ezgilerinin kendi iç dinamiklerinin açık bir yansımasıdır. Ayrıca bunlar, bu ezgileri icra eden halkın da bunlara zaman içerisinde başka anlamlar yükleyerek yorumlamasını da yansıtmaktadır.

Tokat türkülerinin melodik ve ritmik bakımdan incelenmesi hususunda müzik bilğimiz yeterli olmadığı için Necdet Kurt’un “*Tokat Türkülerinin Melodik ve Ritmik Bakımdan İncelenip Sınıflandırılması*”²¹ bildirisinden yararlanılmıştır.

“*Osmanlı’nın son dönemine kadar özellikle Tokat başta olmak üzere Zile ve Niksar gibi bazı kazalarda yaşayan gayrimüslim azınlık, şehir musikisi üzerinde oldukça etkili olmuştur. Şehirlerden derlenen ve **KENT MUSİKİSİ** diyebileceğimiz birçok eser mevcuttur. Hey Onbeşli, Kalenin bedenleri vb. gibi.*” (Kurt, 2015: 158).

Kurt, köylerden derlenmiş olan türkülerin tamamen derlendiği yörenin ana karakteristiğini yansıttığını belirtir. “*Bölgeden, genel ve sosyal hayatı ilgilendiren, kına, gurbet, sevdâ vb. türküler, ağıtlar, halaylar derlenmiştir. Bununla birlikte Alevi-Bektaşî kültürünün yaşandığı köylerden Deyiş, Duvaz imam ve Semah gibi özellikli ürünler de derlenmiştir. Aleviler arasında ayin-i cemlerde icra edilen deyiş, duvaz, mersiye vb. gibi eserlere “Tarikat havaları” veya “İçeri Havaları” denilmektedir.*” (Kurt, 2015: 158-159).

Bazı türkülerin ise Tokat ve yakın çevrelerden birbirlerinin varyantı olarak derlendiğini belirtmektedir. “*Örneğin; TRT de 1997 Repertuvar numarasıyla kayıtlı*

²¹ Bakınız: Kurt, N. (2015). “Tokat Türkülerinin Melodik ve Ritmik Bakımdan İncelenip Sınıflandırılması”. [Bildiri]. Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (25-26 Eylül 2014), Cilt 2, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları. ss. 157-211.

Tinyabanın taşları adlı Reşadiye türküsü hem Tokat hem Ordu yöresinden benzer melodiler üzerine varyant olarak derlenmiştir.” (Kurt, 2015: 159).

“Türküyü Ordu’dan derleyen Tuğrul Şan’a sorduğumuzda şu cevabı vermiştir. Hassasiyetinize teşekkür ederim, türkülerin il sınırını çizemezsiniz, dolayısıyla komşu ilde de söylenebilir. O türküyü Aybastı’dan fındık toplamaya Ordu merkeze gelen bir ameleden derlenmiştir. Dolayısıyla o türkü hem Tokat’ın hem de Ordu’nun olabiliyor.

Melih Duygulu bu türkünün bir varyantını benzer melodiyle Tokatlı Âşık İhsan’dan derlemiştir.” (Kurt, 2015: 159).

Kurt, Fatsa’ya ait, Ümit Tokcan tarafından 26.5.1971 tarihinde derlenmiş olan Hekimoğlu türküsü ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Türkünün doğuşu 1913 yılında Hekimoğlu’nun vurularak öldürülmesinden sonradır, dolayısıyla çok yeni sayılabilecek bu türkü bölgenin müzikal karakteri ve müzik cümleleri bölge yapısına göre şekillenmiştir. Ümit Tokcan Üstadımızla yaptığımız söyleşide türküyü Fatsalı gençlerden derlediğini hatta ünlü oyuncu Kadir İnanır’ın da o gençler arasında olduğunu ancak bir yanlışlık sonucu olsa gerek TRT de kaynak kişi olarak kendisinin yazılmış olduğunu belirtmektedir.

Hatta Ümit Tokcan’da Tuğrul Şan ile aynı şeyleri söyleyerek o bölgeye Reşadiye’den çok sayıda çalışmaya gelen işçiler olduğunu ve derlediği türkülerin birçoğunun onlardan derlendiğini söylemiştir. Repertuvarda 189 numarada kayıtlı olan “Oy Bi Sigara Ver Bana” türküsünü de Reşadiye’den çalışmaya gelen tarım işçilerinden derlediğini, ama kayıtlara geçerken bu Reşadiye türküsünün de yanlışlıkla Ordu Akkuş diye, kaynak kişi olarak ta Ümit Tokcan olarak yazıldığını söylemiştir.

Kendi derlediği bazı Tokat türkülerini de Zeytinburnu’nda oturan Başaran Yıldız isimli bir Reşadiyeli bir kaynak kişiden derlediğini, kaynak kişilerden türkü almanın zor olduğunu, evlerine davet edildiğini ve gidip orada diğer misafirlerle birlikte yer sofrasında yemek yediklerini anlatmıştır. 3391 numarada kayıtlı “Keçi Saldım Bayıra” adlı türküyü de aynı kaynak kişilerden aldığını onunda aynı diğerleri gibi kaynak kişi olarak kendisinin yöre olarak ta Ordu diye kayıt edilmiş olduğunu söylemiştir.” (Kurt, 2015: 159).

“Hey Onbeşli türküsü de Kayseri’den derlenmiş olan “Gesi bağları” türküsü, “Asmalarda kol uzatmış” gibi birçok türkü ile melodik benzerlik göstermektedir. ... Yine bu türkünün varyantı sayılabilecek “Şu Bozkırdan Ayva Aldım Nar Geldi” adlı Konya türküsü ve Nevşehirli Bay Cafer adlı müzisyen tarafından 60 lı yıllarda taş plağa seslendirilmiş olan “Fidayda” adlı Nevşehir’den derlenmiş başka türkülerde vardır. Kısacası yakın coğrafyada çeşitli varyantları mevcuttur. Kalenin bedenleri türküsü de Yunanistan’da “Çiftetelli Turkiko” yani “Türk Çiftetellisi” adında icra edilmektedir.” (Kurt, 2015: 160).

Kurt ayrıca Tokat yöresine ait olan bazı türkülerin repertuvarda başka yörelere kaydedildiğini belirtmektedir. ... *“Zile yöresinin önemli kaynak kişilerinden birisi olan, Merhum Sadık Doğanay’ın “İsmim Sâdık Dedem Kemteri” diye, kendi mahlasını kullanarak söylediği “Âşık oldum bir güzelin adına” adlı deyiş Ali Ekber Çiçek tarafından mahlası çıkartılarak kasete okunmuştur. Bu deyiş her ne kadar TRT repertuvarında olmasa da Ali Ekber Çiçek’ten dolayı Erzincan türküsü olarak sanılmaktadır. Sadık Doğanay’ın 10/8 lik Usul ile okuduğu “Derviş Ali” mahlaslı “Nasıl yar diyeyim ben böyle yâre” adlı deyişi, Ali Ekber Çiçek üstat 9/8 lik Usul ve “Pir Sultan Abdal” mahlasıyla kayıtlara geçirmiştir. Yine Sadık Doğanay’ın havalandığı Nesimi’den “Yandı Yürek Yâr Elinden” adlı başka bir deyişide kaynak kişi Ali Ekber Çiçek, Yöre Erzincan olarak repertuvara kayıt edilmesi gösterilebilir. Hâlbuki her üç türkü de Sadık Doğanay’ın havalandığı Zile türküsüdür.”* (Kurt, 2015: 161).

Ayrıca Muzaffer Sarısözen “Sabahtan Kalktım Ezan Sesi Var” (Burçak Tarlası) adlı türküyü repertuara, yöresi Sivas-Tokat diye kayıt ettirmiştir. Bu durum kültür taşınmasına bir örnektir. Ayrıca bir türkünün farklı iki yöreye ait olabileceğini de göstermektedir.

Kurt, yine Mehmet Erenler tarafından Abbas Öz isimli kaynak kişiden derlenen **“Sabahın Seherinde Ötüyor Kuşlar, El çek Tabip El çek Sinem Üstünden ve Değmen benim Gamlı yash Gönümne”** isimli üç türkünün bölgenin müzikal karakterine çok uygun olmadığını belirtmektedir. *“Mehmet Erenler ile yaptığımız söyleşide türkülerini derlediği kaynak kişi, merhum Abbas Öz’le anne tarafından yakın*

akraba olduğunu, anne tarafının aslen Erzurumlu olduklarını ve 93 harbinden sonra anne tarafının ailesinin Tokat'a göç ettiklerini söylemiştir.

Kendisi 16 yaşında iken, annesinin amcası olan 85 yaşındaki Abbas Öz ile ilk kez tanıştığını ve o türküleri o dönemde derleyip notaya aldığını ifade etmiştir. Misket ayağı olan “Sabahın Seherinde Ötüyor Kuşlar” adlı türkü, aslında Erzurum türkülerinin karakteristiği olan Si karalı Tatyay yapısının Fa diyez notasına göçürülmesi ile Misket ayağı haline gelmesinden başka bir şey değildir. Diğer iki türkü de garip ayağı, yani hicaz makamıyla çok yakın benzerlik göstermektedir.” (Kurt, 2015: 161).

Yine Seha Okuş Hanımefendinin seslendirdiği ve kaynak kişisi olduğu “**Tokat Bir Bağ İçinde**” adlı uzun havanın da garip ayağı olduğunu ifade etmektedir. Kurt “*Seha Okuş ile yaptığımız söyleşide Tokat'a hiç gitmediğini ve merhum Neriman Altındağ Tüfekçi'nin kendisini çalıştırdığını ve bu türküyü sesine uygun olduğunu söyleyerek, onun öğrettiğini söylemiştir. TRT repertuvarına alınırken kendisinin kaynak kişi olarak belirtildiğini ise, bu vesile ile öğrenmiştir. Bu türkünün Tokatta askerlik yapan bir kişinin, burada bir kıza âşık olması sonucu ile yaktığı bir türkü olma ihtimali yüksektir, çünkü bağlantı sözlerine bakıldığında “ağam yârim, paşam yârim di gel bahtı karelim” gibi cümlelerin bölgeye pek uymadığı gibi, daha doğu coğrafyaları anımsattığı ortadadır. Uzun havanın kendine has müzik cümleleri de bölgenin dokusuna uymamaktadır.*

Bu türkü ile ilgili Yücel paşmakçı hocamızla yaptığımız söyleşide, bu türküyü bizzat Zaralı Halil kayıtlarından dinlediğini ve sesinin hala kulaklarında olduğunu, kaynak kişinin de Zaralı Halil olması gerektiğini söylemiştir.” (Kurt, 2015: 161-162) demektedir.

Kurt, Tokat yöresinin de birçok başka yöreler gibi müzikal açıdan kendi içinde bölgesel farklılıklar gösterdiğini ifade etmektedir. Bunların başında Do karar türküleriyle “**Reşadiye**” ve “**Almus**” yöresinin geldiğini belirtmektedir. Ayrıca yöreye ait türkülerin çoğunun Do Majör Pentatonik dizi ²² üzerine kurulduğunu dile getirmektedir (Kurt, 2015: 162).

Reşadiye ve Almus yöresinde bazı türkülerde, serbest veya yavaş başlayıp, değişken ve hızlı biten ritim yapıları görüldüğünü belirtmektedir. “*4160 TRT repertuvar*

²² Beş sestten oluşan dizidir ve bir sekizli içindeki belli beş sesin kullanılmasıyla oluşur.

numaralı “Ela Gözlerini Sevdığım Güzel”, 3395 numaralı “Yeni Çiftlik Derler”, 1120 numaralı “Tokada Gidemiyom” adlı türküler buna örnek gösterilebilir.” (Kurt, 2015: 163).

Reşadiye, Almus yöresinde serbest olarak Sol perdesinden başlayıp, Mi perdesine inen, bu isim çok yaygın olarak kullanılmasa da, bu tarz havalara yörede “Efilo” havaları veya “Yüksek Hava” denildiğini belirtmektedir. “*Akkuş yöresinde eskiden Efil Ağa (Efilo, Efiloğlu) adında varlıklı bir kişi yaşarmış, kendi eskarlanıp yazdığı, söylediği yada çeşitli yörelerden öğrenmiş olduğu mani dörtlüklerinin üzerine bizzat kendisi tarafından bestelenen ezgi kalıplarını döşeyerek türkülere kendi adını verdiği söylenir.*” (Kurt, 2015: 163).

Canım, anam, gülüm, of of gibi katma sözlerin kullanıldığı bu yöre türkülerinde serbest olarak başlayan, sol’dan mi’ye inici glissando kullanımının da belirgin bir özellik olduğuna dikkat çekmektedir. “*Bu durum THM nin genel karakterine uygun olarak birçok yörede görülse de, Reşadiye yöresinde bu özellik oldukça fazladır. Birçok oyun türküsü de aynı özelliğe sahiptir. Bu türküler eşliğinde oynanan oyunlar da yavaş başlayıp, hızlı tempoyla biterler. Bu şekildeki türkü yapıları ve icra tarzının, bölge semahlarının etkisinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.*” (Kurt, 2015: 163) demektedir.

Kurt, semahların; içerik ve figürleri bakımından Türklerin Orta Asya’daki eski inanç sistemleri olan Şamanizm’e ait izler taşıdığını ifade etmektedir. “*Aleviler için kutsal değerde olan semahlar, Şaman ritüellerinin İslami şekle bürünmüş halidir. Günümüzde Türkmənistan’da Kuştdepti, Uygur Türklerinde Meşrep Dansı ve Karlık Oyunu gibi, figür ve içerik bakımından semahlara çok benzeyen, semahlarla aynı kökenden gelen oyunlar oynanmaktadır.*” (Kurt, 2015: 163).

TRT repertuvarındaki Artova’dan derlenmiş türkülerin neredeyse tamamının Talip Özkan tarafından derlendiğini belirtmektedir. “*Özellikle Büvet (Büget) köyünden ve yakın çevresinden derlenen bazı türküler Erzurum yöresine özgü olan Tatyay havalarına benzemektedir. Örn; “Portakal Dilim Dilim”* (Kurt, 2015: 165) der.

Kurt, “*Yine başka bir eser ise Yıldız Dağı (Tebriz Halayı) olarak bilinmektedir. Hatta türkü Büvet köyünden İsmail Tüccar adlı kaynak kişiden derlenmiş olmasına rağmen yöresinde Kars yazılıdır.*”

Bu eserlerdeki ritim yapıları da bölgenin karakterine uymamaktadır. Bu durumu araştırmak için aynı köylü olan ve TRT İzmir radyosunda bağlama sanatçısı olarak çalışan Sedat Yavaş'tan aldığımız bilgiye göre yöreye çok eskiden Kars ve yakın yörelerinden yerleşen birçok ailenin olduğunu ve etkileşimin olmuş olabileceğini söylemiştir.” (Kurt, 2015: 165).

Aslında tüm bu durumlar kültürler arası etkileşimin türkülere yansımalarının bir göstergesidir. Kurt, ayrıca “*Talip Özkan'ın İsmail Tüccar'dan derlediği “Aşağıdan Gelen Elin Galdursun” adlı türkü de bir nevi Zeybek çeşitlemesidir. Bir Denizli türkü olan “Devrent Deresi'ne” benzemektedir.”* (Kurt, 2015: 165) der.

Kurt, Niksar bölgesinde ise biraz daha kent musiki etkileri görülse de bölgeden semah, deyiş, oyun türkü gibi ürünlerin derlendiğini belirtmektedir. Ayrıca Erbaa bölgesinden derlenmiş türkülerin nerdeyse tamamının kıvrak oyun türkülleri niteliğinde olduğuna dikkat çeker (Kurt, 2018: 165).

Genel olarak Tokat bölgesinden derlenen türkülerin karar sesleri La ağırlıklıdır, Reşadiye'den derlenen türkülerin büyük çoğunluğu Do karar olmakla beraber beşli ses aralığından oluşan az sayıda da olsa La kararlı türkülerle birlikte, sadece 3 veya 4 sestem oluşan Re, Si ve Sol karar türkülere de rastlandığını belirtmektedir (Kurt, 2015: 165).

Beşli ses aralığından oluşan La kararlı türkülerle birlikte, az sayıda da olsa sadece 3 veya 4 sestem oluşan Do ve Re karar türkülere rastlandığını belirtmektedir (Kurt, 2015: 167).

Bölgedeki türkülerin ses aralıkları genellikle bir oktav içinde seyretmekle birlikte, oktavın pes ve tiz sesleriyle birlikte bir oktavı aşan ve genellikle birbirini sekileyerek takip eden inici müzik cümlelerinden oluşan türkülere rastlandığını ifade etmektedir. Bunların ise deyiş tarzı türküler olduğuna dikkat çeker (Kurt, 2015: 167).

Kurt, “*Tokat kırık havalarında genel olarak;*

$$2/4, 4/4, 3/8, 5/8 = 2+3 / 8 = 2+2+3 \quad 7/8 = 3+2+2 \quad 7/4 = 3+2+2$$

$$7/4 = 2+2+3 \quad 8/8 = 3+2+3 \quad 9/8 = 2+2+2+3 \quad 9/8 = 3+2+2+2 \quad 9/8 = 2+2+3+2 \quad 9/4 = 3+2+2+2 \quad 9/4 = 2+2+2+3 \quad 10/8 = 2+3+2+3 \quad 10/8 = 3+2+2+3$$

$$12/8 = 3+3+3$$

Nadiren olsa da

$6/4 = 3+3$ (Yayla Yollarında) $8/4 = 2+2+2+2$ (Dostun Bahçasına)

$18/8 = 3+3+3+3+3+3$ (Dere Geliyor) $15/8 = 3+3+3+3+3$ $11/4 = 2+2+2+2+3$
(Bir Güzel Methedeyim)

Ve yine nadir de olsa türkü içinde değişen usuller kullanılmıştır. Değişken usuller özellikle Semahlarda, Halaylarda ve söz yapılarına göre şekillenmiş olan bazı türkülerde mevcuttur. Tokat türküleri usul bakımından da kültür coğrafyasının oldukça zengin yörelerindendir.” (Kurt, 2015: 168).

Selda Arslan ise “Tokat Yöresi Halk Ezgilerinin Müzikal Analizi” isimli yüksek lisans tezinde Tokat türküleri ile ilgili şu sonuçlara ulaştığını ifade etmektedir: “TRT THM Repertuarında bulunan 101 adet Tokat türküsü incelenmiştir ve yörede 13 farklı makam dizisine rastlanmıştır. Bunlar: Muhayyer, Hicaz, Uşşak, Karcıgar, Pençgâh, Buselik, Kürdi, Ferahnak, Hüseyini, Çargâh, Hüzzam, Mahur ve Rast makam dizileridir. ... Hüseyini makamı dizisinde 20, Çargâh makamı dizisinde 14, Uşşak makamı dizisinde 16, Pençgâh makamı dizisinde 12, Muhayyer, Karcıgar ve Mahur makamı dizilerinde 5'er, hicaz makamı dizisinde 9, Rast, Buselik ve Hüzzam makamı dizilerinde 2'şer, Kürdi, Segah ve Ferahnak makamı dizilerinde 1'er ve Nikriz makamı dizisinde ise 6 adet türküye rastlanmıştır.” (Arslan, 2016: 116).

Arslan'ın inceleme sonuçlarına göre yöre türkülerinde en çok kullanılan makam dizileri şunlardır: Hüseyini, Çargâh, Uşşak ve Pençgâh.

“Yöredeki türkülerin 36 tanesi 4 zamanlı, 19 tanesi karma (serbest ve ritimli), 18 tanesi 2, 7 tanesi 7, 6 tanesi 9, 5 tanesi 10, 4 tanesi 5, 2 tanesi 8, 2 tanesi 12 ve 1 tanesi de 18 zamanlıdır.” (Arslan, 2016: 116).

Yine Arslan'ın tespitlerine göre yöre türkülerinde en çok 4 zamanlı usul kullanıldığı görülmektedir.

“İncelenen türkülerde ses genişliği bakımından 1 oktavı geçen türkü sayısı azdır. 4 ses aralığına sahip 4, 5 ses aralığına sahip 26, 6 ses aralığına sahip 16, 7 ses aralığına sahip 23, 8 ses aralığına sahip 14 ve 1 oktavdan fazla ses aralığına sahip 18 türkü vardır.” (Arslan, 2016: 117).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKÜ METİNLERİ VE HİKÂYELERİ

Türkü metinlerinin yazımında TRT THM Sözlü Eserler Antolojisi'ndeki kayıtlar esas alındı. Yapılan araştırma sonucunda 744 türkü metnine ulaşılmıştır. Fakat gerçekleştirilen bu çalışmanın çok geniş bir yer tutması sebebiyle TRT THM Sözlü Eserler Antolojisi'ndeki 101 Tokat türküsü ve bu türkülerin varyantları esas alınarak 212 türkü metni analitik incelemeye tabii tutulmuştur. Ayrıca bu türkü metinlerinin tespit edilen 22'sinin hikâyeleri de asıl metne bağlı kalınarak verildi. Tüm türkü metinlerini alfabetik bir liste halinde bir tablo oluşturulup sıra numarası, türkü adı, derlendiği yer ve kaynak başlıkları altında vermek uygun görüldü. Bu tabloda inceleme yapılan türküler koyu renkle gösterildi.

Metinlerin verilişinde asıl kaynaktaki yazıma bağlı kalındı. İsmi olmayan türküler, bentlerinin ilk dizesi köşeli parantez içinde gösterilerek verildi.

1. ABDAL OLSAM ŞALLAR GİYSEM AĞNİME

Yöre: Tokat/Zile

Kaynak Kişi: Murtaza KURT

Derleyen: Arif MEŞHUR

Abdal olsam şallar giysem ağnime

Gezen abdallara (da anam) eş deli gönül

Ta ezelden aşıkların kalbine

Değer iragipten (anam) taş deli gönül

Bir hüsnü güzele (anam) meylim verdim

Kalbimde ikrarımda (anam) dilimde verdim

Ben dostu gördükçe (anam) artıyor derdim

Aksın gözlerimden (anam) yaş deli gönül

Yeldirme

(ey dost) Sen özümü erenlerden ayırma

Zamane halkına sırrın duyurma

Alem sele gitmiş yanıp kayırma

Sen kendi sevdana coş deli gönül

(Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 3).

2. AKŞAM OLDU GÜN DOLAŞMAZ

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Âşık Veli AYDIN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Akşam oldu gün dolaşmaz

Sabah oldu ülker açmaz

(ah) benim yârim benden geçmez

Bağlantı:

Niye doğdun sarı yıldız

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız

Yıldız, yıldız, yıldız ey

Kanlı m'oldun kenli m'oldun

Niye doğdun evler yıkan beller büken

Zalim ayrılık dön dön dön dön dön

Parmağında hatem yüzük

Kolunda altın bilezik

Sevilmeyen kıza (da) yazık

Bağlantı

NOT: Eskiden bir yerden başka bir yere güvenlik açısından kervanlar halinde gidilir ve eşkıyadan korunmak için gece seyahat edilmezdi. Ama gece parlak bir şekilde doğan Ülker Yıldız'ı kervancıları yanıltır, sabah oldu sanılarak yola koyulunur, ancak eşkıyanın baskınına uğranılırdı. Türkü bu ve benzeri “Yıldız Çeşitlemeleri” öyküleri anlatmak için yakılmıştır.

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 21).

3.a. AL ELMANI YEDİN Mİ

Yöre: Tokat/Çamlıbel/Akpınar

Kaynak Kişi: Ayhan Çabuk

Derleyen: Mansur KAYMAK

Al elmanı yedin mi (ağlama kara gözlüm ağlama)

Sırrın ele dedin mi (ağlama dudu dillim ağlama)

Bir kere öpmeyinen (ağlama kara gözlüm ağlama)

Ağzın dilin yedim mi (ağlama dudu dillim ağlama)

Al elma soyulur mu (ağlama kara gözlüm ağlama)

Güzele doyulur mu (ağlama dudu dillim ağlama)

Güzel seven yiğidin (ağlama kara gözlüm ağlama)

Kolları yorulur mu (ağlama dudu dillim ağlama)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 23).

3.b. AL ELMANI YEDİN Mİ

Yöre: Tokat/Çamlıbel/Akpınar

Kaynak Kişi: Ayhan Çabuk

Derleyen: Mansur KAYMAK

Notlayan: Mansur KAYMAK

1.

Al elmanı yedin mi (ağlama kara gözlüm ağlama)

Sırrın ele dedin mi (ağlama dudu dillim ağlama)

Bir kere öpmeyinen (ağlama kara gözlüm ağlama)

Ağzın dilin yedim mi (ağlama dudu dillim ağlama)

2.

Al elma soyulur mu (ağlama kara gözlüm ağlama)

Güzele doyulur mu (ağlama dudu dillim ağlama)

Güzel seven yiğidin (ağlama kara gözlüm ağlama)

Kolları yorulur mu (ağlama dudu dillim ağlama)

3.

Al elmanın dördünü (Ağlama kara gözlüm ağlama)

Sev yiğidin merdini (Ağlama dudu dillim ağlama)

Seversen bir güzel sev (Ağlama kara gözlüm ağlama)

Çekme kötü derdini (Ağlama dudu dillim ağlama)

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 45).

4.a. ALA ÇORAP ÖRMEDİM

Yöre: Tokat/Reşadiye

Kaynak Kişi: Aslan KURT

Derleyen: Arif Meşhur

Ala çorap örmedim

Ayağıma geysmedim (aman)

Çok güzeller sevdim (amma)

Kıymet gibi görmedim

Bağlantı:

Hoppa ninna ninanay ninanay ninanay

Yandım nina ninanay ninanay ninanay

Ala çorap nakışı

Kıymet kıza yakışı

Çoklarını öldürür (de)

Kıymet kızın bakışı

Bağlantı

Kiraz koydum sepete

Yar oturur tepede

Kıymet kızın gözleri (de)

Şan oldu memlekete

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 28).

4.b. BİR REŞADİYE TÜRKÜSÜ

Çorap örmedim de ayağıma giysmedim

Güzeller gördüm emme kıymet gibi görmedim,

Toplayın gelin de dalda findık kalmasın

Biyol öpeyim de sende de arzum kalmasın

Eşşekleri yolladık da yaylacığa darıya

İmam da nikah kıymıyor da düğün kaldı geriye,

Atmada beni taşınan da gözüm doldu yaşınan

Ela gözlü Kıymet'im de kaçtı da Kızılbaşınan

Hoppa tinaninanay tinanay nay

Tinanay tinanay hoppa tinanay

(Derleyen: Fethi Günesen) (Kodal, 1999: 32).

4.c. KIYMET

“İlçemizin Darıderesi Köyü, Asker Ağa mahallesinde bir ağa yaşamaktadır. Bu ağanın kapısında yine ilçemizin Beşdere Köyünden Ali adında bir hizmetkar vardır. Ali, boylu poslu ve oldukça yakışıklı bir gençtir. Ağanın Kıymet adında çok güzel bir de gelini vardır.

Ağanın gelini Kıymet ile hizmetkar Ali arasında bir ilişki başlar. Bu ilişki gittikçe kara- sevdaya dönüşür. Zaman gelir bu gizli sevda ferman dinlemez olur. Ali ile Kıymet anlaşarak kaçarlar. Kıymet'in kaçması ağayı çok derinden etkiler. Ağanın üzüntüsünün nedenlerinin başında gelinin sevdalısının Alevi olması gelmektedir. Ağa bu olayı hazmedemez. Bunu bir kişilik sorunu haline getirir. Nüfuzunu da kullanarak kaçan Kıymet'i yakalattırır. Mahkeme kanalıyla Ali cezaevine giderken iki sevdalı birbirinden ayrılmış olur.

Bu iki gencin sevdası, şu biçimde türküleştirilmiştir:

Ala çorap örmedim,

Ayağıma giymedim,

Çok güzel gördüm ama,

Kıymet gibi görmedim,

Hoppa şina şinanay şinanay

Yavrum şina şinanay şinanay

Ala çorap nakışı,

Kıymet kıza yakıştı

Çok canları yakıyor

Kıymet kızın bakışı

Hoppa şina şinanay şinanay

Yavrum şina şinanay şinanay

Dere doldu taşınan

Gözüm doldu yaşınan

Ela gözlü Kıymet'im

Kaçtı Kızılbaşı'nan

Hoppa şina şinanay şinanay

Yavrum şina şinanay şinanay

Elma koydum sepete

Yar oturur tepede

Kıymet kızın gözleri

Nam verir memlekete

Hoppa şina şinanay şinanay

Yavrum şina şinanay şinanay

Şu yaylanın düzündə

Güttüm sarı malları

Dillere destan oldu

Kıymet kızın halleri

Hoppa şina şinanay şinanay

Yavrum şina şinanay şinanay

Uzun uzun kavaklar

Yeni doğdu şafaklar

Kıymet kızın başını

Beşdereli duvaklar

Hoppa şina şinanay şinanay

Yavrum şina şinanay şinanay

(RKKHGB, 1998: 318-319).

4.ç. KIYMET

Mendil attım taşınan

Gözüm doldu yaşınan

Ela gözlü Kıymet

Kaçtı kızılbaşınan

Hoppa şina şinanay şinanay
Yavrum şina şinanay şinanay.

Ala çorap örmedim
Ayağıma geysmedim
Çok güzeller gördüm
Kıymet gibi görmedim.

Hoppa şina şinanay şinanay
Yavrum şina şinanay şinanay.

Ala çorap nakışlı
Kıymet kıza yakışı
Çoklarını öldürür
Kıymet kızın bakışı

Hoppa şina şinanay şinanay
Yavrum şina şinanay şinanay.

Uzun uzun kavaklar
Işımadan şafaklar
Kıymet kızın başını
Kızılbaşlar duvaklar

Hoppa şina şinanay şinanay
Yavrum şina şinanay şinanay.

Yağmur yağar taşlara
Sıçrar sıra taşlara
Ela gözlü Kıymet
Kaçtı kızılbaşlara

Hoppa şina şinanay şinanay
Yavrum şina şinanay şinanay.

İndik Tokat bağına
Vardık beyin evine
Beyimiz kahpe çıktı
Verdi yezit eline

Hoppa şina şinanay şinanay
Yavrum şina şinanay şinanay.

Ocakda darı patlıyor
Hopur hopur hopluyor
Darıderesi'nin muhtarı
Artıları topluyor

Hoppa şina şinanay şinanay

Yavrum şına şınanay şınanay.

Şu yaylanın düzündə

Güttüm sarı malları

Dillere destan oldu

Kıymet kızın halleri

Hoppa şına şınanay şınanay

Yavrum şına şınanay şınanay.

Elma koydum sepete

Yar oturur tepede

Kıymet kızın gözleri

Nam verir memlekete

Hoppa şına şınanay şınanay

Yavrum şına şınanay şınanay.

(Adıgüzel, 2004: 72).

4.d. KIYMET

“Kıymet Türküsü, adını olayın kahramanından alan bir aşk öyküsüdür. Kıymet Reşadiye’nin Darıderesi Köyü Kavlağan Mahallesindendir. Babası olmadığı için amcasının gözetiminde büyümüştür.

Amcasına “Asker Ağa” denir yörede. Asılları Cenik (CANİK)ten gelmedir. (Cenik Karadeniz’in iç kesimlerine Canik Dağları’nın güney eteklerine verilen yöresel bir isimdir.) Asker Ağa varlıklı sayılacak biridir. İşlerini yürütmek için çoban ve hizmetkârları bulunur.

Kıymet genç kızlık dönemine girdiği günlerde görkemli ve güzel bir görüntü verir. Yörede dikkat çekecek kadar güzeldir. Amcası Asker Ağa'nın da bir oğlu vardır Kıymet yaşlarında. Kıymet ne kadar diri ve alımlı ise amcasının oğlu da o denli cılız ve gösterişsiz bir yapıya sahiptir.

Asker Ağa'nın, oğlunu Kıymet'le evlendireceği söylentileri güncelleştikçe Kıymet'in de huzursuzluğu artar.

Ali, Asker Ağa'nın çobanıdır. Ali'ye yörede "Çakır Ali" derler. Komşu köy Döksere şimdiki adı Beşdere Köyü'ndendir. Yakışıklı ve iyi yönleri ile dikkat çeken biridir.

Asker Ağa'nın evinde iki genç vardır. Biri oğlu, diğeri çobanı Ali. Oğluna göre Ali daha görkemlidir. Yöre halkı Kıymet'i Ali'ye yakıştırırlar. Aralarında ilişki olduğunu yayarlar söylentiler boyutlanır.

Hayrettin Koyuncu, bu olayın doğrusunu öğrenmek için çok uğraş verdiğini ifade etmektedir. O zamanlar Kıymet ve Ali de hayatta idiler. Ali hiç konuşmadı. Ancak Kıymet'ten bazı bilgiler alabiliyordum.

Çobanla olan ilişkiye, önceleri böyle bir şey olmadığını ancak yöre halkının dedikodularının kendisini tahrik ettiğini ve Ali'ye ondan sonra ilgi duyduğunu söylemiş.

Koyuncu, Kıymet'in kendisi ile ölümünden önce görüşme yaptığını dile getirmektedir.

Kendinden olayın doğrusunu anlatmasını istedim. Kendimi tanıttım, babamları tanıyordu razı oldu. Teybi hazırladım. O sırada oğlu geldi ve konuşmasına izin vermedi. Daha sonra Suluova'da olduğunu öğrendim. Oraya gittim. Oradan da bir başka yere gitti dediler. Bir daha da görüşemedik. O zamanlar 73 yaşında idi.

Ali ile Kıymet arasındaki aşk doruklanır ve Kıymet Ali'ye kaçar. Döksere yöresinde çok kalamazlar. Reşadiye'nin Gökköy Muhtarı Memmet (Gıddik Memmet) bunları alır ve Tokat'ın Günevi (Dive) Köyü'ne Fahri LATİFOĞLU'nun çiftliğine getirir.

Ali, Alevi'dir. Kıymet, Sünni'dir. Dive Köyüde Alevi'dir. Olay bu yöne çekilir. İşin içine Alevilik Sünnilik katılır. Reşadiye'nin ileri gelenleri ağırlık korlar.

Kıymet, Fahri LATİFOĞLU'nun Dive'deki çiftliğinde yakalanır. O zamalar Fikri Başçavuş diye bölgede isim yapmış bir başçavuş Kıymet'i ve Ali'yi yakalayarak almış götürmüştü.

Koyuncu, olayın bu kısmını Fahri LATİFOĞLU'ndan dinlediğini ifade etmektedir. Fahri Bey olayı doğruladı. Kendi çiftliğinde bir hafta kadar kaldıklarını, kendinin evde olmadığı bir zamanda Fikri Başçavuş'un onları alıp götürdüğünü söyledi.

Ancak Dive'liler Kıymet'in Dive'de bir ay kadar kaldığını söylüyorlar. Dive'nin yaşlılarından 1328 doğumlu (98 yaşında) Fatma AY, Kıymet'le Ali'nin orak zamanı Dive'ye geldiklerini tarlalarda deste toplarken, bağ toplarken kendileriyle görüştiklerini, Fahri Bey'in anasının çerkez olduğunu ve Kıymet'in Alevi'ye kaçmasına iyi bakmadığını onları huzursuz ettiğini söyledi.

Ayrıca Kıymet'in orada yakalanmasının Fahri Bey'in babasının ve Fahri Bey'in yardımları ile olduğunu, Fahri Bey'in kendilerine oyun yaptığını söylediler.

Kıymet'in kaçışını Sünni tarafı Alevi'ye kaçtığı için kınarken, güzelliğine de övgüler yağıdırıyor ve olay ağızdan ağıza dile getiriliyor.

Mendil attım taşınan

Gözüm doldu yaşınan

Ela gözlü Kıymet

Kaçtı kızılbaşınan

Ala çorap nakışı

Kıymet kıza yakışır

Çoklarını öldürür

Kıymet kızın bakışı

Yağmur yağar kaşlara

Sıçrar vurur taşlara

Ela gözlü Kıymet

Kaçtı Kızılbaşlara

Ala çorap örmedim

Ayağıma giymedim

Çok güzeller gördüm emme

Kıymet gibi görmedim

Uzun uzun kavaklar

Işımadañ şafaklar

Kıymet kızın başını

Kızılbaşlar duvaklar

Latifoğulları'nın Dive'de çiftlikleri var. Ve bölgede söz sahibi kişiler. Kıymet'te oraya büyük bir güvenle getiriliyor. Ancak olay umdukları gibi gelişmeyince uğradıkları hayal kırıklığının ardından Dive yöresi de aşağıdaki dizelerle olaya tepkiyi gösterir.

İndik Tokat bağına

Vardık beyin evine

Beyimiz kahpe çıktı

Verdi yezit eline

Attan iniyom attan

Bürüğüm iki kattan

Ali'ye kaçtım emme

Korkuyom Hükumattan

Ocakta darı patlıyor

Hopur hopur hopluyor

Darı Deresi muhtarı

Artıkları topluyor

Kıymet Türküsü çok kıvrak besteyle 50 yılı aşkın süredir Türkiye Radyolarında okunur. Türkünün dörtlüklerinin arkasına “hopa şinanay şinanay da şinanay şinanay şinanay” diye bir de kavuştak eklenir.

Anonim olan ve halk arasında ki ilgiyi daha yıllarca koruyacağı benzeyen bir türküdür.” (Koyuncu, 2010: 44-48).

4.e. [ALACADA ÇORAP ÖRMEDİMDE]

Alacada çorap örmedimde

Ayağımada geymedim

Çok memelerde elledimde

Böylede meme görmedimde

Ah kara gözüm gaşıylada

Gözümde doldu da yaş ile

Ele de gözlü de Kıymetim de

Gaçtıda gızılbaşınan

Şu döneğin ardınada

Vurdumda sarı malları

Dillere destan olduda

Gıymetde gızın halleri

Alada çorab nahışıda

Gıymetde gızı n bahışı

Gız gelip gelin getmeside

Gıymetde gıza yahışır.

(Altınok, 1969: 34).

4.f. KIYMET TÜRÜSÜ

Alacada çorap örmedimde ayağıma giymedim

Çok güzeller gördüm amma Kıymet gibi görmedim

Atmada beni taşınan da gözüm doldu yaşınan

Elâda gözlü Kıymet'im de kaçtı Kızılbaş'ınan

Alacada çorap nakışıda Kıymet kızanyakışır.

Kız gelip dul dönmekte Darıderiliye yakışır.

Sürüyü gönderdikte Yaylacığa darıya

İmam nikah kıymıyorda düğün kaldı yarıya

Fındık toplayan gelinde dalda da fındık kalmasın

Eğil bir yol öpeyimde sende de arzum kalmasın

(Yardımcı, 1988: 17-18).

4.g. KIYMET TÜRÜSÜ

Alacada çorap örmedim de

Ayağıma giymedim

Çok güzeller gördüm emme

Kıymet gibi görmedim.

Alacada çorap nakışı da

Kıymet kıza yakuşu

Adamı öldürüyo da

Kıymet kızın bakışı

Mendil attım taşınan da
 Gözüm doldu yaşınan
 Elâ gözlü Kıymet'im de
 Kaçtı kızılbaşınan

Eşekleri gönderdik
 Ayvacığa darıya
 İmam nikah kıymıyor da
 Düğün kaldı salı'ya

Fındık toplayan gelin de
 Dalda fındık kalmasın
 Eğil bi yol öpeyim
 Ahu-zarım kalmasın

Atma beni taşınan da
 Gözüm doldu yaşınan
 Elâ gözlü Kıymet kı da
 Kaçtı kızılbaşınan

Uzun uzun kavaklar da
 Işımadan şafaklar
 Kıymet kızın başını da
 Kızılbaşlar duraklar

Yağmur yağar kaşlara da

Sıçrar gider taşlara

Elâ gözlü Kıymet'im

Kaçtı kızılbaşlara

Vardık Tokat bağına da

İndik Beyin evine

Beyimiz kahpe çıktı da

Verdi Yezit eline

Oaktaki darılar da

Hopur hopur hopluyor

Darıderesi muhtarı da

Paraları topluyor.

(Hoppa tinanay, tinanay nayda, tinanay, tinanay, tinanay nay). Nakarat beyiti her kıta arasında söylenir.

Kıymet Türküsü'nün (Yaşanmış bir olayın hikâyesidir.) Hikâyesi hakkında Hayri Doğan şunları anlatmaktadır;

Bu öykü Tokat Kültür Araştırma Dergisi'nin 1998 tarihli 13. sayısında, arkadaşım emekli öğretmen Hayrettin KOYUNCU tarafından yayınlanmıştır. Sevgili Hayrettin bu aşk öyküsünü araştırmış ve incelemiştir. Şöyle ki:

Kıymet öyküye adının verildiği çok güzel bir Sünni kızıdır. Kıymet, babadan öksüz kalınca, annesi de kocaya varınca meydanda kalmış bir yetim kız çocuğudur. Reşadiye'nin Darı Deresi Köyü'nün Kavlağan Mahallesindendir. Yetim kızı amcası "Asker Ağa" lâkabındaki kişi himayesine alır. Kıymet amcasının evinde barınır, büyür. Kıymet'in babası ve amcası Darı Deresi Köyüne Karadeniz'in iç kesimlerinden, Canik

Dağları'nın denize bakan yamaçlarındaki fındıklık bölgesinden gelmişlerdir. Onun için aile lâkapları (Canikli)'dir.

Asker Ağa varlıklıdır, çobanları ve hizmetkârları vardır. Birde zayıf, cılız, çirkin, hastalıklı bir oğlu vardır. Kıymetle aynı yaşıdılar. Köylü, daha küçük yaşta olmalarına rağmen Asker Ağa'nın Kıymet'i, oğlu için beslediği şayiasını yayarlar. Bu şayia Kıymet'in de kulağına gider. Asker Ağa'nın çobanı Ali çok yakışıklı bir "Alevi" delikanlısıdır. Kıymet büyüyüp genç ve gelinlik çağına gelince, amcasının kendisini oğlu ile evlendireceğini öğrenince Çoban Ali ile kaçarlar.

Sene 1940'lı yıllardır. İkinci Dünya Savaşı devam etmektedir. Her tarafta yoksulluk ve kıtlık vardır. Asker Ağa'nın kendilerini jandarmaya yakalatacağını bildiklerinden çok uzaklara kaçarlar. Önce Ali'nin köyüne giderler. Ali'nin köyü Döksene, şimdiki ismi "Beş Dere" dir. Bu köy Darı Deresi'ne komşudur. Döksene köyü muhtarı Mehmet Efendi; "Burada yakalanırsınız sizi uzaklara götürüyüm der." Tokat'ın (Dive), bugünkü adı "Günevi" olan köye götürür. Bu köyde Tokat'ın zenin beylerinden Fahri Latifoğlu'nun çiftliği vardır. Çiftlik beyi bunları jandarmaya vermez. Hatırlıdır ümidiyle Fahri Bey'in hanımına teslim ederler. Fahri Bey'in hanımı bir Çerkez'dir ve Sünni'dir. Ali'nin Alevi olduğunu, Kıymet'in de sünni olduğunu öğrenince Kıymet'i azarlar; "Kız edepsiz bu kızılbaşa varmaya utanmadın mı?" Der. Bu güzel kızın, güzelliği dillere destan kızın bir Alevi'ye yar olmasını çekemez. Uşaklardan birini jandarma karakoluna gönderir. Kıymet'le Ali uykuda iken jandarma çavuşu Fikri Başçavuş bunları yakalar, ellerine kelepçe vurur, karakola götürür. Zaman buğdayların biçimi olan orak zamanıdır. Mahkemeye çıkarılan aşıklar;"Biz birbirimizi seviyoruz." derler. Hakimde bunları serbest bırakır. Hâkim; "Gidin evlenin, evlilik cüzdanınızı mahkemeye getirin der.

Türkünün içinde geçen; Vardık Tokat bağına, İndik Beyin evine Beyimiz kahpe çıktı, Verdi Yezit eline. Burada Başçavuş Fikri'nin de Sünni olduğu iması vardır.

Ali ile Kıymet nikâhlarını yaptırıp çalışmak üzere Amasya'nın Suluova bölgesine giderler. Orada işçilik-ırgatlık yaparak geçinirler. Asker Ağa öldükten sonra Darı Deresi Köyüne gelirler. Yaşlanmışlardır. Ömürlerinin son yıllarında, Müfettiş Emekli Öğretmen Hayrettin Koyuncu bunlarla röportaj yapar. Ali hiç konuşmaz, her şeyi o

biliyor diye Kıymet'i gösterir. Kıymet de bu öyküyü Hayrettin Bey'e anlatır. Kıymet'in oğlu daha ince, daha teferruatlı anlatıma engel olur, bu kadar yeter diye röportajı keser.

Yıl 1990'dır. Ali de Kıymet de şimdi hayatta değillerdir. (Yayımlayan: Hayrettin Koyuncu)" (Gündüz, 2010: 67-70).

5.a. ARMUTTAN KAYACAĞIM

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Zileli Halil

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Armuttan kayacağım

Sallan gel bakacağım

Yarime nazar değmiş

Nazarlık takacağım

Bağlantı:

Ah niçin hanım (da) niçin

Ah niçin hanım canım niçin

Öldüm yar yar senin için

Armut dalda bir sıra

Yarım gitmiş Mısır'a

Koyun olsam yayılsam

Yarimin ardı sıra

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 53).

5.b. ARMUTTAN KAYACAĞIM

Armuttan kayacağım

Sallan gel bakacağım

Yârime nazar değmiş

Nazarlık takacağım

Ah niçin hanım (da) niçin

Ah niçin hanım canım niçin
Öldüm yâr yâr senin için

Armut dalda bir sıra
Yârim gitmiş Mısır'a
Koyun olsam yayılsam
Yârimin ardı sıra

Ah niçin hanım (da) niçin
Ah niçin hanım canım niçin
Öldüm yâr yâr senin için

Armut koydum sepede
Yâri gördüm tepede
Öyle bir yâr sevdim ki
Şan olsun memlekete

Ah niçin hanım (da) niçin
Ah niçin hanım canım niçin
Öldüm yâr yâr senin için”

(Mistepe, 2008: 15).

5.c. ARMUTTAN KAYACAĞIM

Yöre: Tokat

Derleyen: Fethi Günesen

Armuttan kayacağım
Sallan yâr bakacağım
Yârime nazar değmiş
Hamaylı takacağım

Oy niye hanım niye
Öldüm yâr diye diye

Armut koydum sepete
 Yârî gördüm tepede
 Öyle bir yâr sevdim ki
 Ün olsun memlekete

Oy niçin hanım niçin
 Öldüm yâr senin için

Armudu aşlıyalım
 Dibinde kışlıyalım
 Ay doğdu güneş battı
 Cümbüşe başlıyalım

Oy niye hanım niye
 Öldüm yâr diye diye

(Günesen, Aralık 1954: 1032).

5.ç. ARMUTTAN KAYACAĞIM

Armuttan kayacağım
 Sallan yar bakacağım
 Boyuna nazar değmiş
 Nazarlık takacağım

Oy niye hanım canım niye
 Öldüm yar yar diye diye

Armut dalda bir iki
 Saydım saydım on iki
 On ikisinin içinde
 Yeşillisi benimki

Oy niye hanım canım niye
Öldüm yar yar diye diye

Armut dalda asılsın
Aslan yarım asılsın
İkimizin sevdası
Bir gasteye basılsın

Oy niye hanım canım niye
Öldüm yar yar diye diye

Armudun dibi bayır
Baktım ki yarım uyur
Uykun mübarek olsun
Bu gece bize buyur

Oy niye hanım canım niye
Öldüm yar yar diye diye

Armudun dibi kuyu
Uyu sevdiğim uyu
Adam sarhoş olur mu
O içtiğin meyva suyu

Oy niye hanım canım niye
Öldüm yar yar diye diye

Armut dalda sallanır
Yere düşer ballanır
Oğlan padişah olsa
Yine kıza yalvarır

Oy niye hanım canım niye
Öldüm yar yar diye diye

(Adıgüzel, 2004: 66).

5.d. [ARMUTDAN GAYACAĞIM ARMUTDAN GAYACAĞIM]

Armutdan gayacağım armutdan gayacağım
Sallan gel bahacağım sallan yar bahacağım
Yarime nazarda değmiş ah yarime nazar değmiş
Hamaylu tahacağım hamaylu tahacağım.

Oy niye hanım da niye oyniye hanım canım niye
Öldüm yar yar diye diye öldüm yar yar diye diye

Armud dalda bir sıra armud dalda bir sıra
Ah yarım gitdi mısıra yarım gitdi mısıra
Koyun olsam melesem ah koyun olsam melesem
Yarimin ardı sıra yarimin ardı sıra

Oy niye hanımda niye vayniye hanım niye
Öldüm yar yar diye diye öldüm yar yar diye diye

Armudu aşlayalım armudu aşlayalım
Dibinde kışlayalım ah dibinde kışlayalım
Armudun dibi taşlık armudun dibi taşlık
Yemiye başlayalım yemiye başlayalım.

Oy niye hanımda niye oy niye oy niye hanım canım niye
Öldüm yar yar diye diye öldüm yar yar diye diye.

(Altınok, 1969: 4).

5.e. ÖLDÜK YÂR DİYE DİYE

Armuttan kayacağım

Sallan yâr bakacağım
 Boyuna nazar değmiş
 Nazarlık takacağım

“Oy niye, niye de niye
 Öldüm yâr diye de diye”

Armut dalda bir iki
 Saydım saydım on iki
 On ikisinin içinde
 Yeşillisi benimki..

Nakarat

Armut dalda asılsın
 Aslan yârim asılsın
 İkimizin sevdası
 Bir gasteye basılsın,

Nakarat

Armudun dibi bayır
 Baktım ki yârim uyur
 Uykun mübârek olsun
 Bu gece bize buyur

Nakarat

Armudun dibi kuyu
 Uyu sevdiğim uyu
 Adam sarhoş olur mu
 İçtiğin meyve suyu

Nakarat

Armut dalda sallanır
Yere düşer ballanır
Oğlan padişah olsa
Yine gıza yalvarır

Nakarat

(Kına gelinin eline yakılırken türkü ve manileri karşılıklı olarak evlenecek çağdaki genç kızlar söyler.) (Ulu, 1987: 388).

6. AŞAĞIDAN GELEN ELİN GALDURSUN

Yöre: Tokat/Artova/Büğet Köyü

Kaynak Kişi: İsmail TÜCCAR

Derleyen: Talip ÖZKAN

Aşağıdan gelen elin galdursun (aman aman ey)
Vefalı yar ise bana bildirsin
Benim yârim beni varsın öldürsün (aman aman ey)
Şurda bir divane yârim vardeyi

Aşağıdan gelir tozunan toprak (aman aman ey)
O yâr bize göndermiş gülünen yaprak
Düşer mi şanına yalnız durmak (aman aman ey)
Al beni yanına gurban olduğum

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 62).

7. AŞAĞIDAN GELEN YAYLI MAKİNE

Yöre: Tokat/Reşadiye

Kaynak Kişi: Başaran YILDIZ

Derleyen: Ümit TOKCAN

Aşağıdan gelen yaylı makine
Bırakın gır atı girsin ekine (canım canım canım)
Atın benim sevdiğimi terkime
Gır at yorulur da gönül yorulmaz (canım canım canım)

Dere kenarında yayılan gazlar
Uzatmış boynun sılayı gözler (canım canım canım)
Tuz ekmek yediğim gelinler kızlar
Gelin birer birer helallaşalım (canım canım canım)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 63).

8.a. AŞIP AŞIP GARLI DAĞLAR GELİRSİN

Yöre: Tokat/Zile/Silis Köyü

Kaynak Kişi: Sadık KEŞEN-Yusuf TAŞ-Mahmut SAĞLAM

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

(ey) Aşıp aşip garlı dağlar gelirsin (sarı da durnam gelirsin allı sunam gelirsin ey)
Eylen durnam eylen bir haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)
Bizim elden ne haber bilirsin (sarı da durnam bilirsin allı sunam bilirsin ey)
Eylen durnam eylen haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)

(ey) Ela gözlerini sevdiğim dilber (sarı da durnam yar dilber allı sunam yar dilber ey)
Ben senin derdinden yanar ağlarım (beyler ağlarım telli sunam ağlarım ey)
Kime arz edeyim garip halimi (sarı da durnam halimi allı sunam halimi ey)
Eylen durnam eylen haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 67).

8.b. AŞIP AŞIP GARLI DAĞLAR GELİRSİN

Yöre: Tokat/Zile/Silis Köyü

Kaynak Kişi: Sadık KEŞEN-Yusuf TAŞ-Mahmut SAĞLAM

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

(ey) Aşıp aşır garlı dağlar gelirsın (sarı da durnam gelirsın allı sunam gelirsın ey)
 Eylen durnam eylen bir haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)
 Bizim elden ne haber bilirsın (sarı da durnam bilirsın allı sunam bilirsın ey)
 Eylen durnam eylen haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)

(ey) Ela gözlerini sevdiğim dilber (sarı da durnam yar dilber allı sunam yar dilber ey)
 Ben senin derdinden yanar ağlarım (beyler ağlarım telli sunam ağlarım ey)
 Kime arz edeyim garip halimi (sarı da durnam halimi allı sunam halimi ey)
 Eylen durnam eylen haber sorayım (beyler sorayım telli durnam sorayım ey)

Bir güzel baktı geçti
 Zülfünün tellerini
 Boynuna taktı geçti

Hey gelişine gidişine gülüşüne
 Ben sana hayran hey!
 Ben sana kurban.

Kahve Yemen'den gelir
 Bülbül çimenden gelir
 Yâri güzel olanlar
 Her gün yabandan gelir.

Hey gelişine gidişine gülüşüne
 Ben sana hayran hey!
 Ben sana kurban.

Kahve Yemen neylesin
 Bülbül çimen neylesin

Yâri çirkin olanlar
Her gün yaban neylesin?

Hey gelişine gidişine gülüşüne
Ben sana hayran hey!
Ben sana kurban.

(Mistepe, 2008: 16-17).

8.c. AŞIP AŞIP KARLI DAĞLAR GELİRSİN (SARI DURNA)

Yöre: Tokat/Zile

Kaynak Kişi: Sadık KESEN-Yusuf TAŞ

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Notlayan: Muzaffer SARISÖZEN

1.

Aşıp aşıp karlı dağlar gelirsin (sarı da durnam gelirsin allı sunam gelirsin ey)
Eylen durnam eylen bir haber sorayım (beyler beyler sorayım telli sunam sorayım ey)
Bizim elden ne haberler bilirsin (sarı da durnam bilirsin allı sunam bilirsin ey)
Eylen durnam eylen haber sorayım (beyler beyler sorayım telli sunam sorayım ey)

2.

Ela gözlerini sevdiğim dilber (sarı da durnam yar dilber allı sunam yar dilber ey)
Ben senin derdinden yanar ağlarım (beyler ağlarım telli sunam ağlarım ey)
Kime arzeyleyim garip halimi (sarı da durnam halimi allı sunam halimi ey)
Eylen durnam eylen haber sorayım (beyler beyler sorayım telli sunam sorayım ey)

3.

Bizim elin ırmakları akar mı
Yaz gelince menekşesi kokar mı
Sevdiceğim seyrangaha çıkar mı
Eylen durnam eylen haber sorayım

4.

Dertli Kerem dilek eyler kalırsın
Benim şad olduğum nerden bilirsin
Düşüp ölür isem kanlım olursun

Eğlen durnam eğlen haber sorayım

NOT: 3. ve 4. bentler, Kerem ve Aslı hikâyesinden alınarak tarafımızdan ilave edilmiştir. (Turhan ve Adıgüzel, 2006: 67).

9.a. BAŞINDAKİ YAZMAYI

Yöre: Tokat/Reşadiye

Kaynak Kişi: Mihrican Bahar

Derleyen: Yücel PAŞMAKÇI

Başındaki yazmayı da
Sarıya mı boyadın
Neden sararıp soldun da
Sevdaya mı uğradın

Tokat'tan mı geliyon da
Yar sen Almuslu musun
Ben sana varacağım da
Söyle namuslu musun

İçliğimin yakası da
Sıra sıra nakış yar
Gurban olam boyuna da
O ne biçim bakış yar

Yola yolladım seni de
Yollar yollasın seni
Hızır elinden tutsun da
Bana yollasın seni

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 118).

NOT: Muhammed Avşar, “*Başındaki Yazmayı*” türküsü ile ilgili 1970’lerden 2015 yılının sonuna dek bir telif sorunu yaşandığını belirtir. Türkü Eşref Tonbuloğlu’na ait olmasına rağmen 1974 yılında, kaynak kişisi Mıhrıcan Bahar, derleyen ve notaya alan Yücel Paşmakçı, yöresi ise Reşadiye olarak TRT arşivine kaydedildiğini ifade eder. Oysaki türkünün sözleri Eşref Tonbuloğlu tarafından yazılmış; 1970-1971 dönemlerinde yine kendisi tarafından bu sözlere o dönem Almus yöresinde oynanan “*yanlama halayı*”nın ezgisi giydirilmek suretiyle bu türkünün meydana getirildiğini belirtir. Eşref, 1970’lerin başında türküyü okumak üzere Mıhrıcan Bahar’a vermiş, Mıhrıcan Bahar da çok beğendiği bu türküyü plağa okumuştur. Eşref Tonbuloğlu ise türküyü daha sonra “*İnsanım*” adlı kasetinde yer vermiştir.

Avşar, Tonbuloğlu’nun hem bu durumun tam anlamıyla bilincinde olmadığından, hem de daha sonra yurt dışına gidip ortamdan uzak kaldığından hem de Mıhrıcan Bahar’a karşı olan hürmetinde ötürü bu duruma ses çıkarmamış olduğunu; aslında istemediği bu duruma göz yummak zorunda kaldığını ifade eder. *Bu nedenle de bilenler haricinde neredeyse bütün müzik ve sanat camiası türkünün Mıhrıcan Bahar’a ait olduğunu kabullenmiş, adeta türkü Mıhrıcan Bahar’la bütünleşmiştir.*

Avşar, çalışmaya başladıktan sonra öğrendiği bu durum karşısında hem vicdani açıdan hem de etik olarak rahatsızlık hissedip; bu hakkın sahibine verilmesi hususunda öncelikle Eşref Tonbuloğlu’nu razı etmiştir. Türkünün Eşref’e ait olup olmadığı hususunda türküyü okuyan yerel sanatçılarla da görüşüldüğünü, onların türkünün Tonbuloğlu’na ait olduğuna dair beyanatları tanıklık açısından alındığını belirtir. Müzik camiasında Kıvırcık Ali adıyla meşhur olan ve bir kaza sonucu 11 Ocak 2011 tarihinde hayatını yitiren Ali Özütemiz’in “İsırgan Otu” adlı albümünde türkünün Âşık Eşref’e ait olduğuna dair bilginin dosyaya eklendiğine dikkat çeker. Yasal işlem başlatılacağı Mıhrıcan Bahar’a iletildiğinde kendisi de türkünün Tonbuloğlu’na ait olduğunu kabul ettiğini ve yazılı olarak bunu beyan ettiğini dile getirir. Avşar, ayrıca eserin Eşref’e ait olduğu iddiasıyla açılan davanın 10.11.2015 tarihinde Eşref’in lehine

sonuçlandığını²³ ve TRT tarafından eser 1208 repertuvar numarası korunarak Eşref Tonbuloğlu üzerine kayda geçirildiğine²⁴ dikkat çeker (Avşar, 2018: 78-79).

9.b. BAŞINDAKİ YAZMAYI SARIYA MI BOYADIN

Yöre: Almus

Kaynak Kişi: Eşref Tonbuloğlu

Derleyen: Muhammed Avşar

Notaya Alan: Kubilay Kolukırık

Başındaki yazmayı da
Sarıya mı boyadın
Neden sararıp soldun da
Sevdaya mı uğradın

Tokat'tan mı geliyon da
Kız sen Almus'lu musun
Ben seni alacağım da
Söyle namuslu musun

İşliğinin yakası da
Sıra sıra nakış yar
Gurban olam boyuna da
O ne biçim bakış yar

Kız işliğin var mola da
Giy bakalım dar mola
İlikle düğmeleri de

²³ “Başındaki Yazmayı” türküsünün Eşref Tonbuloğlu adına kaydedilmesiyle ilgili mahkeme kararı için bkz. (Ek-5) (Avşar, 2018: 935-941).

²⁴ “Başındaki Yazmayı” türküsüyle ilgili mahkeme kararından sonra TRT THM Repertuvarı'nda ve MESAM kayıtlarında da eserin Eşref Tonbuloğlu adına kaydedilmesiyle ilgili yoğun bir emek harcanmış olduğunu; kısa sürede türkünün bütün haklarının Eşref Tonbuloğlu adına tescillendiği ifade edilir. Türkünün TRT ve MESAM kayıtlarında Eşref Tonbuloğlu adına kaydedilmesiyle ilgili kararlar için bkz. (Ek-5) (Avşar, 2018: 935-941).

Elime yer var mola

Yola yolladım seni de
Yollar yormasın seni
Hızır elinden tutsun da
Bana yollasın seni

(Avşar, 2018: 924).

9.c. [BAŞINDAKİ YAZMAYI SARIYA MI BOYADIN]

Başındaki yazmayı sarıya mı boyadın?
Neden sarardın soldun, sevdaya mı uğradın?

Tokat'tan mı geliyon kız sen Almuslu musun?
Ben seni alacağım, söyle namuslu musun?

Kız işliğin var mola, giy bakalım dar mola?
İlikle düğmelerin, elime yer var mola?

Yola yolladım seni, yollar yormasın seni.
Hızır elinden tutsun, bana yollasın seni

İşliğinin yakası, sıra sıra nakış yar.
Kurban olsun bu Eşref, o ne biçim bakış yar?

(Aymak, 2016: 98).

10. BEN YARİMİ GÖRDÜM AŞK PINARINDA

Yöre: Tokat/Zile/Bacul

Kaynak Kişi: Sadık ULUIŞIK

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Ben yarimi gördüm aşk pınarında
Civan yarin mah cemali sararmış

Ben gönlümü verdim onun yoluna
O da bencileyin beni ararmış

Kömür gözlüm hiç mi gelmem aklına
Aktı didem yaşı doldu koynuma
Ezel ayrılığı ben kınar idim
Demirden yay oldu geçti boynuma

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 133).

11. BİNER ATIN EYİSİNE²⁵

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Mahmut SAĞLAM

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Biner atın eyisine
Gider yolun gıyısına
Çağırın gelsin dayısına

Bağlantı:

Şen anam bubam evin şen olsun
Gidiyom ben haberin olsun

Elimi soktum dastara
Elimi kesti ustura
Allah'ım şirin göstere

Bağlantı:

²⁵ Biner Atın Eyisine (Kına Havası) türküsü için ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 76.

Atımın kuyruğu düğüm
Sineme vurdular döğün
Ayrılık günleri bugün

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 144).

12. BİR GÜZEL METHEDEYİM ²⁶

Yöre: Tokat/Zile

Kaynak Kişi: Sadık DOĞANAY- KANGAL'LI Ahmet BAŞAR

Derleyen: Ali Ekber ÇİÇEK

Bir güzeli methedeyim bari alem yanmasın
Pervaneler gibi her dem can-u alem yanmasın
Hüsnüne mağrurlanırsın Yusuf-u Kenan mısın
Mah yüzüne bir nikap tut ben yandım el yanmasın

Ebruların şemine yanmaktadır pervaneler
Al yanağın gamzesine dizilmiş dürdaneler
Zülcelalin hikmetinden ne doğurur anneler
Mah yüzüne bir nikap tut ben yandım el yanmasın

Gözlerin inkâra benzer ebrular keman olur
Her kaçan yüzüne baksam katlime ferman olur
Yüzünü görse bir kafir şüphesiz iman bulur
Mah yüzüne bir nikap tut ben yandım el yanmasın

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 152).

²⁶ Ayrıca bakınız: “Bir Güzeli Methedeyim Bari Âlem Yanmasın”. (Turhan ve Adıgüzel, 77). Özer, 58-59.

“Bir Güzeli Methedeyim Bari Cihan Yanmasın (Fuzuli'den), 2. Bir Güzeli Methedeyim Bari Alem Yanmasın, 3. Bir Güzeli Methedeyim Bari Alem Yanmasın”. Kurt, N. (2016). *El Vurup Yaremi İncitme Tabip Zileli Aşık Sadık Doğanay*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık. s. 52-54.

13. BİR GÜZELİN HASRETİNDEN AHINDAN²⁷

Yöre: Tokat/Zile

Kaynak Kişi:Sadık DOĞANAY

Derleyen: Arif MEŞHUR

²⁷ Ayrıca bakınız: Özer, 59-60.

“Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınlarına ait “*Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*” kitabının Halk Ezgilerimizde Söz Aksaklıklarındaki, Kaynaklardan Doğan Aksaklıklar Bölümünde, bu esere şu şekilde yer verilmiştir.

“Örneğin gene Zileli Sadık Doğanay’dan alınan,
**Bir güzelin hasretinden ahından,
Tutuştı dillerim yandı ha yandı,**

İkilisiyle başlayan Aşık Sıtkı adına yakıştırılmış. Oysa ki bu deyiş Yusufeli’li Muhibbî’nindir. 1940 yılında Adil Özder’in yayınladığı: Yusufeli’li Muhibbi - Hayatı ve Deyişleri. Kars İli Basımevi kitabının 9. sayfasında,

**Nazlı yârin hasretinden ahından,
Alıştı içirim yandı ha yandı.
Ateş düştü onun ruhu mahından,
Titreşti bu canım yandı ha yandı.**

**İnanmam dünyaya beni kandırmaz,
Yanan yüreğime ahı kondurmaz,
Yedi derya bağlasalar söndürmez,
Cesette imkânım yandı ha yandı.**

**Muhibbî çekerem derdi verem ben,
İstersem murada tezden erem ben,
Aslıya canından yanan Kerem ben,
İlik, damar, kanım yandı ha yandı.**

biçiminde yer almıştır. Âşık Sıtkı’nın biçimi ile söylenen deyişteki sözcük, uyak bozuklukları bu deyişin yakıştırma olduğu kanısına bizi itmektir.”

Halil Atılğan ise “Türkülerin İsyanı” adlı kitabında bu esere şu şekilde yer vermiştir. “*parça tek dörtlük olarak kayıtlı ve parçanın asıl sahibi belli değil. Sözler Yusufelili Muhibbi’nindir...*”

Nejat Birdoğan ise “Notalarıyla Türkülerimiz” adlı kitabında aynı esere şu şekilde belirtmiştir. “Kaynak kişi söyleyenini bilmediği bir deyişi bir başka ozana mal eder. “Örneğin Zileli Rahmetli Sadık Doğanay,

**Bir güzelin hasretinden ahından,
Tutuştı dillerim yandı ha yandı.**

İkilisini derlemecilere vermiş ve Âşık Sıtkı adına tapşırılmıştır. Oysaki bu deyiş, Yusufelili Muhibbî’nindir.” (Özer, 61-62).

Kurt, El Vurup Yaremi İncitme *Tabip Zileli Âşık Sadık Doğanay*, 57-58.

Bir güzelin hasretinden ahından (canan ahından)
 Tutuştu her yanımdı yandı ha yandı
 Âşık oldum onun mah cemaline (mah cemaline)
 Aşkından her yanımdı yandı ha yandı

Benim derdim senin derdine taydır
 Bir güzel sevmişem kaşları yaydır
 Saatım gün geçer her günüm aydır
 Üç yüzatmışbeş günüm de yandı ha yandı

Sıtkıyam çekmişem gayet zarı ben
 Dilerim ki muradıma erem ben
 Bir hayırsız yâr elinde kaldım ben
 Ağzımda dillerim yandı ha yandı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 153).

14. BİR SEHER UĞRADIM GÖL KENARINA

Yöre: Tokat/Turhal/Kelkit Köyü

Kaynak Kişi: Mehmet Aslan DAĞDEVİREN

Derleyen: Nurettin ÇAMLIDAĞ

Bir seher uğradım göl kenarına
 Aslı'm beni gördü yüzmeye durdu
 Çalındı çırpındı geçti karşıma
 Ela gözlerini süzmeye durdu

İstedim kendimi şu göle atam
 Kolumu uzatıp yavruyu tutam
 Bir hayal eyledim sarılıp yatam
 Ela gözlerini süzmeye durdu

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 160).

15. BU KADAR CEVRETME AZİZ SULTANIM

Yöre: Tokat/Turhal/Kelkit Köyü

Kaynak Kişi: Mehmet ASLAN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Bu kadar cevretme (hey dost) aziz sultanım
Ne olur insafa (hey dost) gel bazı bazı
Lütfu insan eyle (hey dost) çeşmi meralım
Yaralı gönlümü sar bazı bazı

Coşkun sular gibi (hey dost) çağlayıp akma
Aşkın hançerini (hey dost) sineme çakma
Noksanım var ise (hey dost) kusura bakma
Bildiğinden şaşar kul bazı bazı

Sefil kemter eydür (hey dost) lebi balımsın
Canımın cananı (hey dost) servi dalımsın
Sen bir merhametli (hey dost) gönlü ganisin
Bendelere selam sal bazı bazı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 180).

NOT: Gaziantep repertuarında aynı metinle icra edilen bir türkü mevcuttur. Ancak ezgi ve makam tamamen farklıdır (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 91).

16.a. BUGÜN BEN BİR GÜZEL GÖRDÜM

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: İbrahim KARATAŞ

Derleyen: Mustafa HOŞSU

Bugün ben bir güzel gördüm
Bakar cennet sarayından
Kamaştı gözümün nuru

Onun hüsnü cemalinden

Salındı bahçeye girdi
Çiçekler selâma durdu
Mor menekşe boyun eğdi
Gül kızardı hicabından

Bahçenin kapısın açtım
Sanırsın cennete düştüm
Sevdim coştum helallaştım
Buse aldım yanağından

Bahçenin kapısı daldır
Dalında öten bülbüldür
Emrah'da bir edna kuldur
Bağışla geç günahından

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 184).

16.b. BU GÜN BEN Bİ GOZEL GORDÜM

Bu gün ben bi gozel gordüm
Bahar cennet sarayından
Kamaştı gozümün nuru
Onun hüsnü cemalinden

Salındı bahçeye girdi
Çiçekler selama durdu
Gül kızardı hicabından

Bahçenin kapısı daldır
Dalında öten bülbüldür

Emrahım bir edna kuldur

Bağışla gıl günahından

(Kaçar, 1975: 148-149).

16.c. BUGÜN BEN BİR GÜZEL GÖRDÜM

Bugün ben bir güzel gördüm bakar cennet sarayından

Salındı bahçeye girdi çiçekler selama durdu

Bahçenin kapısın açtım sanırsın cennete düştüm

Bahçenin kapısı daldır dalında öten bülbüldür

Kamaştı gözümün nuru onun hüsnü cemalinden

Mor menekşe boyun eğdi gül kızardı hicabından

Sevdim coştum helallaştım buse aldım yanağından

Emrah da bir edna kuldur bağışla geç günahından

(Adıgüzel, 2004: 71).

17. BÜLBÜL NE ÖTERSİN VİRANDIR BAĞIN²⁸

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Âşık Veli AYDIN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Bülbül ne ötersin virandır bağın

Yıkılsın şehrin (de) çöl kalsın dağın²⁹

Tükendi fitilim kalmadı yağım

Yâr senin derdine ben yana yana

Kurulu yay idim ben de açıldım

²⁸ Ayrıca bakınız. Turhan, S. (1992). Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri. s.280.

²⁹ “bağın” şeklinde yer alır. Turhan, age.

Dolu badeyidim (de) indim eksildim
 Ekmekden aşdan (da) sudan kesildim
 Yâr senin derdine ben yana yana

Deryadan dönmüş sellere döndüm
 Vakitsiz açılan (da) güllere döndüm
 Ateşi kararmış küllere döndüm
 Yâr senin derdine ben yana yana

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 193).

18. CAMİNİN EZANI YOK

Yöre: Tokat/Reşadiye/Kızılcaören Köyü

Kaynak Kişi: İsmail ÇOBAN

Derleyen: Hayrettin KOYUNCU

Caminin ezanı yok (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 İçinde gezeni yok (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 Şu köylerin içinde (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 Yarimden güzeli yok (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)

Çarığımın bağları (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 Duman aldı dağları (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 Kalk gidelim sevdiğim (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 Kaba kuşluk çağları (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)

Derelerden sel gelir (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 Deste deste gül gelir (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 Varman kızlar çobana (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)
 Ayda yılda bir gelir (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)

Pencereden kuş uçu (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)

Yandı yürek tutuştu (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)

Yanma yüreğim yanma (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)

Ayrılık bize düştü (Dudu'm ey Dudu'm aman canım ey canım aman)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 198).

19.a. ÇAMLAR ALTINA

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Selim ÖNDER

Derleyen: Ahmet YAMACI

Çamlar altına (aman aman) çamlar altına

Giyin de kuşan gel Naciye'm güller altına

Mavi de destim var (aman aman) mavi de destim var

Çok sallanma hovarda Naciye'm benim de dostum var

Tren de yoluna (aman aman) tren de yoluna

Tren de yolları kalabalık Naciye'm gel gir koluma

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 208).

19.b. ÇAMLAR ALTINA (Hovarda Nafiye)

(ZİLE ANADOLU ŞARKISI)

Yöresi: Zile

Kaynak Kişisi: Tekin Kireççi (Cahilî)

Derleyen: Hamdi Bey

Çamlar altına aman amman çamlar altına,

Çamlar altına aman amman çamlar altına.

Geyin de gel gir hovarda Naciye'm güller altına,
Geyin de gel gir hovarda Naciye'm çamlar altına.

[Altın] tasın var aman amman altın tasın var - 2
Çok söyleme hovarda Naciye'm benim de yasım var - 2

Bağlantı
Güller altına aman amman güller altına,
Geyin de gel gir hovarda Naciye'm çamlar altına.

Mavi de destim var aman amman mavi de destim
Çok yalvarma hovarda Naciye'm benim de dostum var - 2

Bağlantı

Altın bilezik aman amman altın bilezik - 2
Takıver koluna hovarda Naciye'm gel nazik nazik - 2

Bağlantı

(Mistepe, 2008: 34).

20. ÇAY AŞAĞI KURT İZİ

Yöre: Tokat/Artova/Büğet Köyü

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: Talip ÖZKAN

(uy uy yarım eylen) Çay aşağı kurt izi
(uy uy yarım eylen) Düşman çevirdi bizi
(uy uy yarım eylen) Çeviren düşman olsun
(uy uy yarım eylen) Mevlam kayırdı bizi

(uy uy yarım eylen) Çay aşağı çim tutar

(uy uy yarım eylen) Çaydan al kanlar akar

(uy uy yarım eylen) Kara gözün üstüne

(uy uy yarım eylen) Nice bin canlar düşer

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 213).

21. DAĞDAN DAVAR AŞDI MI

Yöre: Tokat/Kavaklık

Kaynak Kişi: Âşık Veli AYDIN

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Dağdan davar aşdı mı

(yavrum) Yârim burdan geçdi mi

Nazlımın saç bağları

(yârim) Boynuna dolaşdı mı

Garanfil destesiyim

(yavrum) Ben yârin hastasıyım

Gül sineler eğilmiş

(yârim) Ben onun ustasıyım

Garşıdaki garımış

(yavrum) Günden yanı erimiş

Otuz iki meyvanın

(yârim) En datlısı yâr imiş

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 241).

22. DARI GOYDUM AMBARA (EMİNE’M)

Yöre: Tokat / Reşadiye / İskesür Köyü

Kaynak Kişi: Mehmet KELEŞ-İ.ÇOBAN-E.ÖZDEMİR

Derleyen: Hayrettin KOYUNCU

(Emine'm) Darı goydum ambara
 (Emine'm) Darıldın mı sen bana
 (Emine'm) Darıldılsan var darıl
 (hop Emine'm) Yalvaranlar var bana

(Emine'm) Çıktım çıtır elmaya
 (Emine'm) Yaprğını yolmaya
 (Emine'm) Yıllarca ben bekledim
 (hop Emine'm) Muradımı almaya

(Emine'm) Ak güvercin uçtu mu
 (Emine'm) Gün ardıca düştü mü
 (Emine'm) Ardıç dalına gurban
 (hop Emine'm) Yâr buradan geçti mi

(Emine'm) Gömleğin yan değil mi
 (Emine'm) Golları dar değil mi
 (Emine'm) Giyme el fistanını
 (hop Emine'm) Bu bana ar değil mi

(Emine'm) Çarşıda at harlıyor
 (Emine'm) Gundurası parlıyor
 (Emine'm) Sanki yarı yok gibi
 (hop Emine'm) Bana mendil sallıyor

(Emine'm) Goyun güderim goyun
 (Emine'm) Taktım keleklerimi
 (Emine'm) Seni cavurun gızı

(hop Emine'm) Yaktın yüreklerimi

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 256).

23. DEPE BAŞI KİREZLER

Yöre: Tokat / Reşadiye / Tinyaba

Kaynak Kişi: Zeynel ASLAN

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

(hoynar hoynar) Depe başı kirezler

Niçin meyva vermezler

Kör olasıca kızlar

Bekar hali bilmezler

(hoynar hoynar) Depe başı gürgenlik

Ne hoş olur ergenlik

Ergenliği sorarsan

O da bir bezirgenlik

(hoynar hoynar) Derede duttum guşu

Çıkamadım yokuşu

Dut elimden sevdüğüm

Olursun cennet guşu

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 268).

24. DİRDİNDEN DEL'OLDUM İNAN VALLAHİ

Yöre: Tokat / Zile / Çakırcalı Köyü

Kaynak Kişi: Murtaza KURT

Derleyen: Arif MEŞHUR

Derdinden del'oldum inan vallahi

Ne yaman mestane bakar gözlerin
 Derdi veren dermanını vermez mi
 Ab-u revan olmuş akar gözlerin

Bazan güler bazan bu gönül gamda
 Sen güler oynarsın sevdan var bende
 Zühre yıldızının nişanı sende
 Korkarım cihanı yakar gözlerin

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 269).

25.a. DERE GELİYOR DERE

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Âşık Veli AYDIN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Dere geliyor dere (sevdiğim)
 Dere geliyor dere (gül oğlan)
 Kumunu sere sere (gül oğlan)
 Al beni götür dere (gül oğlan)
 Yârin olduğu yere (gül oğlan)

Çayır ince biçilmez (gül oğlan)
 Su bulanık içilmez (gül oğlan)
 Bana yârdan geç derler (gül oğlan)
 Yar tatlıdır geçilmez (gül oğlan)

YELDİRME KISMI

Yaylaya gidiyorum (sevdiğim)
 Yollara kona kona (gül oğlan)
 Canım kurban ben kurban (sevdiğim)

Yârimin yollarına (gül oğlan)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 271).

25.b. DİLEY

Dere geliyor dere

Kumunu sere sere

Al beni götür dere

Yarin olduğu yere

Kız menşur munşur menşur

Kaldır kolların aşır

Her sözlerin yalandır

Gir koynuma inandır

Kız güllü güllü güllü

Üstü başı püsküllü

O püskülü kim taktı

Zalım kocandan saklı

(Adıgüzel, 2004: 71).

25.c. BİR NİKSAR TÜRKÜSÜ- DİLEY

Dere geliyor dere

Kumunu sere sere

Al beni götür dere

Yarin olduğu yere

Dileyyyy..... diley, diley

Kız menşur hele hele menşur

Kaldır kolların aşur

Her süslerin yalandır

Gir koynuma inandır

Kız güllü, hele hele güllü

Üstü başı püsküllü

O püskülü kim taktı

Zalim kocandan saklı

.....

(Yardımcı, 1988: 13).

25.d. DERE GELİYOR DERE

(TOKAT SEMAHI)

Yöresi: Tokat

Kaynak: Âşık Veli Aydın

Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Notlayan: Arif Meşhur

1.

Dere geliyor dere sevdiğim

Dere geliyor dere gül oğlan

Kumunu sere sere güloğlan⁽²⁾

Al beni götür dere gül oğlan⁽²⁾

Yârin olduğu yere gül oğlan⁽²⁾

2.

Çayır ince biçilmez gül oğlan⁽²⁾

Su bulanık içilmez güloğlan⁽²⁾

Bana yârdan geç derler sevdiğim

Bana yârdan geç derler gül oğlan

Yâr tatlıdır geçilmez gül oğlan⁽²⁾

Yeldirme:

Yaylaya gidiyorum sevdiğim

Yollara kona kona gül oğlan
 Canım kurban ben kurban sevdiğim
 Yârimin yollarına gül oğlan

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 116-117).

25.e. DERE GELİYOR DERE

Dere geliyor dere (yalelel ya lelel)
 Kumunu sere sere (yalelelli)
 Al dere götür beni (yalelel ya lelel)
 Yarın olduğu yere (yalelelli)

Bağlantı

Amanin aman, aman, zamanin zaman zaman
 Bizim düğün ne zaman (yalelelli)

Armut dalda biriki (yalelel yalelel)
 Sayın bakın on iki (yalelelli)
 On ikinin içinde (yalelel ya lelel)
 Birincisi benimki (yalelelli)

Bağlantı

(Sarısözen, 1952: 78).

26. DERELER GÖLGELENDİ

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mıhrıcan BAHAR

Derleyen: TRT İstanbul Radyosu THM Müd.

(ah) Dereler gölgelendi

Güzeller suya indi
 Bu gün ben yâri gördüm
 Gene can tazelendi

Bağlantı:

Altın tabakta bal var
 Oğlan annene yalvar
 Eğer annen vermezse
 El aç Allah'a yalvar

(ah) Dereleler salkım saçak
 Alçak boylusun alçak
 Benim yârim çok küçük
 Bunun sonu ne olacak

Bağlantı

(ah) Dereleler katar oldu
 Baş başa çatar oldu
 Ela gözlü sevdiğim
 Gözümde tüter oldu

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 274).

NOT: Bu türkünün Ordu repertuarında “Lazutlar Salkım Saçak” adlı bir çeşitlemesi vardır (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 119).

27.a. DEYMEN BENİM GAMLI YASLI GÖNLÜME³⁰

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Abbas ÖZ

³⁰ “Deymen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme” isimli türkü için ayrıca bakınız.
 Turhan, S.; Adıgüzel, S., (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 121-122.

Derleyen: Mehmet ERENLER

Deymen benim gamlı yaslı gönlüme
Ben bir selvi boylu yârdan ayrıldım
Evvel bağban idim dostun bağında
Talan vurdu ayva nardan ayrıldım

Kumru gibi gökyüzünde dönende
Baykuş gibi viran yurda konanda
Çok ağladım Ferhat gibi çöllerde
Şirin gibi zülf-ü yârdan ayrıldım

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 279).

“DEĞMEN BENİM GAMLI YASLI GÖNLÜME TÜRKÜSÜNÜN HAZİN ÖYKÜSÜ

Tokat'ta 1910'lu yıllarda sağlam bir dini eğitimden geçmiş olan, medrese mezunu İmaratçıoğullarından Abdullah Sami Efendi buhran yıllarında nalbantlık yapmaya başlar. Nalbantlık o zamanın en geçerli mesleklerinden biridir. İlçe ilçe, kasaba kasaba gezer, atlara nal çakar, geçimini böyle kazanıp sezon bittiği zaman da Tokat'a döner. Yine bir yaz sezonunda Sulusaray'a uğradığında Sulusaray'da al yanaklı, kiraz dudaklı Pembe kızı görür ve görür görmez ona âşık olur. Pembe kızı almak ister fakat Pembe kız Ali'ye (Onbaşı) âşıktır. Üstelik o dönemlerde, büyük köylerde seyyar iş yapanlara küçümseyici gözle baktıkları için kız vermek istemezler. Pembe kız da zaten Abdullah Sami Efendi'yi istemez.

Pembe kız Ali Onbaşı'yla evlenir. Abdullah Sami Efendi de Tokat'ta döner ve Hatıç(Hatice) isimli bir kızla evlenir. Zaman sonra Pembe kızın, evlenmiş olduğu Ali Onbaşı Çanakkale'de şehit düşer. Birkaç yıl sonra Abdullah Sami Efendi yine nalbantlık için Sulusaray'a geldiğinde Pembe kadının dul kaldığını öğrenir. Onu ikna etmek için elinden geleni yapar. En sonunda bir şekilde Pembe kadını ikna eder. Sulusaray'da evlilik gerçekleşir. Fakat Pembe kadın Abdullah Sami Efendi'nin Tokat'tan evli olduğunu bilmiyordur. Hatıç'ın da Sulusaray'da Pembe ile evli olduğuyla ilgili herhangi bir fikri yoktur. Zaman sonra Hatıç o çok sevdiği eşi Abdullah Sami Efendi'nin Sulusaray'da evlendiğini duyunca şok geçirir. Durmadan onu sayıklar.

Namazlarda dahi durmadan çeşitli maniler söyler, demeler der. Hatta bir defasında annesi buna şahit olur:

“Viran bağda garip bülbul gezer mi?

Felek böyle gara yazı yazar mı?

Yiğit olan sevdiğinden bezer mi?

Varın, bahın gumam benden güzel mi?”

Allahuekber der, namaza durur. Namazın her rükûsunda ayrı bir mani söyler. Annesi der ki: “Kızım sen sure okumadın, dua okumadın.” Yooo okudum anne, der. Kendisi dua okuduğunu, sure okuduğunu zannetmektedir. Hatîç kadının İmaratçıoğlu Abdullah Efendi’ye aşkından dolayı söylediği bir türkû mahallede yayılmaya başlar. Zamanla bütün şehirde bu türkû söylenmektedir.

“Değmen benim gamlı yaslı gönlüme

Ben bir selvi boylu yârdan ayrıldım

Evvel bağban idim dostun bağında

Talan vurdu; ayva, nardan ayrıldım”

Bu türkû Tokatlı Hatîç kadının eşi İmaratçıoğlu Abdullah Sami (Koyutürk) için yaktığı bir türkû olarak bilinir.

....

Hatîç kadın, dayanılmaz bir aşkla sevmesine rağmen eşini asla affetmez. Evlilikleri biter. O dönem dul kadının tek başına yaşaması zor olduğundan Abdullah Sami Efendi’nin aklı hep eski eşinde kalır. Tokat’ın Sulusokak Mahallesindeki evlerini ve evlerinin yanında bulunan hızarhaneyi Hatîç’a verir. Hızarhanede çalışan gariban ama ahlâklı, düzgün bir adam olan Nuri’yi gizli gizli ikna eder ve Hatîçla evlenmelerine vesile olur. Amacı Hatîç’ın herhangi bir sıkıntı yaşamasına engel olmaktır. Ömrü boyunca gizliden gizliye Nuri ve Hatîç’a yardımcı olur. Bu yardımlardan Nuri dışında kimsenin haberi yoktur. Bu yüzden Nuri eski patronuna sonsuz bir saygı duymaktadır.

Abdullah Sami Efendi erken denecek bir yaşta siroza yakalır ve Tokat Devlet Hastanesinde tedavi altına alınır. Hastalık ilerleyince sona yaklaştığını anlayan Abdullah Sami Efendi ziyaretine gelen Nuri’den bir ricada bulunur. “Hatîç bir kerecik

gelsin, helalleşelim.” der. Nuri, Hatıç’a durumu anlatır. Hatıç asla kabul etmez. Onunla iki cihanda karşılaşmak istemediğini söyler.

Abdullah Sami Efendi bunu öğrenince Nuri’den son bir ricada daha bulunur. “Bari, bir çorba pişirsin, parmağı çorbaya değsin, onu içip öyle öleyim.” der.

Nuri yalvar yakar Hatıç’ı ikna eder.

Hatıç ünlü Tokat tepsilerinden birini hazırlar. Çorbası, Tokat tavası, sarması, etli pilavıyla mükellef bir sofraya olur. Nuri, tepsiyi tepesinde taşıyarak Devlet Hastanesine doğru gelir. Yemeklerin kokusu penceden hasta odasına kadar ulaşır.

Abdullah Sami, affedildiğini o an anlar. “Keklik kanadanı batırdı, çorbam geliyor.” der ve o anda ruhunu teslim eder. Son sözü bu olmuştur. Hatıç’ın hazırladığı çorbadan ve yemeklerden tadamamıştır ama artık affedilmiştir.

İmaratçıoğlu Abdullah Sami Efendi benim büyük dedem olur.”

(<https://www.asanatlar.com/degmen-benim-gamli-yasli-gonl%C3%BCme>)

27.b. DEĞMEN BENİM GAMLI YASLI GÖNLÜME

Değmen benim gamlı yaslı gönlüme

Ben bir selvi boylu yardan ayrıldım

Evvel baban idim dostun bağında

Ben gülümü çalan yardan ayrıldım

Gökyüzünde durna gibi dönende

Baykuş gibi viran yurda konanda

Çok ağladım mecnun gibi çöllerde

Ferhat gibi Şirin yardan ayrıldım

(Adıgüzel, 2004: 78).

28.a. DİNYABA’NIN DAŞLARI

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Aşık İhsan

Derleyen: Melih DUYGULU

Dinyaba'nın daşları (da)

Düzgün öter guşları

Dolanıyor boynuma (da)

Şemsi de gızın saçları

Dinyaba'na vardın mı (da)

Şemsi de gızı gördün mü

Şemsi gızın saçını (da)

Elinilen ördün mü

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 280).

28.b. TİNYABA'NIN DAŞLARI

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mihrican BAHAR

Derleyen: TRT İstanbul Radyosu THM Müd.

Tinyaba'nın daşları (da)

Civ civ öter kuşları

Hiç kimseye benzemez (de)

Şemşin gızın saçları

Bağlantı:

Hop tirnayı tirnayı (da)

Gel oynayı oynayı

Verseler de istemem (de)

Şu yalancı dünyayı

Tinyaba'ya vardın mı (da)

Şemşin gızı gördün mü

Şemşin gızın saçını (da)

Eliyinen ördün mü

Bağlantı

Irmak suyun bulansın (da)

Yâr yanına dolansın

Gız ben seni almiyodum (da)

Gaçdın gaçdın dolandın

Bağlantı

Duman geliyor duman (da)

Doldurdu dereleri

Gız babanın evinden (de)

Soldurdun sineleri

Bağlantı

Yazu yazarım yazu (da)

Guşların ganadına

Gız ben seni almiyom (da)

Düşmanın inadına

Bağlantı

Gız saçların iki gat (da)

Bir gatını bana sat

Eğer annen vermezse (de)

Gel bi gece bizde yat

Bağlantı

Denize daldım derin (de)
 Yüzüne çıktım serin
 Gızlara duzak gurdum (da)
 Dutuldu allı gelin

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 745).

28.c. TİNYABANIN TAŞLARI - I

(ŞEMİ KIZ)

Yöresi: Tokat - Reşadiye

Kaynak: Mıhrıcan Bahar

Derleyen: İst. Rad. THM Mıd.

Notalayan: Ali Can

1.

Tinyabanın daşları da
 Çift çift öter kuşları
 Hiç kimseye benzemez de
 Şemsi de kızın dişleri
 Kimselere benzemez de
 Şemsi de kızın dişleri

2.

Tinyabaya vardın mı da
 Şemsi de kızını da gördün mü?
 Şemsi kızını görünce de
 Saçlarını da ördün mü?
 Şemsi kızını görünce de
 Saçlarını da ördün mü?

3.

Tinyabanın deresi de

Hayli de çeker arası
 Hiç kimseye benzemez de
 Şemsi de kızın da yaresi
 Kimselere benzemez de
 Şemsi de kızın da yaresi

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 272).

28.ç. TİNYABA’NIN TAŞLARI -II

(ŞEMSİ KIZ)

Yöre: Tokat - Reşadiye

Kaynak Kişi: Âşık İHSAN

Derleyen: Melih DUYGULU

Notalayan: Melih DUYGULU

1.

Tinyaba’nın taşları da
 Düzgün öter kuşları
 Dolanıyor boynuma da
 Şemsi de kızın saçları

2.

Tinyaba’ya vardın mı da
 Şemsi de kızı gördün mü?
 Şemsi kızın saçını da
 Elininen ördün mü?

3.

Tinyaba’nın köprüsü de
 Bastıkça sallanıyor
 Şemsi de kızın memesi de
 Öptükçe ballanıyor

4.

Tinyaba’nın deresi de

Akıyor ırmak gibi

Şemsi de kızın memesi de

Balınan kaymak gibi

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 276).

28.d. TİNYABANIN DAŞLARI

Tinyabanın daşları da

Çift çift de öter kuşları

Ah hiç kimseye benzemez de

Şemsi de kızın dişleri

Kimselere benzemez de

Şemsi de kızın dişleri

Tinyabaya vardın mı da

Şemsi de kızı da gördün mü

Ah şemsi kızı da görünce de

Saçlarını da ördün mü

Şemsi de kızı görünce de

Saçlarını da ördün mü

Tinyabanın deresi de

Hayli de çeker arası

Ah hiç kimseye benzemez de

Şemsi de kızın da yaresi

Kimselere benzemez de

Şemsi de kızın yaresi

(Adıgüzel, 2004: 71).

28.e. ŞEMSİ KIZ TÜRKÜSÜ

“Cumhuriyetten önceki yıllarda, ilçemizin Tinyaba(Çevrecik) Köyünde güzelliği dillere destan Şemsi adında bir kız vardır. Köyün bütün gençleri Şemsi kıza tutkundur; ancak, Şemsi kız, Büşürüm’ün Argun mahallesinden bir genci sevmektedir. Güzeller güzeli Şemsi kız, sevgilisiyle kaçınca onu seven gençler arasında büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. Bu yüzdendir ki olay, kolay kolay kapanmamıştır. Tam bu sırada onu seven aşıklarından birisi tarafından Şemsi kız’ın sevdasını dile getiren bu türkü söylenmiştir.

Tinyaba’ya vardın mı?

Şemsi kızı gördün mü?

Şemsi kızın saçını

Ellerinle ördün mü

Tinyaba’nın deresi

Akıyor ırmak gibi

Şemsi kızın memesi

Balınan kaymak gibi

Git geliyom ardından

Ben ölüyom derdinden

Eğlen bir gül alayım

Şemsi kızın yurdundan

Neye gittin o yana?

Hiç gelmiyon bu yana

Yat kolumun üstüne

Dön o yana, bu yana

Tinyaba’nın taşları

Cık cık öter kuşları

Dolanıyor boynuma

Şemsi kızın saçları

Tinyaba'nın deresi
 Hayli çeker arası
 Kimselere benzemez
 Şemsi kızın yarası

Tinyaba'nın düzündü
 İnek güderim inek
 Şemsi kızın yüzünden

Yedim yüzelli değnek." (RKKHGB, 1998: 320-321).

28.f. ŞEMSI KIZ

“Aslen Reşadiye'nin Tinyaba (Çevrecik) Beldesi'nden olan, Reşadiye Büşürüm Beldesi Argun Mahallesi'ne kaçırıldığı söylenen bir güzel için övgü türküsüdür.

80-90 yıllık bir olay olduğu söylenir. Çok kıvrak bir melodisi vardır. Bu melodi ile oynanılır. Türkü ve melodisi oyun havası olarak güncelliğini korumaktadır.

Türkünün sözleri:

Tinyaba'ya vardın mı
 Şemsi kızı gördün mü
 Şemsi kızın saçının
 Elin ile ördün mü?

Tinyaba'nın deresi
 Akıyor ırmak gibi
 Şemsi kızın yanağı
 Balınan kaymak gibi

Tinyaba'nın taşları

Cık cık öter kuşları

Sallanıyor belinden

Şemsi kızın saçları

Tinyaba'nın deresi

Hayli çeker arası

Hiçbir şeye benzemez

Şemsi kızın yarası

(Koyuncu, 2010: 91-92).

29. DOLANDIM GURBETİ BURAYA GELDİM (AYRAN)

Rep Nu: 462

Yöre: Tokat / Turhal / Kelkit Köyü

Kaynak Kişi: Mehmet ARSLAN

Derleyen: Nurettin ÇAMLIDAĞ

ERKEK

Dolandım gurbeti buraya geldim

Eylendim bir zaman burada kaldım

Kız sen bu ayrıanı taze mi yaydın

Mevla'nın aşkına doldur ayrıanı (güzel ayrıanı)

KIZ

Oğlan bu yaylanın ağası mısın

Yaydığım ayrıanın kahyası mısın

Yoksa sen başımın belası mısın

Annem evde yoktur vermem ayrıanı (canım ayrıanı güzel ayrıanı)

ERKEK

Kız o nedir yere düşer ıslanmaz

Kız o nedir başın kessen seslenmez

Kız o nedir su altında ıslanmaz

Bunların manasına doldur ayrıanı (canım ayrıanı güzel ayrıanı)

KIZ

Oğlan o güneştir yere düşer ıslanmaz

Oğlan o ölüdür başın kessen seslenmez

Oğlan o altındır su altında ıslanmaz

Bunları ben bilirim sen git öğren gel (canım öğren gel)

ERKEK

Kız o nedir yeri göğü sallayan

Kız o nedir karıncayı nallayan

Kız o nedir zülfikar-ı elleyen

Bunların manasına doldur ayrıanı (canım ayrıanı güzel ayrıanı)

KIZ

Oğlan o sarı öküzdür yeri göğü sallayan

Oğlan o Süleyman'dır karıncayı nallayan

Oğlan o Ali'dir Zülfikar'ı elleyen

Bunları ben bilirim sen git öğren (gel canım öğren gel)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi III, 2002: 67).

30. DOSTUN BAHÇESİNE BİR HOYRAT GİRMİŞ³¹

³¹ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 123-124.

Karadeniz, B. (2000). Ela Gözlüm Türküler. s.329.

Aynı güfte ile okunan ve Erzincan repertuarına ait bir eser mevcuttur. Ancak ezgi ve makamı tamamen farklıdır. (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 124)

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Fikriye MEŞHUR

Derleyen: Arif MEŞHUR

Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
Korudur da benli dilber korudur
Gülünü dererken dalını kırmış
Kurudur da benli dilber kurudur

Bağlantı:

Neredesin de dudu dillim nerede
Neredesin de kömür gözlüm nerede

Bu meydanda serilidir postumuz
Çok şükür Mevla'ya gördük dostumuz
Bir gün kara toprak örter üstümüz
Çürüdür de benli dilber çürüdür

Bağlantı:

Pir Sultan Abdal'ım başından başlar
İyisini kor da kemini taşlar

"Dostun Bahçesine" isimli türkü ayrıca Aşık Daimi tarafından bestelendi. TRT arşivinde aktarılan yukarıdaki dörtlükler dışında aşağıdaki ilk dörtlük değişik "Pir Sultan" araştırmalarında yer almaktadır. Aşağıdaki son dörtlük yalnızca Aşık Daimi tarafından söylenmektedir:

"Hangi dinden ise ona tapayım	Kendisi okur da kendisi yazar
Yarın mahşer günü bile kopayım	Hak hilal kaşına eylemiş nazar
Eğil bir yol ak gerdandan öpeyim	Senin akranların cennette gezer
Beri dur hey benli dilber beri dur	Bürüdür hey benli dilber bürüdür"

Ayrıca Karadeniz'in kitabında birinci dörtlüğün ikinci mısrası *"Beri dur hey benli dilber beri dur"* şeklindedir. Bir de her dörtlüğün son dizelerinde ilk kelimedenden sonra *"hey"* ünlemi kullanılmıştır. (Karadeniz, 2000: 329)

Bin çiçekten bir kovana bal işler
Arıdır da benli dilber arıdır

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 286).

31.a. DÜŞÜNÜN HALINI DERDE KALANIN

Yöre: Tokat / Çamlıbel / Aktepe Köyü

Kaynak Kişi: Ayhan ÇABUK

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

Düşünün halını derde kalanın
Derdim üstüne dert ekleyenim var
Aldırma diyorlar nasıl aldırmam
Memleketten haber bekleyenim var

Gurbetin yoluna düştükten sonra
İşim ters gidiyor ağlarım zarı
Nasıl bulacağım ben nazlı yâri
Benden gizli gizli saklayanım var

Ayhani'yem elbet dertli olurum
Kimbilir belki de düşer ölürüm
Nasip kısmet olur dostu bulurum
Çok dolandım dostlar ağlayanım var

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 296).

31.b. DÜŞÜNÜN HALINI DARDA KALANIN

Söz: Ayhan Çabuk (Ayhanî)

Müzik: Ayhan Çubuk

Notalayan: Altan Demirel

1.

Düşünün halını darda kalanın
Derdim üstüne dert ekleyenim var
Aldırma diyorlar nasıl aldırmam
Memleketten haber bekleyenim var

2.

Gurbetin yoluna düştükten sonra
İşim ters gidiyor ağlarım zari
Nasıl bulacağım ben nazlı yâri?
Benden gizli gizli saklayanım var

3.

Ayhanî'yem elbet dertli olurum
Kimbilir belki de düşer ölürüm
Nasip kısmet olur dostu bulurum
Çok dolandım dostlar haklı yanım var

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 125-126).

32.a. EKİN EKTİM ÇÖLLERE³²

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: Muzaffer ERDEM

Ekin ektim çöllere (Fadime'm)
Yoldurmadım ellere (Fadime'm)
Küçücükten yâr sevdim (de Fadime'm)
Sezdirmedim ellere

³²Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s.128.

Bağlantı:

Tombalacık Fadime'm de dağ başına gel
Ben askere gidiyom da düş peşime gel

Başım açık çevrem yok (Fadime'm)
Çağırmaya derman yok (Fadime'm)
Şu köylerin içinde (Fadime'm)
Can sevecek dostum yok (Fadime'm)

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 301).

32.b. EKİN EKTİM ÇÖLLERE³³

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Murat AKKAYA

Derleyen: Yücel PAŞMAKÇI

Ekin ektim çöllere (de)
Biçtirmedim ellere
On beşinde yâr sevdim (de)
Ondan düştüm dillere

Bağlantı:

Hopla da sevdiğim hopla da
Ekini sıkça topla
Kesme de kekül altına da
Beni de bile sakla

Ekine firaz derler (de)

³³ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 127.

Güzele beyaz derler
Yârinden ayrılana (da)
Yana yana gez derler

Bağlantı

Parmağındaki yüzükler
Nedense oynamıyor
Yâr senden gayrısına (da)
Hiç canım gaynamıyor

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 302).

33. EL ÇEK TABİP SİNEM ÜSTÜNDEN

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Abbas ÖZ

Derleyen: Mehmet ERENLER

El çek tabip sinem üstünden
Sen benim derdimi bile bilmezsin (dertliyim vay)
Yarem yürektendir yoktur ilacın
Sen benim yaremi sarabilmezsin (dertliyim vay)

Yüzün güleçtir içerin hayın
Çeken bilir bu sevdanın yayın (dertliyim vay)
Yıktın viran ettin ömrüm sarayın
Sen onun bir taşın örebilmezsin (dertliyim vay)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 303).

34.a. EL VURUP YAREMİ İNCİTME TABİP

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Sadık DOĞANAY

Derleyen: Ali Ekber ÇİÇEK

El vurup yaremi incitme tabip
Bir dem sıhhat bulmaz hicraneler var
Dest vurup da yarem eylersin derman
Her can kabul etmez viraneler var

Bağlantı:

Vay dünya dünya fanisin dünya
Vay dünya dünya yalansın dünya
Can ile cananı alansın dünya
Aşk ile pervane dönersin dünya yalansın dünya

Dert ehli olanlar dermana gelir
Elbette arayan dermanı bulur
Sadık der ki kimde ne var kim bilir
Geçt-i güzar ettim elde neler var

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 304).

34.b. EL VURUP YAREMİ İNCİTME TABİP³⁴

³⁴Ayrıca bakınız: Özer, 80-82.

“Bu esere, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınlarına ait “Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri” kitabının Halk Ezgilerimizde Söz Aksaklıklarındaki, Kaynaklardan Doğan Aksaklıklar bölümünde ise, bu konuya şu şekilde yer verilmiştir.

“... Usta malı değişleri kendisine mal eder. Bu halk yazını bakımından oldulça zararlı bir tutumdur. Örneğin: Zileli Sadık Doğanay’ın kendisine tapşırıldığı,

El vurup yaremi incitme tabip

(VAY DÜNYA DÜNYA)

Yöre: Tokat / Zile**Kaynak Kişi:** Sadık DOĞANAY**Derleyen:** Ali Ekber ÇİÇEK**Notalayan:** Nida TÜFEKÇİ

El vurup yaremi incitme tabip
 Bende sıhhat bulmaz hicraneler var
 Destin vurup tamir eylersin amma
 Tamir kabul etmez viraneler var
 Vay dünya dünya fanisin dünya
 Vay dünya dünya yalansın dünya
 Can ile cananı alansın dünya
 Aşk ile pervane dönersin dünya, yalansın dünya

Teşebbüs yareler figane başlar
 Bilmem ki Cenab-ı Mevla'm ne işler
 Ol adüler bize meyhur demişler
 Daha bizden özge mestaneler var
 -Bağlantı-

Dert ehli olanlar dergâha gelir
 Arayanlar elbet dermanın bulur

Bilmem sıhhat bulmaz hicraneler var.

İkilisiyle başlayan ezginin sözleri Genç Abdal'ındır."

Sonuç olarak araştırmalar sırasında bu eser hakkında üç ayrı yorum karşımıza çıkmaktadır: İlki bu eserin Sadık Doğanay'a kendisine ait olması, ikincisi Merzifonlu Sadık'a ait olması ve son olarak üçüncü yorum ise Genç Abdal'a ait olmasıdır." (Özer, 53).

Kurt, N. (2016). El Vurup Yaremi İncitme Tabip Âşık Sadık Doğanay. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık. s. 55-56.

Veli'm der ki kimde ne var kim bilir

Geşt ü güzar ettim elde neler var

-Bağlantı-

Not: Bu eserin metni Âşık Veli ve Sadık Doğanay'a ait görünüyor.³⁵

³⁵ “Doğanay’ın kendi mahlasıyla tapşırıldığı bu eserde tartışmaya oldukça açıktır. Bu eserin aynı zamanda, “Emlek Alevi Âşıkları” adıyla yayınlananı kitapta, 1793 - 1853 yılları arasında yaşamış olan İğdecik’li Âşık Veli’den, Asım Bezirci’nin bildirdiğine göre 1847 - 1912 yılları arasında yaşamış olan Zileli Ceyhuni’den de derlendiği ifade edilmektedir. Emekli Öğretmen Araştırmacı Rıfat Öztürk tarafından kalaycılıktan emekli olan Sadık Hoşcan’dan derlenmiş 01.01.1935 tarihli mecmuadan AZMİ mahlasıyla derlenmiş, arşivimizdeki başka bir ses kaydında da Yozgat’lı Âşık, aynı zamanda kaynak kişi İbrahim Bakır tarafından ARİF mahlası ile okumuştur. Bahsi geçen şiirler şu şekildedir.

Tuncalı’nın yayınladığı kitapta İğdecik’li Âşık Veli’ye ait olduğu ileri sürülen şiir aşağıdaki şekildedir.

El vurup yaremi incitme tabip
Ben de hayat bulmaz hicraneler var
Destin vurup tamir eylersin amma
Tamir kabul etmez viraneler var

Yâreler döşenmiş figana başlar
Görelim ki Kadir Mevla’m ne işler
Şu adular bize deli demişler
Daha bizden özge divaneler var

Dert için ağlayan tabibe gelir
Arayanlar elbet dermanın bulur
Veli’m der ki kimde ne var kim bilir
Çekti gülizar etti elde neler var”

Rıza Öztürk’ün Sadık Hoşcan’dan derlediği 1935 tarihli defterde şu şekildedir.

El vurup yaremi incitme tabip
Bende şifa bulmaz hicraneler var
Dest urup tamir edersin amma
Tamir kabul etmez viraneler var

Açılan yâreler figana başlar
Kim bilirkı kime hak eza işler
Şol aduvlar bize mahur demişler
Daim çağlar gibi divaneler var

Derdinden ağlayan tabibe varır
Arayan en son Mevla’sın bulur
Azmi der kimde ne var kim bilir
Gene gezer ettim elde neler var

Arşivimizde İbrahim Bakır tarafından ARİF mahlası ile okunan ses kaydının, 1960-70 yılları civarında olduğu tahmin edilmektedir. Kayıta şu şekildedir.

El vurup yaremi incitme tabip
Bende sıhhat bulmaz hicraneler var
Dest vurup yaremi tamir edersin
Tamir kabul etmez viraneler var

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 134).

34.c. EL VURUP TABİBE İNCİTME BENİ

Yöresi: Zile

Söz Yazarı: Zileli Ceyhunî

El vurup tabibe incitme beni
Zira aşk derdine derman bulunmaz
Ne derttir bilmezem sızlatan beni
Can gider visale canan bulunmaz.

Var iken sinede hezaran dağlar
Aşk oduna düştüm can evim yanar
Yâr ile sine saf olacak dağlar
At bulunur meydan bulunmaz.

Çok gördüm feleğin serencamını
Murat üzere kimler aldı kanımı
Kanda nuş ederse ecel camını
Göçen Ceyhunî'den nişan bulunmaz.

(Mistepe, 2008: 39).

34.ç. EL VURUP YAREMİ İNCİTME TABİP

El vurup yaremi incitme tabip
Bilmem sıhhat bulmaz hicraneler var
Dert vurup da yarem eylersin derman
Her can kabul etmez viraneler var

Göz etmiş yâreler figana başlar
Görelim ki Cenab-ı Hak ne işler
O gafiller bize tekfur demişler
Daha bizden özge viraneler var

Dert ehli olanlar tabibe gelir
Arayan derdine dermanın bulur
Arifim der kimde ne var kimbilir
Gezdim şu âlemi elde neler var” (Kurt, El Vurup Yâremi İncitme Tabip Zileli Âşık Sadık Doğanay, 48-50).

Vay dünya dünya fanisin dünya
 Vay dünya dünya yalansın dünya
 Can ile cananı alansın dünya
 Alansın dünya
 Aşk ile pervane dönersin dünya
 Yalansın dünya

Dertli ehli olanlar dermana gelir
 Elbette arayan dermanın bulur
 Sadık derki kimde ne var kimbilir
 Geçti gûzar etme elde neler var

Vay dünya dünya fanisin dünya
 Vay dünya dünya yalansın dünya
 Can ile cananı alansın dünya
 Alansın dünya
 Aşk ile pervane dönersin dünya
 Yalansın dünya

(Adıgüzel, 2004:77).

35. ELÂ GÖZLERİNİ SEVDİĞİM GÜZEL

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Âşık İHSAN

Derleyen: Melih DUYGULU

(of of) Elâ gözlerini (de) sevdiğim güzel
 Bekle yollarımı (da) gelene kadar
 Ben seni severim can ile candan
 Bize ayrılık yok da ölene kadar

Seni muhannet

Seni hayırsız
Seni divane seni

Üç aşşağı beş yukarı salla mendili
Gız ben seni tanımadım tanıt kendini

(of of) Bizim köyde er ekerler soğanı
Keklik için beslerlermiş doğanı
Bu dünyada çifte güzel seveni (sevene)
O dünyada sorgu sual yok umuş

Üç aşşağı beş yukarı salla mendili
Gız ben seni tanımadım tanıt kendini

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 304).

36.a. ELİNDE DÜLDÜL

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Sırrı SARISÖZEN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Elinde düldül (aman)
Geliyor müdür (amman)
Kır atın terkisinde
Ötüyor bülbül (amman)

Bağlantı:
Hey Milli Dost Milli Dost
Yetmiş iki dilli dost
Yüze güler oynarsın
Kalbi düşman dili dost

Yandım kaşı karadan
 Ölmem be bu yaradan
 Hiç kimseden pervam yok
 Benim arkam yaradan

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 309).

36.b. ELİNDE DÜLDÜL

(MİLLİ DOST)

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Sırrı SARISÖZEN, Halil Bey (GÜRGÖZE)

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Notlayan: Muzaffer SARISÖZEN

Elinde düldül (aman)

Geliyor müdür (aman)

Kır atın terkisinde

Ötüyor bülbül (aman)

Hey milli dost milli dost

Yetmiş iki dilli dost

Yüze güler oynarsın

Kalbi düşman dili dost

Yandım kaşı kareden

Ölmem ben bu yareden

Hiç kimseden pervam yok

Benim arkam yareden

Hey milli dost milli dost

Yetmiş iki dilli dost

Yüze güler oynarsın

Kalbi düşman dili dost

Elindedir palası

Geçti Bağdat Kamesi

Sarılır da vurursa

İflah olmaz yaresi

Hey milli dost milli dost

Yetmiş iki dilli dost

Yüze güler oynarsın

Kalbi düşman dili dost

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 141).

36.c. MÜDÜR TÜRKÜSÜ

Elinde düldül aman

Geliyor müdür aman

Gır atın terkisinde

Ötüyor bülbül aman

Hey milli dost milli dost

Otuziki dilli dost

Yüz gelir oynarsın

Galbi düşman dili dost

Yandım kaşı karadan

Ölmem ben bu yaradan

Hiç kimseden pervam yok

Benim arkam yaradan

Hey milli dost milli dost

Otuziki dilli dost

Yüz gelir oynarsın

Galbi düşman dili dost

(Kaçar, 1975: 149).

36.ç. BİR ZİLE TÜRKÜSÜ- ELİNDE DÜLDÜL AMAN

Elinde düldül aman

Geliyor müdür aman

Kır atın terkisinde

Ötüyor bülbül aman

Hey milli dost, milli dost

Yetmişiki dilli dost

Yüze güler oynarsın

Kalbin düşman dilin dost

Kırat uçar karadan

Ölsem ben bu yaradan

Kimselerden pervam yok

Benim arkam yaradan

..... (Yardımcı, 1988: 14).

37.a. ELLİK BABA GİDELİM³⁶

Yöre: Tokat / Reşadiye / Sazak Köyü

Kaynak Kişi: Şengül ERDOĞAN - Mehmet KELEŞ

Derleyen: Hayrettin KOYUNCU

(ah ah) Ellik baba gidelim

Yolda bayram edelim

(ah ah) Fakirin kızını kurt yemiş

Köye haber edelim

Bağlantı:

Ellikten yâr ellikten

³⁶ “Ellik Baba Gidelim (Ellik Oyun Havası II)” şeklinde yer alır. Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 145.

Bir yâr sevdim döllükten

(ah ah) Altın yüzük ver bana

Hayın baktı yâr bana

(ah ah) Ettiğinden sen utan

Eksik değil yâr bana

Bağlantı:

(ah ah) Gitmiyon mu o yana

Bakmiyon mu bu yana

(ah ah) Yat kolumun üstüne

Dön o yana bu yana

Bağlantı:

(ah ah) İşliğini giysene

Bize doğru gelsene

(ah ah) İşmar etsem el duyar

Bakışından bilsene

Bağlantı:

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 312).

37.b. ELLİK OYUNU II

Ah ah ellik baba gidelim

Yolda bayram³⁷ edelim

Yolda bayram edilmez

Eylen bize gidelim

³⁷ “bayrak” şeklinde geçer (Özel, 2003: 29).

Ah ah ellikten gel ellikten
 Su gelir mezarlıktan
 Yarime nazar değmiş
 Tüssülen üzerlikten

Ah ah ellik babam gidelim
 Yolda bayram edelim

Ah ah sen yağmur ol ben bulut
 Esen yağa gidelim

Ah ah Tokat'ın mezarlığı
 Top biter güzelliği

Ah ah karşıda bir çift tosun
 Yularları bir olsun

Ah ah yazı yazarım yazı
 Kuşların kanadına

Ah ah yar beni seni alırım
 Düşmanın inadına

Ah ah su gelir kütüğünden
 İçilmez köpüğünden

Ah ah ellikten yar ellikten
 Bir yar sevdim döllükten

Ah ah döllükten yar sevenin
 Arkası kalkmaz höllükten

38. EVLERİ GÖRÜNÜYOR

Yöre: Tokat / Erbaa

Kaynak Kişi: İbrahim KARATAŞ

Derleyen: TRT İzmir Radyosu THM Müd.

Evleri görünüyor
Gönüldür yeriniyor
Çekilecek dert değil
Mevlam sabır veriyor (bir danem)

Evleri karşımızda
Sevdası başımızda
Bu nasıl sevdalımış
Gencecik yaşımızda (bir danem)

Evleri uçta yârim
Ver bana müjde yârim
Bastığın topraklara
Kılayım secde yârim (bir danem)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 336).

39.a. EVLERİ İKİ KATLI³⁸

Yöre: Tokat / Almus

Kaynak Kişi: Eşref TOMBULOĞLU

Derleyen: Ümit TOKCAN

Evleri iki katlı
Yâr geliyor kıratlı
Almus'tan bir kız sevdim
Hem güzel hem kıymatlı

³⁸ “*Evleri İki Katlı (Harmandan Gel Harmandan)*” ayrıca bakınız. Turhan S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 151.

Bağlantı:

Harmandan gel harmandan

Kız kaçalım ormandan

Sevdanı çeke çeke

Ben kesildim dermandan

Evini konak yapmış

Tülünü duvak yapmış

Yâr bizi davet eder

Yemeye kaymak yapmış

Bağlantı

Evleri düzde yârim

Ver bana müjde yârim

Bastığın topraklara

Kılayım secde yârim

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 336).

39.b. [YEŞİL IRMAH AHIYO]

Yeşil ırmah ahıyo,

Gara denize doru,

Yâr Allah'ını seversen

Doru gel, bize doru

Harmandan gel harmandan,

Yâr kaçalım ormandan

Sevdanı çeke çeke

Ben kesildim dermandan.

Evleri iki gatlu,
 O yâr gelüyo atlu
 Gazası Almus emme
 Vilâyeti Tohat'du

Evleri iki gatlu,
 O yâr geliyo atlu
 Almus'dan bir yâr sevdim
 Hem datlu, hem gıymatlu.

Evlerinin önü arpa
 Bi at gelü gırpa gırpa
 Benim iki görümüm var,
 Biri delü biri hoppa.

(Ulu, 1987: 142).

39.c. HARMANDAN GEL HARMANDAN

Evleri iki katlı
 O yar geliyor atlı.
 Kazası Almus amma,
 Vilayeti Tokat'lı.

Harmandan gel harmandan
 Kız kaçalım ormandan
 Sevdanı çeke çeke
 Ben kesildim dermmandan

Yeşilırmak akıyor,
 Karadeniz'e doğru.
 Yâr Allah'ı seversen,
 Yarın gel bize doğru.

Evleri gedikte yar.
Gözüm var Fadik'te yar.
Yoksa günah mı ettik,
Öpeyim dedik de yar?

Sandık üstünde sandık.
Baştan ayağa yandık.
Sana gönül bağladık.
İnsan evladı sandık.

Evini konak yapmış.
Yüzünü yanak yapmış.
Yar bizi davet etmiş.
Yemeğe kaymak yapmış.

(Aymak, 2016: 97).

40. EVLERİNİN ÖNÜ PAZARA YAKIN³⁹

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Muzaffer SARISÖZEN

Derleyen: MUZAFFER SARISÖZEN

Evlerinin önü Pazara yakın
Pazardan geliyor (yâr yâr) boyuna bakın
Sağına soluna hamaylı takın

Bağlantı:

Hilal da kaşlı Taşkiran'ım uğurlar olsun
Yediğimiz kebaplar lop lop et olsun
İçtiğimiz şaraplar afiyet olsun

Evlerinin önü üzüm asması

Taşkiran'ın geydiği (yâr yâr) hürriyet basması

³⁹ Ayrıca bakınız. “Evlerinin Önü Pazara (Hamama) Yakın (Taşkiran)”. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 153.

Taşkıran'da olmuş bayler yosması

Bağlantı

Evlerinin önü yüksek kaldırım

Kaldırımdan düştüm (yâr yâr) beni kaldırın

Taşkıran'ın uğruna beni öldürün

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 346).

41.a. EZEL BAHAR GELDİ HAYDİN GİDELİM⁴⁰

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: Arif MEŞHUR

Ezel bahar geldi haydın gidelim

Ayrılık çetindir nasıl edelim

Gelin hey erenler seyran edelim

Bugün neşvesi var benli bülbülün

Gül bitince o da bile bitiyor

Güle âşık olmuş yanıp tütüyor

Seher vakti garip garip ötüyor

Ne güzel sesi var benli bülbülün

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 354).

41.b. EZEL BAHAR GELDİ HAYDİN GİDELİM

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

⁴⁰Ayrıca bakınız. “*Ezel Bahar Geldi Kalk Gidelim (Samah Havası)*”. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 157.

Derleyen: Arif MEŞHUR

Ezel bahar geldi haydin gidelim
Ayrılık çetindir nasıl edelim
Gelin hey erenler seyrân edelim
Bugün neşvesi var benli bülbülün

Gül bitince o da bile bitiyor
Güle âşık olmuş yanıp tütüyor
Seher vakti garip garip ötüyor
Ne güzel sesi var benli bülbülün

Bülbül sırrın yâd ellere söyleme,
Belli başlı bir yaylayı yaylama,
Ali'm âşık ona inkâr eyleme,
Sevdalı başı var garip bülbülün".

(Mistepe, 2008: 49).

42. FIRIN ÜSTÜNDE KÜREK

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Mustafa Yolcu - Emin DİKER

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Fırın üstünde kürek
(yavrum) Gine ah etti yürek
Her dertlere dayandın
(Zöhrem) Buna da dayan yürek

Bağlantı:

Mestettin hanım Zöhre'm mestettin
Sen kendini el oğluna dost ettin

Ata binmiş gezeler

(yavrum) Dökülüyor mezeler
 Verin yârîmi bana
 (Zöhre'm) Kesiliyor nizalar

Bağlantı:

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 361).

43. GAM GASAVET BUGÜN BAŞA GELİNDİ

Yöre: Tokat / Zile / Kervansaray

Kaynak Kişi: Sadık ÖZTAŞDEMİR

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Gam gasavet bugün başa gelindi
 Alim başım taştan taşa vuram yâr
 Hoyrat eller güllerime dokunma
 Sevdiceğim gurbet ele verildi

Bağlantı:

Şimden geri gözden ayırmam dilberi
 Gurbet bülbülleri de zâr eyledi

Gamdan hisar çektim yolum bağlandı
 Yârdan ayrı düştüm sinem dağlandı
 Ben o yârdan ayrı olamam dedim
 Durulmuş deryalar birden bulandı

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 367).

44. GARŞI DAĞIN BAŞINA

Yöre: Tokat / Niksar

Kaynak Kişi: Hüseyin ARSAL

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

Garşı dağın başına
 (yavrum aman) Arka verdim daşına (oy)
 Yıkılasın gurbet el
 (yavrum haydi de) Neler geldi başıma (ey)

Bağlantı:
 Gelme acel üç gün ara ver
 Bir mektup yazdırayım Ali Bey'e ver

Garşı dağın yolları
 (yavrum aman) Dönüm gidiyor dönüm (oy)
 Goydular sala beni
 (yavrum haydi) Ölüm gidiyor ölüm (ey)

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 374).

45.a. GEÇTİ ÖMRÜM GİNE SENSİZ NEYLEYİM

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Kemal Bilsel SARISÖZEN

Derleyen: Ali CANLI

Geçti ömrüm gine sensiz neyleyim
 Öl desen de kurbanın olayım öleyim
 Söyle aşkın neymiş ben de bileyim
 Ah yârim güzelim sevdiğim meleşim

Sırma saçın burma burma öreyim
 Gül yüzüne hasret kaldım göreyim
 Söyle aşkın neymiş ben de bileyim
 Ah yârim güzelim sevdiğim meleşim

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 380).

45.b. GEÇTİ ÖMRÜM GİNE SENSİZ NEYLEYİM

Yöresi: Tokat

Kaynak: Kemal Bilsel Sarısözen

Derleyen: Ali Canlı

Notalayan: Ali Canlı

1.

Ah... vay vay vay vay

Geçti ömrüm gine sensiz neyleyim

Öl desen de kurbanın olam öleyim

Söyle aşkın neymiş ben de bileyim

Ah yârim güzelim sevdiğim meleşim

2.

Ah... vay vay vay vay

Sırma saçın burma burma öreyim

Gül yüzüne hasret kaldım göreyim

Söyle aşkın neymiş ben de bileyim

Ah yârim güzelim sevdiğim meleşim

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 163).

46. GEL BENİM ESME YÂRİM

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Aşık Veli AYDIN

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

Gel benim esme yârim (gız aynalım aynalım)

Ezelden yosma yârim (gız sürmelim sürmelim)

Aramız uzak düştü (gız sürmelim sürmelim)

Selamı kesme yârim (gel sürmelim sürmelim)

Dağ ağacı kuşlara da (gız aynalım aynalım)

Dolan da gel uşlara (gız sürmelim sürmelim)

Yâr olduğun bileyim (gız sürmelim sürmelim)

Hesap verme düşmana (gel sürmelim sürmelim)

Gara gara gazanlar da (gız aynalım aynalım)

Sarı kağıt yazanlar (gız sürmelim sürmelim)

Cennet yüzü görmesin (gız sürmelim sürmelim)

Aramızı bozanlar (gel sürmelim sürmelim)

Güllüm güle gidelim (gız aynalım aynalım)

Eğlen bile gidelim (gız sürmelim sürmelim)

Güllüm güle hırlanmış da (gız sürmelim sürmelim)

Bizim güle gidelim (gel sürmelim sürmelim)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 381).

47. GEYİK SENİN BAHARIN MI YAZIN MI

Rep Nu: 201

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mihrican BAHAR

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

(of) Geyik senin (de) baharın mı yazın mı

Ellerin baharı (da) senin gözün mü

(of) Yavrundan mı ayrıldın (da) günler uzun mu

Dağlarda yanarım da narına geyik

(of) Evlerin (de) önü yemyeşil arpa

Birisi anası (da) ikisi körpe

(of) Al yavrularını (da) yörü bir sarpa

Sen de kavuşursun da yarine geyik

(of) Evlerinin önü (de) bir top çalıyım

Senin için (de) divaneyim deliyim

(of) Vallahi yoluna (ben) de ölüyüm

Dağlarda yanarım (da) zarına geyik

(THM Sözlü Eserler Antolojisi III, 2002: 87).

48. GİDİYOM AĞLASANA

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Sadık KESEN

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Gidiyom ağlasana

(haydi) Zülfünü bağlasana (oy)

Zülfün gonca gül ise

(haydi) Bir gül ver eylesene (oy)

Dabancamın bağları

(haydi) Duman aldı dağları (oy)

Ben yarime gavuştum

(haydi) Gaba guşluk çağları (oy)

Gidiyom dur diyen yok

(haydi) Kebap oldum yiyen yok (oy)

Ayrılık göyneğini

(haydi) Benden başka giyen yok (oy)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2008: 404).

49.a. GONAKLAR YAPTIRDIM UZUN ÇARŞIYA⁴¹

Yöre: Tokat / Reşadiye / Kızılcaören KÖYÜ

Kaynak Kişi: İsmail ÇOBAN

Derleyen: Hayrettin KOYUNCU

Gonaklar yaptırdım (da yâr yâr) uzun çarşıya

Camlı pencereler (de canım) garşı garşıya

Haber anlatamadım (da yâr yâr) Reşit Paşa'ya

Bağlantı:

⁴¹ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 176.

Gelme emmim gelme (de gelme) dönmem geriye
 İşte ben gidiyom (da nazlım) bilmem nereye
 Ağla anam ağla (da ağla) kaderim böyle
 Benden selam olsun (da nazlım) bizim ellere

Kıratım da kişir kişir kişiyor
 Beş bacım var evde (de canım) nakış işliyor
 Bilmem Hamdi gardaşım da n'ışlıyor

Bağlantı

Kıratı çektim (de yâr yâr) binek taşına
 Elim yetişmiyor (da canım) eğer kaşına
 Benden selam olsun (da yâr yâr) fakirdaşıma

Bağlantı

Deli şükrü derler (de yâr yâr) namım varıdı
 Mağrıptan maşruba (da canım) şanım varıdı
 Bahar geldi (de yâr yâr) karlar eridi
 Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 415).

49.b. DELİ ŞÜKRÜ⁴²

⁴²Ayrıca bakınız. RKKHGB. age. s. 323-324. Bu türkü adı geçen eserde şu şekilde yer almaktadır:

Konaklar yaptırdım Uzun Çarşıya
 Camlı pencereleri karşı karşıya
 Haber anlatamadım Reşit Paşaya
 Gelme emmim, gelme, dönmem geriye
 Beni sürgün ettiler Angıldere'ye

Atımı çektim de binek taşına
 Elim yetişmiyor eyer kaşına
 Benden selam söylen Hamdi gardaşa
 Gelme emmim, gelme, dönmem geriye
 Beni sürgün ettiler Angıldere'ye

“Deli Şükrü, Reşadiye ilçesi Kızılcaören köyünden Hacıosmanoğullarından Hüseyin Efendinin oğludur. Babası, küçükken öldüğünden, amcası Fettah Efendi’nin gözetiminde büyümüştür. Hamdi isimli bir kardeşi vardır. 70 sene önce günün idare şekli içinde, “mıntıka müdürlüğü” ile bir görev yaparken, özellikle zenginleri, maddi yönden zorlayıcı bir tavır içine girmesi şikayetlere yol açar. Tozanlı yöresinde bir soyguna adının karışması, bu işin tuzu biberi olur. O zamanki Sivas Valisi, Reşit Akif Paşa tarafından Gümüşhane yöresinde “Angıldere”ye sürgün edilir. Daha sonra bu sürgünlükte yetinilmeyip Sivas Cezaevine kapatılır. Bu günlerde Sivas Valisi Reşit Akif Paşa’ya, yöre halkı tarafından bir at hediye edilir.

Ancak, at çok huysuzdur, kimse üzerine binemez. Deli Şükrü’yü tanıyanlar bu ata Deli Şükrü’nün binebileceğini, Reşit Paşa’ya söylerler. Reşit Paşa, Deli Şükrü’yü çağırarak atı gösterir. Binip binmeyeceğini sorar: Deli Şükrü “Emredersiniz paşam” der, ata biner ve uzaklaşır. Aradan birkaç saat geçer Deli Şükrü’yü yakalamak için önlemler düşünürken, Deli Şükrü’de karşıdan çıkar. Attan iner, atın dizginini eyer kaşına takar, Paşaya “Buyurun paşam siz de binebilirsiniz” der. Huysuz at çok uslu bir hayvan haline gelmiştir. Paşa, Deli Şükrü’nün mertliği karşısında duygulanır ve Deli Şükrü’yü affeder.

Deli Şükrü hakkında söylenen türkü Deli Şükrü’nün Gümüşhane Bayburt yöresindeki Angıldere’ye sürgünlüğü zamanında ortaya çıkmıştır, kimin tarafından söylendiği bilinmemektedir.

Kır atım da kırım kırım kişniyor
Beş bacım var evde nakış işliyor
Bilmem Hamdi kardeşim nişliyor
Gelme emmim, gelme, dönmem geriye
Beni sürgün ettiler Angıldere’ye

Deli Şükrü derler namı var idi
Mağripten maşrika şanı var idi
Bahar geldi karlı dağlar eridi
Gelmem emmim, gelme, dönmem geriye
Beni sürgün ettiler Angıldere’ye” (RKKHGB, 1998: 323-324).

Olayın kahramanına Deli Şükrü denmesi, Yöredeki bazı taşkın hareketlerinden gelmektedir.

Şöyleki: Deli Şükrü, Mesudiye'ye gider, yoğurt ister, yoğurt bulamaz. Bunun üzerine ilçenin pazarı olduğu gün, köylerden gelen yolları kestirir, köylülerin getirdiği yoğurtların parasını verir döktürür. İlçeye birkaç hafta yoğurt göndermez. Yine, aynı şekilde bir defasında da yolları kestirir, Mesudiye'ye yumurta göndermez. Mesudiye'nin, İlişar köyü, küpçülük ile geçinen bir köydür. Deli Şükrü köylülerin satmak için götürdüğü küpleri üst üste yığdıp, silahla ateş eder, kırar; bazen de tepelerden yuvarlatır, seyredermiş. Buna benzer Deli Şükrü ile ilgili olaylar çevrede anlatılır. Deli Şükrü'nün köyü Kızılcöğren Mesudiye ile Reşadiye arasında olduğu için, Deli Şükrü'nün Mesudiye ile de ilgisi olmuştur. Torunları ve akrabaları Reşadiye'nin Kızılcöğren köyünde oturmaktadır. Deli Şükrü 1943 yılında ölmüştür.

TÜRKÜNÜN SÖZLERİ

Konaklar yaptırdım uzun çarşıya
Camlı pencereleri⁴³ karşı karşıya
Haber anlatamadım Reşit Paşa'ya

Gelme emmim⁴⁴ gelme dönmem geriye
Beni sürdüler Angıldere'ye.

Kıratım da kişir kişir kişiyor
Beş bacım var evde nakış işliyor
Hamdi kardeşim bilmem n'ışlıyor

Gelme emmim gelme dönmem geriye
Beni sürdüler Angıldere'ye.

Kıratımı çekin binek taşına
Elim yetişmiyor eğer kaşına

⁴³ Türkü söylenirken ikinci mısranın birinci bölümünden sonra “anam” sözü araya konur. Bu yöresel bir durumdur. Örnek: Camlı pencereleri (anam) karşı karşıya gibi.

⁴⁴ Nakarattaki gelme “emmim” sözü, Deli Şükrü'nün babası olmadığından, kendisi ile amcasının ilgilenmesinden kaynaklanmaktadır.

Selam söyleyin Hamdi kardaşıma

Gelme emmim gelme dönmem geriye
Beni sürdüler Angıldere'ye.

Deli Şükrü derler namım varıdı
Mağrıptan maşrıba şanım varıdı
Zaimoğlunda da ahım var idi.

(Koyuncu, Haziran 1991: 44).

49.c. DELİ ŞÜKRÜ DERLER NAMIM VAR İDİ

(DELİ ŞÜKRÜ)

Yöre: Tokat - Reşadiye

Kaynak Kişi: Sevda GÜL

Derleyen: Banttan

Notalayan: Ahmet ULUS

Deli Şükrü derler de yâr yâr nâmım var idi
Mağrup'tan Maşrık'a kadar yâr yâr şânım var idi
Zaimoğulları'nda da yâr yâr âhım var idi
Gelmem emmim gelmem de dönmem geriye
Beni sürgün ettiler yâr yâr Angıl Dere'ye
Benden selam olsun da yâr yâr bizim ellere

Konaklar yaptırdım da yâr yâr Uzun Çarşı'ya
Camlı pencereler yâr yâr karşı karşıya
Benden selam olsun yâr yâr Reşit Paşa'ya
Gelmem emmim gelmem de dönmem geriye
Beni sürgün ettiler yâr yâr Angıl Dere'ye
Benden selam olsun da yâr yâr bizim ellere

Atımı çektiler de yâr yâr binek taşına
 Elim yetişmiyor da yâr yâr eğer kaşına
 Benden selâm olsun da yâr yâr Hamdi gardaşa
 Gelmem emmim gelmem de dönmem geriye
 Beni sürgün ettiler yâr yâr Angıl Dere'ye
 Benden selam olsun da yâr yâr bizim ellere

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 113).

49.ç. DELİ ŞÜKRÜ

“Deli Şükrü Reşadiye ilçesi Kızılcaören Beldesi’nden Hacıosmanoğulları’ndan Hüseyin Efendi’nin oğludur. Babası, Şükrü küçükken öldüğünden Şükrü amcasının gözetiminde büyümüştür.

Hamdi isimli bir kardeşi vardır. Amcasının gözetiminde büyümesi bazı disiplinsizlikleri yanında getirmiş Şükrü şımarıkça bir tavır içinde büyümüştür. Yörede bazı taşkın hareketlerin içinde bulunmuş yapılan şikâyet üzerine Sivas Valisi Reşit Paşa tarafından Gümüşhane Yöresi’nde Angıldere’ye sürgüne gönderilmiştir.

Deli Şükrü hakkında yapılan şikâyetin Reşadiye’nin Çakraz Köyü’nden Zaimoğlu tarafından yapıldığı söylentisi de vardır. Sürgünlükle yetinmeyen Reşit Paşa Deli Şükrü’yü Sivas Cezaevi’ne aldırılmıştır.

Bugünlerde, Sivas Valisi Reşit Paşa’ya Sivas halkı tarafından bir at hediye edilir.

Ancak at çok huysuzdur. Kimse üzerine binemez. Deli Şükrü’yü tanıyanlar bu ata Deli Şükrü’nün binebileceğini Reşit Paşa’ya söylerler.

Reşit Paşa, Deli Şükrü’yü çağırarak atı gösterir. Binip binemeyeceğini sorar.

Deli Şükrü “emredersiniz paşam” der, ata biner ve uzaklaşır.

Aradan birkaç saat geçer, Deli Şükrü’den bir haber çıkmayınca Deli Şükrü’nün kaçtığı zannına varılır, yakalamak için önlemler düşünülürken Deli Şükrü de uzaktan görünür. Attan iner, dizginleri eyer kaşına takar paşaya “buyrun paşam, sizde binebilirsiniz.” der.

Huysuz at çok uslu bir hayvan haline gelmiştir.

Paşa Deli Şükrü'nün mertliği karşısında duygulanır. Deli Şükrü'yü affeder ve cezaevinden çıkarır.

Deli Şükrü hakkında söylenen türkü Deli Şükrü'nün Gümüşhane Yöresi'ndeki Angıldere'ye sürgünlüğü zamanında ortaya çıkmıştır. Kimin tarafından söylendiği bilinmemektedir.

Olayın kahramanına Deli Şükrü denmesi yöredeki bazı taşkın hareketlerinden gelmektedir.

Şöyle ki: Deli Şükrü, Mesudiye'ye gider. Yemek için gittiği lokantadan yoğurt ister. Yoğurt yok diye veremezler. Yine aynı şekilde bir defasında da Mesudiye'de yumurta bulamaz. Bunun üzerine Mesudiye'nin hafta pazarı olan gün Mesudiye köylerden gelen yolları adamlarına kestirir, köylerden gelen yoğurtların ve yumurtaların parasını öder yoğurtları yere döktürür, yumurtaları da kırdırır, Mesudiye'ye birkaç hafta yoğurt ve yumurta göndermez.

Mesudiye'nin Ilışar Köyü küpçülük ile geçinen bir köydür. Yaptıkları küpleri satmak için eşeklere yüklerler başka köylere götürürler. Deli Şükrü birkaç kez bu küp yüklü eşekleri durdurur, küpleri bir tepeden yuvarlatır, bazen de küpleri üst üste koydurur kurşuna dizermiş. Küplerin parasını da değeri üzerinden ödermiş.

Deli Şükrü ile ilgili buna benzer daha anlatılanlar vardır. Deli Şükrü'nün beldesi Kızılcaören Mesudiye ile Reşadiye'nin orta yerinde olduğundan Deli Şükrü Mesudiye ile de ilişki halindedir.

Deli Şükrü'nün o günün eşkıyalarından Soyтарыoğlu ile de bir olayı vardır. Soyтарыoğlu Ordu yöresinde tanınan en azılı eşkıyalardandır. Gürcüler karısını kaçırmışlar o da en çok Gürcüleri öldürür.

Perşembe Yaylası'nda bir gün çakır keyf bir durumda iken Deli Şükrü Soyтарыoğlu'na atıp tutuyor. Bu sözler Soyтарыoğlu'nu ulaştırılıyor. Kısa bir süre sonra Soyтарыoğlu Reşadiye'nin Baydarlı, Danişment ve Konak Köyü üzerinden çetesi ile birlikte Kızılcaören Beldesi'ne giriyor. Durumu daha önce haber aldığı için Deli Şükrü Reşadiye'nin Feselek Köyü'ne (Murat Kaya) kaçırılıyor. Soyтарыoğlu köyü iyice aramasına karşın Deli Şükrü'yü bulamıyor. (Bu olayı o günü yaşamış olan Kızılcaören'li İsmail Çoban'dan dinledim.) İsmail Çoban, o zaman 90 yaşında idi.

Deli Şükrü türküsünde “konaklar yaptırdım uzun çarşıya” sözü Deli Şükrü’nün 1939 depreminde yıkılan Reşadiye’de bulunan gayrimenkullerini vurgulamaktadır.

Deli Şükrü’nün torunları ve akrabaları Reşadiye’nin Kızılcaören kasabasında oturmaktadırlar, adına uydurulan türkünün kim tarafından yakıldığı bilinmemektedir.

Deli Şükrü 1940’lı yılların başında ölmüştür. Türkü söylenirken ikinci mısranın birinci bölümünden sonra “ağla anam” veya “ağla bacım” sözleri araya konur.

Bu yöresel bir durumdur.

Kavuştaktaki “gelme emmim gelme” sözünün dayanağı Deli Şükrü’nün babası olmadığından kendisi ile amcasının ilgilenmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkünün sözleri:

Deli Şükrü derler namım varidi

Mağruptan maşruba (*doğudan batıya*) şanıım var idi

Zaimoğlu’nda ahım vardı

Gelme emmim gelme dönmem geriye

Beni sürdüler Angıldere’ye

Konaklar yaptırdım uzun çarşıya

Camlı pencereleri karşı karşıya

Haber anlatamadım Reşit Paşa’ya

Kavuştak

Çekin kıratımı nalbant nallasın

Sağına soluna çekiç sallasın

Eyer vurun ak perçemi parlasın

Kavuştak

Kıratımı çekin binek taşına
 Elim yetişmiyor eyer kaşına
 Benden selam edin Hamdi kardaşıma
 Kavuştak

Kırat damla kiril kiril kişniyor
 Beş bacım var evde nakış işliyor
 Hamdi kardeşim bilmem nişliyor
 Kavuştak

(Koyuncu, 2010: 23-28).

50. GÖNÜL GEL VARALIM GÜLŞEN BAĞINA⁴⁵

⁴⁵Ayrıca bakınız: Turhan ve Adıgüzel, 178.

Özer, 86-88.

Kurt, El Vurup Yaremi İncitme Tabip Zileli Âşık Sadık Doğanay, 74-77.

“TRT - THM arşivi kayıtlarında; 23.2.1995 tarihli ve 4018 No’lu Ali Ekber ÇİÇEK tarafından derlenen bu türküyü Halit ATILGAN, “Türkülerin İsyanı” adlı kitabında şu şekilde yer verilmiştir:

“Aynı sözler, ‘Gel gönül gidelim aşk ellerine’ adıyla; Sivas / Kangal’dan repertuara geçmiş. Sözleri:

**Gel gönül gidelim aşk ellerine
 Muradın var ise bir tane yeter
 Fikreyle kıldığın amellerine
 Havaya cehline efsane yeter**

**Havayi cehline efsane yeter
 Efendim gül yüzlüm tabibim**

**Mevli dünya kılıp olma bednam
 Kim aldı felekten muradına kam
 Ölüm var mı yok mu ahırı encam
 Vakit geçirmeye virane yeter**

**Vakit geçirmeye virane yeter
 Efendim gül yüzlüm tabibim**

**Turabi özünü payimal eyle
 Erenler yolunda kesb-i hal eyle
 Şu fani dünyayı bir hayal eyle
 Gelip konan göçtü nişane yeter**

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Sadık DOĞANAY

Derleyen: Ali Ekber ÇİÇEK

Gönül gel varalım gülşen bağına

Merâmın yâr ise bir tane yeter

Dünya fâni değil hikmetine bak

Hevâ-i cehl ile efsane yeter

Turâbi özünü paymâl eyle

Gâhi erenlerden kesb-i kâr eyle

Gelip konan göçtü nişane yeter

Efendim gül yüzlüm tabibim

Tokat'tan, Sivas'tan repertuara geçen sözler Turabi adınadır. Sözler arasında farklılıklar vardır. Tokat / Zile'den kayıtlara geçen sözler iki dörtlüktür. Sözler Turabi'nin olmasına rağmen, ayrı yerlerden derlenmiş olması farklılıklar getirmiştir. Şimdi, İsmail Özmel'in - Alevi Bektaş-i Şiirleri Antolojisi'ndeki Turabi adına kayıtlı sözlerle bakalım:

*Gel gönül gidelim ask ellerine
Maksudum yar ise bir tane yeter
Fikreyle kıldığın amellerine
Heva-yi çerh ile efsane yeter*

*Meyl-i dünya için gel olma bed-nam
Kim aldı felekten muradına kam
Ölüm var mı yok mu ahir-i encam
Vakit geçirmeğe virane yeter*

*Beyhude islerin terkeyle mutlak
Küllü men aleyha fan dedi Hak
Cihan baki değil hikmetine bak
Bu bir söz arife bahane yeter*

*Turabi sen özün payimal eyle
Hak yolunda yüzün payimal eyle
Şu fani dünyada bir hayal eyle
Geçen geçti gelen nişane yeter*

Şeklinde. İncelendiğinde; Sivas / Kangal'dan repertuara giren sözler ile Tokat'tan kayıtlara geçen sözler arasındaki farklılıklar görülecektir.

Tokat / Zile'den birinci dörtlüğün üçüncü v dördüncü dizeleri, "Dünya fani değil hikmetine bak /heva-i cehl ile efsane yeter." Sivas kayıtlarına geçen dörtlüğün aynı dizeleri, "Fikreyle kıldığın amellerine / Havaya cehline efsane yeter" şeklindedir." (Özer, 62-64).

Hele şu dünyayı bir hayal eyle

Gelip konan göçtü nişane yeter

Hele şu dünyayı bir hayal eyle

Âriflere bir söz bahane yeter

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 421).

NOT: Bu eserin çok yakın metin çeşitilmesi ile icra edilen bir Sivas türküsü mevcuttur (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 181).

51. GÖREMEDİM GÜNDÜZLERİM GEC'OLDU

Rep Nu: 872

Yöre: Tokat / Turhal / Kelkit Köyü

Kaynak Kişi: Mehmet Aslan DAĞDEVİREN

Derleyen: Nurettin ÇAMLIDAĞ

Göremedim gündüzlerim gec'oldu

Bu ayrılık ölümden de güç oldu

Neredesin de kömür gözlüm nerede

Canım canım cananım oy oy

El ermiyor göz görmüyor yol uzak

Eriyor yüreğim su yok kar uzak

Neredesin de dudu dillim nerede

Canım canım cananım oy oy

Neredesin de kuş avallım nerede

Canım canım cananım oy oy

(THM Sözlü Eserler Antolojisi III, 2002: 96).

52. GURBET ELLERİNDE GARİP KUŞ GİBİ

Rep Nu: 522

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Arif MEŞHUR

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

Gurbet ellerinde garip kuş gibi
Meskenim yok mekanım yok yuvam yok
Aylar geçer yıllar geçer gün geçer
Mektubum yok haberim yok soran yok

Gül dalına konmuş bülbül gibiyim
Dağlarda açılan sümbül gibiyim
Gurbet ellerinde yetim gibiyim
Arayan yok haberim yok soran yok

(THM Sözlü Eserler Antolojisi III, 2002: 97).

53. GÜL YÜZLÜM GÜL DESTEM NEMDEN İNCİNDİN

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mıhrıcan BAHAR

Derleyen: Nida TÜFEKÇİ

Gül yüzlüm gül destem nemden incindin
Arada söz olur da eldir efendim
Ben kulunum da hak-i payına geldim
Aradan noktayı da kaldır efendim

Bağlantı:

Kaldır kollarını da var git postumdan
Selam mı getirdin de benim dostumdan

Dost dostu bir pula satar mı böyle

Yad ellerde gönül katar mı böyle
 Usul usul diye de atar mı böyle
 Bazı kusur olur da kuldur efendim

Bağlantı

Uzun olur uzun da yolun cılgası
 Durmayıp geliyor gönül olgası
 Senin gibi muhanetin dalgası
 Karlı dağlar olsa da ilazım değil

Yarenim ne diyon da yârim
 Ne diyon gülüm ne diyon

Sallan güzel sallan da aslını bilmem
 Varıp her kötüye de meylimi vermem
 Merdoğlu merdim ben de sözümünden dönmem
 Karlı dağlar olsa da ilazım değil

Yarenim ne diyon da yârim
 Ne diyon gülüm ne diyon

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 429).

54.a. GÜPÜRÜM GÜCÜCEKSİN⁴⁶

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mihrican BAHAR

Derleyen: Mihrican BAHAR

Güpürüm gücüceksin
 Beşliyi ne edeceksin
 Gaymakamın önünde
 Ne cevap vereceksin

⁴⁶ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 187.

Güpür bereketlidir
 Hani bilmem nerelidir
 İkisi de bir boyda
 Başlıkları sırmalı

Güpür geliyor güpür
 On iki uşak ile
 Gelme imamın Ömer
 Vururum fişek ile

Çaldıran'ın başına
 Yazı yazdım taşına
 Akıllanmadık Halil
 Neler geldi başınan

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 433).

54.b. GÜPÜR TÜRKÜSÜ

Güpür Bereketlülü bilmem Halil nerelü
 İkisi de bir boyda başdıhları sırmalı

Güpürüm güçüçeksin beşdüyü nedeceksin
 Gaymahamın önünde ne sival vereceksin.

Güpür nerde göründü candarmalar yörüdü
 Biz üsdüne gelemek onun namı yörüdü

Çu Zinavın düzüne bir eyerlü at gelmiş
 Güpürü vurmuyolar müdürden kaat gelmiş.

Çal dağının depesi görünmiyo ötesi.

Çevürmüş de geliyor Güpür beyin çetesi.

Çal dağının başına çigar da baharmiyim
Meşenin dallarına beşlüyü taharmiyim.

Çal dağının başında Güpürün yatahları
Sürdüler kömüşleri angıldar balahları.

Veli beğin düzünde Güpür düğün ediyor
Erzah alurum deyin uşah telef ediyor.

Dağlarda meşelerde gül yağı şişelerde
Eller almış yarimi ben galdım köşelerde.
Yusuf Haneder/ Reşadiye (Caferoğlu, 1994: 195).

54.c. GÜPÜR TÜRKÜSÜ

Güpür Bereketli bilmem Halil nereli
İkisi de bir boyda başlıhları sırmalı

Güpürüm güçüceksin beşlüyü nedeceksin
Gaymahamın önünde ne sival vereceksin

Güpür nerede görüldü cendermeler yürüdü
Biz üstüne gelemek onun namı yürüdü

Şu zinavın düzüne bi yerlü at gelmiş
Güpürü vurmuyolar müdürden kağıt gelmiş

Çal dağının depesi görünmüyo ötesi
Çevürmüşde geliyo güpür beyin çetesi

Çal dağının başına çıharda bahar mıyım
Meşenin dallarına beşlüyü dahar mıyım

Çal dağının başında güpürün yatahları
Sürdüler kömüşleri angıldar bacahları

Veli beğın düzündü güpür düğün ediyo
Erzah alurum diye uşah telef ediyo

Dağlarda meşelerde gül yağı şişelerde
Eller almış yarimi ben galdum köşelerde.

(Adıgüzel, 2004: 74).

54.ç. GÜPÜR⁴⁷

⁴⁷Ayrıca bakınız. RKKHGB. age. s. 319-320. Bu türkü adı geçen eserde şu şekilde yer almaktadır:

Güpürüm küçüceksin
Beşli'yi nedeceksin?
Kaymakam'ın önünde
Ne cevap vereceksin?

Çal Dağının tepesi
Görünmüyor ötesi
Yürümüşde geliyor
Halil'imın çetesi

Çal Dağının başına
Bir daha çıkar mıyım
Meşenin dallarına
Beşliyi asar mıyım?

Çal Dağının başına
Arka verdim taşına
Akıllanmadık Halil
Neler geldi başına

Güpür Bereketli'li
Halil bilmem nereli
İkisi de bir boyda
Başlıkları sırmalı

Güpür geliyor Güpür
Oniki uşağınan

“Asıl adı Ömer olan G p r, Reşadiye’nin Bereketli Beldesi’ndendir. Babası “93 Harbi” denilen Osmanlı-Rus Harbi’ne katılmış ve bir daha da dönmemiştir.

Dul kalan annesi Reşadiye’nin Taşlıca (Kotanı) Köyü’nde yeni bir evlilik yapmıştır. G p r de annesinin yanında “tay” olarak Taşlıca’ya gitmiştir. (Tay: İkinci evlilik yapan kadınların yeni evlilik yaptığı yere yanında götürdüğü çocuğı denir. Asıl tay kısarak yavrusuna denir.)

G p r 17-18 ya larına geldiğinde babasını aramak üzere Doğ  Karadeniz Bölgesine doğ r gider. Bu gidiş çok uzun sürer. Birinci Dünya Harbi sonlarına doğ r (seferberlik) asker kaçağı ve çete reisi olarak ortaya çıkar.

Reşadiye bölgesindeki çetelerden  akraz Köyü’nden Ko aroğ   etesi yine Reşadiye Nebi eyh Köyü’nden “Halil  etesi” G p r’ n çetesine katılırlar. Böylece G p r’ n  etesi bölgenin en güçlü  etesi haline gelir. Halil de G p r’ n en gözde adamı olur.

G p r  etesi konaklama yeri olarak Reşadiye’nin Taşlıca Köyü ve Nebi eyh Beldesi yakınındaki Çaldağı’nı seçerler.

O yıllarda Karadeniz Bölgesinde isim yapan ve Karadeniz Bölgesi’ndeki Rum  eteleri ile çatışmalara girer, Topal Osman  etesi ile de ilişki kurar.

Reşadiye Baydarlı yöresindeki “Kara Yorgi” Rum  etesi ile çatışmalara giren G p r  etesi, bölgede gün geçtikçe tanınır ve çevresi genişler.

G p r  etesi elemanlarından Bereketli’li Cayman lakaplı kişi ile Bereketli’de yaptığım görüşmede Cayman, Reşadiye Zinav G l  ayağında bir rumu  ama bağlayıp yaktıklarını ve ondan sonra kendisinin  eteden ayrıldığını söyledi.

Gelme imamın  mer
Vururum fi eğinen

Meşe me eye değmiş
Meşe boynunu eğmiş
Verin bana martini

Halilin eli değmiş” (RKKHGB, 1998: 319-320).

Cayman G p r  etesinde Tokat Merkez  ama zı (Cincife) Köyü'nden Nuri, Almus Dikili (Tiyeri) Köyü'nden İbil, Reşadiye  ilhane Köyü'nden  ete Musa'nın da olduklarını söyledi.

Çete bir süre de  ilhane yöresinde saklanmış. O nedenle  ilhane yöresindeki bir derenin adı "G p r Deresi" olarak geçer.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çetelerden teslim olmaları istenir ancak birçok çete gibi G p r  etesi de teslim olmaz.  etedeekilerin hepsi asker kaçağıdır. Zaman zaman çete olarak ve bireysel olarak yol kesme ve talan olaylarına katılırlar.

G p r  etesi Reşadiye Kaymakamlı ınca yakalamaya çalışılmaktadır. T rk de adı geçen "gelme İmam'ın  mer, vururum fişek ile" s z  o zaman Bereketli Muhtarı olan İmam'ın  mer için söylenmiştir. İmam'ın  mer Kaymakamlık yanlısı olarak G p r' n yakalanmasına çalışmaktadır. G p r de bu durumdan rahatsız olmaktadır. İmam'ın  mer'i onun için tehdit eder.

G p r' n adamlarından Halil yakalanır Sivas cezaevine konur. Halil buradan iki kez kaçar.

Reşadiye Tura  Köyü'nden Cerrahlar'ın kısıraklarının  alınması ve bölgede bazı koyun sürülerinin  alınması olayı  eteyi birbirine düşürür, yakalanırlar ve hapse atılırlar.

Daha sonra çıkan genel aftan yararlanırlar ve normal yaşantıya geçerler. G p r Taşlıca'da evlenir, çoluk  ocuk sahibi olur, 30 yıl kadar önce de ölmüştür.

Yine isimsiz bir ozan günün olaylarını ve G p r' n  etelik yaşantısını aşağıdaki dörtlüklerle günümüze ulaştırmıştır.

Bu dörtlükler türküye çevrilmiş ve günümüzde Niksar, Reşadiye, Erbaa, Almus Yörelerinde halen söylenmektedir.

Türkünün Sözleri:

G p r' m k   ceksin

Beşliyi nedeceksin

Kaymakamın  n nde

Ne cevap vereceksin

Çaldağı'nın tepesi
Görünmüyor ötesi
Yürümüşte geliyor
Halil'imın çetesi

Güpür geliyor Güpür
On iki uşak ile
Gelme İmam'ın Ömer
Vururum fişek ile

Çaldağı'nın başına
Arka verdim taşına
Akıllanmadık Halil'im
Neler geldi başına

Çaldağı'nın başına
Bir daha çıkarmıyım?
Meşenin dallarına
Beşliği asarmıyım?

Güpür Bereketli'li
Halil bilmem nereli
İkisi de bir boyda
Başlıkları sırmalı

(Koyuncu, 2010: 40-43).

54.d. GÜPÜR TÜRKÜSÜ

Güpür bereketli bilmem halil nereli
İkiside bir boyda başlıhları sırmalı

Güpürüm güçüçeksin beş düyü nedeceksin

Kaymahamın önünde ne sival vereceksin

Güpür nerde görüldü cendermeler yürüdü
Biz üstüne gelemek onun namı yürüdü

Çu zinavın düzüne bi yerlü at gelmiş
Güpürü vurmuyolar müdürden kağıt gelmiş.

Çal dağının depesi görünmüyo ötesi.
Çevürmüşde geliyo güpür beyin çetesi

Çal dağının başına çihar da baharmıyım
Meşenin dallarına beşlüyü daharmıyım.

Çal dağının başında güpürün yatahları
Sürdüler kömüşleri angıldar bacahları

Veli beyin düzünde güpür düğün ediyor
Erzah alurum diye uşah telef ediyö

Dağlarda meşelerde gül yağı şişelerde
Eller almış yarımı ben galdım köşelerde

(Kaçar, 1975: 168).

55.a. GÜZEL SENİ SEVDİM ANCA DÜNYADA

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Murtaza KURT

Derleyen: Arif MEŞHUR

Güzel seni sevdim anca dünyada
Yüzüne baktığım kâr bana yeter

Dolaştırma beni şem-a ziyada
Bu kadar yandığı yâr bana yeter

Hublarının menzil engin göreceksin
Dost elinden bade olsa içersin
Beni görüp gaşın yıkar geçersin
Bir kez hatırımı sor bana yeter

Katibi'yem candan sadakatim var
Muhabbet yolunda seyahatim var
Bilirim ulusun kanaatim var
Sineni sineme sar bana yeter

(THM Sözlü Eserler Antolojisi I, 2006: 436).

55.b. GÜZEL SENİ SEVDİM ANCA DÜNYADA

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Murtaza KURT

Derleyen: Arif MEŞHUR

Notlayan: Arif MEŞHUR

1.

Güzel seni sevdim ancak dünyada
Cemalin gördüğüm kar bana yeter
Dolaştırma beni ama ziyade
Bu kadar yandığım nar bana yeter

2.

Kömür gözlüm her endamın gül gibi
Cemalin gül gibi zülfün tel gibi
Her güzele meyil vermem el gibi
Alemde bir tane yâr bana yeter

3.

Hublarının menzil menzil göçersin

Dost elinden dolu bade içersin

Beni görüp yönün öte dönersin

Bir kez hatırlımı sor bana yeter

4.

Ellerinde dolu bade süzerler

Gam odur ki kara bağrım ezerler

El içinde sefil zari gezerler

Alemde çektiğim ar bana yeter

5.

Katibi'yem candan sadakatim var

Muhabbet yolunda seyahatim var

Bilirim ulusun kanaatim var

Sineni sineme sar bana yeter

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 190).

56.a. HAK MUHAMMET ALİ GÖNDERMİŞ

Yöre: Tokat / Zile / Kervansaray

Kaynak Kişi: Sadık ÖZTAŞDEMİR

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Hak Muhammet Ali göndermiş (bana yârim)

Hünkar Hacı Bektaş Veli göndermiş (bana ey)

Şu dünyada can da tene bir konuk

Muhammet meydanı kabul et isteyince (meydanı bana ey)

(hey) Şu dünyada ben istemem durmaktan
 Muhammed'e kendi verdi parmaktan
 Cennet-i alemde akan ırmaktan (bana ver)
 Güzel benlerini sevdiğim dilber

Kömür gözlüm yollarımı gözlermiş
 Bekleme yolumu gelemem dilber
 Eşim dostum yaranlarım özlermiş
 Büküldü bellerim gelemem dilber

Şu dünyada ben usandım durmaktan
 Altın yüzük şule verir parmaktan
 Cennet-i âlâda kevser ırmaktan
 Ben sensiz içemem sevdiğim dilber

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 442).

56.b. HAK MUHAMMED ALİ GÖNDERMİŞ

Yöresi: Tokat - Zile

Kaynak:

Derleyen: Ank. Dev. Kons.

Notlayan: Ateş Köyoğlu

Hak Muhammed Ali göndermiş, göndermiş, göndermiş, göndermiş
 Bana yarım Hünkâr Hacı Bektaş Veli göndermiş bana ey
 Şu dünyada can da tene bir konuk bir konuk bir konuk Muhammed
 Meydanı kabul et isteyince meydanı bana ey

Hey şu dünyada ben usandım durmaktan, durmaktan, durmaktan, durmaktan
 Altın yüzük şule verir parmaktan
 Cenneti alâda akan ırmaktan bana ver
 Güzel benlerini sevdiğim dilber

Kömür gözlüm yollarımı gözlermiş
 Bekleme yolumu gelemem dilber
 Eşim dostum yaranlarım özlermiş
 Büküldü bellerim gelemem dilber

Şu dünyada ben usandım durmaktan
 Altın yüzük şule verir parmaktan
 Cennet-i âlâda kevser ırmaktan
 Ben sensiz içemem sevdiğim dilber

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 191-192).

57.a. HAMAM YAPTIM TAŞINA

Yöre: Tokat / Reşadiye / Bereketli

Kaynak Kişi: Osman ÖZTÜRK

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Hamam yaptım taşına (nar nar nazlı da yâr)
 Yârimin tafasına (vay gülüm Ayşe'm bize gel)
 Kırdın güzel gönlümü (nar nar nazlı da yâr)
 Haber ver ustasına (vay gülüm Ayşe'm bize gel)

Terekte sekiz elma (nar nar nazlı da yâr)
 Dördün al dördün alma (vay gülüm Ayşe'm bize gel)
 Sakladım yârim için (nar nar nazlı da yâr)
 Canım al birin alma (vay gülüm Ayşe'm bize gel)

Hamam durur suyu yok (nar nar nazlı da yâr)
 Su gelir de tası yok (vay gülüm Ayşe'm bize gel)
 Gelmez yârin haberi (nar nar nazlı da yâr)
 Bekledim postası yok (Vay gülüm Ayşe'm bize gel)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 444).

57.b. HAMAM YAPTIM TASINA

Yöresi: Tokat - Reşadiye - Bereketli

Kaynak: Osman Öztürk

Derleyen: Ank. Dev. Kons.

Notalayan: İsmet Akyol

1.

Hamam yaptım tasına nar nar nazlı da yâr
Yârimin tafrasına vay gülüm Ayşe'm bize gel
Kırdın güzel gönlümü nar nar nazlı da yâr
Haber ver ustasına vay gülüm Ayşe'm bize gel

2.

Terekte sekiz elma nar nar nazlı da yâr
Dördün al dördün alma vay gülüm Ayşe'm bize gel
Sakladım yârim için nar nar nazlı da yâr
Canım al birin alma vay gülüm Ayşe'm bize gel

3.

Hamam durur suyu yok nar nar nazlı da yâr
Su gelir de taşı yok vay gülüm Ayşe'm bize gel
Gelmez yârin haberi nar nar nazlı da yâr
Bekledim postası yok vay gülüm Ayşe'm bize gel

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 193).

58. HATIRINA DÜŞME SORMAZ HALİMDEN

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Mahmut SALAN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Hatırına düşmez sormaz halimden

Kirpikleri siyah kalem kaşlı yâr (durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey)

Fikrin zikrin çıkmaz oldu aklımdan

Kendi melûl melûl gözü yaşlı yâr (durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey)

Gönül aşk atına binip yarışmaz

Gam ı hicran devranına karışmaz (durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey)

Çoktan beri kûsülüüz barışmaz

Beniminen mercimeği taşlı yâr (durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey)

Dertli seri sefil gurbet ellerde

Bir zaman şöreti gezer dillerde (durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey)

Yârim gelir deyi gözü yollarda

Anadan gülmedik garip başlı yâr (durnam durnam yareli durnam allıdır sunam ey)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 453).

59. HER SABAH HER SABAH CÜMBUŞA GELİR

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Aşık Veli AYDIN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Her sabah her sabah cümbuşa gelir (el aman)

Dağlar daşlar dostum adım çağırır (he dost hey el aman sevdiğim)

Bülbül de gül için figana başlar (el aman)

Çağlar çağlar dostum adım çağırır (ya gel dost dost)

Derdimi söylesem uçan guşlara (el aman)

Bakmıyon mu gözümdeki yaşlara (he dost hey el aman sevdiğim)

Sular başın vurur taştan taşlara (el aman)

Çağlar çağlar yârin adın çağırır (ya gel dost dost)

Gitmez oldu yâre giden yollarım (el aman)

Felek kırdı kalkmıyor ki kollarım (he dost hey el aman sevdiğim)

Bir gün olup sussa bile dillerim (el aman)

Söyler söyler yârin adın çağırır (ya gel dost dost)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 463).

60. HER SABAH HER SABAH GÜLŞEN İÇİNDE⁴⁸

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Sadık DOĞANAY

Derleyen: Nida TÜFEKÇİ

Her sabah her sabah gülşen içinde

Ne firkatli düştüm (canım canım) çare bülbülem

Sen de benim gibi devran içinde

Bulmadın derdine çare bülbülem

Türlü sevdalara saldın bu başı

Dinmedi alemde çeşmimin yaşı

Titretir yaremi kavim kardeşim

Garip düştüm bu diyare bülbülem (canım canım gülüm gülüm yörü)

Kalmıyasan geri

Sıtkı'nın dertleri dilde müşküldür

Bu aşkın elinden (gülüm gülüm) gözlerim seldir

Senin arzumanın bir gonca güldür

⁴⁸ Ayrıca bakınız: Özer, 83-85.

Sadık Doğanay'ın ses kayıtlarını dinlediğimizde ise:

1. dördlüğün 2. dizesindeki “Çare bülbülem” “Zare bülbülem” şeklinde
2. dördlüğün 3. dizesindeki “Titretir yaremi” “Yitirdim yareni” şeklinde
3. dördlüğün 4. dizesindeki “Benim arzumanım bir gonca güldür” “Benim arzumanım pir’e bülbüldür (dosta bülbüldür)” şeklinde, bazı değişiklikler olduğunu görmekteyiz (Özer, 68).

Kurt, El Vurup Yaremi İcıtme Tabip Zileli Âşık Sadık Doğanay, 62-64.

Benim arzumanım dosta bülbülem⁴⁹

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 464).

61.a. HEY ONBEŞLİ ONBEŞLİ⁵⁰

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Hamdi TÜFEKÇİ

Derleyen: Nida TÜFEKÇİ

⁴⁹“Benim arzumanım bir gonca güldür” (Özer, 83-85).

⁵⁰Ayrıca bakınız. Günesen, U. (1968). Tokat Folklorundan Örnekler “Hey Onbeşli”, 14.

Kurt, “Hey Onbeşli Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı?”, 340.

“Türkü 1943 yılında Muzaffer Sarısözen başkanlığındaki Ankara Devlet Konservatuvarı derleme ekibi tarafından o zamanki Tokat Belediye Başkanı Mustafa Yolcu’dan ve yerel müzisyen Emin Diker’den derlenmiş, ancak Konservatuvar arşivlerinde kalmış gün yüzüne çıkmamıştır. Bu derlemedeki ezgi yapısı ve sözler de oldukça ilginçtir.

Türkünün derleme fişlerindeki sözlere bakıldığında

Hey on beşli on beşli

Tokat yolları taşlı

On beşliler gidiyor

Kızların gözü yaşlı

Aslan yârim kız senin adın Hediye

Ben dolandım sen de dolan gedige

Fistan aldım endazesi on yediye

Az mı geldi gönderdiğim hediye

şeklinde seyretmekte, ancak ikinci kıtaya ait sadece bir dize yer almaktadır. Çok bilinen ve birçok türküde eş metin olarak kullanılan mani türü bir söz olduğundan, ikinci kıta da aşağıdaki gibi olduğunu tahmin etmekteyiz.

Köprünün altı diken

Yaktın beni gül iken

Allah da seni yaksın

Üç yıllık gelin iken

Muzaffer Sarısözen ve ekibinin yaptığı derlemelerde, derlenen esere ait normalin dışındaki özel bilgiler mutlaka yazılmaktaydı. Şayet bu eser bir ağıt olsaydı Muzaffer Sarısözen derleme fişindeki düşünceler kısmına ağıt ibaresi düşerdi.

Bu derleme kaydında türkü sadece sözel değil ezgisel açıdan da küçük değişimlere uğramıştır. Bu derlemede ezgi Karcıgar arızalı Hüseyini olarak icra edilmiş ve ezgi işleyişinde adeta oturak havası olduğunu bağırırcasına nakarat kısmında benzerlerine sıklıkla oyun havalarında rastlanan La-Mi aralığında atlayan ezgi işleyişi ve aman aman şeklindeki katma sözler eklenmiştir. Kısaca arşivlerde saklı kalmış olan bu kayıta da ağıt olduğuna dair herhangi bir ibare olmadığı gibi tam tersi çok açık bir şekilde oturak havası olduğu bellidir.” (Kurt, “Hey Onbeşli Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı?”, 339-340).

Üçüncü ve son kayıt ise Nida Tüfekçi’nin, babası Hamdi Tüfekçi’den derlediğini iddia ettiği kayıttır. Bu derlemeye ait ne bir ses kaydı, ne de derleme fişi mevcuttur. Nota üzerinde derleme tarihi bulunmamakta, sadece 24.05.1977 repertuar kurulu inceleme tarihi bulunmaktadır. Buna göre türkü bu tarihten önce derlenmiştir. Bu kayıtlardaki icra şeklinde veya notanın üzerinde de türkünün ağıt olduğuna dair herhangi bir not bulunmamaktadır. Aksine hem Nida Tüfekçi kayıtları hem de notası son derece kıvrak ve oyun havası niteliğindedir. Yine bu derlemedeki sözler değişime uğramış 1927 ve 1943 kayıtlarındaki ikinci ve üçüncü kıtalar birçok türküde kullanılan mani tarzı sözlerle değiştirilmiş durumda karşımıza çıkmıştır (Kurt, “Hey Onbeşli Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı?”, 342).

Hey onbeşli onbeşli
 Tokat yolları taşlı
 Onbeşliler gidiyor
 Kızların gözü yaşlı

Bağlantı:

Aslan yârim kız senin adın Hediye
 Ben dolandım sen de dolan gel gediye
 Fistan aldım endazesini on yediye

Giderim elinizden
 Kurtulam dilinizden
 Yeşil baş ördek olsam
 Su içmem gölünüzden

Bağlantı

Gidiyom gidemiyom
 Sevdim terk edemiyom
 Sevdiğim pek gönüllü
 Gönlünü edemiyom

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 467).

“Seferberlik denilen birinci Cihan savaşında 5-6 cephede harp eden Osmanlı İmparatorluğu, yaptığı muharebelerde silâh altındaki askerlerinin çoğunu şehit vermiştir. Harp devam ettiği için, asker ihtiyacını karşılamak amacıyla 1315 doğumlu gençleri de askere aldı.

Tokat’ta Hediye isimli bir kızın da 15 doğumlu bir nişanlısı vardı ve bu arada o da askere alındı. Bu heyecanın verdiği ilhamla taa bugüne kadar gelen “Hey Onbeşli”

türküsü yazıldı ve halk ağzında bestelendi. Söylendi ve çalındı. Hâlâ da aynı güzellikte söylenmekte ve çalınmaktadır.” (Günesen, 1968: 14).

“Türk halkının yaratıcılığının en güzel örneklerini, yaşamının parçası olan olayları, yıllar geçse de unutmuyarak belleğinde canlı tutan halkımızdan derledikçe görürüz.

İmparatorluğun hemen bütün sınırlarında, değişik zamanlarda sürüp giden savaşlar, özellikle, ülkemizin o yıllarda içinde bulunduğu politik yapıdan da kaynaklanarak birçok yerde maceraya dönüşmüş; sonuçtan büyük umutlar bekleyen, düşülkesinde yaşayan komutanlar, birkaç günlük savaş sonunda, halkımızı yıllarca sürecek acılara bırakmıştır.

Onbeşlilerin Acısı: H. 1315 - M. 1899-1900 lülerin çocukluğu...

11 Kasım 1914 yılında I. Dünya Savaşı'na giren İmparatorluğun, ordu komutanı Enver Paşa'nın düşülkesinde yaşattığı sözde gerçeklerle, ordumuzun, halkımızın gerçekleri çok çabuk çatışmış ve 9 Aralık 1914 de başlayan Sarıkamış Harekatı, 19 Aralıkta, 90.000 kişilik ordumuzun sert kışa, silahsızlığa, düşmana kırdırmasıyla 10 günde <<hezimetle>> sonuçlanmıştır.

Kafkas cephesinde başlayan savaş, 1914 den 1918 sonlarına değin Anadolu topraklarının, kentlerinin alınıp verilmesiyle, Doğu Anadolunun bütününe yayılırken, çökmekte olan İmparatorluğu parçalamaya çalışan dış güçler, yönetimimizde bulunan Irak, Suriye ve S.Arabistan'da ordumuzu zayıf yakalamanın hıncıyla saldırıyor, Hicazlarda, Yemenlerde yiğitlerimizin kırılması bitmek bilmiyordu.

Anadolu içlerinden gelen delikanlılar, bilmedikleri, görmedikleri, duymadıkları vatan topraklarında çarpışıyor, geride kalanlar yavrularından, yavuklularından bir haber alabilmek, yaşadıklarına inanmak için yaşamaya direniyorlardı. Her gidenin kolay kolay dönmediği karlı, çöllü topraklara, ihtiyar, genç demeden askerler gönderiliyordu.

Artık sıra, savaşın açısıyla yanan Anadolu insanının çocuklarına, 14-15 yaşındaki çocuklarına geliyordu. Başkomutan vekili Enver Paşa'nın ve yönetimine girdiği Alman subaylarının tutkuları son çırpınış içinde ellerini vatani kurtarmak için 1315 doğumlu çocuklara uzatıyor, onları, vatani savunmaya yolluyordu.

Vatan tutkusunu duyguların en yücesi sayan, çocuklarımız, büyük sevinç içinde, sonlarını düşünmeden, inançla, bilmedikleri topraklara, niçin düşman olduklarını bilmedikleri askerlere karşı, savaşmaya gidiyor; köylerinden, kasabalarından törenlerle

uğurlanıyordu. Bu yüzyılın imparatorluğunda, hemen ilk kez yaşanan bir dramdı: 1315 liler de askerdı artık...

Gidenler sel gibi gidiyor, işe yaramaz olanlar, gelebilirlerse vatana gazi olarak dönüyordu, gelemeyenlerin ölüm haberleri ya alınıyor ya da alınamıyor, kayıp sayılıyordu. Ancak analar, bacılar, eşler acılarını, bağırklarına taş yapıp saklıyorlar, artık oğullarını, ağalarını, sevgililerini, yavrularını, ağıtlarda, türkülerde yaşatmaya çalışıyorlardı.” (Sevinçli, Mayıs 1979: 8659).

“HEY ONBEŞLİ” TÜRKÜSÜNÜN ÖYKÜSÜ

I. ONYEDİLİLER’İN AĞIDI

Sizin oralarda bahar mı yaz mı
Yoksa şimdilerde kar mı ayaz mı
Bir fotoğraf yolla gönlüm ısınsın
Giydiğin urbalar kara mı boz mu

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’nda yedi cephede birden savaştı. Yaklaşık bir buçuk milyon Anadolu insanı bu savaşlarda öldü.

Yedi cepheye de birden asker bulmak oldukça güç bir işti. Onun için devlet seferberlik ilan etti. Eli silah tutan herkes askere çağrıldı.

Ancak imamlar, bedel ödeyenler, kendi yerine bir başkasını bulup gönderenler (Buna vessek ya da sahal denirdi), bir evin bir erkeği olanlar askere alınmadı. Birden çok kardeşlilerden ise yalnız bir tanesi askerlik dışı bırakıldı. O günlerde çocuk yaşta olanlar: “Bir ölüm kalım günü gibiydi, berihay (hayberi) davulları çalındı, seferberliğin ilan edildiğini bu davul seslerinden anladık Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu, sanki kıyamet kopuyordu.” diye anlatırlar.

Türkmen kocaları 1315 doğumlu olanların hemen tümünden bu savaşlarda öldüğünü ya da sakat kaldığını, esir edildiğini söylerler. Ve bunların ardından yakılan ağıtlar, söylenen türküler belleklerimizdedir:

Hey onbeşli onbeşli
Tokat yolları taşlı
Onbeşliler geliyor
Kızların gözü yaşlı

Onbeşliler'den sonra 1316 doğumlu olanlar askere alındı. Sonra çocuk denecek yaşta askere çağrılan onyedililer. Bir kısmı okullarından alınıp cephelerden cephelere koşturulan onyedililerin çok azı bu savaşıardan sağ olarak kurtulabilmiştir..." (Tanses, 2005: 260).

61.b. HEY ONBEŞLİ

"Hey onbeşli onbeşli Türküsünün Tokat çağrışımı olduğu için Tokat'a ayit olduğu bilinir ya da biz öyle biliyoruz.

Ancak bu türküy e geçmişte olduğu gibi bugün de "bizim" diyenler vardır. Tokat türkülerinin Kaderimidir nedir? Bir zamanlar da Ordular ve Sivaslılar türkülerimizi sahiplenmeye kalkmışlardır.

"Sarardım ben sarardım" özbe öz bir Tokat türküsüdür. Ama aynen "Apdurrahman Halayı" gibi o da Sivas literatüründe Sivas Türküsü olarak geçer.

Türkülerimizi genelde komşu iller sahiplenirdi. "Hey Onbeşli"yi 1968'lerde Yozgat sahiplenmiş. Nida Tüfekçi, "Bu Akdağmadeni türküsüdür" demişti. O günlerde rahmetli Fethi GÜNESEN ve arkadaşlarından da gereken cevabı almıştı.

Şimdikilerdeki sahipler çok uzaktan. Adanalılar bu kere ortağımız. Nida Tüfekçi'nin babası Hamdi Tüfekçi askerliğini Tokat'ta yapmış, türküyü almış götürmüş Akdağmadeni türküsüne çevirmiş.

Adanalı İboş Ali Ağa 1315 (1899) liler dendir. Askerliğini Tokat'ta yapmış güya türkü İboş Ali Ağa ile Adana'da oturan Arabacı Selahattin'in kızı Hediye'nin aşk hikayesine dayalıymış. İboş Ali Ağa aynı zamanda bağlama çalar. Askerden döndükten sonra türküyü Adana'da okur.

Daha sonra da İboş Ali Ağa'nın çırağı olan ve Adana'da saz evi olan Ali Limoncu çalar ve söyler.

Buraya kadar olanı Kültür Bakanlığı koro şefi Halil Atılğan'dan dinledim. İkinci savunu, Günaydın Gazetesi'nden emekli Erol Aktı'dan geliyor. O da Hey Onbeşli'nin Adana'ya ait olduğunu söylüyor.

Kendisi konservatuar hocasıdır. Kendisi ile telefonda görüştüm. Olayı annesinden ve müzikçi olan dayısı Hüsnu Özses'den dinlemiş. Oda türkünün İboş Ali Ağa'ya ait olduğunu söylüyor.

Tokat'ta da konuya yatkın uydurulmuş bir öyküde yok. Ancak olayın gerçekliğini anlamak için sözlerden konuya bakmak gerektiğini duyarak türkünün sözlerini

araştırdım. Özellikle birinci kıtadan sonra söylenen “kavuştak” görünümlü dörtlükteki sözler ilginç.

“Aslan yarım kız senin adın Hediye ben dolandım sende dolan gel gedik’e (gediğe). Fistan aldım endazesini onyediye”

Şimdi burada üzerinde durulması gereken dört tane sözcük var. HEDİYE, GEDİK, FİSTAN, ENDAZE. Hediye, sözlük anlamı armağan. Ancak TOKAT yöresinde kızlara isim olarak ta veriliyor. Tokat’ın her ilçesinde bu isme rastlanır. Adana’da böyle bir ismin kullanılıp kullanılmadığını bilmiyorum. “Adana Yıllığı”ndan Adana türkülerini inceledim. Hey Onbeşli türküsünde geçen sözlerle karşılaşmadım.

Hediye, türkünün kahramanı ve aşık olunan kız. Fistan, Anadolu’da çokça kullanılan bir kadın giysisi adı. Bazı yörelerde “entari”, “üç etek”, “bindallı” gibi isimlerde alır. Endaze 65 cm. uzunluğunda olan eski bir ölçü birimidir. Bu da ortak kullanımlı olabilir.

Gedik, tümüyle Tokat’ı vurgulayan bir sözcük. Gedik, yüksek yerlerden geçit veren yollardır. İki tepenin arasında geçiş sağlayan çukurluktur. Bu doğa adı Tokat’ta çok kullanılır. Örneğin: Reşadiye’den Bereketli Beldesi’ne giden yolda Bereketli Gedik’i, Tokat merkez köylerden Alan’da Harman Gedik’i Reşadiye yöresinde 1800 metre yükseklikteki Erdem Tepesi eteğindeki yaylalardan birinin adı da Gedik Yaylası’dır.

Ayrıca Tokat yöresinde yüksek tepelere “kıran” da denir. Buna dayalı türkü sözleri de vardır.

Örneğin:

Aşma kırandan aşma

Ben seni tanıyorum

Yayla çiçeklerini

Yar sen sanıyorum

veya her kırandan aşanı yar seni sanıyorum

Sarsu kıranında kıratım kişner”

..... kırat kaldır ayağını nallayım

Nallayım da seni yare yollayım”

Hal böyle olunca düpe düz bir ovadan oluşan Adana’da ne tepe ne gedik ne de kıran olur. Öyleyse “gedik” sözünü söyleyen de Adanalı olamaz. Belirttiğim gedik, hediye, fistan ve endaze Tokat’ta çok yaygın kullanılan yöresel sözlerdir.

Türkünün içeriğini de gurbetten sıla özlemine dayalı değildir. Yani Tokat’ta askerlik yapan birinin sıla hasretine yada sıladaki sevgiliye seslenişi değildir.

Aksine gurbete çıkma hazırlığı yapan birinin tavrıdır. Yani 1899’lılarda (1315 lilerin) askerlik kurası çıkmış. 1315 doğumlu Tokatlı genç de gurbete gitmeden önce sevgilisiyle görüşmek, buluşmak istiyor. En uygun yer olarak ta gedik’i görüyor “ben dolandım sen de gedik’e gel” diyor.

Burada 1315’lilerin arasında birçok sevgilinin olacağı düşüncesiyle “Onbeşliler gidiyor kızların gözü yaşlı” diyor. Türkü Tokat’tan ayrılacak olan birinin duygularını dışa vuruyor.

Türkünün birinci ve ikinci dördlüğü Tokat vurguludur. İkisinde de Tokat adı geçer. “Tokat yolları taşlı, Tokat yolu kaldırım” gibi. Diğer iki dördlük zaten maniden oluşmaktadır.

Türküyü okurken bazıları kavuştak bölümündeki kısmı “ben dolandım sen de dolan gedik’e” yerine sen de dolan gel beriye” derler. Kesinlikle yanlıştır. Doğrusu “dolan gedik’e” dir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi “hey onbeşli” bir Tokat türküsüdür. İboş Ali Ağa askerliğini 1315’li olarak Tokat’ta yaptığından türküde o yılların türküsü olduğundan, kendisi iyi bağlama çaldığından, türkünün kıvraklığıda ilgi çektiğinden, türküyü Adana yöresine taşımış olabilir.

Türkü daha çok İboş Ali Ağa’nın çırağı olan ve Adana’da müzik evinde bulunan Limoncu ali tarafından Adana yöresinde çok çalınmış ve söylenmiş. Bu nedenle de Adana türküsü kanaatını uyandırmış olabilir.

Türkünün kavuştağındaki “aslan yarım senin adın hediye, fistan aldım endazesini on yediye, ben dolandım sen de dolan gediğe” derken Tokat’lı delikanlı sevdiği Hediye’sini askere gitmeden bir kere daha görmek ve ona aldığı fistanı vermek için gediğe dolan demiş, olabilir.

Neresinden bakarsak bakalım “HEY ON BEŞLİ” bir Tokat türküsüdür.

Türkü aslında duygusal içerikli bir türküdür. Ancak Anadolu’da bir çok türküde olduğu gibi hey onbeşlinin melodisi de coşkulu bir oyun havası tarzında söylenir.

Türkünün sözleri:

Hey onbeşli onbeşli
 Tokat yolları taşlı
 Onbeşliler gidiyor
 Kızların gözü yaşlı

Aslan yarım kız senin adın hediye
 Fistan aldım en dazesı onyediye
 Ben dolandım sende dolan gedik'e

Tokat yolu kaldırım
 Düştüm beni kaldırın

Hediyenin uğruna
 Vurun beni öldürün

Aslan yarım kız senin adın hediye
 Fistan aldım endazesı onyediye
 Ben dolandım sende dolan gedik'e

Gidiyom gidemiyom
 Az doldurun içemiyom
 Sen benden geçtin emme
 Ben senden gecemiyom

Aslan yarım kız senin adın hediye
 Fistan aldım endazesı onyediye
 Ben dolandım sende dolan gedik'e

Gidiyom elinizden
 Kurtulam dilinizden

Yeşil baş ördek olsam
Su içmem gölünüzden

Aslan yarım kız senin adın Hediye
Fistan aldım endazesini on yediye
Ben dolandım sende dolan gedik'e

(Koyuncu, 2010: 103-108).

61.c. [HEY ONBEŞLİ ONBEŞLİ]⁵¹

Hey onbeşli onbeşli
Tokat yolları taşlı
Onbeşliler gidiyor
Kızların gözü yaşlı

Aslan yarım kız senin adın hediye
Ben dolaştım sende dolan gel beriye
Fistan aldım endazesini on yediye
Aslan yarım kız senin adın hediye

Tokat yolu kaldırım
Düşdüm beni kaldırım
Hediyemin uğruna
Çekinde beni öldürün

Aslan yarım kız senin adın hediye
Ben dolaştım sende dolan gel beriye
Fistan aldım endazesini on yediye
Aslan yarım kız senin adın hediye

Giderim elinizden
Kurtulam dilinizden

⁵¹ 1315 tevellüdlerin İstiklal harbine genç olarak askere gitmeleri sebebiyle genç kızların söylediği türküdür (Altınok, 1969: 39).

Yeşil baş ördek olsam
Su içsem gölünüzden

Aslan yarım kız senin adın hediye
Ben dolaştım sende dolan gel beriye
Fistan aldım endazesini on yediye
Aslan yarım kız senin adın hediye

(Altınok, 1969: 39).

61.ç. DAMDAN ATTIM KENDİMİ⁵²

(HEY ONBEŞLİ)

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Feryadi Hafız Hakkı Bey

Derleyen: Plaktan Yazıldı

Notaya Alan: Necdet Kurt

Kayıt Tarihi: 1927-28

Damdan attım kendimi
Bulamadım rengimi
Hovardalık pek kolay
Öğrenmeli kendini

Aslın⁵³ da güzelim kız senin ismin Hediye
Fındık, fıstık aldım güzel, yemiye
Manto aldım güzel sana gey diye⁵⁴

Hey onbeşli onbeşli
Bağdat yolları taşlı

⁵² “Türkünün Tokat’taki Varyantları: Zileli Halil adıyla bilinen Halil Gürgöze tarafından 1930’lu yıllarda (Ünlü; 2016) taş plağa okunmuş olan Cemile türküsü ile yerel sanatçıların düğünlerde okuduğu Şu Derenin Uzununu (Samanlıkta Serçeler) adlı türküler (Günesen; 1968).” (Kurt, “Hey Onbeşli Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı?”, 332).

⁵³ “Aslında” şeklinde yer alır (Kurt, “Hey Onbeşli Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı?”, 330).

⁵⁴ “geymiye” (Kurt, “Hey Onbeşli Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı?”, 331).

Onbeşliler giderse
Kızların gözü yaşlı

Aslın da güzelim kız senin ismin Hediye
Kal efendim saat geldi yediye
Fındık, fıstık aldım gülüm ye diye

İrmağı geçti gelin
Gediği aştı gelin
Eğil biyol öpeyim
Yüreğim geçti gelin

Aslın da güzelim kız senin ismin Hediye
Ben dolaştım sende dolaş gediğe
Manto da aldım güzel güzel geymeye
Fındık, fıstık aldım gülüm yemeye

Penceresi beş camdan
Konyak içtim fincandan
Al martini, vur beni
Ben de bıktım bu candan

Aslın da güzelim kız senin adın Hediye
Kal efendim, saat geldi yediye
Fındık, fıstık aldım gülüm yemiye

(Kurt, 2015: 211).

61.d. HEY ONBEŞLİ ONBEŞLİ (OYUN HAVASI)

Yöresi: Tokat

Kaynak: Hamdi Tüfekçi

Derleyen: Nida Tüfekçi

Notlayan: Nida Tüfekçi

1.

Hey onbeşli onbeşli

Tokat yolları taşlı

Onbeşliler gidiyor

Kızların gözü yaşlı

Aslan yârim kız senin adın Hediye

Ben dolandım sen de dolan gel gediye

Fistan aldım endazesini on yediye

2.

Giderim elinizden

Kurtulam dilinizden

Yeşil baş ördek olsam

Su içmem gölünüzden

Aslan yârim kız senin adın Hediye

Ben dolandım sen de dolan gel gediye

Fistan aldım endazesini on yediye

3.

Gidiyom gidemiyom

Sevdim terkedemiyom

Sevdiğim pek gönüllü

Gönlünü edemiyom

Aslan yârim kız senin adın Hediye

Ben dolandım sen de dolan gel gediye

Fistan aldım endazesini on yediye

4.

Tokat yolu kaldırım

Düştüm beni kaldırın

Hediye'min uğruna

Vurun beni öldürün

Aslan yârim kız senin adın Hediye

Ben dolandım sen de dolan gel gediğe

Fistan aldım endazesini onyediye

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 200).

61.e. HEY ONBEŞLİ ONBEŞLİ

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Hamdi TÜFEKÇİ

Derleyen: Nida TÜFEKÇİ

Hey onbeşli onbeşli

Tokat yolları taşlı

Onbeşliler gidiyor

Kızların gözü yaşlı

Aslan yârim kız senin adın Hediye

Ben dolandım sen de dolan gel gediye

Fistan aldım endazesini on yediye

Az mı geldi gönderdiğim hediye

Giderim elinizden

Kurtulam dilinizden

Yeşil baş ördek olsam

Su içmem gölünüzden

Aslan yârim kız senin adın Hediye

Ben dolandım sen de dolan gel gediye

Fistan aldım endazesini on yediye

Az mı geldi gönderdiğim hediye

Gidiyom gidemiyom

Sevdim terk edemiyom
 Sevdığım pek gönüllü
 Gönlünü edemiyom

Aslan yârim kız senin adın Hediye
 Ben dolandım sen de dolan gel gediye
 Fistan aldım endazesı on yediye
 Az mı geldi gönderdiğim hediye

Gidiyom bende bende
 Bir arzum kaldı sende
 Yaprak gibi sarardım
 Seni gördüğüm yerde

Aslan yarım kız senin adın hediye
 Ben dolandım sende dolan gel beriye
 Fistan aldım endazesı on yediye
 Az mı geldi gönderdiğim hediye

(Adıgüzel, 2004: 64).

61.f. HEY ONBEŞLİ⁵⁵

Hey onbeşli, onbeşli
 Tokat yolları taşlı
 Onbeşliler gidiyor
 Kızların gözü yaşlı

Aslan yarım kız senin adın Hediye
 Ben dolandım sende dolan gel gediğe
 Fistan aldım endazesı on yediye
 Azmı geldi gönderdiğim hediye

⁵⁵Ayrıca bakınız. Günesen, F. (Nisan 1961). Tokat Folklorü. Hey Onbeşli Onbeşli. s. 12

Tokat yolu kaldırım
 Düştüm beni kaldırın
 Hediyeimin yoluna
 Vurun beni öldürün

Giderim elinizden
 Kurtulam dilinizden
 Yeşil baş ördek olsam
 Su içmem gölünüzden

(Yardımcı, 1988: 12-13).

“1334-35 yıllarında Yunanlılar İzmirli işgale hazırlanıyor, Ruslar Erzincana kadar gelmiş, Padişah İngilizlere iltica etmiş Hükümet o kadar zayıflamıştı ki Tokat Ceza evinde nöbetçi kalmadı ve hapisler ellerini kollarını sallayarak çıktı ve gittiler. Bir yandan da şeriatçılar sağdan soldan müfrezeler halinde Şehiri tehdit etmeye başlamıştı. Bu yurdun her yerinde böyle idi. Ve bu durum karşısında Atatürk İstiklâl savaşı için harekete geçmişti. Elde asker olmadığı için 1315 doğumlular askere alındı. Çünkü dört taraf asker firarileri ile dolu idi.

Askere giden genç 15 lilerden birisinin Hediye adında bir sevgilisi vardı.

Askere gitmenin verdiği heyecan ve sevgilisinden ayrılmanın verdiği hüznün ile delikanlı (Hey 15 li) türküsünü yakmış ve bu şekilde meydana gelmiştir.” (Günesen, Nisan 1961: 12).

62.a. İZZETLİ HÜRMETLİ BİLİRİM SENİ⁵⁶

⁵⁶Ayrıca bakınız: Özer, 65.

Kurt, El Vurup Yaremi İncitme Tabip Zileli Âşık Sadık Doğanay, 78.

“Sadık Doğanay, bu türküyü üç kıta söylüyor ve TRT Repertuarına da bu şekilde geçmiştir; fakat araştırmalar sırasında; Araştırmacı, Murat Yıldızın “Alevi Bektaşî Deyişleri” adlı çalışmasında bu esere ait şöyle bir kıta daha olduğu görülmüştür:

Kişi vardan yoğa düştüğü zaman
 Geniş dünya olur yoksula zindan
 Yarası sinede derdi mevcuttur
 Her an gözlerinde yaş gelir böyle

(Herkes zevk içinde kalsa da bir an
 Hayali dünyadır ona boş gelir böyle)

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Sadık DOĞANAY

Derleyen: TRT İstanbul Radyosu THM Müd.

İzzetli hürmetli bilirim seni

Erin ere yolu düş gelir böyle

Kişi sevdiğini (hey dost) tenhada bulsa

TRT - THM arşivi kayıtlarında; 8.11.1978 tarihli ve 2054 No'lu Sadık Doğanay'dan derlenen bu türküyü, Halit ATILGAN, “*Türkülerin İsyanı*” adlı kitabın da, başka bir kaynağı da ek göstererek, şu şekilde yer vermiştir:

“Emir Kalkan’ın “XX. Yüzyıl Türk Halk Şiiri Antolojisi”nde (s. 37)” ise sözleri aşağıda yazıldığı gibidir.

*İzzetli hürmetli bilirim seni
Erin ere yolu düş gelir böyle
Kişi sevdiğini tenhada bulsa
Dostun dosta huyu hoş gelir böyle*

*Zengülü zengülü vurup geçince
Lokmalar hal’lolur çiğler pişince
Kadehler pas tutar sazlar coşunca
Gerçek aşıklara coş gelir böyle*

*Sefil Kemter hayal seni gezdirir
Er olanlar çifte kantar kaldırır
Ulu derya bulur kabın doldurur
Arifler elinden iş gelir böyle*

Kitapta sözleri belirtilen bu eserin altına ise devamında şöyle bir not düşülmüştür.

2. dördlüğü 1. dizesi: Zengülü zengülü vurup eşince
2. dördlüğü 2. dizesi: Lokmalar hal’lolur çiğler pişince
3. dördlüğü 3. dizesi: Ulu derya bulur kabın doldurur

Şeklinde olması gerekir. İkinci dördlüğü birinci dizesinde “zengiye-zengiye” sözcüklerinin “zengüle” olması gerekir. Osmanlıca-Türkçe Sözlükte zengüle: Çingirak, çan, tef, şark müziğinde bir makam, Türk müziğinde XI numaralı basit makam en eski makamlardan olup hicaz ailesindendir. Zeng: Zenci, pas, çalpara. Zengi: Zenci, siyah adam, XIV-XV. (Hicri VII ve IX.) arasında Şiraz havalisinde hüküm süren beyliğin adı şeklinde açıklanmıştır. “Zengüle” sözcüğü “zengiye”, “zengiye” olarak kayıtlara geçmiştir. “Zengüle zengüle vurup eşince” dizesinde, “zengüle”; “def” çalpara” anlamındadır.

(Sözler: Araştırmacı - Yazar Hayrettin İvgin’e göre: Zileli Kemteri’ye değil Emlek’in Kale köyünden Kemter Babaya aittir.)

Sadık Doğanay’ın ses kayıtları incelendiğinde ise İkinci dördlüğü birinci dizesi: “Zengülü zengülü vurup eşince” kısmı hariç Halit Atılğan’ın kitabında belirttiği şekilde okumuştur ve “Zengülü zengülü vurup eşince” kısmını ise “Zenyü zengüye vurup eşince” şeklinde okumuştur.

Halit Atılğan da, Araştırmacı - Yazar Hayrettin İvgin’i kaynak göstererek, kitabında bu eserin altına, eser sahibi olarak Kale köyünden olan ikinci bir Kemteri’nin adını eklemiştir. Fakat Zile Kemteri zaten bu köyde doğmuştur ve Annesi de bu köylüdür; ayrıca Doğanaylar’ın Kale köyünde hâlâ akrabaları bulunmaktadır. Bu sebepten burada yazılmış olan Kale köylü Kemteri’nin aslında Zileli Kemteri olduğu sonucu ortaya çıkıyor.” (Özer, 65-67).

Dostun dostu huyu hoş gelir böyle

Zengiyi zengiye⁵⁷ vurup eşince
Lokmalar hal olur çiğler pişince
Kadehler pas tutar sazlar coşunca
Gerçek âşıklara coş gelir böyle

Sefil Kemter hayal seni gezdirir
Er olanlar çifte kantar kaldırır⁵⁸
Ulu dergah bulup bulup kabını doldurur
Arifler elinden iş gelir böyle

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 493).

62.b. İZZETLİ HÜRMETLİ BİLİRİM SENİ (SEFİL KEMTER'DEN)

Yöresi: Tokat - Zile

Kaynak: Sadık Doğanay

Derleyen: İst. Rad. THM Şb. Müd.

Notlayan: Can Etili

1.

İzzetli hürmetli bilirim seni
Erin ere yolu yolu düş gelir böyle
Kişi sevdiğini hey dost tenhada bulsa bulsa
Dostun dostu huyu huyu hoş gelir böyle

2.

Zengülü zengüle vurup geçince
Lokmalara hallolur olur çiğler pişince
Kadehler pas tutar (tutar) sazlar coşunca
Gerçek âşıklara hey dost coş gelir böyle

3.

⁵⁷ “zengülü zengüle” (Kurt, El Vurup Yaremi İncitme Tabip Zileli Âşık Sadık Doğanay, 78).

⁵⁸ “kadırır” (Kurt, El Vurup Yaremi İncitme Tabip Zileli Âşık Sadık Doğanay, 78).

Sefil Kemter hayâl (seni gezdirir)²
 Er olanlar çifte kantar kaldırır
 Ulu derya bulur bulur kabın doldurur
 Ârifler elinden iş gelir böyle

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 203).

63.a. KALENİN BEDENLERİ (NİKSAR'IN FİDANLARI)⁵⁹

Yöre: Tokat / Niksar

Kaynak Kişi: Hüseyin ARSAL

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Kalenin bedenleri (yâr yâr yâr yandım)
 Koyverin gidenleri (ninanay canım ninanay nay)
 İpek bürük bürünmüş (yâr yandım ninanay nay)
 Niksar'ın fidanları (ninanay canım ninanay nay)

Bağlantı:

Hoppa nina ninanay ninanay nay ninanay canım da ninanay
 Hoppa nina ninanay ninanay nay ninanay canım da ninanay

Kaleden iniyorum (yâr yâr yâr yandım)
 Çağırsan dönüyorum (ninanay canım ninanay nay)
 Aşkından kibrit oldum (yar yandım ninanay nay)
 Üfürsen yanıyorum (ninanay canım ninanay nay)

Bağlantı

Entarisi aktandır (yâr yâr yâr yandım)
 Ne gelirse Hak'tandır (ninanay canım ninanay nay)
 Benzimin sarılığı (yâr yâr yandım ninanay nay)
 Yâre ağlamaktadır (ninanay canım ninanay nay)

⁵⁹ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 204.

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 505).

NOT: Bu türkü, Suriye ve Yunanistan’da kendi dillerinde, Güney Azerbaycan ve Rumeli’de ise Türkçe olarak icra edilmektedir (Turhan ve Adıgüzel, 2008: 204).

63.b. KALENİN BEDENLERİ

“Kalenin bedenleri yar yar yar yandım. (Nakarat)

Koyverin gidenleri hopa şinanay şinanay nay. (Nakarat)

İpek bürük bürünmüş yar yar yar yandım. (Nakarat)

Niksar’ın fidanları şinanay yavrum şinanay nay.

Hopa şinanay şinanay nay, şinanay yavrum şinanay nay.

Kaleden iniyorum yar yar yar yandım. (Nakarat)

Çağırırsan dönüyorum hopa şinanay şinanay nay. (Nakarat)

Aşkından kibrit oldum yar yar yar yandım. (Nakarat)

Üflesen söniyorum şinanay yavrum şinanay nay. (Nakarat)

Hopa şinanay şinanay nay, şinanay yavrum şinanay nay.

Nakarat.

Bir bahar günü Kepçeli Kahvesi’nin önünde bir grup erkek oturuyormuş. Kahvenin önünden on-on beş tane kız ve kadın Kale’ye ve Melik Gâzi Türbesi’ne gitmek üzere geçiyorlarmış. Kahvenin önünde oturan bir erkek, o kızlardan birisine yıldırım aşkıyla tutulur. Çevresindekilere:

-Bunlar nereye gidiyor? diye sormuş.

Çevresindeki kişiler de Melik Gâzi Türbesi’ne ve Kale’ye gittiklerini söylemiş. Sözü edilen kıza aşık olan erkek, cezbelenip, birden yukarıdaki türküyü söylemeye başlar. Böylece türkü dillerde dolaşmaya başlar.” (Tiryaki, 1993: 55).

63.c. BİR NİKSAR TÜRKÜSÜ- KALENİN BEDENLERİ

Kalenin bedenleri

Koyverin gidenleri

İpek bürük bürünmüş

Niksarin fidanları

Hoppa tinaninanay tinanay nay

Tinanay nay nay tinanay nay

Niksardan çıktım yayan

Dayan dizlerin dayan

Kaşın gözün değilmi

Beni bu hale koyan

Kaleden iniyorum

Çağırsan dönüyorum

Aşkından kibrit oldum

Üflesen yanıyorum

.....

(Yardımcı, 1988: 13-14).

63.d. NİKSARIN FİDANLARI

Kalenin bedenleri (yar, yar, yar yandım)

Koyverin gidenleri (Ninanay ninanayı ninanay nay)

İpek bürük bürünmüş (Yar yar yar yandım)

Niksarin fidanları (Ninanay ninanay ninanay nay)

Hopa ninna ninanay ninanay nayı

Nina nay nina nayı ninanay nay)

Entarisi aktandır

Ne gelirse Haktandır

Benzimin sarılığı

Herdem ağlamaktadır

Hoppa ninna.....

Kaleden iniyorum

Çağırsan dönüyorum

Kurudum kibrit oldum

Üfürsen yanıyorum

Hoppa ninna.....

(Sarısözen, 1952: 9).

64.a. KARANFİLİN FİLFİLİ

Yöre: Tokat / Erbaa

Kaynak Kişi: İbrahim KARATAŞ

Derleyen: Hulki Rıza İPEK

Karanfilin filfili

Nerden aldın bu dili

Bu dil buranın değil

İstanbul'un bülbülü

Bağlantı:

Haydi de yavrum şimd'olmaz

Şirin dillerin durmaz

Şirin dillerin dursa

Saran kolların durmaz

Karanfili budarlar

Işkın vermesin diye

Beni köyden kovarlar

Güzel sevmesin diye

Bağlantı

Karanfilsin tarçınsın

Niye böyle hırçınsın

Ne büyüksün ne küçük

Tamam benim harcımsın

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 523).

64.b. [KARANFİLİN MORUNA]

Karanfilin moruna
Ölüyorum yoluna
Çifde gurban adadım
Sevdiğimin yoluna

Garanfilsin tarçınsın
Niye böyle hırçınsın
Ne büyüksün ne küçük
Tamam benim harcımsın

(Altınok, 1969: 18).

65. KARŞIDAN ÂŞIK GİDER

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Âşık Veli AYDIN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Karşıdan âşık gider
(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)
Yükünen kaşık gider
(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)
Sevdiğimi almazsam
(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)
Gözlerim açık gider
(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Tokat içi minare
(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)
Keklik konu pınara
(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)
Yâr elinden konuşma

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Ben olurum divane

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Altından sini m'olur

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Güzelin dini m'olur

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Görsem yârin yüzünü

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

Dünyalar benim olur

(Esmem diley diley diley yosmam diley diley diley)

(YELDİRME BÖLÜMÜ)

Armut daldan düşer mi (de)

Günden yanı pişer mi

Sevip sevip ayırmak (da)

Şanımıza düşer mi

Mavilim diyemedim (de)

Al yeşil giyemedim

Kaybetine vuruldum (de)

Yüzüne diyemedim

Armut dalda yüz dirhem (de)

Yüzlerin dürem dürem

Senin sevdan değil mi (de)

Beni böyle gezdiren

Evleri ırak yârim (de)

Yolları kurak yârim

Sen orada ben burda (da)
Sabredek durak yârim

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 529).

66.a. KAŞIN KARA İKEN EZELDEN KARE

Yöre: Tokat / Artova

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: Talip ÖZKAN

Kaşın kara iken ezelden kare
Sürme çekmeyinen kaş kare olmaz
Yâr iki büyüğe sor sual eyle
Bir yol öpmeyinen yüz kare olmaz

Üç güzel geliyor karşı bağlardan
Kaşın değil gözün beni ağlatan
Satın m'aldın güzelliği Mevla'dan
Gider bu güzellik sana da kalmaz

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 531).

66.b. KAŞIN KARA İKEN EZELDEN KARE

(SEMAH HAVASI)

Yöre: Tokat / Artova

Kaynak:

Derleyen: Talip ÖZKAN

Notlayan: Talip ÖZKAN

1.

Kaşın kara iken ezelden kare
Sürme çekmeyinen kaş kare olmaz
Yâr iki büyüğe sor sual eyle
Bir yol öpmeyinen yüz kare olmaz
Ha leylim leylim de sar yörü yörü
Saramazsan dön geri yörü

2.

Üç güzel geliyor karşı bağlardan
 Kaşın değil gözün beni ağlatan
 Satın m'aldın güzelliği Mevlâ'dan
 Gider bu güzellik sana da kalmaz
 Ha leylim leylim de sar yörü yörü
 Saramazsan dön geri yörü

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 208).

67. KOYUN KUZULAYINCA

Rep Nu: 292

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mıhrıcan BAHAR

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

Koyun kuzulayınca (ah ciğerim anam)
 Yürek sızıl原因 (anam)
 Ben seni nerde bulurum (ah ciğerim anam)
 Gönlüm arzulayınca (aman)

Koyunun kuzusuna (ah ciğerim anam)
 Can kaynar bazısına (aman)
 Ben ne deyim (de) ağlayım (ah ciğerim anam)
 Alnımın yazısına (aman)

Koyun da kuzu da benim (ah ciğerim anam)
 Yürekte sızı benim (aman)
 Selam söyle sen anama (ah ciğerim anam)
 Talihsiz kızı benim (aman)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi III, 2002: 130).

68. KOYUNA BAK KOYUNA⁶⁰

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Necati BAŞARAN

⁶⁰ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 209.

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Koyuna bak koyuna (da)
 Bak güzelin boyuna (da)
 Zekiye'min saçları (tini nannam)
 Dökülüyor boynuna (tini nannam)

Bağlantı:

Tini nana nani nam tinini nan nam tini nannam
 Tini nana nani nam tinini nan nam tini nannam

Irmaktan geçemiyom (da)
 Düş gördüm seçemiyom (da)
 Sen benden geçtin amma (tini nannam)
 Ben senden geçemiyom (tini nannam)

Bağlantı

Irmağın geçeleri (de)
 Kız kaldır peçeleri (de)
 Bu güzellik sendeyken (tini nannam)
 Öldürün niceleri (tini nannam)

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 561).

69. MADIMAK UZAR GİDER

Yöre: Tokat / Erbaa / Gendeksi Köyü

Kaynak Kişi: İbrahim KARATAŞ

Derleyen: İbrahim KARATAŞ

Madımak uzar gider
 (yavrum) Yaprığın düzer gider

O kız yolun şaşırmış
(yavrum) İnşallah bize gelir

Bağlantı:

(aman) Üç o yandan beş bu yandan
(yavrum) Zülûf gerdan yaylasından

Madımak destesiyim
(yavrum) Güzeller hastasıyım
Yârimi sıtma tutmuş
(yavrum) Ben onun ustasıyım

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 579).

70. MAVİ YELEĞİN OĞLAN

Yöre: Tokat / Erbaa

Kaynak Kişi: İbrahim KARATAŞ

Derleyen: İbrahim KARATAŞ

Mavi yeleğin oğlan (da)
Nedir dileğin oğlan
Ben sevdim sen sevmedin (de)
Yansın yüreğin oğlan

Mavilim diyemedim (de)
Al yeşil giyemedim
Eller almış o yâri (de)
Benimsin diyemedim

Attan iniyom attan (da)
Bürüğün yedi kattan
Seni alıp kaçarım (da)

Korkarım hökümattan

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 585).

71. MİNAREDE TAŞ M'OLUR⁶¹

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Mehmet DİKER - Ahmet ÇAMCI

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Minarede taşm'olur

Bundan ince kaşm'olur

Bundan ince kaş olursa

Cümle âlem başm'olur

Sarmaşık bülbülleri

Severim o dilleri

Açtı yeşil yapraklar

Tam muhabbet günleri⁶²

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 604).

72.a. MÜDÜR BEY'İN YEŞİL KÜRKÜ

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Müd.

Müdür Bey'in yeşil kürkü

Yeni çıktı bu türkü

Müdür Bey izin verdi

Söylenecek bu türkü de yanıyom ben

Bağlantı:

Yanma da güzelim yanıyom ben de

Mendilli salla geliyom ben

Bir güzelin uğruna da

⁶¹ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 225.

⁶² "gülleri" şeklinde yer alır. Turhan, S.; Adıgüzel, S. age.

Verem de oldum ölüyon ben

Aşma kırandan aşma

Ben seni tanıyorum

Her kırandan aşanı

Ben seni sanıyorum da yanıyom ben

Bağlantı:

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 608).

72.b. MÜDÜR BEYİN UZUN KÜRKÜ

Müdür Bey'in uzun kürkü

Yeni çıktı bu türkü

Ne kıızıyon kör müdür

Söylenecek bu türkü de yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom ben

Mendil de salla geliyom ben

Bir yosmanın uğruna da

Veremde oldum ölüyom ben

Amasya evrileceksin

Evrilip çevrileceksin

Şişman karınlı müdür

Kökünden devrileceksin de yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom ben

Mendil de salla geliyom ben

Bir yosmanın uğruna da

Veremde oldum ölüyom ben

Çakır zurnayı vurdu

Duyanlar ayağı durdu
 Şişman karınlı müdür
 Fitre sanamı kaldı da yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom ben
 Mendil de salla geliyom ben
 Bir yosmanın uğruna da
 Veremde oldum ölüyom ben

Aşma kırıandan aşma
 Ben seni tanıyorum
 Her kırıandan aşanı
 Hep seni sanıyorum da yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom ben
 Mendil de salla geliyom ben
 Bir yosmanın uğruna da
 Veremde oldum ölüyom ben

Şu çakırın zurnası
 Zuhurlukta ötüyor
 Bereketli de kör müdür
 Yeni kanun tutuyor da yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom ben
 Mendil de salla geliyom ben
 Bir yosmanın uğruna da
 Veremde oldum ölüyom ben

(Adıgüzel, 2004: 65).

72.c. [MÜDÜRÜN YEŞİL KÜRKÜ]

Müdürün yeşil kürkü

Yeni çıhdı bu türkü
 Ah ne gızıyon kör müdürde
 Söylenecek bu türkü de yanıyom ben.

Yanmada güzelim yanıyom ben
 Mendil de salla geliyom ben
 Bir yosmanın uğruna da
 Verem de oldum ölüyom ben.

Omuzundan aşağı
 Saçları yumah yumah
 Ah boynumun borcu olsunda
 Gelin gocanı vurmahda yanıyom ben.

Yanmada güzelim yanıyom bende
 Mendilde salla geliyom ben
 Bir yosmanın uğruna da
 Vurunda beni ölüyom ben.

Odun etdim derede
 Taşı Fadimem taşı
 Ah istedimde vermedinde
 Kaşı fadimem kaşıda yanıyom ben.

Yanmada güzelim yanıyom bende
 Mendil salla geliyom ben
 Bir yosmanın uğrunada
 Vurunda beni ölüyom ben.

Al almanın derdini
 Sev yiğidin merdini
 Ah seversen merdini sevde

Çekme çirkin derdinide yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom bende

Mendil salla geliyom ben

Bir yosmanın uğrunada

Vurunda beni ölüyom ben.

(Altınok, 1969: 41-42).

72.ç. [YANMADA GÜZELİM YANIYOM BEN]

Yanmada güzelim yanıyom ben

Mendilde salla geliyom ben

Bir yosmanın ugruna da

Yavrum verem oldum ölüyom ben

Aş ma gırandan aşmada

Yar seni tanıyorum

Her gırandan aş anıda

Yar senisanıyorumda yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom ben

Mendilde salla geliyom ben

Bir yosmanın uğrunada

Yavrum verem oldum ölüyom ben

Müdürün yeşil kürkünde

Yeni çıhdı bu türkü

Kınamayın a dostlarda

Söy lenecek bu türkü de yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom ben

Mendilde salla geliyom ben

Bir yosmanın uğrunada

Yavrum uğrun uğrun ölüyom ben

Hatuhuplu binek taşında
Görünür Niksar başın
Ah sen orada ben burdada
Ahıtalım göz yaşıda yanıyom ben

Yanmada güzelim yanıyom ben
Mendilde salla geliyom ben
Bir yosmanın uğrunada
Yavrum verem oldu m ölüyom ben

İn dereye dereyende
Fasulye bellemiyede yanıyom ben
Kız memelerin çok güççühte
Gelmiyon ellemiyede yanıyom b en

Yanmada güzelim yanıyom ben
Mendilde salla geliyom ben
Bir yosmanın uğrunada
Yavrum verem oldum ölüyom ben

(Altınok, 1969: 29-30).

72.d. MÜDÜRÜN UZUN KÜRKÜ⁶³

⁶³Ayrıca bakınız. RKKHGB, age, s. 326-327. Bu türkü bu eserde şu şekilde yer almaktadır:

Müdürün uzun kürkü
Yeni çıktı bu türkü
Ne kızıyor kör müdür
Söylenecek bu türkü

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendil salla geliyom ben
Bir güzelin uğruna da
Verem oldum, ölüyom ben

Aşma kırandan aşma
Yâr seni tanıyorum
Her kırandan aşanı

Ben seni sanıyorum

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendil sallla geliyom ben
Bir güzelin uğruna
Verem oldum, ölüyom ben

Müdür beyin bacası
Şima ile kaynama
Gel git Çakır'ım gel git
Çamurları boylama

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendil sallla geliyom ben
Bir güzelin uğruna
Verem oldum, ölüyom ben

Amasyalı evrileceksin
Evrilip çevrileceksin
Şişman karınlı müdür
Kökünden devrileceksin

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendil sallla geliyom ben
Bir güzelin uğruna
Verem oldum, ölüyom ben

Şu Çakır'ın zurnası
Zuhurlukta ötüyor
Şişman karınlı müdür
Yeni kanun tutuyor

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendil sallla geliyom ben
Bir güzelin uğruna
Verem oldum, ölüyom ben

Çakır zurnaya vurdu
İmamlar geri durdu
Şişman karınlı müdür
Fitire sana kaldı

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendil sallla geliyom ben
Bir güzelin uğruna
Verem oldum, ölüyom ben” (RKKHGB, 1998: 326-327).

“Bu türkü radyolarımızdan duyuluşundan bu yana üzerinde çok konuşulan bir türküdür.

Ordulu sanatçılardan bazıları bu türküyü uzun süre Ordu’nun diye okudular. Ben konu ile ilgili 25-30 sene kadar önce Hey Dergisi’nde, Milliyet Gazetesi’nde ve Hürriyet Gazetesi’nde yazılar yayınlarak türkünün Reşadiye’ye ait olduğunu savundum.

Benim savunmalarım ve Reşadiye’den bazı tepkiler sonucu türkünün Reşadiye’ye ait olduğu son zamanlarda benimsendi.

Ayrıca türkü TRT’de değişik isimlerle ve değişik imajlarla okunuyor. TRT türkünün adını “müdür beyin yeşil kürkü” olarak anons ediyor. Bir dizesinde “müdür bey izin verdi söylenecek bu türkü” diyor. Türküyü bir “övgü” olarak sunuyor.

Türkü aslında bir taşlamadır. Türkünün sözlerinde hiçbir kimseden de izin istenmez. Başlığı da “müdür beyin yeşil kürkü” değil “müdürün uzun kürkü”dür. Olay yaşanmış ve tanıklıdır.

Olay bundan 60-65 yıl kadar önce Reşadiye’nin o zaman nahiye olan Bereketli Beldesi’nde geçer.

Reşadiye’nin Büşürüm Beldesi’nden (o zaman köy) Zurnacı Çakır diye biri vardır. Çok güzel zurna çalar, Çakır’ın asıl adı Kamil’dir. Reşadiye yöresi Zurnacı Çakır’ı düğünlere getirmek için sıraya girerdi. Ramazanda düğün olmayacağı için yöre davulcu ve zurnacıları Reşadiye merkeze ve büyük köylere ramazan davulu çalmaya giderlerdi.

Sahur vakti davul zurna çalarak halkı uyandırırılar bunun karşılığında fitre ve çeşitli armağanlar alırlardı.

Çakır Usta’da o ramazan Bereketli Beldesi ile anlaşmış ve davul çalmaya Bereketli’ye gitmiş.

O zamanlar nahiyede Amasyalı bir müdür varmış. Müdür iri yapılı biri imiş ve kalın mercekli gözlük takarmış, onun için de yörede “kör müdür” derlermiş.

Çakır Usta ramazan davulunu çalarak ramazanın yarısını öte aşmıştır. O sırada Çakır Usta’nın nahiyeden bir kadına yakınlık duyduğu söylentileri yayılır. Olay müdüre kadar gider. Müdür ani bir kararla Çakır’ı çağırır ve nahiyeyi terk etmesini söyler.

Çakır istemsiz olarak Bereketli’den ayrılır. Ancak bu iş Çakır’a çok ağır gelir, söylentilerin bir iftira olduğunu savunur ama tutturamaz.

Çakır'a maddi yönden de çok zararı olur. Emeğinin karşılığı umut bağladığı fitreler, hediyeler hep geride kalmıştır.

Bu olumsuzluklara karşı yapabileceği bir şey yoktur. O da tepkisini bu türküyle dışa vurur.

Türkünün dörtlükler arasındaki “yanmada güzelim yanıyom ben mendil salla geliyom ben bir güzelin yoluna veremde oldum ölüyom ben” sözleri türküye ayrı bir melodi ile sonradan eklenmiştir.” (Koyuncu, 2010: 29-30).

Türkünün sözleri:

Müdürün uzun kürkü

Yeni çıktı bu türkü

Ne kıızıyon kör müdür

Söylenecek bu türkü

Yanmada güzelim yanıyom ben

Mendil salla geliyom ben

Bi yosmanın uğruna

Veremde oldum ölüyüm ben

Amasya evrileceksin

Evrilip çevrileceksin

Şişman karınlı müdür

Kökünden devrileceksin

Yanma da güzelim yanıyom ben

Mendil salla geliyom ben

Bi yosmanın uğruna

Veremde oldum ölüyüm ben

Çakır zurnaya vurdu

Duyanlar ayağa durdu

Şişman karınlı müdür

Fitre sana mı kaldı

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendil salla geliyom ben
Bi yosmanın uğruna
Veremde oldum ölüyüm ben

Şu Çakır'ın zurnası
Zuhurlukta (sahurda) ötüyor
Bereketli de kör müdür
Yeni kanun tutuyor

Yanma da güzelim yanıyom ben
Mendil salla geliyom ben
Bi yosmanın uğruna
Veremde oldum ölüyüm ben

(Koyuncu, 2010: 29-32).

72.e. MÜDÜR BEYİN ESKİ KÜRKÜ

Yöresi: Tokat - Reşadiye

Kaynak:

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk.

Notalayan: Altan DEMİREL

1.

Müdür beyin eski kürkü
Yeni çıktı bu türkü
Ne gızıyon Müdür bey
Söylenecek bu türkü (de yanıyom ben)
Yan ma da güzelim yanıyom ben de
Mendili salla geliyom ben
Bir güzelin uğruna da
Verem de oldum ölüyom ben

2.

Aşma kırandan aşma

Ben seni tanıyorum

Her kırandan aşanı

Ben seni sanıyorum (da yanıyom ben)

Yan ma da güzelim yanıyom ben de

Mendili salla geliyom ben

Bir güzelin uğruna da

Verem de oldum ölüyom ben

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 226).

72.f. MÜDÜR BEYİN YEŞİL KÜRKÜ

Yöre: Reşadiye

Kaynak Kişi: Çakır Usta (Zurnacı)

Derleyen: Hamdi Tanses

Müdür beyin yeşil kürkü

Yeni çıktı bu türkü.... vay

Ah.. Ne kızıyor be müdür de

Söylenecek bu türkü de yanıyom ben

BAĞLANTI:

Yanma da gözelim yanıyom ben de

Mendil de salla geliyom ben

Bir gözelin uğruna da

Verem de oldum ölüyom ben

Aşma kırandan aşma

Ben seni tanıyorum

Ah.. Her kırandan aşanı da

Ben seni sanıyorum da yanıyom ben

BAĞLANTI

Beyaz giyme üşürsün

Güzellikte meşhursun

Ah.. Birazcık boyun kısa da

Sen adam öldürürsün de yanıyom ben

BAĞLANTI

Bozcalı'dan geçerken

Duttum kurt enüğünü

Ah.. Çakır Usta yağlamış da

Zurnanın delüğünü de yanıyom ben

Kiran'dan aşıyorsun

Odun mu taşıyorsun

Ah.. Kız göğsünü pire yemiş de

Onu mu kaşıyorsun da yanıyom ben

BAĞLANTI

(Tanses, 2005: 41-42).

73. NAME NAZLI YÂRİN HAK-İ PAYIN

Yöre: Tokat / Almus

Kaynak Kişi: Hüseyin YILDIZ

Derleyen: Mehmet ÖZBEK

Name nazlı yârin (güzelim) hak-i payına

Benim için (de) yüzün sür kerem eyle

Secde kılan (da) kaşlarının yayına

Bir dem divanına (güzelim) dur kerem eyle

Bağlantı:

Haydi leyli leyli yolu dostumun
Şekerden datlıdır (gız anam) dili dostumun

Sıtkı gurbet elde (güzelim) boynunu eğer
Yârdan ayrılması (güzelim) zorumuş meğer
Lütfedip halimden (leyli leyli) sorarsa eğer
Sağ salim haberim (güzelim) ver kerem eyle

Yeldirme:

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Bekle yollarımı gelene kadar
Ben seni severim can ile candan
Bize ayrılık yok ölene kadar

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 610).

74. NEBİŞİH DEDİKLERİ⁶⁴

Yöre: Tokat / Reşadiye / Nebişih Köyü

Kaynak Kişi: İsmail ÇOBAN

Derleyen: Hayrettin KOYUNCU

Nebişih dedikleri
Siyezdir yedikleri
Nebişih'dan gız kaçmış
Nazmiye dedikleri

Çaldağının gülleri
Büklüm büklüm yolları
Nebişih'ın kızları
Hep incedir belleri

Gahve goydum pişdi mi
Soğmadan yâr içdi mi

⁶⁴ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 234.

Sormak ayıp olmasın
Yâr buradan geçdi mi

Hey yaylalar yaylalar
Çimen bağladınız mı
Yâr buradan geçerken
Siz de ağladınız mı

Şu yaylanın düzündə
Gaymakam'ın atı var
Eğil eğil öpeyim
Sende gaymak tadı var

Rafa goydum ayrıanı
Geldi gurban bayramı
Gidiyorum gurbete
Gızlar yapsın bayramı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 616).

75.a. OCAĞA KOYDULAR YUFKA SACINI⁶⁵

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mihrican BAHAR

Derleyen: Nida TÜFEKÇİ

Ocağa koydular (da gız annem) yufka (da) sacını
Başıma geçirdiler (gız annem) gahır (da) tacını
Anam sen unutma (da benim) ağrım (da) acımı

Bağlantı:

Şen ol annem evin barkın şen olsun
Yarın gece evinizde mum yansın
Aha ben gidiyom haberin olsun

⁶⁵ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 235.

Yarın gece evinizde mum yansın

Gınamı gardılar (da kız annem) çamur (da) ettiler
Yollara döktüler (de kız annem) demir (de) ettiler
Beni gurbet ele de (gız annem) alıp (da) gittiler

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 623).

75.b. [KINAMI GARDILAR, ÇAMUR ETTİLER]

Kınamı gardılar, çamur ettiler
Yollara döktüler demir ettiler
Benim kız adımın gelin ettiler

Yarın gidiyom evin şen olsun.
Şen anam evin barkın şen olsun

Ocağa koydum yufka sacını
Başıma koydular kahır tacını
Allah kayırsın sultan bacını

Şen anam evin barkın şen olsun
Yarın gidiyom evin şen olsun.

Sofradan aldım kaşığı
Büyük evin yakışığı
Kimler kimin alışığı

Şen anam evin barkın şen olsun
Yarın gidiyom evin şen olsun.

Kâğıt içinde kınası

Hani bu kızın anası
Alem duydu bu yası

Şen anam evin barkın şen olsun
Yarın gidiyorum evin şen olsun.

(Ulu, 2009: 274 - 275).

75.c. [ANAM GİTSİN YAYLADA YALASIN]

Anam gitsin yaylada yalasın
Anamın oğlu var beni neylesin
Ayrılınca benden kolunu bağlasın

Şen anam evin barkın şen olsun
Yarın gidiyom evin şen olsun.

Elimi yuduğum pınarlar
Sırtımı yasladığım duvarlar
Hangisine baksam beni anarlar

Şen anam evin barkın şen olsun
Yarın gidiyom evin şen olsun.

Anam ineğini avluya bağlasın
İnek meledikçe anam ağlasın
Anamın kızı çok benin neylesin

Şen anam evin barkın şen olsun
Yarın gidiyom evin şen olsun.

(Ulu, 2009: 275).

75.ç. [OCAĞA KOYDULAR YUHA SAÇINI]

Ocağa koydular yuha saçını

Başıma koydular kahır tacını
 Annem bensiz, ben annemsiz edemem
 Ben annemi bırakıp da gidemem

Elek altında valası
 Haniya bu kızın anası
 Kağıt içinde kınası
 Şen olsun babam evi şen olsun
 İşte ben gidiyorum haberin olsun

Yıldız dağı derler bir dağ ışılar
 Geyik kuzusunu almış muşular
 Annemin elinden aldı gişiler
 Şen olsun babam evi şen olsun
 İşte ben gidiyorum haberin olsun

Deperim deperim tepem delinmez
 Çıkarım bakarım anam görünmez
 Anam görünmezse sılam görünmez
 Şen olsun babam evi şen olsun
 İşte ben gidiyorum haberin olsun

Baba Bursa'ya vardın mı?
 Bursa kınasını aldın mı?
 Gelin olduğumu bildin mi?
 Şen olsun babam evin şen olsun
 İşte ben gidiyorum haberin olsun.

(Tokat Yıllığı, 1998: 268).

75.d. [OCAĞA KOYDULAR YUKA TAŞINI]

Ocağa koydular yuka taşını
 Başını koydular gelin tacını

Şen babam evin şen olsun
Gidiyorum haberin olsun

Şen olsun da babam evi şen olsun
Aha ben gidiyom haberin olsun
Aha ben gidiyom ağzın tatlı olsun
Ne deyim de kuzum ben de ne deyim
Gittiğin yerde yuvan kutlu olsun.

Çekin atımın başını
Silin gözümün yaşını
Çağırın bey kardaşımı
Şen babam evin şen olsun
Gidiyorum haberin olsun

Elek içinde valası
Kağıt içinde kınası
Hanı ya bu kızın anası
Şen babam evin şen olsun
Gidiyorum haberin olsun

Atladı geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Büyük evler yakışığı
Şen babam evin şen olsun
Gidiyorum haberin olsun

Yazıyı baştan çekerler
Üzerine tel çekerler
Gurbete giden kızın
Gözüne sürme çekerler

Gül dibinde gül var mı?

Nar dibinde nar var mı?

Bu gece kalacağım

Evinizde yer var mı?

Şen ol anam şen ol

Evin barkın şen olsun

(Adıgüzel, 2004: 94-95).

75.e. [ATLADIM GEÇTİM EŞİĞİ]

Anne Atladımgeçtim eşiği

Sofradan aldım kaşığı

Büyük evin yakışığı

Yavrum kınan kutlu olsun

Bu gece ağzın tatlı olsun

Kız Ocağa koydular yufka sacını

Başıma koydular kahır tacını

Garip anam çeksın benim acımı

Şen anam evin şen olsun

Gidiyom ben haberin olsun

Anne Atlar ellendi binek istiyor

Kuşlar havalandı döneke istiyor

Yavrum bir gecelik konak istiyor

Yavrum kınan kutlu olsun

Bu gece ağzın tatlı olsun

Kız Çekin atımın başını

Silin gözümün yaşını

Ağlatmam kız kardeşimi

Şen anam evin şen olsun
Gidiyom ben haberin olsun

(Gülbeyaz, 1998: 70-71).

75.f. [ÇEKİN ATIMIN BAŞINI]

Çekin atımın başını
Silin gözümün yaşını
Ağlatman kız gardaşımı
Şen anam evin şen olsun
Gidiyorum ben haberin olsun

Ocağa koydular yufka sacını
Başıma koydular kahir tacını
Garip Anam çeksın benim acımı
Şen anam evin şen olsun
Gidiyorum ben haberin olsun

Gelinin giydiği atlas
Atlasa iğneler batmaz
Güveği gelinsiz yatmaz
Şen anam evin şen olsun
Gidiyorum ben haberin olsun

Ana hamama vardın mı
Yunduğum yeri gördün mü
Gelin oluyom duydun mü
Şen anam evin şen olsun
Gidiyorum ben haberin olsun

Anam bensiz mahalleyi neylesin

Kömüş yoğurdunu ayran eylesin
 Babamın oğlu var beni neylesin
 Şen anam evin şen olsun
 Gidiyorum ben haberin olsun

Yıldızdağı gibi bir dağ aşılır
 Beni anamdan ayıran beş.....on kişidir
 Geyik kuzusu olmuş muşul muşul muşılar

(Cinlioğlu, Aralık 1977: 12).

75.g. [ANA HAMAMA VARDIN MI]

Ana hamama vardın mı
 Yunduğum yerleri gördün mü
 Gelin oluyorum duydun mu
 Şen anam evin barkın şen olsun
 Yarın gidiyom haberin olsun
 Gelinin giydiği atlas
 Atlasa iğneler batmaz
 Gelin güveysiz yatmaz
 Şen anam evin barkın şen olsun
 Yarın gidiyom haberin olsun

(Kaçar, Aralık 1991: 40).

75.h. [OCAĞA KOYDULAR YUVA SACINI]

Ocağa koydular yuva sacını
 Başıma geçirdiler gelin tacını
 Annem sen unutma ağrımı acımı
 Şen ol anam şen ol evin barkın
 şen olsun

Kınamı öğdüler çamur ettiler
 Yoluma döktüler demir ettiler

Beni gurbet ele gelin ettiler
 Şen ol anam şen ol evin barkın
 şen olsun

Evinizde yer var mı?
 Şen ol anam şen ol
 Evin barkın şen olsun.

Gidiyorum haberin olsun

(Kahraman, Polat ve Korkat, Yyy: 93).

76. OĞUL YÂRİM YAYLALARDAN AŞ DA GEL

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mıhrıcan BAHAR

Derleyen: TRT İstanbul Radyosu THM Müd.

Oğul yârim yaylalardan aş da gel
 Gurban olan yâr peşime düş de gel
 Oğul yârim al eline sazları
 Ben gidiyom kime eden nazları

Oğul yârim sitem etme boyuna
 Nazlı yârim gelemiyom oyuna
 Oğul yârim ılgaların geliyor
 Nazlı yârim sevda beni deliyor

Bezım elin yaylaları hoş olur
 Sen gelmesen kara bağrım taş olur
 Oğul yârim al eline sazları
 Ben gidiyom kime eden nazları

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 629).

77.a. OHTAP BELLERİNDEN GELİYOR POSTA

Rep Nu: 322

Yöre: TOKAT / Reşadiye / Almus

Kaynak Kişi: Ali YILDIZ - Hüseyin YILDIZ

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

(of)

Ohtap bellerinden geliyor posta
Benden selam söylen o nazlı dostu
Gelen söylüyor ki Nezük pek hasta
Ne hallere düştük kız gara gözlüm

Bağlantı: (1)

Yayladan mı geliyon da
Sırtındaki kaymak mı
Geri geri bakıyon da
Yoksa da nazlım varmak mı
Yoksa gönlün sevmek mi

(of) Ohtap bellerinden bir taksi çıktı

Vidalı kelepçe kolumu sıktı
Cıngıllı'nın oğlu yuvamı yıktı
Düşmana mı galdın kız gara gözlüm

Bağlantı: (2)

Anahtarın bağına da
Tak beline beline
Gız nişanlın çok kötü de
Ben olayım yerine

(of)

Köyümü sorarsan Tokuş'tur Tokuş

Varamam yârim de yollarım yokuş
 Ak gömlek üstüne döktürmüş nakış
 İğne tutan ellerine kurban olayım (canım olayım)
 Duman almış mor sümbüllü bağları
 Böyle ayrılık m' olur yayla çağları

Bağlantı: (3)

Yatma yeşil çimene de
 Uyur uyanamazsın
 Verme de beni ellere de
 Görür dayanamazsın da

(of of) Niksarlılar öğütlemiş Nezük'ü
 Zengin imiş şeker yapmış eziği
 El kızı muhannet bilmez yazığı
 Düşmana mı gittin gız gara gözlüm
 Duman almış mor sümbüllü bağları
 Böyle ayrılık m' olur (gız anam da) yayla çağları

Bağlantı: (3)

Yatma yeşil çimene de
 Uyur uyanamazsın
 Verme de beni ellere de
 Görür dayanamazsın da

(THM Sözlü Eserler Antolojisi III, 2002: 148).

77.b. NEZÜK

“Sivas’ın bir köyünde İsmail adlı bir genç askere gider. Askere gitmeden önce köyün güzel bir kızı olan dillere destan Nezük ile nişanlanır. Nezük, o kış babası ile Niksar’ın Yeniçiftlik denilen Haydarbey Köyü civarına hayvan otlatmaya, yaylatmaya gelirler. Orada Cıngıllıoğlu sülalesinden Hüseyin nâmında birisi Nezük’e âşık olur.

Nezük'ü babasından ister. Babası Nezük'ün nişanlı olduğunu söyler. Fakat zorba bir tip olan Hüseyin, zenginliğini de kullanarak Nezük'ü zorla alır ve evlenir.

Yazın Nezük'ün babası köyüne döner. İsmail de bu arada izine gelmiştir. Köye gelince çiçeği burnunda, nazlı sevgilisini bulamaz. Her gördüğüne sorar, ama nâfile. Kimseden ses sedâ çıkmaz. Kendi bayına bitkin bir şekilde dolaşırken küçük bir kızdı olanları öğrenir ve dünya ona zindan olur.

Bir dilenci kıyafetine giren İsmail, yanına bolca mermi ve bir tabanca alır. Çamlıbel'e kadar gelir. Orada amcasına tesadüf eder. Amcası ona her ne kadar gitmemesini söylese de İsmail'in içindeki yangın her an daha da artmaktadır. Amcasını dinlemez. Oracıkta yanık gönlüne şu nağmeler tercüman olur:

Gökte melekler yerde hûriler
Yayılsın dünyada mallar, sürüler
Hep seninim dese kızlar, gelinler
Kıl kadar gözümde yok Nezük olmayınca.

Amcasına daha konuşma fırsatı vermeden, İsmail yola koyulur. Niksar ovasında dilenci kıyafetiyle çiftlik çiftlik dolaştıktan sonra nihayet Yeniçiftlik'i bulur. Bir de ne görsün? Nezük kocasının evinin önünde "cecim" dokuyor. İsmail heyecanlanır ve Nezük'ün yan tarafına oturur:

Evinin önü toküştür tokuş
Çıkamam sevdiğim yollarım yokuş
Cecimin üstüne döktüğün nakış
Döken ellerine kurban olayım.

deyince, kız irkilip bakar. Bir de bakar ki, karşısında bir dilenci nağme döküyor. Hemen yerinden kalkarak, hışımla yanında bulunan bir dilim ekmeği ve bir eline de sopa alarak İsmail'e yanaşır:

"Al şu ekmeği de defol burdan, başıma bela olma." der. Bunun üzerine İsmail:
Bir dilim ekmeğin ben değilim acı
Başıma örtündüm kırmızı tacı
Benim derdimin sensin ilacı
Gurbette mi kaldın he kara gözlüm

deyince kız İsmail'e tuhaf bir şekilde bakmaya başlar. Fakat İsmail hiç umursamayarak, nağme döktürmeye devam eder:

Çamlıbel'den çıktım hava soğudu
Aradım Sivas elini Nezük yoğ idi
Eninde sonunda edeceğin bu muydu?
Ellere mi kaldın he kara gözlüm.
Kız İsmail'i o zaman tanır, şaşırır. Ve der ki:
Kimse bakmadı benim hâlime
Mevlâ kavuşturdu beni İsmail'e

İsmail Nezük'e hemen kaçmalarını teklif eder. Apar topar kaçmaya başlarlar. Bu arada komşularından bir kadın, Nezük'ün yabancı bir erkekle gittiğini anlayınca, koşarak Cingillının Hüseyin'e haber verir. Hüseyin, Hasan, Mehmet isimdeki iki kardeşini alarak tâkibe başlarlar. Ve Ohtap boğazında iki âşığın peşlerine yetişirler. Üç kardeş İsmail'e aşırı derecede dayak atarlar. Hüseyin karısını atının tergisine atar ve İsmail'i de bir ağaca bağlayıp giderler. İsmail yarı canlı bir vaziyette sevgilisinin peşinden:

Ohtap boğazından bir posta çıktı.
Vidalı kelepçe kolumu sıktı.
Cingillının Hüseyin yuvamı yıktı.
Ellere mi kaldın hey kara gözlüm?

Ben bu yokuşu ine çıka yoruldum.
Nezük senin sarı saçlarına vuruldum.
Dövdüler sevgilimi, ona darıldım.
Düşmana mı kaldın hey kara gözlüm.

Evinin önünde ısırgan bitsin
Bacanızda durmadan baykuşlar ötsün.
Yedi yıl Hüseyin'i ısıtma tutsun.
Düşmana mı kaldın hey kara gözlüm.

Silah seslerini duyan bir çoban, olay yerine yaklaşınca İsmail'i bağlı bulur. Bağını çözer. Çoban neden bağlandığını sorar, fakat İsmail hiçbir şey söylemez.

Nezük, Hüseyin ve kardeşleri Yeniçiftlik'e dönerler. Kız kaçır diye nöbetleşe Nezük'ün kapısını beklemeye başlarlar. İsmail yavaş yavaş çiftliğin yoluna koyulur. Bir kocakarının evine varır. Kocakarıya misafir olur. O gece Nezük'e bir mektup yazar. Kocakarıya gidip bu mektubu Nezük'e vermesini söyler. Kadın mektubu alır ve elbiselerinin altına, sırtına yerleştirir. Nezük'e gider. Konuşup sohbet ettikten sonra, "Kızım sırtımda bir karınca var herhalde, bir bak" der. Kız ihtiyarın sırtını açınca mektupla karşılaşır. Çaktırmadan cebine sokar. Tuvalet'e gidip okur. İsmail'in istediği yere gidebilmek için fırsat kollamaya başlar. Bu arada İsmail Niksar'a gelir ve Tomoğlu denilen jepciye, gizlice Sivas'a gideceğini söyler. Her türlü şartlarını kabul eden Tomoğlu'na dolgun para verir. İki genç buluşacakları yere gelirler. Kız gece birkaç parça eşyasını bir torbaya doldurur, kaçır ve tepeye ulaşır jipe biner. Jip hareket edince İsmail tabancaya asılır, yüz mermi atar ve:

Attığım fişğin sayısı çıktı yüze
Sevdalandım Nezük gibi bir kıza
Bir daha göstermem Nezük'ü size
Aldım gidiyorum ben kara gözlümü.

der. O arada silah seslerine uyanan Cingilloğlu ailesi atlarla İsmail'in peşine düşerler, fakat yetişemezler.

Yetişemeyince Hüseyin karakola gidip karısının kaçırıldığını ihbar eder. Güvenlik kuvvetleri İsmail'i ele geçirirler. Nezük'ü İsmail'e teslim ederler. İsmail hapse atılır. Bir müddet cezaevinde Nezük ile buluşur. Nihayet Nezük İsmail'i reddeder. Dünya İsmail'e zindan olmuştur:

Niksarlılar öğütlemişler Nezük'ü
Üzüm müdür, incir midir azığı?
El kızı, muhanet bilmez yazığı
Ellere mi uydun hey kara gözlüm.

Yeniçiftlik derler çölün yüzünde
Göğ al ördekler yüzer, gölün yüzünde
Allah canımı da alsın Nezük dizinde
Gurbette mi kaldın hey kara gözlüm.

der ve orada kalbine bir şeyler olur ve hastalanır. Güç bela Niksar'a gider. Üç gün Niksar hastanesinde yatar. En nihayet son nefesini verirken garip İsmail'in ağzından acı nağmeler dökülür:

Âşık İsmail burada kışladı,

Ten kurudu, can vermeye başladı.

İlmiştir suyun gitmez, güzelim

Ölmeyince gönül yardan ayrılmaz.

der ve ruhunu Mevlâ'ya teslim eder..." (Tiryaki, 1993: 56-58).

77.c. NEZÜK

"1940'lı yılların sonu. Yani 2. Dünya Harbi'nin son yılları. Anadolu'da açlığın yokluğun hüküm sürdüğü yıllar Nezük, Sivas'ın bir köyünde yoksul bir ailenin kızıdır Nişanlıdır, nişanlısı Cuma da askeredir.

Sonbahar geldiğinde Nezük'ün babası kendilerini ve hayvanlarını yaza çıkartacak yiyecek temin edemediği için birkaç parça hayvanını alır çocuklarıyla birlikte kışı geçirmek için Sivas'tan daha düşük rakımı olan ve daha bolluk olan Niksar Ovası'na gider.

Niksar Ovası'nda Hoşulu (Yeni Çiftlik) denilen köye varırlar. Köyde hali vakti yerinde olan Cıngıllının Hasan diye birinin yanına yerleşirler. Bu köy Niksar'la Tokat arasındaki Dönekse Kavşağı'nın ve üst geçidin doğusunda yola 300-500 metre uzaklıkta bir köydür.

Aradan zaman geçer Cıngıllı'nın Hasan Nezük'ü kardeşi Cıngıllı'nın Hüseyin'le evlendirir. Nezük'le Cıngıllı'nın Hüseyin arasında çokça da bir yaş farkı vardır.

Yaz gelir aile Nezük'ü Yeni Çiftlik'te bırakarak Sivas'a köylerine dönerler. Bu arada Nezük'ün nişanlısı Cuma da askerden döner. Nezük'ün evlenip Niksar'da kaldığını öğrenir. Bunun üzerine Nezük ile görüşmek için yollara düşer ve Hoşulu'ya gelir.

O zamanlar Niksar Ovası'nda ve çeşitli yerlerde tarla yapmak için ormandan yer açılır ağaçların kökleri söküldüğü için buna "kök sökme" denirdi. O günlerde Cıngıllının Hasan'da kök söktürüyormuş.

Bunu öğrenen Cuma kök sökme işçisi olarak Cıngıllı'nın Hasan'ın yanına girer. Bu arada Nezük'le birbirlerine yabancı davranarak başkalarına sezdirmeden buluşmayı sağlar ve kaçmaya karar verirler.

Bir sabah erkenden Sivas'a gitmek üzere Yeni Çiftlik'ten ayrılırlar ancak olay duyulur, kaçak aşıkların yolu üzerinde olan Tokat'la Niksar arasındaki o zamanki adı "Cılgora" şimdiki adı Gökdere Karakolu'na bilgi verilir. Yollar kesilir ve Nezük'le Cuma yakalanır. Nezük tekrar Cingilli'nın Hüseyin'e teslim edilir.

Aradan uzun süre geçer aşıkların aklı hep birbirlerindedir. Cuma bu defa başka bir yöntemle Nezük'e ulaşır. O bölgeden bir kadına para vererek Nezük'le ilişkiyi yeniden kurar. Yine kaçmayı kararlaştırırlar.

O zamanlar Niksarlıların üzerinde "Tomo" yazan lantover bir jipleri vardı. Bu jip Reşadiye'ye de yolcu getirdiğinden jipi ve sahibini iyi tanıyorum. Bu kez kaçışı garantiye almak için Cuma bu jipi kiralar.

Nezük'le kararlaştırdıkları yerde buluşarak jiple Sivas'a doğru yola çıkarlar. Jip Yeni Çiftlik'in karşısındaki Dönekse rampalarına doğru çıkarken Cuma heyecanlanır, tabancasını çıkarır namlusunu Niksar Ovası'na aşağı doğrultarak ateş etmeye başlar. Bu defa kaçışı garantili gördüğü için bu coşkulu yanlışı yapar.

Gerek silah seslerinin etkisi gerek başka nedenler yine Cuma ile Nezük'ün kaçtıklarını ortaya çıkarır. Yine önlemler alınır. Nezük ile Cuma yine yakalanır ve Nezük yine kocası Cingilli'nın Hüseyin'e verilir.

Bundan sonra da Cuma'nın herhangi bir girişimi olmaz iki aşıktan biri Sivas'ta biri de Niksar Ovası'nda yaşamlarını sürdürürler. Nezük ve Cingilli'nın Hüseyin 1990'lı yıllarda Hoşulu'da öldüler. Cuma'nın durumunu bilemiyoruz.

Adsız ozanlardan biri olayı aşağıdaki bu dizelerle topluma yansıtmıştır.

Türkü "ağıt" tiplidir. Arkasına "kavuştak" olarak "yayladan mı geliyon/ sırtındaki yayuk ne/Ben sana postal aldım ayağında çarık ne" türküsünün sözlerini almıştır. (kavuştak olarak konan sözler ayrı bir türkünün sözleridir. Bu türkü ile Reşadiye yöresinde halay çekilir.)

Genellikle bu türkü Reşadiye, Niksar yöresinde çok söylenir. Birçok yöresel sanatçı bu türküyü kasetlerine koymuştur. Güncelliğini de bu günlerde bile korumaktadır.

Türkünün sözleri:

Çamlıbel'e çıktım hava soğudu

Aradım Sivas elini Nezük yoğudu

En sonunda edeceğin bumuydu

Gurbete mi düştün kız karagözlüm

Yayladan mı geliyon sırtındaki yayuk ne
Ben sana postal aldım ayağında çaruk ne

Oktap Belinden çıktı beklenen posta
Sorarım her gelene Nezük kız hasta
Günde yedi kere sıtma tutsa
Gine derdim az de kız mavi gözlüm

Anahtarım bağını çal beline beline
Kız nişanlın ölüyo ben yerine yerine

Yeni Çiftlik derler çölün düzündü
Gövel ördek yüzer gölün yüzünde
Allah alsın canımı, Nezük dizinde
Gurbete mi düştün kız karagözlüm

Yayladan mı geliyon boylarına maşallah
Bizim evde gelin yok sen olursun inşallah

Evlerinin önü şeker pezüğü
Niksarlılar kandırmışlar Nezük'ü
Eloğlu nerden bilsin yazığı
Gurbete mi düştün kız mavi gözlüm

Yaylanın çimenleri akşam üstü serinler
Kızlar olsun hemşirem yaktı beni gelinler

Oktap belinden bir posta çıktı
Vidalı kelepçe kolumu sıkı
Cıngıllı'nın Hasan yuvamı yıktı
Ellere mi kaldın kız karagözlüm

(Koyuncu, 2010: 52-56).

77.ç. NEZÜK DESTANI

“Bu destan köye ait değildir. Ancak köyde bu destana oldukça sık rastladık.

Nezük; Sivas’ın Tokuş Köyünden’dir. Niksar’ın bir başka köyünden Cıngıllını Hüseyin denilen genç almış kaçmış. Kızın asıl nişanlısı eskerde imiş. Askerden gelmiş ki nişanlısı yok.. Oturmuş.. bir destan yazmış:

Yeni çiftlik derler

Çölün yüzünde

Yeşil ördek yüzer

Gölün üstünde

Yayladan mı geliyor da

Sırtındaki yayuh ne?

Ben sana çizme aldım da

Ayağında çaruh ne

(Bu dörtlük Nakarattır)

Aşma gırandan aşma

Ben seni tanıyom

Her gırandan aşanı

Ben seni sanıyom

Nakarat

Allah canımı Alsın

Nezuk dizinde dizinde

Ela gözlü nazlu yâr

Gurbet elde mi galdın

Nakarat

(Ulu, 1987: 260-261).

77.d. [SALINI SALINI SUYA GİDERSİN]

Salını salını suya gidersin
 Su değil mahsadın seyran edersin
 Sende bu güzelliklen çok kan edersin
 Düşmanamı kaldın kız mavu gözlüm

Yayladan mı geliyon da
 Sırtındaki yayuh ne
 Ben sana çizme aldım da
 Ayandaki çaruh ne

Evlerinin önünde ısırgan bitsinde
 Çıksın bacasında bayguşlar ötsün
 Günde yedi kelle ısıtma dutsun
 Düşmanamı kaldın kız mavu gözlüm.

Yayladan mı geliyonda
 Boyunada maşallah
 Bizim evde gelin yohda
 Sen olursun inşallah.

Ohtap illerinden bir posta çıktı
 Vidalı kelepçe kolumu sıhtı
 Cın gıllının Üsüyün evimi yıhtı
 Düşmanamı kaldın kız mavu gözlüm.

Anahtarın bağında
 Çal beline beline
 Kız nişanlın pek çirkinde
 Ben yerine yerine

Çamlıbele çıtımda hava soğudu
 Nezügede bahdım Nezük yoğudu
 Edeceğin sonunda bana bumuydu
 Düşmana mı kaldın kız mavu gözlüm

Armudu çiçek sandımda
 Yarı gelecek sandım
 Yar yanımdan geçer bende
 Hemen öpecek sandım.

(Altınok, 1969: 21-22).

78.a. OY TOMBULUM TOMBULUM⁶⁶

Yöre: Tokat / Erbaa

Kaynak Kişi: Remziye KOYUNCU

Derleyen: Erkan SÜRMEN

Bağlantı:

Oy tombulum tombulum
 Yoldan geldim yorgunum
 Hepisi hele hüle⁶⁷
 Yâr ben sana vurgunum (tombulum)

Gitme gidenlerinen
 Boyu fidanlarınan
 N'olur bir selam söyle
 Gelip gidenlerinen (tombulum)

Bağlantı

Bebek geldi yaşına

⁶⁶ Ayrıca bakınız. Bakan, D. (2008). Tokat Türküleri (Metinler ve Toplamalar). s. 87.

Bu türkü adı geçen eserde "Gitme Gidenlerinen" şeklinde yer alır. Bakan, D. age.

⁶⁷ "Âlem ne derse desin" şeklinde yer alır. Bakan, D. age.

Şapka ister başına (tombulum)
 Ismarladım gelecek
 Bu haftanın başına (tombulum)

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 636).

78.b. OY TOMBULUM TOMBULUM (ANONİM)⁶⁸

Oy tombulum tombulum,
 Yoldan geldim yorgunum.
 Eller ne derse desin,
 Bende sana vurgunum.(Tombulum)

Bebek geldi yaşına,
 Şapka ister başına.
 Ismarladım gelecek,
 Bu haftanın başına.(Tombulum)

Oy tombulum tombulum,
 Yoldan geldim yorgunum,
 Perçemin yana eğmiş,
 Perçemine vurunum.(Tombulum)

Oy tombulum tombulum,
 Yoldan geldim yorgunum.
 Eller ne derse desin,
 Bende sana vurgunum.(Tombulum).

(Gündüz, 2014: 65-66).

79. PENCEREDEN BAKIVER⁶⁹

⁶⁸ “Bu türkü Erbaa’nın Çalkara köyünden 1981 yılında Kaymakam Hikmet Tan’ın köy mani ve türkülerini derleme görevi verdiği Edebiyat Öğretmeni Remziye KOYUNCU tarafından derlenmiş, notaya alınmış, TRT repertuarına Erbaa Türküsü olarak girmiştir.” (Gündüz, 2014: 66).

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Mustafa YOLCU - Emin DİKER

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Pencereden bakıver

Sigaramı yakıver

O beyaz kollarını

Boynuma dolayıver

Bağlantı:

Gelin eller kınalı gelin

Gözler sürmeli gelin

Sen de mi âşıksın gelin

Pencereden bakıver

Kitap almış okuyor

Perçem ile yazılmış

Yel estikçe kokuyor

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 645).

80. PORTAKAL DİLİM DİLİM⁷⁰

Yöre: Tokat / Artova / Büğet Köyü

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: Talip ÖZKAN

Portakal dilim dilim

Soy da ver benim gülüm

Ne dedim de küstürdüm

Kurusun ağzım dilim

⁶⁹ Bu türkü adı geçen eserde “Pencereden bakıver (oyun havası) (lorgi)” şeklinde yer alır. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 242-243.

⁷⁰ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 247.

Bağlantı:

Gız o yanı bu yanı

Dön yönünü bu yanı

Kağnısında yedecek

Ayı doldu gidecek

Onun orda yâri var

Beni burda n'idecek

Bağlantı

Irmağı geçti gelin

Çevresi düştü gelin

Salın boyun göreyim

Gençliğim geçti gelin

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 656).

81.a. SABAH KALKTIM ER GETTİM

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Abdülkadir SARISÖZEN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

(ah) Sabah kalktım er gettim

Gökköyünü (de) yer ettim

Hasan (da) çavuş utanmaz (da)

Ben Kıymet'i (de) yâr ettim

Bağlantı:

Hopba ninna ninanay ninanay ninanay

Hop nina ninanay ninanay nay

Hop nina ninanay yâr Kıymet de
Güzeller içinde bir Kıymet

Alaca da çorap örmedim (de)
Ayağıma (da) geysmedim
Çok güzeller sevdım amma
Kıymet gibi (de) görmedim

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 661).

**81.b. SABAHTAN KALKTIM ERGETTİM
(KIYMET)**

Yöresi: Tokat - Reşadiye
Kaynak: Abdülkadir Sarısözen
Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notlayan: Muzaffer Sarısözen

1.

Ah... Sabah kalktım ergettim de
Gölköyünü de yer ettim
Hasan Çavuş utanmaz da
Ben Kıymet'i de yâr ettim

2.

Ah... Alaca da çorap örmedim de
Ayağıma da giysmedim
Çok güzeller sevdım ama
Kıymet gibi görmedim

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 249).

82.a. SABAHIN SEHERİNDE ÖTÜYOR KUŞLAR

Yöre: Tokat
Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: Mehmet ERENLER

Sabahın seherinde ötüyor kuşlar
Balınan yoğrulmuş o sırma saçlar
Kudretten çekilmiş karadır kaşlar
İşte bu gönlümün cananı geldi

Seher vakti keklik çıkar kabana
Sallandıkça püskül değer tabana
Korkarım sevdiğim vara yabana
İşte bu gönlümün cananı geldi

Yârim yine şekerlendin ballandın
Alınan yeşili giydin sallandın
Kırılslın kolların ne tez çullandın
Aç gözlerini aç cananın geldi

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 664).

82.b. SABAHIN SEHERİNDE

Sabahında seherinde ötüyor guşlar
Balınan yoğurulmuş o sırma saçlar
Gudreddeñ çekilmiş garadır gaşlar

İşte bu gonlümün cananı geldi
Seher vakti keklik çıkar
Sallandıkca psgul değer dabana
Gorharım sevdüğüm vara yabana
İşde bu gonlümün cananı geldi

Yarım gine şekerlendin ballandın
Alınan yeşil giydin sallandın
Gırılslın golların

Aç golların cananın geldi

(Kaçar, 1975: 146).

83.a. SABAHTAN KALKTIM Kİ EZEN SESİ VAR⁷¹

Yöre: Tokat - Sivas Yöreleri

Kaynak Kişi: Muzaffer SARISÖZEN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Sabahtan kalktım ki ezen sesi var

Ezen de sesi değil (yâr yâr) burçak yası var

Bakın şu adamın kaç tarlası var

Bağlantı:

Amanın da kızlar ne zorumuş burçak yolması

Burçak tarlasında (yâr yâr) gelin olması

Eğdirme fesini (yâr yâr) gahar⁷² da giderim

Evini başına (yâr yâr) yıhar⁷³ da giderim

Sabahtan kalktım da sütü pişirdim

Sütün de köpüğünü (yâr yâr) yere taşırdım

Burçak tarlasında aklım şaşırdım

Bağlantı

Elimi salladım deydi⁷⁴ dikene

İntizar⁷⁵ eyledim yâr yâr burçak ekene

İlahi kaynana ömrün tükene

Bağlantı

⁷¹ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 252.

Sarisözen, M. (1952). Yurttan Sesler. s. 52-53. Bu türkü bu eserde *Burçak Tarlası* olarak yer almaktadır.

⁷² “kalkar” şeklinde yer alır (Sarisözen, 1952: 53).

⁷³ “yıkar” şeklinde yer alır (Sarisözen, 1952: 53).

⁷⁴ “değdi” şeklinde yer alır (Sarisözen, 1952: 53).

⁷⁵ “inkisar” şeklinde yer alır (Sarisözen, 1952: 53).

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 667).

“BURÇAK TARLASI” TÜRKÜSÜNÜN ÖYKÜSÜ

“Anadolu’nun her yöresinde olduğu gibi Niksar’ın da bir yığın efsanesi ve öyküsü vardır. Çoğu dilden dile dolaşarak, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiştir. Niksar türküleri bu zengin kültür ırmağının en belirginlerindendir.

Osmanlı döneminde Niksar, bir ilim, irfan yurdu ve bir sanat şehridir. Birçok bilim adamı, halk ozanı ve yiğit insan yetiştirmiştir. 1157 yılında yaptırılan Yağıbasan Medresesi, daha sonra Anadolu’nun ilk eğitim fakültesi olmuştur.

Gelelim Burçak Tarlası türküsünün öyküsüne:

Niksar’ın köylerinden birinde bir genç askere çağrılır. Kurası İstanbul’a çıkar. Burada askerlik görevini yaparken, hafta sonu izine çıkmaya başlar. Günün birinde bir izin esnasında, güzel ve çekici bir kızla göz göze gelir. Aralarında sıcak bir ilişki başlar.

Karşılıklı bakışmalardan sonra, her hafta sonu izninde bu beraberlikleri daha da alevlenir. İki gencin yürekleri birbirlerine sıkıca bağlanır.

Bu genç kız İstanbul’un sevilen, sayılan tanınmış ailelerindendir. Yüzü ince peçeli, boyu selvi dal gibi, görenlerin aklını başından alan, iyi bir eğitim görmüş birisidir. Sevdığı asker ise; öyle yabana atılacak gibi birisi değildir. Güçlü kuvvetli, iri yarı, kara yağız bir delikanlıdır. Bu genç de köyünün en varlıklı ailelerindendir.

Niksarlı gencin artık askerliği sona ermektedir. Köyüne dönme zamanı gelip çatar. İstanbullu sevdiğine yüreği yanıktır. Kızı babasından ister. Bu evliliğe kızın ailesi karşı çıkar, istemezler. Kızlarına, “Sen bu kadar uzak bir dağ köyünde yaşayamazsın? Sonunda pişman olursun?” derler. Kız ailesini dinlemez. “Ben her şeye razıyım” der. Sonunda ister istemez ailesini ikna eder. İki genç Samsun vapuruna atlayıp Samsun’da inerler. Kara yoluyla daha sonra Niksar’daki köye varırlar. Zengin İstanbul kızı köydeki tezekli eve girer girmez büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Artık iş işten geçmiştir. Ortada şeref ve haysiyet vardır. Sevdığı genç için bu zor hayata katlanacaktır.

Köy yerinde boş durmak olur mu? Elbette çalışacaksınız. Gelin dediğin tarlaya gitmeli, yemek pişirmeli ve kaynana ne derse yapmalıdır. Başka da çare yoktur, toprak çalışmadan vermez. Kaynanası ve görümcesiyle ilk tarlaya çalışmaya başlamasında elleri ve ayakları kanlar içinde kalır. Sevdığı ve peşine takıldığı gençten de o eski yakınlığı bulamaz. Oğlan: “Ya bu deveyi güdersin ya da buradan gidersin” der. Gelin

şasıır kalır, Babasının ve annesinin sözünü dinlemediği için çok pişman olur.” (Tanses, 2005: 255).

83.b. BURÇAH TARLASI

Zabahdan gahdım ezen sesi var
Ezen sesi döğül burçah yası var
Söylen gaynatama gaş tarlası var
Amanın kızlar ne zorimiş burçah yolması
Burçah yolmasında gelin olması.

Elimi salladım da değdi bıtırah
Öğlen olmadı ki ecük oturah
Ahşam olmadı ki gaçah gurtulah
Amanın kızlar ne zorimiş burçah yolması
Burçah yolmasında gelin olması.

Zabahdan da gahdım südü büşürdüm
Südün köpüğünü yere daşurdum
Burçah tarlasında oğlan düşürdüm
Amanın kızlar ne zorimiş burçah yolması
Burçah yolmasında gelin olması.

Aşşada evüli evüli belim gırıldı
Yoharya doruldum köpek darıldıl
Ahşamnan geldim oğlu sarıldı
Amanın kızlar ne eyceymiş burçah yolması
Burçah yolmasında gelin olması.

Şükrü Gümüş Artova/Örteren köyünden. (Caferoğlu, 1994: 161-162).

83.c. BURÇAK TARLASI

Sabahınan kalktım ezan sesi var,

Ezan da sesi değil yar yar burçak yası var,
Varın bakın şu adamın kaç tarlası var,

Amanın kızlar ne zorumuş burçak yolması
Burçak tarlasında yar yar gelin olması
Eğdirme fesini yar yar kalkar da giderim
Evini başına yar yar yıkar da giderim

Sabahınan kalktım südü pişirdim
Südü de kaymağını yar yar yere taşırdım
Burçak tarlasında aklım şaşırdım

Amanın kızlar ne zorumuş burçak yolması
Burçak tarlasında yar yar gelin olması
Eğdirme fesini yar yar kalkar da giderim
Evini başına yar yar yıkar da giderim

Kolumu salladım değdi dikene
İntizar eyledim yar yar burçak ekene
İlahi kaynana ömrün tükene

Amanın kızlar ne zorumuş burçak yolması
Burçak tarlasında yar yar gelin olması
Eğdirme fesini yar yar kalkar da giderim
Evini başına yar yar yıkar da giderim

Kolumu salladım değdi pıtırak
Öğlen olmadı ki yar yar ecük oturak
Akşam olmadı ki kaçak da kurtulak

Amanın kızlar ne zorumuş burçak yolması
Burçak tarlasında yar yar gelin olması

Eğdirme fesini yar yar kalkar da giderim
Evini başına yar yar yıkar da giderim.

(Adıgüzel, 2004: 70).

83.ç. ŞU DAĞIN ARDINDA SİLÂH SESİ VAR

Şu dağın ardında silâh sesi var

Silâh sesi değil gelin yası var

Varın sorun güveye kaç tarlası var

Ah ne yaman zormuş burçak yolması

Burçak tarlasına gelin olması

Elimi saldırdım değdi dikene

Ben ileniyom burçak ekene

İlâhi kaynana ömrün tükene

Ah ne yaman zormuş burçak yolması

Burçak tarlasına gelin olması

Sabahtan kalktım da sütü pişirdim

Sütün kaymağını yere taşırdım

Burçak tarlasında aklım şaşırdım

Ah ne yaman zormuş burçak yolması

Burçak tarlasına gelin olması

Elimin kınası hamur ettiler

Gözümün sürmesini çamur ettiler

Bir günlük gelindim zehir ettiler

Ah ne yaman zormuş burçak yolması

Burçak tarlasına gelin olması

(Uğurlu, 2009: 576).

83.d. BURÇAK TARLASI

“Burçak, fiğе benzeyen daha çok hayvan yemi olan bir bitkidir. Hemen hemen her iklimde olur. Anadolu’nun her yöresinde ekimi yapılır.

Bundan 80-90 yıl önce. Tarımda verim düşük. Mahsulün içinde yaban otları özellikle de sarı dikenler, dikenli küçük pıtıraklar çok olur.

Burçak küçük boylu olduğu için genelde elle yolunur. O da hem çok zaman alır hem de yolması çok zor olur. Sarı dikenler pıtırak dikenler ellere dolar.

Bir de burçak olgunlaştıktan sonra kurur elle sarsıldığında daneleri tarlaya dökülür, dane kaybına neden olur.

O nedenle burçak sabahın erken saatlerinde genelde güneş doğmadan yolunur bu işlem serin havada yapılır. Onun içinde burçak yolmaya gidenlerin ala şafak ta evden ayrılıp tarlaya varmaları gerekir.

Anadolu da kıtlık yıllarıdır. Toprak genelde karın doyurmaz. Anadolu insanı bu nedenle gurbete çalışmaya gider. 8-10 ay hatta yıllarca gurbette kalır.

Hani sılada kalan sevgili derya “Yarım İstanbul’u mesken mi tuttun, Gördün güzelleri beni unuttun.”

Bazen bir şeyler kazanır köyüne döner yer yurt alır, bazen de gittiği gibi yoksul döner.

İşte bu yıllar da Tokat köylerinden bir genç de doğduğu yeri bırakıp doyacağı yere doğru yola çıkar.

Bu yolun varış yeri genel de İstanbul’dur. Varır “taş toprağı altındır.” denen yere. Döker alın terini. Parasal olarak pek bir şey kazanamaz ama gönüsel olarak bir şeyler olur.

Bir genç kızla tanışır İstanbul’da. Kısa sürede ilerletirler aşklarını. Evlilikle biter sevdalarının sonu.

Ancak İstanbul barındıramaz bu yeni evlileri. Delikanlı sılaya dönelim ekelim biçelim yiyelim, çola çocuğa karışalım der, taze geline.

İnandırır taze gelini de Tokat’taki geçimin daha kolay olacağına. El ele verip dönerler delikanlının köyüne.

Gelin hanım köy yaşantısından uzaktır. Ama alışmaya gayret gösterir. İnek sağmayı, süt pişirmeyi, odun taşımayı, çamaşır yıkamayı öğrenir kısa sürede.

Ama çok zor öğrendiği bir şey vardır: Burçak yolmak. Bir zorba daha var evde, acımasız kaynana.

Sabah ezanı okunur okunmaz gelinin kapısına dikilir: “gelin hadi kalk geç kalıyorsun, burçak tarla da kuruyacak.”

Uykuların en tatlısı sabah uykularıdır. Gelin bir türlü doyamaz bu sabah uykularına.

Daha uykusunu açmadan kendini burçak tarlasında bulur. Bir yanda sabah uykusuzluğu, bir yanda burçak tarlasında ki dikenler, pıtıraklar.

Bunların hepsinden kötü acımasız kaynana. Açar ağzını, yumar gözünü: “Şcher de yan gelip yatmaya benzemez köy yer çalışacaksın.” Der tutturur.

Ama durmaksız bir çalışma. İnek sağmak, odun taşımak, çamaşır yıkamak, çeşmeden su getirmek, yemek pişirmek hepsi bir yana burçak tarlasında burçak yolmak bir yana. Her ezan okunduğunda kaynananın geline “Gelin kalk, burçak tarlada kuruyor.” demesi yok mu, ölümlerden beter oluyor gelin için.

Hamiledir gelin, anne olmanın mutluluğunu hayal eder. Ama ulaşamaz o duygulara. Bir ala şafakta bebeğini burçak tarlasında zayi eder.

Hep nefret eder burçak tarlasından. Her sabah ezan sesinde burçak tarlası gözünün önüne gelir. Düşürdüğü bebeğini anımsar acı acı. Burçak yolmanın zorluğu, kaynanasının baskısı kocasının surat asıklılığı gelini iyisinden canından bezdirir ve kocasına “fesini eğdirme, çıkar evini de başına yıkar giderim.” diyecek duruma getirir.

Gelinin bu halini yakından görenlerden biri aşağıdaki dörtlüklerle konuyu günümüze kadar taşır.

Türkü kıvrak bir oyun havası şeklinde tokat yöresinden tüm anadoluya yayılır güncelliğini de günümüzde de korumaktadır.

Sabahtan kaktım ezan sesi var

Ezan sesi değil -yar yar- burçak yası var

Sorun şu adamın kaç tarlası var

Amanda kızlar ne zor imiş burçak yolması

Burçak tarlasında -yar yar- gelin olması

Eğdirme fesini -yar yar- çıkarda giderim

Evini başına -yar yar- yıkar da giderim

Sabahtan kalktım sütü pişirdim.
 Sütün köpüğünü de -yar yar- yere taşırdım
 Burçak tarlasında bebek düşürdüm

Amanda kızlar ne zor imiş burçak yolması
 Burçak tarlasında -yar yar- gelin olması
 Eğdirme fesini -yar yar- çıkarda giderim
 Evini başına -yar yar- yıkar da giderim

Elimi salladım değdi dikene
 İntizar eğledim -yar yar- burçak ekene
 İlahi kaydana ömrün tükene

Amanda kızlar ne zor imiş burçak yolması
 Burçak tarlasında -yar yar- gelin olması
 Eğdirme fesini -yar yar- çıkarda giderim
 Evini başına -yar yar- yıkar da giderim

(Koyuncu, 2010: 109-112).

83.e. BURÇAK TARLASI

Sabahınan kalktım südü pişirdim
 Sütün de kaymağını yar, yar yere taşırdım
 Burçak tarlasında yar, yar yolum şaşurdum.

Amanın kızlar ne zorumuş burçak tarlası

Burçak tarlasına yar, yar gelin olması

Elimi salladım değdi dikene
 İntizar eyledim yar, yar burçak ekene
 İlahi herif ömrün tükene

Amanın kızlar ne zorumuş burçak yolması

Burçak tarlasında yar, yar soğan soyması

Elimi salladım değdi pıtırak
 Öğlen olmadıki biraz oturak

Akşam olmadı ki kaçak kurtulak
 Eğdirme kaşını kalkar giderim
 Evini başına yar yar yıkar da giderim.

(Yardımcı, 1988: 16-17).

84. SARI BUĞDAY BAŞIYIM

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Necati BAŞARA

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

(ah) Sarı buğday başıyım (da)
 Güzeller yoldaşıyım
 (aman) Bana bir bergüzar ver (de)
 Ölenecek taşıyım

Bağlantı:

Hoppa ninna ninnanay ninnanay ninnanay
 Ninna ninna ninnanay ninnanay nay

(ah) Al elmanın dördünü (de)
 Sev güzelin merdini
 (aman) Seveceksen güzel sev (de)
 Çekme çirkin derdini

Bağlantı:

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 674).

85.a. SARI KIRANIN KIRATIM KIŞNER⁷⁶

Yöre: TOKAT / Reşadiye

Kaynak Kişi: Aziz TORUN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Sarı kıranında kıratım kişner

⁷⁶Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 257.

Bin liralık gibi nüfuzum işler
Benim nazlı yârim nerede kışlar

Bağlantı:

Kaldır kırat kaldır ayağını nallayım
Nallayım da yâre karşı yollayım

Has gümüşden kesdireyim nalını
Üç güzele dokudayım çulunu
Yâr yoluna çevireyim yolunu

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 678).

85.b. SARSI KIRANI⁷⁷

“Yörede çok sevilen ve aynı zamanda varlıklı olan Hafız Ağa’nın sevdiği Esma’nın Hafız Ağa’ya küs olması ve ona kavuşmasını bu türküyle dile getirmiş zamanla yörede oynanan bir oyun haline dönüşmüştür. Oyun iki bölümlü olup ağırlama ve yelleme olarak oynanmaktadır.

Sarsı kıranında kıratım kişner
Beşli martin gibi nüfuzum işler
Benim Hafız ağam çardakta kışlar

⁷⁷ Ayrıca bakınız. RKKHGB. 1998. s. 328-329. Ayrıca adı geçen bu eserde türkünün hikâyesi şu şekilde anlatılmaktadır: “Seferberlikten önce 1904 yılında Muratkaya köyünde yaşamış bir olayın öyküsüdür. Bu köyde Hafız Ağa adında varlıklı ve konuksever birisi vardır. Tokat ve Sivas’tan İstanbul’a gitmek isteyenler Tozanlı üzerinden Orduya geçerlerdi. Bu yol güzergahında bulunan Muratkaya köyünde, Hafız Ağa’nın da evinde misafir olurlardı.

Hafız Ağa’nın at sürüleri Sarsıkıran’ında otlanırdı. Çoğu kez Ordu üzerinden İstanbul’a gitmek isteyenler de Hafız Ağa’nın atlarından yararlanırlardı. Hafız Ağa’nın ünü her tarafa yayılmıştı. Tozanlı bölgesinden gelip giden yolcular Hafız Ağa’yı Gölcük’e davet ederler. Gölcük köyünde Esma Gelin diye bir güzel vardır. Bakışmalar, konuşmalar... derken Hafız Ağa ile Esma Gelin arasında büyük bir aşk başlar. Hafız Ağa sık sık Gölcük’e gidip gelmektedir. İki evli olan Hafız Ağa’nın bu gelip gitmelerinin altındaki nedeni sezinleyen köy halkı bunu pek hoş karşılamaz ve bu olay karşısında kimin söylediği bilinmeyen bu türküyü yakarlar.” (RKKHGB, 1998: 328-329).

Kaldır kırat ayağını nallayım
 Nallayım da yare karşı yollayım
 Aman kırat nazlı kırat beni yare kavuştur
 Kösülüyüm kösülüyüm beni yarle barıştır

Has gümüşten kestireyim nalını
 Üç güzele dokutayım şalını
 Yar yoluna döndüreyim yolunu

Kaldır kırat ayağını nallayım
 Nallayım da yare karşı yollayım
 Aman kırat nazlı kırat beni yare kavuştur
 Kösülüyüm kösülüyüm beni yarle barıştır

Esmâ gelin küpelerini sallıyor
 Hafız ağam domur domur terliyor
 Kıratını da sarsıkıranda nallıyor

Kaldır kırat ayağını nallayım
 Nallayım da yare karşı yollayım
 Aman kırat nazlı kırat beni yare kavuştur
 Kösülüyüm kösülüyüm beni yarle barıştır

(Adıgüzel, 2004: 128-129).

85.c. SARSU KIRANI

“Sarsu, Reşadiye’nin Tozanlı bölgesinde bir köydür. Şimdiki adı Esenköydür. Sarsu rakım olarak da yüksektir. Reşadiye yöresinde yüksek dağlara “kıran”da derler.

Sarsu’da Hafız Ağa diye biri varmış. Hafız Ağa bölgede isim yapmış birisi imiş. Hafız Ağa, yazları Sarsu’ya gider, kışları Reşadiye’nin Vakıf Bölgesi denilen yerde Çardak adıyla anılan yörede geçirirmiş.

Hafız Ağa’nın Sarsu’da Esme (Esmâ) gelin diye bir sevdiği varmış. Birçok sevgililer gibi Hafız Ağa’da sevgilisine kolay kavuşamamış. Bu aşk birazda geç başlamış bir aşkmış.

Hafız Ağa ile Esme Gelin'in aşklarının yörede duyulması üzerine yine isimsiz bir ozan bu dizelerle bu aşk öyküsünü günümüze aktarmıştır.

Hafız Ağa'nın çok güzel bir kıratı varmış. Türküde ağırlık hep kırat üzerine olmuş.

(2003 yılında TRT Ankara Radyosu yurt dışına bir program yapıyordu. Bu program yalnızca yurt dışından dinleniyordu. o gün için Tokat'tan yöre türkülerini sunacak olan bir ekip istenmiş. Kültür Müdürlüğü'nce hazırlanan bu ekibin başında benim gitmemi o günkü Vali Mehmet Gündoğdu istemişti ve o ekibi ben götürmüştüm.

Program yayını sürerken yanılmıyorsam Kuzey Avrupa ülkelerindendi-, birisi telefonla programa katıldı ve Hafız Ağa'nın torunu olduğunu söyleyerek "ben Hafız Ağa'nın torunuyum... Sizden rica ediyorum, dedemin türküsü, sarsu kıran türküsünü söyler misiniz" dedi.

Giden gruptan türküyü bilen yoktu. Ben melodisini değil ama sözlerini size sunayım dedim ve sarsu kıranın sözlerini söyledim. Karşı taraf çok memnun oldu.

Bununla söylemek istediğim Hafız Ağa olayı gerçek ve Hafız Ağa'nın torunları da yaşıyor.

Bu türkü ile yörede halay çekilir.

Türkünün sözleri:

Sarsu kıranında kır atım kişner
Beşli martin gibi nüfuzum işler
Hafız Ağam da Çardak'ta kışlar

Kaldır kırat kaldır ayağın nallayım
Nallayım da seni yare yollayım

Aman kırat canım kırat
Beni yare kavuştur
Küsülüym yarinen
Yarinen beni barıştır

Kaldır kırat kaldır ayağın nallayım

Nallayım da seni yare yollayım

Esme gelin küpeleri sallıyor
Hafız Ağam tomur tomur terliyor
Kır atını Sarsu'da nallıyor

Kaldır kırat kaldır ayağın nallayım
Nallayım da seni yare yollayım

Has gümüşten kestireyim nalını
Beş güzele dokutayım çulunu
Hep yare döndüreyim yolunu

Kaldır kırat kaldır ayağın nallayım
Nallayım da seni yare yollayım

Sarı yeşil kıratın çulu
Kapımızdan geçer yarimin yolu

Kaldır kırat kaldır ayağın nallayım
Nallayım da seni yare yollayım

(Koyuncu, 2010: 57-60).

86. SEVDAKÂRIN ATEŞİNDEN

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Musa KURT - Rıza KAYGISIZ

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Sevdakârın ateşinden
Kerem gibi yanar aman

Aşka düşen (de oy) hemen gülemez
Arar derdine (oy) çare bulamaz

Attan düşenden de yiğit mi olur
Sevmedik gönülde sevda mı olur

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 688).

87. SUYA DÜŞTÜ GÜLÜMÜZ

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Âşık Veli AYDIN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Suya düştü gülümüz (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Ötmüyor bülbülümüz (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Sen orada ben burda (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Geçti cahil ömrümüz (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

Fındık fıstık olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Ateş yastık olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Selam söylen yârime (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Böyle dostluk olur mu (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

Kestirdim kekilleri (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Yana değıyor yana (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Yârimin bakışları (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)
Cana değıyor cana (hanım kızlar kızlar canım kızlar kızlar)

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 709).

88. ŞU ALMUS'UN DİBEĞİ

Yöre: Tokat / Almus

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: TRT Ankara Radyosu THM Müd.

Şu Almus'un dibeği
Kaptı da beni köpeği
On beş okka yüz dirhem

Hanife'nin kuşağı

Bağlantı:

Hop gülüm nanay gız nanay

De gülüm nanay gız nanay

Hatice boyun yosma

Çorapsız yere basma

Sen benimsin ben senin

Her söze kulak asma

Bağlantı

Şu Almus'un köprüsü

Bastıkça sallanıyor

Hatice'min yanağı

Baktıkça kızarıyor

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 719).

89.a. TOKAT BİR BAĞ İÇİNDE⁷⁸

Rep Nu: 360

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Seha OKUŞ

Derleyen: TRT Müzik Dai. Başk. THM Müd.

⁷⁸ Ayrıca bakınız. Onay, A. T. (1996). Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i. s. 53. Bu türkü adı geçen eserde şu şekilde yer alır: "Tokat bir dağ içinde

Gülü bardağ içinde

Tokat'tan kız alanın

Ağız bal yağ içinde"

Yukarıdaki türkü metniyle ilgili Onay şu açıklamaları yapmaktadır: "Bu şekildeki bendlerle bazı emsali, birçok türkülere dahil olmuş ve her muhit halkı benimsediğinden Tokat yerine kendi köy ve kasabasının ismini koymuştur. Köyü üç dağ arasında bir Erzurumlu ile Midilli'nin Ağra köyünden bir mektep efendisi bana bu parçayı kendi yurtlarına izafetle okumuşlardı. Bolu'da gördüğüm cönklerde de Bolu, Tokat, Göynük muharrerdi. Bu hal, türkülerin menşei aramak hususunda müşkülpesent olmak lazım geldiğini, bir de bir güftenin bütün vatanda herkesin müşterek malı gibi olduğunu gösterir." (Onay, 1996: 53).

Tokat bir bağ içinde
 Gülü bardağ içinde
 Tokat'tan yâr sevenin
 Yüreği yağ içinde

Bağlantı:
 Ağam yârim paşam yârim
 Di gel bahtı karelim

Tokat'ın altı bağlar
 Selam göndersem ağlar
 Selam yürek dağıtmaz
 Bergüzâr gönül eğler

(THM Sözlü Eserler Antolojisi III, 2002: 175).

89.b. TOKAT BİR BAĞ İÇİNDE

Tokat bir bağ içinde, gülü bardağ içinde
 Tokat'tan yar sevenin, yüreği yağ içinde
 Ağam yarım, paşam yarım, di gel bahtı karalım

Tokat'ın ardı bağlar, selam göndersem ağalar
 Selam yürek soğutmaz, bergüzar gönül eğler
 Ağam yarım, paşam yarım, di gel bahtı karalım

Tokat'tan aldım bakır, yosmamgözlerin çakır
 O çakır gözlerine, kurban olsun bu fakir
 Ağam yarım, paşam yarım, di gel bahtı karalım

Bağ altında otururken
 Yar gül güle bade doldururken
 Yar doldurup ben içerken

Aman al kadeh kana boyandı
 Aman ahbaplar bağda dolandı
 Sürü sürü kızlar, sürmeli gözler
 Göğsüde çapraz düğmeli kızlar.

(Adıgüzel, 2004: 75).

89.c. TOKAT BİR BAĞ İÇİNDE

Tokat'ın bahçeleri hem elmalık hem narlık
 Ben yarimi yaptırdım som altından gerdanlık
 Tokat bir bağ içinde gül açmış bahçesinde
 Gül kokusu saçıyor inan yarin üstüne

Dışından ırmak akar bahçeleri gül kokar
 Tokat'tan bir yar sevdim gözleri beni yakar
 Tokat bir bağ içinde gül açmış bahçesinde
 Gül kokusu saçıyor inan yarin üstüne

Şu Tokat'ın yolları hem asfalttan hem taştan
 Evvel böyle değildim çıkarttın beni baştan
 Tokat bir bağ içinde gül açmış bahçesinde
 Gül kokusu saçıyor inan yarin üstüne

(Kaynak Kişi: Mevlüt KUYUCU) (Kodal, 1999: 29-30).

89.ç. [TOKAT BİR BAĞ İÇİNDE]

Tokat bir bağ içinde
 Güllü bardağa içinde
 Tokat'da yar sevenin
 yüreği yağ içinde

Ağam yarım paşam yarım
 Digel bahdı karelim

Sürü sürü kızlar sürmeli gözler
 Göğsü de çapraz düymeli kızlar
 Erkekleri görünce kemikleri sızlar

Tokat'ın altı bağlar
 Selam göndersem ağlar
 Selam yürek soğutmaz
 Bergüzar gönlüm eğler

Ağam yarım paşam yarım
 Digel bahdı karelim

Sürü sürü kızlar sürmeli gözler
 Göğsüde çapraz düymeli kızlar
 Deli kanlı görünce kemikleri sızlar.

(Altınok, 1969: 27).

90. TOKAT'A GİDEMİYORUM YÂRİM SANA FİSTAN ALAYIM

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Fikriye MEŞHUR

Derleyen: Arif MEŞHUR

Tokat'a gidemiyom yârim sana fistan alayım

Bağlantı:

Ah nerelerine nerelerine
 Bilmiyon mu kömür gözlüm
 Aha buralarıma buralarıma
 Fadime'm fistan kırmalar
 Ceviz dalı ırgalar
 Sevdigini gören kızlar
 Sağını da solunu ırgalar

Tokat'a gidemiyom yârim sana potin alayım

Bağlantı

Tokat'a gidemiyom yârim sana çorap alayım

Bağlantı

Tokat'a gidemiyom yârim sana kemer alayım

Bağlantı

Tokat'a gidemiyom yârim sana yüzük alayım

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 746).

91.a. TOPÇAM YAYLASI DÜZ YILDIZ IŞILAR

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Ufuk GÜNEŞEN

Derleyen: Şinasi ÖZKAN

Topçam yaylası düz yıldız ışıılar

Teyfik'i vurdular kanlar fışılar

İmdadıma gelmez hain uşaklar

Bağlantı:

Teyfik'im teyfigim aslan Teyfik'im

Topçam yaylasına yaslan Teyfik'im

Atımı bağladım Topçam düzüne

Dom dom kurşunları değdi dizime

Benden selam söylen elin kızına

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 747).

91.b. TEYFİĞİM⁷⁹

Atımı bağladım Topçam düzüne⁸⁰
Domdom gürşunları⁸¹ değdi dizime
Benden selam olsun emmim gızına⁸²

Teyfik'im Teyfik'im aslan Teyfik'im
Topçam yaylasına yaslan Teyfik'im

Ohdap yolları düz yıldız ışılar
Teyfik'i vurmuşlar ganlar fişılar
İmdadına gelmez hain gomşular

Vurma zalım vurma nur tanesiyim
Anamın babamın bir tanesiyim

Tohat'dan da çıhtım başım selamet
Topçam'a varmadan goptu gıyamet
Bir anam var bir de bacım hakka emanet

Teyfik'im Teyfik'im aslan Teyfik'im
Topçam yaylasına yaslan Teyfik'im

(Adıgüzel, 2004: 74).

91.c. TEYFİĞİM-TEYFİĞİM⁸³

⁷⁹ Ayrıca bakınız. 1998 Tokat Yıllığı. s. 283.

⁸⁰ “Atın bağladım Topçam düzüne” şeklinde yer alır. Tokat Yıllığı (1998). age.

⁸¹ “kürşunları” şeklinde yer alır. Tokat Yıllığı (1998). age.

⁸² “elin gızına” şeklinde yer alır. Tokat Yıllığı (1998). age.

⁸³ Ayrıca bakınız. Günesen, F. (Nisan 1961). s. 14. Bu türkü adı geçen çalışmada şu şekilde yer almaktadır:

Atımı bağladım Topçam düzüne
Domdom kürşunları değdi dizime

Atımı bağladım Topçam düzüne
 Dom dom kurşunları değdi dizime
 Benden selam olsun elin kızına
 Teyfiğim Teyfiğim aslan Teyfiğim
 Topçam yaylasına yaslan Teyfiğim
 Ohtap yolları düz yıldız ışıları
 Teyfiği vurmuşlar kanlar fışılar

.....
 İmdadına gelmen hain komşular
 Vurma zalim vurma nur tanesiyim
 Anamın babamın bir tanesiyim

(Yardımcı, 1988: 11).

“İstiklâl harbi başladığı sıralarda Tokat ve civarında bir sürü Rum çeteler türemişti. Bunları dağıtmak için Tokatta Milis kuvvetleri teşkil edilmişti. İşte Teyfik bu milis teşkilâtlarından birinde asker idi.

Tokatlı ve Karagözoğullarındandır. Mensup olduğu Milis kuvveti Topçam sırtlarındaki Rum eşkiyalarını tenkil ile vazifelendi. Vukua gelen çarpışmada Teyfik şehit düştü. Bunun üzerine bu türkü yakıldı ve söylenmeğe başlandı.” (Günesen, 1961: 14).

91.ç. TEYFİĞİM

Atımı bağladım topçam düzüne
 Dom dom gürşunları değdi dizime

Benden selâm söylen nazlı bacıma
 Teyfiğim, Teyfiğim aslan Teyfiğim
 Topçam yaylasına yaslan Teyfiğim.
 Ohtap yolları düz, yıldız ışıları
 Teyfiği vurdular kanlar fışılar
 İmdadıma gelmez zalim komşular
 Vurma zalim vurma nur tanesiyim
 Anamın, babamın bir tanesiyim.” (Günesen, 1961: 14).

Benden selam olsun emmim gızına
 Teyfiğim Teyfiğim aslan Teyfiğim
 Topçam yaylasına yaslan Teyfiğim

Ohdap yolları düz yıldız ışılar
 Teyfiği vurmuşlar ganlar fişilar
 İmdadına gelmez hain komşular
 Vurma zalim vurma nur tanesiyim
 Anamın babamın birtanesiyim

Tohat'danda çıhdım başım selamet
 Topçama varmadan goptu gıyamet
 Bir anam var bir de bacım hakka emanet
 Teyfiğim Teyfiğim aslan Teyfiğim
 Topçam yaylasına yaslan Teyfiğim

(Kaçar, 1975: 149-150).

92. UZUN OLUR AMASYA'NIN SELVİSİ

Yöre: Tokat / Erbaa

Kaynak Kişi: İbrahim KARATAŞ

Derleyen: Hulki Rıza İPEK

Uzun olur Amasya'nın selvisi
 Bilemedim benim (de) yârim hangisi (aman aman)
 Orta boylu kalem kaşlı kendisi
 Bilemedim benim (de) yârim hangisi (aman aman)

Bağlantı:

Haydi yavrum tek basa basa
 Süt sağıyor altın tasa
 Benim yerim çok güzeldir
 İki parmak boydan kısa

Bülbül olsam gül dalına konarım
 Güllü yârin ateşine yanarım (aman aman)
 Ben yitirdim selvi boylu yârimi
 Gelen geçen yolculara sorarım (aman aman)

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 759).

93.a. YAYLA ÇİÇEĞİ MİSİN

Yöre: Tokat / Niksar

Kaynak Kişi: Hüseyin ARSAL

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Yayla çiçeği misin (balam)
 Yuvarlan da gel bana
 Gelin misin kız mısın da
 Vurulacağım sana

Bağlantı:

Hop nina ninanay ninay da nininay
 Yana nina ninanay ninana nay
 Hop nina ninanay nina nininay
 Yavrum ninna ninanay nini naynay

Yaylaların yoğurdu (balam)
 Seni kimler doğurdu
 Seni doğuran ana da
 Balınan mı yoğurdu

Bağlantı

Yaylanın yolundayım (balam)
 Gürgenin dalındayım

Anam beni sorarsa da
Gızların yanındayım

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 781).

93.b. YAYLA ÇİÇEĞİ MİSİN BALAM?

(KAŞIK NANAY HAVASI)

Yöre: Tokat - Niksar

Kaynak: Hüseyin Arsal

Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Notalayan: Muzaffer Sarısözen

1.

Yayla çiçeği misin balam?

Yuvarlan da gel bana

Gelin misin kız mısın da?

Vurulacağım sana

Hop nina ninanay ninanay da ninanay

Yar da nina ninanay ninanay

Hop nina ninanay nina ninanay

Yavrum nina ninanay nini naynay

2.

Yaylanın yolundayım balam

Gürgenin dalındayım

Anam beni sorarsa da

Kızların yanındayım

Hop nina ninanay ninanay da ninanay

Yar da nina ninanay ninanay

Hop nina ninanay nina ninanay

Yavrum nina ninanay nini naynay

3.

Yaylaların yoğurdu balam

Seni kimler doğurdu?

Seni doğuran ana da

Balınan mı yoğurdu?

Hop nina ninanay ninanay da ninanay

Yar da nina ninanay ninanay

Hop nina ninanay nina ninanay

Yavrum nina ninanay nini naynay

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 286-287).

94.a. YAYLA YOLLARINDA GÖÇ KATER KATER

Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: Kaya ÖNEN

Derleyen: Tuncer İNAN

Yayla (da) yollarında göç kater kater

Eşinden ayrılmış bir bülbül öter

Benim (de) sevdiceğim yâr bana yeter

Aman tombul gelin olur mu böyle

Yayla (da) yollarında menevşe bitmiş

Uzamış dalları yerleri tutmuş

Benim (de) sevdiceğim beni unutmuş

Ellerin koynunda sen insaf eyle

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 782).

94.b. YAYLA DA YOLLARINDA GÖÇ KATER KATER

Yöre: Tokat

Kaynak: Kaya Önen

Derleyen: Tuncer İnan

Notalayan: Tuncer İnan

1.

Yayla da yollarında göç kater kater
 Eşinden ayrılmış bir bülbül öter
 Benim de sevdiceğim yâr bana yeter
 Aman tombul gelin olur mu böyle
 Ellerim koynumda sen insaf eyle

2.

Yayla da yollarında menevşe bitmiş
 Uzamış dalları yerleri tutmuş
 Benim de sevdiceğim beni unutmuş
 Aman tombul gelin olur mu böyle
 Ellerin koynunda sen insaf eyle

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 288).

95.a. YAZ BAHAR AYINDA GELEYİM DİRDİM

Yöre: Tokat / Zile

Kaynak Kişi: Ali KURT

Derleyen: Arif MEŞHUR

Yaz bahar ayında geleyim derdim
 Gelemedim gül yüzlü yâr küstün mü
 Haki paya yüzler süreyim derdim
 Süremedim gül yüzlü yâr küstün mü

Selam ister Beytullah'ın kulları
 Dağlar kardır aşamadım belleri
 Al yanakta al kırmızı gülleri
 Deremedim gül yüzlü yâr küstün mü

Velim eydür işim gücüm zar idi
 Beni bu sevdaya salan yâr idi
 Konuşmaya çok müşküller var idi
 Soramadım gül yüzlü yâr küstün mü

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 786).

95.b. YAZ BAHAR AYINDA GELEYİM DİRDİM

Yöre: Tokat - Zile

Kaynak Kişi: Ali Kurt

Derleyen: Arif Meşhur

Notlayan: Arif Meşhur

Yaz bahar ayında geleyim derdim
Gelemedim gül yüzlü yar küstün mü
Hüdey hüdey hüdey canan küstün mü
Haki paya yüzler süreyim dedim
Süremedim gül yüzlü yar küstün mü
Hüdey hüdey hüdey canan küstün mü

2.

Selah ister Beytullah'ın kulları
Dağlar kardır aşamadım belleri
Dağlar kardır aşamadım belleri
Al yanakta al kırmızı gülleri
Deremedim gül yüzlü yâr küstünmü?
Hüdey hüdey hüdey canân küstün mü?

3.

Veli'm eydür işim gücüm zâr idi
Beni bu sevdaya salan yâr idi
Hüdey hüdey hüdey canân yâr idi
Konuşmaya çok müşküller var idi
Soramadım gül yüzlü yâr küstünmü?
Hüdey hüdey hüdey canân küstün mü?

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 293).

96.a. YENİ ÇİFTLİK DERLER DE ÇÖLÜN DÜZÜNDE (YAYLADAN MI GELİYON)

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Ümit TOKCAN

Derleyen: Tuncer İNAN

Yeni çiftlik derler de çölün düzündə
Yeşil ördek m'öter suyun gözünde
Allah canımı alsın da Nezük dizinde
Ağla göz yaşın sil kara gözlüm

Bağlantı:

Yayladan mı geliyon da
Boylarına maşallah
Bizim evde gelin yok da
Sen olursun inşallah

Ohtop bellerinden de geliyor posta
Benden selam söylen o nazlı dostu
Sorarsan Nezük'ü Sivas'ta hasta
Ağla göz yaşını sil kara gözlüm

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 791).

96.b. [KEKLİĞİM GAYADAN SEKTİĞİ SEKİŞ]

Kekliğim gayadan sektiği sekiş
Gülünen bülbülün ettiği nahış
Yar ile sinen dikilen dikiş
Gıyamete kadar sökülmez imiş.

Yayladan mı geliyon
Gelişine maşallah
Bizim evde gelin yohda

Bize de giden inşallah.

Peştanbalın püskülü
Vur beline beline
Dirinininam dirinininam
Dirinininam dirininam.

Sırtındaki yayuh mu?
Ayağındaki çaruhmu?
Ben sana çizme aldım da
Ayağında çaruhmu?
Yayladanmı geliyor
Gelişinede maşallah
Bizim evde gelin yohda
Bize de giden inşallah.

(Altınok, 1969: 19).

97. YILDIZ DAĞI YILDIZ DAĞI (TEBRİZ HALAYI HV.)

Yöre: Tokat / Artova / Püget

Kaynak Kişi: İsmail TÜCCAR

Derleyen: Talip ÖZKAN

Yıldız dağı Yıldız dağı
Durur durur ışılar
Bura bekar yeri (aman)
Geri dursun evliler

Bağlantı:

Amman amman amman amman
Derdine derman amman

Gater gater oldu (amman)
Göçler yola dizildi

Yeni bildim amman amman
Elim yârdan üzüldü

Bağlantı

Bende çıktım yârim (amman)
Bir gelinin peşine
Beş bin lira amman (amman sarı gelin)
Gelinin bir gülüşüne

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 798).

98.a. YÖRÜ GÜZEL YÖRÜ YOLUNDAN KALMA

Yöre: Tokat / Artova / Tozanlı Aşireti

Kaynak Kişi: Âşık Mehmet Temel GÖLLÜK / ŞEN Ahmet

Derleyen: Talip ÖZKAN

Yörü güzel yörü yolundan kalma
Her yüze güleni dost olur sanma

Gül ha nenni nenni gülmecesine
Yârdan ikrar aldım dönmemesine

Ölümden korkup da sen geri durma
Yiğidin alnına yazılan gelir

Gül ha nenni nenni nennilerimiz
Bu yıl dumanlıdır yaylalarımız
Gül ha nenni nenni Leyla'larımız
Bu yıl dumanlıdır yaylalarımız

Söğüdün yaprağı dürük duruyor

Dibine dökülmüş soluk duruyor

Gül ha nenni nenni gülmeceğine
Yârdan ikrar aldım dönmemesine

Yârın gerdanında dokuz kat düğme
Çözerim düğmelerin sen zahmet çekme

Gül ha nenni nenni nennilerimiz
Bu yıl dumanlıdır yaylalarımız
Gül ha nenni nenni Leyla'larımız
Bu yıl dumanlıdır yaylalarımız

YELDİRME:

Kaşların kemandır gözlerin elmas
Gider bu güzellik sana da kalmaz
Fırsat elde iken sür devranını
Sonradan yüzüne bakanlar olmaz
Bülbülüm yâr yâr bir gülüm yâr yâr
Bir tanem yâr yâr sünbülüm yâr yâr

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 804).

98.b. SAMAH

Yürü güzel yürü yolunda kalma
Her yüzü gülteni dost olur sanma
Ölümden korkup ta geriye dönme
Yiğidin alnına yazılan gelir

Yalellim diyon anam, yarım ne diyon.

Yürü dilber yürü ömrümün varı
Eridi kalmadı dağların karı
Gayet güzel olsa yiğidin yarı
O da sevdiğine naznan gelir

Yalellim diyon anam, yarim ne diyon.

Yürü güzel yürü yol alamazsın
Azrail olsan da can alamazsın
Elesen dünyayı kalbura koysan
Benden muhabbeti yar bulamazsın

Yalellim diyon anam, yarim ne diyon.

Pınar olsam kenarımdan akmayın
Yarim senden başkasına bakmayın
Eğer senden başkasına bakarsam
Yedi sene döşeklerden kalkmayım

Yalellim diyon anam, yarim ne diyon.

(Kodal, 1999: 33).

98.c. SAMAH (I)

Yürü güzel yürü yol alamazsın, yol alamazsın...
Azrail olsan da can alamazsın, can alamazsın...
Dünyayı kalbura koysan elesen, koysan elesen...
Yine beni gibi de yar bulamazsın, yar bulamazsın

De ha ninni ninni de yar yürü yürü
Kaldır kollarını sar yürü yürü

Yürü güzel yürü yolunda kalma yolunda kalma
Her yüze gülmeni dost olur sanma, dost olur sanma
Ölümden korkup da geriye dönme, geriye dönme
Yiğidin alnına yazılan gelir

De ha ninni ninni de yar yürü yürü
Kaldır kollarını sar yürü yürü

Yürü güzel yürü ömrümün varı, ömrümün varı
Eridi kalmadı dağların karı, Dağların karı

Ne de güzel olsa yiğidin yarı, yiğidin yarı
O da sevdiğine nazınan gelir, nazınan gelir

De ha ninni ninni de yar yürü yürü
Kaldır kollarını sar yürü yürü

Pınar olup kenarından akmayan, akmayan
Yarım senden başkasına bakmayan, bakmayan
Senden başkasına eğer bakarsam, bakarsam
Yedi sene döşeklerden kalkmayam, kalkmayam

De ha ninni ninni de yar yürü yürü
Kaldır kollarını sar yürü yürü

(Adıgüzel, 2004: 153).

98.d. SAMAH

Yürü güzel yürü yolundan kalma,
Her yüze güleni dost olur sanma.
Ölümden korkup da geriye dönme,
Yiğidin alnına yazılan gelir.

Yürü dilber yürü ömrümün varı,
Eridi kalmadı dağların karı.
Gayet güzel olsa yiğidin yeri,
Yalellim diyom anam, yarım ne diyon

Yürü güzel yürü, yol alamazsın,
Azrail olsan da can alamazsın
Elesen dünyayı kalbura koysan,
Benden muhabbetli yar bulamazsın.

Pınar olsam kenarından akmayın,

Yarım senden başkasına bakmayım.

Eğer senden başkasına bakarsam,

Yedi sene döşeklerden kalkmayım.

(Özcan, 1996: 82).

99.a. YUMAK YUMAK OLMUŞ SAÇININ TELİ⁸⁴

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mihrican BAHAR

Derleyen: Yücel PAŞMAKÇI

Yumak yumak olmuş da saçının teli (ha teli ha teli)

Yâri görmeyeli (de) deliyim deli

Gücek ayı zemherinin sam yeli (ha yeli ha yeli)

Yaktı yüreğimi de kul etti beni

Bağlantı:

Yürü güzel yürü de Leyla'larına

Selam mı verilir böylelerine

Aşağıdan gelen üzüm gağnısı (gağnısı gağnısı)

Geldi geçti güzellerin benlisi (hadi leyli leyli de canım benlisi)

Şimdiki zamanın (da) deliganlısı (ganlısı ganlısı)

Sarmayınca goyvermiyor yârini

Bağlantı

Aşağıdan gelen de eğer o ise (o ise o ise)

İkrar verip yâr ikrar da durursa

Gadir Mevla'm seni (de) bana verirse (verirse verirse)

Goymam aşırırım da yüce dağları

Bağlantı

⁸⁴ Ayrıca bakınız. Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). Tokat Türküleri ve Oyun Havaları. s. 300.

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 805).

99.b. YUMAK YUMAK OLMUŞ SAÇININ TELİ

Yöre: Tokat - Reşadiye

Kaynak Kişi: Mıhrıcan BAHAR

Derleyen: Yücel PAŞMAKÇI

Notlayan: Yücel PAŞMAKÇI

1.

Yumak yuk olmuş da saçının teli (ha teli ha teli)

Yâri görmeyeli de deliyim deli

Gücük ayı zemherinin sam yeli (ha yeli ha yeli)

Yaktı yüreğimi de kül etti beni

Yürü güzel yürü de Leyla'larına

Selam mı verimır böylelerine

2.

Aşağıdan gelen üzüm kağnısı (kağnısı kağnısı)

Geldi geçti güzellerin benlisi (hadi leyli leyli de canım benlisi)

Şimdiki zamanın da delikanlısı (kanlısı manlısı)

Sarmayınca koyvermiyor yarini

Yürü güzel yürü de Leyla'larına

Selam mı verimır böylelerine

3.

Aşağıdan gelen de eğer o ise (o ise o ise)

İkrar verip yar ikrarda durursa

Kadir Mevla'm da seni bana verirse (verirse verirse)

Koymam aşırırım da yüce dağları

Yürü güzel yürü de Leyla'larına

Selam mı verimır böylelerine

(Turhan ve Adıgüzel, 2008: 299).

100. YÜCE DAĞ BAŞINDA BİR ULU PINAR

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mıhrıcan BAHAR

Derleyen: Ümit TOKCAN

Yüce dağ başında bir ulu pınar
 Ellerimi yusam kollarım donar
 Hadi leyli de leyli kollarım donar
 Herkes sevdiğine böyle mi yanar

Bağlantı:

Hadi leyli de leyli sallan gidelim
 Yörü güzel yörü allan gidelim

Yüce dağ başında koyun taşladım
 Ayvanın dalına güller aşladım
 Hadi leyli de leyli güller aşladım
 Ben bu işi ne dedim de işledim

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 806).

101.a. YÜRÜ GÜZEL YÜRÜ YOLUNDAN GALMA

Yöre: Tokat / Reşadiye

Kaynak Kişi: Mıhrıcan BAHAR

Derleyen: Plaktan Yazıldı

Yörü güzel yürü (de) yolundan galma (he heh he)
 Her yüze gülteni dost olur sanma
 Ölümünden korkup (da) geriye durma (he heh he)
 Yiğidin alnına yazılan gelir

Bağlantı:

Yörü dilber yürü de ömrümün varı

Erüdü galmadı dağların garı
 Gayet güzel olsa yiğidin yâri
 O da sevdüğüne nazınan gelür
 Yâr el elle diyon anam yâr ille diyon

Yürü güzel yürü (de) yol alamazsın (he heh he)
 Azrail olsan (anam) can alamasın
 Elesen dünyayı (da) galbura goysan (he heh he)
 Benden muhabbetli yâr bulamazsın

Bağlantı

Sular olsam yer altından akmayım (he heh he)
 Yârim senden gayrısına bakmayım
 Eğer senden başkasına bakarsam (he heh he)
 Yedi sene döşeklerden galkmayım

Bağlantı

(THM Sözlü Eserler Antolojisi II, 2006: 812).

101.b. SEMAH TÜRKÜSÜ

Yürü güzel yürü yolundan kalma
 Her yüze gülteni dost olur sanma
 Ölümden korkupta geriye dönme
 Yiğidin alnına yazılan gelir.
 Yalellem diyom anam yarım ne diyon.

Yürü dilber yürü ömrümün varı
 Eridi kalmadı dağların karı

Gayet güzel olsa yiğidin yari
 O da sevdiğine nazınan gelir

Yalellem diyom anam yarım ne diyon.

Yürü güzel yürü yol alamazsın
 Azrail olsanda can alamazsın
 Eksen dünyayı kalbura koysan
 Benden muhabbetli yar bulamazsın
 Nakarat

Pınar olsam kenarından akmayım
 Yarım senden başkasına bakmayım
 Eğer senden başkasına bakarsam
 Yedi sene döşeklerden kalkmayım
 Nakarat

(Adıgüzel, Kasım 2000: 76).

101.c. ZAMAH (OYUN HAVASI)

Yörü güzel yörü
 Yolundan galma.
 Her yüze gülteni
 Dosd olu sanma.

Ölümden gorhudup da (2)
 Sen geri galmayasın (2)
 Beni öldürüp de (2)
 Sen geri galmayasın (2)

Yörü güzel yörü
 Yolundan galma
 Her yüze gülteni
 Dosd olu sanma

(Ulu, 1987: 225).

101.ç. REŞADİYE SEMAHI

Yürü güzel yürü, yol alamazsın
 Azrail olsan da can alamazsın
 Elesen dünyayı kalbura koysan
 Yine benim gibi yar bulamazsın

De ha ninni ninni de yar yürü yürü
 Kaldır kollarını sar yürü yürü

Yürü güzel yürü yolundan kalma
 Her yüze güleni dost olur sanma
 Ölümden korkup da geriye dönme
 Yiğidin alnına yazılan gelir

De ha ninni ninni de yar yürü yürü
 Kaldır kollarını sar yürü yürü

Yürü güzel yürü ömrümün varı
 Eridi kalmadı dağların karı
 Ne de güzel olsa yiğidin yarı
 O da sevdiğine nazınan gelir

De ha ninni ninni de yar yürü yürü
 Kaldır kollarını sar yürü yürü

Pınar olup kenarından akmayam
 Yarım senden başkasına bakmayam
 Senden başkasına eğer bakarsam
 Yedi sene döşeklerden kalkmayam

De ha ninni ninni de yar yürü yürü
 Kaldır kollarını sar yürü yürü

Yörede “Zamah” adıyla bilinen Reşadiye Semahı; dini temalar içeren bir Alevi türküsüdür. Türküyle birlikte oyun da oynanır. Bu oyunda, kadınlı - erkekli dönmeler sırasında kollar yukarıya kaldırılır. Bu dönüşler; bir yandan Mevlevi semalarını andırırken, diğer yandan da Allah’a yalvarışın bir ifadesi gibidir (RKKHGB, 1998: 330 - 331).

TOKAT'TAN DERLENEN TÜRKÜLERİN LİSTESİ

Sıra No	Türkü Adı	Derlendiği yer	Kaynak
1.	A benim kibar yârim		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 36
2.a.	Abum abum		Koyuncu, 2010: 85
2.b.	Öğretmene varamadım	Niksar	Tiryaki, 1993: 53
2.c.	Öğretmene varmadım (abum)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 241
2.d.	Öğretmene varamadım	Reşadiye	Tanses, 2005: 426
3.	Abdal olsam şallar giysem ağnime	Zile	THM SEA I, 2006: 3
4.	Abdüm yar		Adıgüzel, 2004: 135
5	Acar'ın Nuri'nin türküsü		Yardımcı, 1988: 11
6.	Acep mi düğün var	Almus	Avşar, 2018: 922
7.	Aç gözünü dostum	Almus	Avşar, 2018: 918
8.	[Açmayın ellerimi yakmayın kınamı]	Almus, Çam köyü	Adıgüzel, 2004: 95-96
9.	[Âdem bir kez rahmi maderden doğar]		Yardımcı, Ocak 1980: 16
10.	[Adem kaldır kalbindeki karayı]		Yardımcı, Ocak 1980: 17
11.	Adil'in türküsü		Esen, 1999: 294
12.	Ağ gelin türküsü		Kodal, 1999: 39
13.a.	[Ağaca kurdum salıncak]	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 289
13.b.	[Ağaca kurdum salıncak]	Çamlıbel	N. Demir ve F. Demir, 2011: 70
14.	[Ağaçtan beşik uydurayım]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 167
15.	Ağca dudum yar yar		Adıgüzel, 2004: 137
16	[Ağlama bayrama]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 320

17.	Ağlatırsan beni yoluna ağlat		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 40
18.	Ağlayı ağlayı durma karşımda	Zile	Kurt, 2016: 87-88
19.	Ağrı destanı	Almus, Eğridere (Ekseri) köyü	Ulu, 1987: 322
20.	Ah amanım	Almus, Babaköyü	Ulu, 1987: 243
21.a.	Ah nediym nediym	Almus	Avşar, 2018: 931
21.b.	[Ah ne deyim, ne deyim]	Artova, Çelikli Kasabası	Demir ve Demir, 2011:
22.	Ahcer'in ortası halı		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 41
23.	[Ak kabak]	Çamlıbel	N. Demir ve F. Demir, 2011: 70
24.	[Akıl fikir gönül müsavi olsa]		Yardımcı, Ocak 1980: 17
25.	Akıl gel beri gel	Zile	Mistepe, 2008: 13
26.	Akşam oldu gün dolaşmaz		THM SEA I, 2006: 21
27.	[Akşam oldu kaygı girdi canıma]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 168
28.	[Akşam oldu tepelerin ardından]		Kodal, 1999: 41
29.	[Akşam oldu yakamadım gazımı]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 168
30.a.	Al elmanı yedin mi	Çamlıbel, Akpınar	THM SEA I, 2006: 23
30.b.	Al elmanı yedin mi	Çamlıbel, Akpınar	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 45
31.a.	Ala çam allanıyor	Niksar	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 46
31.b.	Alaçam		Adıgüzel, 2004: 128
31.c.	Alaçam	Almus, Armutalan (Elpit) köyü	Ulu, 1987: 225
31.ç.	Alaçam oyunu türküsü		Adıgüzel, Kasım 2000: 75
31.d.	Alaçam türküsü	Reşadiye	RKKHGB, 1998: 331
32.a.	Alaçam'dan Filtise'ye yol gider	Almus	Avşar, 2018: 914
32.b.	Barabar	Almus, Armutalan - Elpit- köyü	Ulu, 1987: 231
33.a.	Ala çorap örmedim	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 28
33.b.	Bir reşadiye türküsü		Kodal, 1999: 32

33.c.	Kıymet	Reşadiye	RKKHGB,1998: 319
33.ç.	Kıymet		Adıgüzel, 2004: 72
33.d.	Kıymet	Reşadiye, Darıderesi köyü	Koyuncu, 2010: 46-48
33.e.	[Alacada çorap örmedimde]	Reşadiye	Altınok, 1969: 34
33.f.	Kıymet türküsü	Reşadiye, Darıderesi köyü	Yardımcı, 1988: 17-18
33.g.	Kıymet türküsü	Reşadiye, Darıderesi köyü	Gündüz, 2014: 67-68
34.	Ala gözlerine gurban olduğum (öldüm yeter)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 50
35.	[Ala koyun alası]	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 390
36.	Alevi dedesi için bir ağıt	Merkez, Ahmet Alanı köyü	Caferoğlu, 1994: 189
37.a.	Alevilerin bico oyunu türküsü	Artova, Hera köyü	Caferoğlu, 1994: 192-193
37.b.	Alevilerin bico türküsü		Kaçar, 1975: 167
38.	Alevi düyüncü türküleri	Artova, Sivri köyü	Caferoğlu, 1994: 197
39.a.	Alevi türküsü	Artova, Sivri köyü	Caferoğlu, 1994: 193-194
39.b.	Alevi türküsü		Kaçar, 1975: 166
40.	Alıyon mu almıyon mu?	Almus, Akarçay (Meğelli) köyü	Ulu, 1987: 205
41.	[Ali deresinden orman kesilmez]		Altınok, 1969: 35
42.	Alime hanım		Kodal, 1999: 34
43.	[Alcuha mal cuhada vay canbomda vay keleş vay]		Altınok, 1969: 3
44.	[Allah'a münâcat eyleyen kullar]		Yardımcı, Ocak 1980: 18
45.	Allılar oyunu		Adıgüzel, 2004: 124
46.a.	Alma dalında asılan kadın türküsü	Artova, Örtören köyü	Caferoğlu, 1994: 150-151
46.b.	Alma dalında asılan kadın türküsü		Kaçar, 1975: 154
47.	Almus'tan çıktım Tokat'a gitmeye	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu,1987: 437-438
48.	[Alnı sultan yaylası]	Merkez, Karkın köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 948
49.	[Altın beşikli yavrum]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 165

50.a.	Altun kösteğim şak şak		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 52
50.b.	Saatçi türküsü		Öztelli, 2002: 536
50.c.	Altun kostek türküsü		Kaçar, 1975: 146
51.a.	Aman Erzürüm	Artova, Örtören köyü	Caferoğlu, 1994: 158
51.b.	Aman Erzurum		Kaçar, 1975: 156
52.	[Aman Fredokse aman]	Almus, Ormandibi (Fredokse) köyü	Ulu, 1987: 424
53.	[Amasya'da uzun çarşı]	Zile	Özsarı, 1980: 171
54.	Amele Şevket	Reşadiye, Kuyucak köyü	Koyuncu, 2010: 71
55.	Ana beni gurbet ele verdiler (kına havası)	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 53
56.a.	[Ana hamama vardın mı?]	Almus	Ulu, 1987: 101
56.b.	[Ana hamama vardın mı]		Kodal, 1999: 91
57.	Ana kıymeti	Almus	Aymak, 2016: 96
58.	[Anam gitsin yaylada yalasın]	Pazar, Üzümlü Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 154
59.	Anam ineğini de daşa bağlasın	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 405
60.	[Anne beni ararsan]		Kodal, 1999: 40
61.	[Annı Halep aynası]	Zile	Özsarı, 1980: 171
62.	[Ara ver de karlı dağlar ara ver]	Almus, Görümlü (Varzıl) köyü	Ulu, 1987: 339
63.	Arabam altmış model (a benim sersem yârim)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 54
64.	Arabam devriliyor	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 55
65.a.	Armut dalı I	Almus	Ulu, 1987: 143
65.b.	Armut dalı II	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 276
66.	[Armut dalda sallanır]		Kaçar, Aralık 1991: 39
67.	Armut daldan düşer mi? (Tokat yeldirme halayı havası)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 56
68.a.	Armuttan kayacağım		THM SEA I, 2006: 53
68.b.	Armuttan kayacağım		Mistepe, 2008: 15
68.c.	Armuttan Kayacağım		Günesen, Aralık 1954: 1032
68.ç.	Armuttan kayacağım		Adıgüzel, 2004: 66

68.d.	[Armutdan gayacağım armutdan gayacağım]		Altınok, 1969: 4
68.e.	Öldük yâr diye diye	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 388
69.	Arz ederim ben seni “Gurbetlik”	Almus, Çambulak (Daduhta) köyü	Ulu, 1987: 260
70.	Arzusun çektiğim gül yüzlü sevdiğim		Kurt, 2016: 44
71.	[Asiye ananın Meryem gelini]	Merkez, Acıpınar köyü	Adıgüzel, 2004: 95
72.	[Aşam dedim de aşamadım dağları (Belalı dağlar)]		Altınok, 1969: 5
73.	Aşağıdan gelen elin galdursun	Artova, Büğet köyü	THM SEA I, 2006: 62
74.	Aşağıdan gelen yaylı makine	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 63
75.	[Aşağıdan gelen yavruma benzer]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 213
76.	Âşık oldum aşka düştüm (gel efendim)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 62
77.	Âşık oldum bir güzelin adına (sefa geldiniz)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 65
78.a.	Aşıp aşıp garlı dağlar gelirsın	Zile, Silis köyü	THM SEA I, 2006: 67
78.b.	Aşıp aşıp garlı dağlar gelirsın	Zile, Silis köyü	Mistepe, 2008: 16-17
78.c.	Aşıp aşıp karlı dağlar gelirsın (sarı durna)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2006: 67
79.	[Atarım bunu satarım bunu]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 165
80.	Atına binmiş de Sivas’tan gelir	Almus	Avşar, 2018: 913
81.a.	[Atladım geçtim eşiği]		Cinlioğlu, Aralık 1977: 11-12
81.b.	[Atladım geçtim eşiği]		Erensoy, Mart 1978: 20
81.c.	Kına türküsü		Kodal, 1999: 36 - 37
81.d.	[Atladı geçti eşiği]	Merkez, Akbelen köyü	Kahraman, Bolat ve Korkat, Yyy: 94
82.	Ay doğar sini gibi (ellik oyun havası)-I	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 69
83.	[Ayağında mesi var]		Altınok, 1969: 6-7
84.	Ayrılık	Almus, Karadere köyü	Ulu, 1987: 373
85.	Ayrılıktan yoksultan ölümden	Almus	Avşar, 2018: 927
86.	[Ayvam düştü yellere]	Almus	Ulu, 1987: 141
87.	[Baba Bursa’ya vardın mı]		Kodal, 1999: 91-92
88.	Baba için ağıt	Almus, Ormandibi (Fredokse) köyü	Ulu, 1987: 423

89.	[Babam pazara vardı mı?]		Bakır, Nisan 1978: 25
90.	Bağ altında otururken		Tokat Yıllığı, 1998: 283
91.	[Babam Tokat'a vardımı]	Merkez, Akbelen köyü	Kahraman, Bolat ve Korkat, Yyy: 93
92.	Bağ deresinde bağlar	Almus	Avşar, 2018: 916
93.a.	Bağa gel bostana gel		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 70
93.b.	Bağa gel bostana gel		Kodal, 1999: 35
94.	Bahçe pezüük değil mi?	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 73
95.	[Bahçeye koydum salıncak]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 2007
96.	[Bakacak da yanacaklar nenni]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 169
97.	Balıca'nın yörük sevdalıları	Pazar	Kavaklı, 2004: 257
98.	Başım alıp gidem hangi diyâra	Zile	Mistepe, 2008: 19
99.a.	Başındaki yazmayı	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 118
99.b.	Başındaki yazmayı sarıya mı boyadın	Almus	Avşar, 2018: 924
99.c.	[Başındaki yazmayı sarıya mı boyadın]		Aymak, 2016: 98
100.a.	[Bebek beni al eyliyor]	Artova, Yenice köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 237
100.b.	[Bebek beni ben eyledi]	Merkez, Kervansaray köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 258
101.a.	[Bebeğin beşiği çamdan]	Merkez, Kervansaray köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 222
101.b.	[Bebeğimin beşiği çamdan]	Turhal	N. Demir ve F. Demir, 2011: 254
102.a.	[Bebek uyandı bakıyor]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 244
102.b.	[Bebek uyanmış bakıyor]	Artova, Aktaş köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 306
103.	[Bebeğim ağladıkça]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 169
104.	[Bebeğimin amcası]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 169
105.	[Bebeğim doğunca]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 166

106.a.	[Beni kundaklara sardın]		Adıgüzel, 2004: 94
106.b.	[Beni kundaklara sardın]	Merkez, Akbelen köyü	Kahraman, Bolat ve Korkat, Yyy: 92-93
107.	Ben ölür müyüm	Pazar	Kavaklı, 2004: 276
108.	Ben yarimi gördüm aşk pınarında	Zile, Bacul köyü	THM SEA I, 2006: 133
109.	[Benim bir tanecik oğluma]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 165
110.	[Benim kızım büyüsün]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 146
111.	[Benim yavrum karaların esmeri]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 197
112.	[Benim yavrum selvi gibi uzamış]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 245
113.	Benden selâm söyleyin turnalar	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu, 1987: 439
114.	[Beşekler yaptırdım yavrum büyüsün]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 167
115.a.	[Beşimin altı bahır]	Almus, Çevreli (Muhaf) köyü	Ulu, 1987: 289
115.b.	[Beşiğimin ayağı bakır]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 164
115.c.	[Beşiğimin ucu bakır]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 121
115.d.	[Beşiğin ucu bakır nenni]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 178
115.e.	[Beşiğimin altı bakır]	Niksar	N. Demir ve F. Demir, 2011: 99
115.f.	[Beşiğimin altı bakır]	Almus, Çilehane köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 102
116.	[Bi dalda iki ceviz]	Zile	Özsarı, 1980: 165
117.a.	Bico türküsü		Kaçar, 1975: 153
117.b.	Bico - ters bico türküsü		Adıgüzel, 2004: 131
118.	Biner atın eyisine		THM SEA I, 2006: 144
119.	[Bir çift tosun aldım koşayım diye]		Kodal, 1999: 42
120.a.	[Bir çit keklik olsah ensek bağlara]	Pazar	Caferoğlu, 1994: 160-161
120.b.	[Bir çüt keklik olsah ensek bağlara]		Kaçar, 1975: 157-158
121.	[Bir çüt celeb aldım birbirine eş döğül]		Kaçar, 1975: 164
122.	Bir eyle gitsin		Kurt, 2015: 205
123.	[Bir gül diktim şu Tokat'ın başına]		Altınok, 1969: 37
124.	Bir güzel methedeyim	Zile	THM SEA I, 2006: 152
125.	Bir güzelin hasretinden ahından	Zile	THM SEA I, 2008: 153

126.	[Bir kuzuda taş dibinde meliyor]		Kodal, 1999: 83
127.	Bir nur doğdu alem oldu ürüşan (Sümmani'den)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 85
128.	Bir rençberim		Yaman, Ekim 1980: 27
129.	Bir seher uğradım göl kenarına	Turhal, Kelkit köyü	THM SEA I, 2008: 160
130.	Bir yere toplandı	Zile	Özer, 2009: 100-102
131.	Bir yere toplandık cümle âşıklar	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 88
132.	Bizim yaylalarda birbirine yan gelir (yayla havası)	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 406
133.	Bizim dağlar	Almus, Gölge (Leveke) köyü	Ulu, 1987: 332-333
134.	Boducuğun kavağın dibi	Zile	Mistepe, 2008: 28-29
135.	[Bol sovanlı böğrölce]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 169
136.	Bom bili bili bom		Tanses, 1997: 94-95
137.	Boncuklu		Gazimihal, Mart 1955: 1077
138.	[Bostanda terelerim]	Merkez, Çatalkaya köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 148
139.	Böyle anlatılmaz bu savaş bence (Mehmed'im)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 90
140.	Böyle bir güzelin derdi var bende	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu, 1987: 438
141.	Böyle olmalı	Almus, Akarçay (Meğelli) köyü	Ulu, 1987: 206
142.	Bu kadar cevretme aziz sultanım	Turhal, Kelkit köyü	THM SEA I, 2006: 180
143.a.	Bugün ben bir güzel gördüm		THM SEA I, 2008: 184
143.b.	Bu gün ben bi gozel gordüm		Kaçar, 1975: 148-149
143.c.	Bugün ben bir güzel gördüm		Adıgüzel, 2004: 71
144.	Bumbardan dolma		Gazimihal, Mart 1955: 1076
145.	Bunun üstüne		Kodal, 1999: 29
146.	Bugün cemiyette dem-i devranda (varsağı)	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 93
147.	Bugün güzellerin şahını gördüm	Zile	Kurt, 2016: 89-90
148.	Bundan sonra senin olsun	Zile	Mistepe, 2008: 31
149.	Bülbül ne ötersin virandır bağın		THM SEA I, 2006: 193

150.	Bülbül olup dost bağında şakırım (semah havası)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 95
151.a.	Camakanın içinde		Kaçar, 1975: 145-146
151.b.	Camekanın içinde ayna mısın cam mısın?		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 96
152.	Caminin ezanı yok	Reşadiye, Kızılcaören köyü	THM SEA I, 2006: 198
153.	Camuş halayı		Adıgüzel, 2004: 125
154.a.	Celâl Oğlan	Almus	Ulu, 1987: 143
154.b.	Celâl Oğlan (2)	Almus	Ulu, 1987: 144
155.	Cem olun canlar	Almus	Avşar, 2018: 912
156.a.	[Cemalin şelvesi bu cana besdir]		Caferoğlu, 1994: 200
156.b.	[Cemalin şelvesi bu cana bestir]		Kaçar, 1975: 169-170
157.	[Cenazeler çıkartduh defni de olmaz]	Almus	Ulu, 1987: 54
158.	[Cihanı gasap mı belledin, Çöllo]	Almus, Durudere (Filtise) köyü	Ulu, 1987: 318
159.	Cinban türküsü	Reşadiye	RKKHGB, 1998: 329 - 330
160.	[Civciv çıkacak kuş çıkacak]	Pazar	N. Demir ve F. Demir, 2011: 103
161.	Civan Ali ile Ay Dudu	Pazar	Kavaklı, 2004: 263
162.	Cumhuriyet rejiminin kitabı	Zile	Mistepe, 2008: 32-33
163.	[Cümle guşlar destur almış ötüyor]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 168
164.	[Cümleye şan oldu bu azim bayram]		Yardımcı, Ocak 1980: 18
165.	Çağladı su çağladı		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 99
166.	Çal dağı türküsü	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 396
167.a.	Çamlar altına		THM SEA I, 2008: 208
167.b.	Çamlar altına (Hovarda Nafiye) (Zile Anadolu Şarkısı)	Zile	Mistepe, 2008: 34
168.	Çamlıbele çıhdımda hava soğudu		Altınok, 1969: 22
169.	Çarığımın bağları	Reşadiye	RKKHGB, 1998: 331 - 332
170.	Çay aşağı kurt izi	Artova, Büğet köyü	THM SEA I, 2008: 213
171.	Çayır ince biçilir mi?	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 103
172.	[Çayırdan bir taş]	Reşadiye, Bağdatlı köyü	N. Demir ve F. Demir,

			2011: 260
173.	Çedene türküsü	Erbaa, Yolaçan köyü	Gündüz, 2014: 64-65
174.	Çeke çeke de ben bu dertten ölürüm	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 407
175.	Çekin halay düzölsün	Turhal	Güvener, 1978: 38
176.	Çekirge		Gölbeyaz, 1998: 75
177.	Çekirgeyi heylemeden gelirler (çekirge)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 104
178.	Çekirge oyunu		Adıgüzel, 2004: 123
179.	[Çiçek dağı da derler varmı sana sorarım]	Tokat	Altınok, 1969: 8-9
180.	Çifte yüzüklerin de barmahda (Fadık)	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 408
181.	Çiğdem çiçek açınca		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 106
182.a.	Çiğdem çiğdem çiçecik		Yaman, Eylül 1980: 11
182.b.	[Çiğdem çiğdem çiçecük]		Kodal, 1999: 100
183.a.	Çoban	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 283
183.b.	Çoban		Kodal, 1999: 39
184.	[Çocuğum gelmiş yaşına]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 169
185.	Çubuk ucu gül ucu	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 108
186.	[Dağa gidiyom dağa]		Adıgüzel, 2004: 135
187.	[Dağda davarın kışlasın ninni]		Kaçar, Kasım 1985: 18
188.	Dağdan davar aşdı mı	Merkez, Kavaklık	THM SEA I, 2006: 241
189.	Dama çıhmış el eyler	Almus	Ulu, 1987: 142
190.	[Dan dan şişe tıpası]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 285-286
191.	[Danayı bi çüt gütmeliymiş]	Zile	Özsarı, 1980: 162
192.	[Dandil ederim seni]	Turhal	N. Demir ve F. Demir, 2011: 252
193.	[Dandili dandili danalı bebek]	Pazar, Dereköy kasabası	N. Demir ve F. Demir, 2011: 214
194.a.	[Dandini dan kuşu]		Kaçar, Kasım 1985: 19
194.b.	[Dandini dandini dan kuşu]		Çelebioğlu, 1995: 143
194.c.	[Dandini dandini dan kuşu]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 270

195.a.	[Dandini dandini dan ister]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 164
195.b.	[Dandini dandini dan ister]		Çelebioğlu, 1995: 154
196.a.	[Dandini dandini dan olur ninni]		Kaçar, Kasım 1985: 18
196.b.	[Dandini dandini dan olur]		Çelebioğlu, 1995: 250
197.a.	[Dandini dandini danadan]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 165
197.b.	[Dandini dandini danadan]	Niksar	N. Demir ve F. Demir, 2011: 148
197.c.	[Dandini dandini danadan]	Merkez, Aktepe köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011:187
197.ç.	[Dandini dandini danadan]	Turhal, Çamlıca köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011:198
197.d.	[Dandini dandini danaylı]	Zile	Özsarı, 1980: 170
198.a.	[Dandini dandini dastana]		Kaçar, Kasım 1985: 19
198.b.	[Dandini dandini dastana]		Çelebioğlu, 1995: 252
199.	[Dandini dandini dat bize]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 164
200.	[Dandini dandini dedesi geldi]	Zile	Özsarı, 1980: 172
201.	[Dapşuli dapşuli dapşuli]	Niksar	N. Demir ve F. Demir, 2011: 47
202.	Darı goydum ambara (Emine'm)	Reşadiye, İskesür köyü	THM SEA I, 2006: 256
203.	[Daş değin beklediğim]	Üzümlören Kasabası / Pazar	İncebay ve Ulu, 2007: 166
204.	[Daştan bebek beleduğum]	Zile	Özsarı, 1980: 169
205.a.	Davar yüzü	Artova, Örtören köyü	Caferoğlu, 1994: 167-168
205.b.	Davar yüzü		Kaçar, 1975: 159-160
206.a.	Değirmenden gelmişim beygirim yüklü		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 111
206.b.	[Değirmenden geldim beygirim yüklü]		Koyuncu, 2010: 99
207.	Deli gönül (işte dünya malı)	Zile	Mistepe, 2008: 35
208.	Deli Mehmet ile Şakir'in türküsü	Niksar	Tiryaki, 1993: 52
209.	Depe başı kirezler	Reşadiye, Tinyaba köyü	THM SEA I, 2006: 268
210.	Dereelerde buz olsam		Kaçar, 1975: 142
211.	Derdinden del'oldum inan vallahi	Zile, Çakırcalı köyü	THM SEA I, 2006: 269
212.a.	Dere geliyor dere		THM SEA I, 2006: 271

212.b.	Diley		Adıgüzel, 2004: 71
212.c.	Bir Nıksar türküsü- Diley	Nıksar	Yardımcı, 1988: 13
212.d.	Dere geliyor dere (Tokat semahı)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 116-117
212.e.	Dere geliyor dere		Sarısözen, 1952: 78
213.	Dereler gölgelendi	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 274
214.	[Dertli babam]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 173
215.	[Deve tabanın delinsin]	Artova, Aktaş köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 283
216.	Develer kater kater		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 120
217.	[Develer gater gater]	Almus, Durudere (Filtise) köyü	Ulu, 1987: 319
218.	Deveci		Kodal, 1999: 38
219.	[Deveyi deveye kattık]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 271
220.	Devrendin yolları	Pazar	Ulu, 2011: 504
221.a.	Deymen benim gamlı yashı gönlüme		THM SEA I, 2006: 279
221.b.	Değmen benim gamlı yashı gönlüme		Adıgüzel, 2004: 78
222.	Dillala	Pazar	Kavaklı, 2004: 277
223.a.	Dinyaba'nın taşları	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 280
223.b.	Tinyaba'nın taşları	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 745
223.c.	Tinyabanın taşları - I (Şemsi kız)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 272
223.ç.	Tinyabanın taşları-II (Şemsi kız)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 276
223.d.	Tinyabanın taşları		Adıgüzel, 2004: 71
223.e.	Şemsi kız türküsü	Reşadiye	RKKHGB, 1998: 320-321
223.f.	Şemsi kız	Reşadiye, Büşürüm beldesi	Koyuncu, 2010: 92
224.	[Dinle gönül sana bir öğüdüm var]		Aksoy, 2017: 72
225.	Diyorlar bizde		Kodal, 1999: 40
226.	Doktor netsin tabip netsin	Almus	Avşar, 2018: 929
227.	Dolandım gurbeti buraya geldim (ayran)	Turhal, Kelkit köyü	THM SEA III, 2002: 67
228.	[Döle ne kaldı elli gün]	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 390
229.	Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 286

230.	Dön beri yüzün göreyim	Zile	Kurt, 2016: 93
231.	Dua kitabı	Zile	Mistepe, 2008: 38
232.	Durmuş Efendi	Reşadiye, Bozcalı beldesi	Koyuncu, 2010: 68
233.	[Düncüler düzum düzum düzüldü]	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 280
234.a.	[Dünürçüler geldi kaşa dizildi]		Adıgüzel, 2004: 93
234.b.	[Dünürçüler geldi kaşa dizildi]	Merkez, Akbelen Köyü	Kahraman, Polat ve Korkat, Yyy: 93
235.	Dünya alemine dahil etmeden	Zile	Kurt, 2016: 91-92
236.	[Dünyasına doymayan kardeşim]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 173
237.a.	Düşünün halını derde kalanın	Çamlıbel, Aktepe köyü	THM SEA I, 2006: 296
237.b.	Düşünün halını darda kalanın		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 125-126
238.	[E, e, e ister]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 155
239.	[Ebe değilsin, hoşcan çok olsun]	Zile, Yalinyazı (Maşat) köyü	Bakır, Nisan 1978: 26
240.a.	[Eee eeesi var ninni]	Turhal	N. Demir ve F. Demir, 2011: 218
240.b.	[Eee eeesi var]	Pazar, Dereköy kasabası	N. Demir ve F. Demir, 2011: 226
241.a.	Ekin ektim çöllere	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 301
241.b.	Ekin ektim çöllere	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 302
242.	El çek tabip el çek yaram üstünden (Talibi)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 131
243.	El çek tabip sinem üstünden		THM SEA I, 2006: 303
244.a.	El vurup yaremi incitme tabip	Zile	THM SEA I, 2006: 304
244.b.	El vurup yaremi incitme tabip (vay dünya dünya)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 134
244.c.	El vurup tabibe incitme beni	Zile	Mistepe, 2008: 39
244.ç.	El vurup yaremi incitme tabip		Adıgüzel, 2004:77
245.	Ela gözlerine kurban olduğum (pir deyu geldim)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 136
246.	Ela gözlerini sevdiğim güzel	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 304
247.	Elim (İlim)	Almus, Akarçay (Meğelli) köyü	Ulu, 1987: 206
248.a.	Elinde düldül	Zile	THM SEA I, 2006: 309

248.b.	Elinde düldül (milli dost)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 141
248.c.	Müdür türküsü		Kaçar, 1975: 149
248.ç.	Bir Zile türküsü- Elinde düldül aman	Zile	Yardımcı, 1988: 14
249.	Ellerin gırılısın anası hoyrat (Sümmani'den) (Menevşe)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 144
250.	Elifi mimdem aldık	Zile	Kurt, 2016: 107-111
251.a.	Elinde cıngıl orak		Adıgüzel, 2004: 129
251.b.	Elinde cıngıl orak (ekin biçme havası) (çeşitleme)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 140
251.c.	Elinde cıngıl orak	Almus, Akarçay (Meğelli) köyü	Ulu, 1987: 191
252.	[Elinde düldül aman]	Zile	Özsarı, 1980: 168
253.	Ellik	Almus, Akarçay köyü	Ulu, 1987: 218
254.a.	Ellik baba gidelim	Reşadiye, Sazak köyü	THM SEA I, 2006: 312
254.b.	Ellik oyunu II		Adıgüzel, Kasım 2000: 75
255.	Ellik oyunu -I		Özel, 2003: 27
256.	Ellikten yâr ellikten (ellik oyun havası - III)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 148
257.	Emine Can oyunu		Adıgüzel, 2004: 125
258.	Emine'm darı koydum ambara	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 149
259.	Emrah'dan	Erbaa	Caferoğlu, 1994: 185-186
260.a.	Erkilet türküsü	Pazar	Kavaklı, 2004: 277-278
260.b.	Erkilet var Pazar var	Pazar	Ulu, 2011: 502
261.	Erzincan depremi ağıtı	Reşadiye	Koyuncu, 2010: 64
262.	[Erzincan duman oldu]	Almus	Ulu, 1987: 55
263.	Erzurum ovaları	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 277
264.	[Eski püskü abası var]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 166
265.	[Esvap yıkadığım taşlar]	Merkez, Kabatepe köyü	Adıgüzel, 2004: 96
266.	Eşkıyalar beni duttu		Kodal, 1999: 7
267.	Eşrefoğlu		Turhan, 1992: 281

268.	Ethem	Almus, Ormandibi (Fredokse) köyü	Ulu, 1987: 423
269.	[Evinizin önü balam]	Zile	Özsarı, 1980: 166
270.	Evleneceklerle nasihat		Kaçar, 1975: 151-152
271.	Evleri görünüyor	Erbaa	THM SEA I, 2006: 336
272.a.	Evleri iki katlı	Almus	THM SEA I, 2006: 336
272.b.	[Yeşil ırmak ahıyo]	Almus	Ulu, 1987: 142
272.c.	Harmandan gel harmandan	Almus	Aymak, 2016: 97
273.	[Evleri var üveyikli]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 195
274.	Evlerine vardım evde yoğumuş (sen sefa geldin)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 152
275.	Evlerinin önü - Molla türküsü		Kaçar, 1975: 142-143
276.	[Evlerinin önü hamama yakın]		Altınok, 1969: 12
277.	[Evlerinin önü kavak]		Erensoy, Mart 1978: 20
278.	Evlerinin önü kaya		Koyuncu, Aralık 2002: 70
279.	[Evlerinin önü mezerlik]		Kodal, 1999: 82
280.	Evlerinin önü Pazara yakın		THM SEA I, 2006: 346
281.	Evvel ateş püskürürken ağzımdan	Zile	Mistepe, 2008: 47
282.	[Ey gardaşlar gulah asın görün ne bala çekirem]		Yardımcı, 1988: 28
283.	Ey gülüm gönlümün pazarı budur (kul olam kapında)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 156
284.	[Eyi eridi galmadı yavru yavru bu dağların garı]		Altınok, 1969: 11
285.a.	Ezel bahar geldi haydin gidelim	Zile	THM SEA I, 2006: 354
285.b.	Ezel bahar geldi haydin gidelim	Zile	Mistepe, 2008: 49
286.	[Ezmeyinen ezmeyinen]		Altınok, 1969: 13
287.a.	Fadik		Yücer, Eylül 1991: 35
287.b.	Fadik	Niksar	Tiryaki, 1993: 54
288.	Fadimem	Merkez, Yazıbağı köyü	Kodal, 1999: 5
289.	[Fedakâr olmuşuz dostun yoluna]		Yardımcı, Ocak 1980: 16
290.	Felek	Pazar	Kavaklı, 2004: 277
291.	Felek razı olmuyor		Kodal, 1999: 35
292.	Fırın üstünde kürek		THM SEA I, 2006: 361
293.	Fredokseden ever	Almus, Ormandibi (Fredokse) köyü	Ulu, 1987: 423

294.	Foruz	Artova, Örtören köyü	Caferoğlu, 1994: 162
295.	[Gale pınarında yudum elimi]	Almus, Akarçay (Meğelli) köyü	Ulu, 1987: 185
296.	[Gadulu deresini arşunlamalı]		Altınok, 1969: 38
297.	Gafletten uyandım	Zile	Kurt, 2016: 94
298.	[Galadan galaya atılamadım]	Zile	Özsarı, 1980: 166
299.	Gam gasavet bugün başa gelindi	Zile, Kervansaray köyü	THM SEA I, 2006: 367
300.	Gam kasavet çekme divane gönlüm (Karac'oğlan'dan) - (semah havası)	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 160
301.	[Gara duta yaslandım]		Altınok, 1969: 15
302.	Garafillim	Almus, Arısu köyü	Ulu, 1987: 218
303.	Garşı dağın başına	Niksar	THM SEA I, 2006: 374
304.	Gavah senden uzun yoh	Almus	Ulu, 1987: 142
305.a.	[Gavzadan da bindim tiren vızılar]	Artova, Örtören köyü	Caferoğlu, 1994: 156-157
305.b.	[Gavzadanda bindim tren vızılar]		Kaçar, 1975: 155-156
306.a.	Geçti ömrüm gine sensiz neyleyim		THM SEA I, 2006: 380
306.b.	Geçti ömrüm gine sensiz neyleyim		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 163
307.a.	[Gede gede şu söğüde dayandım]	Zile	Caferoğlu, 1994: 180-181
307.b.	[Gede gede şu söğüde dayandım]		Kaçar, 1975: 162
308.	Gediyom	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 280
309.	[Gediyom cılga yola]	Almus	Ulu, 1987: 141
310.	Gel benim esme yârim		THM SEA I, 2006: 381
311.	Gel bir çift durnam Kars ellerinden (bizim ellerde)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 167
312.	Gel efendim	Zile	Mistepe, 2008: 53
313.	Gel gönül gam yeme	Zile	Kurt, 2016: 95
314.	[Gel nazlım terk etme beni]		Aksoy, 2017: 71
315.	Gel yola turap ol	Zile	Kurt, 2016: 96-97
316.	Gelin Olasın	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 170
317.	[Gelin hanım doğurdu]	Zile	Özsarı, 1980: 171
318.	[Gelin kızlar çaydan geçcek]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 91
319.	[Geldi gelin kınası]		Bakır, Nisan 1978: 24
320.	Geldik gider olduk ellerinizden (Pir		Turhan ve Adıgüzel,

	Sultan Abdal'dan)		2008: 169
321.	Gelin	Zile, Çayır köyü	Mistepe, 2008: 55
322.	[Gelin ağlayalım kareleri bağlayalım]	Almus, Eğridere (Ekseri) köyü	Ulu, 1987: 323
323.	Gelinim gelinim		Cinlioğlu, Aralık 1979: 22
324.	[Geliyom şöylesine]	Almus	Ulu, 1987: 142
325.	Genç Osman Destanı	Başçıftlık	Veren, 2011: 23
326.	Geri (sahbayı ne müşkül sundun)	Zile	Mistepe, 2008: 57
327.	Geyik senin baharın mı yazın mı	Reşadiye	THM SEA III, 2002: 87
328.	Geyik türküsü	Turhal	Güvener, 1978: 38
329.	Gınamayın aklım bir deli guldur	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 174
330.a.	[Gır atı nallattım yolmu dayanur]	Reşadiye	Caferoğlu, 1994: 196
330.b.	[Gıratı nallattım yolmu dayanur]		Kaçar, 1975: 168-169
331.a.	Gırat		Adıgüzel, 2004: 121
331.b.	Gır at		Kaçar, 1975: 152
332.a.	Gısırgalı türküsü	Artova, Örtören köyü	Caferoğlu, 1994: 149-150
332.b.	Gısırgalı türküsü		Kaçar, 1975: 153
333.	[Gız anam cıgdım şamın başına]	Almus, Babaköyü	Ulu, 1987: 243
334.a.	Gızların türküsü	Artova, Sivri köyü	Caferoğlu, 1994: 197
334.b.	Gızların türküsü		Kaçar, 1975: 169
335.	Gızların türküsünden	Artova, Sivri köyü	Caferoğlu, 1994: 185
336.	Gidiyom ağlasana		THM SEA I, 2008: 404
337.	[Gidiyom gidemiyom]		Altınok, 1969: 16
338.a.	Gine de yar nenni		Adıgüzel, 2004: 138
338.b.	Horon ve halay türküsü	Yeşilyurt	Ulu, 2009: 301
339.	Girmezden evvel (dilistan-ı aşka)	Zile	Mistepe, 2008: 61
340.	Gitmiyorsun gözümden	Erbaa	Gündüz, 2014: 66
341.a.	Gonaklar yaptırdım uzun çarşıya	Reşadiye, Kızılcaören köyü	THM SEA I, 2006: 415
341.b.	Deli Şükrü		Koyuncu, Haziran 1991: 44
341.c.	Deli Şükrü derler namım var idi (Deli Şükrü)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 113
341.ç.	Deli Şükrü	Reşadiye, Kızılcaören beldesi	Koyuncu, 2010: 28

342.	[Goyuna guzu benim]	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu, 1987: 433
343.	[Gökte karanfilim yerde fidanım]	Almus, Görümlü (Varzıl) köyü	Ulu, 1987: 338-339
344.	Gökyüzünde uçan durnam	Almus	Avşar, 2018: 917
345.	Gönül arzuluyor Tokat ilini	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 411
346.	Gönül gel varalım gülşen bağına	Zile	THM SEA I, 2006: 421
347.	[Gönül ne gezersin dostun elinde]	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu, 1987: 437
348.a.	Gönüller semahı		Adıgüzel, 2004: 152
348.b.	Gönüller semahı	Merkez, Nebi köyü	Özel, 2003: 33
349.	Göremedim gündüzlerim gec'oldu	Turhal, Kelkit köyü	THM SEA III, 2002: 96
350.	Görür gözüm âşık oldum ben sana (a delü)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 413
351.	Gözeller	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 275-276
352.	[Gözleri kudret helvası]	Pazar, Üzümlü Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 168
353.	[Gözlerini yumup getdin]	Almus	Ulu, 1987: 116
354.	[Gözümün yaşını sel ettin]	Merkez, Akbelen köyü	Kahraman, Bolat ve Korkat, Yyy: 93
355.	Gurban olam da gözlerin içine	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 414
356.	Gurbet		Kodal, 1999: 34
357.	[Gurbet elin etrafını arınan]	Almus, Görümlü (Varzıl) köyü	Ulu, 1987: 338-339
358.	Gurbet ellerinde		Tanses, 1997: 109
359.	Gurbet ellerinde garip kuş gibi		THM SEA III, 2002: 97
360.	[Gurbete gittim de ağrıdı başım]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 331
361.	Gül yüzlüm gül destem nemden incindin	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 429
362.	Gülüştan		Gazimihal, Mart 1955: 1076
363.	Gülüm gülüm		Adıgüzel, 2004: 132
364.	Güllü	Almus	Ulu, 1987: 103
365.	Gül oğlan oyunu		Adıgüzel, 2004: 123
366.	Güloğlan		Adıgüzel, 2004: 127

367.	[Gülşen bahçesinin gülü solar mı]	Zile	Özsarı, 1980: 165
368.	Günlerin birinde uğradı yolum	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 186
369.	[Gün görmeyen annem]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 172
370.a.	Güpürüm gücüksün	Reşadiye	THM SEA I, 2006: 433
370.b.	Güpür türküsü	Reşadiye	Caferoğlu, 1994: 195
370.c.	Güpür türküsü		Adıgüzel, 2004: 74
370.ç.	Güpür	Reşadiye, Bereketli beldesi	Koyuncu, 2010: 43
370.d.	Güpür türküsü		Kaçar, 1975: 168
371.a.	Gürcoğlu		Bolulu, Mart 1956: 2274
371.b.	Gürcüoğlu		Kaçar, 1975: 139-140
371.c.	Gürcüoğlu türküsü	Reşadiye, Karataş köyü	Koyuncu, 2010: 22
372.a.	Güzel seni sevdim anca dünyada	Zile	THM SEA I, 2006: 436
372.b.	Güzel seni sevdim anca dünyada	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 190
373.	Güzel yaylam hoyrat olmuş kurt olmuş	Zile, Karabalçık köyü	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 417
374.	Güzeller		Adıgüzel, 2004: 130
375.	[Güzel (Zeyneb)im uyusun ninni]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 125
376.	Hacer	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 281
377.	Hacı Besktaş		Yaman, Ekim 1980: 29
378.a.	Hak Muhammet Ali göndermiş	Zile, Kervansaray köyü	THM SEA II, 2006: 442
378.b.	Hak Muhammed Ali göndermiş	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 191-192
379.	Halil'e ağıt		Yaman, Nisan 1980: 23-24
380.	[Halsisi var kızımın]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 231
381.a.	Hamam yaptım taşına	Reşadiye, Bereketli köyü	THM SEA II, 2006: 444
381.b.	Hamam yaptım tasına	Reşadiye, Bereketli köyü	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 193
382.	Hanım kızlar		Tanses, 1997: 97
383.	Hapisten kaçtım evime geldim (Yıldızeli'li Muharrem'in destanı)	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 418
384.	Hasta ağıtı		Kodal, 1999: 82

385.	[Hastalandımda hastaneye attılar]	Zile	Özsarı, 1980: 167
386.	Hatırına düşme sormaz halimden	Zile	THM SEA II, 2006: 453
387.a.	Hatipoğlu	Reşadiye, Nebişeyh köyü	Koyuncu, 2010: 18-19
387.b.	Hatipoğlu		Adıgüzel, 2004: 67
387.c.	Hatipoğlu nam verdi	Reşadiye - Aybastı	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 196
388.	Havalanıp gönül gel çekme ceza	Zile	Kurt, 2016: 98-100
389.	[Havayı delu gönül havayı]		Altınok, 1969: 14
390.	[Hay hayadan hayadan]		Kodal, 1999: 100
391.a.	Havuz başında		Kaçar, 1975: 150
391.b.	Havuzun başında		Yardımcı, 1988: 12
392.	Hekimoğlu	Reşadiye, Kuyucak köyü	Koyuncu, 2010: 15
393.	[Hele kader bir yol gelsen yanıma]		Yardımcı, Ocak 1980: 17
394.	Hele yarım		Kodal, 1999: 37
395.	Hep senin için	Zile	Karadeniz, 2000: 356
396.	Her sabah her sabah cümüşe gelir		THM SEA II, 2006: 463
397.	Her sabah her sabah gülşen içinde	Zile	THM SEA II, 2006: 464
398.	[Hey dervişler dervişler]	Artova, Çelikli kasabası	N. Demir ve F. Demir, 2011: 110
399.	[Hey hayadan hayadan]	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 390
400.	[Hey humudu humudu]	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 389
401.	Hey kızlar	Almus, Çevreli (Muhaf) köyü	Ulu, 1987: 276-277
402.	[Hey illisi var bunun]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 272
403.a.	Hey onbeşli onbeşli		THM SEA II, 2006: 467
403.b.	Hey on beşli		Koyuncu, 2010: 108
403.c.	[Hey onbeşli onbeşli]		Altınok, 1969: 39
403.ç.	Damdan attım kendimi (hey onbeşli)		Kurt, 2015: 211
403.d.	Hey onbeşli onbeşli (oyun havası)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 200
403.e.	Hey onbeşli onbeşli		Adıgüzel, 2004: 64
403.f.	Hey onbeşli		Yardımcı, 1988: 12-13
404.a.	[Hop bala kızım hop bala]	Çamlıbel	N. Demir ve F. Demir, 2011: 134
404.b.	[Hoppala yavrum yaz geldi]	Artova, Çelikli kasabası	N. Demir ve F. Demir, 2011: 240
405.	Hoş bilezik		Adıgüzel, Kasım 2000:

			78
406.a.	[Horun altundaş avara]	Artova, Örtören köyü	Caferoğlu, 1994: 155
406.b.	[Horun altundaş avara]		Kaçar, 1975: 155
407.	Hoyda bico		Adıgüzel, 2004: 132
408.	Hoy nari		Adıgüzel, 2004: 132
409.a.	[Huu derim huu huu der Allah]	Turhal, Çamlıca köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 156
409.b.	[Hu hu dervişler]	Reşadiye, Kızılcaören kasabası	N. Demir ve F. Demir, 2011: 116
409.c.	[Hû, hû dervişler]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 146
409.ç.	[Huu huu huu Allah]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 156
409.d.	[Huu huu huu Allah]	Zile, Büyük Gozluca köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 156
409.e.	[Huu huu huu Allah]	Niksar	N. Demir ve F. Demir, 2011: 296
409.f.	[Hu hu hu derviş]	Çamlıbel	N. Demir ve F. Demir, 2011: 70
409.g.	[Hu hu hu hu Allah]		Kaçar, Kasım 1985: 19
409.h.	[Hu hu hu hubbası]	Reşadiye, Bağdatlı köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 113
410.	[İki geyik bir dereye sun içer]		Altınok, 1969: 17
411.	İhtiyar	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 282-283
412.	[İlim gelse bir yakînden özüne]		Aksoy, 2017: 73
413.	İnce Dudum yar yar		Adıgüzel, 2004: 137
414.	İndim çayır düzüne	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 202
415.	İstanbul'un bülbülü		Kaçar, 1975:147
416.	İzmir türküsü	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 396
417.	İzmir'de çalışanlar için	Almus, Ormandibi (Fredokse) köyü	Ulu, 1987: 425
418.a.	İzzetli hürmetli bilirim seni	Zile	THM SEA II, 2006: 493
418.b.	İzzetli hürmetli bilirim seni (Sefil Kemter'den)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 203
419.	Kainatın dünyasını kurarken	Zile	Kurt, 2016: 101
420.	Kabak oyunu		Adıgüzel, 2004: 124
421.	Kaçış	Almus, Kadıköprü köyü	Ulu, 1987: 364

422.a.	Kader böyledir	Almus	Ulu, 1987: 173
422.b.	[Bacım gelip saçlarını yolarsa]	Almus	Ulu, 1987: 174
423.a.	Kalenin bedenleri (Niksar'ın fidanları)	Niksar	THM SEA II, 2006: 505
423.b.	Kalenin bedenleri	Niksar	Tiryaki, 1993: 55
423.c.	Bir Niksar türküsü- Kalenin bedenleri	Niksar	Yardımcı, 1988: 13-14
423.d.	Niksarın fidanları		Sarısözen, 1952: 9
424.	Kanlı camış		Koyuncu, 2010: 90
425.	[Kar mı yağdı bizim elin dağına]	Zile	Özsarı, 1980: 165
426.	Kara toprak yer seni	Almus, Ormandibi (Fredokse) köyü	Ulu, 1987: 424
427.	[Kara yazmış felek bu yazımızı]		Kodal, 1999: 41
428.	Karadut oyunu		Adıgüzel, 2004: 120
429.	Karagöl göçü		Koyuncu, 2010: 96
430.a.	Kara koyun	Reşadiye	Tanses, 2005: 218-219
430.b.	Karakoyun		Koyuncu, 2010: 35-38
431.a.	Karanfilim		Adıgüzel, 2004: 130
431.b.	Karanfilim	Almus, Armutalan (Elpit) köyü	Ulu, 1987: 224
432.a.	Karanfilin filfili	Erbaa	THM SEA II, 2006: 523
432.b.	[Karanfilin moruna]		Altınok, 1969: 18
433.	[Kardeş kak gidelim dağlar başından]		Altınok, 1969: 40
434.	Kardelen	Almus	Aymak, 2016: 98
435.	[Kars'a giderim Kars'a]	Zile	Özsarı, 1980: 166
436.	Karşıdan âşık gider		THM SEA II, 2006: 529
437.a.	Kaşın kara iken ezelden kare	Artova	THM SEA II, 2006: 531
437.b.	Kaşın kara iken ezelden kare (semah havası)	Artova	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 208
438.	Katil gardaş		Kodal, 1999: 8
439.	Kaybolan kardeş için bir ağıt	Almus, Ormandibi (Fredokse) köyü	Ulu, 1987: 423
440.	Keçi türküsü	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 395-396
441.	[Kekliğim gayadan sektiği sekiş]		Altınok, 1969: 19
442.	[Keklik elinde]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 229
443.a.	Kelbekir	Zile	Caferoğlu, 1994: 186-187

443.b.	Kel Bekir türküsü		Kaçar, 1975: 165
444.	Kel depenin daşları		Kaçar, 1975:148
445.	Keneler		Yaman, Ekim 1980: 28
446.a.	Kınalı Ali türküsü	Zile	Mistepe, 2008: 85
446.b.	Kınalı Ali türküsü	Zile	Divriklioğlu, 2011: 27
447.	[Kınamı gardılar, çamur ettiler]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 153
448.	Kırat		Sarısözen, 1952: 28-29
449.	Kırat oyunu		Adıgüzel, 2004: 121
450.	Kıratım	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 307-308
451.	Kırklar semahı	Merkez, Nebi köyü	Özel, 2003: 31
452.	Kırma gönül şişesini		Kurt, 2016: 47
453.	Kız parası	Almus, Eğridere (Ekseri) köyü	Ulu, 1987: 322-323
454.	Kızana		Kodal, 1999: 10-11
455.	Kızılırmak türküsü		Koyuncu, 2010: 82
456.a.	[Kızım kızım ak kızım]		Kaçar, Kasım 1985: 19
456.b.	[Kızım kızım ak kızım]	Zile	Özsarı, 1980: 172
456.c.	[Kızım kızım ak kızım]		Çelebioğlu, 1995: 232-233
457.	[Kızım kızım kızmana]	Turhal, Çamlıca köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 160
458.a.	[Kızım kızım nen eder]		Kaçar, Kasım 1985: 19
458.b.	[Kızım kızım nen (ninni) eder]	Zile	Özsarı, 1980: 172
458.c.	[Kızım kızım nen eder]		Çelebioğlu, 1995: 233
459.	[Kızıma kurban olayım]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 324
460.a.	[Kızım şehla bakışlı]		Kaçar, Kasım 1985: 19
460.b.	[Kızım şehla bakışlı]	Zile	Özsarı, 1980: 172
460.c.	[Kızım şehla bakışlı]		Çelebioğlu, 1995: 260
461.	Koççarı oyunu		Adıgüzel, 2004: 126
462.	Konyalım	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 281
463.	Koyun kuzulayınca	Reşadiye	THM SEA III, 2002: 130
464.	Koyuna bak koyuna		THM SEA II, 2006: 561
465.	[Koyunum arap gibi]	Niksar	Tiryaki, 1993: 31-33

466.	Köroğlu		Adıgüzel, 2004: 79
467.	Köyüm	Almus, Gölgeli (Leveke) köyü	Ulu, 1987: 334
468.	Kudret kandilinden bakıyıp duran (Noksani'den duaz imam)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 212
469.	Kul olam kapında	Zile	Mistepe, 2008: 87
470.	[Kurban olurum sana]	Niksar	N. Demir ve F. Demir, 2011: 324
471.	[Kurtlar kuşlar gelir]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 344
472.	[Kuşburnu çiçek açtı]	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 387
473.	[Kuşlar gibi uçasın]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 161
474.	Kutlu cuma geceleri		Özer, 2009: 56
475.	Kül ettin beni		Kodal, 1999: 37
476.	Kürdoğun Hakkı'nın türküsü		Koyuncu, 2010: 78
477.	Kürdün kızı		Kodal, 1999: 36
478.	Lalelim		Adıgüzel, 2004: 128
479.	Lam Elif'ten arşa seyran eyledim (kırklar semahı)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 215
480.	Lâ leylim	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 392
481.	Löküs koydum tavana	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 216
482.	Madenüs		Kodal, 1999: 38
483.a.	Madımağ bitti mola	Almus, Kapıcı köyü	Ulu, 1987: 383
483.b.	Madımak		Sezen, Ağustos 1982: 29-30
483.c.	Madımak		Adıgüzel, 2004: 130
483.ç.	Madımak		Sezen, Ağustos 1982: 28
483.d.	Madımak türkülü oyun havası		Sezer, Ağustos 1982: 28
484.	Madımak uzar gider	Erbaa, Gendeksi köyü	THM SEA II, 2006: 579
485.	[Mağrıbtan maşrığa azmedip gelen]		Kurt, 2016: 11
486.	Manilerden (ana kız) deyişleri		Güler, 1999: 113
487.	[Mapisten kaçtım evime döndüm]		Kodal, 1999: 82-83
488.a.	Maraş türküsü	Artova, Örteren köyü	Caferoğlu, 1994: 166-167
488.b.	Maraş türküsü		Kaçar, 1975: 158-159
489.	Masa üstünde peşgir	Turhal	Kurt, 2015: 202
490.	[Masa üstünde roman]		Kodal, 1999: 89

491.	Mavi çuha giymiş konakta gezer	Artova	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 218
492.	Mavi yeleğin oğlan	Erbaa	THM SEA II, 2006: 585
493.	Medet Allah medet ya Ali (Duaz imam)	Merkez, Temecik köyü	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 221
494.	Mehellidir köyümüz	Reşadiye	Tanses, 2012: 823-824
495.	Mehrep'in altı bayır	Almus, Akarçay (Meğelli) köyü	Ulu, 1987: 190-191
496.	Mehter zurna çalsın vursun davulcu	Almus	Avşar, 2018: 920
497.	Melekler aldı canını (düğüm - bilmece)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 222
498.a.	Mendil		Tokat Yılığ, 1998: 283
498.b.	Bir Turhal türküsü- Mendilim allanıyor	Turhal	Yardımcı, 1988: 15
499.	Mendil aldım onbeşe (Nebîşeyh'in muhtarı)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 223
500.	Menevşe	Zile	Mistepe, 2008: 91
501.	[Menevşeyim biterim]	Almus	Ulu, 1987: 145
502.	Mero oyunu		Adıgüzel, 2004: 120
503.	Merdiven basah basah	Almus	Ulu, 1987: 144-145
504.	Merhaba hepinize sefa geldiniz	Zile	Mistepe, 2008: 93
505.	Meryem		Kaçar, 1975: 145
506.	Mesudiye başında (oynasana ezücük)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 224
507.	[Mezar arasında harman olurmu]		Altınok, 1969: 43
508.	Minarede taş m'olur		THM SEA II, 2006: 604
509.	[Mor koyunum meler geçer]		Kodal, 1999: 107
510.a.	Müdür Bey'in yeşil kürkü	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 608
510.b.	Müdür Beyin uzun kürkü		Adıgüzel, 2004: 65
510.c.	[Müdürün yeşil kürkü]	Reşadiye	Altınok, 1969: 41-42
510.ç.	[Yanmada güzelim yanıyom ben]	Niksar	Altınok, 1969: 29-30
510.d.	Müdürün uzun kürkü	Reşadiye, Bereketli beldesi	Koyuncu, 2010: 31-32
510.e.	Müdür beyin eski kürkü	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 226
510.f.	Müdür beyin yeşil kürkü	Reşadiye	Tanses, 2005: 41-42
511.	Name nazli yârin hak-i payın	Almus	THM SEA II, 2006: 610
512.	Nasip olur Amasya'ya varırsan (selam getir pirimden) (semah havası)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 233

513.	[Naz ilen salınan dilber]		Aksoy, 2017: 71
514.	Ne fayda	Almus, Armutalan (Elpit) köyü	Ulu, 1987: 232
515.	Nebişih dedikleri	Reşadiye, Nebişih köyü	THM SEA II, 2006: 616
516.	[Nen nen nenesi]	Pazar, Dereköy kasabası	N. Demir ve F. Demir, 2011:52
517.	[Neni neni Şeyh Ahmet]	Çamlıbel	N. Demir ve F. Demir, 2011: 295
518.	[Nenni dedim uyuttum]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 167
519.	[Nenni demiye yüreğim yok]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 165
520.	[Nenni derim ben nenni]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 167
521.	[Nenni desem dağlar durur]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 165
522.	[Nenni deyip uyuduğum]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 167
523.a.	Nenni nenni		Adıgüzel, 2004: 136
523.b.	Nenni nenni		Adıgüzel, 2004: 137
524.	[Nenni nenni nesi gelsin]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 328
525.	[Nenni nenni nesnesi gelir]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 324
526.	[Nenni nenni testesi]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 130
527.a.	[Nenni yavrum uyuyasın]	Merkez, Kervansaray köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 163
527.b.	[Ninni yavrum uyusun]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 172
528.	[Neyleyeyim dünyayı]		Aksoy, 2017: 73
529.	Ne zaman gurudu yaylanın otu	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 420
530.	Ninay yâr	Almus	Avşar, 2018: 933
531.	[Ninni bebek demedim mi]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 166
532.a.	[Ninni derim eşliğine]	Almus, Çevreli (Muhut) köyü	Ulu, 1987: 289
532.b.	[Ninni derim eşliğine]	Almus, Çilehane köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 325
533.a.	[Ninni desem dağlar uyur]	Almus, Çevreli (Muhut) köyü	Ulu, 1987: 289

533.b.	[Ninni desem dağlar uyur]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 185
534.	[Ninni deyip uyuttuğum]	Artova, Aktaş köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 125
535.	[Ninni diyeyim beşiğine]	Reşadiye, Kızılcaören kasabası	N. Demir ve F. Demir, 2011: 167
536.	[Ninni diyeyim uyusun]	Artova, Aktaş köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 325
537.	[Ninni nesine gerek]	Artova, Aktaş köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 281
538.	[Ninni ninni hû, hû]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 274
539.a.	[Ninni ninni ninnisine ninni]		Kaçar, Kasım 1985: 18
539.b.	[Ninni ninni ninnisine]	Zile	Özsarı, 1980: 172
540.a.	[Ninni yavrum ninni ninni]	Turhal, Çamlıca köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 128
540.b.	[Ninni yavrum ninni]	Artova, Çelikli kasabası	N. Demir ve F. Demir, 2011: 263
541.	[Ninni yavrum yaz geldi]	Çamlıbel	N. Demir ve F. Demir, 2011: 70
542.	Nurinin türküsü		Caferoğlu, 1994: 214
543.a.	Ocağa koydular yufka sacını	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 623
543.b.	Kınamı gardılar çamur ettiler	Yeşilyurt	Ulu, 2009: 274 - 275
543.c.	[Anam gitsin yaylada yalasın]	Yeşilyurt	Ulu, 2009: 275
543.ç.	[Ocağa koydular yuha saçını]		Tokat Yıllığı, 1998: 268
543.d.	[Ocağa koydular yuka taşını]		Adıgüzel, 2004: 94-95
543.e.	[Atladım geçtim eşiği]		Gülbeyaz, 1998: 70-71
543.f.	[Çekin atımın başını]		Cinlioğlu, Aralık 1977: 12
543.g.	[Ana hamama vardın mı]		Kaçar, Aralık 1991: 40
543.h.	[Ocağa koydular yuva sacını]	Merkez, Akbelen köyü	Kahraman, Bolat ve Korkat, Yyy: 93
544.	Oduncular	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 277
545.	[Oduncular dağdan odun yendirir]		Yardımcı, 1988: 28
546.	[Of ıbrığına da vardım a canım ıbrığı susuz]		Altınok, 1969: 23
547.a.	Oğlan döne döne		Kaçar, 1975: 151
547.b.	Bir Zile türküsü- Oğlan döne döne	Zile	Yardımcı, 1988: 15
548.	Oğlan nereye kız nereye		Kaçar, 1975: 143-144

549.	[Oğlan sen bu yaylanın ağası mısın]		Kodal, 1999: 41
550.	Oğlum		Kodal, 1999: 36
551.	[Oğlum büyür inşallah]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 171
552.	[Oğlum oğlum aşrya]	Turhal, Çamlıca köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 171
553.	[Oğlum oğlum at oğlum]	Turhal, Çamlıca köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 171
554.	[Oğlum oğlum üşümüş]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 168
555.	Oğul yârim yaylalardan aş da gel	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 629
556.	[Oğlum oğlum at oğlum]		Kaçar, Kasım 1985: 19
557.a.	Ohtap ellerinden geliyor posta	Reşadiye - Almus	THM SEA III, 2002: 148
557.b.	Nezük	Niksar	Tiryaki, 1993: 56-58
557.c.	Nezük	Reşadiye, Niksar	Koyuncu, 2010: 56
557.ç.	Nezük destanı	Almus, Çambulak (Daduhta) köyü	Ulu, 1987: 260-261
557.d.	Salını salını suya gidersin		Altınok, 1969: 21-22
558.	Omuzundan aşağı	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 238
559.	Olur mu (iklimi cananın)	Zile	Mistepe, 2008: 95
560.a.	[Orucu dutdum bayram etmedim]	Zile	Caferoğlu, 1994: 181
560.b.	[Orucu tutdum bayram etmedim]		Kaçar, 1975: 162
561.	[Oy bur cigara veryarimde]		Altınok, 1969: 24
562.	Oy nereye nereye		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 239
563.a.	Oy tombulum tombulum	Erbaa	THM SEA II, 2006: 636
563.b.	Oy tombulum tombulum	Erbaa, Çalkara köyü	Gündüz, 2014: 65-66.
564.	Ölem ölem yar ben ölem		Kodal, 1999: 28-29
565.	Ölüm ağıtı	Almus, Çevreli (Muhut) köyü	Ulu, 1987: 288-289
566.	Öldüm yeter	Zile, Çayır köyü	Mistepe, 2008: 97
567.	Öldürdün beni gelin	Almus	Ulu, 1987: 142
568.	Ömrüm	Zile, Karabalçık köyü	Mistepe, 2008: 99
569.	[Ön devede kahve yüklü]	Artova, Yenice köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 202
570.	[Övey ana yetti beni]	Turhal	Çelebioğlu, 1995: 299

571.	[Pare Pare yalan dünya]		Oğuz, Kış 2009: 53
572.a.	[Parlıyor ıslıl ıslıl]	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 289
572.b.	[Parlıyor ıslıl ıslıl]	Almus, Çilehane köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 59
573.	Pencereden bakıver		THM SEA II, 2006: 645
574.	Periyada gelin periya		Adıgüzel, 2004: 138
575.	[Pınardan akan su]	Merkez, Karkın köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 190
576.a.	Pınar başı bekliyenner (deyişme)	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 244
576.b.	[Pınar başı bekliyenner]	Zile	Caferoğlu, 1994: 182-183
576.c.	[Pınar başı bekleyenler]		Kaçar, 1975: 162
577.	[Pisi pisi mav dedi]		Kaçar, Kasım 1985: 19
578.	Portakal dilim dilim	Artova, Büğet köyü	THM SEA II, 2006: 656
579.a.	Reşadiye Erzincan 1939 deprem ağıdı	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 248
579.b.	Reşadiye Erzincan (1939 deprem ağıdı)		Bakan, 2008: 106-107
579.c.	[Reşadiye Erzincan sallandı beşik gibi]	Reşadiye	Aymak, 2017: 51
580.	[Reşadiye ırmağı]	Reşadiye	Aymak, 2017: 53
581.a.	Sabah kalktım er gettim	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 661
581.b.	Sabahtan kalktım ergettim (Kıymet)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 249
582.a.	Sabahın seherinde ötüyor kuşlar		THM SEA II, 2006: 664
582.b.	Sabahın seherinde		Kaçar, 1975: 146
583.a.	Sabahtan kalktım ki ezen sesi var		THM SEA II, 2006: 667
583.b.	Burçak tarlası	Artova, Örtören köyü	Caferoğlu, 1994: 161-162
583.c.	Burçak tarlası		Adıgüzel, 2004: 70
583.ç.	Şu dağın ardında silâh sesi var		Uğurlu, 2009: 576
583.d.	Burçak tarlası		Koyuncu, 2010: 112
583.e.	Burçak tarlası	Niksar	Yardımcı, 1988: 16-17
584.	[Sacıyak bacağı cüce]	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 387-388
585.	[Saçların dökülüyo bah yumah yumah]	Pazar, Erkilet Köyü	Ulu, 2011: 505
586.	[Salona kurdum salıncak]	Turhal	N. Demir ve F. Demir, 2011: 252
587.	[Söğüt yaprağı yerde]		Altınok, 1969: 26

588.	[Sakin kızlar, edepsiz varmayın]	Almus, Görümlü (Varzıl) köyü	Ulu, 1987: 336
589.	[Salınarak suya gider]		Kodal, 1999: 41
590.	[Salını salını suya gidersin]		Altınok, 1969: 21
591.	Saliç	Reşadiye	RKKHGB, 1998: 329
592.	Sallan yârim sallan da ben ardan gelmem	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 254
593.	[Samanlık dolu saman]		Altınok, 1969: 25
594.a.	Samanlıkta serçeler	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 255
594.b.	Samanlıkta serçeler oyunu		Adıgüzel, Kasım 2000: 77
594.c.	Samanlıkta serçeler		Adıgüzel, 2004: 76
595.	Sarı buğday başıyım		THM SEA II, 2006: 674
596.a.	Sarsı kıranın kıratım kışner	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 678
596.b.	Sarsı kıranı		Adıgüzel, 2004: 129
596.c.	Sarsu kıranı	Reşadiye, Sarsu köyü	Koyuncu, 2010: 60
597.	[Seçtim deneyi]	Yeşilyurt, Sivri köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 274
598.	Seher vakti senin ah-ü zârından	Zile	Mistepe, 2008: 101
599.	Sel destanı		Kaçar, 1975: 170-171
600.	[Selvi gibi boyun olsun]	Pazar, Üzümlü Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 167
601.	Sen sevdin beni, beni	Almus	Ulu, 1987: 144
602.	Sevdakârın ateşinden		THM SEA II, 2006: 688
603.	Sevdana tutuldum ben bile bile	Zile	Mistepe, 2008: 103
604.	Sığır gelir Boztepe'yi yol eyler		Adıgüzel, 2004: 138
605.	[Sıra sıra durdular]		Kaçar, 1975: 140-141
606.	[Sıra sıra kuzular]	Zile	Özsarı, 1980: 168
607.	Sigaramın dumanı	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 259
608.a.	Silahlar türküsü		Caferoğlu, 1994: 169
608.b.	Silahlar türküsü		Kaçar, 1975: 160
609.	[Sivaz'ın duzu gibi]	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu, 1987: 433
610.	[Sorhunun üs yanı al yeşil dağlar]		Kaçar, 1975: 165
611.	[Söğüt yaprağı yerde]		Altınok, 1969: 26
612.	Sözüne uyma	Almus, Çevreli (Muhat)	Ulu, 1987: 288

		köyü	
613.a.	Sulu sokak taşları	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 260
613.b.	Sulu sokak taşları		Adıgüzel, Kasım 2000: 77-78
613.c.	Sulu sokak taşları		Adıgüzel, 2004: 76
614.	[Susun kuşlar susun]	Reşadiye, Bağdatlı köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 282
615.	Suya düştü gülümüz		THM SEA II, 2006: 709
616.	Suya giden allı gelin (Karac'oğlan'dan) (deyişme)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 263
617.	Sümmanî'den bir deyiş (Kerem)	Zile, Çayır köyü	Mistepe, 2008, 105
618.	Süvariler de çıkmış atlarını nallıyor (aman Erzurum)	Artova	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 422
619.	Şaşırdın beni		Kodal, 1999: 37
620.	Şerbet türküsü		Kaçar, Aralık 1991: 39-40
621.	Şerbet türküsü	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 150
622.	Şikayetim vardır kara bahtıma	Zile	Kurt, 2016: 102
623.	Şimdi tersinedir dünyanın işi (Huzuri'den deyiş)	Zile	Kurt, 2015: 203-204
624.	Şöyle bir gezelim Tokat ilini (Tokat methiyesi)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 264
625.	Şu Akkuş'un gürgenleri		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 265
626.	Şu Almus'un dibeği	Almus	THM SEA II, 2006: 719
627.	[Şu Almus'un uşa(ğı)]	Almus	Ulu, 1987: 144
628.	[Şu dere de tütün tüter]	Almus, Kınık köyü	Ulu, 1987: 389
629.a.	Şu derenin uzununu		Günesen, Temmuz 1954
629.b.	[Şu derenin uzununu]	Zile	Özsarı, 1980: 169.
630.	Şu dünyada geldik geçtik		Özer, 2009: 54
631.	Şu memleket toprağı	Almus, Ormandibi (Fredokse) köyü	Ulu, 1987: 424
632.	[Şu tallanın enine]	Almus	Ulu, 1987: 142
633.	Şu tepe yüksek tepe (Şeker oğlan)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 267
634.	Şu Zile'nin ortasından yol gider	Zile	Mistepe, 2008: 106

635.	Şu Zile'nin ufacak tepecik yolları	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 268
636.a.	Tahir Bey'in türküsü	Reşadiye	RKKHGB, 1998: 322-323
636.b.	Tahir Bey'in türküsü	Reşadiye, Hasanşeyh beldesi	Koyuncu, 2010: 51
637.	Tamzara'nın yolları dönümlüdür dönümlü (yol havası)		Turhan ve Adıgüzel, 2010: 423
638.	Tanrıya Peygambere Ululara yalvarmalar		Kaçar, Kasım 1985: 18
639.	Tarlalarda bıtırak (Sarı kız)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 270
640.	Taşa çaldım ayvama (Avşar kadın halay havası)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 271
641.a.	Taşkıran		Altınok, 1969: 10
641.b.	Taşkıran		Yardımcı, 1988: 12
641.c.	Taşkıran		Kaçar, 1975: 150
642.	Taze karlar yağmış	Almus, Babaköyü	Ulu, 1987: 243
643.a.	Telgraf dibine serdim postumu		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 424
643.b.	[Telgraf dibine serdim postumu]		Kaçar, 1975: 164
644.	Telli gelin		Kodal, 1999: 7 - 8
645.	Telli turnamın türküsü		Altınok, 1969: 36
646.	[Tez dönmüyo dönmüyo]		Kodal, 1999: 108
647.	[Tiken verdim sandığı aldım]		Kodal, 1999: 20
648.	[Tren gapuda bağlı]		Özsarı, 1980: 170
649.	Tokat ağırlaması		Adıgüzel, 2004: 118
650.	[Tokad'danda çıhdım beni görmüşler]		Altınok, 1969: 28
651.a.	Tokat bir bağ içinde		THM SEA III, 2002: 175
651.b.	Tokat bir bağ içinde		Adıgüzel, 2004: 75
651.c.	Tokat bir bağ içinde		Kodal, 1999: 29-30
651.ç.	[Tokat bir bağ içinde]		Altınok, 1969: 27
652.	[Tokat ellerinin gülleri solmaz]		Yardımcı, Ocak 1980: 16-17.
653.	Tokat semahı II		Adıgüzel, 2004: 154
654.	Tokat yaylasında yaylayamadım		Adıgüzel, 2004: 68
655.	Tokat'a gidemiyom yârim sana	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 746

	fistan alayım		
656.	Tokat'a hasret türküsü		Başara, Ağustos 1989: 3
657.	Tokat'ım	Almus, Gölge (Leveke) köyü	Ulu, 1987: 333
658.	Tokat'ın bahçeleri	Merkez	Adıgüzel, Eylül 1991: 35
659.	[Tokat'ın etrafı al yeşil dağlar]		Yağcıoğlu Kıvrak, 2018: 75-76.
660.	Tokat'ın her yanı al yeşil dağlar		Kurt, 2015: 207
661.	Tokat'ta büyük yangın destanı		Cinlioğlu, Ocak 1977: 7
662.	[Tokat'tan aldım bakır]	Pazar	Özcan, 1996: 123
663.	[Tokat'tan aldım yaprak kınayı]	Almus, Görümlü (Varzıl) köyü	Ulu, 1987: 337
664.	Tombul makine		Adıgüzel, 2004: 119
665.	Topçam dağları	Merkez, Akbelen (Bizeri) köyü	Kahraman, Polat ve Korkat, Yyy: 70-71
666.	[Topçam'a da çıktım başı dumanlı]	Merkez, Akbelen köyü	Kahraman, Polat ve Korkat, Yyy: 69
667.a.	Topçam yaylası düz yıldız ırlar		THM SEA II, 2006: 747
667.b.	Teyfiğim		Adıgüzel, 2004: 74
667.c.	Teyfiğim-Teyfiğim		Yardımcı, 1988: 11
667.ç.	Teyfiğim		Kaçar, 1975: 149-150
668.	Uçarın Nuri'nin türküsü		Altınok, 1969: 44
669.	Ulu dağlar	Almus	Ulu, 1987: 143
670.	Ulu yol	Erbaa, Ballıbağ (Holay) köyü	Gündüz, 2014: 63-64
671.	Utansın	Zile	Mistepe, 2008: 107
672.	[Uyu ey canım uyu]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 277
673.	[Uyusun da büyüsün ninni]		N. Demir ve F. Demir, 2011: 174
674.	Uzun olur Amasya'nın selvisi	Erbaa	THM SEA II, 2006: 759
675.	[Uzun uzun hayatlar]	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu, 1987: 433
676.	[Uzunda gavah ne biley ne biley ne uzarsın boyuna]		Altınok, 1969: 45
677.	[Üzümlören Dağları]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 170
678.	[Varın da söyleyin hayırsız yâre]	Almus	Aymak, 2016: 94-99.

679.	Vermeyince Mâbut	Zile	Mistepe, 2008: 109
680.	Virane bahçede bülbül öter mi	Zile	Kurt, 2015: 210
681.	[Vücudumu narı aşka yandırdım]		Yardımcı, Ocak 1980: 16
682.	Yalan dünya	Almus, Armutalan (Elpit) köyü	Ulu, 1987: 231-232
683.	Yandı yürek yâr elinden	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 285
684.	Yandım Allah yandım		Adıgüzel, 2004: 75
685.a.	Yandım Tohat yandım senin elinden		Adıgüzel, 2004: 63
685.b.	Yandı Tokat senin elinden		Kaçar, 1975: 144-145
686.	[Yanguna yörüdük köylü bilikde]	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu, 1987: 436
687.	Yar		Kodal, 1999: 35
688.	Yâr ile gönlümün meyhanesinde	Zile	Mistepe, 2008: 113
689.	Yardan ayırdılar		Kodal, 1999: 37
690.	[Yar yar hey gülüm aman hey]	Pazar, Üzümlören Kasabası	Ulu, 2011: 503
691.	[Yatırınca uyumazsın]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 166
692.	Yavruyem		Kaçar, 1975: 149
693.	[Yayla başında pınar]	Merkez, Aktepe köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 43
694.a.	Yayla çiçeği misin	Niksar	THM SEA II, 2006: 781
694.b.	Yayla çiçeği misin balam? (Kaşık nanay havası)	Niksar	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 286-287
695.	Yayla yaylaya bakar (Meşelikten)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 289
696.	Yayladan gelen güzel (haydi haydi gidelim)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 290
697.	[Yayla yolu yar yolu]		Altınok, 1969: 11
698.	Yaylamıza yol gider	Almus	Avşar, 2018: 926
699.	[Yaylanın yolundayım]	Merkez, Akbelen köyü	Kahraman, Bolat ve Korkat, Yyy: 84
700.a.	Yayla yollarında göç kater kater		THM SEA II, 2006: 782
700.b.	Yayla da yollarında göç kater kater		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 288
701.	Yaylaya vurdum da koyun kuzuyu (semah havası)	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 292

702.a.	Yaylı makine		Adıgüzel, 2004: 73
702.b.	Yaylı makine		Kaçar, 1975: 147-148
703.a.	Yaz bahar ayında geleyim derdim	Zile	THM SEA II, 2006: 786
703.b.	Yaz bahar ayında geleyim derdim	Zile	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 293
704.	[Yazı yazdım sokuyu]		Altınok, 1969: 32
705.	[Yazıyı baştan çekerler]	Merkez, Akbelen köyü	Kahraman, Bolat ve Korkat, Yyy: 93
706.a.	Yedi sene		Gülbeyaz, 1998: 74
706.b.	Yedi sene		Adıgüzel, 2004: 127
707.	Yedi sene oyunu		Özel, 2003: 30
708.a.	Yeni çiftlik derler de çölün düzündə (Yayladan mı geliyor)	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 791
708.b.	[Kekliğim gayadan sektiği sekiş]		Altınok, 1969: 19
709.	[Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan]		Koyuncu, 2010: 102
710.	Yeşil ördek gibi daldım göllere		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 296
711.	Yeşil yazmalı gelin		Adıgüzel, 2004: 136
712.	Yıldız dağı yıldız dağı (Tebriş halayı havası)	Artova, Püget köyü	THM SEA II, 2006: 798
713.a.	Yörü güzel yörü yolundan kalma	Artova, Tozanlı aşireti	THM SEA II, 2006: 804
713.b.	Samah		Kodal, 1999: 33
713.c.	Samah (1)		Adıgüzel, 2004: 153
713.d.	Samah	Pazar	Özcan, 1996: 82
714.	[Yol üstünde dikili daş]	Almus, Serince (Kevahlık) köyü	Ulu, 1987: 433
715.	Yola turap olduk	Zile	Kurt, 2016: 106
716.	[Yollarını bekledim gelmez idi]	Pazar, Üzümlören Kasabası	İncebay ve Ulu, 2007: 166
717.a.	Yumak yumak olmuş saçının teli	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 805
717.b.	Yumak yumak olmuş saçının teli	Reşadiye	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 299
718.	[Yumurtanın sarısı]	Zile, Yalinyazı (Maşat) köyü	Bakır, Nisan 1978: 26
719.a.	Yusuf türküsü		Bolulu, Eylül 1956: 1362
719.b.	Yusuf türküsü	Reşadiye	Kaçar, 1975: 141-142
720.	Yüce dağ başında bir ulu pınar	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 806
721.a.	[Yüce dağ başına ekin ekilmes]	Merkez, Tepeçaylı köyü	Caferoğlu, 1994: 159-

			160
721.b.	[Yüce dağ başına ekin ekilmez]		Kaçar, 1975: 157
722.	Yüce dağ başında eylemiş davar	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 303
723.a.	[Yüce dağ başında kar bölük bölük]	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 289
723.b.	[Yüce dağ başında kar bölük bölük]	Almus, Çilehane köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 317
724.a.	[Yüce dağ başında höllük eledim]		Kodal, 1999: 40
724.b.	[Yüce dağ başında höllük eledim]	Almus, Çilehane köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 128
725.a.	[Yüce dağ başında yatmış uyumuş]	Almus, Çevreli (Muhat) köyü	Ulu, 1987: 289
725.b.	[Yüce dağ başında yatmış uyumuş]	Almus, Çilehane köyü	N. Demir ve F. Demir, 2011: 129
726.	Yüce dağ başında da laleler susuz (yayla havası)		Turhan ve Adıgüzel, 2008: 426
727.	Yüce dağdan indirdiler alınan (yayla havası)	Almus	Turhan ve Adıgüzel, 2008: 427
728.	Yüksek konaklar		Gülbeyaz, 1998: 76
729.	Yürü baba		Kodal, 1999: 34
730.a.	Yürü güzel yürü yolundan kalma	Reşadiye	THM SEA II, 2006: 812
730.b.	Semah türküsü		Adıgüzel, Kasım 2000: 76
730.c.	Zamah (oyun havası)	AlmusArmutalan (Elpit) köyü	Ulu, 1987: 225
730.ç.	Reşadiye semahı	Reşadiye	RKKHGB 1998: 330 - 331
731.	Yüzbaşıoğlu Talip Ağanın türküsü		Yücer, Eylül 1991: 35
732.	[Zabanan galhamadım]	Almus, Akarçay (Meğelli) köyü	Ulu, 1987: 185
733.	Zamah	Almus, Arısu köyü	Ulu, 1987: 219
734.	Zehra türküsü		Gazimihal, Mart 1955: 1076
735.	Zello		Gülbeyaz, 1998: 72
736.	Zile aşiret semahı (ağırlama)	Zile, Bultu köyü	Mistepe, 2008: 116
737.	Zile aşiret semahı (yelleme)	Zile, Bultu köyü	Mistepe, 2008: 117
738.	Zile bağları	Zile	Mistepe, 2008: 119

739.a.	Zileli'yiz dediler	Zile	Mistepe, 2008: 121
739.b.	Zileliyiz dediler	Zile	Yardımcı, 1988: 15
740.a.	Zileli bir gencin türküsü	Zile	Caferoğlu, 1994: 172
740.b.	Zileli bir gencin türküsü		Kaçar, 1975: 161
741.	Zile ellerinden	Zile	Kurt, 2016: 85-86
742.	Zöhre gelin	Turhal	Kurt, 2015: 208-209
743.	Zöhrem		Kaçar, 1975: 144
744.	Zülfün kahkülleri (semah)	Zile	Kurt, 2016: 112-117

SONUÇ

Türkü, toplumun ortak değerleri ve amaçları çerçevesinde milletin sevincini, elemiini en doğal, en katışıksız, en temiz sözlerle dile getiren halk edebiyatının ve müziğinin en önemli yapı taşıdır. Türkü milletin hafızasında derin ve kalıcı iz bırakmış önemli kültür abidelerindendir. Çok çeşitli şekil ve türde türkü olduğu için türkünün hem tanımını hem de tasnifini yapmak zordur. Bu bağlamda türkü, insanın doğumdan ölüme kadar tüm yaşam evrelerini ve duygularını yansıtan, genellikle hece ölçüsüyle söylenen, başlangıçta yakıcıları bilindiği halde sözlü gelenekte ağızdan ağza ilk söyleyenleri unutulduğu için anonimleşen, kendine has ezgisi olan milli bir üründür. Birçok bilim insanı kendilerinden önce yapılan tasnif çalışmalarını geliştirip genişleterek yeni tasnifler ortaya koymuştur. Bu çalışmada hem bu tasniflerden yola çıkılarak hem de yörenin genel karakteristik özellikleri göz önünde bulundurularak yeni bir tasnif üzerinde inceleme yapılmıştır.

Türkü kültür ve geleneğinin en çok yaşandığı şehirlerden birisi de Tokat'tır. Kültür ve tarih için oldukça önemli bir yere sahip olan bu değerlerin korunması, gelecek kuşaklara aktarılması, özellikle de kaybolmaya yüz tutmuş türkü ve hikâyelerinin gün ışığına çıkarılması amacıyla bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir.

Bu çalışma sonucunda Tokat'tan derlenen 744 türküyü ulaşılmış olup bu türkülerin alfabetik olarak listesi ikinci bölümde gösterilmiştir. İnceleme metinlerinde sınırlamaya gidilerek, TRT Repertuarı THM Sözlü Eserler Antolojisi'ndeki 101 Tokat türküsü ve kaynak yayınlardaki varyantları esas alınarak 212 Tokat türküsü tahlil ve tasnif edilip, değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Türkülerin güftelerindeki varyantlaşma gibi hikâyelerinde de varyantlaşma vardır. Türkülerin doğuş yerlerini, mahalli özelliklerine rağmen kesinlikle tayin ve tespit etmek için esaslı şekilde tarihi ve folklorik araştırmalar yapılması gerekir. Bir türkünün doğduğu yerden memleketin dört bucağına çeşitli vasıta ve sebeplerle göç edip aktarılabilceğini ve bu yayılmalarda birtakım değişik şekillerinin meydana geleceğini hatta birçok yerde birbirine benzeyen olaylar içinde benzer şahıs ve yer adları ile yakılmış türkülere rastlandığı görülmektedir.

İncelenen Tokat türkülerinde yapılarında kararlılık gösterenlerinin 1'inin bentlerinin bir dizeden, 11'inin ikiliklerle, 25'inin üçlüklerle, 82'sinin mâni dörtlükleriyle, 68'inin dörtlüklerle kurulu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 2 türkü metninin de karşılıklı atma türkü olduğu tespit edilmiştir. Bu türkülerden 23'ünün de yapılarında kararlılık göstermediğine ulaşılmıştır.

Ölçüleri bakımından incelendiğinde türkülerin tümünün milli ölçü olan hece ile meydana getirildiği tespit edilmiştir. Türkülerde hecenin 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 ve 16'lı kalıpları kullanılmıştır.

Kafiye örgüsü bakımından 74 türkü metninde mâni tip uyak düzeninin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kalıp ifadelerden ezgiye yardımcı söz kalıplarının daha çok “aman, ah ah, hadi leylim, vay vay, yâr yâr, canım, hey dost” gibi kelimelerden meydana geldiği görülmektedir. Bu ifadelere de aşk konulu türkülerde daha fazla rastlanılmaktadır. Ayrıca türkülerde, ezgiye yardımcı söz kalıplarının ve ikilemelerin anlatımı güçlendirdiğini ve türküyü ahenk kattığını görmek mümkündür.

Bir türkûde birden fazla tem bir arada işlendiği için türkûleri konuları bakımından keskin çizgilerle birbirinden ayırmak zordur. Bu sebeple incelenen türkûler ana konu esas alınarak sınıflandırılmıştır. İncelenen Tokat türkülerinden 100'ü sevi ve sevgili, 29'u gurbet ve özleyiş, 22'si dini ve tasavvuf, 5'i ölüm, 56'sı olay, dert, elem konuludur. Tokat türkûleri konuları bakımından tasnif edildiğinde türkûlerin büyük çoğunluğunun sevi-sevgili ve olay, dert, elem türkülerinden oluştuğu görülmektedir. Bunun yanı sıra gurbet, tasavvuf, ölüm konulu türkû örnekleri de mevcuttur. Tespit edilen türkülerden 22'sinin hikâyesine ulaşılmıştır. Ayrıca türkûlerin konuları ve işlevleri birbirinden farklı olduğu için inceleme metinleri ayrıca bağlamına, icra ortamına ve işlevine göre sekiz başlık altında sınıflandırılmaktadır.

Tokat türkülerinin bazılarında, bağlantılardaki kelimelerin diğer bentlerde değiştiği görülmektedir.

Tokat türkûleri isimlerini genelde birinci bentlerin ilk dizesinden almaktadır.

Türküler ezgileri bakımından sınıflandırıldığında incelenen 101 türkü ve varyantından 7 türkü uzun hava (usulsüz), diğerleri de kırık hava (usullü) olarak tespit edilmiştir. Bazı türkülerin hem oturak havası hem de ağıt olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Hey Onbeşli gibi.

TRT repertuarındaki ve diğer kaynaklardaki türkülerin söz ve nota kayıtlarında kaynak kişi, derleyici veya notaya alan kişilerden kaynaklandığı düşünülen yazım yanlışlıkları, kelime ve hece eksiklikleri gibi yapısal bozukluklar mevcuttur.

Tokat adına oluşturulan bu türkü külliyyatının hepsinin yüzde yüz Tokat kökenli olduğu söylenemez. Çünkü tarihi süreç içerisinde çeşitli sebeplerle yöre ve yöre insanı değişikliklere maruz kalmıştır. Doğal olarak bu değişiklik kültür ürünlerinde de etkileşim (etkileme-etkilenme) olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çeşitli sebeplerle özellikle iç göçler ve az da olsa dış göçlerle bölgeye yerleşen insanlar da kendi kültürlerini yöreye taşımış olurlar. Bunların yanı sıra Tokat, bulunduğu coğrafyada Amasya, Ordu, Giresun, Sivas illeri ile müzik yönünden yakın etkileşim içerisinde. Bu sebeple güfte ve ezgi yönünden benzer türkülerin bu yörelerde icra ediliyor olması çok doğaldır.

Bir Tokat türküsünün isminde başka bir ilin adının geçmesi o türküyü Tokat türküsü olmaktan çıkarmaz. Çünkü türküler bir yörede doğup başka yörelere taşınabilir. Askerler, öğretmenler, mevsimlik işçiler, hapishaneler vb. bu taşıma işinde karşımıza çıkan kişi ve yerlerdir.

Bir türkünün içinde bir memleket veya o memlekete ait bir yerin isminin geçmesi, o türkünün oradan çıktığını doğrulamaz. Çünkü türkülerin içindeki isimler ve benzetmeler, gezdikleri/uğradıkları yerlere göre değişmektedir. Bu sebeple türkülerin bir bölge, bir il, bir ilçe ya da bir köye mal edilmesinde türkünün doğuş yeri değil, icra edildiği yer önemlidir. Ayrıca bir türkü nerede icra ediliyorsa, o coğrafyanın insanı o türküyle hemhal olmuş, dolayısıyla o türkü de onlara mal olmuş demektir.

Tokat folkloru ve kültürü, türkülerin icrası yoluyla kuşaktan kuşağa, geçmişten bugüne süregelmektedir.

Tokat türkülerinde Tokat halkının yaşam tarzını, geleneğini ve inanışlarını görmek mümkündür.

Türkü, her ne kadar bütün bir ulusun sesini ifade etse de her şeyden önce bütünüyle yerel özellikleri yansıtan anonim ürünlerdir. Bu sebeple Tokat türküleri, Türk milletinin sesi olmakla birlikte yerel mahiyette Tokat'ın sesi, aynası, kimliği, kutlu töresi ve seyahatnamesi durumundadır. Tokat türküleri, şehrin kültürünün ve folklorunun birçok ayrıntısını göstermektedir. Şehir, türkülerinde görünüm kazanmıştır. Bu türküler, şehrin tapusudur.

Aynı türkünün farklı yörelerde varyantlarına ulaşmak mümkündür. Bu genellikle anonimleşen eserlerde görülmektedir. Bu çalışmada da birçok türkünün varyantlarına yer verilmiştir. Çünkü varyant türkülerin göz ardı edilmesi Türk halk ezgileri dağarcığının çok dar bir çevrede kalmasına neden olacaktır.

Tokat türküleri, Tokat halkının günlük yaşamına ilişkin çeşitli görünümleri yansıtırken, Tokat'ın kültürel geleneklerini, sosyal ve kültürel değerlerini de sunmakta ve günümüze taşımaktadır. Saya gezme (çoban bayramı, davar yüzü) ve ferfene geleneklerinin devam ediyor olması, şehrin köklü bir kültürel birikime sahip olduğunun, Orta Asya Türk kültür ve geleneğinin az da olsa canlılığını devam ettirdiğinin göstergesidir.

Bugüne kadar yapılmış tüm çalışmalar ışığında; derlenip de yazıya geçirilmeyen ya da üzerinde herhangi bir çalışma yapılmayan türkü metinlerinin ve hikâyelerinin bir araya getirilerek incelenmesi, hem kültürün devamını sağlayacak hem de Türk halk kültürü üzerinde çalışma yapacaklara malzeme oluşturacaktır.

Son olarak yapılan bu çalışma; Ulusal anlamda Türk insanının yerel anlamda Tokat insanının sesi, aynası, kodu, kimliği, seyahatnamesi olan, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi gören Tokat türkülerinin araştırılması, gelecek kuşaklara aktarılması ve yaşatılması, en azından unutulmamasının sağlanması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2005). “Halk Şiirinde Tür ve Şekil”. M. Öcal Oğuz (Ed.) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (ss. 269). Ankara: Grafiker Ofset.
- Adıgüzel, S. (Eylül 1991). “Tokat’ın Bahçeleri”. *TKA Dergisi*, (3), 35.
- Adıgüzel, S. (Temmuz 1996). Halk Oyunlarımızın Öyküleri ve Notaları. “Tombul Makine”. *TKA Dergisi*, (8), 42.
- Adıgüzel, S. (Temmuz 1996). Halk Oyunlarımızın Öyküleri ve Notaları. “Karadut”. *TKA Dergisi*, (8), 42.
- Adıgüzel, S. (Temmuz 1996). Halk Oyunlarımızın Öyküleri ve Notaları. “Kartal Oyunu”. *TKA Dergisi*, (8), 42.
- Adıgüzel, S. (Temmuz 1996). Halk Oyunlarımızın Öyküleri ve Notaları. “Kızık Halayı”. *TKA Dergisi*, (8), 42.
- Adıgüzel, S. (Temmuz 1996). Halk Oyunlarımızın Öyküleri ve Notaları. “Semah”. *TKA Dergisi*, (8), 42.
- Adıgüzel, B. (Mart-Haziran 1992). “Öyküleriyle Oyunlarıyla Türkülerimiz”. *TKA Dergisi*, (5-6), 32.
- Adıgüzel, S. (Eylül- Aralık 1992). “Halk Oyunlarımızın Öyküleri ve Notaları”. *TKA Dergisi*, (7-8), 42-43.
- Adıgüzel, B. (Aralık 1997). “Türkülü Oyunlarımız”. *TKA Dergisi*, (12), 41.
- Adıgüzel, S. (Kasım 1999). Tokat Yöresi Halk Oyunları, “Camuş Halayı”, *TKA Dergisi*, (14), 78-79.
- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). “Tokat Yöresi Halk Oyunları”. *TKA Dergisi*, (15), 71-88.
- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). Tokat Yöresi Halk Oyunları. “Tokat Ağırması”. *TKA Dergisi*, (15), 71.
- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). Tokat Yöresi Halk Oyunları. “Omuz Halayı”. *TKA Dergisi*, (15), 72.
- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). Tokat Yöresi Halk Oyunları. “Tombul Makina”. *TKA Dergisi*, (15), 72-73.

- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). Tokat Yöresi Halk Oyunları. “Karadut”. *TKA Dergisi*, (15), 73.
- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). Tokat Yöresi Halk Oyunları. “Mero Oyunu”. *TKA Dergisi*, (15), 73.
- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). Tokat Yöresi Halk Oyunları. “Kabak Oyunu”. *TKA Dergisi*, (15), 77.
- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). Tokat Yöresi Halk Oyunları. “Emine Can Hikayesi”. *TKA Dergisi*, (15), 78.
- Adıgüzel, S. (Kasım 2000). Tokat Yöresi Halk Oyunları. “Hoş Bilezik Hikayesi”. *TKA Dergisi*, (15), 78.
- Adıgüzel, S. (2004). *Gülü Bardağ İçinde, Tokat'ta Folklor*. Tokat: THK Basımevi.
- Akar, A. (Nisan-Mayıs-Haziran 2018). “Niksar’ın Fidanları Türküsünün Hatırlattıkları”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (48), 25-26.
- Akar, H. (Nisan-Mayıs-Haziran 2017). “Tokat’ta Bir Türkü Sevdalısı Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türk Halk Müziği Uzmanı Kemâl Bilsel Sarısözen”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (44), 26-29.
- Aksoy, B. (Nisan-Mayıs-Haziran 2017). “Tokat’a Ait El Yazması Bir Mecmuadan Derlediğim Eserler”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (44), 71-73.
- Aksoy, Ö. A. (1972). *Divan-ı Lügat’t Türk Dizini*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Albayrak, N. (1998). “Hece Vezni”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (XVII, 148-150). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Alî-Şîr Nevâyî. (1993). *Mîzânü’l-Evzân (Vezinlerin Terazisi)*. (Haz.: Kemal Eraslan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altınok, C. (1969). *Tokat Halk Türküleri (Hikâyeleri, şekil ve muhteva bakımından incelenmesi)*. (Lisans Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Arat, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Arseven, V. (1961). "Halk Müziğinde Otantizm". *TFA*, VI (140), 3, 2348.
- Arseven, V. (1992). "Türk Halk Müziğinin Ezgisel Yapısı Üzerine" *Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*. (Haz.: Salih Turhan). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. s.15-28.
- Arseven, V. (1961). "Halk Müziğinde Söz". *TFA*, VI (138), 2301-2302.
- Arslan, S. (2016). *Tokat Yöresi Halk Ezgilerinin Müzikal Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim: 25.01.2019. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ataman, S. Y. (Ekim 1963). "Tokat ve Dolaylarında". *TFA*, 8 (173), 3206-3209.
- Atsız, N. (Birinci teşrin [Ekim]1938). "On Beşinci Asra Aid Bir Türkü". *Halk Bilgisi Haberleri*, (84), 288.
- Avşar, M. (2019). *Tokatlı Halk Şairi Eşref Tonbuloğlu'nun Şiir Dünyası*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim: 22.02.2019. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Avşar, M.; Kolukırmık, K. (2016). "Tokatlı Halk Şairi Ve Halk Müziği Sanatçısı Eşref Tonbuloğlu'nun Hayatı ve Sanatı Çerçevesinde Halk Müziği Formundaki On Eserinin Müzikal Çözümlemelerinin Yapılması". *Rast Müzikoloji*, IV(3), 1305-1326. Doi: 10.12975 (Yayın No: 3929240). Erişim: 22.02.2019. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/546813>.
- Aybek, S. (2002). *Karakaya Köyü ve Yağmurlu Kasabası Folklor Çalışması*. (Lisans Bitirme Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi.
- Aymak, N. (Temmuz-Ağustos-Eylül 2016). "Tokat'ın Sazı Sözü:6 Âşık Eşref Tonbuloğlu". *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (41), 94-99.
- Aymak, N. (Ocak-Şubat-Mart 2017). "Reşadiye - Erzincan, Sallandı Beşik Gibi...". *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (43), 51-54.
- Aytaç, P. (2003). 'Türküler'. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı/Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. C.3. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını. (332-451).
- Bakır, B. (Nisan 1978). "Tokat Folkloru. Yalinyazı Köyünde Düğün Âdetleri". *Sivas Folkloru*, (63), 24-26.

- Banarlı, N. S. (1950). *Metinlerle Edebi Bilgiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bekki, S. (2004). *Baş Yastıkta Göz Yolda/Sivas Türküleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Blaškovič, J. (Ağustos 1955). “Halk Türküleri Üzerine”. Prağ’ıdan Gelen Bir Mektup. *TFA*, 4 (73), 1163.
- Bolat, Y. E. (Nisan 2018). “Erbaa Türküleri Üzerine Değerlendirmeler”. *Erbaa Edebiyat Sanat Kültür Dergisi Cınga*, (2), 13-16.
- Bolat, Y. E. (Haziran 2018). “Erbaa Türküleri Üzerine Değerlendirmeler - II”. *Erbaa Edebiyat Sanat Kültür Dergisi Cınga*, (3), 23-25.
- Bolulu, O. (Mart 1956). Türküler ve Doğu Hikayeleri. “Reşadiye’den Gürcoğlu Hikayeleri”. *TFA*, 4 (80), 2274.
- Bolulu, O. (Eylül 1956). Reşadiye Folkloru. “Yusuf Türküsünün Doğuşu”. *TFA*, 4 (86), 1362.
- Boratav, P. N. (2016). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Boratav, P. N. (2017). *Folklor ve Edebiyat -II-*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Bozyiğit, A. E. (1989). “Beypazarı Ninnileri” *Türk Folklorundan Derlemeler 1989*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bütüner, H. (2012). *Alimler Konağı Tokat ve Yedi Bin Yıllık Kent Zile*. (Lisans Bitirme Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi.
- Caferoğlu, A. (1994). *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Cinlioğlu, H. (Aralık 1976). “Tokat Sel Destanı (Destan-ı Seylab-ı Tokat)”. *Sivas Folkloru*, (47), 6-7.
- Cinlioğlu, H. (Ocak 1977). “Tokat’ta Büyük Yangın Destanı”. *Sivas Folkloru*, (48), 7.
- Cinlioğlu, H. (Aralık 1977). “Tokat Folkloru. Evlenme Töreleri -2-”. *Sivas Folkloru*, (59), 11-12.
- Cinlioğlu, H. (Aralık 1979). “Bir Tokat Masalı. Gelinim, Gelinim”. *Türk Folkloru*, (5), 22.

- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük II-IV*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çelebioğlu, Â. (1982). *Türk Ninniler Hazinesi*. İstanbul: Ülker Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). “Türkü Olgusu Bağlamında Türkü ve Şarkı”. [Elektronik Sürüm]. *Türk Yurdu*, (269), 46-49.
- Demir, N.; Demir, F. (2010). *Türk Ninnileri*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Deveci, Ü. (2007). *Deniz Üstü Köpürür. Muğla Türküleri ve Hikâyeleri (Tasnif ve İnceleme)*. Muğla: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat Eski ve Yeni Harflerle*. (23. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. (8. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Divriklioğlu, A. (Ocak-Şubat-Mart 2011). “Çanakkale Savaşlarında Bir Kahraman Zileli Kınalı Ali”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (19), 25-28.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1976). “Halk Şiirinde Tür ve Biçim Sorunu”. [Bildiri]. *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, 27-29 Ekim 1975 Konya, (ss.229-235), Ankara: Konya Turizm Derneği Yayınları.
- Düzgün, D. (2003). “Erzurum Çarşı Pazar”. *Millî Folklor*, (58). 76-85.
- Ekici, M. (2013). “Türkü İncelemelerinin Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme”. [Bildiri]. *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*, 22-25 Ekim 2011 Sivas, (ss.43-49), Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Elçi, A. C. (1997). *Muzaffer Sarısözen. Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (1997). *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Elçin, Ş. (2001). *Halk Edebiyatına Giriş*. (7. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Emnalar, A. (1998). *Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği Ve Nazariyatı*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Erensoy, L. (Mart 1978). “Kazova Bölgesinin Düğün Âdetleri”. *Sivas Folkloru*, (62), 19-20.
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevîlik-Bektaşîlik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Ercilasun, A. B. vd. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*. (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdem, T. (Eylül-Aralık 1992). “Türkülü Halaylarımız”. *TKA Dergisi*, (7-8), 40.
- Erdoğan, A. T. (Nisan-Mayıs-Haziran 2011). “Tokat Bir Seveda Şehridir”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (20), 30-31.
- Ergin, M. (2005). *Osmanlıca Dersleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eroğlu, T. (1994). *İnsan ve Oyun (Oyun, Dans ve Halk Oyunları)*. Kayseri: Seven Er Yayıncılık.
- Ersoy, R. (2004). “Sözlü Kültür Ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler”. [Elektronik Sürüm]. *Milli Folklor*, (61), 102-110.
- Esen, A. Ş. (1999). *Anadolu Türküleri*. (Haz.: P. N. Boratav- Fuat Özdemir). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Fırlı, E. R. (1996). *Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik*. İstanbul: Selçuk Yayınları.
- Gazimihal, M. R. (Mart 1955). Halk Musikisi. “Tokat Türkülerinden”. *Türk Folklor Araştırmaları*, 3 (68), 1076-1077.
- Gazimihal, M. R. (Nisan 1956). Müzik Folkloru. “Şarkı (-Çağırğı)”. *TFA*, 4 (81), 2284.
- Gazimihal, M. R. (1961). *Musiki Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gazimihal, M. R. (2006). *Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbâlimiz*. (Çeviri yazım ve yorum: Mehmet Salih Ergen - Ahmet Şahin Ak). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gözaydın, N. (2013). “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III. (Halk Şiiri) Tıpkıbasım*. LVII (445-450), Ocak-Haziran 1989, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 1-104.

- Gülbeyaz, K. (Aralık 1997). “Tokat'ta Kına Geceleri”. *TKA Dergisi*, (12), 42-44.
- Gülbeyaz, K. (Aralık 1998). “Notalarıyla Türkülerimiz”. *TKA Dergisi*, (13), 78-80.
- Gülbeyaz, K. (1998). *Tokat Merkez Köyleri Manilerinin Derlenmesi ve İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim: 22.02.2019.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Günesen, F. (Aralık 1954). Halk Türküleri Derlemeleri “Bir Tokat Türküsü”. *Türk Folklor Araştırmaları*, 3 (65), 1032.
- Günesen, F. (Nisan 1961). “Tokat Folklorü. Hey Onbeşli Onbeşli”. *TOPÇAM*, (4), 12.
- Günesen, F. (Nisan 1961). “Tokat Folklorü. Teyfiğim, Teyfiğim”. *TOPÇAM*, (4), 14.
- Günesen, U. (1968). Türk Folklorundan Örnekler “Hey Onbeşli”. *İlk Çaba Dergisi*, 14.
- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve Halk Edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Güven, M. (2005). *Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, M. (2009). *Türküler Dile Geldi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güvener, S. (1978). *Turhal Folkloru ve Halk Edebiyatı*. (Lisans Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Güzel, A. (1983). “Bektaşîlik ve Bektaşî Şiiri”. *Şükrü Elçin Armağanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Hasgül, M. (2015). “Hey Onbeşli Onbeşli Türküsü ve Bu Türküyü İlk Kez Plağa Alan Feryadi Hafız Hakkı”. [Bildiri]. *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 25-26 Eylül 2014 Tokat, Cilt II, (ss. 105-111), Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları.
- Hasgül, M. (2019). Asanatlar “Şiirden Sinemaya”. Değmen Benim Gamlı Yaslı Gönlüme Türküsünün Hazin Öyküsü. Erişim: 5 Haziran 2019.
<https://www.asanatlar.com/degmen-benim-gamli-yasli-gonlu%C3%BCme>
- İlaydın, H. (1997). *Türk Edebiyatında Nazım*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İncebay, H.; Ulu, E. (2007). *Kazâbâd'dan Üzümlören'e*. İstanbul: Renk Matbaası.

- Kaçar, B. (1975). *Tokat Folkloru*. (Lisans Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Kaçar, B. (Kasım 1985). Tokat Ninnileri. *Türk Folkloru Dergisi*, (76), 18-19.
- Kaçar, B. (Aralık 1991). “Tokat Yöresi Evlenme ve Düğün Adetleri”. *TKA Dergisi*, (4), 38-41.
- Kaçar, B. (Aralık 1991). “Tokat Yöresi Evlenme Ve Düğün Adetleri”. *TKA Dergisi*, (2), 38-41.
- Kahraman, Y.; Polat, H.; Korkat, B. (Yty). *Tarihi, Doğası ve Kültürüyle Akbelen*. Yyy: Yy.
- Kahraman, M. (1996). *Tokat'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ceyhuni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Karadeniz, B. (2000). *Ela Gözlüm Türküler*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Karagözoğlu, N. (Nisan-Mayıs-Haziran 2016). “Tokat Bağlarındaki Karadut Ağaçları”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (40), 116-117.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmûd. (2012). *Dîvânü Lugat-it- Türk (Türk Dili Divanı)*. (Uyarlama, Düzenleme, Çeviri: Prof. Dr. Fuat Bozkurt). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Kaya, D. (2000). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kaya, D. (2007). *Türk Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kaya, D. (2014). *Anonim Halk Şiiri*. (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kılıç, A. (Eylül 1991). “Halk Oyunlarımız”. *TKA Dergisi*, (3), 39-40.
- Kocakaplan, İ. (2013). *Türkü Söyleyen Şehirler*. (5. Baskı). İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları Vakfı
- Kodal, H. (1999). *Sulusaray Yöresi Folklor Çalışması*. (Lisans Bitirme Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Koyuncu, H. (Mart 1991). “Müdürün Uzun Kürkü”. *TKA Dergisi*, (1), 44.
- Koyuncu, H. (Haziran 1991). “Reşadiye Yöresi Türkülerinden Deli Şükrü ve Öyküsü”. *TKA Dergisi*, (2), 44.
- Koyuncu, H. (Eylül 1991). “Öyküleriyle Türkülerimiz”. *TKA Dergisi*, (3), 34.
- Koyuncu, H. (Aralık 1991). “Öyküleriyle Türkülerimiz (Amele Şevket)”. *TKA Dergisi*, (4), 55.
- Koyuncu, H. (Mart-Haziran 1992). “Öyküleriyle Türkülerimiz 1939 Erzincan ve Reşadiye Deprem Ağıtı”. *TKA Dergisi*, (5-6), 31.
- Koyuncu, H. (Eylül-Aralık 1992). “Öyküleriyle Türkülerimiz Güloğlan”. *TKA Dergisi*, (7-8), 32.
- Koyuncu, H. (Ağustos 1996). “Öyküleriyle Türkülerimiz”. *TKA Dergisi*, (9), 39.
- Koyuncu, H. (Ocak 1997). “Öyküleriyle Türkülerimiz Gürcüoğlu”. *TKA Dergisi*, (10), 43.
- Koyuncu, H. (Nisan 1997). “Öyküleriyle Türkülerimiz Hatipoğlu”. *TKA Dergisi*, (11), 45-46.
- Koyuncu, H. (Aralık 1998). “Öyküleriyle Türkülerimiz Kıymet”. *TKA Dergisi*, (13), 71-72.
- Koyuncu, H. (Aralık 2002). “Öyküleri ile Türkülerimiz”. *TKA Dergisi*, (17), 70.
- Koyuncu, H. (2010). *Öyküleriyle Türkülerimiz Tokat Yöresi*. Tokat: Arı Ofset Matbaası.
- Köprülü, F. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Köprülü, M. F. (2004a). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2004b). *Saz Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2014). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kuntay, Ö. (Ağustos 1996). “Yeşilırmağa Türkümdür”. *TKA Dergisi*, (9), 17-18.
- Kurt, N. (2015). “Tokat Türkülerinin Melodik ve Ritmik Bakımdan İncelenip Sınıflandırılması” [Bildiri]. A. Açikel (Ed.). *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 25-26 Eylül 2014*, (ss. 157-213), Ankara: Salmat Basım Yayıncılık.

- Kurt, N. (2018). “Hey Onbeşli Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı?” [Elektronik Sürüm]. [Bildiri]. Ö. Doğuş Varlı (Ed.). *Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı. Müzik ve Politika*, 22-24 Mart 2018, (ss. 327-347), Bursa: Etnomüzikoloji Derneği Yayınları.
- Kurt, N. (Nisan-Mayıs-Haziran 2018). “Zöhre”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (48), 51-52.
- Mirzaoglu, F. G. (2010). “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri”. *Türkbilig*, 20 (1), 127-164.
- Mirzaoglu, F. G. (2015). *Halk Türküleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mistepe, M. U. (2008). *Ünzile Düşleri. Zile Türküleri*. Zile Belediye Başkanlığı Kültürel Yayınlar Serisi. Ankara: Ufuk Yayınları.
- Mutluay, R. (1977). *100 Soruda Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Oğuz, M. Ö. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (Kış 2009). “Kul Himmet ve Sözlü Gelenek Tanıklığında Kozmogonik Mitin Eskatolojik Serüveni”. *Millî Folklor*, (84), 51-56.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*. (Haz.: Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özel, S. (2003). *Nebi Köyü Folkloru*. (Lisans Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Özer, C. (2009). *Zileli Âşık Sadık Doğanay'ın Hayatı, Sanatı ve Sanatçı Kişiliği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim: 22.02.2019. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özbek, M. (1975). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özbek, M. (1998). *Türk Halk Müziği El Kitabı I/Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Özcan, S. (1996). *Tokat İli Pazar Yöresi Gelenek, Görenek Ve İnançları*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü.
- Özçelik, H. (Ağustos 1996). “Semahlarımız”. *TKA Dergisi*, (9), 35.

- Özdemir, F. (1999). “Anadolu Türkülerinin Biçimleri ve Çeşitli Temleri”. Halk Edebiyatı Yazıları. (Haz.: Yusuf Sağlam). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. s.21-48.
- Özsarı, P. (1980). *Zile Folkloru*. (Lisans Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Özsoy, O. (Ağustos 1996). “Tokat Bağ Evleri”. *TKA Dergisi*, (9), 11.
- Öztelli, C. (2002). *Evlerinin Önü Türküler*. (3. bs.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. (2. bs.). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1988). *Sahada Derleme Metodları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S.; Alptekin, A. B. (2006). “Anonim Halk Edebiyatı”. *Türk Edebiyatı Tarihi IV*. (Ed.: Talat Sait Halman vd.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 587-614.
- Sarısözen, M. (1952). *Yurttan Sesler*. Ankara: Akın Matbaası.
- Sevinçli, E. (Mayıs 1979). “Seferberlik Üstüne ve Bir Seferberlik Ağıtı”. *TFA*, 18 (358), 8659-8660.
- Sezen, L. (Ağustos 1982). “Madımak ve Tokat Folklorundaki Yeri”. *Türk Folkloru*, IV (37), 8, 27-30.
- Seyidoğlu, B. (1995). “Mitolojik Dönemde At”, *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*. Haz.: Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Sözen, E. (1999). *Söylem, Belirsizlik, Mücadele, Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Sözer, V. (2005). *Müzik Ansiklopedik Sözlük*. (Geliştirilmiş ve Güncelleştirilmiş 5. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şemseddin Sami. (2012). *Kâmûs-ı Türkî*. Balıkesir: Altınpost Yayıncılık.
- Şenel, S. (1992). Türk Halk Musikisinde ‘Uzun Hava’ Tanımları ve Bu Tanımlar Etrafında Ortaya Çıkan Problemler. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü

- Kongresi Bildirileri III. Cilt (Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence). Ankara. s.287-311.
- Şenel, S. (1988). “Türk Edebiyatında Ağıt”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Şenel, S. (2012). “Türkü (Mûsiki)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XLI, 612-616). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şimşek, Y. (2015). “Çocuk Edebiyatı Türü Olarak Ninniler ve Tokat Ninnileri”. [Bildiri]. A. Açıklak (Ed.). *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 25-26 Eylül 2014*, (ss. 285-300), Ankara: Salmat Basım Yayıncılık.
- Tanses, H. (1997). *Notalarıyla Karadeniz Türküleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tanses, H. (2005). *Öyküleriyle Halk Türküleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tanses, H. (2012). *Beste ve Güfteleriyle Kuşaktan Kuşağa Halk Türküleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tâhir-ül Mevlevî. (1973). *Edebiyat Lugatı*. (Haz.: Kemal Edip Kürkçüoğlu). İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Temelkuran, T.; Aktaş, N. (1966). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. (Baskıya Hazırlayan: Oğuz Özgür). C. 5. İstanbul: üçdal neşriyat.
- Tezcan, M. (1997). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tiryaki, F. (1993). *Niksar Folkloru*. (Lisans Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Tokat İl Yıllığı* 1967.(1968). Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Tokat İl Yıllığı* (1998). Tokat Valiliği Yayını. Kayhan Ofset Matbaacılık Ltd. Şti. Ankara.
- Turan, Ş. (1993). “Çukurova Geleneğinde Ağıt Türküler”. II.Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu (Bildiriler). (Adana 20-24 Kasım 1991). Adana. s.533-546.
- Veysel, A. (1961). “Halk Müziğinde Otantizm”. *TFA*, VI (140), 2347-2348.

- Turhan, S. (1992). *Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Turhan, S.; Adıgüzel, S. (2008). *Tokat Türküleri ve Oyun Havaları*. Ankara: Cem Veb Ofset.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. (11. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*. (1998). Cilt: 8. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TRT (2006). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1-2*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- TRT (2002). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 3 (Uzun Havalalar)*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Uğurlu, N. (2009). *Folklor ve Etnografya Aşk Türkülerimiz*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Ulu, M. E. (1987). *100 Yılında Almus*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Ulu, M. E. (2004). *Alperenler Cenneti Tokat*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Ulu, M. E. (2011). *Kazâbâd. Erkilet Var Pazar Var*. Tokat: Pazar Belediyesi Yayını.
- Uslu, M. (2007). *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Uyguner, M. (Ocak 1954). “Türkü Üzerine”. *TFA*, 3 (66), 1041-1042.
- Uzunöz, E. (2018). “Tokat Türkülerinde Tokat Şehri”. [Bildiri]. Hanifi Vural ve diğ. (Ed.). *Uluslararası Tokat'ta İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Ekim 2018*, (ss. 364-386). C. 2. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayını.
- Erişim Tarihi: 12.07.2019.
http://tokatsempozyum2018.gop.edu.tr/document/bildiriler_cilt_2.pdf
- Üneş, A. (2001). *Tokat Türküleri*. (Lisans Bitirme Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- Veren, E. (Nisan-Mayıs-Haziran 2011). “Tokat Başçiftlik İlçesinde Efsaneler Ve Halk Hikâyeleri”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (20), 21-24.

- Yağcıoğlu Kıvrak, Ş. (Ocak-Şubat-Mart 2018). “Bir Türkünün Hikâyesi”. *TOŞAYAD KÜMBET*, (47), 75-76.
- Yaman, E. (Nisan 1997). “Tokat Yöresinden Derlenmiş Halk Edebiyatı Ürünleri”. *TKA Dergisi*, (11), 34.
- Yaman, M. S. (Nisan 1980). “Halil’e Ağıt”. *Türk Folkloru*, (9), 23-24.
- Yaman, M. S. (Eylül 1980). Tokat Folkloru. “Çocuk Folklorunda Çiğdem Şenliği”. *Türk Folkloru*, (14), 11.
- Yaman, M. S. (Ekim 1980). Son Asır Halk Ozanları. “Âşık Kul Semaî”. *Türk Folkloru*, (15), 26-29.
- Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yardımcı, M. (Ocak 1980). Bilinmeyen Bir Halk Ozanı. Zefil Necmi. *Türk Folkloru*, (6), 16-18.
- Yardımcı, M. (Nisan-Mayıs-Haziran 2017). Tokat’ın Sazı Sözü - 9 “Zile Âşıklık Geleneğinin Usta Âşıklarından Eminî Düştü”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (44), 41-50.
- Yardımcı, N. (1988). *Tokat Halk Edebiyatı ve Folklorundan Örnekler*. (Lisans Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Yazıcı, R. (1995). “Türkülerimizin Türklüğü”. *Erciyes*, (214), 1-2. Kayseri.
- Yılmaz, M. (Nisan-Mayıs-Haziran 2011). “Tokat Yolları Oyun Mu, Ağıt Mı?”. *TOŞAYAD KÜMBET Dergisi*, (20), 44-45.
- Yönetken, H.B. (1944). “Tokat”, *Varlık*, (266), 67. İstanbul.
- Yönetken, H. B. (2006). *Derleme Notları I. Kitap*. İstanbul: Sun Yayınevi.
- Yücer, A. (Eylül 1991). “Niksar Türküleri”. *TKA Dergisi*, (3), 35-38.
- (1998). *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Düünden Bugüne Reşadiye*. Reşadiye Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği.

Web Siteleri

<http://www.turkuler.com/sozler/turku%20su%20kislanin%20kapisina.html>. 12.07.2019.
23.10

SÖZLÜK

ab-u revan: 1. Akar su; 2. Hayat.

Abdal: 1. Dünyâ ile ilgisini kesip, Tanrı'ya bağlanmış olan derviş. [evliyâdan 70 kişilik bie cemâat veyâ zümreye verilmiş bir addır. Efganistan'da bir Türk topluluğunun, Anadolu'da göçebe bir halkın adıdır. Aşırı Alevî olup kendilerine "Seyyid Gazî Yetimleri", büyüklerine de "dede" derlerdi]. 2. Aptal, şaşkın, alık, ahmak, budala [kelime müfred gibi kullanılır; aslında "bedîl" in cemidir].

acel: ecel. Muayyen olan vâde, ömrün sonu, hayatın son demi.

ağnime: Arkama, sırtıma

ah: 1. Kardeş. 2. Dost.

ahıtahım: Akıtahım

ahu-zar: Ağlayıp inleme.

alem: 1. Nişan, alâmet. 2. Bayrak, sancak. 3. Sınır işareti. 4. Yüksek dağ. 5. Dudaktaki çatlaklık. 6. Has isim. 7. Minâre tepesi. 8. Sarıgın altın teli.

âlem: 1. Dünyâ, cihan.

Almus: Tokat iline bağlı bir ilçenin adı.

ambar: 1. Genellikle tahıl saklanan yer. 2. Yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer. 3. Geminin yük koymaya ayrılmış yeri. 4. Genellikle tahılın çok üretildiği yer, bölge. 5. Kum, çakıl vb. yapı malzemesini ölçmekte kullanılan ve her yanı çoğunlukla 75 santimetre olan küp ölçek.

ar: Utanma.

arif: 1. Bilen, bilgili, irfân sahibi. 2. Erkek adı.

ardıç: Servigillerden, güzel kokulu yapraklarını kışın da dökmeyen, yuvarlak kara yemişleri ilaç olarak kullanılan bir ağaççık

arpa: 1. Buğdaygillerden bir bitki. 2. Bu bitkinin ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen taneleri.

aşurmak: aşırmaq: 1. Yüksek veya geçilmesi güç bir yerin üstünden diğer yanına geçirmek. 2. Çalmak, çalıp götürmek, araklamak. 3. Tehlike içinde bulunan bir şeyi acele kaçırmaq.

aşlamak: Aşılmaq

atlas: 1. Üstü ipek, altı pamuk kumaş. 2. Düz, havsız, tüysüz. 3. Büyük harita.

arz: Bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

ayran: 1. Süt veya yoğurt yayıkta çalkalanarak yağı alındıktan sonra kalan sulu bölüm. 2. Yoğurdun sulandırılıp çalkalanmasıyla yapılan içecek.

aval: 1. Ticari senetlerde, ödemedi sorumlu olanların ödememesi durumunda üçüncü bir kişinin alacaklılara senet bedelini ödeyeceğine ilişkin verdiği güvence. 2. Saflığı sersemlik derecesine varan (kimse)

azık: Gereken yiyecek ve içecek şeyler, nevale

bacı: 1. Kız kardeş. 2. Bir evde uzun süre çalışmış yaşlı kadınlara verilen unvan. 3. Büyük kız kardeş, abla. 4. Tarikat şeyhlerinin karısı. 5. Kadınlara söylenen bir seslenme sözü.

bade: Bâde, şarap, içki.

bağban: Bahçıvan, bahçe bakıcısı, bağcı

bahane: 1. Vesîle, sebep. 2. Kusur, noksan, garaz. 3. Yalandan özür.

bağışlamak: 1. Bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek. 2. Herhangi bir kötü davranış için ceza

vermekten vazgeçmek, affetmek. **3.** Görevden çekmek, almak. **4.** Hoşgörmek.

bahışmak: bakışmak

baht: Tâlih, kader, kısmet.

bala: Yavru, çocuk.

basma: **1.** Basmak işi. **2.** Gazete, dergi, kitap vb. bası ile hazırlanmış yazılı şeyler, matbua. **3.** İskambil kâğıdı ile oynanan bir oyun. **4.** Üzerinde bası ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş. **5.** Bu kumaştan yapılan. **6.** Yerin alçalmasıyla bu yeri örten deniz sularının yükselmesi, çekilme karşıtı. **7.** Basılmış, matbu. **8.** Gübre, tezek.

bayır: Küçük yokuş, belen, kıran.

bayguş: baykuş. Başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı.

beden: **1.** Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut. **2.** Vücudun, baş, kol ve bacak dışında kalan bölümü, gövde. **3.** Giysilerde ölçü. **4.** Kale duvarı.

bel: **1.** İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm. **2.** Bu bölümün, sırtın altına rastlayan bölgesi. **3.** Hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası. **4.** Dağ sırtlarında geçit veren çukur yer. **6.** Bardak, şişe, vazo vb.nin ortasındaki dar.

bölüm: **1.** Bir bütünü oluşturan parçaların her biri, kısım. **2.** Bir kuruluşun yönetim birimlerinden her biri, departman, seksiyon. **3.** Çağ, devir.

bellemek: Bel denilen araçla toprağı işlemek, aktarmak

beniz: **1.** Yüz. **2.** Yüz rengi.

bencileyin: Benim gibi.

bende: Kul, köle.

benli: Ben bulunan.

beniminen: Benimlen

Bereketlü: Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı bir nahiye merkezinin adıdır.

bergüzar: Hatıra eşya

bezim: Bizim

bezirgen: **1.** Tüccar. **2.** Alışverişte çok kâr amacı güden kimse. **3.** Yahudi. **4.** Mesleğini sadece kazanç için kullanan kimse.

bıtırak: Bıtırak

bile: Birlikte

binek: **1.** Binmeye yarayan otomobil, at vb. **2.** Binmeye yarayan.

binek taşı: At veya arabaya binmek için üstüne çıkılan yüksekçe taş.

biyol: Bir kere, bir defa.

Bozcalı: Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı bir nahiye merkezinin adıdır.

budamak: **1.** Daha çok ürün almak veya düzgün bir biçim vermek amacıyla ağaç, asma vb.nin dallarını kesmek, kısaltmak. **2.** Bir şeyi eksiltmek, azaltmak. **3.** Yeni filiz sürmesi için bir bitkinin dallarını kesmek.

bulanık: **1.** Bulanmış olan, duru olmayan. **2.** Bulutlu, kapalı (hava). **3.** Açık seçik görünmeyen, net olmayan. **4.** Donuk, anlamsız, fersiz (bakış). **5.** Niteliği tam anlaşılmayan. **6.** Bulanmış, duru olmayan bir biçimde.

burçah: burçak. **1.** Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi. **2.** Bu bitkinin mercimeğe benzeyen ve genellikle hayvan yemi olarak kullanılan tanesi.

buse: Öpücük

bülbül: Karatavukgillerden, sesinin güzelliği ile tanınmış olan ötücü kuş. **2.** Sesi çok güzel olan kimse.

bürük: **1.** Çarşaf, başörtüsü. **2.** Duvak.

büşürmek: Pişirmek

can evi: 1. Kalbin altındaki bölge. 2. En duyarlı yer, yürek, kalpgâh.

canı gaynamamak: canı kaynamamak. Çok sevmemek, ısınamamak.

cecim: El dokumasıyla yapılan halı.

cemal: Yüz güzelliği

cenderma: Jandarma

Cennet-i ala: Cennet katlarının en yükseği, sekizinci cennet.

cennet-i alem: Yeryüzü cenneti, dünyâ.

cevretmek: Güçlük çıkarmak, zorlamak

cılga: 1. Engel, kazık; 2. Fundalık; 3. Taşlı yol, patika.

civan: Genç.

Cümbüş: Cünbüş. 1. Eğlence. 2. Canlılık, coşku. 3. Maden gövdeli, tambura benzer bir saz.

Çamlıbel: Tokat iline bağlı ilçelerden birinin adı.

çare: 1. Yol. 2. Yardım. 3. İlâç, tedbir. 4. Hile. 5. Ayrılık. 6. Bir kerre.

Çarığ: Çarık. 1. İşlenmemiş ağır sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı.

çaruh/çaruk: Çarık

çardak: 1. Tarla, bahçe vb. yerlerde ağaç dallarından örülmüş barınak. 2. Asma vb. bitkilerin dallarını sardırma için direklerle yapılmış yer. 3. Kameriye.

çekic: 1. Çivi çakma, madenleri dövme vb. işlerde kullanılan saplı bir el aleti. 2. Yaklaşık 1,20 metre uzunluğunda madenî tele bağlı ve ağırlığı 7,257 kilogram olan gülle.

çeşm: Göz

çete: 1. Yasa dışı işler yapmak veya etrafındakileri korkutmak amacıyla bir araya gelmiş topluluk. 2. Ordu birliklerinden olmayan silahlı küçük birlik.

çetin: 1. Amaçlanan duruma getirilmesi, elde edilmesi, çözümlenmesi, işlenmesi güç veya engeli çok olan. 2. güç, zor, müşkül.

çevre: Baş örtüsü, yazma, tülbent.

dam: 1. Yapıları dış etkilerden korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm. 2. Üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi.

darı: 1. Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı. 2. Bu bitkinin buğday yerine besin olarak kullanılan tohumu. 3. Mısır.

Darıderesi: Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı bir nahiye merkezinin adıdır.

darılmak: 1. Hoşa gitmeyen bir tutum, davranış veya söz dolayısıyla gücenip görüşmez olmak, gücenmek, küsmek, ilgiyi kesmek. 2. Gücenmek, kırılmak, alınmak, incinmek. 3. Azarlamak, paylamak.

darda kalmak: Zor durumda kalmak, sıkıntıya girmek, çaresiz olmak.

dastar: Başörtüsü, üzerine hamur konulan bez.

datlı: Tatlı

del'olmak: Bir şeye aşırı derecede düşkün olmak.

dem: 1. Soluk, nefes. 2. İçki. 3. An, vakit, saat, zaman.

derd: 1. Dert, gam, keder, kasâvet, tasa, kaygı. 2. Acı, ağrı, sızı.

derde kalmak: Sıkıntı, üzüntü içinde olmak, dertlenmek

dergâh: Tekke.

derman: 1. İlâç. 2. Çâre. 3. Tâkat, kuvvet, güç.

dert ehli olmak: Sıkıntı ve üzüntülerin asıl kaynağı olmak.

derya: Deniz.

dest: 1. El. 2. Fayda, menfaat. 3. Zafer, galebe, üstünlük. 4. Yüksek yer, mevki. 5. Güç, kuvvet. 6. Tarz, üslûp.

deste: 1. Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmış, demet, bağlam. 2. Kılıç, bıçak vb.nin elle tutulacak yeri.

devran: Dünyâ, felek, zaman, tâlih, kader; devir.

devran sürmek: Rahat ve gösterişli hayat yaşamak

dibek: Taştan veya ağaçtan yapılmış büyük havan.

dide: Göz

didem yaşı: Gözüm yaşı.

dilber: Gönül alıp götüren, güzel.

Dinyaba: Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı bir nahiye merkezinin adıdır.

dirhem: 1. Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3,207 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü. 2. Bir tür gümüş para.

divan: 1. Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis. 2. Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser. 3. Sedir.

döllük: Koyun ve keçilerin yavruladıkları yer

dönek: İnanç ve düşüncesini değiştiren, sözüne güvenilmeyen, caygın, kaypak (kimse), kahpe.

döşek: 1. Yatak. 2. hlk. Dövmek üzere harman yerine serilen ekin sapları.

dul dönmek:

Dumanlı: Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı bir yaylanın adıdır.

durna: Turna. Turnagillerden, Avrupa ve Kuzey Afrika'da toplu olarak yaşayan, göçebe, iri bir kuş.

duvak: 1. Gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tül den örtü. 2. Küp,

tandır, baca vb.nin taş veya topraktan yapılmış kapağı. 3. Yeni doğan bazı bebeklerin doğduğu zaman başlarını çevreleyen zar.

duzak gurmak: Tuzak kurmak. 1. Bir şeyi yakalamak için düzenek hazırlamak. 2. Birini güç ve tehlikeli duruma düşürmek için düzen hazırlamak, komplo kurmak.

düğüm: 1. İplik, ip, halat vb. bükülebilir şeyleri kıvrıp kendi üzerine veya birbirine dolayarak yapılan boğum. 2. Anlaşılamayan, çözülemeyen karışık durum.

düldül: 1. Mekanik olarak çalışan oyuncak çocuk arabası. 2. At.

dürdane: 1. İnci tânesi. 2. Sevgili, kıymetli.

düş gelmek: Rastlamak

düş görmek: Rüya görmek.

düzmek: 1. Bir gereksimi karşılamak amacıyla birçok şeyi birbirini tamamlayacak biçimde bir araya getirmek. 2. Düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak, elverişli uygun duruma getirmek

ebru: Kaş

ecük: Azıcık

edna: Çok aşağı, en alt düzeyde.

efsane: 1. Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence. 2. Gerçeğe dayanmayan, asılsız söz, hikâye vb. 3. Olağanüstü bir başarı elde etmiş kimse, kurum vb.

eğer: Eyer.Binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne.

ekin: 1. Tahılın tarlaya atıldığı andan harman oluncaya kadar aldığı durum. 2. Kültür, hars.

el: İl

elek: Taneli veya un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incisini kabasından ayırmak için kullanılan, tahta bir kasnak ve tek tarafa gerilmiş, gözenekli tel, kıl, bez vb.nden oluşan araç.

eliyinen: Elinle

elkızı: 1. Gelin. 2. Kadın, eş.

ellik: 1. Eldiven. 2. Ekin biçerken sol elin parmaklarına geçirilen, eldiven biçiminde, tahtadan yapılan bir araç.

elmas: 1. Yerin derinliklerinde bulunan, billurlaşmış arı karbon. 2. Mücevher olarak kullanılan, saydam, değerli taş. 3. Bu taşlarla yapılmış. 4. Elmastıraş.

emme: Ama

emmi: Amca

enük: Enik. Kedi, köpek vb. çok memeli hayvanların yavrusu.

endaze: 1. 65 santimetrelik uzunluk ölçüsü. 2. Eskiden kullanılan 65 cm.lik bir uzunluk ölçüsü.

engin (I): Ucu bucağı görünmeyecek kadar geniş, çok geniş, vâsi. 2. Açık deniz. (II) 1. Değer ve fiyatı düşük olan. 2. Yüksekte olmayan, alçak (yer), ingin, münhat.

entari: Genellikle tek parçalı kadın giyeceği.

er (I): 1. Erkek. 2. İşini iyi bilen, yetenekli kimse. 3. Kahraman, yiğit. 4. Koca.

er (II): Erken

er gettim: Erken gittim

eren: 1. Ermiş. 2. Olağanüstü sevgileriyle birtakım gerçekleri gördüğüne inanılan kimse.

erzah: Erzak. Uzun süre saklanabilen yiyeceklerin genel adı.

eşik: 1. Kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak. 2. Kapı ağzında basamağın konulabileceği yer.

ev bark: 1. Ev, mülk. 2. Aile, çoluk çocuk.

evüli: Eğili

eyer vurmak: Eyeri hayvanın sırtına koyup bağlamak.

eyi: İyi

eyce: İyice

eydür: Der, söyler

evüli evüli: Eğili eğili

ezel: Başlangıcı belli olmayan zaman, öncesizlik.

fani: 1. Ölümlü, gelip geçici kalımsız geçici. 2. İnsanoğlu.

fasulye: 1. Fasulyegillerden, barbunya, çalı, ayşekadın, horoz vb. türleri bulunan bitki. 2. Bu bitkinin sebze olarak yararlanılan yeşil ürünü ve kuru tohumları.

felek: 1. Gök, gökyüzü, sema. 2. Dünya, âlem. 3. Talih, baht, şans.

fend: Hile, dek.

fes: Şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık.

figan: İztırıp ile bağırıp çağırma, inleme.

filfili: Yonca otu

firaz: Firez. 1. Ekin. 2. Biçilmiş tarlada kalan tahıl kökleri, anız.

firkat: Dostlardan vesâireden ayrılık, ayrılış.

fistan: Tek parça kadın giysisi.

fişek: 1. Tüfek, tabanca vb. hafif ateşli silahlara, atılmak için sürülen ve içinde barut bulunan bir kovan ile bu kovanın ucuna yerleştirilmiş mermiden oluşan cephan. 2. Donanma ve şenliklerde kullanılan çeşitli yanıcı veya patlayıcı maddeler.

fıtil: 1. Lambada, kandilde ve mumda yağın, çakmakta benzinin yanmasını sağlayan, türlü biçimlerde bükülmüş veya dokunmuş pamuktan yapılan genellikle yağ çekici

madde. **2.** Derin yaraların tedavisinde, yara içine salınan steril gazlı bez şeridi.

fitre: Ramazan ayı içinde verilen, miktarı belirli sadaka, fıtır sadakası.

gahar: Kalkar

gahır: Kahır. **1.** Yok etme, ezme, perişan etme, mahvetme. **2.** Derin üzüntü veya acı, sıkıntı.

gahdım: Kalktım

gahve: Kahve. Kök boyasığillerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç. **2.** Bu ağacın meyvesinin çekirdeği. **3.** Bu çekirdeklerin kavrulup çekilmesiyle elde edilen toz. **4.** Bu tozla hazırlanan içecek. **5.** Kahve, çay, ıhlamur, bira, nargile içilen, hafif yiyecekler bulunduran, tavla, domino, bardo, kâğıt vb. oynanan yer, kahvehane, kıraathane.

gam: Tasa, kaygı, üzüntü.

gamze: **1.** Bazı insanların çenelerinde, yanaklarında doğal olarak bulunan özellikle güldüklerinde daha iyi görülen küçük çukur. **2.** Yan bakış, göz süzme, sitemli bakma.

gam-ı hicran: Ayrılık acısı, üzüntüsü.

ganlar: Kanlar.

garip: **1.** Kimsesiz, zavallı. **2.** Yabancı gurbette yaşayan, elgin. **3.** Acayip. **4.** Şaşılacak bir şey karşısında söylenen söz. **5.** Dokunaklı, hüznü veren.

gardaş: Kardeş. **1.** Aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı. **2.** Yaşca küçük olan çocuk. **3.** Adı bilinmeyen kimselere söylenen bir seslenme sözü. **4.** Aralarında değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri.

gaste: Gazete. **1.** Politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi

vermek için yorumlu veya yorumsuz, her gün veya belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayın. **2.** Bu yayının yönetildiği, hazırlandığı basıldığı yer.

gaş: Kaş. **1.** Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar. **2.** Eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm. **3.** Sarp kayalık, uçurum. **4.** Bağ ve bahçelerde toprak yığarak yapılan sınır, set. **5.** Ocağın veya şöminenin üst tarafında bulunan, üzerine malzeme konulan çıkıntı.

gaş: Kaş

gater: Katar. **1.** Tren. **2.** Taşıt dizisi. **3.** Bir arada giden veya uçan hayvan dizisi.

gaz: **1.** Normal basınç ve sıcaklıkta olduğu gibi kalan, içinde bulunduğu kabın her yanına yayılma ve bu kabın iç yüzeyinin her noktasına basınç yapma özelliğinde olan akışkan madde. **2.** Gaz yağı. **3.** Gaz lambası.

gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.

gec'oldu: Gece oldu

geç-i gûzar: Gezmek, dolaşmak

güzâr: Geçme, geçiş.

gedik: **1.** Bir düzey üstündeki yıkık, çatlak veya aralık, rahne. **2.** Dağ geçidi. **3.** Boşluk, eksiklik. **4.** Güçlük, güç durum.

gelemek: Gelemeyiz

gerdan: **1.** Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü. **2.** Şişmanlarda çenenin altındaki tombulluk.

gerdanlık: Çoğu değerli taş ve madenlerden veya altın paradan yapılmış, boyna takılan takı.

gına: Kına. Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz.

gırılısın: Kırılısın.

gişi: Kişi. **1.** Kadın veya erkeğe verilen genel ad, şahıs, zat, nefer. **2.** Eş, koca. **3.** Erkek.

gomşu: Komşu. **1.** Konutları yakın olan kimselerin birbirine göre aldıkları ad. **2.** Sınır ortaklığı bulunan, mücavir.

gonca: Gonca. konca, tomurcuk, açılmamış çiçek. [bilhassa gülün açılmamışı].

gorharım: Korkarım.

gönül: **1.** Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı. **2.** İstek, arzu.

gani: **1.** Zengin, varlıklı. **2.** Bol, çok.

gani gönüllü: Cömert, eli açık (kimse).

görüm: Görümce. Kadına göre kocasının kız kardeşi.

göynek: Gömlek. **1.** Vücudun üst kısmına giyilen kollu veya yarım kollu, yakalı giysi. **2.** Kadınların giydikleri ince kumaştan yapılmış kolsuz, yakasız iç çamaşırı, kombinezon. **3.** Vücudun üst kısmına giyilen iç çamaşırı.

güzel: Güzel: **1.** Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı. **2.** İyi, hoş. **3.** Beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran. **4.** Soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran. **5.** Görgü kurallarına uygun olan. **6.** Sakin, hoş (hava). **7.** Okşayıcı, aldatıcı, kandırıcı. **8.** Pek iyi, doğru. **9.** Güzel kız veya kadın. **10.** Güzellik kraliçesi. **11.** Hoşa giden, beğenilen, iyi, doğru bir biçimde. **12.** zf. Adamakıllı, şiddetli.

gurban olmak: Kurban olmak. Bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek.

gurbet: Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, gurbetlik.

gücek ayı: 1 Şubat'tan 22 Mart'a kadar olan süre.

güççüh: Küçük

güdmek: Gütmek. Otlatmak

gül: **1.** Gülgillerin örnek bitkisi. **2.** Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği.

güldeste: Seçki.

gülşen: Gül bahçesi.

gümüş: **1.** Atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 °C'ye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen element. **2.** Bu elementten yapılmış.

Güpür: Reşadiye'de meşhur bir çete reisinin adı.

gürgen: **1.** Gürgengillerden, Karadeniz kıyılarındaki ormanlarda çok yetişen, kerestesi çok değerli bir ağaç, karagürgen. **2.** Bu ağaçtan yapılmış.

güveği: Güvey. Damat.

hak-i pay: Ayak toprağı, tozu.

hamam: **1.** Yıkanılacak yer, yunak, ısıdam. **2.** Para karşılığında yıkanma işinin yapıldığı yer.

hamaylı: **1.** Omuzdan çapraz olarak bele inen bağ. **2.** Muska.

harcımsın: Dengimsin, bir iş birinin yapabileceği nitelikte olmak.

harman: **1.** Biçildikten sonra tahıl demetlerinin üzerinden düven geçilerek tanelerin başaklarından ayrılması işi. **2.** Bu işin yapıldığı yer veya mevsim. **3.** Birçok çeşitten birer parça alıp yeni birleşim oluşturma işi. **4.** Herhangi bir şeyin toplu hâlde bulunduğu, işlendiği veya satıldığı yer. **5.** Herhangi bir şeyin çok bulunduğu yer.

hasret: Ele geçirilemeyen veyâ elden kaçırılan bir nîmete üzülp yanma, iç çekme,

inleme, üzüntü, iç sıkıntısı, keder, zahmet;
eseflenme, göreceği gelme, özleyiş.

hasret kalmak: Özlemek.

hatem: 1. Mühür, üstü mühürlü yüzük

hatırına düşmek: Biri tarafından hatırlanmak.

hayın: Çok yaramaz.

helallaşmak: Alışverişte veya ayrılma sırasında hakkını birbirine bağışlamak.

hele: 1. Özellikle. 2. “Sonunda anlamıyla geçiken davranışları bildirmek için kullanılan bir söz. 3. Uyarma, korkutma veya söz verme anlatan bir söz.

hemşire: “Sütleri bir olan”: Kız kardeş, bacı.

her-dem: Her dakika, her zaman, dâimâ.

her kaçan: Her ne zaman.

herif: 1. Güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı kimse. 2. Adam. 3. Evin erkeği.

heva-i cehl ile: Cahillikle

hezaran: 1. Bülbüller. 2. Binler.

Hızır: İçenlere ölmezlik veren âb-ı hayât'ı içmiş bulunan ve kul sıkıldığı zaman imdâdına yetişmekle meşhur olan peygamber.

hicap: 1. Utanma, sıkılma. 2. Perde.

hicran: 1. Ayrılık. 2. Unutulmaz acı, keder, iç acısı.

hikmet: 1. Bilgelik. 2. Tanrı'nın insanlar tarafından anlaşılamayan amacı. 3. Gizli sebep. 4. Öğüt verici söz.

hisar: 1. Kuşatma, etrâfını alma. 2. Kale, etrâfı istihkâmlı kale, bent.

hovarda: 1. Zevki için para harcamaktan kaçınmayan (kimse). 2. Çapkın. 3. Hayat kadınının parasını yiyen.

hovardalık: 1. Hovarda olma durumu. 2. Hovardaca davranış.

hoyrat: 1. Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı. 2. Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı bir biçimde.

hökümat: 1. Bakanlar Kurulu. 2. Bir ülkenin yönetim kuruluşları. 3. Devlet yönetimi. 4. Hükûmet konağı.

höllük: Kundak çocuklarının altına bez yerine konulan toprak.

hub: Sevgi.

hûri: 1. Cennet kızı. 2. Sevgili.

hükumat: Hükümet.

hürmet: Saygı.

hüsn: 1. Güzel, iyi. 2. Güzellik, iyilik.

hüsnü cemal: Yüz güzelliği

ılga: Çabuk, koşarak

ırak: Uzak.

ırgalamak: 1. Yerinden oynatıp sallamak, sarsmak. 2. İlgilendirmek.

ısrırgan: Isırgangillerden, her tarafı sert tüylerle kaplı, tüyleri kırıldığında karınca asidi denilen çok kaşıntıverici bir madde çıkartan bir ot.

ışmak: 1. Işıklanmak, aydınlanmak. 2. Işık saçmak.

ışkın: 1. Kayalık yerlerde ve dağlarda yetişen, yenilebilir bir tür ot. 2. Filiz.

ışkın vermek: Yeşermek

içlik/işlik: 1. Atölye. 2. Gömlek.

iflah olmak: 1. Onmak, düzelmek. 2. Doğru davranışta bulunmak.

ihсан etmek: Bağışta bulunmak, bağışlamak.

ikrar alma: Söz alma, kararlaştırma

ikrar vermek: Kabul etmek, meylil vermek, söz vermek.

ilenmek: Birinin kötü bir durumma düşmesi dileğini gönlünden geçirmek veya açıkça söylemek, beddua etmek.

iliklemek: Bir şeyin düğmesini iligine geçirmek.

iman: 1. İnanma, inanç. 2. İslâm dînini kabûl etme.

inkâr: 1. Yaptığını saklama, gizleme; yapmadım deme. 2. Reddetme, tanımama.

insaf eylemek: Acımak, hakkını tanımak.

insafa gelmek: Acımasız ve hakkız durumdan vazgeçmek.

intizâr: 1. Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme, gözleme. 2. İlenme, beddua, inkisar.

intizâr eylemek: 1. Beklemek, gözlemek; 2. İlenmek, beddua etmek.

iragip: Rakip

işmar: El, göz veya baş ile yapılan işaret

izzet: Büyüklük, yücelik, ululuk.

kaba kuşluk: Öğleden bir iki saat önceki zaman.

kaban: 1. Dik yokuş. 2. Tepe.

kader: 1. Yazgı. 2. Genellikle kaçınılmaz kötü talih.

kafir: 1. Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse. 2. Sevilen birine takılmak, sitem etmek için kullanılan bir seslenme sözü. 3. Acımasız, zalim kimse. 4. Genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad.

kağnı: İki veya dört tekerlekli, dingili tekerlekle birlikte dönen öküz arabası.

kahya: 1. Konak, çiftlik vb. yerlerde türlü işleri yapmakla görevli kimse. 2. Değnekçi. 3. Gerekmediği hâlde başkasının işine karışan kimse.

kalbur: Tahıl ve başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek.

kamaşmak: Ekşi bir şey sebebiyle dil, damak veya diş uyuşmak.

kanaat: 1. Elindekenden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeter bulma, yetinme, fazlasını istememe, doyum. 2. Kanma, inanma. 3. Kaniş, kanı, inanç, düşünce.

kantar: 1. Ağırlık sıfırken yatay duran bir kaldıraç koluna dik olarak tutturulmuş bir ibrenin sapmasıyla kütleleri tartan araç. 2. Tartılacak kütle alttaki çengele takıldığında sarmal bir yaya bağlı olan ve normal olarak sıfırı gösteren bir okun, yanlarda gösterilmiş ağırlık birimler hizasına gelmesiyle kütle ağırlığını belirleyen bir tür tartı aleti, el kantarı.

karanfil: 1. Karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi. 2. Mersingillerden, Molük Adaları'nda, Filipinler'de ve Hindistan'da yetişen ve yaprakları sürekli yeşil kalan bir ağaç. 3. Bu ağacın karanfil yağı elde edilen ve baharat olarak kullanılan, ağız kokusunu gideren, acımsı, koyu renkli, küçük çivi biçimindeki tomurcuğu.

kasavet: Üzüntü, tasa, kaygı, sıkıntı.

katl: Öldürme.

kavak: Söğütgillerden, sulak bölgelerde yetişen, boyu bazı türlerinde 30-40 metreye değin çıkan, kerestesinden yararlanılan uzun boylu bir ağaç.

kaybet: Heybet, gösteriş

kaymak: 1. Sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman, krema. 2. Sütü yayvan kaplar içinde ve hafif ateşte tutarak elde edilen koyu, yağlı öz. 3. Yağmur ve selden sonra toprağın üzerinde kalan özlü tabaka. 4. Bir şeyin en iyi ve seçkin bölümü.

kavim: Aralarında töre, dil ve kültür ortaklığı bulunan, boy ve soy bakımından da birbirine bağlı insan topluluğu, budun.

kaza: 1. İstem dışı veya umulmayan bir olay dolayısıyla bir kimsenin veya bir aracın zarara uğraması. 2. İlçe, kaymakamlık.

kekül: Kâkül. Alna düşen kısa kesilmiş saç, perçem.

kekil: Kâkül

keklik: 1. Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş. 2. mec. Alımlı, güzel kadın.

kelek: 1. Olgunlaşmamış, ham kavun. 2. Yer yer çıplaklığı veya boşluğu olan.

kelepçe: Tutukluların kaçmasını önlemek için bileklerine takılan, bir zincirle tutturulmuş demir halka.

kem: 1. Kötü, fena. 2. Noksan, eksik.

keman: Yay.

kerem eylemek: Bağışta, iyilikte bulunmak.

kesb: Çalışıp kazanma.

kesb-i kâr: Kâr kazanma.

Kevser: Cennette bulunduğu inanılan kutsal ırmak, havuz veya çeşme.

kıran: Dağ sırtı, tepe, bayır.

kışlamak: Kuş ve kümes hayvanlarını ürkütmek.

kıymatlı: Kıymetli. Değerli.

Kızılbaş: Şii mezhebinin bir kolundan olan.

kirez: Kiraz. 1. Gülgillerden, ılıman iklimlerde yetişen bir meyve ağacı. 2. Bu ağacın kırmızı veya beyaz renkte, etli, sulu, tek çekirdekli meyvesi.

komak: Bırakmak

kovan: 1. Fişegin kapsül, barut ve kurşun taşıyan yuva bölümü, kapçık. 2. Çoğunlukla toprak veya tahtadan yapılan arı barınağı. 3. Yayık.

koyun (I): 1. Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan. 2. mec. Verilen buyruklara uyan, kendi kişiliğini gösteremeyen.

koyun (II): 1. Kollar arası, kucak. 2. Göğüsle giysi arası. 3. Koruyucu, şefkatli çevre.

kömüş: Manda.

körpe: 1. Dalından yeni koparılmış, tazeliği üstünde, daha büyümemiş (bitki). 2. Çok genç (kimse). 3. Yavruluktan henüz çıkmış (hayvan). 4. Henüz bozulmamış, yıpranmamış.

kuşluk: Günün sabahla öğle arasındaki bölümü.

kuzu: 1. Koyun yavrusu. 2. Bir meyve ve sebzeye bitişik olan küçük meyve veya sebze.

kütük: 1. Kalın ağaç gövdesi. 2. Kesilmiş ağaç gövdesi. 3. Kesimden sonra ağaç gövdesinin toprakta kalan bölümü. 4. Asma fidanı. 5. mec. Görgüsüz, kaba kimse.

lebi bal: Bal dudak.

lütfedip: İhsan edip, bağışlayıp, izin verip, mücadele edip.

madımak: İlkbaharda kırlarda yetişen, ufak yeşil yapraklı, ıspanak gibi pişirilip yenilen bir bitki.

mağrip: Garb, batı tarafında olan memleketler; Afrika'nın Mısır ötesindeki şimal (kuzey) kısmı, İspanya, Portekiz.

mağrurlanmak: Kurumlanmak, gururlanmak, kibirlenmek, kendini beğenmek.

mah: Ay.

mahcemal: Ay yüzü.

manto: Kadın paltosu.

martin: Tek kurşun atan bir tür tüfek.

mayil vermek: Sevmek

Mecnun: 1. Sevdadan ötürü kendini kaybetmiş. 2. Çılgın, deli.

melül: Melül. 1. Üzgün. 2. Boynu bükük zavallı bir biçimde.

menşur: Neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış.

menzil: 1. Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak. 2. İki konak arasındaki uzaklık. 3. Bir günlük yol. 4. Bir merminin ulaşabildiği uzaklık, erim. 5. Ordunun cephe gerisi işlerinin bütünü. 6. At değiştirmek veya konaklamak için kervanların ve posta tatarlarının indikleri bina veya han. 7. Ok atma yarışlarında erişilen mesafe.

meral: Dişi geyik.

meram: İstek, amaç, gaye, maksat.

mercimeği taşlı olmak: İki sevgilinin arasının bozuk olması.

merd: Özü, sözü doğru, kabadayı, yiğit.

mesken: Konut.

mest: Baygın, sarhoş.

mestane: Sarhoş gibi, kendinden geçmişcesine.

meşe: Kayıngillerden, üç yüz kadar türü arasında, yaz kış yapraklarını dökmeyenleri de bulunan, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı.

meşhur: Ünlü, tanınmış, herkesçe bilinen, angın (kimse).

meyil vermek: İlgi göstermek, gönül vermek.

meze: 1. İçki içilirken yenilen yiyecek. 2. Eğlence, alay.

minare: Camilerde müezzinin ezan okuduğu, sela verdiği, şerefesi olan, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı.

muhabbet: 1. Sevgi. 2. Dostça konuşma, yârenlik.

muhanet: Muhannet. Alçak, korkak, namert.

murad: 1. İstek, dilek. 2. Amaç, erek, gaye.

muradına ermek: İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek.

muşulamak: Muştulamak. Sevinilecek bir iş, olay vb. nin olduğunu birine haber vermek, müjdelemek.

müjde: 1. Muştı. 2. Muştuluk. 3. Sevindirici haber verileceği zaman söylenen bir söz.

müşkül: 1. Güç, zor, çetin. 2. Engel, güçlük, zorluk.

nahış: Nakış. Genellikle kumaş üzerine renkli iplikler veya sırma ve sim kullanarak elle, makineyle yapılan işleme, el işi, ince iş.

nal: At, eşek, öküz vb. yük hayvanlarının tırnaklarına çakılan, ayağın şekline uygun demir parçası.

nalbant: Hayvanların ayağına nal çakan kimse.

nallamak: 1. Hayvanların ayağına nal çakmak. 2. Öldürmek.

nam: Ün.

nam vermek: Ün kazanmak.

name: 1. Mektup. 2. Sevgiye ve aşka dâir yazılmış mektup.

namı yürüme: Ünün her tarafa yayılması.

nar: Ateş.

nazar değmek: Göz değmek.

nazarlık: Göz değmemesi için kullanılan mavi boncuklu nesnenin adı.

nazlı: 1. Kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, ısrar bekleyen, işveli, edalı. 2. Özen isteyen, nazik. 3. Sağlığını, dayanıklılığını çabuk yitiren. 4. Üstüne titrenilerek, değer verilerek.

Nebişih: Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı köyün adı.

neşve: Sevinç, hafif sarhoşluk, keyif, neşe.

Nezük: Kişi adı (Nazik)

nikap: Yüz örtüsü, peçe.

Niksar: Tokat iline bağlı bir ilçenin adı.

nişan: 1. İşaret, iz, belirti, alamet. 2. Nişanlanma sırasında yapılan tören. 3. Evlenmek üzere birbirine söz verme, nişanlanma. 4. Kurşun, taş vb. ile vurulmak istenen hedef. 5. Hedefi vurmak

için silah, ok vb. ne gerekli doğrultuyu verme.

nişliyor: Ne yapıyor.

niza: Çekişme, bozuşma, kavga.

nuş: 1. Tatlı, bal. 2. İçki, iştet.

nüfuz: 1. İçine geçme. 2. Söz geçirme, güçlü olma.

od: Ateş.

Ohdap: Ohtop. Ohtap. Tokat iline bağlı bir nahiye bölgesinin adı.

okka: 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıyye.

Oktap Beli: Tokat iline bağlı bir nahiye bölgesinin adı.

olga: Açılma, yayılma

oturah: Oturak

öpmeyinen: Öpmeyle

pala: 1. Kavisli, kısa, uç bölümü geniş, kabzasına doğru daralan bir kılıç. 2. Kürek vb. araçların enli ve yassı bölümü. 3. Bir yere çaprazlama konulan yassı kiriş veya kereste. 4. Bez parçalarından dokunan basit kilim, yaygı.

paymal eylemek: Ayak altında çiğnemek, ezmek

peçe: 1. Kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü, nikap. 2. Maske, sır, giz.

perçem: 1. Başlarını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç tutamı. 2. Yele. 3. Kâkül

perva: Çekinme, sakınma, korku

pervane: 1. Geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebek, kepenek. 2. Bir kimsenin yanından hiç ayrılmayan.

Peştanbal: Peştamal. 1. Hamamda örtünmek için kullanılan ince dokuma. 2. İş yaparken bele bağlanan uzun, geniş dokuma. 3. Başa ve omuzlara örtülen dokuma.

post: 1. Tüylü hayvan derisi. 2. Tarikatlarda şeyhlik makamı. 3. Bazı deyimlerde “can” anlamında kullanılan bir söz.

posta: 1. Bir yere gelen veya bir yerden gönderilen mektup ve emanetlerin tümü. 2. Genellikle bu emanetleri götüren taşıt. 3. Bu emanetleri toplayan ve dağıtan kuruluş ve bu kuruluşun bulunduğu yer. 4. Takım, kol. 5. Kez, defa, sefer. 6. Yirmi dört saatlik çalışma gününün, çalışma bölümlerinden her biri, vardiya. 7. Hizmet bölümünde bulunan er.

postal: 1. Genellikle askerlerin giydiği konçlu ve kaba potin. 2. Düşkün kadın.

potin: Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lastikli ayakkabı.

pul: 1. Posta parası karşılığı mektup zarfı, karpotallara ve damga resmine karşılık kâğıtlara yapıştırılan, basılı küçük kâğıt parçası. 2. Akçeden küçük metal para. 3. Bazı giysilerde süs olarak kullanılan parlak, incecik, genellikle metal levhacık.

raf: Üstüne öteberi koymak için duvara veya bir dolabın içine birbirine paralel olarak tutturulmuş, genellikle geniş, uzun tahta veya metal levha.

sac: 1. Yassı demir çelik ürünü. 2. Bu üründen yapılan. 3. Bu nesneden yapılmış, üzerinde yufka yapılan dışbükey pişirme aracı.

sadakat: 1. İçten bağlılık. 2. Sağlam, güçlü dostluk.

sal: 1. Birçok kalın direk yan yana bağlanarak yapılan, düz ve korkuluksuz deniz veya ırmak taşıtı. 2. Tabut

sam yeli: Çölden esen sıcak rüzgâr.

sandık: 1. İçine çeşitli şeyler konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası. 2.

Meyve, sebze koymaya yarayan, tahta veya plastikten yapılmış, dört köşe kap.

sarmaşık: Sarmaşıkgillerden, koyu yeşil renkli, değişik biçimli yaprakları olan, sap ve dallarından çıkan küçük ek köklerle dik, düz yerlere yapışarak tırmanan bitki.

sarp: 1. Dik, çıkması ve geçilmesi güç (yer), yalman. 2. Güç, zor.

sarsık: Deprem, yer sarsıntısı

Sarsu: Bir yer adı

saz: 1. Genellikle su kıyılarında, bataklık yerlerde yetişen ince, açık sarı renkli kamyş, hasır otu, kiliz, kofa. 2. Bu kamyştan yapılmış. 3. Türk halk müziğinde kullanılan, gövdesi ağaçtan oyularak yapılmış, telli uzun saplı çalgı, bağlama.

secede: Genellikle namaz kılarken alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum.

sefil: 1. Sefalet çeken, yoksul. 2. Alçak. 3. Yoksul veya alçak bir biçimde.

selam salmak: Selam yollamak. Birine eslenme haberi göndermek.

selama durmak: Bir büyüğe, bir üste veya saygı duyulan bir şeye ayakta selam vermek.

ser-i sefil: Sersefil. 1. Çok sefil olan, yoksul. 2. Çok perişan, üzgün. 3. Sefil, yoksul bir biçimde.

serv: 1. Servi, selvi. 2. Sevgilinin boyu bosu.

sevdakâr: Sevdâli.

seyahat: 1. Yolculuk. 2. Gezi.

seyrangah: Seyir yeri, eğlence yeri, gezme yeri.

seyran etmek: Gezinmek, bakıp seyretmek.

sihhat bulmak: Sağlıklı, esenlikli olmak.

sıla: 1. Bir süre ayrı kaldığı bir yere veya yakınlarına kavuşma. 2. Gurbetteki bir

kimse için doğup büyüdüğü ve özlediği yer.

sıtma tutmak: Ateş ve ter nöbetleriyle titremeye başlamak.

sine: 1. Göğüs. 2. Gönül, yürek. 3. Bağır, iç.

siyez: Tahıl cinsi

sival vermek: Sual vermek.

sofra: 1. Masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu. 2. Birlikte yemek yiyenlerin tümü. 3. Genellikle tekerlek biçiminde, üzerinde yemek de yenebilen ayaklı hamur tahtası.

sual eylemek: Sorguya çekmek.

sümbül: 1. Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 santimetre yüksekliğinde, çiçekleri keskin kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisi. 2. Güzellerin saçı.

şafak: 1. Güneş doğmadan az önce beliren aydınlık. 2. Askerler arasında terhis için kalan gün sayısından önce söylenen bir söz.

şan: 1. Ün. 2. Gösteriş, gösterişlilik.

şem: Balmumu, mum.

şem'a: Mumlu fitil, muma batırılmış fitil.

şirin göstermek: Sevimli, cana yakın, talı, hoş göstermek.

şöhret: 1. Ün. 2. Tanınmış, ünlü kimse.

şule: Alev, yalım.

tabip: Hekim.

tafra: Kendisini olduğundan büyük gösterip böbürlenme, yüksekte atma.

tahmül: Tahammül. 1. Nesnenin, güçlü, zorlayıcı dış etkenlere karşı koyabilmesi, dayanması. 2. İnsanın kötü, güç durumlara karşı koyabilme gücü, kaldırma, katlanma.

talán: Yağma.

talih: Şans.

tas: 1. Genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb.nden yapılmış kap. 2. Bu kabın alacağı miktarda olan.

Taşkıran: Tokat ilinin Reşadiye ilçesine bağlı bir köy adı.

tay: 1. Üç yaşına kadar olan at yavrusu. 2. Denk, eşit, eş. 3. Hayvanın bir yanındaki yük.

tenha: 1. Issız. 2. Kalabalık olmayan. 3. Yalnız, tek.

terek: 1. Evlerin veya dükkânların yüksekçe yerinde bulunan raf. 2. Başlık veya şapkanın öndeki çıkıntılı bölümü.

terki: 1. Eyerin arka bölümü. 2. Binek hayvanının sağrısı.

teşebbüs: Girişim, girişme.

Tinyaba: Tokat ilinin Reşadiye ilçesine bağlı bir köy adı.

Tohat: Tokat: Bir il adı

Tokuş: Bir yer adı

tosun: 1. Danalıktan yeni çıkmış genç boğa. 2. Sağlıklı, tıknaz delikanlı.

türâb: Toprak, toz.

türkü: Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume.

tütsülemek: 1. Türlü amaçlarla bir yeri tütsü dumanıyla doldurmak, tütsü yapmak. 2. Et, balık vb. yiyecekleri odun veya saman dumanına tutmak.

ustura: Tıraş için kullanılan, açılır, kapanır, çok keskin bıçak, baş bıçağı, yülgü.

uşah: Uşak. 1. Çocuk. 2. Herhangi bir bölgenin halkından olan erkek. 3. Erkek hizmetçi. 4. Tayfa.

ülker: Boğa takımıyıldızı sınırları içinde bulunan, yedi parlak yıldız ve etrafındaki gaz katmanı ile güzel görünüm veren yıldız kümesi.

ün olmak: Ünü herkesçe bilinmek ve her yerden duyulmak.

Üsüyün: Hüseyin

üzerlik: 1. Sedef otugillerden, yaprakları alması, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki. 2. Bu bitkinin tohumlarından yapılan nazarlık veya süs olarak kullanılan eşya.

üzülmek: Uzaklaşmak

varmak: Kadın, evlenmek, kocaya gitmek

vilayet: 1. İl. 2. Valilik.

viran: Yıkık, harap.

viran etmek: Yıkamak, harap etmek.

visal: Kavuşma.

yaban: Yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse.

yâd eller: Yabancı yerler.

yahışmak: Yakışmak: Güzel durmak, iyi gitmek, yaraşmak, uygun gelmek.

yaman: 1. Güç, etki veya beceri bakımından alışılmışın üzerinde olan (kimse). 2. Kötü, korkulan (kimse). 3. Alışılmadık, olağanın dışında.

yani: Yana

yâr: 1. Sevgili. 2. Dost, tanıdık. 3. Yardımcı.

aran: Dostlar, arkadaşlar.

yas: Ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar, matem.

yayan: 1. Yürüyerek giden. 2. Bilgisiz.

yayuh: Yayuk. Yayık: 1. Tereyağı çıkarmak için sütün, yoğurdun içinde çalkalandığı kap veya makine. 2. Yayılmış, yayvan.

yedecek: Sabah okunun ön ucundaki deliğe boyunduruğu tutturarak kalın demir çivi

Yeniçiftlik: Bir yer adı.

yetim: Babası ölmüş olan (çocuk), babasız.

yoharya: Yukarıya

yokuş: Aşağıdan yukarıya gittikçe yükselen eğimli yer, iniş karşıtı.

yuha: Yufka. **1.** Oklava ile açılan ince, yuvarlak hamur yaprağı. **2.** Sacda pişen bir ekmek türü. **3.** Zayıf, ince, dayanıksız.

yular: Bir yere bağlamak ya da çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmasına bağlanan ip.

yumak: Yıkamak

yunmak: Yıkanmak.

yürek: **1.** Kalp. **2.** Bir kimsenin ruhsal yönü, gönül. **3.** Herhangi bir şeyden çekinmeme, korkmama, yüreklilik, korkusuzluk, cesaret. **4.** Acıma duygusu.

zabah: Sabah.

zahm: Acımasız ve haksız davranan, zulmeden.

zamah: Semah. Alevi ve Bektâşi topluluklarında yaygın olan ve müzik eşliğinde uygulanan tören nitelikli oyun

zar: Ağlayan, inleyen.

zarı: İnleyerek

zemheri: Kışın en şiddetli günleri, kara kış, zemheri.

zikir: **1.** Anma, söyleme, sözünü etme. **2.** Bir tarikata bağlı olanların Tanrı'nın adını art arda söylemesi.

ziya: Işık

zuhurluk: Sahurluk

zurna: Ağaçtan yapılan, iki karış boyunda, ağız bölümü yayvan, keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelele birlikte çalınan nefesli çalgı.

Zühre: Çoban yıldızı.

Zülcelâl: Celâl, ululuk sâhibi olan Allah.

zülf: **1.** Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. **2.** Sevgilinin saçı.

zülf: Saç

zülf-ü yâr: **1.** Sevgilinin zülfü, saçı. **2.** menfaat, çıkar.

zülfikar: Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği ucu çatalı kılıç.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Emine UZUNÖZ
Doğum Yeri ve Tarihi	ERBAA, 10.06.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Erzincan Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	Uzunöz, E. (2018). “Tokat Türkülerinde Tokat Şehri”. [Bildiri]. Hanifi Vural ve diğ. (Ed.). <i>Uluslararası Tokat'ta İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Ekim 2018</i> , (ss. 364-386). C. 2. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayını.
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	TÜBİTAK Yeşilyurt Folklorunu Derleme (2017) TÜBİTAK Yeşilyurt Ağzı Sözlüğü Hazırlama (2017) TÜBİTAK Tokatlı Şair ve Yazarlar Parkı Maketi Hazırlama (2018) TÜBİTAK Üzümlören Kasabası ve Çevresinde Söylenen Türküleri ve Hikâyelerini Derleme (2019)
Çalıştığı Kurumlar	Arhavi/Artvin Orhan Yücel Kız Teknik ve Meslek Lisesi Yeşilyurt/Tokat Çok Programlı Anadolu Lisesi Pazar/Tokat Üzümlören Çok Programlı Anadolu Lisesi
İletişim	
E-Posta Adresi	emineuzunoz60@gmail.com
Tarih	01.08.2019